

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**GÜRCİSTAN SORUNLARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE VE
RUSYA FEDERASYONU'NUN POLİTİKALARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ali Cem GÜNAY

BURSA 2009

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**GÜRCİSTAN SORUNLARI BAĞLAMINDA TÜRKİYE VE
RUSYA FEDERASYONU'NUN POLİTİKALARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ali Cem GÜNAY

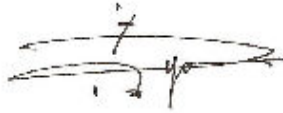
Danışman

Doç. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

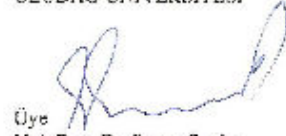
BURSA 2009

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 700716003 numaralı Ali Cem GÜNAY'ın hazırladığı "Gürcistan Sorunları Bağlamında Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Politikaları" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 27.01/ 2010 günü 14.00 - 15.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı (başarılı/başarısız) olduğunu oybirliği (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Doç. Dr. Ömer Gülsel İyler
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

Üye
Yrd. Doç. Dr. Sema Serdar
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

Üye
Prof. Dr. Tayyar Arı
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

27.01/ 2010

ÖZET

Yazar	:	Ali Cem GÜNEY
Üniversite	:	Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği	:	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	:	391
Mezuniyet Tarihi	:	Şubat 2010
Tez Danışmanı	:	Doç. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

Gürcistan Sorunları Bağlamında Türkiye ve Rusya Federasyonu’nun Politikaları

Transkafkasya bölgesi Sovyet sonrası dönemde bölge güçlerinin ve bölge dışı güçlerin hâkimiyet kurma hedefleri içerisinde yer almıştır. SSCB’nin ardılı Rusya Federasyonu, bölgeyi Yakın Çevresi olarak görmektedir ve Rusya’nın temel amacı Transkafkasya’nın bölgesel gücü olmaktır. Küresel güç ABD de, 2000’li yılların başlarından itibaren Transkafkasya’da etkin olmaya başlamıştır. Bölge bugün çift kutuplu bir yapıdadır. Türkiye’nin ise bölgeyle hem tarihi hem de coğrafi açılardan bağları vardır. Orta Asya ve Hazar Denizi enerji kaynaklarına yakın olması sebebiyle Transkafkasya, global açıdan kilit coğrafyalardan biri haline gelmiştir. Gürcistan da bu bağlamda sahip olduğu jeopolitik konum itibarıyla bölgenin iki temel gücünün ve diğer güçlerin ilgisini çekmiştir. Karmaşık etnik-sosyal yapıya sahip, zayıf bir devlet olan Gürcistan ayrılıkçı hareketlerle istikrarsız bir ülke haline gelmiştir. Bu çerçevede bölgesel güç adayı Türkiye ile Transkafkasya’nın iki hegemonundan biri olan Rusya Federasyonu’nun Gürcistan’ın içerisindeki sorun alanlarına yönelik belli politikaları olmaktadır. Türkiye’nin ve Rusya’nın Gürcistan’ın sorun alanlarına yönelik bakış açılarında önemli farklılıklar vardır ve bu farklılıklar işbirliği ve çatışma temelinde incelenebilir.

Anahtar Sözcükler

Türkiye, Rusya Federasyonu, Gürcistan, Güvenlik, Neorealizm, Transkafkasya, Sorun Alanları, Abhazya, Güney Osetya

ABSTRACT

Yazar	:	Ali Cem GÜNEY
Üniversite	:	Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği	:	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	:	391
Mezuniyet Tarihi	:	Şubat 2010
Tez Danışmanı	:	Doç. Dr. Ömer Göksel İŞYAR

Turkey and Russian Federation's Policies in The Context of Georgian Issues

Transcaucasus has become a target area to design hegemony of regional powers and extraterritorial powers in the time period after SSCB. Successor of SSCB, Russian Federation considers the region as Near Abroad and Russia's main aim is to become Transcaucasian regional power. Global power USA also has become active in Transcaucasus beginning from the in early 2000's. The region is in a bipolar structure now. Turkey has both historical and geographical links with the region. Since it is close to the Middle Asia and Caspian energy resources, Transcaucasus has become one of the key geographies globally. In this context, Georgia has attracted interest of region's two main powers and the other powers with its geopolitical position. As a weak state with complex ethnic-social structure, Georgia has become an inconsistent country because of separatist movements. In this context there are some policies of Turkey as a regional power nominee and Russian Federation as one of the hegemon powers of Transcaucasus towards the problematic domains inside of Georgia. There are serious differences of Turkey and Russia's point of views towards the Georgian problematic domains and this can be analysed in the basis of cooperation and conflict.

Key Words

Turkey, Russia Federation, Georgia, Security, Neorealism, Transcaucasus, Problematic Domains, Abkhazia, South Ossetia.

ÖNSÖZ

Ön hazırlığı üç ay, yazım aşaması ise yaklaşık bir yıl süren bu çalışmada, Gürcistan'ın sorun alanlarına ve Türkiye ile Rusya Federasyonu'nun Gürcistan politikalarına daha yakından bakılmaya çalışılmıştır. Konu, tarihsel gerçeklerle güncel gelişmeler ışığında, şahsımın ve bu konuyla ilgilenen pek çok araştırmacı, gazeteci ve akademisyenin yorumlarıyla harmanlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde bağımsızlığını yeni elde eden Rusya Federasyonu ile bölgesel güç adayı Türkiye'nin Transkafkasya'da etkin olma konusunda rekabet ve işbirliği çerçevesinde ilişkileri olmuştur. Gürcistan ve sorun alanları konusundaki politikaları ise sadece Gürcistan ile olan ikili ilişkileri değil ayrıca bu iki devletin birbirleriyle olan ilişkilerini de yansıtmaktadır. Bu bakımdan bu çalışma, yalnızca Gürcistan'ın sorun alanlarıyla sınırlı değil, Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Transkafkasya politikaları ile de ilgilidir. Bölgenin son yıllarda uluslararası arenada artan popülaritesi, bölgeye dış güçlerin ilgisini arttırmıştır. Dolayısıyla çalışmada bölge dışı aktörler de yer almaktadır. Bunun yanında bölgenin diğer devletleri de yine olaylardan etkilenen ve olayları etkileyen aktörler olarak araştırmanın içerisinde yerlerini almıştır.

Bu çalışmanın hayata geçirildiği ve vücut bulduğu zaman dilimi içerisinde her ne şekilde ve nasıl olursa olsun yanımda olan herkese teşekkürü borç bilirim.

Öncelikle noktasından virgülüne kadar bu çalışmanın her aşamasında ve detayında emeği olan, bilgisini, enerjisini ve birikimini benimle paylaşan, amatörlüğümü profesyonelliğiyle perdeleyen, her zaman pozitif ve hoşgörülü yapısıyla birlikte çalışmaktan mutluluk duyacağım değerli hocam Doç. Dr. Ömer Göksel İŞYAR'a teşekkür ederim. Ayrıca Yüksek Lisans eğitimimin ilk yılında öğrettikleriyle vizyonumun genişlemesini sağlayan hocalarım Prof. Dr. İbrahim S. CANBOLAT ve Prof. Dr. Tayyar ARI'ya saygılarımı sunarım.

Sevgili ailem; annem, babam, ablam ve teyzem. Maddi-manevi her zaman yanımda olup, bana ve bu çalışmaya inandığınız için teşekkürler. Sahip olduğu entellektüel yapısıyla bana hemen her konuda yol gösteren ve düşüncelerini her zaman dikkate aldığım dayım Prof. Dr. Mehmet ARSLANOĞLU'na ayrıca teşekkür ederim. Hayatımın en zor döneminde ve bu tez çalışması sırasında sabırla beni destekleyen, tüm zorluklara benimle birlikte göğüs geren, bana olan inancı bir gün bile eksilmeyen Deniz KILIÇOĞLU'na, bu hayatı anlamlı kıldığı için teşekkür ederim.

Kişisel gelişimimde önemli katkıları olan çok değerli hocam Prof. Dr. Osman Metin ÖZTÜRK'e, bana öğrettiği her şey için minnettarım.

Bu çalışma, hazırlanış esnasında kaybettiğim değerli büyüklerim Nihal, Ayşe ve Mukadder ile daha önce aramızdan ayrılan Rana ARSLANOĞLU'nun aziz ruhlarına adanmıştır.

Ali Cem GÜNAY
BURSA, 2009

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Araştırmanın Teorik Çerçevesi: Neorealizm	5
1.2. Analitik Çerçevenin Araştırma Konusuna Uygulanması	21

İKİNCİ BÖLÜM KAFKASYA’NIN JEOPOLİTİK VE STRATEJİK ÖNEMİ

2.1. Kafkasya Kavramı ve Kafkasya’nın Coğrafi Yapısı	43
2.2. Kafkasya’nın Demografik-Etnik-Dinî-Linguistik Yapısı	48
2.2.1. Kafkasya’nın Demografik ve Etnik Yapısı	48
2.2.2. Kafkasya’nın Dinî Yapısı	54
2.2.3. Kafkasya’nın Linguistik Yapısı	58
2.3. Kafkasya’nın Jeopolitiği	60
2.3.1. Jeopolitik Kavramı ve Önemi	60
2.3.2. Kafkasya’nın Jeopolitiği	63
2.3.3. Kafkasya’nın Jeopolitik Öneminin Sebepleri	68
2.3.4. Transkafkasya’nın (Güney Kafkasya) Güncel Jeopolitiği.....	69
2.4. Türkiye Açısından Kafkasya’nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi	78
2.5. Rusya Federasyonu Açısından Kafkasya’nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi...	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM GÜRCİSTAN’IN SORUN ALANLARI

3.1. Abhazya	91
3.1.1. Abhazya’nın Genel Özellikleri	91
3.1.2. Abhazya’nın Tarihçesi	93
3.1.3. Abhazya Savaşı ve Savaş Sonrası Gelişmeler.....	97
3.1.4. Saakaşvili Dönemi Gürcistan-Abhazya İlişkileri.....	103
3.2. Güney Osetya.....	108
3.2.1. Güney Osetya’nın Genel Özellikleri.....	108

3.2.2. Güney Osetya'nın Tarihçesi.....	109
3.2.3. Güney Osetya Savaşı.....	113
3.2.4. Saakaşvili Dönemi Gürcistan-Güney Osetya İlişkileri.....	115
3.2.5. Ağustos 2008 Güney Osetya Savaşı.....	120
3.3. Acaristan.....	145
3.3.1. Acaristan'ın Genel Özellikleri.....	145
3.3.2. Acaristan'ın Tarihçesi.....	147
3.3.3. Acaristan Sorununun Ortaya Çıkışı.....	149
3.4. Ahıska Türkleri ve Cevahati.....	153
3.4.1. Ahıska Bölgesinin Genel Özellikleri.....	153
3.4.2. Ahıska Bölgesi'nin Tarihçesi.....	155
3.4.3. Ahıska Sorunu, Sorunun Gelişimi ve Ahıskalılar'ın Vatanlarına Geri Dönmesi İçin Yapılan Çalışmalar.....	157
3.4.4. Cevahati Ermenileri.....	164
3.5. Pankisi Vadisi.....	168
3.5.1. Pankisi Vadisinin Genel Özellikleri.....	168
3.5.2. Pankisi Vadisinin Tarihçesi.....	169
3.5.3. Pankisi Vadisi Sorununun Ortaya Çıkışı.....	170

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN TRANSKAFKASYA POLİTİKASINDA GÜRCİSTAN'IN YERİ

4.1. Türkiye'nin Transkafkasya Politikası	
4.1.1. Türkiye'nin Transkafkasya Politikası (1990'lardan Günümüze).....	174
4.1.2. Türkiye'nin Azerbaycan Politikası.....	182
4.1.3. Türkiye'nin Ermenistan Politikası.....	192
4.1.4. Türkiye'nin Enerji Politikası.....	201
4.2. Türkiye'nin Gürcistan Politikası.....	206
4.2.1. Türkiye-Gürcistan İlişkileri.....	206
4.2.1.1. Türkiye-Gürcistan Siyasi İlişkileri.....	206
4.2.1.2. Türkiye-Gürcistan Ekonomik İlişkileri.....	214
4.2.1.3. Türkiye-Gürcistan Askeri İlişkileri.....	216
4.2.2. Türkiye'nin Gürcistan'ın Sorun Alanlarına Yönelik Politikası.....	221

BEŞİNCİ BÖLÜM

RUSYA FEDERASYONU'NUN TRANSKAFKASYA POLİTİKASINDA GÜRCİSTAN'IN YERİ

5.1. Rusya Federasyonu'nun Transkafkasya Politikası.....	237
5.1.1. Rusya Federasyonu'nun Transkafkasya Politikası ve Rus Liderlerin Bu Politikaya Etkileri.....	237
5.1.1.1. Boris Yeltsin Dönemi.....	239
5.1.1.2. Vladimir Putin Dönemi.....	245
5.1.1.3. Dmitri Medvedev Dönemi.....	253
5.1.1.4. Rusya Federasyonu'nun Transkafkasya Politikası (1990'lardan Günümüze).....	260

5.1.2. Rusya Federasyonu’nun Azerbaycan Politikası.....	266
5.1.3. Rusya Federasyonu’nun Ermenistan Politikası.....	276
5.1.4. Rusya Federasyonu’nun Enerji Politikası.....	285
5.2. Rusya Federasyonu’nun Gürcistan Politikası.....	294
5.2.1. Rusya Federasyonu-Gürcistan İlişkileri.....	294
5.2.2. Rusya Federasyonu-Gürcistan Siyasi İlişkileri.....	294
5.2.3. Rusya Federasyonu-Gürcistan Ekonomik İlişkileri.....	302
5.2.4. Rusya Federasyonu-Gürcistan Askeri İlişkileri.....	305
5.2.2. Rusya Federasyonu’nun Gürcistan’ın Sorun Alanlarına Yönelik Politikası.....	312

ALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYE VE RUSYA FEDERASYONU’NUN GÜRCİSTAN POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

6.1. Gürcistan Konusunda Türkiye ve Rusya Federasyonu Arasındaki Fikir Ayrılıkları.....	326
6.2. Türkiye ve Rusya Federasyonu’nun Gürcistan’ın Sorun Alanlarına Yönelik Politikalarının Karşılaştırılması.....	334
SONUÇ.....	346
KAYNAKÇA.....	350
ÖZGEÇMİŞ.....	380

KISALTMALAR

Kısaltma

AB
ABD
AGİT (OSCE)

AIOC

AKKA

APEC
ASAM

a.g.e.
a.g.m.
a.g.tb.
a.g.tz.
BDT
BİO
Bknz.
BLACKSEAFOR
BM
BP
BTC
BTE
BTK
c.
çev
DEİK
Der.
DTÖ
Ed.
G-8
GSMH
GUAM

Haz.
IMF
KGB
KEİÖ

KFOR

Bibliyografik Bilgi

Avrupa Birliği
Amerika Birleşik Devletleri
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği
Teşkilatı
Azerbaycan Uluslararası İşletme
Şirketi
Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler
Antlaşması
Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
Avrasya Stratejik Araştırmalar
Merkezi
Adı Geçen Eser
Adı Geçen Makale
Adı Geçen Tebliğ
Adı Geçen Tez
Bağımsız Devletler Topluluğu
Barış İçin Ortaklık Programı
Bakınız
Karadeniz İşbirliği Görev Grubu
Birleşmiş Milletler
British Petroleum
Bakü-Tiflis-Ceyhan
Bakü-Tiflis-Erzurum
Bakü-Tiflis-Kars
Cilt
Çeviren
Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu
Derleme
Dünya Ticaret Örgütü
Editör
Sanayileşmiş 8 Zengin Batılı Ülke
Gayri Safi Milli Hasıla
Gürcistan-Ukrayna-Azerbaycan-
Moldova
Hazırlayan
Uluslararası Para Fonu
Sovyet Gizli Haber Alma Teşkilatı
Karadeniz Ekonomik İşbirliği
Örgütü
Kosova Gücü

KGAÖ	Kolektif Güvenlik Antlaşması
MAP	Örgütü
M.Ö.	Üyelik Eylem Planı
M.S.	Milattan Önce
Mad.	Milattan Sonra
NATO	Madde
No.	Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
OPEC	Numara
p.	Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı
RF	Page
SOCAR	Rusya Federasyonu
s.	Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi
ss.	Sayfa
sy.	Sayfadan Sayfaya
ŞİÖ	Sayı
TACIS	Şangay İşbirliği Örgütü
TBMM	Bağımsız Devletler Topluluğu ve
T.C.	Moğolistan İçin Teknik Destek
TİKA	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRACECA	Türkiye Cumhuriyeti
UNOMIG	Türkiye İşbirliği ve Kalkınma
USAK	Ajansı
v.b.	Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım
v.s.	Koridoru
	Gürcistan'daki Birleşmiş Milletler
	Gözlem Heyeti
	Uluslararası Stratejik Araştırma
	Merkezi
	Ve benzeri
	Vesaire

GİRİŞ

Gürcistan, SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan eski Sovyet devletlerinden biridir. Soğuk Savaş yılları boyunca Sovyet egemenliğinde yaşamış olan Gürcistan, bağımsızlığını kazanmasının ardından ilk yıllarda hem idare edilme açısından hem de ulus-devlet olmanın zorlukları açısından ciddi problemler yaşamıştır. Bunda demokratik bir yönetim geleneğine sahip olmamasının etkisi büyüktür. Siyasal, ekonomik ve askeri açılardan Sovyetler Birliği etkileri görülen Gürcistan'da yeni ulus-devletin yeni bir anlayışa sahip olması gerekiyordu. Bu sebeple Batı'nın siyasal ve ekonomik sistemi model alınarak Gürcistan'ın uluslararası topluluğa entegre olması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Batı menşeli örgütler ve kuruluşlara üyelik çalışmaları da hızlandırılmıştır. Ancak az önce bahsettiğimiz devletleşme süreci tek başına bir sorun değildi. Gürcistan içerisinde yer alan farklı bölgelerin ayrılıkçı hareketleri, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit etmiştir. Dolayısıyla güvenlik sorunsalı, Gürcistan için devletleşme ve uluslararası topluluğa entegre olma gibi amaçların önüne geçmiş ve birincil sorun olmuştur. Gürcistan'ın sahip olduğu heterojen etnik-dinî yapısı ülkede ayrılıkçı hareketlerin temel sebebidir. Bu hareketler dış güçler tarafından da Gürcistan merkez yönetimine karşı rahatlıkla kullanılabilen araçlardır. Gürcistan'ın kendi içinde yaşadığı bu sorunlar hem Gürcistan'ın güvenliğini hem de Transkafkasya'nın güvenliğini önemli derecede etkileme potansiyeline sahiptir. Bu sebeple Gürcistan'ın iç sorunları, dış güçlerin de müdahil olduğu sorunlar haline gelmiştir. Rusya, ABD, Türkiye, AB ve diğer güçler Gürcistan'ın sorun alanlarına farklı düzeylerde ilgi duymaktadırlar. Bu çalışmada Transkafkasya'ya oldukça yakın olan Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun bu sorun alanlarına yönelik ürettiği politikalar ele alınmıştır. Gürcistan'a sınırı olan bu iki devletin, Gürcistan'ın sorun alanlarına yönelik ne gibi politikaları ve bakış açıları vardır? Gürcistan konusunda işbirliği ya da çatışma mı daha çok ön plandadır?

Gürcistan sahip olduğu jeopolitik ve stratejik önemi sebebiyle Transkafkasya'nın en önemli devletlerinden biridir. Açıkçası bu önemi, dış güçlerin Gürcistan'a yaklaşımındaki temel kıstastır. Gürcistan'dan elde edilebilecek çıkarlar düşünülerek, Gürcistan etki altına alınmaya çalışılmaktadır. Gürcistan coğrafi konumu itibarıyla Orta Asya ve Hazar bölgesi enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında kilit ülkedir. Dolayısıyla hem Batı hem de Rusya, Gürcistan'ı nüfuzu altına almaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Gürcistan'ın sorun alanları, Gürcistan'ı etki altına alma konusunda dış güçlerin başvurduğu temel unsurlardır. Zayıf bir devlet olması sebebiyle "Havuç-sopa" politikası Gürcistan'a rahatlıkla uygulanmaktadır. Gürcistan ise dış güçlerin kısılacı altında rasyonel kararlar almakta zorlanmakta, hangi yöne ağırlık verse diğer tarafın tepkisini görmektedir. Gürcistan bu açıdan Türkiye'ye benzemektedir. İki ülkenin de jeopolitik konumları sebebiyle tek yönlü bir dış politika izlemesi reel değildir. İki ülkenin de kendi çıkarlarını düşünerek çok yönlü ve çok boyutlu politikalara yönelmesi gerekir. Ancak bunun için de güçlü olmaları gerekir. Türkiye bölgesel güç adayı olmasına rağmen, bunu başarmakta zorluk çekerken, Gürcistan gibi zayıf bir devletten böyle bir şey beklemek olası değildir. Bu sebepten dolayı Gürcistan dış politikasında ağırlığını bir tarafa (Batıya) vermeyi seçmiş ve Batıyla ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.

Transkafkasya coğrafyası, ABD ile Rusya'nın rekabet içerisinde olduğu bir coğrafyadır. İki güç de bölgenin hegemonu olmak isterken, Transkafkasya alt sisteminde şu anki görünüm çift kutupluluktur. Her ne kadar zaman zaman bu iki güçten birisi daha öne çıksa da, bölgede bu iki güç arasında bir güç dengesinin varlığından bahsedilebilir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye ile Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'ın sorun alanlarına yönelik politikalarını irdelemektir. Gürcistan'ın sorun alanları temelinden hareket ederek, Türkiye'nin ve Rusya'nın Gürcistan politikaları incelenip, karşılaştırılmıştır. Daha geniş bakıldığında Gürcistan özelinde Türkiye ve Rusya'nın Transkafkasya'ya yönelik bakış açısı da incelenmiştir.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde bu araştırmanın teorik çerçevesi (Neorealizm) ve bu çerçevenin araştırma konusuna uygulanması ele alınmıştır. Neorealist teori Transkafkasya'nın yapısı ve bölgenin

gerçekleri de dikkate alınarak seçilmiştir. Transkafkasya'nın ve Gürcistan'ın karmaşık yapısı ve farklı kapasitelerdeki devletlerin güvenlik yarışı içinde olduğu bir manzara görüntülenmiştir. Bu sistemde sürüp giden hegemonya mücadelesi, kullanılan enstrümanlar, devletlerin revizyonist hareketleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde Kafkasya'nın jeopolitik ve stratejik önemi ele alınmıştır. Bu bağlamda bölgenin genel yapısı; coğrafi yapı, demografik-etnik-dini-linguistik yapısı ve jeopolitik önemi ele alınmıştır. Ayrıca Transkafkasya'nın hem Türkiye hem de Rusya Federasyonu için taşıdığı farklı anlamlara göz atılmıştır.

Üçüncü bölümde Gürcistan'ın sorun alanları incelenmiştir. Abhazya, Güney Osetya, Acaristan, Ahıska Türkleri-Cevahati ve Pankisi Vadisi sorunları tarihsel olarak, sorun haline geliş aşamalarıyla, güncel gelişmeler ışığında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Gürcistan'ın sorun alanları, sorunların çözüm aşamaları ve bu aşamalarda yer alan dış güçlerle birlikte değerlendirilmiştir. Bu bölümde özellikle yakın geçmişte cereyan eden Ağustos 2008 Güney Osetya Savaşı kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir.

Dördüncü bölümde Türkiye'nin öncelikle Transkafkasya politikası genel olarak incelenmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan ve Ermenistan ile olan siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilere ve enerji politikalarına değinilmiştir. Bu bölümün asıl önemli kısmı ise Türkiye'nin Gürcistan politikasıdır. Öncelikle Türkiye-Gürcistan ilişkileri siyasi, ekonomik ve askeri açılardan kronolojik düzene göre incelenmiştir. Bunun dışında tezin ana konusu olan Türkiye'nin Gürcistan'ın sorun alanlarına yönelik ürettiği politikalar detaylı bir şekilde incelenip, yorumlanmıştır.

Beşinci bölümde öncelikle Rusya Federasyonu'nun Transkafkasya politikası genel olarak incelenmiştir. Dördüncü bölümdeki gibi, bu kez Rusya'nın Transkafkasya devletleriyle olan ilişkileri ve enerji politikaları ele alınmıştır. Yine dördüncü bölümde olduğu gibi Rusya'nın Gürcistan'la olan ilişkileri, Gürcistan politikası ve tezin ana konusu Rusya'nın Gürcistan'ın sorun alanlarına yönelik politikaları incelenip yorumlanmıştır.

Altıncı bölümde Gürcistan konusunda Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'ın sorun alanlarına yönelik politikaları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma yapılırken Gürcistan konusunda iki devletin farklı bakış açılarından ve fikir

ayrılıklarından yararlanılmıştır.

Bu tezin yazım aşamasından önce üç aylık bir ön araştırma yapılmış ve bazı kütüphanelerdeki Türkçe ve yabancı dildeki eserler ile konuyla ilgili literatürdeki önemli olan kaynaklara bakılmıştır. Ayrıca internetin olanaklarından da yararlanılmıştır. Ancak tez yalnızca bu ön araştırmada bulunan eserlerle sınırlı kalmamış, tezin yazım aşamasında eklenen diğer eserlerle zenginleştirilmiştir. Konunun güncelliğinden dolayı, sürekli değişime açık yapısı, bu tezin yazarını zaman zaman zor durumda bırakmış bu sebeple yazılan bazı bölümler yeni gelişmeler ışığında tekrar ele alınmak durumunda kalınmıştır. Bu bağlamda günceli yakalamak adına gazeteler ile internette faaliyet gösteren düşünce kuruluşları da sürekli takip edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Araştırmanın Teorik Çerçevesi: Neorealizm

Uluslararası İlişkiler, bugünkü anlamıyla, 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa’da ulus- devletin doğuşuyla ortaya çıkan, yeni oluşan ulus-devletler arası ilişkilerin düzenlenmesi için kurallar, normlar ve değerler üzerinde uzlaşılarak bir sistemin oluşturulması çerçevesinde bu sistemin kuralları, birimleri ve onların var oldukları tarihsel süreç içerisinde tüm dünyayı kapsayan bir kavramdır.¹ I.Dünya Savaşı Uluslararası İlişkiler disiplininin kuruluşunda bir milâttır. I.Dünya Savaşı’nın sonuçları ve yıkıcı etkileri insanlığı, bu denli büyük bir savaşın yaşanmaması için düşünmeye yöneltmiştir. Uluslararası İlişkiler zamanla küresel ölçekte meydana gelen olayların da tetiklemesiyle ön plana çıkan bir disiplin haline gelmiştir. İdealizm-Realizm tartışması disiplinin terminolojisini yerleştirmiş ve sınırlarını çizmiştir.²

Realizm, 1940’lı yıllardan itibaren etkinliğini arttırarak Uluslararası İlişkiler disiplininde ve bu disiplinde yapılan akademik çalışmalarda egemen “*Grand*” teori olma sıfatını kazanmıştır. Kökenlerini Thucydides, Machiavelli ve Hobbes’a kadar uzatabileceğimiz Realizmin fikir babası olarak Hans J. Morgenthau’yu³ gösterebiliriz. Realist teoride güç kavramı temele alınarak dünya politikaları incelenmeye ve anlaşılmaya çalışılmıştır. Ulusal çıkar, güç dengesi ve güç maksimizasyonu geleneksel Realizmin bu çerçevede en temel kavramlarıdır. “*Siyasal Gerçekçilik*” adıyla da anılan bu yaklaşım, devleti Uluslararası İlişkilerin

¹ A. Nuri Yurdusev, “Uluslararası İlişkiler Öncesi”, Der: Atilla Eralp, *Devlet Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, 1996, s.19

² Şaban Çalış - Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkileri Tarihinin Yapı Sökümü: İdealizm Realizm Tartışması”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 18, ss. 225-226

³ Hans J. Morgenthau “*Uluslararası Politika*” adlı eserinde Realizm’in 6 prensibini ortaya koymuştur. Uluslararası İlişkilerin gidişatını Hobbes’un çizdiği insanın doğası itibarıyla bencil, çıkarıcı olduğu temelinden hareketle açıklar.

temel nesnesi saymıştır. Ancak zaman ilerledikçe farklı açıklamalar ve teoriler disiplin içerisinde kendilerine yer edinmeye çalışmıştır.

*“1960’lı ve 1970’li yıllarda özellikle uluslararası sistemin doğası hakkında ciddi anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. [...] Klasik Realizm birçok yönüyle eleştiri bombardımanına tutulmuş, bir bakıma eksiklikleri gün yüzüne çıkmıştır. [...] Klasik Realizm Uluslararası İlişkilerde devlet dışı aktörlerin giderek artan önemini göz ardı etmiş, Üçüncü Dünya devletlerinin çeşitli yönleriyle geleneksel ulus-devletten farklılaştığını görememiş, ekonominin belirleyiciliğini dikkate almamış ve Vietnam Savaşı örneğinde görüldüğü üzere “güç” faktörünün her zaman sonucu belirleyen ve çözümü bulan unsur olmadığını görememekle suçlanmıştır.”*⁴

İşte Yeni Gerçekçilik, bu eleştirilere ve tartışmalara bir cevap ya da bir tepkidir. Ancak Realizm o kadar geniş bir araştırma programıdır ki, kendi içinde yarışan teorilere evsahipliği yapmaktadır.⁵ Yeni Gerçekçiler arası birtakım görüş farklılıkları mevcuttur. Anarşi kavramına bakış açılarından yola çıkarak Yeni Gerçekçileri iki ana gruba ayıran düşünürler bulunmaktadır. Onlara göre Yeni Gerçekçiler, Savunmacı Realistler ve Saldırgan Realistler olarak iki ayrı grubu oluşturur. Her grup belli bir temel prensibe dayansa da, kendi içinde de farklı birçok teori doğurmuştur. Ancak bu teorilerin genel çatısı Realist gelenektir ve bu genel başlık altında incelenir. Samuel Huntington bir açıklamasında, “Morgenthau ve Waltz’ın çalışmalarının, uluslararası politikada Realist literatürde temel ölçüt olarak kabul görülmesi gerektiği”ni belirtmiştir.⁶

Davranışsalci ekolün Realizmi bilimsel bulmaması karşısında Geleneksel Realizme bilimsellik kazandırma amacıyla Kenneth Waltz’ın 1979 tarihli çalışması ile Neorealist teori ortaya çıkmıştır.⁷ Onun daha öncesinde Waltz’ın “*Man, The*

⁴ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004, s. 47

⁵ Stephen M. Walt, “The Progressive Power of Realism”, American Political Science Review, Vol 91, No.4, December 1997

⁶ Glenn H. Snyder, “Mearsheimer’s World-Offensive Realism and the Struggle for Security”, International Security, Vol 27, No. 1, Summer 2002, ss. 149-173

⁷ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınları, 4. Basım: Kasım 2006, s. 167

State and War”⁸ adlı eseri sistem yönünde açıklamalarda bulunmuştur.

“Waltz bu eserinde savaşların açıklanacağı üç düzey olduğu (insan doğası-devletlerin yapısı ve uluslararası sistemin anarşik yapısı) çıkarımında bulunmuştur. Waltz ilk iki düzeyin bir savaşın nedenlerini açıklamada önemli olabileceğini ancak, üçüncü düzey (sistemin anarşik yapısı) olmadan genel olarak savaşların neden çıktığının anlaşılamayacağını ileri sürer. Ona göre, savaşa neden olan uluslararası sistemin yapısıdır ve sistemde devletlerin üzerinde başka bir otorite olmadığından dolayı sistem anarşiktir.”⁹

“Waltz Realizmin temel varsayımını insan doğasına dayandırmaması ve analiz düzeyi olarak sistemi-yapıyı esas alması ile daha bilimsel bir teori yaratma amacını gütmüştür.”¹⁰

Waltz’ın “*Theory Of International Politics*”¹¹ adlı eseri 1980’lerde Uluslararası İlişkiler çalışmalarının en önemlilerinden biri haline gelmiştir.¹² Waltz’a göre teori düzenli ve tekrarlanan öğelerle ilgilidir ve teori umulmadık ve tesadüfi olayları açıklayamaz.¹³ Bir teori için, olaylara ilişkin genel trendin anlaşılabilmesi, açıklanabilmesi dışında bir sistemin nasıl işlediğinin ve kendini nasıl yeniden ürettiğinin anlaşılmasına yardımcı olmak da önemli bir özelliktir.¹⁴ Waltz’ a göre Neorealizm, uluslararası politika alanında teorik bir çaba için gerekli olan “*Uluslararası Politikanın Otonomisi*”ni kabul etmektedir.¹⁵ Neorealizm, Realizmi saflaştırmak ve kuvvetlendirmek adına, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin uyumsuzluğunu temel alan bir tasarımı geliştirip, klasik Realist teoriyi karşılaştırmalı analizleri temel alan çağdaş bir çatı altına entegre etmek istemiştir.¹⁶ Realizmin bu

⁸ Kenneth Waltz, *Man, The State and War*, Columbia Press, 1959, New York

⁹ Faruk Yalvaç, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar”, Der. Atilla Eralp, *Devlet Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, 1996, s.150

¹⁰ Arı, a.g.e., Kasım 2006, s. 167

¹¹ Kenneth Waltz, *Theory Of International Politics*, Reading: Adison-Wesley Publishing Company, 1979

¹² Aydın, a.g.m., 2004, s. 48

¹³ Kenneth Waltz, “The Origins Of War In Neorealist Theory”, *Journal Of Interdisciplinary History*, Volume 18, Issue 4, The Origin and Prevention of Major Wars (Spring 1988), ss. 615-628

¹⁴ Kenneth Waltz, “Realist Thought and Neorealist Theory”, Robert L. Rothstein- *The Evolution Of Theory In International Relations*, Univ. Of South Carolina Press., 1991, ss. 30-31

¹⁵ Waltz, a.g.m., 1991, s. 29

¹⁶ James E. Daugherty-Robert L. Pfaltzgraph Jr., *Contending Theories Of International Relations*, Harper Collins Publishers, 1991, s. 119

yeni şekli hızlı bir şekilde gelişerek, Uluslararası İlişkilerle ilgilenen Amerikalı bilim adamları için dominant bir yaklaşım haline gelmiş, bu bağlamda öncülüne göre daha bilimsel olma iddiası yüzünden bu kavram “*Çağdaş Sosyal Bilim*” olarak algılanmıştır.¹⁷

Kenneth Waltz açısından bilimsellik kıstası, kuramsal yaklaşımın tatbik edilebilir olması, yani oluşturulan önermeler ve tahminlerin empirik olarak test edilebilmesi ve bu yolla testlerin ve sonuçların kopyalanmasıdır. Waltz, Neorealizmin öncüllerinin bu bilimsel katılık standardıyla yüzleşmeyi başaramadığını belirtir. Neorealizm, Realizmin temel taşlarını ayırıp, tek bir elemente yani yapıya dayanması için çabaladı. İddia şuydu ki; sadece bu tek element ya da değişken teorinin merkezine koyulursa, Realizm gerçekten bilimsel hâle gelir. Yapısal veya sistem düzeyli değişkenler haricindeki her şeyden kendini soyutlaması, bu teoriye alternatif bir etiket kazandırmıştır, buna da “*Yapısalcı Realizm*” denir.¹⁸ Klasik Realistler insan doğasından¹⁹ hareket ederek, uluslararası arenadaki mücadeleyi güç mücadelesi, çıkar ve çatışma ekseninde açıklamaya çalışmıştır. Neorealizm ise uluslararası politikayı açıklarken söylemlerinin merkezine yapı ve sistem analizini koymuştur. Neorealistler de devleti temel aktör olarak görmüştür. Bunun dışında devletlerin üniter yapılar olarak değerlendirilmesi, devletlerin ve devlet adamlarının rasyonel davrandıklarının varsayılması ve devletlerin bencil ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden birimler olarak kabul edilmesi Klasik Realizmle Neorealizmin ortak özellikleridir.²⁰ Öte yandan Davranışsalcılar zaten Realizmi “devlet merkezli görüşleri nedeniyle değil, kuramlarını deneyimi yapılmamış ve deneyime açık olmayan hipotezler üzerine kurmuş olmaları ve bu nedenle de yeterince bilimsel olmamaları” nedeniyle eleştirmiştir.²¹

Klasik Realizmin uluslararası politikayı özerk sayan yaklaşımı, ekonomik süreç ve etkileri dikkate almaması Neorealistlere göre büyük bir eksikliktir ve bu

¹⁷ Steven Forde, “International Realism and the Science of Politics: Thucydides, Machiavelli and Neorealism”, *International Studies Quarterly*, 1995- 39, s. 141

¹⁸ Forde, a.g.m., 1995, s. 142

¹⁹ Animus Dominandi: İnsan doğasının diğer insanları tahakküm altına alma dürtüsüdür.

²⁰ Arı, a.g.e., Kasım 2006, s. 199

²¹ Yalvaç, a.g.m, 1996, s.149

eksiklikten ötürü sorunlara çıkış yolu bulmakta zorlanmaktadır.

*“Klasik Realizme bir diğer eleştiri de Gilpin’in ifade ettiği üzere, kuramın sosyal teorinin genelinden kopuk kalması; ekonomi, sosyoloji ve psikoloji gibi bilimlerin bulgularından yararlanmaması şeklinde olmuştur. Ayrıca Neorealistler, Klasik Realizmin uluslararası politikanın nesnel ve öznel görünüşleri arasında yeterli ayrımı yapmayı başaramadığını dolayısıyla da yeterince sağlam kavramsal temellere oturmadığını öne sürmüşlerdir”.*²²

Althusser’in Yapısalcılığına benzer biçimde, Neorealist yapısalcılık, seleflerinin üstüne çıkmaya çalışan bir iddiayla “Gerçek bilimsel ve nesnel” kuramsal bir çerçeveyi hedefledi ve Uluslararası İlişkileri, öncüllerinin öznel, atomistik ve ampirik anlayışından ayırarak açıklamaya çalıştı. Althusser Yapısalcılığı gibi, Neorealizm de politik pratikleri çevreleyen, düzenleyen ve sınırlayan bir yapısal bütünlüğe ulaşmaya gayret etti. Yine Althusser Yapısalcılığı gibi Neorealizm de, dominant yapıları tanımlayan kategoriler konusunda bir konsensusa varma başarısını göstermiştir. Neorealist perspektifte bu kategoriler; modern devletlerarası hegemonya mücadeleleri, kullanılan enstrümanlar ve hangi alanlarda bu mücadelenin sürdüğüdür.²³

Kenneth Waltz’ın Yapısalcı Realizmi sistem inşasıyla uğraşırken, Kindermann’ın Münih Okulu ise, Neorealizmi devletlerarası ve uluslararası politika faaliyet sistemleri arasındaki “Etkileşim Sistemi” ilişkileri olarak şekillendirmeye çalışmıştır. Bu yaklaşım, araştırmanın bağımsız kategorilerini şu şekilde gruplandırır: 1-) Sistem ve karar alma. 2-) Çıkar ve güç. 3-) Anlayış ve realite. 4-) İşbirliği ve çatışma. 5-) Kurallar ve avantaj.²⁴ Kindermann buna “Konstelasyon”²⁵ analizi” adını verir.

²² Burcu Bostanoğlu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası*, İmge Kitapevi, 1999, ss.85-86

²³ Richard. K. Ashley, “The Poverty of Neorealism”, *International Organization*, 38, 2, Spring 1984, s.227

²⁴ Daugherty-Pfaltzgraph Jr, a.g.e., s. 119

²⁵ Latince yıldızların bir araya gelişiyle oluşan grup, yıldız kümesi anlamına gelen konstelasyon, stella yani yıldız sözcüğü ile con sözcüklerinin birleşimiyle oluşmuştur.

“Realist teoriyi metodolojik bağlamda enstrümanlaştırmayı hedefleyen Kindermann, bu somut analiz metodu ile karmaşık bir bütünü parçalarına ayırarak, bu parçaların her birinin yapısını, özelliklerini ve aralarındaki etki ilişkisini, bu anlamda da aralarındaki karşılıklı bağımlılık ve interaksiyonları araştırarak bütünü anlamaya ve açıklamaya çalışmıştır. [...] Morgenthau’nun asistanı olarak Chicago Üniversitesi’nde doktorasını yapan Kindermann’ı, 1977 tarihinde ortaya attığı Münih Okulu Neorealist Teorisi sebebiyle aslında Neorealizmin kurucusu olarak niteleyenler de vardır.”²⁶

Kenneth Waltz ise, yaklaşımında uluslararası sistemle ulusal sistemler arasındaki keskin farkı ortaya koyar. “Ona göre sistemin temel kuralları, sistemi oluşturan birimlerin niteliği ve birimler arasındaki kapasite dağılımı gibi öğeler açısından uluslararası sistem ulusal sistemden farklılık göstermektedir.”²⁷ İç politika ast-üst ilişkisine dayanan hiyerarşik bir yapıya sahipken²⁸, uluslararası sistem ise devletlerarası adem-i merkezîyetçi anarşik bir yapıdadır. Uluslararası sistemde devletlerin kapasiteleri farklıdır ancak benzer fonksiyonları icra etmektedirler.

Devletler Neorealizmde uluslararası ilişkilerin temel aktörüdür. Devlet, belli amaç ve hedefleri doğrultusunda çıkarlarını maksimize etme çabasında olan ve hedeflerine ulaşmak için ulusal güç unsurlarını²⁹ kullanan, belli bir bütünlüğü olan varlıktır. Zaten devletlerin uluslararası politikada oynadıkları rol, ulusal güç unsurlarına ve bu unsurların arkasındaki diplomasiye bağlıdır.³⁰ Devlet kendi başının çaresine bakabilecek (Self-help) duruma gelme çabasıdadır. Self help anarşik sistemin kuralıdır ve devletlerin kendi güvenliklerini sağlamalarında başvurulan en önemli yoldur.³¹ Bunun için devlet ekonomik gücünü arttırmaya çalışır, askeri gücünü artırır, silahlanmasını çeşitlendirir, belli ittifaklara katılır, uluslararası örgütlere iştirak eder, vs. Bu hareketleriyle birçok devlete model olur ve onları peşinden sürükler. “Waltz’ın kuramı siyasal birimlerin, etkileşim öncesinde

²⁶ Efe Çaman, “Uluslararası İlişkilerde Neorealist Paradigmanın Almanya’daki Gelişimi ve Evrimi: Kindermann ve Münih Okulu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, USAK Yayınları, Cilt 2, Sayı 8, 2006, ss. 42-48

²⁷ Arı, a.g.e, Kasım 2006, s. 193

²⁸ Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2000, s.109

²⁹ Ulusal güç ve unsurları hakkında bakınız; Osman Metin Öztürk, *Dış Politikada Kriz Yönetimi*, Odak Yayınları, 2004, Muzaffer Özdağ, *Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001.

³⁰ Öztürk, a.g.e., 2004, s. 120

³¹ Waltz, a.g.m., 1988, s. 624

birbirlerinden ne kadar farklı olurlarsa olsunlar, sistemin anarşik yapısı nedeniyle yine aynı biçimi almak zorunda kalacaklarını açıklar.”³²

Self help sistemi kendi başının çaresine bakamayanın ve diğer devletlerden daha az etkili olanların başarısız olacağı, kendilerini tehlikeye açık hissedeceği ve zarar görecekleri bir sistemdir. Devletlerin istenmeyen durumlar ve sonuçlarla karşılaşma korkusu, onları bir güç dengesi yaratma eğilimine doğru sokacak davranışlara teşvik eder.³³

Neorealist perspektifte devlet rasyonel bir birey gibidir. Çıkarları doğrultusunda hareket ederek uluslararası sisteme biçim ve ivme verir. Devletin rasyonelitesi faydacıdır. Amaçlarına en verimli araçlarla ulaşmaya çalışır.³⁴ Bu noktada kendi emellerine ulaşırken devletin gücü araçsallaştırdığını görmekteyiz. Halbuki geleneksel Realistler gücü amaç olarak görmektedirler. Neorealizm gücü, “*kullanılması mümkün*” olarak görür. Bunun anlamı devletlerin güce az ya da çok sahip olmasının taşıdığı risklerdir. Bir devletin aşırı zayıflığı, güçlü bir devletin ona saldırmasına davetiye çıkarabilir veya aşırı güçlü bir devletin varlığı, diğer devletlerin askeri güçlerini ve ittifaklarını bu baskın güce karşı arttırmalarına sebep olur.³⁵

“Waltz’ a göre “*Güç Dengesi*” süreklilik göstermelidir ve varolan güç dengesi sistemin ana özelliğidir. Eğer denge bozulursa bir şekilde yeniden kurularak devam etmektedir. Waltz, iki kutupluluğu, çok kutuplu sistemden görece olarak daha istikrarlı kabul etmektedir.”³⁶ Çok kutupluluğun, sistemin anarşik yapısını daha kaotik hale getirebileceğini, halbuki iki kutuplu sistemde başat iki kutbun uluslararası sistemi denetleyerek belli bir denge içerisinde gidişatı sürdürebileceğine inanmaktadır. Waltz, böyle bir durumda savaş çıkma ihtimalinin, çok kutuplu sisteme göre nispeten daha az olduğu görüşündedir. Çok kutuplu sistemde her an uluslararası konjonktürün seyrini değiştirebilecek bir aktör doğabilir veya yeni ittifaklar oluşturulabilir. Bu da uluslararası güvenliği daha çok tehdit edebilecek

³² Yalvaç, a.g.m, 1996, s. 155

³³ Waltz, a.g.e., 1979, s. 118

³⁴ Bostanoğlu, a.g.e., 1999, ss. 87-88

³⁵ Waltz, a.g.m., 1988, s. 616

³⁶ Arı, a.g.e, Kasım 2006, s. 193

sonuçlara zemin hazırlayan bir durumdur. Diğer Neorealistler ise bu konuya daha farklı yaklaşmaktadır. Onlara göre en istikrarlı düzen, “hegemon”³⁷ sıfatına erişmiş ve bu sıfatın tüm özelliklerini bünyesinde barındıran devletin, sistemin en tepesinde yer aldığı ve uluslararası hukukun kurallarının tam olarak uygulanmasının denetlenmesi konusunda da kendini sorumlu gördüğü bir sistemdir.³⁸

Waltz’a göre Güç Dengesi Teorisi devletler hakkında tahminlerle başlar: *“Devletler, en azından kendi kendilerini koruyabilecek düzeyde, en çok olarak da uluslararası arenada dominant güç olabilecek düzeyde, birim aktörlerdir. Devletler ve onları yönetenler makul olan ya da olmayan yollarla hedeflerine ve amaçlarına ulaşmaya çalışırlar.”*³⁹

Waltz iki önemli ayrım yapar: Sistemle birim arasında ve yapı ile süreç arasında. Sistem, yapı ve etkileşen birimlerden meydana gelir. Yapı ise, sistem-çaplı parçadır, sistemin bir bütün olarak düşünülmesini sağlar.⁴⁰

Waltz sistemin yapısının üç özelliğini şöyle açıklar:⁴¹

I) Sistemin düzenleyici ilkesi: Anarşi, uluslararası sistemin düzenleyici ilkesidir. Uluslararası sistem hiyerarşik değildir. Devletlerin içerisinde veya orduda örgütlenme hiyerarşik şekildedir.

*Waltz, 'Theory Of International Politics' içinde şu ifadeleri kullanır: “Ulusal politika, otorite, idare ve hukukun alanıdır. Uluslararası politika ise gücün, mücadelenin ve üzerinde yaşanan toprağın alanıdır. Ulusal alan hiyerarşik, dikey, merkezi, heterojen olarak anlatılırken; uluslararası alan anarşik, yatay, dağınık, homojen, emredilmeyen ve karşılıklı uyum gibi kelimelerle ifade edilebilir.”*⁴²

³⁷ Hegemon kavramı konusunda daha fazla ayrıntılı bilgi için bakınız. İlhan Uzgel, “Hegemon Güç”, Ed: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt 1 1919-1980, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 2003, İstanbul, s. 31

³⁸ Ashley, a.g.m., 1984, s.245

³⁹ Waltz, a.g.e., 1979, s. 118

⁴⁰ John Gerard Ruggie, “Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis”, *World Politics*, 1983, s. 264

⁴¹ Yalvaç, a.g.m., 1996, s. 154

⁴² Waltz, a.g.e., 1979, s. 113

“Uluslararası sistemin anarşik yapısının yol açtığı korku ve güvensizlik uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Neorealistler anarşi olgusuna bir neden olarak bakarak bunu devletlerin dış politikalarını açıklamada önemli bir çıkış noktası olarak kabul ederler. Devletlerin yaşadıkları güvenlik ikilemi ve self help gibi kavramlar üzerinde dururlar. Onlara göre herhangi bir devletin güvenliğini sağlamaya yönelik faaliyetleri diğer devletlerin güvenliğini tehlikeye sokmaktadır.”⁴³

Örneğin İran’ın nükleer faaliyetlerini geliştirmesi kendi güvenliğinin teminatı olurken, komşu ve diğer ülkelerin güvenliklerini ciddi bir şekilde tehdit etmektedir. Anarşi ise devletlerin birbirlerine karşı duydukları güveni azaltan bir unsurdur. Dolayısıyla her devlet en doğal hakkı olan kendi güvenliğini sağlamanın yollarını çeşitlendirerek silahlanmayı artırır ve gerekli önlemler alır. Üniter yapısını korumak ve toprak bütünlüğünü sağlamak her devletin öncelikli amacıdır.

II) Birimlerin işlevleri: Uluslararası sistem eşit, egemen ve işlevleri aynı olan devletlerin oluşturduğu bir sistemdir. Uluslararası arenada güçlü devletler ve zayıf devletler her zaman vardır. Ancak hem kağıt üzerinde hem de diplomatik ilişkiler kurulduğunda büyük devlet-küçük devlet gibi ayrımlar söz konusu olamaz. Bir devlet egemen ve bağımsız devlet özelliklerini taşıyorsa ve uluslararası çevrede tanınıyorsa o devlet zayıf bile olsa güçlü devlet ile aynı imtiyazlara sahiptir. Devlet olarak muhatap alınmak zorundadır.

III) Güç dağılımı: Uluslararası sistemler güç dağılımı açısından birbirinden farklıdır. “Güç, birimlerin özelliğiyle, güç dağılımı sistemin özelliğidir.” Geçmişten günümüze kadar iki kutuplu ve çok kutuplu sistemler uluslararası ilişkilerde hâkim olmuştur.⁴⁴ 2000’li yılların gelmesiyle güç dağılımı tek bir gücün ağırlıkta olmasından ziyade sistem içerisinde birbirine yakın güçte odakların var olduğu bir şekildedir. Ancak hegemon güç olabilmek için siyasal, askeri, sosyal, ekonomik ve teknolojik açıdan birincil güç olmak lazımdır. Şu an için ABD bu özellikleri taşımaktadır. Ancak hegemonya yarışındaki rakipleri de bu özelliklerden bir kısmına sahip olduklarından farklı kulvarlarda ABD ile yarışmaktadır. Çin büyüyen ekonomisiyle, Rusya enerji devi olma potansiyeli ve SSCB’nin nükleer

⁴³ Arı, a.g.e., Kasım 2006, s. 198

⁴⁴ Yalvaç, a.g.m, 1996, s. 154

mirasıyla, AB siyasal ve ekonomik etkileriyle ön plana çıkmaktadır.

Devletler fonksiyonel olarak birbirlerinden farklı olmadığından, uluslararası yapıların tanımlanması ve karşılaştırılması anarşi ve güç dağılımına bağlıdır.⁴⁵ Waltz yapıyı birimlerin fonksiyonlarını tayin etmesiyle tanımlar. Fonksiyonların daha çok farklılaştığı sistem daha hiyerarşik, birimler arası fonksiyonların daha çok benzediği sistemse daha anarşik olan sistemdir.⁴⁶

“Waltz’ın yapısalcı sisteminde, kuramın hedefi; yinelenmeler, yeniden oluşumlar ve yapısalcı bir dönüşümdür. Ona göre sistem bir yapıdan ve birbirleriyle etkileşim halindeki birimlerden meydana gelir. Yapı tüm sistemi kapsar ve ondan bir bütün olarak sözedilmesini olanaklı kılar. Sistem, örgütlenişini yapı ile açığa vurur. Yapı, birimlerin bir araya gelerek sistemik bütünlüğü oluşturmasının kurallarını ortaya koymaktadır.”⁴⁷

Sistem değişimi anarşi ilkesinin yerini hiyerarşiye bıraktığı zaman mümkün olabilir ki, bu şimdiye dek henüz rastlanmamış bir durumdur. Bu, mevcut sistemin yapısının yerine merkeziyetçi bir yapının kurulmasıyla mümkün olur. Sistem içerisinde kapasite dağılımlarında bazı değişiklikler olmuştur ama sistemin kendisi değişmemiştir.⁴⁸ Waltz’ın teorisi sistemin anarşik olduğu müddetçe sabit kalacağını ve politik birimlerin sayılarında ciddi bir değişim olmayacağını belirtir. Bu tanımla çok kutuplu sistem tam 300 yıl sabit kalmıştır, taa ki II. Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu sisteme dönüşene kadar... İki kutuplu dönemde de ABD ve SSCB’yi karşısına alabilecek kapasitede üçüncü bir güç ortaya çıkmamıştır.⁴⁹ 1991’de SSCB’nin yıkılması sonrası, ABD’nin tek hegemon olarak kaldığı uluslararası sistem, 2000’li yılların ilk çeyreğinde çok kutupluluğa doğru ilerlemektedir.

Neorealizmin bir diğer özelliği Realizmin aksine tümdengelimci olmasıdır. Waltz’ın yapısalcı teorisi, güç politikasının önemi konusunda şimdiye kadar yapılan

⁴⁵ Yalvaç, a.g.m, 1996, s. 155

⁴⁶ Daugherty- Pfaltzgraph Jr, a.g.e., 1991, s. 120

⁴⁷ Bostanoğlu, a.g.e., 1999, s. 92

⁴⁸ Yalvaç, a.g.m., 1996, s. 156

⁴⁹ Joseph S. Nye Jr, “Neorealism and Neoliberalism”, Transnational Justice Center, <http://journal.transnationaljustice.com/index.php/DERECHOYPODER/article/viewFile/10/13>, s. 166

birçok heterojen görüşe, basit bir tümdengelimci temel hazırlamıştır. Eleştirenlerin gözüyle Waltz'ın özgünlüğü ve hataları bir madalyonun iki ayrı yüzüdür. Cox ve Ashley, Neorealizm'in eleştirel bir teori olarak, Geleneksel Realizm'in yorumlayıcı zenginliğini feda ettiğini ve bunu da onu pozitivist-problem çözen bir teori haline dönüştürmek adına yaptığından ötürü eleştirirler.⁵⁰

Bunun dışında Neorealizm Realizmin birim-düzey açıklamalarına yapıyı da eklemiştir. Neorealizm etkileşen birimlerle uluslararası çıktılar arasında bir nedensellik bağı kurar. Oysa Klasik Realizm yalnız sonuçlarla ilgilenir.⁵¹

Neorealistlere göre uluslararası sistem her zaman yüksek güvenlik baskılarına sahiptir. John Mearsheimer'a göre Neorealistler uluslararası sistemi devletlerin birbirlerinden daha fazla avantaj kazanma şanslarını ortaya çıkarmaya çalıştıkları vahşi bir arena olarak görmektedir. Uluslararası İlişkiler sabit devletlerarası savaş durumu olmaktan ziyade, amansız bir güvenlik yarışıdır. Neorealist perspektife göre rasyonel devlet, savunmasını asla ihmal etmez. Devletler kendilerini "*En Kötü Durum*"⁵² perspektifine uydurur ve potansiyel saldırganların askeri kabiliyetlerini dengelemeyi hedefler. Neorealistlere göre devletler sadece olasılıklar tarafından sınırlandırılır, çatışma ihtimali tarafından sınırlandırılmazlar.⁵³

Neorealistler bir yandan Geleneksel Realizmin uluslararası davranışın insan doğasının başlıca görüşlerine dayandığını eleştirirken, Neorealizm'in bizatihi kendisi temelde aktörlerin karakter olarak yüksek derecede korku içinde yaşadıkları psikolojik tahminini yapar. Morgenthau insan doğasına bakışında saldırganlığı vurgularken, Neorealizm korku, endişe ve ihtiyatlılığı vurgular. İnsan doğasının bu iki düşüncesi birbirinden ayrılamaz. Eğer aktörler saldırgan olarak anlaşılırsa, onların yüksek derecede korku içinde olduklarını da farz edebiliriz.

Morgenthau'nun insan doğasına ait görüşü şunları yansıtır. 1-) Aktörler

⁵⁰ Nye Jr, a.g.m., s. 163

⁵¹ Waltz, a.g.m., 1991, s. 34

⁵² Worst case perspective: Devletlerin kendilerini en kötü durum perspektifine uydurmalarının 3 sebebi vardır. 1-Neorealistlere göre çatışmanın olanakları, devletleri yüksek düzeyde tedbir almaya yöneltir. İhtiyatlı savunma yapmanın ihmali ise aşırı potansiyel maliyetleri beraberinde getirir. 2- Devletler diğer devletlerin saldırganlık potansiyeline odaklanır. 3- Neorealistlere göre rasyonel devletler çatışmanın olanakları üzerine odaklanır çünkü savunma önlemleri ancak saldırıya karşı doğru teminatlarla ölçülür. Stephen G. Brooks, "Dueling Realisms", International Organization, Vol 51, No 3, Summer 1997, ss. 447-448

⁵³ Brooks, a.g.m., ss. 447-448

uygun bir ortam bulduğunda zayıf devletlere karşı avantaj elde etmeye çalışır. 2-) Askeri hazırlılık, saldırıya karşı en iyi teminattır. Bu bakış açısı Neorealizmin şu görüşüyle örtüşmektedir: “*Çatışma devletlerarasında saldırı dürtüleri olduğundan ötürü mümkündür, savunmacı ihtiyatlılık saldırıya karşı tek garantidir.*” İki görüş de dünyaya pesimist gözle bakmaktadır. Neorealizm Klasik Realizmin insan doğasının bir yönünü (saldırganlığı) bir diğeriyle (korkuyla) değiştirmektedir.⁵⁴

Neorealizm, güvenlik yarışının yaşandığı sistemde, rasyonel devletin birincil amacının süren varlığını korumak olduğunu belirtir. Ancak kısa dönemde öncelikle güvenliği sağlamaya yönelik politikalara eğilmek, uzun dönemde o devlet için belli kayıplara uğramasını da beraberinde getirir. Eğer güvenlik konusunda ciddi sorunlar yaşanmıyorsa, rasyonel devlet uzun vadeli önceliklerine ağırlık verebilir. Güvenliğin sağlanması konusunda daha rekabetçi olan sistem, rasyonel devletin gelecek konusundaki planlarından daha fazla feragat etmesine sebep olmaktadır. Sonuç olarak rasyonel devlet her zaman saldırıya uğrama ihtimaline karşı öncelikle kendi güvenliğini maksimum düzeyde sağlamaya bakar. Askeri harcamalar ile ekonomik kapasitenin arttırılması gibi konular çatıştığında öncelik askeri harcamalara verilmektedir. Şöyle ki, Neorealistler saldırıya uğrama ihtimalinin süreklilik arz ettiği bir uluslararası çevrede devletlerin ekonomik kapasitelerini arttırmalarına öncelik vermesini irrasyonel bulurlar. Mearsheimer’ a göre “*Devletler, uluslararası politik çevre ve uluslararası ekonomik çevreyi düzenler. İkisi çatıştığı takdirde, birinci, ikincinin üzerinde etkindir çünkü sistem anarşiktir.*” Ancak ekonomik kapasitenin iyi düzeyde olması, gelecekte ülke güvenliğinin daha iyi sağlanabilmesi için bir temel hazırlar. Sonuçta kısa dönemde güvenliğe yönelik yapılan yatırımlar ile uzun dönemde ekonomik kapasiteyi arttırmaya yönelik yatırımlar arasında zaman zaman öncelik sırası açısından değiş-tokuşlar yapılabilir.⁵⁵ Bu konu tamamen o devletin lider kadrosunun inisiyatifinde olan bir konudur. O anki konjonktür ne gerektiriyorsa o yönde davranılır.

Neorealist teori kendi içinde farklı bakış açılarına sahiptir. Anarşi konusunda farklı görüşler, Savunmacı (Defensive) Realistler ile Saldırgan (Offensive)

⁵⁴ Brooks, a.g.m. s. 449

⁵⁵ Brooks, a.g.m. ss. 450-452

Realistler kutuplaşmasını meydana getirmiştir. Savunmacı ve Saldırgan Realistler kuramsal yarışmacılardır çünkü farklı tahminler ve politik öngörüler oluştururlar. Bu bölünme Neorealistler-Neoklasik Realistler ayrımında da kendini gösterir.⁵⁶

Saldırgan Realistler, uluslararası sistemin anarşik yapısının devletlerin genişlemeleri için her zaman güçlü dürtüler sağladığını belirtmektedir. Tüm devletler kendi güç maksimizasyonları için uğraşır çünkü sadece en güçlü olan devletler bekaalarını garanti altına almaktadır. Genişleme politikalarını faydalar maliyetleri aştığı yer ve zamana kadar sürdürürler. Devletler diğer devletler tarafından işgal edilme tehdidiyle karşı karşıyadır. Söz konusu bu durum devletleri güç geliştirme, çoktarafli diplomasiye yönelme, dış ticarî politikalarını geliştirme ve uygun yayılma politikalarına yönlendirir.⁵⁷ Saldırgan Realistler'e göre statükocu güçler sistemde nadir bulunur çünkü sistemin doğası devletlerde güç elde etme dürtülerini yaratır. Mearsheimer devletleri Arnold Wolfers'ın "*İsterik Sezarlar*" kavramına benzetir, akıllarından çıkmayan korku hissi onları kesin güvenliği elde etmeye çalışmalarını sağlar.⁵⁸ Fareed Zakaria'ya göre bir devletin Uluslararası İlişkilerde daimi sorunlarının en iyi çözümü, politik çıkarlarını devamlı genişletmesi çerçevesinde çevresindeki kontrolünü arttırmasıdır.⁵⁹ Saldırgan Realistler ve teorilerine örnek olarak; John Mearsheimer'in "*Büyük Güç Politikası Teorisi*", Randall Schweller'in "*Çıkarların Dengesi Teorisi*", Robert Gilpin'in "*Savaşın Hegemonik Teorisi*", A.F.K Organski ve Jacek Kugler'in "*Güç Geçiş Teorileri*", Fareed Zakaria'nın "*Devlet Merkezli Realizm*", Eric Labs'ın "*Savaş Hedefleri Teorisi*", William Woforth'un "*Dış Politikanın Hegemonik Teorisi*"ni verebiliriz.⁶⁰

Mearsheimer'in "*The Tragedy of Great Power Politics*" adlı eseri saldırgan motivasyonların karakteristik olarak büyük güçlerin davranışlarında neden ve nasıl

⁵⁶ Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için "Çağdaş Realistler Kategorileri" adlı şemaya bakınız.

Jeffrey W. Talieffero, "Security Seeking Under Anarchy- Defensive Realism Revisited", International Security, Vol 25, No 3, Winter 2000-2001, s. 135.

⁵⁷ Talieffero, a.g.m., ss. 128-129

⁵⁸ Snyder, a.g.m., ss. 152-153

⁵⁹ Jack Donnely, "Realism", *Theories of International Relations*, Ed: Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnely, Matthew Peterson, Christian Reus Smit, Jacqui True, Palgrave MacMillan, 2005, s. 43

⁶⁰ Talieffero, a.g.m., s. 135

öncelikli olduklarını açıklamaktadır.⁶¹ Saldırgan Realistlere göre büyük güçler öncelikle güvenlikle ilgilenir ama onların güvenlik sağlama yönündeki hareketleri başka devletleri tehdit eder bu durum da onları karşı tedbir almaya sürükler. Aslında hiçbirisi agresif değildir ama diğerlerinin güçlenme niyetleri her birinin koruyucu önlemler almalarını tetikler. Mearsheimer'ın dünyasında statükocu güçler yoktur, büyük güçlerin hepsi revizyonisttir ve saldırıya güdülenmiştir. Eğer hepsi benzer nitelikteyse o zaman ortada ikilem olduğunu görmek zordur. Devletlerin revizyonist hareketleri, topraksal olarak genişlemeyi beraberinde getirir ki, bu bir yağmalamadır ve o devletin niyetini ortaya koyar. Bu dünyada her devletin güvenlik ihtiyacı birbirine uymaz. Her devlet dünya gücündeki ortaklığını aynı anda arttıramaz. Mearsheimer “*En iyi savunma, iyi saldırıdır*” şeklindeki beyanıyla Saldırgan Realistlerin temel felsefesini yansıtmıştır.⁶²

Savunmacı Realistler ise uluslararası sistemin sadece belli koşullar altında genişleme dürtüsü sağladığını düşünmektedir. Anarşi içerisinde devletler başka devletlerin güvenliklerini azaltmak için kendi güvenliklerini artırma yoluna giderler. Bu güvenlik ikilemi (*security dilemma*) devletleri diğer devletlerin görece güçleri ve gelecek hakkındaki düşünceleri konusunda endişeye sürükler. Bazı devletler güvenlik sağlama stratejileri geliştirirken, karşılıklı husumet ve çatışma sarmalı oluşur. Devletler kimi zaman yayılcı politikaları tercih ederler. Bunun sebebi liderlerinin yanlış bir şekilde saldırganlığın devletin güvenliğini sağlamasının tek yolu olarak görmesindendir. Savunmacı Realizm uluslararası genişlemenin farklı varyasyonlarını tasavvur eder. Devletlerarasında ılımlı stratejiler sürdürmenin güvenliği sağlamada en iyi yol olduğunu belirtir.⁶³ Anarşik yapı devletleri var olan güç dengesini sürdürmeye iter. Devletlerin temel amacı gücü arttırmaktan ziyade gücü korumaktır.⁶⁴ Savunmacı Realistler ve teorilerine örnek olarak; Kenneth Waltz'ın “*Güç Dengesi Teorisi*”, Dale Copeland'ın “*Dinamik Farklılıklar Teorisi*”, Robert Jervis-Charles Glaser-Benjamin Miller'ın “*Büyük Güç İşbirliği Teorileri*”, Stephen Walt'ın “*Tehdit Dengesi Teorisi*” ve “*İç Seferberlik*

⁶¹ Donnelly, a.g.e, s. 43

⁶² Snyder, a.g.m., ss. 155-156

⁶³ Talieffero, a.g.m., s. 129

⁶⁴ Snyder, a.g.m., ss. 151-152

Teorisi”ni verebiliriz.⁶⁵

Mearsheimer revizyonist devletlerin davranışlarına kuramsal bir mantık sağlayarak ve uluslararası sistemin yapısına nedenselliği yerleştirerek Neorealist teorinin alanını genişletmiştir. Snyder’a göre Saldırgan ve Savunmacı Realist teoriler birbiri ardına kullanılabilir. Bunlardan biri statükocu güçlerin güvenlik yönündeki davranışlarını açıklar, diğeri ise revizyonist güçlerin. Bir devlet bazen saldırgan bazen savunmacı hareketlerde bulunabilir. İki modelin de dinamikleri etkileşime müsaittir. Örneğin statüko güçlerince dengelenme, revizyonist devletlere genişleme yolunu kapar. Atak ve saldırı yolları kapanınca, saldırgan devletler aktif olarak rakiplerine karşı savunma dengeleme ittifakına katılırlar.⁶⁶

“Neorealizmin diğer temsilcileri Robert Gilpin, Robert Keohane, Stephen Krasner, Charles Kindleberger gibi isimler 1970’li yıllarda baş gösteren ekonomik bunalımlı yıllarda Realizmi kurumsal revizyondan ve yenilemeden geçirerek bugünlere kadar gelmesini sağlamışlardır. [...] Neorealistler analizlere ekonomi-politik analizleri de eklemişlerdir. Neorealistler güç dengesi kavramını yine önemsemiş ve kavramın bilimsel statüsü sistemik bir özelliğe ya da devletlerin rasyonel davranarak çıkarlarını korurken hesaba katacakları mantıksal bir durum değerlendirmesi ögesine indirgenmiştir. Yeni Realistlerin ön plana çıkardığı en önemli yenilik ise “Hegemonya” kavramı ve onun kurulması için verilen güç ve siyaset mücadelesinin Uluslararası İlişkilerin ilgilendiği bir konu haline getirilmesidir.”⁶⁷

“Robert Gilpin’in hareket noktası ise, uluslararası arenada belirli koşullarda istikrarın nasıl olduğu ve korunduğudur. Belirli koşullardan kastı ise, ABD’nin II. Dünya savaşı sonrası kazandığı ve 1970’lerde çökmeye başlayan hegemonik üstünlüğüdür.”⁶⁸ Gilpin, Thucydides’in *“History Of the Pelopennesian War”* adlı eserini, derin ticari devrimin, statik uluslararası sistem üzerindeki etkisinin görülmesi adına tavsiye etmektedir. Ticaretin genişlemesi, yeni ekonomik güçlerin ortaya çıkması, vs. gibi etkenler V. Yüzyıl Yunan uluslararası politikasını

⁶⁵ Talieffero, a.g.m., s. 135

⁶⁶ Snyder, a.g.m., s. 158

⁶⁷ Bostanoğlu, a.g.e., ss. 94-95

⁶⁸ Bostanoğlu, a.g.e., s. 100

dönüştürmüş ve Yunan medeniyetini oluşturan “*Great War (Büyük Savaş)*”⁶⁹a zemin hazırlamıştır. Yeni Realistler uluslararası ekonomi ile politikanın etkileşimini bu eserde bulmanın ilgi çekici olduğunu düşünmektedir. Genişleme, dayanışma içinde dünya ekonomisi, ekonomik araçların siyaseten kullanımı gibi birçok faktör Thucydides’in savaş ve savaşın sebepleriyle ilgili analizlerinde kendilerine yer bulmuştur. Gilpin, Thucydides’i ilk politik-ekonomist olarak görmüş ve Yeni Realistler’in de uluslararası politika ile uluslararası ekonomi arasındaki bağı onu izleyerek keşfettiklerine inanmıştır.⁷⁰

Gilpin’e göre devletler kendilerine uygun alternatif girişimler konusunda fayda-maliyet hesaplamalarıyla ilgilenir. Beklenen faydalar maliyetleri aştığı takdirdeyse, sistemde değişiklik yapma eğilimine girerler. Gilpin’in formülasyonuna göre, bir devletin uluslararası sistemde değişiklik yapma eğilimi, karasal, politik ve ekonomik genişlemesidir; ta ki toplam değişimin marjinal maliyeti marjinal faydaya eşit olana kadar... Uluslararası sistem bir denge durumundadır ve büyük devletler topraksal, politik ve ekonomik statükodan memnundur. Sistemdeki her devlet veya grup değişimin bir kısmından faydalanabilir; bundan dolayı değişimin maliyetleri yıkıcı ve bozucu hareketlere karşı norm bariyerleri inşa eder.⁷¹

*“Gilpin, devletlerin sürekli bir fayda-maliyet hesabı içinde oldukları ve uluslararası sistemin dinamik ve sürekli değişen bir yapı olduğunu söyler.[...] Ona göre tarih süreklilik gösteren ve başı-sonu belli olmayan bir süreçtir. [...] Gilpin’e göre dönüşüm hegemonik savaşlarla gerçekleşir ve savaş sonu yapılan anlaşmalar yeni güç dengesi ve oluşturulan statükoyu simgeler. [...] Savaş, krizi aşmanın tek çaresidir, çünkü egemen devletler emellerine mevcut sistemde erişememektedir.”*⁷²

⁶⁹ Gilpin’e göre bu “Great War” hegemonik savaştır. Uluslararası sistemin tüm yapısı konuya dahildir. Robert Gilpin, “The Theory Of Hegemonic War”, Journal Of Interdisciplinary History, XVIII:4 Spring 1988, s. 593.

⁷⁰ Robert Gilpin, “The Richness of the Tradition of Political Realism”, International Organization, 38,2, Spring 1984, s.293

⁷¹ Daugherty-Pfaltzgraph Jr, a.g.e., ss. 121-122

⁷² Arı, a.g.e., Kasım 2006, s. 205

Güç hiyerarşisi ve devletlerarası ilişkiler sürüp giderken, devletler bunun farkında olsalar da olmasalar da, hegemonik savaş uluslararası sistemin yapısını tehdit eder ve dönüştürür.⁷³

1.2.Analitık Çerçevenin Araştırma Konusuna Uygulanması

“Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistem içerisinde bir dizi radikal değişim ve dönüşüm meydana gelmiş, Soğuk Savaş yılları boyunca Orta Asya-Kafkasya-Balkanlar ve Güneydoğu Asya gibi “*zoraki sessizlik*” yaşayan bölgeler küresel ölçekte yeni kriz alanları olarak mevcut kriz alanlarına eklenmiştir.”⁷⁴ Kafkasya da bu bölgeler arasında en çok dikkat çeken coğrafyalardan biridir. “*Sorunlar yumağı*” olarak nitelendirebileceğimiz Kafkasya, Uluslararası İlişkiler disiplini için önemli bir laboratuvar olarak görülebilir. Kafkasya özelinde Transkafkasya (Güney Kafkasya); gerek barındırdığı devletler, onların yapıları, dinamikleri, değerleri, gerekse onların çevrelerindeki güçler ve onların bölgeye ilgileri; bunların her biri başlı başına bir araştırma konusudur.

Kafkasya’da Soğuk Savaş sonrası gelişmelere bakıldığında bölgede güvenlik ikileminin temel sorun olduğu ve bölgenin yapısının anarşik olduğu görülür.⁷⁵ SSCB’nin dağılmasının ardından Transkafkasya’da ciddi bir güç mücadelesi olmaktadır. Gerçekleşen jeopolitik değişimin yarattığı güç boşluğunu doldurmak veya bu durumdan istifade etmek için farklı devletler bu bölgeye ilgi, kaynak ve zaman ayırmıştır. Bu çerçevede bölgede yeni bağımsızlığını kazanan devletlerle, onları etkisi (yörüngesi) altına almaya çalışan dış güçler arası ilişkiler artmış ve dış güçlerin kendi aralarındaki rekabet sıklaşmıştır. Siyasal ilişkiler başta olmak üzere ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel temelde yeşeren ilişkiler bölge devletlerinin uluslararası sisteme entegre edilmelerini hızlandıran bir etkiye sahiptir. Devletlerarası etkileşim bu çalışmada Neorealist yaklaşımın penceresinden

⁷³ Gilpin, a.g.m.,1988, s. 592

⁷⁴ Gamze Güngörmüş Kona, “2000-2008 Türkiye’nin Güvenlik Politikaları”, 10.08.2007, www.uiportal.net

⁷⁵ Kamer Kasım, “11 Eylül Sürecinde Kafkasya’da Güvenlik Politikaları”, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, USAK Yayınları, Cilt 1, No 1, 2006, ss.19-35

yorumlanmıştır. Etkileşimleri incelerken ve gözlemlerken yapısal nedenleri ve her aktörün kendinden kaynaklanan birim düzeydeki nedenleri ayrı ayrı almamız daha sağlıklı olacaktır. Örneğin Gürcistan'ın demokratikleşme yönündeki çalışmalarını incelerken; kendi iç dinamiklerinin demokrasiye yönelmesindeki etkisi ile, bir hegemon gücün veya onun güdümündeki kuruluşların Gürcistan'ın yönetimini renkli bir devrimle, tepeden inme şekilde değiştirme ihtimalini ayrı ayrı yorumlayabiliriz.

Neorealizme göre uluslararası sistemin yapısı anarşiktir ve devletlerin üzerinde onların davranışlarını denetleyecek bir üst otorite bulunmamaktadır. Bu çalışmada uluslararası yapının devlet davranışları üzerindeki etkisini ön plana çıkarılarak, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Gürcistan örnek ilişkilerinde bu durum gösterilmeye çalışılmıştır. Bunun dışında Transkafkasya'da hegemon güç olma konusunda rekabet söz konusudur. Rusya Federasyonu ve ABD bu alt sistem içerisindeki ana güç olma konusunda kıyasıya bir yarış içindedir. Anarşik yapı içerisinde, korku-güvensizlik duygularıyla hareket eden devletlerin çıkarlarını elde etme peşinde, işbirliği-çatışma tercihleri arasında sıkışıp kaldığı, var olan güç dengesinin devletleri güvenlik açısından bir nebze de olsa rahatlattığı, ancak çok çeşitli güvenlik sorunlarının mevcut olduğu bir ortamda bu Rusya, Türkiye ve Gürcistan nasıl davranmaktadır? Konumuzun odağı olan Gürcistan ve onun kendi iç sorunları niçin Rusya ve Türkiye'yi bu kadar çok ilgilendirmektedir? Bu devletlerin birbirleriyle bağlantılarını tarihsel perspektifi de göz önüne alarak incelemeye çalışacağız. Gürcistan iki devlet arasında köprü vazifesindedir. İki komşusu da Gürcistan konusunda oldukça hassas davranmaktadır. İki taraf için de Gürcistan'ın varlığı farklı anlamlar ifade etmektedir. Ancak ortak algılamalar da vardır. Gürcistan, iki devletin güvenliğini direkt etkileme potansiyeline sahiptir. Buna diğer dış güçlerin algılamalarını da eklersek ortaya zengin bir ilişki ve etkileşim ağı çıkmaktadır.

Rusya Federasyonu, Türkiye ve Gürcistan'ın ilişkilerini incelemeye her üçünün de temel sorunsalı olan “*Güvenlik*” ile başlayabiliriz. Güvenlik kısaca devletlerin ve içerisinde yaşayan vatandaşların dışarıdan veya içeriden gelebilecek her türlü tehlikeye karşı minimum zararlar yaşayabilmeleridir.

“Güvenlik kavramı; Varlık + Sorunsuz Süreklilik, Sorunsuz Birliktelik + Kabul Görülme (Hukukî tanınma- askerî, ekonomik güç olarak tanınma- siyasî, kültürel olarak tanınma) şeklinde kavramsallaştırılabilir. Barış ve istikrarın temini için bir devletin askeri güçle kabul görmesi yeterli değildir. Devletin kabulü ancak siyasal ve kültürel güçle desteklendiği takdirde daha kalıcı hâle gelir.”⁷⁶

Gürcistan konumuzun merkezini teşkil ettiğinden onu örnek alalım. Gürcistan 1991 yılında bağımsızlığını ilan ederek “Varlık” kazanmıştır. 1991’den günümüze kadar geçen zaman dilimi içerisinde ulusal sınırları içinde yer alan Abhazya, Güney Osetya, Acaristan gibi özerk bölge ve cumhuriyetlerle yaşadığı sorunlar ve çatışmalar sebebiyle “Sorunsuz Birliktelik” portresinden ziyade gayet sorunlu bir birliktelik görüntüsü içerisinde. Gürcistan’ın nüfus itibarıyla heterojen yapısı da ülkede etnik çatışmaların her an baş gösterebileceği istikrarsız ortam yaratmaktadır. Gürcistan hukukî Türkiye ve Rusya tarafından tanınmıştır. Ancak gerek askeri-ekonomik güç, gerekse siyasal güç olarak tanınmada ciddi sorunlar yaşamaktadır. Askeri gücü, ABD, Türkiye ve NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması)’nın BİO (Barış İçin Ortaklık) Programı’nın çalışmaları ile modernize edilmektedir. Ekonomik açıdan ABD’nin dış yardım yaptığı ülkeler arasında ilk sıralardadır.⁷⁷ Bu açılarıdan bakıldığında Batıya bağımlıdır. Ancak Batının da onun jeopolitik derinliğine ve sağlam duruşuna ihtiyacı olduğu kesindir. Gürcistan jeopolitik ve jeostratejik öneminin meyvelerini ekonomik açıdan yemeye niyetlidir. Elbette Batının da Gürcistan’dan faydalanma düşüncesi vardır. Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında oynadığı anahtar rol ona ve Batıya ekonomik açıdan geri dönüşler getirecektir. Siyasal açıdan ise Gürcistan, Gül Devrimi ile birlikte yüzü Batıya dönük, serbest piyasa ekonomisini benimsemiş, demokratik bir devlet olma yolunda ilerlemektedir. Rusya’nın istediği doğal olarak

⁷⁶ İbrahim Canbolat ile yapılan mülakattan

⁷⁷ ABD’nin Gürcistan’a 2008 yılı içerisinde yaptığı dış yardımlar: Barış ve güvenlik-\$2,140.000, Demokratikleşme- \$10,489.000, Halka yatırım-\$8,017.000, Ekonomik Gelişim-\$14,332.000. Ayrıca Ağustos 2008’de gerçekleşen Rusya-Gürcistan savaşındaki hasarlar için 55 milyon dolarlık insani yardım sağlanmıştır. Ekim 2008’de gerçekleşen Gürcistan Donörleri Konferansında USAID Yöneticisi Henrietta Fore, yerlerinden ayrılan insanlar için, altyapıyı yeniden kurmak için, ekonomik büyümenin yeniden sağlanması için, demokratik önceliklerin ve güvenin sağlanması için 1 trilyon dolarlık yardım taahhüt etmiştir. www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/countries/ge/georgia.pdf

Gürcistan'ın kontrol edilebilir, Rus yanlısı ve ılımlı bir lider kadrosunca yönetilmesidir. Ancak mevcut yönetim tam da Rusya'nın isteklerinin aksini yapan davranışlar içerisindedir. Türkiye ise Saakaşvili iktidarını desteklemekte ve onun Batı ile uyumlu çalışmalarını memnuniyetle karşılamaktadır. Rusya, Ağustos 2008'de gerçekleşen Gürcistan'ın Güney Osetya çıkarması sebebiyle çıkan savaş sonrası Gürcistan'ın toprak bütünlüğü kavramının tedavülde kaldığını ve Abhazya ile Güney Osetya'nın bağımsızlığını resmî olarak tanıdığını açıkça belirtmiştir. Türkiye ise, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmaktadır.

Bu saptamalardan yola çıkarak Gürcistan'ın 'yeterince güvende' bir devlet olmadığı sonucuna rahatlıkla varabiliriz. Onun güvenlik sorunları ve yansımaları komşu devletleri özellikle de Türkiye'yi etkilemektedir. Rusya ise, Transkafkasya genelinde ortaya çıkmasını adeta körüklediği istikrarsızlığın mevcudiyetinin devamı ve istikrarsızlıktan medet umma politikalarını Gürcistan özelinde de sürdürmektedir. Gürcistan'ın çevresinden algıladığı tehditler karşısında öncelikli amacı güvenliğini sağlamak ve toprak bütünlüğünü korumaktır. Rusya'nın Gürcistan'ı zayıflatıcı ve yıpratıcı politikaları karşısında Gürcistan kendini korumak adına Batı menşeli ittifak ve örgütlere göz kırpmaktadır. Öncelikle NATO güvenlik şemsiyesi altına girerek halihazırda Batıyla sürdürdüğü ilişkilerini kurumsal bir garanti altına almayı hedeflemektedir. AB'ye üyelik de uzun vadede gündeme gelebilir. Bu da ülkenin birçok açıdan belli standartlara ulaşmasını sağlayacak ve AB'nin değerleriyle tanışmasına aracı olacaktır. Gürcistan kurduğu ikili ilişkilerle de varlığını sağlamlaştırmaya çalışır. Gürcistan-Türkiye, Gürcistan-ABD, Gürcistan-Azerbaycan ve kısmen Gürcistan-Ermenistan ilişkileri teker teker incelendiğinde bunun başarılı örnekleri görülebilir. Örneğin geçtiğimiz yıllarda ve halihazırda Rusya'nın Gürcistan'a verdiği doğalgazda kesintiye gitmesi sonucu zor durumda kalan Tiflis yönetimine yardım elini sadece Azerbaycan uzatmış ve Gürcistan'ın ihtiyacı olan gazı karşılamıştır.

Gürcistan hem çevresinden gelen hem de kendi içinde yüz yüze kaldığı sorunları çözme aşamasında uzlaşılı kültürünü özümsemiş şekilde sağduyuyu elden bırakmayarak hareket etmelidir. Günümüzde ikili ve çok taraflı ilişkilerde uzlaşma veya orta noktayı bulma, diplomasi yürütülürken, diplomatik çevrelerin elini

rahatlatan, onlara hareket serbestisi yaratan bir unsurdur. Gürcistan'ın yaşadığı problemleri coğrafya bu tarz politikaları zaruri haline getirmektedir. Gürcistan'ın devlet tecrübesinin fazla olmaması ve yöneticilerinin diplomasi tecrübelerinin eksikliği bu açıdan bir dezavantajdır. Gürcistan ulusal hedef ve amaçlarına ulaşmak için çalışmalarını sürdürmektedir. Ancak elde edilen her başarı veya gerçekleştirilen bir dış politika açılımı belli fedâkarlıklar gerektirmektedir. Bu noktada karar vericiler ve devletin üst düzey yetkilileri devletin menfaatleri doğrultusunda fayda-maliyet analizini yaparak, rasyonel ve pragmatik kararlar almaya çalışır. Uluslararası ilişkilerde duygusallığa, maceracılığa ve ütöpik davranışlara yer yoktur. Zamanın ve koşulların değerlendirilmesi iyi yapılmalı, uluslararası konjonktürün durumu hesaba katılmadan yapılacak eylemlerin hüsrarla sonuçlanabileceği ihtimali akıllardan çıkarılmamalıdır.

Gürcistan niçin sürekli baskı altındadır? Niçin saldırıya maruz kalmaktadır? Neden içişlerine karışılmaktadır? Bu soruların cevaplarını aşağıda maddeler halinde sıralamaya çalışalım.

Gürcistan'ın Güvenlik Sorunlarının Başlıca İçsel Sebepleri

I-) Gürcistan'ın nispeten zayıf bir devlet olması

200 yıl boyunca Sovyet egemenliği altında yaşayan Gürcistan, 1991 yılında egemenliğini kazanmıştır. Kendine özgü, belli bir devlet geleneği yoktur. Bir bütün olarak baktığımızda Gürcistan zayıf bir devlettir. Siyasal, ekonomik ve askerî açılardan eksiklikleri çoktur. Bu durumu dış güçlerin onu dönüştürme, değiştirme ve gelişimine yardımcı olma bahanesiyle içişlerine karışmalarına olanak sağlar. Zayıf devletler yüzyıllardır büyük güçlerin emperyal amaçları için kullanılmaya mahkûm kalmışlardır. Olası bir saldırıya uğramaları halinde direnme güçleri sınırlıdır. Asimetrik güç ilişkisi, nihayetinde zayıfı güçlüye bağımlı hale getirir. Ayakta durabilmek için ya Ermenistan misali sırtını Rusya gibi büyük bir güce dayaması gerekir ya da bir ittifak sistemine dahil olarak güvenliğini sağlama almaya çalışmalıdır. Gürcistan, iki seçeneği de birarada kullanmaya çalışır. Nitekim zaten

bu iki seçenek çoğunlukla birlikte tercih edilmekte, bir anlamda da birbirlerini tamamlamaktadırlar. Tiflis yönetimi Gül devrimi sonrasında hegemon güç ABD ile ilişkilerini ilerletmiştir. Hatta 9 Ocak 2009 tarihinde ABD-Gürcistan arasında '*Stratejik Müttefiklik Anlaşması*' imzalanmıştır.⁷⁸ Gürcistan NATO ile ilişkilerini sürdürmektedir. Gürcistan güvenliğinin ve istikrarının sağlamasında ona yardımcı olacak örgütlere üye olduğu takdirde güvenliğini daha iyi sağlayabileceğini düşünmektedir.

II-) Siyasal rejim zaafı

Uzun yıllar boyunca baskıcı Sovyet rejimi altında yaşamış Gürcistan'ın, siyasal rejiminin de ciddi anlamda eksiklikleri bulunmaktadır. Bağımsızlığın kazanılmasının ardından kısa bir süre yönetime gelen milliyetçi Gamsakhurdia ile ülke daha kaotik bir duruma sürüklenmiştir. Shevardnadze dönemi ise adı geçen liderin Sovyet döneminden sahip olduğu yönetim tecrübelerinin pozitif etkilerinin görüldüğü, Doğu-Batı ilişkilerinin dengede tutulmaya çalışıldığı, ülkenin Batıyla ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı bir dönemdir. Rusya zaman zaman bazı suikast girişimleri ile Shevardnadze yönetimini değiştirmeye çalışmıştır. 2003 yılında gerçekleşen Gül devrimi sonucunda ise, yeni yönetim ve yeni lider Saakaşvili ile Gürcistan, Batının istediği şekilde demokratik bir devlet olma yolunda önemli bir adım atmıştır. Bu çerçevede; insan hakları, hukuk devleti, çoğulculuk, sivil toplum gibi kavramların özümsemesi hedeflenmiştir. Ancak ülkenin istikrarsızlıklarla dolu, "*Sui generis*" iç yapısı, istenen düzeyde bir ulus-devlet yaratmak konusunda Gürcistan'ın önündeki en önemli engel olmaya devam etmektedir.

III-) Etnik yapıdaki çeşitlilik

Ülkenin % 70'i Gürcü olmakla birlikte, ülke Ermeni-Rus-Azeri-Oset-Rum-Abhaz-vs. gibi farklı etnisitelerden oluşan karma bir nüfus barındırmaktadır. Bu

⁷⁸ 9.01.2009 tarihinde Condolezza Rice ve Gürcü meslektaşları Grigol Vashadze, stratejik ortaklık paktını imzaladı. Anlaşma savunma, ticaret, enerji güvenliği ve demokratik kuruluşların güçlendirilmesi gibi konularda işbirliği yapılmasını öngörüyor. Gürcistan Dışişleri Bakanı Grigol Vashadze bu antlaşmayı Gürcistan'ın Euro-Atlantik yapılanmalara ve NATO'ya katılımı için basamak taşı olarak gördüğünü ve bu sayede batılı ve uygar toplumlar ailesine dönüşünü sağlayacağını belirtmiş. [www.kyivpost.com/world, 10.01.2009](http://www.kyivpost.com/world/10.01.2009)

heterojenlik, dış güçler tarafından her zaman kullanılabilecek bir faktördür. Şöyle ki, SSCB, egemenliğini sürdürdüğü ülkeleri etnik, dinî ve linguistik farklılıklarını göz önüne almadan sırf kendi siyasal ve ekonomik amaçlarını gerçekleştirmek için parçalara ayırmıştır. Gürcistan da bu sömürgelik mirasını omuzlarında hissetmektedir. Bugün Rusya Federasyonu benzer politikalarını günümüze uyarlamaktadır. Bugün Gürcistan Rus egemenliğinde değildir. Ama Gürcistan içerisindeki iç karışıklıklarda, bağımsızlık arzusundaki özerk bölgeleri ve cumhuriyetleri kışkırtmada ve onlara olan maddî-manevî destekte hep Rusya'nın etkisi vardır. Abhazya ve Güney Osetya bugün itibariyle Gürcistan'dan kopan, Rus uydusu küçük devletçikler olarak sisteme dâhil olan bölgelerdir. Ancak Rusya uzun yıllar onları kendine bağlamaktan ziyade, statülerinin belirsizliğinin sürmesini ve Gürcistan içerisinde sorunlu olarak kalmalarını çıkarları açısından daha uygun olarak görmüştür.

Gürcistan içinde farklı etnik gruplar arası tekrar çıkması muhtemel bir iç savaş da, dış güçlerin ülkeye müdahalesine zemin hazırlayacaktır. Bugün Güney Osetya'da ve Abhazya'da Rus askerleri görev yapmaktadır.

IV-) Jeopolitik ve jeostratejik açılardan önemli ve hedefte bir ülke olması

Gürcistan doğal kaynaklar açısından zengin bir ülke değildir. Jeopolitik konumu ona artı bir değer sağlamaktadır. Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasında bir geçiş yoludur. Batının ve ABD'nin "Enerji Güvenliği" temeline uygun olarak, doğal kaynakların herhangi bir kesintiye uğramadan veya dış faktörlerin etkisine mâruz kalmadan gerektiği gibi diğer ülkelere aktarılması misyonu sözkonusudur. Bu noktada Gürcistan ve Türkiye işbirliği içerisinde Batı destekli projelere katılarak, Rusya ve İran'ı devre dışı bırakarak istikrarlı ve güvenli güzergahlar oluşturma peşindedirler. Gürcistan-Türkiye-Azerbaycan eksenini güvenlik-istikrar ve refah eksenine dönmüş durumdadır.⁷⁹ Rusya'nın kendi üretiminin dışında, enerji kaynaklarının dağıtımında da söz sahibi olmasının önüne geçilerek, aynı zamanda Rusya'nın bir enerji

⁷⁹ Kamil Ağacan, "Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan: Güvenlik, İstikrar ve Refah Eksenini", Stratejik Analiz, Cilt 8, Sayı 85, Mayıs 2007

monopolü olması da engelenmeye çalışılmaktadır. Rusya bir “Süper Enerji Gücü” olarak ilişkide olduğu devletleri kendine bağımlı kılmak istemektedir. Bunların dışında Gürcistan aynı zamanda jeostratejik öneme de sahiptir. Gürcistan’da konuşlanan Rus askerî üsleri Rusya’nın Ermenistan’dan sonra Transkafkasya’daki diğer hayatî üsleri olmuştur. ABD’nin de Gürcistan’da üs kurma arzusu vardır, ancak bu durum gerçekleşebilmiş değildir.

V-) Karar Almada ve Bunların Uygulanmasında Yapılan Hatalar

Gürcistan hassas dengelerin var olduğu bir coğrafyada bulunmaktadır. Bu sebeple attığı adımları deyim yerindeyse iki kez düşünmeli, acele ile yanlış kararlar almaktan kaçınmalıdır. Bunun çok ciddi sonuçları bölgesel ve global düzeyde hissedilebilir.⁸⁰ Gürcistan’ın Batıyla ve Batılı kuruluşlarla yakın temasta olduğunu bilinmektedir. Önümüzdeki yıllarda Gürcistan, eğer ki Batı ile istediği ilişki düzeyine erişemezse ve istediği kuruluşlarda üyelik elde edemezse, Rusya’ya tekrar yeşil ışık yakıp, Rusya-Batı arasında bir denge siyaseti yürütüp, bu dengeden yararlanıp kendine daha çok yarar sağlama yolunu seçebilir(mi?). Örneğin NATO ile ilişkilerini yürütürken, Rusya’ya kendi topraklarında yeni bir üs verebileceğini açıklaması, NATO’nun üyelik şartlarına ters düşeceğinden Batı, Gürcistan’a karşı sert bir tavır alabilir. Ancak reel açıdan bakarsak bu konuda iki sonuca varabiliriz:

a-)Gürcistan’ın Batıyla iyi bir seviyede yürüttüğü ilişkileri kolaylıkla tehlikeye atabileceğini düşünmek güçtür.

b-)Gürcistan’ın böyle bir hareket serbestisinin olup olmadığı tartışmalıdır. Gürcistan Doğu-Batı arasındaki dengeyi yürütebilecek kadar güçlü bir devlet değildir.

VI-) Terörizmi veya radikal dinci akımları engelleyememesi ve hatta terörizme destek veren devlet olarak görülmesi

Bir devlet eğer terörizmi veya radikal dinci akımları desteklerse, dünya kamuoyunda tepki çekebilir. Devletin bu eylemlerini sürdürdüğü gözlemlenirse,

⁸⁰ Gürcistan’ın Ağustos 2008’de Güney Osetya’yı Gürcistan merkezi yönetimine tekrar bağlamak adına giriştiği mücadele bunun en güncel örneğidir.

uluslararası topluluğun belli müeyyideleri harekete geçirmesi mümkün olabilir. Mesela o devletle kuvvet kullanmayı gerektirmeden, ekonomik ilişkiler kesilebilir, ulaşım-haberleşme yolları kapatılabilir.⁸¹ Öte yandan ilgili devlet kınanabilir, bir uluslararası örgüte üyeyse üyelik hakları durdurulabilir, hatta daha ileri gidilerek misilleme veya zararlar karşılık gibi önlemler de alınabilir.⁸²

Gürcistan'ın yukarıda bahsettiğimiz ölçüde uluslararası düzeyde tepki çeken bir eylemi olmamıştır. Gürcistan'ın terörizmi desteklediği savını ortaya atan bilhassa Rusya'dır. Gürcistan'ın Pankisi Vadisi'nde Rusya'dan kaçan Çeçen militanları barındırdığını düşünen Rusya, Gürcü topraklarını defalarca bombalamıştır. Pankisi Vadisi'ndeki Çeçenleri ele geçirme yolunu "*Hard Power*" ile çözmeyi amaçlayan Rusya, bu amaçla operasyon düzenlemek istemiştir. ABD ise, bu konuda Gürcistan'a ilave askeri yardımlar yaparak onu desteklemiştir. Bu noktada Rusya, Çeçen direnişçilerin varlığını bahane ederek Gürcistan'a bir şekilde müdahale etmeyi düşünmüş, artan ABD-Gürcistan diyalogunu baltalamak istemiştir. Görüldüğü gibi burada terörizmi desteklemekle suçlanan Gürcistan'dır. Ancak terörizmi dış politika aracı olarak kullanan ise Rusya'dır. Rusya yine 2004 yılında Kuzey Osetya'da Beslan'daki okul baskınında⁸³ da terörizmi araç olarak kullanmıştır. Dolayısıyla Rusya'nın bundan sonra da bu aracı kullanma ihtimali sözkonusudur. Bu fotoğrafta ABD'yi de bir yerde görmeliyiz. ABD terörle mücadele zemininde kendi amaçlarına hizmet eden politikalar uygulayarak, mesafe almaya çalışabilir. NATO bu konuda başvurduğu temel araçtır. "11 Eylül hadisesine kadar "*ucuz bir dış politika aracı*" olduğuna vurgu yapılarak daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için kullanılan terörizm olgusu, söz konusu hadiseden sonra gelişmiş/güçlü ülkeler tarafından da kullanılan bir araç hâline getirilmiştir."⁸⁴

⁸¹ Öztürk, a.g.e., 2004, s. 50

⁸² Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için "Uluslararası Önlemler ve Zorlama Yolları" başlığı incelenebilir. Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitapevi, 2003, ss. 426-441

⁸³ www.radikal.com.tr/haber Rusya'da okul baskını: 400 kişi rehin

⁸⁴ Osman Metin Öztürk, "Uluslararası İlişkiler, Terörizm ve Türkiye", 04.11.2007, www.habusulu.com

Gürcistan'ın Güvenlik Politikasının Başlıca Dışsal Dinamikleri

Bugün Gürcistan jeopolitik talihi (talihsizliği?) sebebiyle her yönden etkilenmeye müsait, baskıya yabancı olmayan bir ülke görüntüsündedir. Bu güçler: eski ağabey (*Starşiy Brat*)⁸⁵ Rusya, hegemon güç ABD, bölgenin diğer güçleri Türkiye ve İran, dolaylı yoldan AB, Çin, ve Transkafkasya'daki komşuları Ermenistan ve Azerbaycan, ve Orta Asya Türk devletleridir. Gürcistan bu grubun hemen hepsiyle bir şekilde isteyerek veya istemeyerek etkileşim içerisinde. Bu yoğun iletişim ağı dahilinde zaman zaman uluslararası ilişkilerin gündemine oturmakta, kimi zamansa “*en başarısız devlet*” gibi imajların kendine yüklenmesine engel olamamaktadır. Rusya, “*havuç-sopa*” politikası uygulayarak Gürcistan'ı sürekli zorlamaktadır. Yakın Çevresini eski günlerdeki gibi, yeniden Rus üsleri ve Moskova yanlısı devletlerle donatmayı hedeflemektedir. Yeni ağabey ABD, Gürcistan'ı siyasî ve ekonomik açıdan güçlendirirken, askerini eğitirken, bunun karşılığını almanın hesapları peşindedir. ABD, Batının çıkarları ve kendi çıkarları doğrultusunda ekonomik kazanımların önünü açmaya çalışmaktadır. Karadeniz'de egemenlik tesisi için uğraşmakta, Transkafkasya'da Rusya'yı ikinci plana atmaya uğraşmaktadır. Dolayısıyla Transkafkasya alt sisteminde hegemonya mücadelesi sürmektedir. Bölgede şu anki görünüm iki kutupluluktur. Rusya ve ABD Transkafkasya'da birincil güç olmak adına çaba sarfetmektedir. Neorealist perspektife göre iki kutupluluk istikrar için en uygun sistemdir. Gürcistan ise bölgeye Rusya'nın tek başına hükmetmesini arzu etmemektedir.

I-) Rusya Federasyonu

Rusya'nın başında bulunan Medvedev - Putin ikilisi, Rusya'nın eski görkemli gücüne erişmesi için çalışmalarını sürdürmektedir. Özellikle son yıllarda ABD'nin Transkafkasya ve Orta Asya'da artan ilgisi ve etkisi, Rus çıkarlarıyla çatışmaktadır. Rusya arka bahçesinde ve oradaki devlet yönetimlerinde Amerikan rüzgârını hissetmeyi istememektedir. Her ne kadar 11 Eylül sonrasında iki ülke

⁸⁵ Rusya için kullanılan eski ağabey deyiimi Rusça “*Starşiy Brat*” şeklinde okunuyor.
www.turan.org/200714_tdc/2008_konusma_kilavuzu.pdf

terörizme karşı savaş ortak paydasında buluşsa da, zamanla iki ülke arası sertleşen diyaloglar, Rus yönetim tarzına karşı ABD'nin eleştirel yaklaşımı, ABD'nin Rusya'nın demokrasi ve insan hakları konularında eksikliklerini sürekli gündeme getirmesi, Irak savaşı nedeniyle görüş ayrılıkları, Latin Amerika ülkeleri ile Rusya'nın artan çok yönlü ilişkileri, ABD'nin Avrupa'nın ortasına füze sistemi yerleştirilme düşüncesi, Rusya'nın yakın çevresinde gerçekleşen renkli devrimler, NATO'nun eski Sovyet devletleriyle yakın ilişkiler kurması gibi faktörler iki ülke arasındaki ilişkilere “*Soğuk Savaş*” tipi bir hava katmıştır. “Gürcistan da Kore, Vietnam ve Küba’da olduğu gibi, Batı ile Rusya arasında semboller ve araçlar üzerinden yürütülen çok boyutlu global etkinlik mücadelesinin bir alanı haline gelmiştir.”⁸⁶ Rusya önümüzdeki dönemde de, Gürcistan’ı kendi egemenliği ve nüfuzu altına alabilmek adına oynadığı oyunları çeşitledirecek, uyguladığı “*Güç Politikası*” ile Gürcistan’ı yıldırmaya çalışacaktır. Putin-Medvedev ikilisinin sakin-cesur-pragmatik-rasyonel kararlar alabilen-taviz vermeyen ve geleneksel Rus emperyal mirasından örnekler sunan siyaseti Rusya’nın Transkafkasya’daki temel güç olma hedefiyle örtüşmektedir. Kafkasya ve Gürcistan özelinde ortaya çıkması muhtemel ihtilaflarda Rusya istikrarsızlığı tetikleyici politikalarıyla, krizleri tırmandırıp, kazancını arttıran hareketlerle var olacaktır. Önümüzdeki yıllarda da ABD ve Rusya arası rekabette Gürcistan konusu güncelliğini koruyacaktır.

Rusya Federasyonu’na bağlı Kuzey Osetya-Kabardey Balkar-Karaçay Çerkez-Adıge-Çeçenistan-Dağıstan-İnguşetya da gerek kendi içlerinde gerekse aralarında anlaşmazlıklar mevcut olan, çatışmalar çıkması istikrarsızlık yaratması mümkün olan birimlerdir. Buralardan doğabilecek çatışmalar Transkafkasya’nın ve Gürcistan’ın güvenliğini etkileyebilir. Kuzey Kafkasya’daki herhangi bir kriz direkt olarak Rusya Federasyonu’nun güvenliğini ilgilendirir. Dolayısıyla yakın geçmişte Çeçen deneyimini yaşamış Rusya, gerek bu özerk bölgeler arası çatışmalar gerekse onların otonomi isteklerine karşı tedbiri elden bırakmamaya özen göstermektedir. ABD’nin Transkafkasya’ya yerleşmesi, Kuzey Kafkasya’daki çatışmalara müdahil olmasına da hizmet eder. Ama bu bakış biraz tersten bir bakıştır. Kuzey Kafkasya coğrafyasını kontrol eden güç Rusya’dır. Kuzey Kafkasya’yı kontrol eden gücün,

⁸⁶ E. Haldun Solmaztürk, “Gürcistan Krizinin Liderlik Boyutu”, 2023 Dergisi, Eylül 2008, s.43

Transkafkasya'yı kontrol etmesi daha kolaydır. Bu bakımdan Rusya'nın ABD ile bu alt sistemdeki hegemonya mücadelesinde elini kuvvetlendiren bir husustur.

ABD'nin Avrupa ortasına Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne füze savunma sistemi kurma düşüncesi, Rusya tarafından kendi güvenliğini direkt olarak tehdit eden bir hareket olarak yorumlanmıştır. ABD bunu, Avrupalı müttefiklerini İran'dan gelebilecek bir tehdide karşı korumak adına yaptığını belirtmiştir. Rusya karşı hareket olarak, eğer ABD bunu yaparsa, kendisinin de Kaliningrad'a İskender füzelerini yerleştireceğini açıklamıştır. Bu da iki ülke arası oynanan satranç oyunlarının bir yenisidir. Rusya'nın amacı Avrupa Güvenliği'nin ABD olmadan sağlanmasıdır. ABD'nin yeni yönetiminin Rusya ile Bush dönemine nazaran daha yapıcı bir ilişki temeli kurması, Transkafkasya'da ise hegemonya kurma mücadelesinin tüm hızıyla devam etmesi beklenmektedir.

II-) ABD

Dünyanın hali hazırdaki hegemonu ABD, çeşitli nedenler dolayısıyla Transkafkasya coğrafyasıyla ilgilidir. ABD SSCB'nin dağılmasının ardından ilk etapta Kafkasya bölgesine yönelik ciddi açılımlara girişmemiştir. 1990'ların ilk yıllarında Clinton yönetiminin Rusya'ya yönelik uygulamaya koyduğu "*Russia First*" politikası Rusya'nın siyasal ve ekonomik açıdan uluslararası sisteme entegre edilmesini amaçlamıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısında ABD Transkafkasya'yı ve Hazar bölgesini hayati Amerikan menfaatlerinin bulunduğu bölge olarak kabul ettiğini belirtmiştir.⁸⁷ ABD'nin Transkafkasya politikasında Gürcistan kilit ülke olarak yer almaktadır. ABD'nin Gürcistan'ı kontrolü altında tutması ve oraya yerleşmesi başta Karadeniz ve Kafkasya'yı kontrol etmesine olanak sağlayacak ve Rusya'ya ait enerji merkezlerini ve taşıma yollarını denetlemesine yardımcı olacaktır. Ayrıca ABD, Orta Asya-Kafkasya-Avrupa güzergâhlarını da denetim altına almak için çabalayacaktır. "Bunun dışında Rusya'nın Kuzey Kafkasya'daki özerk cumhuriyetleri de Moskova'ya karşı kışkırtılarak, Rusya içeriden parçalanma

⁸⁷ Svante E. Cornell, "Geopolitics and Strategic Alignments in The Caucasus and The Central Asia", *Perceptions Journal Of International Affairs*, June-August 1999, Volume IV, Number 2

tehlikesiyle karşı karşıya bırakılabilir ve Rusya ikinci bir dağılma sürecinin içerisine itilebilir.”⁸⁸ ABD’nin temel amacı hem Transkafkasya’da hem de Karadeniz’de kalıcı olmaktır. Bunun için askeri, ekonomik ve yumuşak güç unsurlarını yerine göre seferber etmeye hazırdır. ABD, özellikle yeni başkanı Obama ile “*Yumuşak Güç*” politikalarını daha fazla ön plana çıkartacağı izlenimi vermektedir. “Alman gazeteci Josef Joffe, ABD’nin yumuşak gücünün ekonomik ve askeri varlıklarından daha büyük olduğunu iddia etmektedir.”⁸⁹ Yumuşak gücü ABD-Gürcistan ilişkilerinde de örneklendirebiliriz. Gürcistan ABD’nin cezp edici değerlerine kapılmış, ABD’nin onun için istediği şeyi, kendisi de ister duruma gelmiştir. “Sert ve yumuşak güçler, başkalarının davranışlarını etkileyerek belli amaçlara ulaşma kabiliyetinin veçheleridir.”⁹⁰ Örneğin Rusya, Gürcistan ile ilişkilerinde Sert Gücü kullanarak avantaj sağlarken, ABD, Yumuşak Gücü tercih etmektedir. Ama ikisinin de paydası aynıdır. Küçük devletin davranışları etkilenmeye çalışılır. Bir yönlendirme söz konusudur.

ABD Gürcistan ile kurduğu yakın ilişkiler çerçevesinde Gürcistan’ın sosyal, siyasal, askeri ve kültürel açılardan gelişimini sağlamaya çalışırken desteğini ve ilgisini her alana yeterli derecede dağıtamamaktadır. Bu faktör de Gürcistan içerisindeki istikrarsızlığı besler. NATO vasıtasıyla ABD Gürcistan’ı daha çok etkisi altına alabilir. Ancak ABD, tek başına yetersiz kaldığı durumlarda AB’yi ya da AGİT gibi kuruluşları yanına alarak onların yardımını isteyebilir. ABD kolektif çalışmaların hedefe ulaşmada önemli olduğunu hesaba katacak düşünce zenginliğine sahiptir.

⁸⁸ Osman Metin Öztürk, “Türkiye Bakımından Gürcistan’daki Çatışmanın Analizi” 23.08.2008, www.habusulu.com

⁸⁹ Bir ülke dünya politikasından istediği sonuçları başka ülkeler onun peşinden gitmek istediği, onun değerlerine hayran olduğu, teşkil ettiği örneğe gıpta ettiği, onun refah ve açıklık düzeyine erişmeyi arzuladığı için de alabilir. Böyle bir durumda dünya politikasının gündemini belirlemek ve diğer ülkeleri cezp etmek, onları askeri veya ekonomik silahlarla tehdit ederek veya bunları kullanarak değişmeye zorlamak kadar önemli bir etkiye sahiptir. Bu güç veçhesine, yani istediğin şeyi başkalarının da istemesini sağlamaya “Yumuşak Güç” adını veriyorum. Yumuşak güç insanları zorlamak yerine onlarla işbirliği yapar. Joseph S. Nye Jr, *Amerikan Gücünün Paradoksu*, Literatür Yayınları, Temmuz 2003, s. 13

⁹⁰ Nye Jr, a.g.e, 2003, s. 12

III-) Türkiye

Türkiye, Transkafkasya’da Azerbaycan ve Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü savunan ve onlarla sosyal-kültürel-tarihsel-dinsel-dilsel bağlarla bağlı bir devlettir. Türkiye yanı başındaki Gürcistan’ın istikrarsızlığının, kendi güvenliğine zarar vereceğinden endişe etmektedir. Türkiye’nin Gürcistan içerisinde oluşması muhtemel çatışmalara direkt angaje olmadan, öncelikle soğukkanlı değerlendirmeler yapması kendi yararına olur. O anki konjonktüre uygun, akılcı, dengeleri gözetken kararlar alınması hem yürütülen diplomasi için hem de Türkiye’nin uluslararası prestiji açısından önemlidir.

Türkiye sınırları içinde yaşayan Abhaz, Gürcü ve Kafkas kökenli vatandaşların varlığı, onların Gürcistan’daki etnik temizlik politikalarına karşın sert tutumu da Türkiye’nin Gürcistan politikasında ikilemler yaşamasına yol açar. Ancak Türkiye’nin resmî devlet politikası her zaman Gürcistan’ın toprak yapısının bozulmaması yönündedir. Türkiye’nin Gürcistan konusundaki politikaları Doğu ya da Batıyla örtüştürülmeden, “*bireysel*” olarak icra edilmektedir. Şöyle ki, Türkiye’nin hem Batı ile hem de Rusya ile ilişkileri mevcuttur. Çok vektörlü dış politika anlayışıyla iki tarafla da ilişkilerini sürdürmektedir. Gürcistan söz konusu olduğunda da Türkiye’nin Gürcistan’la ilişkilerini herhangi bir kutbun güdümünde veya gölgesinde sürdürmeden, karşılıklı yarar ve işbirliği çerçevesinde arttırılabilir. Sovyet tecrübesi yaşamış Gürcistan, Azerbaycan gibi devletlerle kurulan ikili ilişkilerde egemen ve eşit iki devlet arası ilişki kurulduğuna dair bu devletlere verilecek güven, ikili ilişkilerin daha sağlam altyapıyla kurulmasına olanak sağlar. Türkiye’nin bu devletlere yeni bir ağabey veya bölgesel güç adayı olarak yaklaşması onları Türkiye’den soğutur. Geçmişte yaşanan tecrübeler bizlere bunu gösterir.

Bunun dışında Türkiye bölgesel güç olduğu iddiasıyla, kendini aşan açılımlara girmemelidir. Türkiye’nin bölgesel güç potansiyeline sahip olduğu aşikârdır. Ancak Türkiye’nin Kafkasya’da istikrarı sağlayacak bir paktın oluşumunu gerçekleştirebilecek aktör rolüne soyunması zor bir iştir. Bunun için ciddi bir önhazırlık yapılmalı, konuya ve bölgeye vakıf duayenlerin fikirleri alınmalıdır. Başarılı bir diplomasi süreci ile bu işin altından kalkılabilir. Ayrıca bölge devletlerinin katılımcılığının sağlanabilmesi için bu girişimin samimiyeti ve

inandırıcılığı da şarttır. Kafkasya’da Rusya’ya rağmen bir pakt kurmak mümkün değildir. Böyle bir hareket aksine Rusya’yı yayılmacı davranışlara ve sert gücünü kullanmaya teşvik eder. Dolayısıyla Türkiye böyle bir girişime Rusya’yı muhakkak katmalıdır. Bunun dışında Kafkasya’nın istikrarsızlıklarla nam salmış yapısı, içerisinde “İstikrar” kelimesi geçen bir pakt kurulmasına kolaylıkla izin vermez!

IV-) Ermenistan

Ermenistan, Transkafkasya bölgesinde Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan-İran arasında kalmış küçük bir kara ülkesidir. Tarihsel olarak Rusya’ya yakın olması onu Rusya’ya bağlı ve Transkafkasya’da Rus çıkarlarına hizmet eden ülke görünümüne sokmuştur. Bugün ülkesi içerisinde Rus üslerini barındırmaktadır. 19. yüzyılda Gürcü Krallığı’nın ilhakında Rus güçlerine yardımcı olan Ermeniler, o tarihten itibaren Rus yayılmacılığının yardımcısı bir görüntü sergilemiştir.⁹¹ Ayrıca üretim ilişkileri ve milliyetçilik gibi diğer faktörler de Ermenistan-Gürcistan arasındaki tarihsel zıtlığın sebeplerindendir.⁹² İki ülke ilişkileri güvensizlik ve rekabet üzerine kurulmuştur.

“Ermenistan, mevcut sınırları ile yetinmeyerek, “*Büyük Ermenistan Devleti*” Projesini gerçekleştirmek için, temelleri I.Dünya Savaşı yıllarına dayanan ve emperyalist güçlerce destek bulan bir dizi çalışma içerisine girmiştir. Büyük Ermenistan Projesi düşüncesi, 3 deniz arasında Büyük Ermenistan adıyla Ermenilerin tarih boyunca yaşadığı Kafkasya, Doğu Anadolu ve Güney Anadolu topraklarını bütünleştirerek kurulacak devletle dünya düzeninde merkezi bu coğrafyada güçlü bir devlet olarak ortaya çıkacaktır.⁹³ Erivan, Trabzon, Sivas, Adana, Dağlık Karabağ, Abhazya, ve Cevahati bölgesi bu çatı içerisinde yer alarak, Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan’ın da parçalanmasının önü açılacaktır. Ermenistan’ın Rus destekli yayılmacı politikalar izlemesi, komşu ülkelerin güvenliği açısından önem taşır. Ermenistan Hazar, Karadeniz ve Akdeniz üzerinden dünyayla bağlantı kurup, jeopolitik açıdan sahip olduğu avantajını, dünya ticaretinin

⁹¹ Kamil Ağacan, “Ermenistan-Gürcistan İlişkileri”, 1.09.2005, Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sonbahar 2005, Cilt 5, Sayı 19

⁹² Ağacan, a.g.m, 1.09.2005

⁹³ Anıl Çeçen, “Büyük Ermenistan Projesi”, Global Dergi, Sayı 3-4

yollarını denetimi altına alarak, maksimum kazanca erişirmeye çalışacaktır.”⁹⁴

“Ermenistan ulusal çıkarlarının ve devlet politikasının oluşumunda etkin aktörler, diaspora Ermenileri, Ermenistan Ermenileri ve Dağlık Karabağ Ermenileri’dir.”⁹⁵ Ermeni ulusal ideolojisi “*Haydat*”⁹⁶ (Ermeni Sorunu) ideolojisidir.

Ermenistan, Gürcistan içerisindeki Cevahati bölgesinde yaşayan Ermeni nüfusun yoğunluğu nedeniyle, bu bölgeyi Gürcistan’dan koparıp 'Büyük Ermenistan Devleti' içine dâhil etmeyi hayal etmektedir. Ayrıca Abhazya içerisinde yaşayan Ermeni nüfus sayesinde bu bölge de Ermeni etkisi altına alınmaya çalışılmaktadır. Gürcistan nüfusunun % 5.7 si Ermeni’dir.⁹⁷ Ermenistan ise Gürcistan ile ilişkilerine ekonomik perspektiften dolayı dikkatle yaklaşmaktadır. Şöyle ki, Ermenistan’ın Rusya ile ilişkilerini ve dış ticaretinin %80’ini Gürcistan üzerinden yapmaktadır.⁹⁸ Dolayısıyla dış dünyadan izole olmuş halini de göz önüne alırsak güneyden İran ve kuzeyden Gürcistan Ermenistan’ın dışa açıldığı iki kapıdır. Ermenistan bu açıdan Gürcistan’a bağımlıdır. Ermenistan herhangi bir sebeple kuzey komşusu ile olan bu hayati ilişkisini bozmak istemez.

Ermenistan dış dünyadan izole halinden kurtulmak adına yeni açılımlara ihtiyaç duymaktadır. Özellikle Gürcistan-Rusya savaşının ardından bölge devletler arasında ikili ilişkiler farklı boyutlara ulaşmıştır. “Bu bağlamda Ermenistan-Gürcistan yakınlaşması olmuş, Eylül 2008’de Gürcistan ziyareti sırasında Saakaşvili Sarkisyan’ı devlet şeref madalyasıyla ödüllendirmiş, daha sonraki ziyarette ise, iki ülke savunma bakanları arası askeri-teknolojik işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır.”⁹⁹ Bu durum Gürcistan’la yakın ilişki içindeki Azerbaycan yönetimince sıcak karşılanmamıştır. Uluslararası İlişkilerde sürekli yakınlık yoktur, ulusal çıkar vardır. Belki de Gürcistan bundan sonra çok yönlü, çok boyutlu

⁹⁴ Çeçen, a.g.m.

⁹⁵ Ahmet Sapmaz, *Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri*, Ötüken-Neşriyat, İstanbul, 2008, s.61

⁹⁶ Haydat ideolojisinin 3 hedefi vardır: 1-) Kaybedilmiş toprakların iadesiyle Birleşik Ermenistan ulus devletini kurmak. 2-) Dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan Ermenilerin Ermenistan’a dönmelerini sağlamak. 3-) Sosyal devleti oluşturmak. Sapmaz, a.g.e., s.61

⁹⁷ Ağacan, a.g.m., 1.09.2005

⁹⁸ Ağacan, a.g.m., 1.09.2005

⁹⁹ Cavid Veliev, “Kafkasya’da Taraflar Berabere”, 3.12.2008, www.haberrus.com

politikalara yönelecektir. Ancak karar vericilerin dikkat etmesi gereken nokta; bir devletle yakınlaşırken, ilişkide olduğu diğer önemli ortağını kırmadan bunu başarabilmektir. Burada Gürcistan, bölgedeki en yakın dostu Azerbaycan'ı mutlaka hesaba katarak politikasını belirleyecektir. Benzer bir durum Türkiye-Ermenistan-Azerbaycan üçgeni içinde de vardır. Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Türkiye-Ermenistan futbol maçını Ermenistan'da izlemeye gitmesi ve yaratılan futbol diplomasisi ikili ilişkiler için olumlu bir açılamdır. Ama önemli olan Türkiye'nin, Azerbaycan'ı hayal kırıklığına uğratmadan bunu başarıp başaramadığıdır.

V-) Avrupa Birliği

AB-Gürcistan ilişkileri Gürcistan'ın ekonomik istikrarını yakalaması ve gelişimini sağlaması yönünde icra edilmektedir. AB-Gürcistan ilişkileri yakın komşuluk-ortaklık düzeyinde seyretmektedir. AB Gürcistan'a enerji perspektifinden yaklaşır. Orta Asya ve Hazar havzasının enerjisi kaynaklarının sorunsuz bir şekilde ellerine ulaşması Avrupalılar'ın yegâne isteğidir. Rusya'nın son zamanlarda artan enerji temelli tehditkâr açılımları, ona bağlı her devleti olduğu gibi Avrupa devletlerini de etkilemektedir. AB de Rusya dışı alternatif enerji taşıma yollarını devreye sokmaya çalışmaktadır. Gürcistan da bu çalışmalarda yer alacaktır.

AB uzun vadede Gürcistan için bir başka cazibe merkezi olacaktır. Bir *“Değer Dağıtım Sistemi”*¹⁰⁰ olarak kabul edilen Avrupa Birliği, içerdiği standartlarla Gürcistan'ın muasır medeniyetler seviyesine erişmesinde kilometretaşı vazifesi görebilir. Tabi bu konu Gürcü liderler ve karar alıcıların üyelik yönünde ciddi adımlar atmalarını bu yönde girişimlere başlamalarını da gerektirir. AB savunduğu değerlerle örtüşen yumuşak güç politikasını başarıyla uygulayan dünya güçlerinden biridir. Önümüzdeki yıllarda Gürcistan'la olası ilişkilerine bu gözle bakmamız doğru olacaktır.

¹⁰⁰ İbrahim S. Canbolat, *Avrupa Birliği ve Türkiye Uluslararası Bir Sistemle Ortaklık*, Alfa Aktüel Yayınları, 4. Baskı, 2006, s. 135

Gürcistan Hükümetinin Son Yıllardaki Performansı

2003 yılındaki Gül devrimiyle¹⁰¹ Gürcistan'ın başına geçen Mikhael Saakaşvili¹⁰², o tarihten beri ülkeyi yönetmektedir. Seçilmiş mi yoksa seçtirilmiş bir lider mi olduğu tartışması, Gürcistan siyasi hayatının mevzu bahis olduğu her platformda yer alacaktır. Saakaşvili çağdaş, genç ve dinamik bir lider portresi çizerek Gürcü halkında yeni bir heyecan yaratmayı başarmıştır. Bu heyecan devlet başkanlığı seçimlerinde oylara da yansımış ve 2004 yılı seçiminde katılanların %97'sinin oyunu alan Saakaşvili devlet başkanı seçilmiştir.¹⁰³ Ocak 2008 yılı devlet başkanlığı seçimlerindeyse Saakaşvili oy kullananların % 53'ünün oyunu alarak yeniden seçilmiştir.¹⁰⁴ Rakamlar Saakaşvili iktidarının 4 yılda ciddi oy ve taraftar kaybettiğini öte yandan seçime katılanların çoğunluğunun Saakaşvili'yi desteklediğini göstermektedir.

Gürcistan için 2003 yılındaki Gül devrimi sonrası yönetimde yeni bir anlayış, yeni bir model yerleştirilmek istenmiştir. "Saakaşvili iktidara geldiğinde yoksul, istikrarsız ve gelecekte umudu olmayan bir ülkeyi devralmıştı."¹⁰⁵ Ülkenin o günkü durumuyla bugünkü durumu arasında çok ciddi bir fark olmasa da, Saakaşvili bazı alanlarda başarılı olmuştur (Acaristan'daki sorunu çözmüştür. Ülkesi Batı ile bütünleşme konusunda ilerleme kaydetmiştir). Yeni yönetim Sovyet çizgisindeki eski yöneticileri tasfiye etmiştir. Dış politikada yönünü Batı olarak belirleyen Saakaşvili iktidarı ülkenin demokratikleştirilmesi, Batı tipli demokrasinin inşası ve Batı tandanslı kuruluşlarla entegrasyon için çabalamaktadır. Ülkenin refah düzeyini arttırmayı, ülkede istikrarı sağlamayı, NATO ve AB üyeliğini

¹⁰¹ Gül Devrimiyle ilgili ayrıntılı bilgi edinmek için bakınız. Irakly Areshidze, *Democracy and Autocracy in Eurasia: Georgia in Transition*, Michigan State University Press, 2007, ss. 149-187

¹⁰² Mikhael Saakaşvili 21.12.1967 Tiflis doğumludur. Lisans eğitimini Kiev Üniversitesi Uluslararası Hukuk bölümünde bitirmiş, yüksek lisansını New York'ta Columbia Üniversitesi'nde yapmıştır. Hukuk doktorasını Washington'daki George Washington üniversitesinde tamamlamıştır. Ayrıca Strasbourg İnsan Hakları Enstitüsünden de diploma almıştır. Saakaşvili'nin siyasi hayatıyla ilgili ayrıntılar için bakınız. <http://tr.wikipedia.org/wiki>

¹⁰³ 2004 yılı Gürcistan devlet başkanlığı seçiminde seçime katılım oranı %83'tür. Saakaşvili kayıtlı seçmen sayısının %80'inin oyunu almıştır.

¹⁰⁴ Bu seçimlerde ise katılım oranı %67'dir. Saakaşvili kayıtlı seçmenin % 35'inin oyunu almıştır. Osman Metin Öztürk, "Gürcistan'daki Seçimin Anlamı: Kafkasya'da Sular Isınıyor", 13.01.2008, www.habusulu.com

¹⁰⁵ Hasan Kanbolat, "Gürcistan'da Genel Seçimleri Saakaşvili Kazandı", 23.05.2008, www.asam.org.tr

gerçekleştirmeyi, Abhazya ve Güney Osetya gibi yıllanmış sorunları çözmeyi vaat eden Saakaşvili'nin bu konulardaki başarısı(zlığı) ortadadır. Birçok devletin yaşadığı temel sorun olan işsizlik konusu halen Gürcü liderin önünde bekleyen bir sorundur. Gürcü halkı son devlet başkanlığı seçimlerinde Saakaşvili'ye ikinci bir şans daha vererek onun ekonomik sorunlara somut çözümler bulmasını ummaktadır. Abhazya ve Güney Osetya'nın ayrılıkçı hareketlerinin arka planının bir boyutu da bu sosyo-ekonomik sorunlardır. Abhazya ve Güney Osetya sorunları tam olarak çözülmedikçe NATO üyeliğinin de gerçekleşmesi mümkün değildir. Görüldüğü gibi sorunlar sorunları beraberinde getirmektedir. Birbirleriyle bağlantılı olan parçalardan biri çözülmedikçe diğerinin de önü açılamamaktadır.

Saakaşvili'nin Gül devrimini birlikte gerçekleştirdiği arkadaşlarını yönetim dışında bırakması muhalefete yavru muhalefet eklemiş dolayısıyla muhalefet daha da güçlenmiştir. 2007 yılı sonlarında muhalefetin baskıları, muhalefetin halkı etkilemesiyle başlayan sokak yürüyüşlerinin de birleşimi sonucu 26 Kasım 2008 tarihinde Saakaşvili görevinden istifa etmiştir. 2008'in sonbaharında gerçekleştirilmesi düşünülen devlet başkanlığı seçimlerini 5 Ocak 2008 tarihine alındığı ve seçimlerle birlikte iki referandumun¹⁰⁶ halka sunulacağı belirtilmiştir.¹⁰⁷

Gürcistan-Rusya ilişkileri ise Saakaşvili iktidarı ile birlikte gittikçe agresifleşen ve uzlaşması zor iki ülke ilişkisi görünümüne ulaşmıştır. Bunda Saakaşvili'nin ABD ve Batı ile kurduğu yakın ilişkilerin etkisi vardır. Gürcistan, ABD yönetiminin önemli derecede enerji, para ve prestij yatırdığı ve Genişletilmiş Ortadoğu projesinin birkaç başarı hikayesinden biri olarak zihinlerde kalacaktır.¹⁰⁸ Saakaşvili kendisini Gürcü halkına karşı, ülkesinin bağımsızlığı için Rusya'ya karşı savaşıyor bir kahraman şeklinde göstermekte ve Gürcü milliyetçiliğini kullanmaktadır. Rusya her ne kadar Gürcistan'ın bu açılımlarını olumsuz bulsa da yine de

¹⁰⁶ Halkoylaşmasının konularından biri NATO'ya katılım diğeri ise parlamento seçimlerinin baharda yapılıp yapılmaması ile ilgiliydi. Halkın %77'si NATO'ya üyelik konusunda evet oyu verirken, %79'u ilkbahar 2008 için parlamento seçilmesini istedi. Saakaşvili'nin istediği ise parlamento seçimlerinin sonbaharda yapılmasıydı. Saakaşvili'nin NATO'ya üyelik konusundaki referandum paketini seçimlere koyarak kendisinin seçilmesi için NATO üyelik konusunu kullandığını düşünenlerin sayısı bir hayli çoktur.

¹⁰⁷ Serdar Kesgin, "Gürcistan'da Değişimin Sinyali: 2008 Devlet Başkanlığı Seçimi", Stratejik Araştırmalar Dergisi, Mayıs 2008, Sayı 11, s. 22

¹⁰⁸ Svante E. Cornell, "Eurasia Crisis and Opportunity", The Journal Of International Security Affairs, www.cacianalyst.org

Gürcistan'dan vazgeçmemektedir. Rusya Gürcistan'ı kontrolü altına almak için ABD ile çetin bir mücadele içindedir. Rusya Gürcistan'ın NATO üyeliğini önlemek için diplomatik çalışmalara hız vermiştir. Önce Nisan 2008'deki NATO Brüksel Zirvesi'nde sonra da Aralık 2008 NATO Brüksel Zirvesi'nde Rusya, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyelik aksiyon programına dahil olmalarını engellemiştir.¹⁰⁹ Kremlin, Gürcistan'ın Euro-Atlantik dünyasıyla bütünleşmekten vazgeçmesi halinde Abhazya ve Güney Osetya konularında Gürcistan'la masaya oturacağını belirtmektedir.¹¹⁰ Gürcistan ayrıca Rusya tarafından ekonomik ambargoya maruz bırakılmıştır. Rusya Gürcistan'dan Gürcü şaraplarını, maden suyunu ve sebzelerini ithal etmeyi dondurmuştur. Gürcü halkının bir kısmı geçinmek için Rusya'da çalışmaktadır. Gürcistan ekonomisinin düzelmesi için Rusya ile de azami ölçüde ilişki kurmak Gürcistan'ın yararına olacaktır.

Saakaşvili'nin Ağustos 2008'deki Güney Osetya'yı ilhakı, onun tecrübesiz devlet adamlığının bir çıktısı olarak algılanabilir. Bunun dışında Rusya'nın savaş başlayan kadar Ocak 2009-Ağustos 2009 tarihleri arasındaki manipule ettiği bazı olaylar, tırmanma¹¹¹ sürecini tetiklemiştir. Saakaşvili'nin, Rusya'nın böyle bir harekete karşı sessiz kalabileceğini düşünmesi abesle iştikaldir. Gürcü lider ayrıca Rusya'nın savaşa müdahil olup güç kullandığı vakit, Gürcistan'a Batı ve ABD tarafından arka çıkılacağını ummuştur. Transkafkasya'da Rusya'nın varlığına rağmen Abhazya ve Güney Osetya'nın geri alınabileceği düşüncesi ile halkın milliyetçilikle coşturulması ve sağlanacak başarıyla muhalefetin etkisizleştirilmesi hedeflenmiştir. Başarının iktidarı hem içeride hem de dışarıda daha güçlü hale getireceği düşünülmüştür. Ancak Saakaşvili'nin hesapları tutmamış ve bu başarısız açılım, Gürcü vatandaşların gözünde başkanlarının prestijini düşürmüştür. Yaşanan olayların ardından halkın eskisi gibi liderine güvenip güvenemeyeceği meçhuldür. Transkafkasya coğrafyasının karmaşık jeostratejik dengelerini gözetebilmek, bütün etki unsurlarını iyi hesaba katabilmek ve kriz anlarında rasyonel kararlar alabilmek

¹⁰⁹ Faruk Akkan, "Rusya'nın İkinci NATO Zaferi", 01.12.2008, www.haberrus.com

¹¹⁰ Hasan Kanbolat, "Gürcistan Savaşa mı Hazırlanıyor", 02.05.2008, www.asam.org.tr

¹¹¹ Tırmanma, devletlerarasındaki ilişkilerin karşılıklı güvenlik endişeleri nedeniyle ileri çatışma noktalarına kadar vardırılma sürecidir. Taraflar arasında asimetric bir ilişki varsa tırmanma güçlü olanın dolayısıyla pazarlık gücü yüksek olanın isteğinin diğer tarafça kabul edilmesinin sağlandığı noktaya kadar ulaşacaktır. Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler*, Alfa Yayınları, Kasım 1997, s.452

belirgin siyasal ve kişisel deneyime sahip olmayı gerektirir.¹¹² Saakaşvili bu açıdan yaşadığı eksikliği, iktidarı sırasında yaşadığı tecrübelerle kapatmaya çalışacak yani pratik esnasında öğrendikleri onun bir bakıma rehberi olacaktır. Gürcistan, ekonomik açıdan istenen düzeyde bir gelişim gösteremezse, muhalefetin daha da güçlenme ihtimali söz konusudur. Adil gelir dağılımı ve işsizlik konusunda yapacağı çalışmalar Saakaşvili'nin halkın gözündeki durumu açısından oldukça önem taşımaktadır. Son devlet başkanlığı seçiminde muhalefet kendi içinden, halkın karşısına karizmatik ve kitleleri peşinden sürükleyebilecek düzeyde bir lider çıkaramamış, Saakaşvili'ye güçlü bir alternatif üretememiştir.¹¹³ Önümüzdeki yıllarda iş çevrelerinden veya Rusya'nın destek verdiği yeni bir lider ortaya çıkabilir. Rus yanlısı bir lider başa geçtiği takdirde, o zaman hem ikili ilişkiler açısından hem de bölgesel açıdan dengeler yeniden değişir. Gürcistan'ın Batı ile sürdürdüğü sıcak ilişkiler azalabilir, bir anda Gürcistan'ın Rusya'nın Ermenistan'la birlikte müttefiki olma ihtimali doğabilir. Zaten Rusya'nın hedefi de bu senaryoyu gerçekleştirmek değil midir?

Saakaşvili, ideolojik davranışları ve politikaları bir kenara bırakıp, Realist politikayı benimsediği takdirde, bu hem kendi siyasal hayatının ömrü hem de ülkesinin geleceği açısından iyi sonuçlar verebilir. Başarılı olması için demokrasiyi iyice özümsemesi ve ülkenin siyasal rejimini de sağlam temellere oturtması gerekmektedir. Saakaşvili iktidarı önümüzdeki yıllarda Batı tipi demokrasi ile tek adam yönetimi arasında rasyonel olan tercihi yaptığı takdirde önü açıktır.¹¹⁴ Ancak tek adam yönetimini kurumsallaştırmayı seçerse bugün ona destek veren dış güçler, yarın yanında olmayabilir. Saakaşvili ülkesinin refahını arttırmayı ve ülkesinde demokrasinin tesisini samimi bir şekilde istiyorsa önümüzdeki yıllarda bu hedef doğrultusunda çalışmalara ve uygulamalara yoğunlaşması muhtemeldir. Salt milliyetçi ve dini temelli perspektiflerle halk etkilenebilir. Ancak uluslararası politika ve uluslararası ilişkiler bundan daha fazlasını gerektirmektedir. Batı ile koordinasyonlu bir şekilde yürüteceği çalışmalarının yanı sıra Rusya ile de diyalogu

¹¹² Hasan Kanbolat, "Gürcistan'da İkinci Saakaşvili Dönemi ve Yükselen Siyasi Tansiyon", Stratejik Analiz, Sayı 94, Şubat 2008, ss.43-48

¹¹³ 2008 devlet başkanlığı seçiminde Saakaşvili'nin en güçlü rakibi ve 9 partiden oluşan muhalefetin resmi adayı Levan Gaçeçiladze % 25,69 oyda kalmıştır. Kanbolat, a.g.m., Şubat 2008

¹¹⁴ Kanbolat, a.g.m., 23.05.2008

tam anlamıyla koparmadan, en azından Gürcü halkının yararına olacak düzeyde sürdürmesi Gürcistan'ın gelişimi açısından zaruridir. Bu noktada Türkiye yine Gürcistan için model ülke konumundadır. Türkiye'nin son yıllarda Batı-Rusya arasında yürütmeye çalıştığı denge politikası, Gürcistan için örnek teşkil edebilir. Gürcistan ve Türkiye problemli bir coğrafyada var olma mücadelesi vermektedir. Gürcistan bölgede stratejik ortak olarak gördüğü Türkiye ile var olan ilişkilerine bu gözle de bakarak Türkiye'nin tarihsel tecrübelerinden ve devlet tecrübelerinden yararlanabilir. Bunun dışında Transkafkasya gibi problemli coğrafyada ülke idare eden eski siyasetçilerin tarih içerisinde neler yaptıklarına da dikkat edilmeli, bu kişilerin başarılı politikaları örnek alınmalı, yaşadıkları acı tecrübelerden de gereken ders çıkarılmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAFKASYA’NIN JEOPOLİTİK VE STRATEJİK ÖNEMİ

2.1. Kafkasya Kavramı ve Kafkasya’nın Coğrafi Yapısı

Kafkasya geçmişten günümüze kadar geçen süre zarfında, Avrupa ve Asya arasında konumlanan, kuzey-güney ve doğu-batı yönlerini birbirine bağlayan bir köprü vazifesi görmüştür. Aynı zamanda kavimlerin, göçleri esnasında geçiş güzergâhlarında karşılaştıkları bir kapıdır. Kimi kavimler ise bu coğrafyaya yerleşmiş ve burayı yurt edinerek kendi kültürlerini ve özgünlüklerini burada yaratmışlardır. Avrupa ve Asya kıtalarını ayıran geleneksel sınır olarak görülen Kafkasya aynı zamanda farklı hayat tarzlarını ve medeniyetleri birbirinden ayırır.¹¹⁵

“Kafkasya’yı her bir parçası birbirinden ayrı düşmüş, bazı parçaları artık tamamen kaybolmuş, yerine yeni ve uyumsuz parçalar konmuş bir yap-boz olarak tasavvur etmemiz mümkündür.”¹¹⁶ Bu coğrafyayı küresel yap-boz oyunu haline getiren ve Kafkas halklarını kendi başlarına hareket etmekten alıkoyan başlıca faktörler ise dış güçlerdir. Dış güçler sürekli olarak bölge halklarını, kabileleri ve feodal lordları birbirlerine karşı kışkırtarak yerel felaketlere sebebiyet vermiş, 17. ve 18. yüzyıllar bölge halkları için tamamen bir kâbusa dönüşmüştür.¹¹⁷ Kafkasya tarihi, Kafkas ırkına ait olan, fakat ulus olma formasyonuna ulaşamamış etnik grupların birçok yakınlaşma ve tek başına oluş süreçlerini içeren bir gelişim tarihidir ve ulusal ruhun yok edilemeyeceğinin bir kanıtıdır.¹¹⁸ Tarihsel süreç boyunca Kuzey Kafkasya, ona komşu olan medeniyetler ve imparatorlukların kontrol altına alma iddiasında oldukları ama sonunda kontrolü sağlayamadıkları uzak bir sınır bölgesi

¹¹⁵ Michael Khodarkovsky, “The Ottoman and Russian Empires in the North Caucasus: Why The Latter Succeeded Where The Former Did Not”, www.harrimaninstitute.org/MEDIA01163.pdf

¹¹⁶ Hakan Gürel, “Birleşik Kafkasya: Soyut Sınırlar, Somut Engeller”, Kafkasya Forumu Dergisi, Kasım/Aralık 2005, Sayı 1, ss. 33-38

¹¹⁷ İşgaller, güç kullanarak sınırdışı edilme, toplu katliamlar, harap edici saldırılar, kaçırma ve esir ticareti rutin hale gelmişti.

Gela Charkviani, “Georgia, Transcaucasus and Beyond”, Turkish Yearbook, Sayı 24, s. 87

¹¹⁸ Zelimhan Yandarbiyev, “Kafkasyalılık”, Çev: Aydın Süer, www.circassiandiaspora.com/makale/992-kafkasyalilik.html

olarak kalmıştır.¹¹⁹

“Kafkas” ve “Kafkasya” adları ilk kez eski Yunan düşünürlerden Aiskhylos’un M.Ö. 490 yılında yazdığı “*Zincire Vurulmuş Zevk ve Eğlence*” isimli eserinde anılan “*Kavkasos Dağı*” deyiminde görülmüştür.¹²⁰ Kafkasya terimi ilk kez 479 yılında Dağıstan yerlileri tarafından kullanılmıştır. Dağıstan’da Kafkas adlı bir köy de vardır. Ayrıca Dağıstan halklarından olan Lezgiler Kafkasya’ya “*Kasların Dağı*” adını vermiştir.¹²¹ Kafkas kelimesi “*Kaf’ın Dağı*” anlamındaki Farsça “*Kafkah*” teriminden türemiştir. Yunanlıların bölge için kullandığı “*Caucasus*” isminin kökeni Latince “*Kaukasos*” tur ve Farsça “*Kraukasis*” ten türemiştir.¹²² Eski İslam tarihçileri ve coğrafyacılar da bölgeye “*Cebel-i El sine*” yani “*Diller Dağı*” demiştir.¹²³

“Kafkasya bölgesi genel olarak, doğuda Hazar Denizi, batıda Azak Denizi ve Karadeniz arasında bulunan bir alandır. Kırım’ın doğusundaki Taman yarımadasından, Hazar’ın batısındaki Apşeron yarımadasına kadar, kuzeyinde Kuban ve Kuma nehirleri, güneyinde Türkiye ve İran’ın yer aldığı bir bölgedir.”¹²⁴ Moser’a göre bu dağlık bölgenin doğal sınırları kuzeyde Kuban ve Terek nehirleri, güneyde Kour Vadisi, doğuda Hazar Denizi ve batıda Karadeniz’dir.¹²⁵

“Kafkasya; Avrupa Rusya’sı, Orta Asya ve Anadolu ile Ortadoğu’yu birbirine bağlar. Ayrıca Ege Denizi, Marmara Denizi, Boğazlar, Karadeniz ve Azak Denizi’nden ibaret olan su yolunun doğu ucunda yer almaktadır.”¹²⁶ Kafkasya aynı zamanda Brzezinski’ye göre küresel üstünlük için hâkimiyetin kurulmasının şart olduğu Avrasya kıtası içerisinde bulunmaktadır.¹²⁷

Kafkas Sıradağları bölgeyi ikiye ayırmıştır. Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya (Transkafkasya). “Kafkas Dağları aynı zamanda Avrupa’yı Asya’dan

¹¹⁹ Khodarkovsky, a.g.m.

¹²⁰ Fırat Karabayram, *Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası*, Lalezar Kitapevi, Ankara, 2007, s. 7

¹²¹ Ramazan Özey, “Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri”, *Avrasya Etüdleri*, 17, İlkbahar-Yaz 2000, s. 21

¹²² Habib Yıldırım, “Kafkasya’da Etnik Çatışmalar ve Türkiye Açısından Önemi” Yüksek Lisans Tezi, s.5

¹²³ Abdullah Saydam, “Kuzey Kafkasya’da Bağımsızlık Hareketleri”, *Avrasya Etüdleri*, Cilt 2, Sayı 1, s. 90

¹²⁴ Savaş Yanar, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2002, s. 20

¹²⁵ Louis Moser, *The Caucasus and Its People*, London: David Nutt, 270, Strand, 1856, ss.9-10

¹²⁶ Sapmaz, a.g.e., s. 19

¹²⁷ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, İnkılap Yayınları, 2005

ayırır çizgi olarak da kabul edilmektedir.”¹²⁸ “Azak Denizi’ndeki Taman Yarımadası’ndan Hazar Denizi kıyılarındaki Apşeron Yarımadası’na kadar uzanan Kafkas Ana Sıradağları, Himalaya sisteminin batı kanadı olarak, Ermenistan ve İran dağlarını içine alan Ortadoğu dağ bölgesinin tabii dağ sınırırır.”¹²⁹

Kuzey Kafkasya, Rusya Federasyonu sınırları içinde yer alan Adige, Karaçay-Çerkez, Kabardey-Balkar, Kuzey Osetya, İnguşetya, Çeçenistan ve Dağıstan Özerk Cumhuriyetlerini içermektedir. Güney Kafkasya (Araplar Maverai Kafkas, Batılılar Transkafkasya, Ruslar Zakafkas derler.) Kafkas ötesi anlamında kullanılır. Birçok yazar gerçek Kafkasya’yı Kuzey Kafkasya olarak görmektedir. Güney Kafkasya içinde ise Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsız cumhuriyetlerinin yanı sıra Azerbaycan’a bağılı Nahcivan Özerk Cumhuriyeti, Dağılık Karabağ Özerk Bölgesi, Gürcistan’a bağılı Abhazya ve Acaristan Özerk Cumhuriyetleri ile Güney Osetya Özerk Bölgesi yer almaktadır. Abhazya ve Güney Osetya, Gürcistan sınırları içerisinde yer almalarına rağmen, aslında coğrafi olarak Kuzey Kafkasya’nın bir parçasıdır. Buralarda yaşayan halk da Kuzey Kafkas kökenlidir. Bunun dışında Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan’ı Merkezi Kafkasya içerisinde, Güney Kafkasya’yı ise Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan’la sınır komşusu olan Türkiye’nin illeri ve İran’ın kuzeybatı bölgesi olarak taksim eden yazarlar da vardır.¹³⁰ Coğrafi olarak Kuzey Kafkasya Avrupa kıtası içinde, Güney Kafkasya ise Asya kıtası içinde yer almaktadır. “Kuzey Kafkasya ve Transkafkasya bölgeleri 19. yüzyıl boyunca Türkiye, Rusya ve İran arasında, 20. yüzyılda doğu ve batı arasında tampon rolü üstlenmiştir. Bölgenin renkli etnik ve toplumsal yapısı itibariyle medeniyetler ve halklar arası köprü ve sınır olma özelliğı taşır.”¹³¹ Rusların 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bölgeye hâkim olmasından sonra, 20. yüzyılda İngiltere ve Almanya bölge üzerinde etkinlik kurmaya çalışmıştır. Asya, Hindistan ve Afrika’ya giden tüm yolların Kafkasya’dan geçmesi Kafkasya’yı İngilizler için

¹²⁸ Hakan Kantarcı, Soğuk Savaş Sonrası ABD ve Rusya’nın Kafkasya’da Güç Mücadelesi, Yüksek Lisans Tezi, s. 10

¹²⁹ Hakan Kantarcı, “Kafkasya Jeopolitiğinde Kriz Alanları ve Güç Mücadelelerinin Türkiye’ye Etkileri”, 2023 Dergisi, 15 Eylül 2005, Sayı 53, s.34

¹³⁰ Eldar İsmayilov-Ziya Kengerli, “Küreselleşen Dünyada Kafkasya: Entegrasyonun Yeni Modeli”, Avrasya Dosyası, Küresel Değerlendirme Özel, Sonbahar, 2003, Cilt 9, Sayı 3, ss. 29-50

¹³¹ Ömer Göksel İşyar, *Sovyet Rus Politikaları ve Karabağ Sorunu*, Alfa Yayınları, Mart 2004, s. 68

stratejik hale getirmiş, Almanlar ise Bakü petrollerine gözlerini dikmişlerdir.¹³² SSCB sonrası dönemde ise ABD'nin bölgeye ve sorunlarına müdahil olma yoluyla bölgedeki diğer hakim güç olmayı başardığı söylenebilir. Bölge uzun yıllardır kuzey-güney, doğu-batı yönlü ticaret ve ulaşımda birleştirici bir özellik taşımaktadır. Güney Kafkasya eski Baharat ve İpek Yolları üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca bölgede doğal kaynakların varlığı ve bölgenin doğal kaynakların taşınma yolları üzerinde olması bölgeye artı bir değer katmaktadır.

“Kafkasya'yı coğrafi olarak üçe ayırarak inceleyenler de vardır. Birincisi kuzeydeki Kafkas dağlarının kuzey eteklerindeki bozkırların oluşturduğu Kuzey Bozkır bölgesidir. İkincisi Büyük Kafkas Dağları bölgesidir. Üçüncüsü ise Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın içinde yer aldığı Küçük Kafkaslar bölgesidir.”¹³³ Bundan başka, güneydoğu doğrultusunda bölgeyi boydan boya geçen dağların güneyine Kafkas-ardı, kuzeyine Kafkas-önü denmiştir.¹³⁴

*“Kafkasya coğrafyası siyasî haritada, Hazar Denizi ile Karadeniz arasında yaklaşık olarak 450.000 ila 500.000 km²'lik bir alanı kapsamaktadır. Kafkaslar Karadeniz'in doğu kıyısından 38°-50° Kuzey enlemleri ile 37°-50° Doğu boylamları arasında yer alır. Kuzeybatı-Güneydoğu yönünde 1200 km, kuzey-güney yönünde 600 km uzunluktadır.”*¹³⁵

Genellikle kuzey-güney doğrultulu çeşitli sıradağlardan oluşan Büyük Kafkaslar'ın uzunluğu 1200 km'dir. Dağlardaki doruklar Elbruz-5642 m, Dihtau-5203 m, Koştantau-5151 m, Şhara-5068 m ve Kazbek-5033 metredir. Dağlarda 1424 km²'lik alan kaplayan 2200 buzul vardır.¹³⁶

¹³² Gamze Güngörmüş Kona, “Rusya Federasyonu ve Kafkasya”, Harp Akademileri Komutanlığı-Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) düzenlediği “Kafkasya'ya Güncel Bakış” konulu sempozyumda sunulan tebliğ 26-27.01.2005, www.gamzegungormuskona.blogspot.com

¹³³ Özey, a.g.m., s. 23

¹³⁴ *Anabritannica*, Cilt 17, Hürriyet 1994, s.368

¹³⁵ Sefa Sekin, Rahşan Tekin, “Güney Kafkasya ve Gürcistan”, Kafkasya Araştırma & Analiz, Nisan 2006-Eylül 2006, Sayı 2, s.28

¹³⁶ *Anabritannica*, a.g.e., s.368

Rus ana kıtasının kuzeye, Arap ana kıtasının ise güneye kaymasıyla gerçekleşen jeofizik gerilim Kafkasya'daki dağlık yüzey şekillerini yaratmıştır.¹³⁷ Bölgenin dağlık ve geçit vermez vadilerden oluşması enteresan sonuçlar doğurmuştur. Bunlar hem negatif hem de pozitif etkilerdir. Öncelikle ulaşım ciddi bir sorun olarak ön plana çıkmıştır. Geçitler bölgedeki birimleri birbirine bağlayan can damarları olmuştur. Kafkasya'da kuzeyi güneye bağlayan üç ana yol¹³⁸ vardır. Bunlardan ilki olan Karadeniz Kıyı Yolu, geçtiğimiz yüzyılda geliştirilen sunî bir yoldur. Rusya tarafından inşa edilen karayolu ve demiryolu Karadeniz kıyısı boyunca Novorosisk'i Gürcistan'daki Kutaisi'ye bağlar. İkincisi Gürcü Askeri Yolu'dur. Kuzey Osetya'nın başkenti Vladikafkas'ı (Ordjonikidze)¹³⁹ Tiflis'e bağlar. Bu yol Terek Vadisi'ni izleyerek, ana dağ sırasını Krestovy Geçiti vasıtasıyla geçer, Aragva Vadisi ile Tiflis'in yukarısında olan Kura'nın kesiştiği kavşak boyunca uzanır ve "Daryal" Geçiti'nden çıkış bulur. Üçüncüsü ise Dağıstan dağlarının tepeleri ile Hazar Denizi kıyıları arasındadır. "*Derbent*" Geçiti vasıtasıyla Dağıstan Bakü'ye bağlanmıştır. Diğer önemli geçitler ise; Terek'in bir kolu olan Ardon Vadisi'nin yukarısı ile Rion Vadisi'ni bağlayan "*Mamison*" (Oset Askeri Yolu) Geçiti ve Kuban Vadisi'yle Kodor Vadisi'ni birbirine bağlayan "*Klukhor*" Geçiti'dir.¹⁴⁰ Yüksek dağlar ise, bölge halklarının güvenliği açısından doğal bir savunma kalkanı işlevi görmüştür. Yüzyıllardan beri bu coğrafyada ikamet eden Kafkas halkları, bu sürekliliği bir bakıma da coğrafyanın koruyuculuğuna borçludurlar.¹⁴¹ Dış güçlerin rahatlıkla bölgeye saldırma imkânını ortadan kaldırması yine coğrafyanın özgünlüğünün getirisiidir. Öte yandan bu dağlar etnik-dinsel-kültürel açıdan farklılıklar gösteren bölge halkının oluşumunu sağlayan ana faktörlerdendir. Kafkasya'ya yerleşen insanlar birbirlerine karışmadan, farklı bölgeleri mesken tutarak yurt edinmişlerdir. "Farklılık o derece yoğundur ki, bazen Kafkasya'nın bir

¹³⁷ Kantarcı, a.g.t., s. 13

¹³⁸ W. E. D. Allen, "The Caucasian Borderland", The Geographical Journal, May-June 1942, Vol 99, No:5/6 s.228

¹³⁹ Vladikafkas Rusça bir kelime olup, "Kafkasyayı yönet" anlamına gelir. Ayrıntı için bakınız. Alev Alatl, "Kafkas'a Hükmet", 9.09.2004, Zaman Gazetesi, www.alevalatli.com

¹⁴⁰ Gürcü Askeri Yolu, Berlin'i fetheden General Todleben tarafından iki taburla birlikte 18. yüzyılın sonlarına doğru bu yoldan geçilmesinin ardından pratik bir geçiş yolu olmuştur. Hazar kıyı yolu tarihte uzun yıllar boyunca savaşlar esnasında kuzey-güney hattında kullanılan geçiş yolu olmuştur. Allen, a.g.m., s. 228

¹⁴¹ Karabayram, a.g.e., s. 14

köyünden diğer bir köye geçtiğinde insan farklı bir ülkeye giriş yaptığını hisseder.”¹⁴² Bu durum toplulukları birbirinden izole eden diğer etkidir. Çatışmaların ve donmuş tarihsel ihtilafların sürmesini sağlayan faktörlerden biri de yine bölgenin coğrafi yapısıdır. Bölge, çok çeşitli yer şekillerini içerir. Bölgede dağlar, platolar, vadiler, ovalar, ırmaklar ve göller yer alır. Bitki örtüsü olarak geniş ormanlar, çayırlar, stepler ve bataklıklar vardır. Bol su kaynakları mevcuttur. Kafkas dağları kömür, demir, çinko, bakır, manganez gibi maden yataklarını barındırır.¹⁴³

2.2. Kafkasya’nın Demografik-Etnik-Dini-Linguistik Yapısı

2.2.1. Kafkasya’nın Demografik ve Etnik Yapısı

Kafkasya’nın coğrafi yapısı, ilk bölümde bahsettiğimiz üzere, bölgede yaşayan halkların etno-kültürel çeşitliliğe sahip olmasını sağlamıştır. Doğudan batıya göç eden kavimlerin bir kısmı geçiş yolları üzerinde yer alan bu coğrafyaya yerleşip burayı anayurtları olarak kabul etmişlerdir. Onların dışında yüzyıllardır bu coğrafyada yaşayan diğer halklar da mevcuttu. Ancak bölgenin farklı coğrafi yapısı onları birbirinden ayrı kılan temel sebep olmuştur. Bu sebeple bölge halkları hem kaynaşma ortamından yoksun kalmış hem de birbirleri üzerinde nüfuz kuramamışlardır. Bununla beraber bu durum, bölgeyi inceleyen ve analiz eden araştırmacıları bölgenin yerlileri ile yabancıları (sonradan gelenler) gibi bir ayrım yapmaya itmiştir. “Kuzey Kafkasya arkeoloji uzmanı E.İ. Krupnov’a göre Kuzey Kafkasya halkları soyunun köklerini, burada meydana çıkarılan kadim kültürlerin yayıcılarının kabile birleşiminde aramak gerekir.”¹⁴⁴ Filolojik bulgulara göre Kafkas halklarının kökeninin tarih öncesi çağlarda Asya ile Avrupa arasındaki geniş düzlüklerde yaşayan ve her tarafa yayılmış bir ırktan geldiğini ortaya koymaktadır.¹⁴⁵

Kafkasya’da nüfusun %35.2’sini yerli olan halk, %64.8’ini ise sonradan gelen halk oluşturmaktadır. Yerli nüfus içinde ağırlığı %46.5’lik oranla Gürcüler ile

¹⁴² Aygün Attar, “Saakaşvili İktidarına Kadar Kafkaslardaki Etno-Siyasi Dengeler ve Gürcistan Olayları”, Global Dergi, Sayı 8, s.

¹⁴³ *Anabritannica*, a.g.e., s.368

¹⁴⁴ Barasbi Baytugan, Kuzey Kafkasya 1917-1970, Yediyıldız Yayınları, Samsun, 1998, s.2

¹⁴⁵ John F. Baddaley, *Rusların Kafkasya’yı İstilas ve Şeyh Şamil*, Kayıhan Yayınları, 1995, s.23

%11.9'luk oranla Çeçenler oluşturmaktadır. Bu iki halk aynı zamanda Kafkasya'nın en eski iki halkıdır. Kafkas nüfusunun % 64.8'ini oluşturan yabancıların (sonradan gelenler) %56.6'sı Türk (%82.7'si Azeri Türkü olmak üzere), %22.7'si Ermeni ve %16.2'si Rus'tur. Dolayısıyla Gürcüler, Türkler ve Ermeniler bölgenin demografik yapısında belirleyicidir.¹⁴⁶

“Etnik ve sosyo-kültürel yapı açısından yaklaştığımızda Kafkasya tarih boyunca birbirleriyle etnik ve kültürel etkileşim içerisinde yaşamış, aynı tarihi kaderi paylaşmış Kafkasya halklarının günümüzde yaşadıkları etnik ve kültürel coğrafyanın adıdır.”¹⁴⁷ “Bugün Kafkasya halkları arasında kesin fiziki-antropolojik sınırların olmayışı ve dillerin farklılığına rağmen ulaşılan kültür birliği, tarihin çok eski dönemlerinden beri Kafkas halkları arasında süregelen nüfus ve ırk karışımını belgelemektedir.”¹⁴⁸ Etnik mozağin renkli ve zengin olması bölgeye yönelik dış müdahalelere zemin hazırlamış, kimi zaman ise bölge halklarını göçe zorlanmıştır. Dolayısıyla bölge halklarının bir kısmı yoğun sirkülasyon sebebiyle farklı bölgelerde yaşamak durumunda kalmış, kimileri anayurtlarından uzağa Orta Asya'ya gitmek zorunda bırakılmış, hatta bunların bir kısmı göç sırasında vefat etmiştir. Yerlerinde kalanlar ise başka yerden getirilen halklarla çatıştırılmış, sonuç olarak halkların güçsüz kalmaları sağlanmıştır. Etnik açıdan genelde azınlık olanların çoğunluğa tahakküm ettiği bir yönetim sağlanarak dengeler bozulmuştur. SSCB zamanında sınırlar masa başında cetvelle çizilmiş; etnik-kültürel-dini-linguistik esaslar hiçe sayılmıştır. Kafkas halklarının ‘Kafkasyalı’ üst kimliğinde örgütlenmeleri engellenmek istenmiştir. Bölgede geçmişten bugüne pek çok şey değişse de, etnik mozaik sürekli varolagelmıştır.¹⁴⁹

Kafkasya denildiğinde “*Dağlı*” kavramı (mountaineer, highlander. Rusçası Goret'stir) daha çok coğrafi bir anlam içerip Kafkas halklarına gönderme yapan bir

¹⁴⁶ Kantarcı, a.g.t., s. 16

¹⁴⁷ Ufuk Tavkul, “Kafkasya Denklemi”, Köksav Cumartesi Konuşmaları, 15.11.2008, www.koksav.org.tr

¹⁴⁸ Ufuk Tavkul, “Kafkasyalı Kimliğinin Tarihi ve Sosyo-kültürel Temelleri”, Kafkasya Araştırma ve Analiz Dergisi, 1 Ekim 2005-Mart 2006 ss..53-57

¹⁴⁹ Yıldırım, a.g.t., s. 13

tanımlamadır.¹⁵⁰ Rus imparatorluğu tarafından ise “*cinse ait*” anlamında, Kafkasya’da step ve ovaların dışında yaşayan Çeçen, Avar, Lezgi ve Gürcü kökenli insanlar için kullanılan genel bir terimdir.¹⁵¹ Ruslar, bölge halkının “Kafkasyalı” üst kimliğinde birleşmemeleri için, onları alt kimliklere ayırmak suretiyle parçalayıp, asimile etmeyi amaçlamıştır.¹⁵² Her ne kadar halk parçalara ayrılmış da olsa, bu coğrafyanın insanları arasında oluşmuş tarihi ve sosyal etkileşimin sebep olduğu bir “*Ortak Kafkas Kültürü*” gerçeğinden söz edilebilir.

“Yaklaşık olarak 50 etnik grubun var olduğu Kafkasya’da grupları çok genel olarak üç sınıfa ayırmamız mümkündür: 1-Türk kökenliler. 2-Hristiyan milletler. 3- Müslüman olan Kafkas kavimleri

1-Türk Kökenliler: Azerbaycan Türkleri, Kumuk Türkleri, Karaçay Türkleri, Balkar Türkleri, Nogay Türkleri, Kundur Türkleri, Kafkasya Türkleri, Ahıska Türkleri.

2-Hristiyan Milletler: Gürcüler, Ermeniler, Abhazlar, Osetler, Asuriler, Udinler.

3-Müslüman olan Kafkas Kavimleri: Osetler, Çeçenler, Kabardaylar, Acaralar, Abazalar, Çerkezler, Adigeler, Tatlar, Talişlar, Lezgiler, Darginlar, Laklar, Rutullar, Agullar, Sokurlar, Tabasaranlar.”¹⁵³

“Kafkas halklarını Asıl Kafkas kavimleri, Türk kavimleri ve Hint-Avrupa kavimleri olarak sınıflandırdığımızda:

Asıl Kafkas Kavimleri: Çerkesler (Abazalar, Abhazlar, Ubıhlar, Arguveyler, Nethaçlar, Çebinler, Hatkolar, Khegaklar, Baskheğler, Şapsıglar, Bjeduglar, Kemirguveyler, Hatkoılar, Abzehler, Besleneveyler, Kabartaylar), Nohçiler (Çeçenler, İnguşlar), Andeleler (Avarlar), Laklar (Gazi-Kumuklar), Lezgiler, Agular, Çakurlar, Gürcüler.

Türkler: Azeriler, Kumuklar, Karakalpklar, Kundurlar, Karaçaylar, Balkarlar, Kalmuklar, Nogaylar, Türkmenler.

Hint-Avrupa Kavimleri: Osetler, Farslar, Tatlar, Talişler, Svanitler, Ruslar ve Alanlar.”¹⁵⁴

¹⁵⁰ Ali Faik Demir, “Yeni Orta Asya’nın Kalbi Hazar ile Sorunlar Dağı Kafkasya Kesişmesinde Çatışmalar ve Türkiye’nin Güvenliği Açısından Önemi”, Sempozyum: Türkiye’nin Çevresinde Meydana Gelen Gelişmelerin Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri, Harp Akademileri Basımevi, 9-10 Mart 2006, s.

¹⁵¹ Charles King, *The Ghost Of Freedom- A History Of The Caucasus*, Oxford University Press. US., 2008, On words sf. xiii

¹⁵² Tavkul, a.g.m., 15.11.2008

¹⁵³ Yanar, a.g.e., s. 29

¹⁵⁴ Yanar, a.g.e., ss. 29-30

Kafkasya'ya 16. yüzyıl itibariyle yerleşmeye başlayan Rusya, “Böl-Yönet” politikası dâhilinde bu coğrafyada yaşayan toplulukları belli idarî birimlere ayırarak, etnik özellikleri dikkate almadan yönetmiştir. Burada amaç, toplulukları merkezden kolaylıkla yönetebilmektir. SSCB çökene kadar bu düzen devam etmiştir. Sovyet sonrası dönemde ise uzun yılların denetim zincirlerini üzerinden atan halklar arası anlaşmazlıklar ve çatışmalar baş göstermiştir. Milliyetçilik hareketleri güçlenerek etnik çatışmalara ve sınır çatışmalarına sebep olmuştur.

Kafkas vatandaşlarının (genel adıyla Çerkezler) Rus Çarlığı'na karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi zorlu ve kanlı savaflara sahne olmuştur. Öyle ki 18. yüzyılda başlayıp 1864'te yapılan son savaşa kadar devam eden bu asimetrik savaş, Çerkezlerin yenilgisi ve vatanlarından sürülmeleriyle son bulmuştur.¹⁵⁵ Her ne kadar Rus-Çerkez güçleri arasında belirgin bir askeri kuvvet farkı olsa da, Ruslar Kafkas halklarının inançlı ve savaşçı karakterine karşı zorlanmıştır. Bu konuda Rus generali Fadayev şöyle demiştir: “Mısır'dan Japonya'ya kadar tüm kıtayı bozguna uğratabilecek bir durumda olan bu savaşçı, tecrübeli ve her şeye hazır 280.000 kişilik ordu, Kafkasyalıların düşmanca bağımsızlık hareketleriyle Avrupa siyaset terazisinde sıfıra indirilmişti.”¹⁵⁶ Kafkasya'da Rusya'nın bölgeyi gerçek Kafkas vatandaşlarından arındırıp, yerlerine başta Rus ve Ermeniler olmak üzere yabancı uyruklu vatandaşları yerleştirme çalışmalarının bölgede yarattığı travmanın etkileri hem ilk aşamada hem de uzun vadede etkisini göstermiştir. Bu uygulamaları etnik temizlik, sürgün veya soykırım şeklinde adlandıranlar vardır. Adına ne denirse densin, Kafkas halklarının kendi memleketlerinden başka memleketlere sürüklenmesi realitesini kimse yadsıyamaz. Bu politikanın iki ayağı vardır. “İlkinde 19. yüzyılda, sayıları 1.000.000-1.500.000 arasında tahmin edilen Kafkas halkı, Osmanlı İmparatorluğu'na göç ettirilmiştir.”¹⁵⁷ Karpat'ın “1830-1914 Yılları Arası Osmanlı Nüfusu” adlı eserine göre Osmanlı İmparatorluğu, 1862 yılından itibaren, 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar Ruslar tarafından anayurtlarından zorla sürgün edilen

¹⁵⁵ Murat Papşu, Önsöz, A.Fonvill, *Çerkezya Bağımsızlık Savaşının Son Yılı 1863-1864*, Nart Yayınları, 1996

¹⁵⁶ Baytugan, a.g.e., s. 8

¹⁵⁷ Savaş Yanar, a.g.e., s. 30

3 milyondan fazla Kafkas kökenli insanın hedefi olmuştur.¹⁵⁸ Göç ettirilen vatandaşların toprakları, evleri ve mal varlıkları, Kafkasya'ya getirilen Rus ve Kazaklara tahsis edilmiştir.¹⁵⁹ Dolayısıyla Kuzey Kafkasya'nın genel nüfusunda ciddi değişimler meydana gelmiştir. İkinci göç dalgası ise II.Dünya Savaşı yıllarında gerçekleşmiştir. 1943-1944 yıllarında, savaşta Almanlarla işbirliği yaptıkları¹⁶⁰ bahanesiyle Kafkas kökenli 2-3 milyon kişi Sibiry'a ve Urallar'a sürülmüştür. Sürgün sırasında yollarda zor şartlarda seyahat etmek zorunda bırakılan insanların bir kısmı can vermiştir. Sürülen halklar arasında Karaçaylar, Balkarlar, Çeçenler, İnguşlar, Kırım Türkleri, Ahıska Türkleri bulunmaktadır.¹⁶¹ 19.yüzyılda gerçekleşen uygulamanın benzeri yeniden hayata geçirilmiştir. Yani, tarih bir kez daha tekerrür etmiştir. Göç ettirilenlerin yaşadıkları topraklara Ruslar, Osetinler, Avarlar, Dargınlar, Ukraynalılar yerleştirilmiştir.¹⁶² Sürgün edilenler, sürgün edildikleri Orta Asya'da da huzura erememiştir. Şöyle ki Sovyet Rusya'nın genelinde egemen olan katı polis devleti anlayışının yansımaları sürgün edilen halk üzerinde ek bir psikolojik baskı unsuru olmuştur. "Sovyet Rusya sürgün operasyonunu büyük bir gizlilik içinde sürdürmüş, kamuoyu olan biteni ancak iki yıl sonra, 26.06.1946'da "Izvestiya" gazetesinde yer alan küçük bir haberle öğrenmiştir."¹⁶³

Rusya bu olayların dışında egemenlik alanlarında büyük çapta populasyon sömürgesi kurma çalışmalarına girişmiştir. Bu kolonizasyon çalışmaları Rus ve Slav kökenli vatandaşların Orta Asya ve Kafkasya'ya göç ettirilip yerleştirilmek suretiyle o topraklarda yaşayan Türk, Kafkas ve İran kökenli halklar üzerinde Rus baskısı kurma ve onları "Ruslaştırma" çabalarıdır. Bu vatandaşların çoğunluğu II.Dünya

¹⁵⁸ Antero Leitzinger, "Circassian Genocide", www.circassianworld.com, Bedri Habiçoğlu, Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve İskanları, Nart Yayınları 1993- Bu eserde ise 1855 yılından 1907 yılına kadar olan dönemde Osmanlı topraklarına ulaşabilen Kafkas kökenli vatandaşların sayısı 600.000'in üzerinde olarak yazılmıştır.

¹⁵⁹ Yıldırım, a.g.t., s. 14

¹⁶⁰ Bu yıllarda bölge insanlarını Ruslara karşı Almanya kullanmak istemiştir. Yerli halk arasında gönüllüler ile savaş sırasında esir alınan Kafkas kökenli vatandaşların toplamından "Yardımcı" (Hilfswillig) adını verdikleri ek kuvvetler oluşturuldu. Bunların dışında yine savaşta esir düşen ve çoğunluğu Türk olan Kafkas askerler de "Doğu Lejyonları" diye bilinen özel birlikler oluşturularak Ruslara karşı savaştırıldı. Nihat Kaşıkçı-Hasan Yılmaz, Aras'tan Volga'ya Kafkaslar, Türkar, Ankara, 1999.

¹⁶¹ Yanar, a.g.e., s. 29

¹⁶² Kantarcı, a.g.t., s. 17

¹⁶³ Fehim Taştekin, "Bitmeyen Bir Sürgün", www.kafkas.org.tr

Savaşı sonrası yıllarda bölgelere yerleştirilmiş, madencilik ve sosyal sektörde yöneticilik gibi alanlarda yüksek maaşlar ve imtiyazlara sahip olarak çalışmışlardır.¹⁶⁴ Batının Asya ve Amerika’da yaptığı kolonizasyon çalışmaları ağırlıklı olarak ekonomik çıkarlar temelinde yürütülürken, Rusya’nın Kafkaslar’daki genişlemesi Rus yönetiminin jeopolitikle ilgili konular temelinde yürütülmesi yönündeki görüşü çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁵

“Stalin’in sürgün politikası ve demografik yapıya yapılan bu müdahale Kafkasya’nın yerel halkları arasında bir çatışma zemini hazırlamak, gelecekte bağımsızlığın yeniden kazanılması yolunda ortaya çıkabilecek ulusal eğilimlerin gücünü kırmak için bölgesel sorunları tahrik amacıyla yapılmıştı.”¹⁶⁶ Stalin’in hazırladığı bu temel, bölgedeki toplulukların bitmek tükenmek bilmeyen anlaşmazlıklarının sürekliliğini sağlamıştır. Yıllar sonra sürgünden dönenlerle, onların yerlerine gelenler arası çatışmalar olmuştur. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, Kafkasya’daki etnik grupların geleneksel kültürlerini yüzyıllardır muhafaza etmeye çalışmaları dikkat çekicidir. Sovyet idaresine rağmen, dil-gelenek-görenekler ve hayat tarzları nesilden nesile aktararak Kafkas kültürünün yaşatılması hedeflenmiştir.¹⁶⁷

Güney Kafkasya ülkelerinin içerisindeki etnik dağılıma yakından bakarsak:

“Gürcistan: Gürcü %70.1, Ermeni %8.1, Rus %6.3, Azeri %5.7, Oset %3, Abhaz %1.8, Diğer % 5. Nüfus: 4.4 milyon.”¹⁶⁸

“Azerbaycan: Azeri %90.6, Lezgiler %2.2, Rus %1.78, Ermeni %1.52, Talişler %0.97, Avarlar %0.64, Ahıska Türkleri %0.55, Tatarlar %0.38, Ukraynalı %0.36, Kürt %0.16, Diğer %1,44. Nüfus: 7.9 milyon.”¹⁶⁹

“Ermenistan: Ermeni %97.9, Yezidi Kürt %1.3, Ruslar %0.5, diğer %0.3.

¹⁶⁴ Bruno De Cordier, “The Southern Ex-Soviet Republics After One and a Half Decade Of Independence: From Transition Societies To Neo-developing Countries”, *Avrasya Etüdları*, Yıl 12, Sayı 27-28, 2005, s.9

¹⁶⁵ Michael Khodarkovsky, “Of Christianity, Enlightenment and Colonialism: Russia in the North Caucasus 1550-1800”, www.circassianworld.com/Khodarkovsky_Kymenlaakso.pdf

¹⁶⁶ Taştekin, a.g.m.

¹⁶⁷ Tavkul, a.g.m., 15.11.2008

¹⁶⁸ Gürcistan Ülke Bülteni Ağustos 2008, DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu) www.deik.org.tr/Lists/Bulten

¹⁶⁹ <http://www.azstat.org/statinfo/demographic/en>

Nüfus:2.976.372 (Temmuz 2006 verileri).”¹⁷⁰

Transkafkasya’daki devletlerin gelişme ve birbirleriyle ahenk içinde yaşama gibi konular için umutları etnik kimlik hakkındaki tarihsel düşüncelerine ve etnisitenin sınırlamalarının ötesini görebilme yeteneklerine dayanmaktadır. Bu devletlerde ulusal kimlik, dil ve din temeline kurulmuştur.¹⁷¹

2.2.2. Kafkasya’nın Dinî Yapısı

Kafkasya’da etnik ve linguistik yapının zenginliğine paralel olarak, dinî açıdan da zengin bir tablo gözümüze çarpmaktadır. Bölgede üç semavi dinin dışında birçok yerel inanış da varlığını sürdürmektedir.¹⁷² Kafkasya’da İslamiyet ve Hristiyanlık ağırlıkta olan dinlerdir. Din unsurunun insanlar üzerinde çok çeşitli etkileri vardır. Din her zaman insanlar arasında birleştirici veya ayrıştırıcı bir özelliktedir. Geçmişte sebebi dine mâl edilen savaşlar yapılmıştır. Dinin öte yandan güçlü ve baskın olan kesim tarafından, güçsüz ve zayıf olan kesime karşı kullanılabilecek bir araç vazifesi gördüğü de bilinen bir gerçekliktir.

“Kafkasya nüfusunun %55.9’u Müslüman, %42.6’sı Hristiyan ve %0.4’ü Musevilerden meydana gelmektedir. Müslümanlar’ın %65.5’ini oluşturan Türkler’in %82’si Azeri’dir. Türkler dışındaki Müslümanlar’ın %34.4’ü ise Kafkasya’nın yerli halklarıdır (Çeçenler, Çerkezler, Abhazalar, vs). Müslüman halkın %54.2’si Şii, %45.8’i ise Sünni mezhebine bağlıdır. Kafkasya’da Hristiyan nüfusun bağlı olduğu mezhep ise Ortodoksluk’tur. Hristiyan nüfusun %37.7’si Ermeniler, %37.6’sı Gürcüler, %24.1’i Ruslar ve %4.5’i Osetler’dir. Genel nüfus içinde Musevi Türkler %0.4 oranındadır.”¹⁷³

Hristiyanlık açısından bölgede Rus Ortodoks, Gürcü Ortodoks ve Ermeni Gregoryen kiliseleri hâkimdir. Az da olsa Katolik ve Protestan inanış da görülmektedir. Bölgede Musevilik’in merkezi Kabardin-Balkar’ın başkenti Nalçik’tir. Kafkas Musevileri’nin üçte ikisinin 1970’li yıllardan itibaren İsrail’e

¹⁷⁰ www.ulkeler.net/ermenistan.htm.

¹⁷¹ Mark A. Cichock, *Russian and Eurasian Politics A Comparative Approach*, Longman, 2003

¹⁷² Ali Faik Demir, “Çatışma Bölgesi Olarak Kafkasya-En Önemli Çatışma Noktaları ve Çözüm Önerileri, Kafkasya’da Beklentiler ve Olanaklar-Bölgesel Güç ve Garanti Etkeni Olarak Türkiye’nin Rolü”, Workshop 9.07.2007, www.konrad.org.tr/Kafkasya

¹⁷³ Kantarcı, a.g.t., s. 26

göçtüğü söylenmektedir. Gürcistan, Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya’da Yahudiler için sinagoglar mevcuttur. Bunların dışında Budizm, Paganizm ve geleneksel inanışlar da bölgede etkinliğini sürdürmektedir.¹⁷⁴ İslamiyet Kafkasya’ya Arapların Dağıstan’a 8. ve 9. yüzyıllarda yaptığı akınlarla girmiş ancak batıya doğru yayılması yavaş olmuştur. 18. yüzyılın başlarına kadar doğu ve merkez Kafkasya’daki dağlıların çoğunluğu geleneksel inanışlara bağlıydılar. İslam, bölgeye kökenleri Çeçenya’da olan Sufilik¹⁷⁵ akımı (özellikle Nakşibendilik ve Kadirîlik tarikatı) ile girerken, Azerbaycan’da Şii mezhebi, Dağıstan’da ise Sünni mezhebi etkindir.¹⁷⁶ Kuzey Kafkasya’daki Müslümanların çoğunluğu Sünnî’dir. Osetin ve Abazalar Hanefî’dir. Osetin ve Abazaların bir kısmı Ortodoks’tur.¹⁷⁷ Dargiler, Lezgiler, Tatlar, Talışlar da Şii Caferî’dir.¹⁷⁸

İmam Mansur ve Şeyh Şamil gibi isimlerin Kafkas tarihinde yerleri mühimdir. Ortak paydaları halklarını Rusya’ya karşı cihada ve özgürlüğü elde etme adına örgütlemeleridir. Asıl ismi “*Ushurma*” olan Şeyh Mansur (Victor), Dağıstan’da eğitim görmüş ve imam olmuştur. Rus ilerlemelerini kaygıyla izleyen Mansur’un istilacılara karşı başlattığı “*cihad*” (kutsal savaş) kısa sürede tüm Kafkasya’ya yayılmıştır. Mansur Çeçenya ve Dağıstan’da büyük başarılar kazanmıştır. Daha sonra ise haydut olarak suçlanarak St.Petersburg’taki hapishaneye mahkum edilmiş ve orada ölmüştür.¹⁷⁹ Onun misyonunu devam ettiren¹⁸⁰ bir diğer lider ise Şeyh Şamil’dir. Halkları arası husumetlere son vererek onları Rus karşıtlığında birleştiren Şeyh Şamil, “*Müridizm*”¹⁸¹ hareketini kurmuştur.

¹⁷⁴ Helen Krag-Lars Funch The North Caucasus: Minorities at a Crossroads”, The 94/5 Report Of Minority Rights Group International, 1994, s. 19. Ali Faik Demir, a.g.m., 2006, s.186

¹⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Alexander Beningsen-Chantal Lemerciel Quelquejay, “Muslim Religious Conservatism and Dissent in the USSR”, Ed: Mohamed Taher, *Encyclopedic Survey Of Islamic Culture, Anmol Publication Pvt Ltd*, 2002, ss. 197-198

¹⁷⁶ Paul B. Henze, “Circassians In History”, www.circassianworld.com/Circassians_Henze.html

¹⁷⁷ Kantarcı, a.g.t., s. 26

¹⁷⁸ Yıldırım, a.g.t., s. 26

¹⁷⁹ Henze, a.g.m.

¹⁸⁰ İmam Mansur önderliğinde Rus işgaline direnen Kafkasyalılar, 1830’lardan sonra Osmanlı devletinin direncinin kırılmasına ve meydanın Rusya’ya kalmasına rağmen İmam Gazi Muhammed, Hamzat, Şeyh Şamil ve Hacı Murat liderliğinde Kafkas tarihinin en şanlı direniş hareketlerini gerçekleştirmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. *Kafkasya ve Azerbaycan’ın Dünü Bugünü ve Yarını*, Harp Akademileri Komutanlığı Basımevi, Yenilevent İstanbul, Mayıs 1995, s. 11

¹⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Abdullah Saydam, “Kuzey Kafkasya’da Bağımsızlık Hareketleri”, Avrasya Etüdleri, Cilt 2, Sayı 1, İlkbahar 1995

Nakşibendi tarikatının organize ettiği bir hareket olan Müridizm'in hedefi din uğruna cihad yapıp hür ve müstakil yaşamak idi. İslamiyet başka dinden bir devletin himayesini hoş görmediğinden dolayı, bu hareket hem dinî hem siyasî nitelik kazanmıştır.¹⁸² Şeyh Şamil Kuzey Kafkasya'da düzenli bir etnik-dini birim (ismi İmamat) kurmuş ve bu birim 1834-1859 tarihleri arasında mücadele etmiştir.¹⁸³ Gerek Şeyh Mansur gerekse Şeyh Şamil zamanındaki mücadelelerde İslamiyet Rusya'ya karşı direnişin adeta sembolü olmuştur.¹⁸⁴ Ruslara karşı Kafkas vatandaşlarının duydukları kin ve nefret duyguları da onları birleştiren bir diğer etkidir.

Şeyh Şamil'in Ruslarla savaşlarında Ruslar, ciddi sayıda askerini bu mücadeleye ayırmıştır. Çerkeslerle yürütülen mücadelede kullanılan 30 bin kişilik kuvvet de Şeyh Şamil'e karşı yönlendirilmiştir. Ruslar savaş kaybettikçe hem kuvvet sayılarını arttırıyor hem de komutanlarını değiştiriyordu. Müridlere ise dışarıdan yardım gelmiyordu. Osmanlı devleti '*Mısır Meselesi*' yüzünden Rusya ile müttefik olmak ve iyi geçinmek durumunda olduğundan Rusları rahatsız edecek politika izlemiyordu. Kırım Savaşı'nın olduğu yıllar Rusya'nın bölgeden uzaklaştırılması için yakalanan en önemli fırsattı. Osmanlı, İngiltere ve Fransa da Ruslara karşı mücadeleyi destekliyorlardı. Ancak bu konuda somut bir adım atılmadı. İngiliz ve Fransızlar Şamil'e gereken destek verme yükümlülüğü altına girmediler. Osmanlı da Şamil'e yardım edecek güçte değildi. Rusya Kırım Savaşı'ndaki¹⁸⁵ yenilgisi sonrası Müridler'in egemenliğindeki Dağıstan ve Çeçenistan'ı ablukaya alıp, onlara çevreden gelebilecek her türlü yardımı engelleyerek başarıya ulaşmıştır. Rus

¹⁸² Abdullah Saydam, Kafkasya'da Bağımsızlık Mücadeleleri ve Türkiye, Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Araştırma Dizisi No 4, Trabzon 1993, s.31

¹⁸³ Eldar Ismailov-Vladimer Papava, "A New Concept For Caucasus", Southeast European and Blacksea Studies, Vol 8, No 3, September 2008, s.284

¹⁸⁴ Henze, a.g.m.

¹⁸⁵ Rusya'nın bu savaşı çıkarmasının nedeni Mehmet Ali Paşa bunalımında izlediği zayıf bir Osmanlı devleti üzerinde etki kurma politikasını bir kenara bırakarak Osmanlı'yı yıkma hesapları yapmasıdır. Bunu yapmak için de kutsal yerler sorununu kullanmıştır. Rusya Osmanlı devleti içinde yaşayan Ortodokslar'ın haklarının korunmasının kendisine bırakılmasını istedi. Bu isteğine red cevabı alınca Osmanlı'ya saldırmıştır. Ancak bu savaşta İngiltere ve Fransa Osmanlı devletinin yanında yer almıştır. Rusların yayılmacı politikalarına set çekilmiştir. Avrupa güç dengesi korunmuş ve bugünkü modern Avrupa'nın temelleri atılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, İmge Yayınevi, 2002, ss. 306-313

güçlerinin bu başarısı sonucu Kafkas dağlarının stratejik noktaları Rusların eline geçmiştir. 1859 yılındaki Vedona'nın işgali ve Şamil'in yenilgiyi kabulünün ardından, Müridizm hareketi Kuzeybatı Kafkasya'da sona ermiştir. Rusların emperyal politikaları sonucu Kafkasya'daki kabileler de eski dirençlerini yitirmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından yenilgi ve toprak kayıplarıyla çıkan Osmanlı devleti, Kafkasya'daki halklar üzerinde de hakimiyeti kaybetmiştir.¹⁸⁶

Kafkasyalıların bağımsızlık mücadelesi dış dünyada da takdirle karşılanmıştır. İngiliz gazetelerinde Şeyh Şamil, Rusların güneye doğru “açgözlü” yayılmalarına kusursuz bir onurla karşı koyan, asil ama aynı zamanda vahşi biri olarak betimleniyordu.¹⁸⁷ Karl Marx 1843'te şöyle yazıyordu: “*Hürriyetin nasıl elde edilmesi lazım geldiğini Kafkasya Dağlılarından ibretle öğreniniz. Hür yaşamak isteyenlerin nelere muktedir olduğunu görünüz.*”¹⁸⁸

Kuzey Kafkasya'da köktendinci hareketler misyonerler tarafından yayılmaktadır. Özellikle İran Devrimi sonrası bölgeye Suudi Arabistan kökenli Vehhabilik ve Selefilik entegre edilmeye çalışılmıştır.¹⁸⁹ Bugün Vehhabilik bölgede varlığını sürdürmektedir. ABD ve Suudi Arabistan tarafından Vehhabilik Kafkaslarda beslenmektedir. Vehhabi güçleri Kafkaslarda politik destabilizasyon unsuru olarak, ABD'nin bölgeye yerleşmesi için yolu açan aktörlerden biridir.¹⁹⁰ Rusya Federasyonu kendi topraklarında aşırı dinci faaliyetlerin artmasını ve bunların yaratacağı sorunlarla uğraşmayı istememektedir.

¹⁸⁶ Saydam, a.g.e., 1993, ss. 35-38-41-49, Anzavur Demirpolat, “Socio-Cultural Dynamics of Muridizm Movement in Caucasia”, Fırat Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12:1 (2007), s. 31

¹⁸⁷ Nicholas Griffin, “Caucasus A Journey To The Land Between Christianity and Islam”, University Of Chicago Press., 2001, s. 4

¹⁸⁸ Saydam, a.g.m., 1995, s. 98

¹⁸⁹ Bu terimle Arap Doğu dünyasında Muhammed İbn Abd el-Vahhab'ın takipçileri kastedilmektedir. Buna bağlı olarak günümüzde İslam dünyasında yaygın olan bazı köktendinci fikirler klasik Vahabilik'le doğrudan ilişki içerisinde aynı ideolojik temele sahiptir. Önemli olan, terimin İbn Taymiy (13.yy.) ve Muhammed İbn Abd el-Vahhab'ın (18.yy) görüşlerini tam ve sistemli açıklamak bakımından dini eğitim için geniş, köktenci bakış açısını ifade etmiş olmasıdır. Muhammed İbn Abd el-Vahhab'ın döneminde pek çok insanın Sufilik'ten dönmesine ve ilk Müslüman nesli olan Sahabe ve ilk imamların akidesine girmesine sebep olmuştur. Ayrıca Suudi Arabistan'ın kurulmasında etkin rol oynamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. A.A. Yarlıkapov, “Kuzey Kafkasya'da Köktendincilik ve Vahabilik Sorunu”, Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Kış 2001, Cilt 6, Sayı 4, s. 204, “Vahabilik ve Vahabiliğe Bakış Açısı”-<http://www.sorularlailamiyet.com/subpage.php?s=article&aid=9315>, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Vehhabilik>

¹⁹⁰ Yusuf Küpeli, “ABD'nin Toprakları Dışındaki Üsleri:Kafkaslar”, www.sinbad.sida.nu

“Tarihi olarak Ruslar, kendilerini Ortodoksların koruyucusu olarak saymışlar ve bu yolla Gürcü ve Ermeniler üzerinde dini nüfuz kurma hakkını kendilerinde görmüşlerdir. Türkler ise bölge halkının demografisinde belirleyici bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Türkler toplam dil grubunun %36.62’sına, din grubunun %65.5’ine ve coğrafyanın %56.6’sına sahiptir.”¹⁹¹

Güney Kafkasya’daki ülkeler bazında dini inanışların dağılımına baktığımızda; Gürcistan’ın nüfusunun %65’i Gürcü Ortodoks, %11’i Müslüman, %10’u Rus Ortodoks, %8’i Ermeni Ortodoks¹⁹² iken, Azeri nüfusunun %98’i Müslüman (Çoğunluğu Şii), %2’si Hristiyan¹⁹³, Ermeni nüfusunun %94.7’si Ermeni Ortodoks, %1.7’si Yezidi¹⁹⁴’dir.

2.2.3. Kafkasya’nın Linguistik Yapısı

“Diller Dağı” olarak bilinen Kafkasya, üç tanesi yerli olmak üzere toplam beş dil ailesine ev sahipliği yapmaktadır.¹⁹⁵ Bölgede konuşulan diller Semitik, Hint-Avrupa, Fino-Urgiç, Altaik ve Türk dil gruplarına girmektedir. Gürcüce ve Türkçe en yaygın diller olmakla birlikte, onların ardından Ermenice ve Osetçe gelse de, pratikte konuşma ve yazı dili olarak Rusça yaygındır.¹⁹⁶ Kuzey Kafkasya’daki çoğu insan hem kendi dilini hem de Rusça’yı konuşabilmektedir. Tarihte de Kafkasyalıların çift dil konuştukları bilinmektedir; Türk dili olan Kumuk, gruplar arası iletişimde ve ticarete ön plana çıkarken, Arapça da ikincil dil olarak yaygındı.¹⁹⁷ Farklı kaynaklarda farklı rakamlar ortaya çıksa da, genel olarak Kafkasya’da 50’yi aşkın dil ve 100’den fazla farklı lehçe konuşulmaktadır. Eski metinlerde geçen bir rivayete göre Romalılar bu coğrafyadaki işlerini yaptırmak için 130 tercümana ihtiyaç duymaktaydılar. Dünyanın diğer yerlerinde konuşulmayan

¹⁹¹ Kantarcı, a.g.m., Eylül 2005

¹⁹² Alaeddin Yalçınkaya, *Kafkasya’da Siyasi Gelişmeler Etnik Düğümden Küresel Kördüğümüne*, Lalezar Kitapevi, Ankara, 2006, s. 168

¹⁹³ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan>

¹⁹⁴ www.ulkeler.net/ermenistan.htm.

¹⁹⁵ John Colarusso, “Peoples Of Caucasus”, Encyclopedia Of Cultures and Daily Life, Pepper Pike, Ohio, Eastword Publications, www.circassianworld.com

¹⁹⁶ Yanar, a.g.e, s. 34

¹⁹⁷ Krag-Funch, a.g.e. s. 17

özgün diller bu coğrafyada konuşulmaktadır.¹⁹⁸ Ayrıca “Diller Dağı” olarak adlandırılan Kafkasya’da konuşulan dillere “Dağ Dilleri” kavramı yakıştırmaları da yapılmaktadır.¹⁹⁹ 1935 yılında SSCB içindeki Türk kökenli ve Müslüman halklar için Kiril alfabesi resmi alfabe olarak kabul edilmiştir. Aynı uygulama Gürcüler ve Ermenilere de yapılmak istense de, onların bu konuya karşı çıkmaları ve onlara Ruslar tarafından müsamaalı davranılması gibi nedenlerle bu uygulama gerçekleşmemiştir.²⁰⁰

“Kafkasya’da günümüzde temel olarak Ural-Altay, İber-Kafkas ve Hint-Avrupa dil gruplarına giren üç dil ve bunların farklı lehçeleri konuşulmaktadır. Ural-Altay % 36.6, İber-Kafkas (Yafet) %35.1 ve Hint-Avrupa dil grubu ise %28.2 oranlarında sıralanmaktadır.

Ural Altay Dilleri Grubu: Azeri-Karaçay-Balkar-Kumuk-Nogay-Tatar-Mesket, diğer Türk kökenli diller.

İber-Kafkas (Yafet) Dilleri Grubu: Gürcüce-Abhaz-Abaza-Adige-Çerkez-Kabardin-Çeçen-İnguş-Veynah-Avar-Dargın-Lezgi-Lak-Agul-Tabasaran-vs.

Hint-Avrupa Dilleri Grubu: Rusça-Ermenice-Oset-Tat-Talış-Kürt-Ukrayna-Alman-Moldova-Çingene.”²⁰¹

“Bölgede Ural Altay dil grubunu konuşanların % 98’ini Türkler (%82.7’si Azeri olmak üzere) oluşturmaktadır. İber-Kafkas dil grubunun %46.7’si Gürcüce, %11.9’unu Çeçence ve kalan %32.8’lik kısım da diğer halkların dillerini konuşmaktadır. Hint-Avrupa dil grubunda %52 oranında Ermenice, %37 oranında Rusça ve %9 oranında Farsça konuşulmaktadır.”²⁰²

¹⁹⁸ Saydam, a.g.e., 1993

¹⁹⁹ Kafkasların geçit vermeyen zirveleri arasındaki yüzlerce vadi, mevsimlerine göre akarsular, karlı kaplı alanlar arasına sıkışmış, her türlü tehlikeye karşı kuş uçmaz geçmez köşelere çekilmiş kavimler düşmanlara karşı varlıklarını sürdürdükleri gibi dış dünya ile asgari ilişkilerinden dolayı dillerini ve genel olarak kültürlerini korumuşlardır. Bu başarıyı da önemli ölçüde dağlara borçludur. Yalçınkaya, a.g.e., 2006 s. 11

²⁰⁰ Kantarcı, a.g.t., s. 23

²⁰¹ Kantarcı, a.g.t., s.24, B.Zakir Avşar, “Kafkasya-Rusya Federasyonu ve Türkiye” Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 16, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Ankara, Temmuz Ağustos 1997, s. 1875, Alaeddin Yalçınkaya, a.g.e., 2006, s. 12, Tavkul, a.g.m., 15.11.2008,

²⁰² Kantarcı, a.g.t., ss.24-25

Güney Kafkasya ülkelerini incelediğimizde; Gürcistan'da halkın %71'i Gürcüce (resmî dil), %9'u Rusça, %7'si Ermenice, %6'sı Azerice, %7'si diğer dilleri²⁰³; Azerbaycan'da halkın %91'i Azerice, %3'ü Rusça, %6'sı diğer dilleri, Ermenistan'da ise halkın %97.7'si Ermenice, %0.9'u Rusça, %1'i Yezidi dilini²⁰⁴ konuşmaktadır.

2.3. Kafkasya'nın Jeopolitiği

2.3.1. Jeopolitik Kavramı ve Önemi

Jeopolitik kelimesinin Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'ne göre tanımları; coğrafya, ekonomi, nüfus, vb.nin bir devlet politikası üzerindeki etkisi, bir devlette bir bölgede uygulanan politikayla o yerin coğrafyası arasındaki ilişki şeklindedir.²⁰⁵

Jeopolitik kavramını kısaca coğrafyanın politika üzerindeki etkisi ve politikaya verdiği yön olarak tanımlayabiliriz. İlhan'a göre jeopolitik, "siyasi coğrafyanın sosyal, ekonomik, politik, askeri ve kültürel güçlerle aktif hâle gelmesidir."²⁰⁶ "Jeopolitiğe siyasî coğrafyanın felsefesi de denebilir."²⁰⁷ Taylor jeopolitiği şu şekilde karakterize eder: "Jeopolitik çevrenin çevresinin çevresidir". Bunun anlamı jeopolitik, politik coğrafyanın çevresidir, politik coğrafya coğrafyanın çevresidir, coğrafya da sosyal bilimlerin çevresidir.²⁰⁸ "Jeopolitik bugünkü ve gelecekteki güç-amaç ilişkisini politik düzeyde fizikî ve siyasî coğrafyayı esas alarak inceler."²⁰⁹ Jeopolitik uluslararası siyasette coğrafi etmenlerin güç ilişkileri üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Jeopolitik kuramcılarını doğal sınırlara ulaşma, önemli denizyollarından yararlanma ve stratejik önem taşıyan kara parçalarını denetim altında tutma gibi kaygıların ulusal politikaların belirlenmesindeki önemini

²⁰³ Oya Benli, "Gürcistan Ülke Profili", T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, www.kobi.mynet.com/pdf/Gurcistan.pdf

²⁰⁴ www.ulkeler.net/ermenistan.htm.

²⁰⁵ Türk Dil Kurumu Sözlük, <http://www.downtr.net/index.php?do=search>

²⁰⁶ Suat İlhan, *Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık*, Bilgi Yayınevi, Haziran 2005, s.29

²⁰⁷ İlhan, a.g.e, 2005, s. 29

²⁰⁸ Virginie Mamadouh, Gerjan Dijkink, "Geopolitics, International Relations and Political Geography: The Politics of Geographical Discourse", *Geopolitics*, 11:3, s. 352

²⁰⁹ Suat İlhan, "Jeopolitik Kavramı ve Unsurları", *Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel*, Kış 2002, Cilt 8, Sayı 4, ss. 318-322

göstermeye çalışmışlardır.²¹⁰

Jeopolitiği oluşturan değişken ve sabit unsurları vardır. Coğrafi konum, sınırların niteliği, coğrafi bütünlük, alan genişliği ve sahip olunan stratejik kaynaklar jeopolitiğin değişmeyen unsurlarıdır. Bir ülkenin sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve askeri değerleri ise jeopolitiğin değişken unsurlarıdır.²¹¹ Değişmeyen unsurlardan alan (saha), belli bir bütünlük arz ediyorsa ve zengin doğal kaynaklar içeriyorsa, bunlar, bahsedilen özelliklere sahip olan devlete önemli bir güç bahşeder. Bu güç iyi değerlendirildiği takdirde ise söz konusu devletin uluslararası politikada sözü geçen aktörler arasında olmaması için hiçbir sebep yoktur. “Jeopolitiğin değişen unsurlarının kaynağını kültür oluşturmaktadır. Dil, din, örf-adet, tarih, sanat, folklor gibi ortaklıklar kültürel çevreyi oluşturmaktadır.”²¹²

Ülkelerin coğrafi ve jeopolitik konumları incelenirken dikkate alınması gereken husus bu kavramların aynı şeyleri ifade etmedikleridir. Bir bölgenin coğrafi konumu değişmez. Oysa ki, jeopolitik konum belli sebeplerden ötürü değişim gösterebilir. Tıpkı SSCB’nin dağılmasının ardından yaşanan jeopolitik değişimde olduğu gibi... Jeopolitik konum, coğrafi konumu da içermektedir. Coğrafi konum ülke hudutları değişmediği müddetçe aynı kalmaktadır.²¹³

Coğrafyada jeopolitik, dış politika pratikleri ve temsilleri hakkındaki kritik yaklaşımları kapsarken; dış politika çalışmalarında jeopolitik daha çok uluslararası ilişkilerin realist-konservatif bakışını kapsar. Jeopolitiğin akademik bir disiplin olarak problemi politik arenada jeopolitiğin olması değil, onun politikanın spesifik bir tipine, Alman Jeopolitiğine bağlanmasıdır, ki Nazi rejimiyle bağlantısı Alman Jeopolitiğini lekelemiştir. II. Dünya Savaşı sonrası “*Jeopolitik*” coğrafya bilimcileri için bir utançtı ve onlar genel olarak coğrafyanın ve ayrıntılı olarak da politik coğrafyanın tarafsızlığını göstermeye çalıştılar. Bu koşullarda devletler arası devam eden ilişkiler hakkında coğrafi araştırmalar, dış politika yapımında, akademik uygulamalarla politika tavsiyelerin arasındaki farkın altını çizmek adına “*Jeopolitik olmayan*” ismiyle anılmaya başlanmıştır. Jeopolitik terimi II. Dünya Savaşı sonrası

²¹⁰ *Anabritannica*, Cilt 17, Hürriyet 1994, s.248

²¹¹ Öztürk, a.g.e., 2004, ss.36-37

²¹² İlhan, a.g.m., 2002

²¹³ İlhan, a.g.m., 2002

akademik ve toplumsal “baskıdan” kurtularak özellikle 1970’li yıllarda yeniden gelişme göstermeye başlamıştır. Henry Kissinger jeopolitiği idealist temelli politika seçimlerinin karşısında durmak ve dış politikada karar vericilerin ulusal çıkarları tekrar gündemlerinin en tepesine yerleştirmeleri için yeniden kullanmıştır. 1990’ların başlarında ise politik coğrafyacılar jeopolitik söylevlerdeki coğrafi tahminleri açığa vurmak için jeopolitiğe yeni bir yaklaşım geliştirmeyi hedeflediler. Özellikle entelektüeller ve devlet idaresi arasındaki düzensiz politika ve güç ilişkilerini ortaya çıkarmayı amaçladılar. Onlar jeopolitiğin politik boyutunu getirdiler, politik coğrafya ve coğrafyayı politize etmek suretiyle ön plana çıkardılar.²¹⁴

Geçmişten günümüze kadar, jeopolitik konusuna önem veren ve bu konu hakkında görüş bildiren birçok düşünür vardır. Antik Yunan filozofu Aristoteles coğrafya ile politika arasındaki etkileşimi ilk vurgulayan kişidir.²¹⁵ Jeopolitik konusundaki görüşleriyle dünya siyasetine yön veren, siyasi liderlere ise ilham kaynağı olan düşünürler şunlardır: Frederick Ratzel, Karl Ernst Haushofer, Halford Mackinder, Alfred Thayer Mahan, Rudolf Kjellen (jeopolitiğin isim babası), Nicholas J. Spykman.²¹⁶ Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Samuel Huntington *Medeniyetler Çatışması*, Brzezinski *Büyük Satranç Tahtası* ve Aleksandr Dugin *Avrasyacılık*, Wallerstein’in *Merkez-Çevre teorileri* gibi eserler ve teoriler uluslararası ilişkilerde ön plana çıkmıştır.

Halford Mackinder’in analizi uluslararası politikaya en fazla damga vuran jeopolitik analizdir. Jeopolitik konusunun adı geçtiği hemen her tartışma veya makalede görebileceğimiz Mackinder’in tarihi “*Kara Hâkimiyet Teorisi*” saptaması şu şekildedir: “*Doğu Avrupa’ya egemen olan, Merkez bölgeyi (Heartland) denetler. Merkez bölgeye egemen olan Dünya adasını denetler. Dünya adasına egemen olan Dünya’yı denetler*”. Mackinder’in Merkez Bölgesi (Heartland), “*Tarihin Ekseni (Pivot of History)*”²¹⁷ olarak ifade ettiği yer olan, Doğu Sibirya-Volga Havzası

²¹⁴ Mamadouh-Dijkink, a.g.m., s. 350

²¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Deniz Ülke Arıboğan, “Revisioning Turkey’s Geopolitics: The Determinants of Continuity and Change”, www.obiv.org.tr/2003/AVRASYA/Uaribogan.pdf

²¹⁶ Jeopolitik düşünürlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız. Çağrı Erhan, “Jeopolitik Kuramlar”, Ed: Oran, a.g.e., 2003, s. 562

²¹⁷ Mark Bassin, Konstantin E. Aksenov, “Mackinder and The Heartland Theory in Post Soviet Geopolitical Discourse, Geopolitics”, Volume 11, Issue 1, March 2006, s. 102

arasında uzanan ve Ural dağlarıyla kesilen bir ovaydı. Mackinder Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarını “*Dünya Adası*” olarak görürken, dünya egemenliğini sağlamanın yolunun buralarda hâkimiyetten geçtiğini belirtmiştir. Merkez bölgenin çevresindeki Almanya, Avusturya, Osmanlı Devleti, Hindistan ve Çin “*İç Hilal*”, daha dışarıda olan İngiltere, Güney Afrika, Avustralya, ABD, Kanada ve Japonya’yı ise “*Dış Hilal*” olarak adlandırmıştır.²¹⁸ Mackinder’in görüşleri diğer teorisyenlere ve bazı liderlere politik açılımlar konusunda ilham kaynağı olmuştur. Brzezinski “*Büyük Satranç Tahtası*” adlı eserinde ABD’nin Avrasya coğrafyasında üstünlük kurma gerekliliğinin nedenleri üzerinde durmuştur. Avrasya’ya Balkanlar nitelemesi yapmış, “*Avrasya Balkanları*” kavramı adı altında ABD’nin Balkanlar gibi kaotik bir durumda olan Avrasya’da egemen güç olmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Brzezinski’nin eserindeki görüşleri ABD’nin Avrasya politikası için yönlendirici etkileri olmuştur.

2.3.2. Kafkasya’nın Jeopolitiği

Kafkasya Avrupa-Asya-Afrika kıtalarının buluştuğu bir mekân, çeşitli medeniyetlerin anayurdu veya geçiş güzergâhı, kuzey-güney ile doğu-batı eksenlerinin geçiş noktası ve “karmaşık” kelimesinin sosyo-kültürel yapı itibarıyla anlam bulduğu, kendine özgü bir coğrafyadır. Bazı düşünürlere göre Kafkasya Avrupa’nın güneydoğu köşesi olarak adlandırılmaktadır.²¹⁹

Geçmişten bugüne kadar ulaşım ve ticaret yolları bu coğrafyadan geçmektedir. “Doğuda Çin’den ve uçsuz bucaksız Orta Asya steplerinden başlayarak Avrupa ve Akdeniz’e kadar uzanan tarihi “İpek Yolu” Kafkasya üzerinden geçerek, bölgenin çehresinin değişmesine katkıda bulunmuş aynı zamanda da uluslararası ticaret açısından ortaklıklar kurmasını kolaylaştırmıştır.”²²⁰

²¹⁸ Erhan, a.g.e., 2003

²¹⁹ Colarusso, a.g.m.

²²⁰ Fatih Özbay, “Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya”, Rapor No 15, www.bilgesam.org.tr, V. Nabatchikov, “North Caucasian History”, www.circassianworld.com

*“Kafkasya kendine özgü coğrafi yapısıyla Asya, Avrupa ve Ortadoğu üzerinden Karadeniz, Akdeniz, Azak Denizi, Hazar Denizi, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu gibi önemli su yolları ve denizlere giden yolların kavşağında konumlanmıştır. Bölge, Ortadoğu sorunu, İran, Irak ve Afganistan gibi sıcak bölgelere yakınlığından ötürü de stratejik bir derinliğe sahiptir.”*²²¹

Kafkasya, geniş Kıpçak stepleri ile Slav memleketlerinden İran, Anadolu ve Mezopotamya’ya geçişi engelleyen bir set halindedir.²²² “40. boylamla 46. boylam arasında yer alan”²²³ Büyük Kafkas Dağları bölgeyi ikiye ayırmaktadır. Bu dağ silsilesi Novorosisk limanından Hazar kıyısındaki Derbent’e kadar uzanmaktadır.²²⁴ Dağlık bir bölge olması, ulaşımı zorlaştırmış bu durum da halkın dış dünyadan bir nebze izole olmasını beraberinde getirmiştir. Ayrıca da bölge topraklarına gözlerini diken dış güçlerin rahatlıkla bölgeye sızmalarına engel olmuştur.

Bölgede yüzyıllar boyunca hâkimiyet kurmak amacıyla sayısız uygarlıklar bulunmuştur. Bunların her biri belli izler bırakarak “Kafkas” kimliğinin oluşumunda etkili olmuştur. Bu çok çeşitli kavim ve medeniyetler Kafkas halklarıyla karışarak Kafkas mozaığının temellerini atmıştır. Kimmerler, İskitler, Yunanlar, Araplar, Hazarlar, Hunlar, Moğollar, Tatarlar, İranlılar, Bizanslılar ve Ermeniler bunlar arasında sayılabilir. Tarran’ın örneklediği gibi, Hristiyanlığın kabulünden çok zaman önce, Karadeniz kıyılarındaki Yunan kolonileri Kafkasya’ya Helen medeniyetini tanıttırmış; doğal olarak Hristiyanlık bu yolla bölgeye girmiştir.²²⁵ Bölgeye yönelik istila hareketleri bölgenin jeopolitik öneminin doğal sonucudur; bölgede kontrolü sağlayan herhangi bir güç, bölgeye bitişik coğrafyalar olan Anadolu ve İran üzerinde de kontrol ve saldırma kolaylığı elde eder.²²⁶

Kafkasya’nın jeopolitiği geçmişte Rusya, Osmanlı, İran ve bölge halklarının haricinde dış güçlerin ilgisini de çekmiştir. Tıpkı günümüzde olduğu gibi... Toumarkine’e göre Lehistan, İngiltere ve Almanya için de Kafkasya’nın jeopolitiği

²²¹ Özbay, a.g.m.

²²² Saydam, a.g.e., 1993, s. 8

²²³ Okan Mert, *Türkiye’nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Eylül 2004, s. 32

²²⁴ Özbay, a.g.m.

²²⁵ Demirpolat, a.g.m., s. 24

²²⁶ Demirpolat, a.g.m., s. 24

farklı anlamlar ve önemler içermekteydi.²²⁷ Geçmişte Rus imparatorluk sınırları içinde yer alan Lehistan'ın sürgündeki bağımsız kurtuluş liderleri Kuzey Kafkasya'da Rus emperyalizmine karşı savaşı kendi bağımsızlık mücadelelerinin bir parçası olarak görüyorlardı. Almanlar ise 20. yüzyılın ilk yarısında ciddi bir Kafkas politikası üretmiş ve uygulamıştır. Almanlar için Kafkasya'nın önemli olan tarafı Kuzey Kafkasya'dan ziyade Transkafkasya ve Bakü petrolüydü.²²⁸

Şubat 1917'deki ihtilal Rusya'da Çarlık rejiminin sonunu getirmiştir. Kafkasyalılar bu olay sonrası bağımsızlık yönünde çalışmalara başlamıştır. Kafkasyalılar tarafından 8 Mart 1917'de Vladikavkaz (Terekale) şehrinde “*Birleşik Kafkasya Dağlıları Birliğinin Geçici İdaresi*” adlı milli bir teşekkül kurulmuştur. Bu çatı altında Kafkasya'nın her tarafından temsilcilerin katıldıkları kongreler düzenlenmiş ve Kuzey Kafkasya devletinin anayasası üzerinde uzlaşa sağlanmıştır. Ekim devrimiyle Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesiyle Kuzey Kafkasya Geçici Hükümeti 20 Kasım 1917'de bağımsızlığını duyurmuştur. 11 Mayıs 1918'de ise Kafkasyalılar “*Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti*” (Şimâli Kafkasya Cumhuriyeti) ni kurduklarını ilan ettiler. Osmanlı devleti kurulan yeni devleti tanımıştır. Daha sonrasında Lenin Dağıstan üzerinden Kızıl Ordu'yu Kafkasya'ya göndermiştir. Osmanlı da Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti'ne destek vermek için kuvvetlerini bölgeye göndermiştir. Özellikle Doğu Kafkasya'da Osmanlı kuvvetleri egemenliği sağlamıştır. Osmanlı devletinin I.Dünya Savaşı'nın kaybedenleri arasında olması sonucu imzaladığı Mondros Antlaşması çerçevesinde 1914 yılı öncesi sınırlarına geri dönmek durumunda kalmıştır.²²⁹ 1920 yılının başında Rusya Kuzey Kafkasya'da kontrolü sağlamıştır ve Birleşik Kafkasya Cumhuriyeti'ne son vermiştir. 20 Ocak 1920'de Çeçen-İnguş, Osetya, Kabarday Balkar ve Karaçay bölgelerini içeren “*Sovyet Dağlık Cumhuriyeti*” ilan edilmiştir.²³⁰

Şubat 1917 devriminin gerçekleşmesi Transkafkasya'yı da hareketlendirmiştir. Güney Kafkasya'daki eski Çarlık yönetiminin yerine geçmek

²²⁷ Alexandre Toumarkine, “*Geçmişte ve Günümüzde Kuzey Kafkasya'nın Jeopolitik Önemi*”, *Çerkeslerin Sürgünü 1864* (Tebliğler, Belgeler, Makaleler), Kafkas Derneği Yayınları 15, Ankara 2001, ss. 178-179

²²⁸ Toumarkine, a.g.e., ss. 178-179

²²⁹ Ufuk Tavkul, “Sovyet Hakimiyetinden Günümüze Karaçay Malkar'da Etno-politik Durum ve Siyasi Gelişmeler”, http://www.kafkas.gen.tr/belgeler/etno-politik_durum.htm

²³⁰ Yalçınkaya, a.g.e., s. 26

için bölge mebuslarından oluşan “*Mavera-yı Kafkas Komitesi*” kurulmuştur. 28 Kasım 1917’de ise Transkafkasya’da ayrı bir idare olarak “*Mavera-yı Kafkas Komiserliği*” adı altında Gürcü, Ermeni ve Azeriler’den oluşan bir konfederasyon kurulmuştur. Komiserlik bölgenin Rusya’nın bir parçası olduğuna dair görüşünü sürdürse de merkezi hükümetle ilişkilerini kesmiştir. 3 Mart 1918’de Brest-Litovsk antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayı Maveraya-yı Kafkas Komiserliği tanımamıştır. Osmanlı devleti, Komiserliğe hem bu antlaşmayı tanınması gerektiğini hem de Osmanlı ile ikili ilişkiler kurabilmesi için Komiserliğin Rusya’dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi gerektiği yönünde ultimatoma vermiştir. 11 Mayıs 1918’de Maveraya-yı Kafkas Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak cumhuriyetin temellerinin sağlam olmadığını anlayan Osmanlı devleti, cumhuriyeti oluşturan milletlerin ayrı ayrı bağımsızlıklarını ilan etmeleri halinde de onları tanıyacağını bildirmiştir. 26 Mayıs 1918’de Maveraya-yı Kafkas Cumhuriyeti kendi kendini feshetmiştir. Bunun üzerine Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ayrı ayrı bağımsızlıklarını ilan etmiştir.²³¹ Ancak Kızıldordu Mart 1920’de Azerbaycan’ı, Aralık 1920’de Ermenistan’ı, Şubat 1921’de Gürcistan’ı işgal etmiştir. 12 Mart 1922’de 3 devlet Transkafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne dönüşmüştür. 1936 yılında ise Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri oluşturulmuştur.²³²

Kafkasya coğrafyasında bugün petrol ve doğalgaz üretimi ve söz konusu kaynakların Kafkasya’dan ve Orta Asya’dan çeşitli boru hatlarıyla uluslararası piyasalara ulaştırılması konusu rekabet ve işbirliği çerçevesinde cereyan etmektedir. Ortadoğu petrolünün kontrol altına alınması nasıl ki 20. yüzyılın önemli bir bölümünü meşgul ettiyse, Kafkasya ve Orta Asya petrolünün ve mineral varlığının kontrolü konusu da 21. yüzyılda global ilişkilere yön verecek şekilde uluslararası ilişkileri meşgul edecektir.²³³ Jeopolitik olarak Kafkasya etkilediği her şey için eksendir; Amerikan ekonomik çıkarları, Rusya’nın territoryal çıkarları, İslami dinsel

²³¹ Saydam, a.g.e., 1993, ss. 80-83

²³² Sapmaz, a.g.e., s. 27

²³³ Giovanni Ercoloni, “Turkey and Energy: Human Factor and Security”, *The Geopolitical and Economic Transition in Eurasia: Problems and Prospects*, Ed: Vildan Serin, Berdal Aral, H.Murat Köse, Global Scholarly Publications, 2004, s. 105

çıkarlar, yerel siyasette salınan tüm faktörler.²³⁴

Transkafkasya bölgesinin kontrolü, kontrol eden devlete önemli avantajlar sunar. Orta Asya, Avrupa ve Ortadoğu arasında konuşlanan bir üsse sahip olmasıyla o devlet, siyasal, sosyal, kültürel, askeri ve ekonomik açılardan pozitif getiriler kazanır. Transkafkasya'ya hâkim olan gücün Karadeniz, Hazar Denizi ve Orta Asya'daki sorunlara angaje olması ve sorunların çözümünde aktif rol oynaması muhtemeldir. Bu sebeplerden ötürü Transkafkasya bölgesel ve küresel rekabette odak noktalardan biri haline gelmiştir. Batıda bu rekabete “*Büyük Oyun*” gibi isimler verilmektedir. Bölgeyi nüfuz altına almaya çalışan güçler amaçlarına ulaşmak için tutarlı bir jeopolitik vizyon ve bu vizyonu gerçekleştirecek açıkça tanımlanmış bir strateji takip ederler.²³⁵

Kafkasya'nın bütünü üzerinde hâkimiyet kurmanın yolu Kuzey Kafkasya'dan geçer. Kuzey Kafkasya'yı kontrol eden gücün, Transkafkasya'da hâkimiyeti sağlaması daha kolaydır. (Her ne kadar Rusya tarihte bunun tam tersini yapmış olsa da!). Mevcut konjonktürde Rusya Kuzey Kafkasya'nın hâkimidir. Ancak yakın çevresinin içerisinde gördüğü Transkafkasya'da tek başına değildir. Küresel hegemon ABD 11 Eylül saldırıları sonrasında Transkafkasya'ya yerleşmeye başlamıştır. Bugün itibariyle Transkafkasya iki kutuplu bir alt sistem olarak görülmektedir. ABD'nin Transkafkasya'da, ABD'nin amaçları doğrultusunda hareket eden ve Batı taraftarı üç devlet oluşturması zordur.²³⁶ Zira Ermenistan bölgede Rus çıkarlarının yılmaz bekçisidir! Rusya ise yakın çevresinde etkin politikalarını son 10 yılda işler hale sokmuştur. Rusya, Azerbaycan ve Gürcistan'ı nüfuzu altına almak istemektedir. Azerbaycan Rusya-Batı arasında denge politikasını iyi bir şekilde yürütmeyi başaran ender devletlerdendir. Bunda kendi jeopolitik ve jeostratejik öneminin rolü büyüktür. Gürcistan ise Batı ile stratejik müttefik düzeyinde yakın ilişkiler içerisinde olsa da, bölgede Rusya'nın varlığı Gürcistan için

²³⁴ Nicholas Griffin, *Caucasus A Journey To The Land Between Christianity and Islam*, University Of Chicago Press., 2001, s. 3.

²³⁵ Walter Schilling, “Kafkaslar ve Orta Asya'da Jeopolitiğin Dönüşü”, Der: Yılmaz Tezkan, *Menfaatler Çatışması Ortasında Türkiye*, Ülke Kitapları, Temmuz 2000, ss. 150-156

²³⁶ ABD-Gürcistan ilişkileri ise stratejik ortaklık düzeyine erişmiştir. Azerbaycan da yüzü batıya dönük bir devlettir. Ancak Azerbaycan Batı ile Rusya arası denge politikasını şimdilik iyi kotarmış durumdadır. İleriki yıllarda ülkenin başına gelecek farklı lider kadroları ülkenin dış politika ekseninde farklılıklar gösterebilir.

“Demokles’in kılıcı” gibi durmaktadır.

Kuzey Kafkasya-Güney Kafkasya ayrımı bu tezin yazarına göre Batının yaptığı bir ayrımdır ve Batının çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu sayede kuzey tamamen Rus etki sahası olarak kabul edilerek, Güney Kafkasya sahasında Batının egemenliği sağlaması için bir zemin hazırlanmıştır. “Bilimsel açıdan gerçekte tek bir Kafkasya vardır o da pek çok araştırmacının Kuzey Kafkasya olarak kabul ettiği bölgedir.”²³⁷ Bölgenin kuzey-güney şeklinde ikiye ayrılarak incelenebilmesi siyaset bilimcilerin işlerini kolaylaştırmıştır. Şöyle ki, literatürde Kuzey Kafkasya ve Transkafkasya (Güney Kafkasya) ayrımı yapılmış, bu iki coğrafya Kafkasya kapsamında alt sistemler olarak yerlerini almıştır.

2.3.3. Kafkasya’nın Jeopolitik Öneminin Sebepleri

Kafkasya’nın jeopolitik öneminin sebepleri :

- Orta Asya ile Avrupa’yı birleştiren coğrafyadır. Kafkasya ulaşım ve ticaret yollarının geçiş güzergâhıdır.
- Sahip olduğu petrol ve doğal gaz rezervleri açısından önemlidir.
- Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının dünya enerji piyasalarına taşınma yolları üzerinde bulunduğundan ötürü, gerek coğrafya üzerinde, gerekse bu coğrafyaya bağlı boru hatları üzerinde denetim rekabeti açısından önem taşımaktadır. Enerjinin güvenli şekilde gereken adreslere ulaşması ve kaynak çeşitliliğinin sağlanması enerji tüketicileri açısından oldukça önemlidir.
- Bölge alternatif bir pazar ve yatırım potansiyeli taşır. Bölgeden yapılacak hammadde ve sanayi ürünleri ithalatı kaynakları kısıtlanan dünya için önemlidir.
- Bölge ülkeleriyle tarihsel yakınlık, akrabalık ve ortak sosyal özellikler taşıyan bir dış güç için etki altına alınabilecek bir potansiyeldir.
- Bölge ülkeleri sınırları içerisinde elde edilebilecek askeri üs ve hareket serbestileri elde eden devletin bölgede, Karadeniz’de, Hazar’da, Orta Asya’da ve Ortadoğu’da arzu ettiği emelleri gerçekleştirmesinin önü açıktır.
- Bölgenin ekonomik, askeri, siyasal ve sosyal açıdan var olan potansiyeli bölge dışı aktörleri bu coğrafyanın içine çeken bir girdap gibidir. Bu potansiyel için

²³⁷ Ufuk Tavkul, “Kafkasya’nın Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi”, www.caucasus.8k.com.

harcanan zaman, kaynak ve çabalar, çatışmayı beraberinde getirebilir. Çatışma bölge içinde halkların kendi aralarında var olan bir olgudur. Ancak iki türlü çatışma da askeri harcamaların artışına sebep olur. Silah arzı yapan büyük güçlerin kasaları dolarken, aynı büyük güçler bölge devletlerinin kimyasal ve nükleer silah edinme konusunda yatırımlarını bizatihi kendileri üstlenir.

- Bölge Orta Asya ile beraber, 20. yüzyılın politikalarını etkileyen jeopolitik teorilere²³⁸ ilham veren bir alandır.

2.3.4. Transkafkasya'nın (Güney Kafkasya) Güncel Jeopolitiği

Transkafkasya (Güney Kafkasya), Anadolu ile birlikte Avrupa ve Orta Asya'yı birbirine bağlayan coğrafyadır. "Transkafkasya kıtalararası, milletlerarası ve kültürlerarası kesişme ve geçiş noktasıdır."²³⁹ Bugün itibariyle bölgesel ve küresel açıdan ekonomik, siyasal, sosyal ve askeri çıkarların çakıştığı bir alandır. Stratejik coğrafi konumu ile Karadeniz, Hazar Denizi, Orta Asya ve Basra Körfezi'ni kontrol etme açısından kilit role sahiptir.

"*Transkafkasya*" kavramı Rus dış politikasının yaklaşımının bir ürünüdür ve Rus dış politikasının bölgenin politik ve yönetsel olarak bölünmesinin tercihinin bir yansımasıdır. Yerel nüfusun çıkarları ile yerel etnik gruplar arası ekonomik, kültürel ve sosyal bağlar Rus çıkarları açısından ikinci sıradadır. Bunun yanında Transkafkasya kavramının gözükmeyen manâsı asıl Kafkas dağ silsilesinin güneyinde kalan toprakların Kafkasya'ya ait olmadığını, Kafkasya'dan ötede olduğu idi. Böylece bu kavram bölgede Rus imparatorluğunun anahtar politik hedefine hizmet etmekteydi: Kafkasya'nın kuzeyinde ve güneyinde yaşayan yerli nüfusu birbirinden ayırmak.²⁴⁰

Transkafkasya'nın güncel jeopolitiğinin oluşumuna etki eden birtakım faktörler vardır. Bunların en önemlisi SSCB'nin dağılması ve bunun sonucunda 15 tane bağımsızlığını elde eden yeni devletin ortaya çıkmasıdır. 11 Eylül hadisesi,

²³⁸ Armağan Kuloğlu, "Değişen Küresel Jeopolitikte Türkiye", Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel, Kış 2002, Cilt 8, Sayı 4, ss. 5-21

²³⁹ Sapmaz, a.g.e., s. 29

²⁴⁰ Ismailov-Papava, a.g.m., s.287

küresel ölçekte olduğu kadar bölgesel düzeyde de dünyayı etkilemiştir. Bu terör olayı ABD'nin ve müttefiklerinin “*Gerçek Dünya*” ya bakış açılarını etkilerken, ABD'nin de hem global hem de bölgesel düzeyde beyin jimnastiği yapmasını ve bazı eylemlerde bulunmasını beraberinde getirmiştir. ABD 11 Eylül sonrası Transkafkasya'daki ülkelerin Batı tarzı yönetimlere sahip olmalarını ve siyasal rejimlerinde demokratikleşmenin geliştirilmesi yönündeki çalışmalarının yanı sıra ekonomik, askeri düzenlerinde de onlara yol göstererek nüfuzu altına almaya çalışmış ve devletleşme süreçlerine katkıda bulunmuştur. Bu noktada ABD'nin bu politikalarının samimiyet ve imaj-gerçeklik²⁴¹ açısından sorgulanması gerekir. ABD bu devletlerin demokratikleşmesini gerçekten bu kadar çok istemektedir? Bu düşüncesi bu devletlere yönelik politikalarında birincil amacı mıdır? Yoksa bu devletler üzerinde siyasal nüfuz kurmak veya ABD'nin enerji temelli çıkarları mı daha önemlidir?

Kendi menfaatleri doğrultusunda jeopolitik ve stratejik hedefleri olan Batı güçleri çoğu zaman küçük devletleri bir “*piyon*” gibi tereddütsüzce kullanmaktadır. Bu olgu geçmişte Kafkasya'da araçsallaştırılmıştır (Rusya, Osmanlı, İngiltere vs. tarafından). Bu durum küçük devletlerin kendilerini Batı nazarında güvenilir ve potansiyel müttefik olarak görmelerini sağlar. Küçük devletlerin her biri kendilerine ait bir “*Jeopolitik Kod*”²⁴² a sahip olduğuna inanır.²⁴³ Bu kavramın benzerini (aynı anlamı içermese de) Brzezinski “*Jeopolitik Eksen*” veya “*Eksen Ülke*” isimleri altında kullanmıştır. Brzezinski'ye göre Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran jeopolitik eksen ülkelere örnektir.²⁴⁴

²⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız “İmaj ve Gerçek Sorunu”. İbrahim S. Canbolat, *Savaş ve Barış Arasında Dünya*, Alfa Aktüel Yayınevi, 2003, s. 78

²⁴² Peter Taylor'a göre jeopolitik kodlar, bir hükümetin diğer devletler üzerinde dış politikasını oluştururken yapacağı stratejik tahminleri belirlemesidir. Ancak bu kodlar dünyanın çeşitli resimleri gibidir. Onlar jeopolitik dünya düzeninin temel yapılarıdır. Güney Kafkasya'daki 3 devletin jeopolitik kodları, birbirleriyle ve başka devletlerle olan bugünkü ve potansiyel ilişkileridir. Bu 3 devlet jeopolitik kodlarını komşularını değerlendirerek, yerel düzeyde kurarlar. Dış güçler bunun aynısını en yakın sınırlarından öteye kendi güçlerini yansıtarak bölgesel düzeyde gerçekleştirir. (Türkiye ve Rusya'nın Orta Asya'da Güç denemeleri gibi). En az bir dış güç, ABD jeopolitik kodları global düzeyde işletir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Revaz Gachechiladze, “Geopolitics in the South Caucasus: Local and External Players”, *Geopolitics*, Volume 7, No 1, Summer 2002, s. 119

²⁴³ Gachechiladze, a.g.m., s. 119

²⁴⁴ Jeopolitik eksenlerin önemleri güç ve motivasyonlarından gelmez. Önemleri daha çok hassas konumlarından ve jeostratejik oyuncuların davranışlarının potansiyel olarak hassas durumlarında doğuracağı sonuçlardan kaynaklanır. Çoğunlukla jeopolitik eksenler coğrafya ile belirlenir. Bu coğrafya

Transkafkasya zengin doğal kaynak rezervleri ve Hazar-Orta Asya enerji kaynaklarının taşınma yolları üzerinde bulunması itibariyle rekabet, işbirliği ve çatışmanın bir arada görüldüğü mücadele sahasıdır. 2007 yılı sonu itibariyle dünyadaki petrol ve doğalgaz rezervlerine baktığımızda; petrol rezervlerinin %61'i Ortadoğu'da, % 9.7'si Avrasya'da, doğalgaz rezervlerinin % 41.3'ü Ortadoğu' da, %33'ü Avrasya'dadır.²⁴⁵ Rakamlar Avrasya coğrafyası özelinde Transkafkasya ve Orta Asya'nın enerji kaynaklarının dünya enerji tüketimi açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Transkafkasya'da Azerbaycan 7 milyar varillik petrol rezerviyle Avrasya'da Rusya ve Kazakistan'ın ardından en çok rezervi olan üçüncü ülkedir. Azerbaycan 1,28 trilyon metreküp doğalgaz rezerviyle de Rusya, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan'ın ardından beşinci sıradadır.²⁴⁶

Transkafkasya'nın sahip olduğu bu enerji rezervleri ve bölgenin jeopolitik konumu son iki yüzyıldır dünya siyasetini ciddi bir şekilde meşgul etmektedir. Soğuk Savaş yılları içerisinde Sovyet egemenliğindeki bölgelerden biri olan Transkafkasya, dokunulmaz bir yapı arz etmekteydi. "Bu dönemde iki kutuplu uluslararası yapı temelde, mıknatıs işlevinde iki politik-ideolojik kutup ile bunların çekim alanlarında bulunan ve eylem yetenekleri sınırlı uydu devletlerden oluşuyordu; bunların dışında ise kutupların dışında kalan ve bağımsız hareket eden "Bağılantısızlar"²⁴⁷ vardı."²⁴⁸

Soğuk Savaş yılları boyunca despot Sovyet yönetiminin boyunduruğu altında yaşamak durumunda kalan milletler SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanmıştır. Uluslararası sisteme 15 yeni devlet katılmıştır. Bu çerçevede gerçekleşen jeopolitik değişim, uluslararası ilişkiler terminolojisinde yeni bir sayfa açmıştır. SSCB'nin ardılı Rusya Federasyonu bu durumdan en çok etkilenen uluslararası aktör olurken, dağılma devletin uluslararası prestiji açısından ciddi bir

bazen ya önemli bölgelere girişte ya da önemli bir oyuncuya kaynak sağlamayı reddetmekle bu devletlere özel bir rol verir. Brzezinski, a.g.e., ss.64-65.

²⁴⁵ 2007 yılı sonu itibariyle Ortadoğu'nun petrol rezervi 755.3 milyar varil, Avrasya (Rusya dahil) petrol rezervleri 126.4 milyar varildir. Ortadoğu'nun doğalgaz rezervi 73.21 trilyon metreküp iken, Avrasya'nın (Rusya dahil) 53.5 trilyon metreküp'tür. "Statistical Review Of World Energy June 2008", www.bp.com

²⁴⁶ Statistical Review Of World Energy June 2008, www.bp.com.

²⁴⁷ Bağılantısızlar Hareketi, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan esas olarak Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri tarafından benimsenen bir dış politika stratejisidir. İki kutuplu sistemde iki kutba da dahil olmadan, askeri ittifaklara katılmadan, özgürlükçü hareketleri destekleyen ve topraklarında yabancı askeri üs bulunmasına razı gelmeyen bir anlayışın politik yansımasıdır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Sönmezoglu, a.g.e., 2000, ss. 286-306

²⁴⁸ Canbolat, a.g.e., 2003, s. 41

tahribat yaratmıştır. Rusya Federasyonu'nun jeopolitik ve jeostratejik kaybının yanı sıra coğrafi ve demografik açılardan da kaybı büyük olmuştur.²⁴⁹ Oluşan jeopolitik boşluğu doldurmak ve ortaya çıkan fırsatları değerlendirmek için birçok aktör Rusya'nın "*Arka bahçesi*" olarak adlandırdığı bölgeye yönelik düşünce ve politika üretme sürecini hızlandırmıştır. Eski doğu blokuna mensup, yeni bağımsızlığını kazanan Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya devletleri, hem devlet olmanın zorluklarıyla yüzleşmiş ve hem de kendi içlerinde Soğuk Savaş süresince bir şekilde bastırılmış olan, Soğuk Savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan etnik-dini-linguistik farklılıklardan kaynaklanan iç karışıklıklarla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu sebeplerden ötürü Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu yeni kriz ve istikrarsızlık alanları olarak küresel ölçekte ön plana çıkmıştır. Batının siyasal, askeri ve ekonomik altyapısı, batıyı yeni bağımsız olan devletler için bir "*Cazibe Merkezi*" haline getirmiştir. Bu durum Soğuk Savaşın sona ermesiyle konjonktürün yarattığı "*Yeni Dünya Düzeni*"²⁵⁰ kavramıyla birlikte küreselleşmenin²⁵¹ de katkıları ve yönlendirmesiyle hissedilir bir şekilde kendisini göstermiştir. Transkafkasya'da küreselleşmenin üç özelliği göze çarpmaktadır: "Ticaretin genişlemesi ve ticaret ile yatırımların önündeki engellerin kaldırılması, artan ekonomik ve politik güçleriyle çokuluslu şirketlerin ortaya çıkmaları, uluslararası kuruluşların güçlü varlıkları."²⁵² Bu faktörler Transkafkasya devletlerinin global ekonomiye entegre olmalarında önemli katkılar yapacaktır. Batı ayrıca NATO gibi bir ittifak ve AB gibi supranasyonel (uluslarüstü) bir örgüte üyelik gibi önemli kapıları bu devletlere açmıştır. Onları bünyesine alarak hem daha geniş bir Avrupa yaratma idealine

²⁴⁹ Sapmaz, a.g.e., s. 31

²⁵⁰ Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezi, müreffeh ve mutlu bir yaşam için eskiden beri varolan beşeri arayışların sonlandığını ve serbest piyasa ekonomisi ve liberalizmin en ideal yaşam biçimi olduğunu düşünmektedir. Dünyaya homojen evrensel devlet modelini sunan Fukuyama'ya göre, bu modeli kabul eden ve uygulayanlar tarihi aşanlardır, uygulamayanlar ise tarihe gömülüp kalan toplumlardır. Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Gün Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1993.

²⁵¹ Küreselleşme uluslararası sermayenin ve dominant kültürün tüm küreyi kuşatarak ötekileri baskı altına alması şeklinde meydana çıkıyor; hatta sözkonusu amaç için gerektiğinde askeri müdahale de devreye sokuluyor. Ayrıntı için bakınız İbrahim S. Canbolat, a.g.e., 2003. Küreselleşme konusunda ayrıca bakınız: Ahmet Özer, *11 Eylül ABD Türkiye ve Küreselleşme*, Elips Yayınları, 2005, Baskın Oran, "Üç Küreselleşme kutusu", Der: Oran, a.g.e., 2003, Baskın Oran, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001.

²⁵² Alexander Rondeli, The Forces of Fragmentation In The Caucasus, Inside Turkey, July-September 2000, Vol. 2, Number 3, s. 66

yaklaşmış hem de bu devletleri Rus güdümünden kurtarmaya çalışmıştır.

Eski Doğu Bloku üyeleri SSCB'nin ve Varşova Paktı'nın dağılmasının ardından güvenlik açısından da kendilerini bir boşluk içerisinde bulmuştur. Bu sebeple bir güvenlik şemsiyesi altında bir organizasyon içerisine dâhil olarak kendi güvenliklerini garanti altına almak istiyorlardı. Bu noktada NATO, bu devletlerin başvurduğu örgüt olmuştur. NATO, bir yandan SSCB sonrası dönemde kendi işlevselliğini sorgularken, öte yandan da eski Sovyet devletlerinin ilgisi sonucu onları üyeliğe yönlendirme çalışmalarına hız vermiştir. 1991 sonlarında NATO içinde KAIK (Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi) kurulurken, bu konsey eğitim programları ve ülkelerle diyalogun sağlanması için çalışmalar yapmıştır.²⁵³ Daha sonra ise 1994 yılında ABD'nin ortaya attığı BİO (Barış İçin Ortaklık) programı kabul edilmiştir. 29 Mart 2004 tarihinde de 7 eski doğu bloğu ülkesi (Bulgaristan, Romanya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya, Slovakya) NATO üyeliğine kabul edilmiştir.²⁵⁴ Bulgaristan ve Romanya 2007 yılında ise AB üyesi olmuştur.

NATO ve AB'nin en son genişlemelerine Karadeniz'de hâkimiyet açısından anlam yüklememiz gerekir. Gürcistan ve Ukrayna'daki renkli devrimleri de buna eklediğimizde Karadeniz üzerinde Batının politik, ekonomik ve askeri düşünceleri olduğunu anlamak zor değildir. Türkiye ve Rusya dışında Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin Batı çıkarları için kullanılabilir güçte zayıf devletler olmaları Rusya'nın güvenliğini tehdit eden bir unsurdur. AB enerji politikası çerçevesinde Bulgaristan ve Romanya jeopolitik önemleri ile ön plana çıkacak ve oluşturulacak yeni hatlarda AB'nin elini rahatlatacaktır. Karadeniz'in sunduğu fırsatlardan (ekonomik, siyasal, askeri anlamda) yararlanma düşüncesi kapsamında Karadeniz'i uluslararası mücadelenin yeni odaklarından biri haline gelmiştir. “Karadeniz'i kontrol eden güç bu denizin sunduğu avantajları değerlendirme şansına erişir, bu avantajlar da kontrol eden aktörün rakipleri karşısında üstün duruma gelmesine hizmet eder.”²⁵⁵ Montrö

²⁵³ Kemal Çiftçi, “Karadeniz'in Değişen Stratejik Konumu ve Türkiye”, *Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz*, Der: Osman Metin Öztürk-Yalçın Sarıkaya, Platin Yayınları, 2005, ss. 167-168

²⁵⁴ 7 yeni ülkenin katılımıyla üye sayısı 26'ya yükselen NATO'nun %40'ını eski doğu bloku ülkeleri oluşturmuş oluyordu. Ayrıca Türkiye'nin NATO'nun Karadeniz'deki tek donanması olma özelliği sona erdi. Çiftçi, a.g.e., s.168.

²⁵⁵ Osman Metin Öztürk, “Karadeniz'in Güncel Jeopolitiği: Bölgesel Dengeler, Terörizm ve Türkiye”, Der: Öztürk-Sarıkaya, a.g.e., 2005 s. 4

Boğazlar Sözleşmesi Boğazların ve Karadeniz'in mevcut statüsü için bir güvencedir. Bu sözleşmenin içeriğini değiştirmeye yönelik ileriki yıllarda olması muhtemel teşebbüsler Türkiye ve Rusya'nın Karadeniz konusundaki statükocu yaklaşımına darbe vurur. Geçmişte Rusya'nın Türk Boğazlarının egemenliğini elde etme yolundaki istekleri var olsa da bugün Türkiye ve Rusya Karadeniz ve Boğazların statüsü konusunda benzer görüşleri paylaşmaktadır. Bir dış gücün Karadeniz'i ele geçirmek adına uluslararası hukuka aykırı davranışlar sergilemesi Karadeniz'deki barış, istikrar ve güvenliği zedeler. Karadeniz'de güvenlik ve istikrarın pekişmesine yardımcı olması amacıyla kurulan Blackseafor'un²⁵⁶ (Karadeniz Deniz İşbirliği Grubu) çalışmalarının artırılması ve görev alanının genişletilmesi bu açıdan önemlidir. 25 Haziran 1992 tarihinde Türkiye'nin öncülüğünde kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ), Karadeniz çevresinde barış, güvenlik ve istikrarın sağlanmasının yanı sıra ekonomik işbirliğini hedeflemiştir.²⁵⁷

Transkafkasya Batı için yeni bir pazar, yeni bir siyasal etki kurma alanı ve belki de en önemlisi kaynak çeşitlendirmesi (enerji açısından) konusunda Ortadoğu'ya alternatif olabilecek düzeyde üretim yapabilen bir potansiyeldir. Azerbaycan doğalgaz ve petrol arzıcısı ülke olarak bölgenin gözbebeği olurken, Gürcistan ve Ermenistan ise enerji üreticisi olmamalarına karşın, coğrafi konumları sebebiyle enerjinin uluslararası piyasalara taşınmasında araçsal nitelikte iki devlet olarak önem kazanmıştır.

Orta Asya ve Hazar Denizi'nden çıkarılan petrol ve doğalgazın dünya piyasalarına ulaştırılması ve bu konuyla ilgili boru hatlarının geçiş yollarının Kafkasya ve çevresinden geçmesi dünyanın gözünü Kafkasya'ya çevirmesine yol açmıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Kars (BTK)

²⁵⁶ Blackseafor 27.09.2001 tarihinde aktive edilmiştir. Karadenize kıyısı olan devletlerin (Türkiye, Rusya, Gürcistan, Ukrayna, Bulgaristan ve Romanya) Karadeniz'de barış ve istikrarın geliştirilmesi için çok uluslu bir deniz kuvveti kurulması kararlaştırılmıştır. Blackseafor'un görevleri; arama kurtarma hareketleri, insani yardım, mayına karşı tedbir alma, çevre koruma, iyi niyet ziyaretler, vs. dir. Kemal Çiftçi, a.g.e., ss..171-172

²⁵⁷ Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan kurucu üyelerdir. 2004 yılında Sırbistan da örgüte dahil olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Ferhan Erkmenoğlu, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü-Örgütün Dünü, Bugünü ve Geleceği", <http://www.diplomatikgozlem.com/briefing.asp?id=106>. Ayrıca örgütün resmi sitesine bakınız. <http://www.bsec-organization.org>

Demiryolu Hattı, Transhazar Petrol Boru Hattı, TRACECA²⁵⁸ (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru), INOGATE (Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı), Yeni İpek Yolu²⁵⁹ projesi gibi projeler hem bölge ekonomisini canlandırmış, hem de enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde istenen yerlere ulaştırılması konusunda farklı seçenekler ortaya çıkmıştır. Bu durumun hem enerji üreticileri hem de enerji tüketicileri için pozitif sonuçları olacaktır. Enerji üreticisi devletler bu boru hatları ile elde ettikleri zenginliklerini ihtiyacı olan devletlere kolaylıkla pazarlarken, tüketiciler de kaynak çeşitlendirmesiyle enerji ihtiyaçlarına daha rahat sahip olmaktadır. Türkiye Kafkasya coğrafyasına eklemlenerek, kilit pozisyonundan hem kendi ihtiyaçları hem de Avrupa'nın ihtiyaçları doğrultusunda yararlanabilir. Nabucco projesi²⁶⁰ bu bağlamda değerlendirilebilecek bir örnektir.

Bölgede etkinlik kurma mücadelesinde, tarih boyunca hiç Kafkasya'da yer almamış ABD ve AB gibi iki uluslararası aktör SSCB sonrası dönemde Kafkasya'ya ilgilerini arttırmıştır. Onların dışında Rusya Federasyonu, Türkiye, İran ve Çin de Kafkasya'ya yönelmiştir. 2009 yılı itibariyle bölge çift kutuplu yapıdadır. Bölgede ABD-Rusya karşıtlığında ve bu karşıtlığın gölgesinde cereyan eden olaylardan söz edebiliriz.

²⁵⁸ Transkafkasya hem transit noktası olarak hem de nakil arteri olarak AB'nin TRACECA (Transport Corridor Europe Caucasus Asia) projesine yardımcı olmaktadır. AB tarafından 1993 yılında başlatılan TRACECA karayolları, demiryolları, fiber optik kablolar, petrol-doğal gaz boru hatları gibi altyapı girişimleri vasıtasıyla ihracatı arttırmak ve Ortaçağ zamanının İpek Yolu'nun yeniden canlandırmayı amaçlayan bir projedir. Kimi yazarlara göre TRACECA Transkafkasya'daki revizyonist ABD politikasının bölgesel jeostratejik dengeyi Rusya'nın dezavantajı olacak şekilde değiştirmesine hizmet etmektedir. R. Craig Nation, "Russia, The United States and The Caucasus, February 2007, <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>

²⁵⁹ Bu proje tarihi İpek Yolunun yeniden canlandırılması adına Çin'den Avrupa'ya uzanan coğrafyada pek çok yeni projeyi içeren genel bir isim. Şöyle ki bu projeler kapsamında enerji nakil hatları (petrol-doğalgaz, elektrik, vs.) , yeni demiryolu ve karayolu hatları, kıtasal maglev trenleri (mıknatıslı hızlı trenler) gibi mega projeler dünya barışına da katkıda bulunacak gibi görünüyor. Yeni İpek Yolu projeleri için 3 yeni ulaşım koridorundan bahsedilebilir. Birincisi Kuzey Koridoru: Avrupa'dan Trans-Sibirya yolu ile Çin-K.Kore-G.Kore-Japonya'ya uzanıyor. İkincisi Merkez Koridor: Güney Avrupa'dan Türkiye-İran-O.Asya yoluyla Çin'e bağlanıyor. Üçüncüsü Güney Koridor: Merkez koridoru Pakistan yoluyla Hindistan ve Güney Asya'ya bağlanıyor. Ayrıntılar için bakınız. Galip Türkmen, "Barış Yolu Enerji Hatlarından Geçiyor", www.tumgazeteler.com

²⁶⁰ Nabucco projesi Türkiye üzerinden AB ülkelerine doğalgaz taşınması için düşünülmüş boru hattı taşımacılığı projesidir. AB'nin amacı doğalgaz konusunda tamamen Rusya'ya bağımlı kalmaktan çıkarak alternatif yollara yönelmektir. Nabucco da bu düşüncenin bir ürünüdür. Türkiye'den başlayarak Bulgaristan-Romanya-Macaristan'dan geçerek Avusturya'ya uzanacak hat hem Hazar'ın hem İran'ın doğalgazını Avrupa'ya taşınmasına hizmet edecektir. Projeye 2010 yılında başlanması gündemdedir.

ABD 11 Eylül sonrası Transkafkasya'ya olan ilgisini arttırmıştır. Uluslararası terörle mücadele konsepti kapsamında ABD-Rusya ilişkileri bir dönem ortak paydada buluşsa da bunun sebebi iki devletin de kendine göre bu konseptten farklı beklentileri olmasından ötürüdür. Transkafkasya'da hegemonya mücadelesi iki devleti bölgede karşı karşıya getirmiştir. Rusya tarafında bölge devletleri üzerinde artan ABD etkisini sınırlandırılma çabası öte yandan ABD tarafındaysa bölge devletlerinin Rus güdümünden uzaklaştırılıp uluslararası sisteme entegrasyonu hedeflenmiştir. Dolayısıyla iki devlet arası çıkar çatışması mevcuttur.

ABD Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'a yaptığı dış yardımlarla onların gelişimlerine katkıda bulunarak, Batı menşeli uluslararası kuruluşlara üyelik konusunda onları destekleyerek bu devletleri kendi nüfuzuna almanın yollarını aramıştır. Bu bağlamda Gürcistan ile sıkı işbirliği içine girmiş, Ermenistan'a en fazla miktarda dış yardımı yapmış, Azerbaycan'a ise 2005 yılında uyguladığı ambargoyu sona erdirerek dış yardım yapmaya başlamıştır. Ortadoğu'daki enerji kaynaklarına alternatif olarak gördüğü Transkafkasya ve Orta Asya-Hazar enerji kaynakları üzerindeki denetim de ABD'nin önemseydiği bir konudur. Bunun dışında Irak, İran ve Afganistan'a mesafesi itibarıyla Transkafkasya ABD için bir üs işlevini görür. Irak ve Afganistan'a lojistik destek sağlama, İran'a yakın bir coğrafyada bulunarak onu kuzeyden kontrol etme imkânı gibi fırsatlar ABD'nin avantajıdır. ABD Transkafkasya'da etkin olduğu takdirde başta AB olmak üzere, Rusya, Çin ve Hindistan'ı da denetleme fırsatını yakalar.

AB açısından da Doğu Bloku'nun yıkılışı sonrası Avrupa'nın bütünleşmesinin önündeki engel kalkmıştır. AB 1992 yılındaki Maasricht Antlaşması ile ekonomik birlik özelliğinin yanına siyasal birlik kimliğini de eklemiştir. 2004 yılında gerçekleşen genişleme dalgasıyla çoğunluğu eski Doğu Bloku üyesi 10 ülke AB üyesi olurken, Ocak 2007'de bunlara Bulgaristan ve Romanya eklenmiştir. AB üye ülkeler dışında, bölge ülkeleriyle "*Yakın Komşuluk*" adı altında kurduğu ilişkilerle, eski Doğu Bloku ülkelerini AB ile tanıştırmaya ve onları Avro-Atlantik dünyasına yaklaştırmaya çalışmıştır. Bulgaristan ve Romanya'nın üyeliği AB'yi Kafkasya'nın direkt komşusu yaparken bu durum aynı zamanda AB'nin Kafkasya ile olan ilişkilerini komşuluk politikasını geliştirerek daha

spesifik davranışlarla kavramsallaştırmasının mantıksal çatısını sağlar.²⁶¹ AB'nin güvenlik algılamasında çevresinin ve komşu bölgelerin istikrarı önemlidir.²⁶² "Mayıs 2004'te yayımlanan '*Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi*'nde Kafkas Ötesi olarak nitelendirilen Transkafkasya devletleri "*Yakın Komşuluk Politikası*" kapsamına alınmış, 14 Kasım 2006 tarihinde ise taraflar arasında Eylem Planı imzalanmıştır."²⁶³ Bunun dışında TACIS (BDT için Teknik Yardım) programı, TRACECA ve INOGATE programlarını uygulamaya sokarak BDT ülkeleri ve Transkafkasya ülkeleriyle işbirliği oluşturarak onlara maddi ve teknik yardım sağlamıştır.²⁶⁴ AB Rusya Federasyonu ile de Ortak Strateji çerçevesinde "*Ortaklık ve İşbirliği Sözleşmesi*"²⁶⁵ imzalamıştır.

Ocak 1997'de Avrupa Parlamentosu AB'nin Transkafkasya devletleriyle ilişkilerine yönelik stratejisini içeren düzenlemeyi onaylamıştır. Bu belge bölgeyi "*AB'nin çıkar alanı*" olarak tanımlamıştır. 1 Haziran 1999 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren ve AB ile Transkafkasya devletleri arasında imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'na göre, Transkafkasya devletleri içerisinde üç ayrı izleyici komitesi kurulması kararlaştırılmıştır. Bu komiteler; İşbirliği Konseyi, İşbirliği Komitesi ve Parlamenter İşbirliği Komitesiydi. AB ayrıca Transkafkasya devletlerine uluslararası terörizmle mücadelede ve Avrupa güvenlik ve istikrarının artırılması gibi konularda stratejik önem atfetmektedir.²⁶⁶ Transkafkasya devletlerinin Avrupa Konseyi'ne dahil olmalarının (1999-2001 arasında farklı zamanlar içerisinde) bölge içindeki siyasi ilişkilere pozitif etkisi olmuştur. Avrupa Konseyi üyeliği, Transkafkasya devletlerinin yönetici elitlerinin kendi ülkelerini demokratikleştirme konusundaki sorumluluklarını arttırıcı bir etken olmuştur.²⁶⁷

Sonuç olarak Transkafkasya, işbirliği ile çatışma paradoksunun yansıdığı bir

²⁶¹ Svante E. Cornell - S. Frederick Star, "The Caucasus: A Challenge For Europe", Silk Road Paper, June 2006, www.silkroadstudies.org, s.73

²⁶² Özbay, a.g.m.

²⁶³ Halit Gülşen, "İstikrarın Uğramadığı Bölge: Kafkasya", Stratejik Analiz, Şubat 2009, Cilt 9, Sayı 106, s. 68

²⁶⁴ Karabayram, a.g.e., ss. 90-91

²⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Canbolat, a.g.e., 2006, s. 272

²⁶⁶ Tamara Patariaia, David Darchiasvili, "Security Regime Building in the South Caucasus", *Security Dynamics in the Former Soviet Bloc*, Ed: Graeme P. Herd- Jennifer D.P. Moroney, Routledge Curzon, 2003, s. 158

²⁶⁷ Patariaia-Darchiasvili, a.g.e., s.159

mücadele alanıdır. Bölge devletleri, onların iç sorunları ve sorunlara dış güçlerin müdahil olmaları dolayısıyla uluslararasılaşan sorunları Transkafkasya coğrafyasında istikrarın yakalamasının önündeki engeldir. Bölgenin donmuş sorunlarının önlenmesi için sorunların üzerine gidilip taraflar arası diyalog kurulmalıdır. Sonrasında ekonomik açılımlar ile birlikte bölgenin jeopolitik ve stratejik potansiyeli iyi değerlendirilerek Transkafkasya devletleri uluslararası camiada güçleri itibarıyla daha ileri seviyeye eriştirilebilir.

2.4. Türkiye Açısından Kafkasya'nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi

Kafkasya bir bütün olarak ele alındığında pek çok açıdan Türkiye için önem arz eden bir coğrafyadır. Kafkasya'nın jeopolitik ve stratejik önemi coğrafi açıdan bölgeye uzak aktörlerin dâhi ilgisini çekerken, bölgeye komşu olan Türkiye'nin ilgisini çekmesi doğaldır. Transkafkasya'da var olan devletlerin yaşadıkları sorunlar ve sorunların iç içe geçmiş hali bölgenin refahının ve istikrarının geleceği açısından düşündürücüdür. Bölgedeki devletler bağımsızlıklarını kazandıkları zamandan bugüne kadar devlet olma yolunda belli aşamalar kaydetseler de, hem kendi açılarından hem de uluslararası ilişkiler nezdinde istenen düzeye erişememişlerdir. Bu durum da bölge devletlerine ve onlardan kaynaklanan sorunlara dış güçlerin müdahalelerini beraberinde getirmektedir. Amaç ve araçlar bu aşamada sorgulandığında, ikisinin de söz konusu devletlerin gelişimlerine yardımcı olduğu söylenebilir. Transkafkasya'daki devletlerin uluslararası sisteme entegre edilmeleri, onların siyasal ve ekonomik dönüşümlerinin gerçekleştirilmesi ve tüm bu çalışmaların kalıcı olması hedeflenmiştir. Bu çalışmaların tam olarak başarıyla sonuçlanmasının önündeki en büyük engel ise bölgedeki mevcut donmuş ihtilaflardır. Bu ihtilaflar çözüldüğü takdirde, Transkafkasya devletlerinin gerçekleştirmek istedikleri hedefler ile barış, istikrar ve refah da bölgede kurulacaktır.

Türkiye'nin diplomatik misyonları, Soğuk Savaş sonrası dönemde post-Sovyet çevresinde Balkanlar, Ortadoğu ve Transkafkasya'da Türkiye'nin bölgesel

istikrarı sağlayabilecek derecede mühim bir pozisyona sahip olduğunu dile getirmiştir.²⁶⁸ Türkiye coğrafi konumu itibariyle Kafkasya'nın mevcut sorunlarından ve oluşması muhtemel olaylardan kolaylıkla etkilenebilme, aynı zamanda bunları kolaylıkla etkileyebilme gücüne sahiptir. Türkiye'nin bölge ile tarihsel, siyasal, kültürel, ekonomik ve askeri ilişkileri sürekli var olmuştur. Coğrafi yakınlığı sebebiyle Türkiye, Kafkasya'dan Türkiye'nin güvenliğini etkileyecek düzeyde anlaşmazlık ve çatışmaları her zaman algılayabilir. Türkiye bölgede oluşan veya oluşacak her türlü anlaşmazlık ve çatışmanın BM veya NATO gibi güvenlik kuruluşlarınca kontrol altına alınması taraftarıdır.²⁶⁹ “Kafkasya ile Türkiye arasında coğrafi konum açısından benzerlikler söz konusudur. Şöyle ki iki coğrafya da kuzey-güney ve doğu-batı arasındaki bağlantıyı sağlar. Bu özellik iki alanı da dünyadaki kilit coğrafyalar haline getirmiştir.”²⁷⁰ Kafkasya Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında bir tampon vazifesi görmektedir. SSCB'nin dağılmasının ardından Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında direkt sınır kalmamıştır.

Kafkasya jeopolitik ve stratejik öneminden dolayı uzun yıllar boyunca çeşitli güçlerin saldırılarına uğramış ve üzerinde tahakküm kurulmaya çalışılan bir rekabet alanı haline gelmiştir. Bölge halkı işgallere karşı direnmeye çalışsa da birçoğu vatanını terk etmek durumunda kalmıştır. Dolayısıyla dünyanın çeşitli yerlerine göç eden bir Kafkas diasporası doğmuştur. Türkiye de bu coğrafya ile tarihsel yakınlık ile etnik-dini-kültürel bağları çerçevesinde bu bölgeden göçmen akınına uğramıştır. “Tarih boyunca bu bölgenin çok çeşitli halk mozağinden göç alan Türkiye, günümüzde Kafkas diasporasının yaşadığı, etkin faaliyet içinde olduğu ve her şeyin ötesinde diasporanın kendi özel kimliğini oluşturduğu merkez olarak dikkat çekmektedir.”²⁷¹ Kesin olmasa da Türkiye nüfusu içinde yaklaşık olarak 10 milyon Kafkas kökenli nüfus yaşamaktadır.²⁷² Bunlar ağırlıklı olarak 19. yüzyıl sonlarında Rus zulmünden kaçıp gelerek Osmanlı İmparatorluğu topraklarına yerleşen

²⁶⁸ Gareth M. Winrow, “Turkey’s Relations With Transcaucasus and The Central Asian Republics”, *Perceptions*, March-May 1996, s.128

²⁶⁹ Winrow, a.g.m., s. 129

²⁷⁰ Haydar Çakmak, 1989’dan Günümüze Gürcistan, Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Araştırmaları Merkezi Araştırma Raporları, KTÜ, Trabzon, 1998, s. 31

²⁷¹ Mitat Çelikpala, “Türkiye’de Kafkas Diasporası ve TDP’ye Etkileri”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 5, Bahar 2005, ss. 71-108

²⁷² Gareth M. Winrow, a.g.m.

halklardır. Kafkas halklarının yaşadıkları bu trajedi ve sürgün aslında başlı başına bir tez konusudur.

1991 yılının Aralık ayında SSCB'nin dağıldığının ilanından sonra, küresel ve bölgesel politikalar önemli değişimlere sahne olmuştur. Her devlet bu durumun muhasebesini yaparak, oluşan yeni jeopolitik ortama karşı kendini uyumlaştırmaya çalışmıştır. Uluslararası sistemin değişiminin etkilerinin neler olacağı, yeni bağımsızlığını kazanan devletler akıbetinin ne olacağı, SSCB'nin varisi Rusya Federasyonu'nun geleceğinin nasıl olacağı gibi cevabı olmayan bir sürü soru gündemi meşgul etmiştir. Böyle belirsizliklerin hâkim olduğu bir ortamda, Türkiye Batı için Soğuk Savaş döneminde jeostratejik önemini getirisi olarak NATO'nun ileri karakolu şeklinde lanse edildiği bir dönemden bambaşka bir döneme geçiş yapıyordu. “Bir yandan bu yeni dönemin sancılarını yaşayan Türkiye, öte yandan üç yanında (Doğudan Kafkasya, güneydoğudan Ortadoğu ve kuzeybatıdan Balkanlar) güvenlik tüketen yeni çatışma bölgelerinin oluşması ile kendini bir anda bir güvenlik boşluğunda bulmuştur.”²⁷³ Ortaya çıkan bu kriz ve istikrarsızlıklarla dolu alanlar Türkiye'nin milli güvenliğine ve milli menfaatlerine yönelik tehlikeler yaratabilecek düzeydeydi. Bu yeni dönem Türkiye açısından fırsatlar ve tehditler paradoksunu bir arada sunmaktaydı. Şöyle ki Türkiye o anki konjonktürü iyi analiz edip planlı ve dengeli politikalarla etki alanını genişletebilir (özellikle Orta Asya'daki devletlerle ilişkileri açısından) ve ilişkilerini şu anki bulunduğu durumdan daha ileri bir seviyeye taşıyabilirdi. Ancak o yıllarda Türkiye'nin hareket alanını kısıtlayan faktörlerin varlığı da inkâr edilemez. İçerden ve dışardan bir nevi kısıkaç arasında olan Türkiye'nin siyasal ve ekonomik açılardan enerjisi arzulanan “*Bölgesel Güç*” olma ideali için yeterli olmamıştır.

Sovyet sonrası dönemde jeopolitik değişim eski Sovyet hâkimiyet alanında cereyan etmiş olsa da, bu değişimin etkileri çok boyutlu ve çok taraflı olmuştur. Türkiye'nin bu değişimden, jeopolitik ve jeostratejik önemini arttırıp kazanç sağlayarak çıktığı söylenebilir. Rusya Federasyonu ise ciddi kayıplar yaşamıştır. Bu kayıpların yarattığı travma, dağılmanın yarattığı psikolojiyle birleşince de kendisini

²⁷³ Mustafa Aydın, “Kafkasya ve Orta Asya İle İlişkiler”, Der: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası* Cilt 2: 1980-2001, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.369

iki kat hissettirmiştir. Türkiye açısından Kafkasya'nın jeopolitik ve stratejik önemini maddeler halinde sıralarsak:

- Kafkasya, Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan kapısıdır. Türkiye ile Orta Asya arasındaki bağlantıyı sağlayan coğrafyadır. "Eğer Türk dünyasını bir vücut olarak düşünürsek Kafkasya da bu vücutun boğazı ve birleşme noktası olarak düşünülebilir."²⁷⁴ Daha geniş düşündüğümüzde Türkiye Orta Asya üzerinden Uzak Doğu ile de bağlantı kurabilecektir. Orta Asya açısından ise Orta Asya'yı batıya bağlayan coğrafya Türkiye'dir.

- Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya'da yaşayan halklarla etnik-dini-linguistik-kültürel-vs. açılardan ortaklığı vardır. Gerek Kafkas halklarının gerekse Orta Asya'daki Türkî cumhuriyetlerde yaşayan halkların Türkiye'ye duydukları yakınlık ilişkilerin çok daha ileri safhaya götürülmesi adına iyi bir altyapıdır. Bu avantaj reelpolitikle birlikte mantıklı bir şekilde değerlendirilirse iki taraf da bunun faydasını görebilir. "*Soft Power*" politikası başarılı bir şekilde uygulandığı takdirde Türkiye, Orta Asya devletleriyle ilişkilerini belli bir düzeye çıkarabilir. Transkafkasya devletleriyle (Azerbaycan ve Gürcistan) de sürdürdüğü yakın ilişkileri geliştirebilir. Türkiye bu bölgelerdeki devletlerle olan ilişkilerini, diğer uluslararası aktörlerle ilişkileri ile denge içerisinde yürütmelidir.

- Kafkasya hem sahip olduğu enerji zenginliği hem de Orta Asya ve Hazar havzasının enerji zenginliklerinin taşıma yolları üzerinde bulunması sebebiyle hayati derecede önemlidir. Türkiye Kafkasya'dan hem kendi ihtiyacı olan enerjiyi temin etmekte hem de Orta Asya ve Hazar havzası enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara güvenli bir şekilde iletilmesinde önemli bir koridor rolünü üstlenmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin hem kendi enerji ihtiyacı hem de batının enerji ihtiyacı açısından Kafkasya coğrafyasında etkin bir aktör olması gerekmektedir. Gerek var olan boru hatları, gerekse demiryolları ile çok çeşitli ulaşım yolları Türkiye'yi Kafkasya ile birbirine eklemleyerek önemini arttırmıştır. BTC Petrol Boru Hattı, BTE (Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı), BTK Demiryolu Hattı Türkiye'nin önemini arttırırken, imza atılan önemli atılımlardır. Bu açıdan yeni projelerde de

²⁷⁴ Ümit Özdağ, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi-ASAM Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Asam Yayınları 53, Ankara, 2003, s.6

Türkiye doğu-batı arasında köprü olmaya devam edecek ve alternatif yolların kendi topraklarından geçmesi için Türkiye daha fazla çaba, zaman ve kaynak harcayacaktır. Bölge Türk yatırımları için iyi bir pazardır. Ticari ilişkilerin geliştirilmesi hem Türkiye'nin hem bölge ülkelerinin ekonomik gelişimine katkısı olacaktır.

- Kafkasya Türkiye'nin güvenliği açısından oldukça önemli bir coğrafyadır. Türkiye'nin doğu sınırlarına yakın olan Transkafkasya ülkelerinde gerçekleşmesi muhtemel herhangi bir çatışma ve karışıklığın Türkiye'ye sıçraması mümkündür. Bunun dışında Rusya'nın Türkiye-Ermenistan ve Türkiye-Gürcistan sınırına yakın bölgelerdeki askeri varlığı Türkiye açısından istenen bir durum değildir. Rusya-Türkiye ilişkileri son yıllarda gelişen bir ivme yakalamış olsa da Rusya buradaki askeri varlığını kendi güvenliği açısından bir teminat olarak görmektedir. Bunun dışında Türkiye'nin doğusunda var olan PKK terörü ile Rusya ve Ermenistan'ın ilişkilerine dikkat etmek gerekir. Bu devletlerin PKK'ya yaklaşımlarını Türkiye ile olan ilişkilerinde bir kart olarak kullanmaları ihtimali sürekli akıllarda tutulmalıdır.

- Kafkasya, Rusya Federasyonu ve İran'ın Türkiye açısından dengelendiği bir mücadele alanıdır. SSCB sonrası dönemde Rusya, İran ve Türkiye bölgede hâkimiyeti kurabilecek bölgesel güçler olarak görülmekteydi. Ancak zaman Türkiye ve İran'ın bölgede Rusya kadar etkin rol oynayamayacağını göstermiştir. Buna rağmen Türkiye'nin Rusya'yı belli ölçüde Kafkasya'da dengelediğinden söz edilebilir. Türk-Rus ilişkileri Kafkasya platformunda rekabet ve işbirliği çerçevesinde şekillenmiştir. Genel olarak Türkiye Kafkasya'da Batının çıkarlarını temsil eden bir görüntü içerisinde. Türkiye isteyerek ya da istemeyerek Rusya'nın Transkafkasya'daki etkisini sınırlayan devlettir. Türkiye'nin Soğuk Savaş yıllarında Batının Rusya'yı çevreleme politikasındaki misyonu bizce sona ermemiştir. Bugün Rusya'nın Transkafkasya'da tek kutup olarak varolmaması için Türkiye geçmişten gelen rolünün güncelleşmiş şeklini uygulamaktadır. Bugünün o yıllardan farkı Doğu-Batı bloklarının tasfiye olması, ideolojik kavganın son bulması, Türkiye ve Rusya arasındaki Soğuk Savaş dönemi algılamalarının sona ermiş olması ve Türkiye'nin Rusya ile paylaştığı çıkarların artmasıdır. Ancak Transkafkasya konusunda Türkiye ile Rusya'nın çıkarları örtüşmemektedir.

- Kafkasya Türkiye'nin Karadeniz'deki çıkarları açısından da önem taşır. Karadeniz son yıllarda gittikçe artan önemiyle dikkat çekici bir rekabet alanı haline gelmiştir. Özellikle Karadeniz'e kıyısı olan Abhazya ve Acaristan gibi bölgelerde Batının etkinlik kurma ihtimali, NATO üyesi olan Bulgaristan ve Romanya ile Batı eksenine çekilmeye çalışılan Ukrayna ile beraber düşünüldüğü takdirde Karadeniz'de dış güçlerin emellerine hizmet edebilir. İleriki dönemlerde bu vesileyle Montrö'nün içeriği değiştirilmek istenebilir ki bu ne Türkiye'nin ne de Rusya'nın kabul edebileceği bir senaryodur.

- Kafkasya dış politikasında çok vektörlü açılımlar yapma ihtiyacı olan Türkiye'nin Doğuya açılan kapısıdır. Son yıllarda dış politikasını Batı ile yoğun ilişkilere yönlendiren Türkiye'nin Doğu ile ilişkilerini geliştirmesi Türkiye'nin dış politikada AB ve ABD ile ilişkilerinde pozisyonunu güçlendirecektir. ŞİÖ (Şangay İşbirliği Örgütü) ihmâl edilmemesi ve zaman ayrılması gereken bir örgüttür. Kafkasya ve Orta Asya üzerinden Çin ve Hindistan ile kurulacak yeni ilişkiler uzun vadede Türkiye'nin yararına olacaktır.

Türkiye coğrafi konumu, jeopolitik ve jeostratejik önemi, genç-dinamik nüfusu, güçlü ordusu ve dünyanın en iyi ilk 20 ekonomisinden biri olması dolayısıyla önu açık bir ülkedir. Demokratik-laik-sosyal bir hukuk devleti olması, işleyen bir pazar ekonomisine sahip olması itibarıyla ve bunları “İslam” kimliğine sahip olup da sergileyebilmesi onun bugün Ortadoğu'da, Kafkasya'da ve Orta Asya'da “*Model Ülke*” olarak sunulmasının nedenleridir. Türkiye'nin potansiyelini sergileyebilmesi için karar vericilerin öncelikle bu potansiyelin varlığını görmeleri ve bu potansiyele inanmaları gerekmektedir. Bunun dışında da Türkiye'nin mesafe almasını ve güçlenmesini engelleyecek faktörlerin içeriden ve dışarıdan pasifize edilmesi şarttır!

2.5. Rusya Federasyonu Açısından Kafkasya'nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi

Kafkasya tarih boyunca büyük güçlerin uğrunda egemenlik savaşına girdikleri mücadele ve rekabet alanı olmuştur. Bizanslar, Persler, Selçuklular, Hazarlar, Moğollar, Osmanlılar ve Ruslar gibi güçler belli zamanlarda Kafkasya ile

yakın olarak ilgilenmiştir. Rusya'nın bölgedeki egemenliği çok eskilere dayanmaktadır. Rus çarlarının Kafkasya'yı fethetmeleri 200 yıldan fazla bir süre almıştır.²⁷⁵ 1556 yılında Astrahan Hanlığı, Başkurdistan ve Kabartay topraklarının Rus egemenliğine girmesiyle birlikte Ruslar Hazar Denizi'ne ulaşmıştır.²⁷⁶ Kafkaslar uluslararası oyunun merkezi olma unvanını o yıllarda elde etmiştir. "Oyuna doğu ve batıdan Osmanlı İmparatorluğu ile Kırım Hanlığı, kuzeyden Muskovi ve büyük Nogay topluluğu, güneyden ise İran katılmıştır."²⁷⁷ "Rusların 13.yüzyılla 15. yüzyıl arasındaki dönemde Türk-Moğol boyunduruğu altında baskı, korku ve endişe çemberinde yaşamaları, onların güneye doğru yayılmacı politika izlemelerine bir altyapı hazırlamıştır."²⁷⁸ Bu sebeple Türklerin hâkim olduğu Kafkasya ele geçirilmek suretiyle hem geçmişin izleri silinecek hem de sıcak denizlere inme politikası için bir eşik geçilmiş olacaktı.²⁷⁹ İşin gerçeği Rusya sıcak denizlere inme konusunda hiçbir zaman muvaffakiyet gösterememiştir. Okyanuslara inmek için yapılan son stratejik operasyon olan Afganistan müdahalesi de felaketle sonuçlanmıştır.²⁸⁰

Rusya 400 yıllık tarihi boyunca tam 36 kat genişlemiştir. Rusya'nın tarihi yayılmacı politikası onların "*Üçüncü Roma*" olma idealiyle de örtüşmektedir.²⁸¹ 19. yüzyılın üç önemli kavramı "*Otokrasi, Ortodoksluk ve Ulusal Bağlar*", ki bunlar öncelikle toplumun güçlendirilmesi hedefini kovalarken, bu kavramlar bu yüzyıl sonunda güneye ilerlemenin anahtarı konumundaki Boğazların ele geçirilmesi ve dünya piyasalarına ulaşılması için ideolojik bir temelle yer değiştirmiştir.²⁸²

²⁷⁵ 16. yüzyılın sonlarına doğru başlattıkları mücadele 1860'a kadar bitmemiştir. Rusya'nın genişlemesi klasik bir emperyalizm örneğiydi. Paul B. Henze, "Russia and Caucasus", *Perceptions*, June-August 1996, ss.53-59

²⁷⁶ Asem Nauşabay Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası*, Vadi Yayınları, Şubat 2007, s.25

²⁷⁷ Karabayram, a.g.e., s. 130

²⁷⁸ İşyar, a.g.e., Mart 2004, s.129

²⁷⁹ İşyar, a.g.e., Mart 2004, s.129

²⁸⁰ Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, Küre Yayınları, Temmuz 2005, s. 365

²⁸¹ Timur Davletov, "Etnisite Işığında Rusya Federasyonu", *Stradigma Dergisi*, Sayı 7, Ağustos 2003, www.stradigma.com.

²⁸² Vladimir Lukin, "Russia's Global Role and European Identity", *Russia in Global Affairs*, Vol 6, No. 1, January-March 2008, s. 66.

“Rusya’nın dünya gücü olmaya başladığı tarihlerden bu yana izlediği sıcak denizlere inme siyasetinin üç ayağı olmuştur. Bunlardan birincisi, Balkanlar yoluyla İstanbul ve Boğazlar bölgesine inerek Ege ve Akdeniz’e açılan kıyılara hâkim olmak, ikincisi Kafkasları bir harekât üssü olarak kullanarak Doğu Anadolu’yu ele geçirerek İskenderun Körfezi’ne ve Akdeniz’e inmek, üçüncüsü ise Kafkasları kullanarak İran üzerinden Hint Okyanusu’na ulaşmaktır.”²⁸³

Kafkasya Rusya ile Batının üç yüzyıllık jeopolitik mevzi savaşının sahne aldığı alanlardan biridir. Rusya sıcak denizlere, güneye ve Hint Okyanusu’na inmeyi istese de, İngiltere her daim onun karşısında duran aktör olmuştur.²⁸⁴ Tarihsel olarak baktığımızda Almanya, Osmanlı, Fransa ve ABD’nin de Rusya’nın yayılmasının engellenmesi konusunda İngiltere ile benzer görüşleri paylaştığı söylenebilir.²⁸⁵

Kafkasya Rusya için jeopolitik ve stratejik öneminin sebepleri saymakla bitmez. Şimdi bu konuya biraz daha ayrıntılı olarak eğilelim.

Kafkasya coğrafyası Avrupa ile Orta Asya arasında köprü vazifesi görmektedir. Bu durum Rusya’nın bölge dışı ve bölge içi aktörlere bakış açısı açısından da önem taşır. Rusya yakın çevresinin en önemli kısımlarından olan Kafkasya’da Batı devletlerini görmek istememektedir. Rusya bölgede ABD’yi “Büyük Hakem” olarak görmek istememektedir.²⁸⁶ Eskisi gibi bölgede egemen güç olarak var olmayı arzulamaktadır. Ancak bu isteği özellikle SSCB sonrası dönem için pek mümkün görünmemektedir. Zira Batı devletleri ve kuruluşları Kafkasya’ya bu dönemde ilgilerini arttırmıştır. Keza bölgenin tarihsel aktörleri Türkiye ve İran da tekrar bölge üzerinde baskı kurma ihtimali olan aktörler olarak belirmiştir. Kafkasya coğrafyası Rusya açısından Türkiye ve İran’ın dengelenmesi için bir tampon vazifesi görmektedir. Bu durum Türkiye ve İran’ın hem Kafkasya hem de Orta Asya devletleri ile ilişkilerinin sınırlandırılması açısından geçerlidir. Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı’nın görüşlerine göre, BDT üyesi devletlerle ilişkiler, Rus dış politikası, ekonomik ve güvenlik hedefleri açısından en üst derecede önem taşımaktadır. Rusya’nın yakın çevresindeki devletler üzerinde nüfuzunu sürekli

²⁸³ Esasında Afganistan ile birlikte 4 ayaktan bahsedilir. Yanar, a.g.e., s. 56

²⁸⁴ Dugin, a.g.e., s. 365

²⁸⁵ İşyar, a.g.e., Mart 2004, s.129

²⁸⁶ Elkhan E. Nuriyev, “Crossroads and Conflict: Security and Foreign Influences in the Caucasus: An Azeri Perspective”, Southeast European and Blacksea Studies, Vol. 1, No. 3, November 2001, s. 162

kılmak isteme sebepleri arasında prestij, tarihsel bağlantılar, ekonomik öncelikler ve temel güvenlik algılamaları gelmektedir. Söz konusu devletler geçmişte Rus imparatorluk sınırları içerisinde yer almaktaydı. Rusların çoğunluğu bu devletleri Rusya'nın doğal partneri ve Rus ulusal çıkarlarının korunması açısından önemli müttefikler olarak görmektedir. Bu devletler üzerinde nüfuz kaybı Rusya'nın kendisini tekrar global güç olarak sunabilmesi için katedeceği yolun en önemli kilometre taşıdır.²⁸⁷ Rusya bölge üzerindeki nüfuzunu kaybetmek istememektedir, bu yüzden bölge devletlerinin Kremlin'in yörüngesinden çıkmalarını engellemek için Kafkasya'daki pek çok çatışmayı manipüle etmektedir. Zayıf, dengesiz ve bölünmüş bir Kafkasya Rus çıkarlarına uygundur ve Rusya dünyaya bölge devletlerinin kendilerini yönetebilecek yetenekte olmadıklarını kanıtlamaya çalışmaktadır.²⁸⁸

Transkafkasya devletlerini denetlemek için Kuzey Kafkasya'da egemen güç olmak son derece önemlidir. Rusya halen Kuzey Kafkasya'nın egemenidir ve bu coğrafya kendi ulusal sınırları içerisinde yer alır. Rusya'nın Transkafkasya'da nüfuzunu kaybetmesi durumu, Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgesindeki istikrarı negatif yönde etkiler.²⁸⁹ Transkafkasya'da etnik tansiyonun ve çatışmaların artışı Rusya Federasyonu içerisindeki etnik sorunlara "*Spill Over*" etkisi yaratabilir.²⁹⁰ Rusya'nın Transkafkasya'daki nüfuzu belli faktörlere bağlıdır: çözülmeyen bölgesel anlaşmazlıklar, bölgedeki iki devlet içerisinde Rus askeri varlığı²⁹¹ ve Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerindeki sorunlar, vs. Bu faktörlerin mevcut durumunun devamı, Rusya'nın Transkafkasya'daki varlığının da devamını sağlar. Kafkasya Ortadoğu, Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz'in uzaktan denetimini sağlamaya müsait bir coğrafyadır. Kafkasya coğrafi konumu itibarıyla Ortadoğu'nun güvenlik sorunlarıyla bütünleştirilebilir.²⁹² Kafkasya'daki güvenlik kompleksini oluşturan ortaklıklar,

²⁸⁷ Olga Oliker, Keith Crane, Lowell O. Schwartz, Catherine Yusupov, Russian Foreign Policy Sources and Implications, RAND Project Air Force, January 2009, ss. 93-94

²⁸⁸ Nuriyev, a.g.m., s. 162

²⁸⁹ Nirmala Joshi, "Russian Security Interests in The Transcaucasus", Ed: Shams Ud Din, *Nationalism In Russia and Central Asian Republics*, Lancers Boks, 1999, ss. 41-42

²⁹⁰ Joshi, a.g.e., ss.41-42

²⁹¹ David Shahnazaryan, "The South Caucasus: Problems of Stability and Regional Security" , *Demokratizatsiya*, Vol. 14, No. 3, Summer 2006, s. 358

²⁹² Ayrıntılı bilgi için bakınız. Svante E. Cornell, "Geopolitics and Strategic Alignments in The Caucasus and The Central Asia", *Perceptions Journal Of International Affairs*, June-August 1999, Volume IV, Number 2

Ortadoğu sorunlarında ve çözümlerinde yer alabilir.²⁹³ ABD-Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan eksenine İsrail eklenir. Rusya-Ermenistan-İran eksenine Suriye eklenebilir. “Kafkasya, Karadeniz ve Hazar denizlerine kıyısının olması sebebiyle Rusya’nın Karadeniz-Boğazlar-Akdeniz yoluyla Süveyş Kanalı’na inmesine olanak sağlar.”²⁹⁴

Kafkasya’nın coğrafi yapısı dağlık olduğundan ötürü ulaşım yolları açısından fazla alternatif bulunmamaktadır. Kuzey Kafkasya’dan Transkafkasya’ya karayolu ulaşımını sağlayan iki geçit vardır. Bunlardan Daryal geçidi vasıtasıyla Tiflis’e, Derbent geçidi vasıtasıyla da Bakü’ye ulaşım sağlanmaktadır. “*Gürcü Askeri Yolu*” olarak da adlandırılan Daryal geçidi Kafkasya’yı siyasi, askeri ve sosyal olarak iki parçaya ayırdığı söylenir.²⁹⁵ Çar I.Petro geçmişte bu geçitlerin jeopolitik önemine dikkat çekerken, buralarda hâkimiyet kurmadan sıcak denizlere inmek, Basra Körfezi’ne hâkim olmak gibi hedeflere ulaşamayacağı inancını taşımaktaydı.²⁹⁶

Rusya karayollarının elverişsizliği sebebiyle deniz taşımacılığına ayrı bir önem atfetmiş ve bu bağlamda Karadeniz kıyısındaki Abhazya ve Hazar denizi kıyısındaki Dağıstan’ın stratejik önemi artmıştır. Ayrıca Sovyet sonrası dönemde Rusya Federasyonu, jeopolitik değişimin bir başka sonucu olarak sahip olduğu önemli limanlarını kaybetmiştir. Karadeniz’de Odesa, Sivastapol, Mariupul ve İllisevsk, Hazar denizinde ise Bakü ve Krasnovodsk-Türkmenbaşı limanları artık Rusya egemenliğinde değildir.²⁹⁷ Rusya’nın Karadeniz kıyısında küçük bir çıkış noktasının bulunması sebebiyle Kafkasya’da etnik Rus nüfusunun fazla olduğu Krasnodar, Rostov ve Stavropol bölgelerinde istikrarlı yapının sürdürülmesi önem taşımaktadır. Herhangi bir olumsuz durum veya çatışmanın patlak vermesi halinde Rusya eğer Karadeniz’e çıkış noktasını kaybederse, o vakit Karadeniz-Boğazlar-Akdeniz-Süveyş Kanalı hattı kapanacak ve bu durumun başta ekonomik olmak üzere

²⁹³ Cornell, a.g.m.

²⁹⁴ Ufuk Tavkul, “Kafkasya’nın Jeopolitik Konumu İçerisinde Rusya Açısından Çeçenistan’ın Stratejik Önemi”, Kök Araştırmalar, Güz 1999, ss. 249-260

²⁹⁵ Bedri Habiçoğlu, *Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler ve İskanları*, Nart Yayınları, 1993, s. 23

²⁹⁶ Saydam, a.g.e., 1993, s.17-18

²⁹⁷ Sapmaz, a.g.e., s. 42

pek çok alanda Rusya'ya negatif geri dönüşü olacaktır.²⁹⁸ Hem Kafkasların hem de Karadeniz'in taşıdığı jeostratejik önem bir bakıma bu iki coğrafyanın birbirlerine bağlı olması gerekliliğini de beraberinde getirir. Bu açıdan bakarsak Rusya'nın Karadeniz'e yönelik politikasının ve Karadeniz'e bakışının ne denli önemli olduğu ortaya çıkar.

Rusya'nın Kafkasya'daki petrol rezervlerinin %34'ü Stavropol bölgesinde, %33'ü Çeçenistan ve İnguş Cumhuriyetlerinde, %27'si Krasnodar bölgesinde, %5'i Dağıstan'da ve %1'i Kabardin-Balkar'da yer almakta; bölgede ayrıca petrol rafineleri ile petrokimya tesislerinin varlığı da stratejik ve ekonomik açılardan artı önem taşımaktadır.²⁹⁹ “Petrol haricinde Kuzey Kafkasya'da altın, gümüş, demir, alüminyum, bakır, çinko, kurşun, uranyum, kobalt ve kömür gibi yeraltı kaynakları bulunur.”³⁰⁰

Stratejik ve tarihsel çıkarlar bir yana, Transkafkasya devletleriyle var olan yakın bağların sağladığı ekonomik faydalar, Rusya açısından bölge üzerinde baskı kurması için güçlü bir motivasyondur. Moskova eski gücünü tekrar yakalaması için kendi ekonomik modernizasyonunu gerçekleştirmesinin çok önemli olduğunun farkındadır. Kafkasya ve Hazar'ın enerji potansiyeli, ekonomik kazanımlar için Rusya'ya yeni fırsatlar sunmakta, Rusya da bu konuda belirgin bir role sahip olmak istemektedir.³⁰¹ Bölge hem kendi ürettiği hem de Orta Asya ve Hazar denizinden gelen enerji kaynaklarının Batı pazarlarına ulaştırılması için yapılan ve yapılacak olan boru hatlarının üzerinde yer almaktadır. Dolayısıyla Kafkasya Rusya'nın enerji üreticisi rolüne, aktarıcı ve denetleyici rollerini de eklemek istediği bir coğrafyadır. Bunun dışında Rusya hem boru hatlarının hem de enerji kaynaklarının mümkün olduğunca az alternatif üzerinden sunulmasını sağlamaya çalışacaktır. Kaynak çeşitlendirmesi tüketiciler açısından ne kadar az olursa, onları Rusya'ya bağımlılıkları da o kadar kolaylaşır. Aynı şekilde boru hatları konusunda da kendi

²⁹⁸ Tavkul, a.g.m., 1999

²⁹⁹ Tavkul, a.g.m., 1999

³⁰⁰ Işıl Yasa, “Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kuzey Kafkasya Bölgesine Yaklaşımları”, 13.05.2008, www.bilgesam.org.tr

³⁰¹ Olga Oliker, “Conflict in Central Asia and South Caucasus: Implications of Foreign Interests and Involvement”, Ed: Olga Oliker- Thomas S. Szayna, *Faultlines of Conflict in Central Asia and the South Caucasus*, Rand Arroyo Center, 2003, s. 191

toprakları üzerinden geçen güzergâhlarda Rusya ısrarcı davranacaktır. Ancak BTC gibi Rusya'nın devre dışı kaldığı projeler son yıllarda hayata geçirilmiştir. Batının tercihi enerjinin güvenli bir şekilde gerekli yerlere ulaştırılmasıdır. Kafkasya üzerinde denetim sağlayan Rusya, Batının Orta Asya'ya Kafkaslar üzerinden ulaşma çabalarını tırpanlar. Avrupa-Orta Asya ekseninde Kafkasya Rusya için tampon vazifesi görür. “Kafkasya, Balkanlarda yapılacak bir harekâta tali taarruz istikameti olarak kullanılıp küçük düşman kuvvetlerinin angaje edilmesine hizmet eder.”³⁰²

Rusya Federasyonu, SSCB'nin dağılmasının ardından toprak ve kendi bloku üzerinde nüfuz kaybına uğramıştır. Ancak bugün itibariyle azımsanmayacak ölçüde geniş coğrafyası (avantaj ve dezavantajlar içeren), Sovyetler'den miras kalan nükleer gücü³⁰³, enerji kaynakları açısından zenginliği, BM'deki daimi üyeliği ve devlet geleneğiyle dünyada dikkate alınması gereken bir güç odağıdır. SSCB sonrası jeopolitiğinde değişim olsa da, değişime rağmen yeni jeopolitiği de dünya siyaseti açısından önemlidir. 2000'li yıllarda yükselişe geçen bir uluslararası siyaset profili çizen Rusya Federasyonu, yeniden eski görkemli günlere geri dönmeyi istemektedir. Transkafkasya da “*Yakın Çevresi*” içinde tekrar tam hâkimiyet tesis etmek istediği bölgelerin başında gelmektedir. Rusya Transkafkasya'da bir “*Cordon Sanitaire*”³⁰⁴ kurarak, Batı devletlerini ve Batının değerlerini bölge ülkelerinden uzak tutmayı istemektedir. Dolayısıyla Transkafkasya'nın Rusya için önemi hiçbir zaman azalmamıştır. Önemini yıllardır aynı düzeyde korumaktadır. Rusya Federasyonu politikalarını jeopolitik bir üçlemenin kavramsal çatısı altında düşünüyor ve uygulamaya sokuyor: sıfır toplamlı oyunlar, güç dengesi ve baskı alanları.³⁰⁵ Rus dış

³⁰² Yanar, a.g.e., s. 72

³⁰³ Rusya'nın nükleer cephaneliği bazı kesinti ve azaltmalara rağmen hala önemli bir caydırıcı güç olarak varlığını sürdürmektedir. Nükleer silahların varlığı Rusya'da Rusya Federasyonu'nun büyük güç olarak görülmesinin sembolüdür. Rusya'nın nükleer kapasitesi, dışarıdan gelebilecek her türlü nükleer ve konvansiyonel tehdite karşı caydırıcılığını korumaktadır. Rusya'nın niyeti bu nükleer mirası modernize etmektir ama modernleştirme süreci yavaş ilerleyen bir süreçtir. Andrew Liaropoulos, “The Russian Defence Reform and Its Limitations”, CRIA, Vol.2 (1), Winter 2008, <http://cria-online.org/>, s.45

³⁰⁴ Fransızca bir deyimdir. Karantina anlamına gelmektedir. İngilizcede ise daha metaforik ve politik bir anlamda kullanılır. İstenmeyen veya tehlikeli olarak görülen bir ideolojinin yayılmasının önlenmesi yapılan girişimler anlamındadır. Örnek olarak George Kennan'ın SSCB'ye yönelik ortaya attığı Çevreleme Politikası verilebilir. Ayrıntı için bakınız. http://en.wikipedia.org/wiki/Cordon_sanitaire

³⁰⁵ Bobo Lo, *Vladimir Putin and The Evolution of Russian Foreign Policy*, Blackwell Publications, 2003, s.72

politikasının önceliğinde güvenlik ve jeopolitik gündem konuları yer almaktadır.³⁰⁶ Rusya Federasyonu, Transkafkasya'nın ana bölgesel gücü olarak, bölge devletleri üzerinde etkin olmayı arzulamaktadır.

³⁰⁶ Lo, a.g.e., s. 72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜRCİSTAN'IN SORUN ALANLARI

Bu bölümde Gürcistan'ın sorun alanları tarihten günümüze kadar detaylı bir şekilde incelenecek. Abhazya, Güney Osetya, Acaristan, Ahıska Türkleri-Cevahati ve Pankisi Vadisi konuları sırayla irdelenecek.

3.1. Abhazya

3.1.1. Abhazya'nın Genel Özellikleri

Abhazya, Gürcistan'ın içerisinde yer alan iki özerk cumhuriyetten biridir (Diğeri Acaristan). Gürcistan sınırları içerisinde ülkenin kuzeybatısında yer almaktadır. Abhazya'nın kuzeyinde Rusya sınırları içinde yer alan Adige ve Karaçay-Çerkez Özerk Cumhuriyetleri, batısında Karadeniz, güneyinde ise Gürcistan'ın Svanetya ve Megrelya bölgeleri bulunur. Abhazya 8600 km² lik bir alanı kaplar ve yaklaşık olarak 220.000 civarı bir nüfusu içinde barındırır (2003 sayımına göre). Bölge, ismini bölge halklarından olan Abazalardan ve eski bir halk olan Abasglardan alır.³⁰⁷ Çok eski zamanlardan beri, Yunan ve Roma tarihçilerinin belirttikleri üzere, Abhazya topraklarına Apsilianlar, Abazginler, Sanıglar ve Msimianlar adlı Abhaz kabileler yerleşmiştir.³⁰⁸

Abhazya sorunu Kafkasya siyasetinde uzun zamandır varlığını sürdürmektedir. Tarihsel olayların da gösterdiği üzere Abhazya sorunu yeni bir fenomen değildir, bilakis Sovyet tarihi kadar eskidir.³⁰⁹ Abhazya ve Gürcistan arasındaki soruna, tarihsel süreç içerisinde sorunun muhatapları dışında bölgesel güçler ve uluslararası kuruluşlar da müdahil olmuştur. Tarafların uzlaşabildiği bir çözüm ise günümüze kadar bulunamamıştır. Abhazya sorununun temel sebebi Abhazya'nın bağımsızlık isteği, Gürcistan'ın ise bu durumu ülkesinin üniter yapısına

³⁰⁷ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Abhazya>

³⁰⁸ Konstantin Ozgan, "Abkhazia-Problems and the Paths to their Resolution", Ed: Ole Haris-Sefa Martin Yürükel, *Contrasts and Solutions in the Caucasus*, Aarhus Univ. Pres, 1998, s. 185

³⁰⁹ Fahrettin Çiloğlu, "Post Soviet Consequences in Georgian and Turkish Policy", Ed: Ole Haris-Sefa Martin Yürükel, a.g.e., s. 321

aykırı bir hareket olarak algılamasından ve karşı duruş sergilemesinden ileri gelmektedir. Abhazya toprakları Abhaz milliyetçiliği ile Gürcü milliyetçiliğinin çarpıştığı bir mücadele alanı haline gelmiştir. Şöyle ki tarafların kendilerini ilgilendiren temel bir soruya³¹⁰ cevapları oldukça farklıdır. Verilen cevaplar tarafların bakış açılarının yansımasıdır. “*Abhazya neresidir?*” sorusuna, Gürcü tarafı “*Abhazya Gürcistan’dır*” cevabını verir. Gürcülere göre Abhazya, Kaheti veya İmereti gibi Gürcistan’ın ayrılmaz bir parçasıdır. Öte yandan Abhazlar aynı soruya parlamenter Stanislav Lakoba’nın da dediği üzere “*Abhazya Abhazya’dır*” cevabını verir. Anlamı Abhazya Gürcistan değildir demektir.³¹¹

*“Abhazlar Kafkasya’nın en eski halklarından biridir. Kafkasya halklarından Adigeler ve Abazinler, Abhazların akrabalarıdır. [...] Abhazların kendilerini Gürcülerden farklı bir etnik grup olarak hissetmeleri kendi kontrolleri altında bir etnik anavatan, bağımsız bir devlet ya da herhangi bir federasyon içinde egemen, kendini yöneten bir bölge kurmak istemelerinde önemli bir faktördür. [...] Abhazların farklı dilleri ve kendilerine ait bölgedeki uzun yerleşim tarihleri onların ortak hislerinin en önemli bileşenleridir.”*³¹²

Abhazların kökenleri konusunda farklı teoriler vardır. Gürcü tarihçilere göre, birinci yüzyıldan itibaren kıyasal alanlarda yaşayan insanların kimlikleri ve dilleri Kuzey Kafkasyalıların işgalleri sonucu birbirine karışmıştır. Bir Gürcü düşüncesine göre bugünün Gürcü-Abhaz anlaşmazlığı doğal değildir ve bunun sebeplerini Kafkasya’da Osmanlı’nın ve Rusya’nın uyguladığı politikalarda aramak gerekir. Bir diğer Gürcü görüşüne göre Abhaz kimliği tamamen tarihsel Rus yozlaştırmasının bir ürünüdür ve Kafkasya’nın zayıf bırakılmasına hizmet etmiştir.³¹³ Gürcü tarihsel kaynakları ayrıca Abhazca’yı Gürcüce’nin ana kollardan biri olduğu “*İber-Kafkas*” dil ailesine dâhil etmektedirler ve bu durum Gürcistan’ın Abhazya’ya karşı kendini

³¹⁰ Ghia Nodia, “Causes and Visions of Conflict in Abkhazia”, Berkeley Program in Soviet and Post Soviet Studies, 1997, <http://repositories.cdlib.org/iseees/bps/1997/02-nodi>, s. 26

³¹¹ Nodia, a.g.m., 1997

³¹² David Schaich, Abhazya: Milliyetçilik Çatışma ve Tarih, Çev: Hraça Alper Kahraman, Kafkasya Forumu Dergisi, Sayı 4/5, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2006, s. 63

³¹³ Suzanne Goldenberg, *Pride Of Small Nations The Caucasus and Post Soviet Disorder*, Zed Boks, 1994, s. 102

savunma politikalarında örnek olarak gösterilmektedir. Abhazlar bunu siyasi yönde motive edilmiş tarihsel bir yanlışlık olarak yorumlamaktadır. Etnik olarak Abhazlar kendilerini Geniş Batı Kafkas (Abhaz-Adige ve diğer grupları içeren) ailesine mensup görmektedir.³¹⁴ Elbette bu farklı bakış açıları Gürcüler ve Abhazlar'ın tarihsel ilişkileri olduğu gerçeğini değiştirmez.

3.1.2. Abhazya'nın Tarihçesi

Abhaz ulusal mitolojisi Abhazların Abhazya bölgesinin yerli (gerçek) sakinleri olduğunu ve Abhaz dilinin M.Ö. II. ve III. yüzyıllarda Ortadoğu'da yaşayan Hurri ve Hattiler'den miras kaldığını anlatmaktadır. Abhaz halkının tarihi binlerce yıl öncesine, Antik çağlara kadar dayanmaktadır. Arkeologlara göre tarihi M.Ö. 3-5 bin yıl öncesine giden ve Adige Cumhuriyeti'nin başkenti Maykop'ta bulunan Maykop Taş'ındaki yazıların, günümüzde Abhazların konuştukları Aşua lehçesiyle okunabilmesi Abhazların atalarının binlerce yıldır bu topraklarda yaşadığının bilimsel bir kanıtıdır. Antik Yunan döneminde Grekler Doğu Karadeniz kıyıları ve daha kuzey bölgesine “*Kolkhida*”, burada yaşayan halka da “*Kolkhidalı*” genel adını takmışlardır. Abhazlar ise bu kabileleri “*Proto-Abhazlar*” olarak nitelendirir. M.Ö.1.yüzyılda, Kolkhida Pontus (Rum) ve Roma imparatorlukları arasında egemenlik kurulmak istenen bir alan olmuştur. O dönem ayrı prenslikler halinde yaşayan Abhazlar (Abasg-Apsil-Msimyan-Sanıg-Asadz-Zih) ise bağımsız olmak istiyordu. 6. yüzyılda Abhaz prensliklerinin toprakları Bizans ve Pers imparatorluklarının mücadelesi alanı olmuştur. 8. yüzyılda Abhaz Krallığı kurulmasıyla, Abhaz prenslikleri arasında etnik açıdan da birliktelik ve bütünlüğe gidilmiştir. Şöyle ki yaşadıkları topraklara “*Apsını*”, kendilerine ise “*Apsua*” toplumu adını vermişlerdir. Bu yüzyılda Abhaz Kimliği daha da pekişir. Abhaz Krallığı iki yüzyıl boyunca Karadeniz bölgesinin en güçlü devletlerinden biri olmuştur. Gürcistan ve Abhaz Krallık hanedanları arasında yapılan evlilik sonucu bu iki devlet birleşmiştir. Abhaz mitolojisine göre Gürcistan'ı bütünleştirenler Abhaz

³¹⁴ Edward Ozhiganov, “The Republic of Georgia: Conflict in Abkhazia and South Ossetia”, Ed: Alexei Arbatov, Abram Chayes, Antonia Handler Chayes, Lara Olson, *Managing Conflict in the Former Soviet Union: Russian and American Perspectives*, CSIA Studies in International Security, The MIT Press Cambridge, Massachusetts, 1997, s. 348

hanedanlarıdır. 13. yüzyılda ise Moğollar Gürcü Krallığı'nı yıkınca Abhaz Krallığı da ikiye (Abhaz ve Gürcü Prenslikleri olarak) bölünmüştür. Abhaz Prensligi, sonrasında Migreller ve İmeretya ile savaşlar yapmıştır. 15. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na dâhil olan bölgede yaşayan Abhaz Prenslikleri 19. yüzyıla kadar Osmanlı'nın siyasal, ekonomik ve dini nüfuzu altında kalmıştır. Abhazya'nın tekrar bağımsızlığını kazanması ise Shervashidze hanedanlığı zamanında 17. yüzyılda Osmanlı yönetimi altında kazandığı otonomidir. 19. yüzyılın başlarında Abhaz Prensi Keleşbey Çaçba Shervashidze ve daha sonra tahta çıkan oğlu Georgi, Abhazya'yı kendi istekleriyle Rus egemenliği altına sokmuşlardır. Rusya Abhazya'nın politik özerkliğini ve hanedanlığını 1864 yılına kadar korumuştur. 1864 yılında Abhazya'nın özerklik statüsü kaldırılmış ve tahttaki prens sürgüne yollanmıştır.³¹⁵ Rusya'nın o yıllarda artan gücü ölçüsünde, Rus sömürgeci politikaları da beraberinde getirmiştir. Bu aşamada bölge halkları Osmanlı topraklarına sürgün edilmişler; sürgün edilenlerin yerlerine ise Gürcü, Rus, Ermeni, Rum, Bulgar, vs. kökenli insanlar yerleştirilmiştir. Sürgün edilen halklar arasında hedefte Abhazlar da vardı çünkü onlar da Çerkezler'in yakın akrabası sayılıyordu.³¹⁶ Abhazya'nın batısında yaşayan ve köken olarak da Abhazlara yakın olan “Ubık” halkının yaşadığı “*Mohajirstvo*”³¹⁷, bir halkın ortadan kaldırılması yönünde şahit olunan bir trajedi ve sembolik olaydır. Mohajirstvo, Abhazların zihinlerinden hiçbir zaman silinmemiştir ve Gürcü-Abhaz ilişkilerinde her zaman Abhaz tarafının başlarına gelmesinden korktukları bir örnek olaydır.³¹⁸ Yaşanan bu sürgünlerin ardından 20. yüzyılın başlarında Abhazya'da Abhazlar genel nüfusun üçte birine kadar düşmüştür.

Abhaz milliyetçiliği ve ayrılıkçılığının gerçek anlamda ortaya çıkışı Abhazların Gürcü ve Rus komşularıyla karşılaşmalarına ve onlarla ilişkilerine

³¹⁵ Stuart J. Kaufman, *Modern Hatreds The Symbolic Politics of Ethnic War*, Cornell University Pres, Ithaca London, 2001, sf. 95, Ju Ahmet Demirci, Gırın Muhammet Salmak, “Abazalar Soyut Sınırların Ayırdığı Bir Halk”, Kafkasya Forumu Dergisi, Sayı 4/5, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2006, s. 10, Vladislav Ardızınba, “Abhazya ve Gürcistan'ın Hukuksal İlişkileri”, <http://www.abhazya.org/komite/makaleler/ardzinba.html> 21.12.1992, David Schaich, a.g.m.,s. 64,

³¹⁶ Svante E. Cornell, *Small Nations and Great Powers*, Routledge Curzon Press, 2003, s. 146

³¹⁷ Bu olay Ubık halkının kendi vatanlarından (bugünkü Soçi) Osmanlı İmparatorluğu'na sürgün edilmesi ve halkın yok edilmesi girişimidir. Halk sürgün edildikten sonra Osmanlı içerisinde Türk halkıyla karışarak asimile olmuştur. Cornell'e göre Ubık dilini bilen son kişi 1992 yılında ölmüştür. Ubıklarla ilgili bilgi için bakınız. T.Tatlok, “The Ubyks”, *Caucasian Review*, Vol.7, 1958, ss.100-109, <http://www.circassianworld.com/new/war-and-genocide/1132-the-ubykhs-tatlok.html>

³¹⁸ Kaufman, a.g.e., ss. 95-96

bağlıdır. 19.yüzyıl Abhazya'nın Rusya'ya karşı korunduğu, 20. yüzyıl ise Abhazlar'ın Gürcülerin kendileri için Ruslardan daha tehlikeli olduğunu kavradıkları zaman dilimidir. 1905 devrimi ve sonrasında Abhazlar Rusya ile ilişkilerini düzeltip, Rus yanlısı politikalar izlemişlerdir. Gürcülerin Abhazya'ya yönelik ilhak politikaları Abhazlar'ın “*kötünün iyisi*” olan Rusya'yı seçmesine neden olmuştur.³¹⁹ 1917 yılında Çarlık rejiminin yıkılmasıyla Gürcüler ve Abhazlar bağımsız bir devlet kurma idealine yaklaştılar. Kasım 1917'de yapılan '*Abhazya Halk Kongresi*' içerisinde bir deklarasyon ve anayasa kabul edilmiştir. Konseyin Abhaz halkının kendi kaderini kendisinin belirlemesi yönündeki kararını müteakip 11 Mayıs 1918'de Abhazya Kuzey Kafkasya Birleşik Cumhuriyeti'ne dâhil olmuştur.³²⁰ 26 Mayıs 1918'de ise Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti kurulmuştur.³²¹ Mart 1921'de Kızıldordu, Gürcistan ve Abhazya'yı işgal ederek Sovyet rejimini kurmuştur. 1921 yılı itibariyle Abhazya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (31 Mart 1921) ve Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurularak birer birlik cumhuriyeti olmuşlardır. “Abhazya ve Gürcistan, Aralık 1921'de imzaladıkları anlaşma ile hukuki açıdan birbirlerine bağlı olmayan ve eşit haklı devletler oldular.”³²² “Daha sonra ise Abhazya SSC temsilcileri Transkafkasya Federasyonu bünyesinde Aralık 1922'de SSCB'nin kuruluş anlaşmasını imzalamıştır.”³²³ Abhazya, SSCB içerisindeki 10. yılında 1931'de Stalin'in kararıyla “*Cumhuriyet*” statüsünden “*Özerk Cumhuriyet*” statüsüne düşürülerek Gürcistan'a bağlanmıştır.³²⁴ Stalin ve Beria gibi Gürcü kökenli Sovyet yöneticilerinin müdahaleleri Abhazya'nın Gürcüleştirme politikalarına tâbi olmasını sağlamıştır.³²⁵

³¹⁹ Schaich, a.g.m. s. 65

³²⁰ Ardzinba, a.g.m., 1992

³²¹ Ardzinba, a.g.m., 1992

³²² Anri Cernegia, “Abhazya-Gürcistan İlişkileri Hukuksal Yapısı ve Gelişimi”, 30.09.2000, www.circassiancanada.com

³²³ 1922 yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dan oluşan Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti kurulurken Abhazya'ya birlik cumhuriyeti statüsü verilmiştir. Cernegia, a.g.m.

³²⁴ Ancak 1977 SSCB anayasasına göre özerk cumhuriyetler devletler; kendi anayasaları, yüksek yasama, yürütme ve yargı organları vardı. SSCB anayasasına göre özerk cumhuriyetler kendi toprakları üzerinde münhasıran egemenlik hakkına sahiptiler. Dolayısıyla Gürcistan'ın egemenliği Abhazya topraklarını Sovyetler zamanında bile kapsamıyordu, yani her birinin kendi toprağı vardı. Fehim Taştekin, “Bir Abhazya Fotoğrafı”, Kafkas Vakfı Abhazya Raporu, Ekim 2001, www.kafkas.org.tr, Cernegia, a.g.m.

³²⁵ Svante E. Cornell, *Autonomy and Conflict Ethnoterritoriality and Separatism in the South Caucasus-Cases in Georgia*, Upsala, Department of Peace and Conflict Research, 2002, s. 175

Abhazya’da Abhaz nüfusunun 19. yüzyılda yaşadığı göçler sonrası azalmasına engel olunamamış ve bölgede Gürcü nüfusu 1990’lı yıllara doğru % 50’lere kadar çıkmış, Abhaz nüfus ise % 18’lere gerilemiştir. Abhaz kökenli vatandaşlar bütün bu olup bitenlere karşı tepkisiz kalmamıştır. Abhazya’nın statüsünün Özerk Cumhuriyete dönüştürüldüğü 1931 yılından itibaren 1989 yılına kadar çeşitli gösteri ve mitingler düzenlenmişlerdir. Kasım 1988’de Abhaz milliyetçi grubu “*Adyglara*” kurulmuştur. Programını Rusya’ya sadakat ve Abhazların etnik haklarını korumak üzerine kuran grup Mart 1989’da “*Lykhny Deklerasyonu*” nu yayımlayarak Abhazya’nın 1921 yılındaki statüsüne döndürülmesini istemiştir.³²⁶ Stalin’in 1921 yılında yaptığı “*Abhazya bağımsız Gürcistan’ın otonom bir parçasıdır*” değerlendirmesinden hareket eden Gürcüler Abhazya’ya hiçbir zaman diğer birlik cumhuriyetleriyle eşit düzeyde bir statü verilme niyetinin olmadığını belirtirler. Gürcüler 1921 yılında Abhazya’nın bağımsızlığını ilan etmesinin, Gürcistan’dan ayrıldığı anlamına gelmediğini düşünmektedirler.³²⁷ Stalin’in ölümünden sonra ise Abhazlar Moskova ile olan ilişkilerini geliştirmişlerdir.

Derluguian’a göre Abhaz-Gürcü anlaşmazlığını tetikleyen faktörlerden bir diğeri de bu dönemde Abhaz elitlerinin Moskova’dan ayrıcalıklar kazanması ve Gürcülerin bu ayrımcılığa verdiği tepkidir.³²⁸ Gürcü kökenliler bu konuda Shevardnadze’yi suçlamaktadırlar. 1978 yılında partinin birinci sekreteryken, Abhaz edebi-politik şahısları kendi bölgelerindeki kültürel, linguistik, ekonomik ve siyasal durumdan memnuniyetsizliklerini dile getirerek Gürcistan’dan ayrılmayı talep ettiler. Shevardnadze ise krizin yayılmaması adına Abhaz elitlerine bölgelerinde daha fazla rol oynamaları için bazı ayrıcalıklar içeren aksiyon programını uygulamıştır. Abhazya’daki Gürcüler de Abhazlara verilen bu ayrıcalıkların kendi haklarını tehdit ettiğini düşünerek bu durumdan rahatsız olmuşlardır. Bu durum ise Abhaz-Gürcü

³²⁶ Cornell, 2002 a.g.e., s. 180

³²⁷ Cornell, 2002 a.g.e., s. 175

³²⁸ Ayrıca Moskova’nın Abhaz dilini Gürcü dilinden ayrı olarak tanıması ve Abhaz köylülerine yeni imtiyazlar tanıması Abhaz-Gürcü gerginliğinin tırmanmasına sebep olmuştur Zikreden Marta Latinakova, “Assembling The Ethnic Violence Puzzle For Abkhazia”, 17.08.2008, www.groundreport.com/World/Assembling-The-Ethnic-Violence-For-Abkhazia

gerginliğini etkileyen önemli bir faktör olmuştur.³²⁹

3.1.3. Abhazya Savaşı ve Savaş Sonrası Gelişmeler

SSCB'nin dağılma sürecine girmesi ve Gürcistan'da Ekim 1990'da Zviad Gamsakhurdia³³⁰ iktidarının başa gelmesi Abhazya'nın bağımsızlığını tetikleyen olaylardır. Gamsakhurdia'nın Gürcü kökenli olmayanlara karşı sert uygulamaları ve Abhazya'nın devlet yapısını ortadan kaldırmaya kadar varan politikaları vardı. Bu sırada Gürcistan'ın da SSCB'den kopuş süreci hızlanmıştır. Gürcistan aldığı birçok kararla Sovyet döneminde (1921'den itibaren) imzaladığı belgeleri iptal etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Abhazya ÖSSC Yüksek Sovyeti bu kararları kendi devlet yapısına zarar vereceği düşüncesiyle 25 Ağustos 1990 tarihinde Abhazya'nın "Devlet Egemenliği Deklarasyonu" nu yayımlamış ve egemen-sosyalist Abhazya'yı ilan etmiştir. 17 Mart 1991 tarihinde yapılan referandum ile Abhazya'nın çoğunluğu Abhazya'nın SSCB'nin Birlik Cumhuriyeti (1921'deki Gürcistan'a bağlanmadan önceki statüsü) olarak kalması yönünde oy vermiştir. Cornell'e göre Gorbaçov'un önerdiği Birlik Antlaşması konusundaki bu "Tüm Birlik Referandumu" Abhaz-Gürcü anlaşmazlığındaki temel katalizörlerden biri olmuştur.³³¹ Şubat 1992'de ise Gürcistan 1978 Sovyet Anayasasını lağvetmiş, 1921 Anayasasının geçerli olduğunu belirtmiştir.³³² Bunun üzerine 23 Temmuz 1992'de Abhaz parlamentosu aldığı kararla Abhazya'nın Gürcistan'ın bir parçası olduğunu kabul eden 1978 Anayasasını yürürlükten kaldırarak, Abhaz halkının kendi toprakları üzerinde kendi geleceğini belirleme hakkına sahip ve egemen olduğunu vurgulayan, Abhazya'nın SSCB içinde ayrı bir birlik cumhuriyeti olduğunu ifade eden 1925 Anayasasını yürürlüğe

³²⁹ Darrell Slider, "Democratization in Georgia", Ed: Karen Dawisha-,Bruce Parrott, *Conflict Cleavage and Change in Central Asia and the Caucasus*, Cambridge University Pres, 197, s. 169

³³⁰ Gamsakhurdia ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız. Ghia Nodia, "Political Turmoil in Georgia and the Ethnic Policies of Zviad Gamsakhurdia", Ed: Bruno Coppieters, *Contested Borders in the Caucasus*, Vupress, 1996

³³¹ Gürcü yönetimi vatandaşlarına bu referanduma katılmalarını yasaklamasına rağmen, Abhazlar ve Güney Osetyalılar referanduma katılmıştır. Onlara göre SSCB'nin birlik statüsünün muhafaza edilmesi, federasyona dönüşmesinden daha iyidir. Azınlıklar bu şekilde şoven Gürcü yönetimi altında yaşamak durumunda kalmayacaktı. Cornell, a.g.e., 2003, s. 164.

³³² Bu uygulama ile Gürcistan Abhazya ile ilişkilerini düzenleyen son belgeyi de hükümsüz kılmaktaydı. 1921 anayasasında Abhazya Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti yer almamaktadır.

koymuştur.³³³ Bunun ardından Abhazya, Gürcistan ile ilişkileri normalleştirmek için bazı hukukçuları görevlendirerek iki devlet arası ilişkileri düzenleyecek anlaşmanın taslaklarını hazırlatmıştır. Abhazya Gürcistan ile diyalog kurmaya hazırlanırken, Gürcistan'ın buna cevabı saldırı şeklinde olmuştur. 14 Ağustos 1992 tarihinde Gürcü kuvvetleri Abhazya'ya girmiştir.³³⁴ Gürcistan, Abhazya'nın diplomatik çabalarına "Hard Power" ile cevap vermiştir. Bu durum üzerine Çeçen, İnguş, Oset ve diğer Kafkas halkları ile Rum, Ermeni ve Eston kökenlilerden oluşan gönüllü karma birlikler Abhazya'ya destek amaçlı savaşa girmişlerdir. Ayrıca Türkiye'de yaşayan Abhazlar ve Rusya da Abhazya'ya destek vermiştir. Moskova her ne kadar bu çatışmalara girdiğini yalanlasa da bağımsız kaynaklar aşırı milliyetçi ve komünistlerin denetimindeki Rus birliklerinin Abhazları desteklediğini doğrulamıştır.³³⁵ Rusya Abhaz-Gürcü çatışmasına arabulucu sıfatıyla dâhil olmuş, çatışmayı kendi menfaatleri (Gürcistan'ı BDT'ye katılmaya zorlamak³³⁶) doğrultusunda kullanmıştır. Savaş Gürcistan'ın beklediği gibi sonlanmamış ve Gürcü birlikleri Abhaz-Kafkas karma ordusu karşısında mağlup olmuştur. Savaşın faturası ağır olmuştur; 8000 kişi ölmüş, 18000 kişi yaralanmış ve yaklaşık olarak 240.000 kişi evsiz kalmıştır.³³⁷ 27 Temmuz 1993 tarihinde Rusya'nın katkılarıyla taraflar arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Ancak, anlaşma pratikte geçerli olmayınca taraflar ikinci bir görüşme gerçekleştirmiştir. 3 Eylül 1993'te bir araya gelen Yeltsin, Shevardnadze ve Ardzınba üçlüsü sonuç belgesi üzerinde anlaşmışlardır.³³⁸ Ancak bu ikinci girişim de uygulamada başarısızlığa uğrayınca savaş devam etmiştir. Abhazlar kaybettikleri yerleri geri kazanarak, İnguri nehrindeki Abhaz-Gürcü

³³³ Bu anayasa Abhazya'ya uluslararası hukukta egemen devlet sıfatını vermektedir.

Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü-Bugünü ve Yarını, a.g.e., s. 113.

³³⁴ Cernegia, a.g.m

³³⁵ Selçuk Çolakoglu, "Türkiye-Gürcistan İlişkileri", Stratejik Öngörü Dergisi, Sayı 6, 2005

³³⁶ 22.07.1993'te Gürcistan BDT'ye girmiş ve ülkesinde Rus askeri üslerinin konuşlanmasına izin vermiştir. Ayrıca savaş sonrası Gürcistan'da çıkan ayaklanmaları bastırmak için Shevardnadze, ülkesinde Rus askerlerinin 25 yıllık süre ile konuşlanması konusunda bir anlaşma da imzalamıştır.

³³⁷ International Crisis Group "Abkhazia Today", Europe Report, No. 176, 15.09.2006, www.crisisgroup.org

³³⁸ Bu belgeye göre ateşkes yapılacak, Gürcü birlikler çekilecek, savaş esirlerinin değişimi ve göçmenlerin değişimi sağlanacak, Abhazya iktidar organları tüm cumhuriyet topraklarında yeniden organize olacaktı. Taştekin, a.g.m., 2001.

sınırına ulaşmıştır.³³⁹ Çatışmalar sonucu nüfusun çoğunluğuna sahip olan 250.000 Gürcü Abhazya'dan ayrılmak durumunda kalmış ve yerlerine Abhaz vatandaşlar yerleştirilmeye başlanmıştır.³⁴⁰ Bu mülteciler sorunu Abhazya'nın kilit sorunlarından biridir ve zamanla içinden çıkılmaz bir duruma sürüklenmiştir.

Aralık 1993'te taraflar, BM çatısı altında ve Rusya'nın yardımlarıyla toplanarak Anlayış Memorandumu'nu, Nisan 1994 tarihinde Abhazya-Gürcistan Anlaşmazlığının Siyasi Çözümüne İlişkin Deklarasyon ve 14 Mayıs 1994 itibariyle devreye giren Ateşkes ve Güçlerin Geri Çekilmesi Anlaşması'nı imzalamışlardır.³⁴¹ Anlaşmaların uygulanmasının denetlenmesi için değişik milletlerden görevlendirilen BM Gürcistan Gözlemci Heyeti (UNOMIG)³⁴² Suhumi'ye yerleştirilmiştir. İki devleti bölen İnguri Nehri civarına Rus askerlerinden oluşan 2500 kişilik BDT Barış Gücü birlikleri konuşlandırılmıştır. Uluslararası topluluk ise BM Güvenlik Konseyi ve BM Genel Sekreteri'ne bağlı "*Gürcistan'ın Dostları Grubu*" (ABD-Rusya-Fransa-Almanya-İngiltere'den oluşur) yoluyla bölge gelişmelerini takip etmektedir. Bunlardan ilki bölgedeki potansiyel ilerlemeleri takip ederken diğeri AGİT'le birlikte bölgede güven artırıcı mekanizmaları harekete geçirmeye çalışmaktadır.³⁴³ BM Güvenlik Konseyinin 21 Temmuz 1994 tarihli 937 nolu kararı ile bölgede sayıları 136'ya çıkarılan gözlemciler ateşkes antlaşmasının uygulanmasını gözetleme ve BDT Barış Güçleri'nin anlaşmanın özüne uygun şekilde çalışmasını denetleme gibi görevlere sahipti. BM Güvenlik Konseyi, Moskova çatışmalarda aktif rol oynadığı için, barış gücü mandaterliğini Rusya'ya vermeye pek istekli değildi; ancak, yerel gözlemciler BM gözlemcilerinin bölgeye gelmesini Rus askeri güçlerinin bölgede görev yapmasının uluslararası kabulü şeklinde yorumlamışlardır.³⁴⁴

³³⁹ Gagra, Sohum, Oçamçıra ve Gal kentleri Abhazya'nın kontrolüne girmiş ve 30.09.1993'te savaş sona ermiştir.

³⁴⁰ Mert, a.g.e., s. 53

³⁴¹ Ayrıca antlaşmanın maddelerini görmek için bakınız. "Abhazya Gürcistan Arasındaki Ateşkes Antlaşması" . www.abhazya.org. Abhazlara göre sözkonusu anlaşma iki devlet arasında imzalanan uluslararası bir antlaşmadır. Bu antlaşmada Abhazya'da egemen devlete mahsus yetkilerin varlığı sadece Gürcistan tarafından değil, bildiriye imza atan BM, AGİT ve Rusya tarafından da tanınmıştır. Ozgan, a.g.m., s. 192

³⁴² Ayrıntılı bilgi için bakınız. UNOMIG resmi sitesi, www.unomig.org

³⁴³ Zoe M. Hunter, Samuel T. Schwabe, Melisa Sinclair, Michale H.Hoffman, Michael Baranick, Daniel L. Bulghart, "Implications of Independent Kosovo for Russia's Near Abroad", October 2007, www.ndu.edu/ctnsp/publications.html.

³⁴⁴ Jonathan Aves, *Georgia: From Chaos to Stability*, Royal Institute of International Affairs, 1996, s. 31

Abhazya 1994 yılında kabul ettiği yeni anayasa ile egemen bir devlet olarak *'Abhazya Cumhuriyeti'*ni kurduğunu resmen açıklamıştır. Abhazya, Gürcistan ile ilişkilerini federatif ya da konfederatif bir yapı içerisinde sürdürebileceğini bildirmiştir. Ayrıca, Rusya'nın da koruması altına girmeyi talep etmiştir. BM'nin Abhazya-Gürcistan anlaşmazlığında Abhazya'nın statüsünün ne olacağı konusunda da yoğun çalışmaları olmuştur. Şubat 1994'te Cenevre görüşmeleriyle başlayan bu süreçte Abhazya'nın Gürcistan toprak bütünlüğü içerisinde yer almayı reddetmesi, müzakerelerin ilerlemesinin önünde bir engel olarak yorumlanmıştır. BM'nin bağımsız, egemen devletlerden oluştuğu ve devletlerin toprak bütünlüğüne yönelik bakışı ve hassasiyetleri düşünüldüğünde Abhazya'nın bağımsızlığına yönelik tarafsız bir bakış açısı sergilemesi zordu. BM daha sonra da Gürcistan'ın Dostları Grubu ve Dieter Boden'in³⁴⁵ bazı çalışmaları ile bu konuda sonuç alma başarısını gösterememiştir.³⁴⁶

1995 yılı sonrasında Rusya'nın Abhazya politikası değişmiştir. Gürcistan'ın BDT'ye girmesinin ardından Moskova-Tiflis ilişkileri normale dönmüştür. İçeride Çeçen sorunuyla uğraşan Rusya, Abhaz savaşında Abhazlara Çeçenler'in verdiği desteğe karşılık, Rusya-Çeçen çatışmasında da Abhazlar'ın Çeçenlere bir teşekkür desteği verebileceğini düşünmekteydi. Ayrıca Çeçenistan'ın Rusya ve Gürcistan dışında Karadeniz'e tek çıkışı da Abhazya üzerinden olabilirdi. Değişen koşullardan yararlanan Gürcistan Ocak 1996'daki BDT toplantısında Abhazya'ya ekonomik ambargo kararı aldırmıştır.³⁴⁷ Abhazya'yı dünyadan tecrit etme amaçlı bu politika, Abhaz halkını yıldırarak Gürcü isteklerine itaat etmesini sağlamaya yöneliktir. Ambargo öncelikle Abhazya ile ekonomik ilişkileri sona erdirmiştir. Daha sonra ise Abhazya'nın dış dünya ile telefon bağlantıları kesilmiştir. Abhazya'ya yönelik ambargo Gürcistan ve Rusya'nın dışında tüm BDT ülkelerinin de kabul ettiği bir uygulamaydı. Bu uygulama Rusya'nın kendi amaçları için BDT'yi kullanmasının bir

³⁴⁵ Dieter Boden, 2002-2005 yılları arasında AGİT'te Almanya'nın Daimi Heyetinin Başkanlığını yapmış bir diplomattır. Aynı zamanda BM Sekreterliğine bağlı olarak Abhazya Anlaşmazlığı Özel Temsilciliğini yürütmüştür. Daha sonra da AGİT Demokrasi ve İnsan Hakları Enstitüsü Misyon Bürosu Başkanlığını yapmıştır.

³⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Susan Stewart, "The Role Of UN in the Georgian-Abkhazian Conflict", European Centre for Minority Issues, JEMIE Issue 2/2003, www.ecmi.de

³⁴⁷ Çolakoglu, a.g.m., 2005

başka örneği olarak da tarihteki yerini almıştır. Gegeshizde'ye göre Abhazya'nın dış dünyadan tecrit edilme politikası sadece BDT kararlarına indirgenmemelidir, zira bu durumu etkileyen başka etkenler de vardır.³⁴⁸ Ambargo pek çok açıdan Abhaz vatandaşlarını zorlasa da, tarihsel direnme bilinci bir kere Abhazlar'ın içine işlemiş bir duygudur. "Abhazlar kendilerine "*Ambargo demokrasisi*" adında yeni bir yönelim seçerek, tüm olumsuzluklara rağmen ayakta kalmaya çalışıyor ve geleceklerini demokratik uyanışta, sivil toplumda ve Avrupa değerlerinde görüyorlardı."³⁴⁹

Abhazya-Gürcistan arasındaki sorunun çözümü için uluslararası platformda BM ve AGİT öncülüğünde bugüne kadar 1993 yılından itibaren 350'nin üzerinde görüşme yapılmış ve 400 civarında da belge imzalanmıştır. Görüşmelerde anlaşmazlığın siyasal diyalog yoluyla çözümü, mültecilerin geri dönüşü, federasyonun kurulması gibi konular müzakere edilmiştir. Anlaşmazlıkların çözümlenememesindeki temel sebeplerden biri de savaş sırasında Abhazya'dan Gürcistan'a göçen ve sayıları 250 bin civarındaki mültecilerin geri dönmesi meselesidir. Gürcistan Abhazya'nın statüsünün belirlenmesinden önce mülteci sorununun halledilmesi gerektiğini ön şart olarak ileri sürmektedir. Bu göçmenlerin 70 bini anlaşmalar çerçevesinde vatanına geri dönmüştür. Gürcü tarafı toplam göçmen sayısını 320 bin olarak göstermektedir. Ayrıca 1994 yılı itibarıyla yapılan anlaşma uyarınca mültecilerin peyderpey dönmelerini öngören anlaşmayı hiçe sayan Gürcü tarafı, toplu dönüşü savunmakta ve bu durum da çözümü zorlaştırmaktadır. Gürcistan, sorunu uluslararası arenada Abhazları zorda bırakmak adına da kullanmaktadır. Abhazlar ise iyi planlanmamış bir geri dönüşün ülkede çatışma yaratma ihtimalini düşünerek, bu durumdan Gürcülerin askeri harekât için istifade etmesinden çekiniyorlardı. Gürcü tarafının amacı Abhazya'daki Gürcü nüfusunun savaş öncesindeki üstünlüğünü tekrar sağlamaktır. Ayrıca iki taraf da birbirini savaş sırasında etnik temizlik ve soykırım yapmakla suçlamaktadır. Savaş suçları ve tazminat konusu bu çerçevede gündeme gelmektedir.³⁵⁰ Abhaz tarafı ayrıca savaşta Gürcü tarafında savaşanların da geri dönmesine izin verilmemesi gerektiğini

³⁴⁸ Archil Gegeshidze, "Isolation of Abkhazia", www.gfsis.net

³⁴⁹ Victor Erofeev, Abhazya Karadeniz'de Ümit Veren İstenmeyen Ülke, Kafkasya Forumu Dergisi, Sayı 4/5 Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2006, s. 95

³⁵⁰ Taştekin, a.g.m., 2001, Schaich, a.g.m., s. 65

düşünmektedir.

Gürcistan 1995 İlkbaharında, kendisini Abhazya'nın statüsüne ilişkin bakış açısını belirtmesi yönünde ciddi bir baskı altında hissetmiştir. Mayıs 1995'te Gürcü Parlamentosu Rusya ile; Rus modeline benzeyen, Gürcistan'da bir "*Asimetrik Federasyon*" kurulmasına dair memorandum imzalamıştır. (Abhazlar bunu imzalamamıştır.) BM tarafından da destek gören bu model çerçevesinde Gürcistan, ulusal yasama-yürütme-yargı birimlerinin en üstte olduğu, çeşitli derecelerde otonomiye sahip birimlerden meydana gelen ve bu birimlerin yasama-yürütme-yargıya itaat ettiği bir devlet olacaktı. Devlet içinde Abhazya ve Acarya tarihsel özellikleri ve etnik kompozisyonlarından ötürü devlet içindeki diğer bölgelerden daha fazla imtiyaza sahip olacaktı. Abhaz tarafı ise Gürcistan ile olan ilişkilerini konfederasyon ya da gevşek konfederasyon çatısı altında yapılandırmak istediğini belirtmiştir.³⁵¹ 1997 yılında ise Abhaz tarafı iki ülke ilişkilerini federatif bir yapıya oturtan bir öneri ile Gürcistan'ın kapısını çalmıştır. Gürcü tarafı bu teklife yanıt vermemiştir. Mayıs 1998 itibari ile Gürcistan ile Abhazya tekrar savaşın eşiğine gelmişlerdir. Sınırdaki Barış Güçlerini geçen Gürcü askerler Gali bölgesini işgal etmeye kalkışmıştır. Her ne kadar Gürcü tarafı bu askerleri terörist olarak nitelendirse de aralarında resmen Gürcü ordusuna mensup bulunan askerler de vardı. Çatışmalar sonucu Gürcü askerler geriye çekilmiştir. Çatışmaların ardından BM, AGİT ve Rusya'nın girişimleri tekrar barış sürecini yaratmaya yönelik olmuştur.³⁵²

Abhazya'da 3 Ekim 1999 tarihinde halkın %97,7'sinin bağımsızlıktan yana oy kullandığı bir referandum gerçekleştirilmiştir. 12 Ekim 1999'da ise "*Abhazya Cumhuriyeti'nin Bağımsızlık Belgesi*" kabul edilmiştir. Abhazya'nın bağımsızlığını o tarihte tanıyan bir devlet olmasa da, bu şekilde Abhazya Gürcistan'dan fiilen ayrılmıştır.

2000'li yıllarda Rusya'nın Abhazya politikası, değişen ve gelişen olaylara göre yeniden şekillenmiştir. Rusya bir yandan Abhazya'da mevcut olan Barış Gücü

³⁵¹ Aves, a.g.e., 1996, s. 33

³⁵² 16-18 Ekim 1998'de Atina'da, 7-9 Haziran 1999'da İstanbul'da ve 15-16 Mart 2001'de Yalta'da bazı görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler esnasında saldırmazlık anlaşmaları güncellenmiş, iki taraf arası ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, mültecilerin geri dönüşü ve sınır güvenlikleri gibi konular masaya yatırılmıştır.

Birlikleri'nin bölgede kalma süresini uzatmaya çalışırken, öte yandan Abhaz vatandaşlarına Rus pasaportu vermeye başlamıştır. Gürcistan, bu politikaları Rusya'nın Abhazya'yı ilhak etme planları olarak görmüştür. Gürcistan'ın bu konudaki hassasiyetleri Soçi'deki Shevardnadze-Putin görüşmelerinde açıkça dile getirilmiştir.³⁵³ Rusya, Gürcistan-Abhazya arasındaki dengeleri iyi etüt ederek, bölge siyasetinde önemli kazanımlar elde etmeye devam etmiştir.

3.1.4. Saakaşvili Dönemi Gürcistan-Abhazya İlişkileri

2003 yılı sonunda gerçekleşen “*Kadife Devrim*” ile Gürcistan'da iktidara gelen Saakaşvili'nin Gürcistan içerisinde yer alan özerk bölge ve cumhuriyetlere yönelik önemli hedefleri bulunmaktaydı. Öncelikle Acaristan'daki sorunu çözen yeni lider, daha sonra da Güney Osetya ve Abhazya'daki sorunları en kısa zamanda çözmeyi vaatetmiştir. Saakaşvili'nin konuşmalarından anlaşılan, öncüllerinden pek de farklı bir politika izlemeyeceği ve bu bölgelerde tam egemenliği sağlamak için açıkça “*güç*” kullanacağıydı. Saakaşvili iktidara geldikten sonra en önemli geliri turizm olan Abhazya'nın turizmini sekteye uğratabilecek açıklamalar yapmıştır. Şubat 2004'te düzenlediği Rusya ziyaretinde Putin ile Abhazya'nın siyasi statüsünün belirlenmesi konusunda uzlaşmaya yanaşmıştır. Gürcistan bu görüşmenin ardından yeni federal çözüm planını Mayıs 2004 itibarıyla sunmuştur. Eski Adalet Bakanı ve bu planın fikir babası Kote Kublasvili planı şu şekilde özetlemiştir: 'İki unsurlu federal bir devlet kurulacak (Gürcistan ve Abhazya arasında), Abhazya'nın savunması ve dış politikası Gürcü federasyonu merkez parlamentosunun kontrolünde olacak, ancak hukukun güçlendirilmesi ve kontrolü yerel otoritelere bırakılacaktı, Abhaz parlamentosunun çoğunluğu Abhazlar'dan oluşacaktı, Gürcistan'ın diğer bölgelerinin aksine, Abhazya'da para birimlerinin üzerinde Abhaz sembolleri, Abhazca ve Gürcüce olmak üzere yer alacaktı.³⁵⁴ Ayrıca, Abhazya'ya uygulanan ambargonun kaldırılması, mültecilerin isteğe bağlı olarak adım adım geri dönmeleri

³⁵³ 28 Ocak 2003 tarihinde bir araya gelen Putin ile Shevardnadze Abhazya'daki barış gücü, Suhumi-Soçi demiryolunun açılması, Abhazlara Rus pasaportu verilmesi gibi konular görüşmüşlerdir. Putin, Gürcü göçmenlerin Abhazya'ya dönüşü konusunda destek vermeyi taahhüt etmiştir. Ayrıntılar için bakınız. Mert, a.g.e., s. 56

³⁵⁴ Giorgi Sepashvili, “Abkhaz Georgian Sides Discuss Security Issues”, 20.05.2004, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=6973>

ve Tiflis-Suhumi tren seferlerinin başlatılması gibi konular da bu çerçevede görülecekti.³⁵⁵ Ancak Abhaz Başbakanı Hacimba federasyon teklifini redd ederek, Abhaz halkının bağımsız Abhazya istediğini ve 1999 referandumunu kabul ederek de bu konuda somut bir adım attığını belirtmiştir.

3 Ekim 2004 tarihinde Abhazya’da yapılan devlet başkanlığı seçimleri Abhazya için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Seçimlerde Rusya’nın ve eski lider Ardzinba’nın desteklediği Rauf Hacimba ile Abhaz aydınları ve bürokrasisinin desteklediği Sergei Bagapş arasındaki mücadeleyi Bagapş kazanmıştır. Bagapş bir anlamda değişim ve tanınma isteyen Abhaz halkının umudu olmuştur. Aslında iki lider de Abhazya’nın Gürcistan’dan ayrı, bağımsız bir devlet olması gerektiği üzerinde hemfikirdir. Ancak halk 1992’den beri Rus desteğiyle iktidarı elinde tutan elitin değişmesini ve ekonomik açıdan Abhazya’nın daha iyi noktalara taşınması isteğini sandıkta dile getirmiştir. Kanbolat’ın “*Sessiz Devrim*” diye nitelendirdiği bu yönetim değişikliğinin Ukrayna ve Gürcistan’daki renkli devrimin uzantısı olduğunu düşünenlerin sayısı az değildir.³⁵⁶ Abhaz yönetimine Batı yanlısı ve demokratik bir devlet kurma hedefleri olan birinin gelmesi, Rusya’nın uzun vadedeki çıkarlarına aykırıydı. Seçimin ardından Abhazya’ya yönelik siyasi ve ekonomik baskıların artması sonucu, Bagapş seçimleri tekrarlamak durumunda kalmıştır. Bu kez Bagapş ve Hacimba aynı safta, bir kez daha seçime girmiştir. 12 Ocak 2005 tarihli seçimlerde bu ikili oyların % 91,54’ünü almış, Bagapş devlet başkanı, Hacimba onun yardımcısı (Dışişleri, savunma ve güvenlik politikalarından sorumlu) olmuştur.³⁵⁷ Sonuç olarak Rusya, yönetimde Hacimba’yı önemli bir konuma getirerek bu şekilde dengeleri sağlamaya çalışmıştır. Rusya’nın Abhazya’da barış gücü askerleri bulundurması ve açıkça Abhaz yanlısı tutum takınması Gürcistan’ı rahatsız etmiştir. “Rus askerlerinin bölgede barışı sağlamaktan ziyade istikrarsızlık kaynağı olduğu görüşündeki Gürcü tarafı, 18 Temmuz 2006’da alınan parlamento kararıyla Abhazya ve Güney Osetya’da yer alan Rus askerlerinin geri çekilmelerini veya yerlerine başka

³⁵⁵ Güner Özkan, “Gürcistan’da Yeni Yönetim, Etnik Ayrılıkçı Bölgeler ve Güvenlik”, Der: M. Turgut Demirtepe, *Orta Asya ve Kafkasya’da Güç Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, 2008, s. 226

³⁵⁶ Hasan Kanbolat, “Abhazya Nereye Gidiyor?”, 27.09.2006, www.asam.org.tr

³⁵⁷ “Abkhazia’s New Leader Vows Closer Ties With Moscow”, Civil Georgia, 14.01.2005, <http://www.civil.ge/eng/article>

bir uluslararası barış gücünün yerleştirilmesini istemiştir.”³⁵⁸ Rusya-Gürcistan arasında süregelen gerginlikler ve Saakaşvili’nin Batı yanlısı politikaları 2006 yılına damgasını vurmuştur. Taraflar arasında Gürcistan’daki Rus üslerinin kapatılması mevzusu müzakere edilmiş ve müzakereler sonunda Rus tarafı 31 Mart 2006 tarihinde Gürcistan’daki üslerini kapatmayı kabul etmiştir.³⁵⁹

Kodori Vadisi konusu da Abhazya sorunu içindeki bir başka husustur. Gürcistan-Abhazya sınırında bulunan ve stratejik açıdan oldukça önemli bir konuma sahip olan bu vadi Abhazya’yı ikiye bölmekteydi ve ülkeyi Karadeniz’e açan tek uygun kapıydı.³⁶⁰ Mayıs 1994’te imzalanan Moskova Antlaşması ile Yukarı Kodori Vadisi’nin denetimi Abhazlardan alınarak bölgeye UNOMIG kuvvetleri yerleştirilmiş ve iki tarafın (Abhaz-Gürcü) da bölgeye asker sokamayacağı kararlaştırılmıştır. BM’nin 937 nolu kararı itibarıyla UNOMIG’in vadide iki görevi vardı: 1- Gürcü askeri güçlerinin vadiden Abhaz sınırına kadar geri çekilmesini denetlemek. 2- Vadide devriye olarak gezmek ve asayiş kontrol etmek.³⁶¹ Kodori Vadisi 2000 yılından itibaren pek çok olay ve taciz hareketlerine maruz kalmıştır. Rehine krizi, helikopter saldırısı, Çeçen savaşçıların saldırısı, Rus askeri güçlerinin saldırısı bunlardan bazılarıdır.³⁶² 2006 yılında ise Gürcistan’ın Yukarı Kodori’de güvenliği sağlamak üzere askeri harekâta girişmesi, Abhazya ve Rusya cephelerince Kodori’ye yönelik uygulanan mevcut antlaşmanın ihlali olarak yorumlanmıştır. Gürcistan ise, hükümetin atadığı bölgesel yönetimi Başkan Emzar Kvitsiani’nin etrafında toplanan paramiliter grubun merkez yönetime karşı gelmesi üzerine silahlı müdahaleye başladığını belirterek³⁶³ olayı hem meşrulaştırmaya çalışmış hem de kendi iç sorunu olarak göstermiştir. Saakaşvili’nin Kodori operasyonunun Gürcü-Abhaz anlaşmazlığından dolayı oluşmuş statükoyu değiştirme siyasi hedefine ulaşmada bir ara basamak olduğu ve 1994 anlaşmasının tek taraflı bozulması

³⁵⁸ Özkan, a.g.m., 2008, s. 229

³⁵⁹ Kamil Ağacan, “Rus-Gürcü Gerginliği Kronikleşiyor”, Stratejik Analiz, Şubat 2007, ss. 12-13

³⁶⁰ Bu kapı aynı zamanda başkent Suhumi’nin de kapısıdır. Bu kapı kapalı kaldığı müddetçe Gürcü kuvvetlerin Abhazya’ya yeniden girmeleri zordur. Dolayısıyla Kodori Vadisi Abhazya’nın güvenliği açısından da büyük önem taşımaktadır. Fikret Ertan, “Kodori’de Neler Oluyor?”, 30.07.2006, www.turksam.org/tr/a1006.html

³⁶¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Kodori_Gorge

³⁶² Ayrıntılı bilgi için bakınız. Fehim Taştekin, “Abhaz Gürcü Sorununun Kilit Vadisi: Kodori”, Kafkas Vakfı Raporları 5, www.kafkas.org.tr

³⁶³ Özkan, a.g.m., 2008, s. 230

amacına hizmet ettiği söylenebilir.³⁶⁴

Rusya ise Mart 2008’de, 1996 yılında BDT tarafından alınan ve Abhazya’ya yönelik uygulanan ekonomik, ticari ve haberleşme ambargosunu kaldırmıştır.³⁶⁵ Otoriteler bu olayı Kosova’nın bağımsızlığı ile ilişkilendirmektedir. Şöyle ki Kosova’nın 17 Şubat 2008 tarihinde ilan ettiği bağımsızlığını önleyemeyen Rusya, Abhazya’ya uyguladığı ambargoyu kaldırarak hem Batıya hem de Gürcistan’a mesaj yollamıştır. Bu mesaj, Abhazya’nın bağımsızlığının gelecekte Rusya tarafından tanınabileceği yönlü olmuştur. Ambargonun kaldırılması konusunda Rusya Dışişleri Bakanlığı Vekili Grigory Karasin Abhazya-Rusya arasındaki ticaret hacminin arttırılacağını ve kültürel, bilimsel ve eğitim alanlarında güçlendirilmiş bir işbirliği içine gireceklerini belirtmiştir.³⁶⁶ Abhazya devlet başkanı Bagapş ise Rusya’nın ambargoyu kaldırmasının yararlı olduğunu, bu şekilde Abhaz ekonomisinin iki-üç yıl içerisinde canlanacağını umduklarını ve başta turizm olmak üzere tarım, inşaat, ulaştırma, nakliye konularında dışarıdan yatırım beklediklerini belirtmiştir.³⁶⁷

28 Mart 2008’de Gürcistan Abhazya’ya ilişkin yeni barış planını iletmiştir. Abhazya ise Gürcistan ile sadece ekonomik projeler çerçevesinde işbirliği yapmayı istemiş ve siyasi-idari konuları ise müzakere etmeye yanaşmamıştır.³⁶⁸ Abhazların bu tavrının arkasında Rusya’nın desteğini hissetmelerinin, Gürcistan’a karşı duydukları güven eksikliğinin ve bağımsızlık istençlerinin büyük rolü vardır. Ayrıca Gürcü yönetiminin Acaristan sorununu çözdükten sonra Tiflis’in, Acaristan’ın özerkliğine müdahale eden ve özerk yönetimin yetkilerini kısıtlayan politikaları Abhazya için olumsuz bir örnek teşkil etmiştir.³⁶⁹ Rusya ise ambargoyu kaldırmasının ardından Güney Osetya ve Abhazya ile olan ilişkilerini geliştirme çalışmalarına hız vermiştir. Rusya, bu devletleri resmî olarak tanımadan, bu bölgelerde bazı temsilcilikler

³⁶⁴ Sergei Markedonov, “A Russian Perspective: Forging Peace In The Caucasus”, Russian Analytical Digest, 40/08, www.res.ethz.ch, s. 6

³⁶⁵ <http://www.haberler.com/rusya-abhazya-ya-uygulanan-ambargoyu-resmen-haberi/> 06.03.2008

³⁶⁶ “Russian Deputy Foreign Minister on Lifting Abkhaz Sanctions”, Civil Georgia, 17.03.2008, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=17373>

³⁶⁷ <http://www.samanyoluhaber.com/haber-115338.html>, 3.09.2008

³⁶⁸ Hasan Kanbolat, “Abhazya ve Güney Osetya Sorunu Çatışmaya Dönebilir Mi?”, Stratejik Analiz, Haziran 2008.

³⁶⁹ Kanbolat, a.g.m., Haziran 2008

kurarak ilişkileri arttırmaya karar vermiştir.³⁷⁰

8 Ağustos 2008 tarihinde başlayan Güney Osetya savaşı Abhazya'nın da geleceğini etkilemiştir. Nitekim Abhazya, 12 Ağustos 2008 tarihinde Kodor Vadisi'nde denetimi tekrar ele geçirmiştir. 21 Ağustos 2008 tarihinde Abhazya ve Güney Osetya'daki halk kitleleri Rusya'yı kendilerini tanımaya çağırmıştır. Özellikle başkent Suhumi'de toplanan 50.000 kişi Abhaz Parlamentosu'nun organize ettiği mitingde toplanarak seslerini dünyaya duyurmuştur.³⁷¹ Savaşın ateşkesle sona ermesinin ardından 25 Ağustos 2008 tarihinde Rusya parlamentosunun alt kanadı Duma ve üst kanadı Federasyon Konseyi'nin üyelerinin Abhazya ve Güney Osetya'nın tanınması yönündeki tasarısı, başkan Medvedev'e sunulmuştur. Rusya Devlet Başkanı Medvedev ise 26 Ağustos 2008 tarihinde tasarıyı onaylayarak Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'yı resmen tanıdığını ilan etmiştir.³⁷² Medvedev, kararın ardından yaptığı açıklamada Saakaşvili'yi "Gürcistan Gürcüleridir" sloganıyla hareket eden eski Gürcü lider Gamsakhurdia'ya benzeterek, Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya konusunda barışçıl çözümler bulmak yerine güç politikasına yönelmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir.³⁷³ Medvedev, Güney Osetya ve Abhazya'nın kendi geleceklerini kendilerini belirlemelerinin en doğal hakları olduğunu söylemiştir. Güney Osetya ve Abhazya'nın Rusya tarafından tanınması, sözkonusu devletlerin halkları tarafından mutlulukla karşılanmıştır. 5 Eylül 2008 tarihinde ise Rusya'nın ardından Nikaragua, Güney Osetya ve Abhazya'yı tanıyan ikinci devlet olmuştur.³⁷⁴ Ekim 2009'da Venezüela ve Aralık 2009'da Nauru³⁷⁵ Abhazya'yı resmî olarak tanımıştır. Küba ve

³⁷⁰ "Paper: Kremlin Considers Official Ties With Abkhazia,S.Osetia", Civil Georgia, 14.04.2008, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=17573>

³⁷¹ "Abkhazia,S.Osetia Call For Recognition", Civil Georgia, 21.08.2008, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=19249>

³⁷² <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=730475&title=rusya-kritik-bagimsizlik-imzasini-attigurcistan-bu-bir-ilhaktir-dedi>

³⁷³ "Russia Formally Recognizes Abkhazia and S.Osetia", Civil Georgia, 26.08.2008, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=19293>

³⁷⁴ Aylin Yardımcı, "Abhazya'nın Tanınma Savaşı", 29.09.2008, <http://cumhuriyet.com.tr>

³⁷⁵ Pasifik Okyanusu'nun batısında yer alan Nauru, Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgesi Abhazya'yı resmi olarak tanımıştır. Moskova'da iki ülke arası diplomatik ilişkilerin kurulmasına dair imzalar atılmıştır. 15 binlik nüfusa sahip Nauru'nun toplam arazisi 22 kilometrekaredir. Nauru bağımsızlığını 1967 yılında elde ettiğinde kendisine en büyük desteği Rusya yapmıştı. Fuat Seferov, "Dünyanın En Küçük Ülkesi Nauru da Abhazya'yı Tanıdı", 16.12.2009, <http://www.haberrus.com/avraya/1534-Dunyanin-en-kucuk-ulkesi-Nauru-da-Abhazyayi-tanidi.html>

Beyaz Rusya da tanımayı düşünen diğer devletlerdir. Abhaz tarafı Gürcistan'dan, Rusya'nın Gürcistan'ı, Çek Cumhuriyeti'nin Slovakya'yı ve Endonezya'nın Doğu Timor'u tanıdıkları gibi kendisini tanımasını istemektedir.³⁷⁶

Görüldüğü gibi Abhazya sorunu ancak tarihsel süreç çerçevesinde incelendiğinde konuyla ilgili daha sağlıklı yorumlar yapılabilir. Çünkü, sorunun temelleri geçmişte saklıdır. Rusya'nın Abhazya'yı tanımasının ardından başlayan yeni süreç ile birlikte Abhaz-Gürcü anlaşmazlığının akıbetinin ne olacağı belli değildir. Gürcü mültecilerin dönüşü, Abhazya-Gürcistan sınırının güvenliğinin arttırılması, Kodori Vadisi'nin statüsü, Abhazya'daki Rus birliklerinin ne kadar süre daha kalacağı, Gürcistan iktidarının kuvvet kullanımına tekrar başvurup başvurmayacağı gibi konular önümüzdeki günlerde de Abhazya sorununun çözümüne ilişkin gelişmelerin ana hatlarını belirleyecek faktörler olacaktır. BM, AGİT gibi uluslararası aktörler ile Rusya ve Gürcistan gibi bölgesel aktörlerin de etkileriyle sorunun çözümü uzamıştır. Gerçek olan şudur ki Abhaz-Gürcü tarafları arasında var olan güven eksikliği sorunun çözümü konusundaki en büyük engeldir.

3.2. Güney Osetya

3.2.1. Güney Osetya'nın Genel Özellikleri

Gürcistan'ın kuzey kesiminde, resmi olarak Gürcistan sınırları içinde özerk bir bölge olan Güney Osetya, Sovyet döneminde kurulmuştur. Güney Osetya SSCB'nin dağılma sürecinde bağımsızlığını ilan ederek fiilen bağımsız olmuştur. Gürcistan, bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, Güney Osetya'nın özerk bölge statüsünü kaldırmıştır. Yüzölçümü 3900 km² ve nüfusu 70.000 (2000 yılı tahmini) civarı olan bölgenin merkezi Tshinvali'dir.³⁷⁷ Güney Osetya'nın kuzeyinde Kuzey Osetya, güneyinde Gürcistan'ın İç Kartli eyaleti, batısında Yukarı Svaneti ve Imereti eyaletleri, doğusunda Mtshkayavenati eyaleti bulunur.

Osetleri Hint-Avrupa dil ailesine mensup, onun alt kollarından İran dilini

³⁷⁶ Viacheslav Chirikba, "An Abkhaz Perspective: Abkhazia After Kosovo", Russian Analytical Digest, 40/08, www.res.ethz.ch, s.16

³⁷⁷ Güney Osetya'da resmi dil Rusça ve Osetçedir. Halkın çoğunluğu Ortodoks Hristiyanıdır. Müslümanlar azınlıktadır. "Güney Osetya Cumhuriyeti", www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/11.

kullanan bir millet olarak tanımlamamız mümkündür.³⁷⁸ Halkın % 66'sını Osetler, % 29'unu Gürcüler oluşturmaktadır. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan Osetlerin akrabaları bölgenin kuzeyinde yer alan Kuzey Osetya Cumhuriyeti içinde yaşamaktadır. Kuzey Osetya (Alanya) ise Rusya Federasyonu sınırları içerisinde olan özerk bir cumhuriyettir. Merkezi Vladikafkas'tır. 678.000'lik nüfusunun %62.7'si Oset, %23.2'si Rus, kalanlar İnguş ve Ermeni kökenlidir.³⁷⁹ SSCB'nin parçalanması ile birlikte Kafkas sıradağlarının sırtında Kuzey ve Güney Osetya'yı ayıran hat onlar için aniden devlet sınırı olmuştur.³⁸⁰ Oluşan yeni jeopolitik ve Kuzey-Güney Osetya halkları arasındaki akrabalık güneydekilerin kuzeydekilerin içerisine dâhil olmak istemelerini etkileyen başlıca faktörlerdir.

3.2.2. Güney Osetya'nın Tarihçesi

Osetler'in orijinleri konusunda iki farklı hipotez vardır. Bunlardan ilkinе göre Osetler M.Ö. VII. yüzyılla M.S. I.yüzyıl arasında İskit-Sarmat nüfuzu altına girmiş, daha sonra ise yine bir Sarmat kabilesi olan ve İranî dil konuşan Alanlar ile karışmıştır. İkinci hipotez Osetleri Kafkasya'nın otokton³⁸¹ halklarından birinin akrabaları olarak gösterir. Buna göre Osetler Alanlar'dan Orta Çağın erken dönemlerinde İran kökenli dili öğrenmiştir. Ancak bu olay öncesinde Osetler Kafkas dillerinden birini konuşmaktaydı.³⁸² İlk hipoteze göre, İskitler M.Ö.VII.yüzyılın başlarında Merkezi Kafkasya'ya yerleşmiştir. Kendilerinden önce burada var olan Kubanlar ile ilişki içerisine giren İskitler onları asimile etmiştir. Daha sonra bölgeye doğudan gelen İranî göçebeler (Sarmat ve Alanlar) ile İskitler'in karışımından doğan sentez Osetler'in ataları olarak kabul edilir.³⁸³ 13.yüzyıldaki Moğol işgali ve 14.

³⁷⁸ Osetler İron ve Digor dillerini konuşur. İron Osetler Ortodoks Hristiyan, Gigor Osetler ise Müslümandır.

³⁷⁹ Kuzey Osetya'da resmi dil Rusça ve Osetçedir. Halkın %70'i Hristiyan, %30'u Müslümandır. "Kuzey Osetya Cumhuriyeti (Alanya)", <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/15>.

³⁸⁰ Christian Neef, *Kafkasya- Rusya'nın Kanayan Yarası*, Yenihayat Kütüphanesi, 2004, s. 94

³⁸¹ Otokton, o bölgenin yerlisi anlamına gelir.

³⁸² I. Nasidze, D.Quinque, I. Dupanloup, S.Rychkov, O.Naumova, O. Zhukova, M.Stoneking, "Genetic Evidence Concerning the Origins of South and North Ossetians", *Annals of Human Genetics*, 2004, s. 588,

³⁸³ Sarmatlar ve Alanların bölgeye gelmesi İskitler'in Kafkasya'da kazandığı siyasi ve etnik-kültürel konumu daha da güçlendirmiştir. Bu toplulukların sahip olduğu İranî dil onları Avrasya steplerinin ve eski uygarlıkların büyük dünyasına bağlamış, nüfuzlarını arttırmıştır. Bu kültür dünyası batı ile doğu,

yüzyıldaki Timur istilası sonrası Osetler dağlara göç edip farklı yerli kabilelerle kaynaştılar ve tarih sahnesinden 'isim olarak' silindiler. “*Alan*”³⁸⁴ ismini, (öz isimlerini) unutmalarının ardından modern Osetler kendilerini farklı yerel isimler olan İron, Digor ve Twal olarak adlandırmıştır.³⁸⁵ Gürcü tarihçilere göre Osetler Shida Kartli’ye (Güney Osetya’ya bu isimle hitap ediyorlar) Güney Osetya sınırının kuzeyindeki Rus topraklarından gelmektedir ki, oraya da 17. yüzyılda Samachablu bölgesinin Prensi Matchabelli’nin serfleri iken Kafkas dağları üzerinden göçmüşlerdir. Dolayısıyla Gürcülerin Osetlere karşı duydukları kin Ruslara olan yakınlıklarından da ileri gelmektedir.³⁸⁶

16.yüzyılda Kırım hanlığına bağlı olan Kabardeyler’in yönetimi altında olan Osetler, Kabardeyler Rus egemenliğine girince onlar da aynı kaderi paylaştılar.³⁸⁷ Osetlerin Rusya ile ilişkileri 18. yüzyılın başlarına kadar gider. Osetler o yıllarda Rus himayesi altına girebilmek için Rusya’yı ikna etmek adına St.Petersburgh’ta daimi elçilik kurmuşlardır. Ancak Rusya o yıllarda Osmanlı ve İran ile ilişkilerini bozmamak için Osetya’yı istila etmemiştir. 1768’de başlayan Osmanlı-Rus mücadelesinde ise Osetler Rusların yanında savaşmıştır. Savaş sonu imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile 1774’te Osetya toprakları Rusya’ya geçmiştir. Osetler 19. yüzyılda Kuzey Kafkasyalıların çoğunluğunun Rusya ile savaştığı bir konjonktürde Rusya’nın müttefeki olarak kalmıştır. Bölge stratejik açıdan önemliydi; zira, Rusya ile Gürcistan’ı bağlayan dağ tabanının geçişini içermekteydi.³⁸⁸ 19. yüzyılın başında Doğu Gürcistan Rus hâkimiyeti altına girmiştir. Osetya Ruslar tarafından 1843 yılında oluşturulan Tiflis eyaletine sonradan bağlanmıştır.³⁸⁹ Osetya,

güneyin eski uygarlıkları ile kuzeyin Avrupa kavimleri arasında birleştirici bir halkayı oluşturmaktaydı. Ruslan Bzarti, “Osetlerin Tarihi”, www.kafkasya.net

³⁸⁴ 4. yüzyılda başlayan Kavimler Göçü sırasında Hun istilasına uğrayan Alanlar Hunlara yenildikten sonra, Hunlara katılarak Roma ile mücadeleye girişmiştir. Roma ordusuna karşı alınan zaferde önemli rol oynayan Alanlar, sonradan Germen boyları Vandallar Galya’yı istila etmiştir. Burada ikiye ayrılan Alanlar’ın bir kısmı Roma ile ittifak yapıp Fransa-Belçika ve İtalya’nın kuzeyine yerleşmiştir. İkinci grup ise Galya zaferinin ardından İspanya’ya gidip, İber yarımadasının önemli bölümünü ele geçirmiştir. Sonra ise Batı Gothlarla olan mücadeleyi kaybedip, Vandal egemenliği altına girmişlerdir. “Batıda Alanlar”, www.circassiancanada.com/tr/tarih/027_batida_alanlar.htm

³⁸⁵ Algis Przauskas, “Ethnic Identity, Historical Memory and Nationalism in Post Soviet States”, Center For Studies Of Social Change, March 1995

³⁸⁶ Goldenberg, a.g.e., s. 105

³⁸⁷ “Osetler”, 17.12.2007, www.kafkasya.net

³⁸⁸ Goldenberg, a.g.e., s. 105

³⁸⁹ Fatih Özbay, “Tarihsel Süreç İçinde Güney Osetya Sorunu”, 25.06.2008, www.bilgesam.org.tr

bu bölgeyi eline geçiren Rusların bölgenin güneyini Gürcü yönetimi altına sokmalarından beri bölünmüş durumdadır.³⁹⁰ Dolayısıyla Güney Osetya sorununun temellerini dolayısıyla 19. yüzyıldan itibaren aramaya başlayabiliriz.

1918-1920 yılları arası Kafkasya'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi Osetya'da da Menşevik-Kızıl Ordu mücadelesi çerçevesinde önemli çatışmalar meydana gelmiştir. Temmuz 1918'de Rusya Komünist Partisi Güney Osetya'da açtığı teşkilat bürosuyla Güney Osetya'nın Menşevik Gürcü yönetimi ile mücadelesini desteklemiştir. Osetlerin ayaklanmaları Gürcü hükümeti tarafından bastırılmıştır. 26 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Gürcistan aynı tarihte ülkedeki tüm azınlıklara eşit siyasi-sosyal haklar tanıyarak onlara kendilerini geliştirme şansı verirken, 1919 yılında yerel meclisleri kapatıp Güney Osetyalıların kendi kaderlerini tayin haklarını ellerinden almıştır.³⁹¹ Gürcü kaynaklara göre 7 Mayıs 1920 tarihinde Gürcistan-Rusya arasında imzalanan dostluk antlaşması uyarınca Rusya Güney Osetya'yı Gürcistan'ın bir parçası olarak kabul etmiştir.³⁹² Kızıl Ordunun 1921'de Gürcistan'a girmesiyle Güney Osetya'daki Gürcü hâkimiyeti bir süreliğine de olsa son bulmuştur. Sovyet hükümeti 20 Nisan 1922'de Güney Osetya'yı '*Özerk Bölge*' olarak Gürcistan'a bağlamış, Kuzey Osetya'ya ise Sovyet sınırları içerisinde önce '*Özerk Bölge*', 1936 yılında ise '*Özerk Cumhuriyet*' statüsü vermiştir. SSCB'nin var olduğu yıllar boyunca Osetlerin herhangi bir ayrılıkçı talebi sözkonusu olmamıştır. SSCB'nin dağılma sürecine girdiği dönemde ise Güney Osetya-Gürcistan arası ilişkilerde ciddi kopuşlar meydana gelmiştir. Oset milliyetçiliği de bu dönemde zirveye yükselerek Kuzey Osetya-Güney Osetya bütünleşmesi idealini tetikleyerek Osetleri heyecanlandırmıştır. Peresteroyka döneminde Osetler Gürcistan'ın egemenliğine "*kafa tutan*" ilk etnik kimlikti.³⁹³ Oset milliyetçiliği ne kadar yükseldiyse o dönem aynı oranda Gürcü milliyetçiliği de yükselmiştir. Gürcüler ve Osetler birbirlerinin ulusal iddialarını kendi uluslarına

³⁹⁰ Mert, a.g.e., s. 61

³⁹¹ Merve İrem Yapıcı, "Kafkasya'nın Sorunlu Bölgesi: Güney Osetya", Orta Asya Kafkasya Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2007, s. 73

³⁹² Nikola Cvetkovski, "The Georgian South Ossetian Conflict", Aalborg University, www.caucasus.dk/publication5.htm

³⁹³ Cornell, a.g.e., 2002, s. 187

yönelik tehdit olarak algılamaktaydı.³⁹⁴ 1989 yılı Oset-Gürcü gerginliğinde kriz aşamalarının başlangıcıdır. 1989'da Kuzey Osetya ile birleşmeyi hedefleyen “*Ademon Nıhas*” (Güney Osetya Halk Cephesi Örgütü) kurulmuştur. Örgüt, Güney Osetya ile benzer sorunlar yaşayan Abhazya bölgesiyle sürekli dirsek temasında olup, hem onları desteklemiş hem de onlardan destek almıştır.³⁹⁵ Bu çalışmalar Gürcülerin tepkisini çekmiştir. Gürcü yönetimi ise bu dönem üniter yapıyı sağlamlaştırmak adına, “*Tek devlet-tek ulus-tek dil*” politikasına hız vermiştir. Ayrıca Gürcistan yönetimi Güney Osetya'nın siyasi özerkliğini kısıtlayan bazı kararlar almıştır. Kasım 1989'da Güney Osetya'dan bir heyet bölgenin statüsünün “*Özerk Cumhuriyet*” e yükseltilmesini talep etse de Gürcistan bu statü değişikliğini anayasaya aykırı bularak reddetmiştir.³⁹⁶ Gürcistan Yüksek Sovyeti'nin 1990 yılı itibarıyla bölgesel düzeyde siyaset yapan siyasi partilerin seçimlerini engelleyen bir kanun çıkarması Oset ve Abhazlar'ın siyasal katılımına darbe vuran bir girişimdi. Bu olay sonrası Güney Osetya, 20 Eylül 1990'da “*Güney Osetya Demokratik Cumhuriyeti*”ni ilan etmiştir. Kısa bir süre sonra ise demokratik kelimesi kaldırılarak “*Güney Osetya Cumhuriyeti*” adını almıştır.³⁹⁷ Gürcistan ise bu harekete tepkisiz kalmamış ve Aralık 1990'da Güney Osetya'nın özerkliğini kaldırarak Tiflis yönetimine bağlamıştır. Bu kararı Sovyet Devlet Başkanı Gorbaçov bir kararnameyle ortadan kaldırarak, tarafları anayasaya uygun davranmaları konusunda uyarmıştır.³⁹⁸ Gürcistan genel seçimlerini kazanan Gamsakhurdia “*Gürcistan Gürcülerindir*” sloganıyla Güney Osetya bölgesinin adını “*Tshinvali*” olarak değiştirmiştir.³⁹⁹

³⁹⁴ Osetler Gürcüleri, hayatta kalmak için bir engel olarak görürken, Gürcüler Osetleri Rusya'nın Gürcistan'ın egemenlik ve bağımsızlık isteklerini bertaraf etmeye yarayacak bir enstrümanı olarak görmekteydi. Cornell, a.g.e., 2002, s. 187.

³⁹⁵ Abhazya'da Gürcistan üzerine bir bölüm açılmasına karşı Abhazya'yı destekleyen Ademon Nıhas, Güney Osetya'nın bağımsızlığı konusunda ise Abhazya'nın desteğini istemiştir.

³⁹⁶ Bu gelişmeler sonucu artan gerginlik sonrasında 40.000 kişilik Gürcü askeri Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'ye girmiştir. 2 hafta süren çatışmada 10 kişi ölmüştür. Yapıcı, a.g.m., s.75

³⁹⁷ Bu isim değişikliğiyle Güney Osetya Gürcistan'dan bağımsız ve SSCB'nin birlik cumhuriyeti olduğunu dünyaya yansıtmıştır. Kamil Ağacan, “Saakaşvili'nin Güney Osetya Operasyonu: Bir Hipotezin Testi”, Stratejik Analiz, Ekim 2004, s.43.

³⁹⁸ “Güney Osetya Sorunu”, http://www.kafkas.org.tr/bgkafkas/bukaf_gosetya_gosetyaanlasmazligi.html

³⁹⁹ Gürcistan anayasasında Güney Osetya terimi yerine Tshinvali bölgesi ismi geçmektedir. Yapıcı, a.g.m., s.76

3.2.3. Güney Osetya Savaşı

Ocak 1991’de Gürcistan, Güney Osetya’nın bağımsızlaşmasını önlemek adına birliklerini Tshinvali’ye göndermiş ve bölgede savaş başlamıştır. Çatışmalar sırasında Güney Osetya’da yaşayan, sayıları yaklaşık olarak 50 bin olan Oset ve Gürcü vatandaşlar Kuzey Osetya ve Gürcistan’a göç etmiştir. 19 Ocak 1992’de Güney Osetya’da yapılan referandumda halkın %98’i bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. Ayrıca bu referandumun ikinci aşamasında Rusya’ya katılarak Osetya birliğinin sağlanması konusunda da halktan %99 oranında evet oyu çıkmıştır.⁴⁰⁰ Bu dönemde çatışmalar hızlanmıştır. Bölgede tansiyonun artması üzerine Haziran 1992’de Rusya savaşa müdahil olmuştur.⁴⁰¹ “Güvenlikle ilgili algılanan spesifik problemler Rusya’nın bu çatışmaya dahil olmasında önemli rol oynamıştır. Güney Osetya’daki çatışmanın Rusya sınırları içindeki cumhuriyetlere ciddi yansımaları olmasından çekinen Rus karar alıcıları harekete geçmiştir. Ayrıca Kuzey Osetya da Güney Osetya’daki siyasal gelişmelerden hoşnut değildi ve iki tarafın birleşmesini istiyordu. Bu sebeple Kuzey Osetyalılar Moskova’da Rusya’nın askeri çatışmaya girmesi ve aktif rol alması konusunda lobi faaliyetlerinde bulunmuştur.”⁴⁰² Kuzey Osetya hükümeti ayrıca Rus doğalgazını Gürcistan’a taşıyan boru hattını kesmiştir.⁴⁰³ Rusya işgali sona erdirmesi için Gürcistan’a yönelik sert diplomatik çıkışlar yapmıştır. Bunların içerisinde Gürcistan’a yönelik kuvvet kullanmanın yanında Güney Osetya’nın Kuzey Osetya ile birleşip Rusya’ya dâhil olması konusu da gündeme getirilmiştir. 24 Haziran 1992 tarihinde Soçi’de savaşı sonlandıran ateşkese Rus ve Gürcü liderler Boris Yeltsin ile Edvard Shevardnadze imzalamıştır. Ancak savaşın sonuçları yıkıcı olmuştur: 1000 ölü, 100 kayıp, pek çok mülteci, evlerde ve altyapıda ciddi tahribat.⁴⁰⁴ Ukrayna’nın Dagomis şehrinde bir araya gelen taraflar barış görüşmelerine başlamıştır. Rusya, Gürcistan, Kuzey Osetya ve Güney

⁴⁰⁰ Ağacan, a.g.m., 2004, s. 44

⁴⁰¹ Gürcistan devlet başkanı Shevardnadze Rusya’nın savaşa girmesini Güney Osetya’yı ilhak etme niyetli emperyalist bir girişim olarak yorumlamıştır.

⁴⁰² Ömer Kocaman, “Russia’s Relations With Georgia Within The Context Of The Russian National Interests Towards The South Caucasus In The Post Soviet Area:1992-2005”, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2007, s. 8

⁴⁰³ Cornell, a.g.e., 2003, s. 169

⁴⁰⁴ International Crisis Group “Georgia Avoiding War In South Ossetia”, Europe Report, No.159, 26.11.2004, s. 4

Osetya'dan gelecek askerlerden oluşan karma bir barış gücünün bölgeye konuşlandırılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Soçi Antlaşması'nın 3 numaralı protokolü uyarınca, çatışma bölgesi Tshinvali etrafında 15 kilometrelik bir daire olacak şekilde bir güvenlik koridoru; ayrıca iki tarafın sınırları arasında da 14 kilometrelik bir güvenlik şeridi tanımlanmıştır. Soçi Antlaşması ayrıca "Ortak Kontrol Komisyonu" adı altında Rus, Gürcü, Güney Osetya, Kuzey Osetya ve AGİT temsilcilerinden oluşan bir birim oluşturmuştur. Bu birimin, antlaşmanın uygulanmasının denetlenmesi, siyasi diyalogun geliştirilmesi, mültecilerin geri dönüşlerinin planlanması, çatışma bölgesinin ekonomik anlamda yeniden yapılandırılması, insan haklarının korunması ve Ortak Barış Gücü'nün aktivitelerinin koordine edilmesi gibi görevleri bulunmaktadır.⁴⁰⁵ Neticede Temmuz 1992'de bölgeye giren 4000 kişilik Ortak Barış Gücü, kontrolü sağlamıştır.

Shevardnadze savaş süresince politikasını, sorunu Rusya'nın tek başına çözmesinden ziyade, NATO, BM ve AGİT gibi örgütlerin çözmesi şeklinde belirleyerek anlaşmazlığı uluslararası platforma taşımaya çalışmıştır. Batılılara yaptığı çağrılardan net bir destek bulamayan Shevardnadze, uluslararası örgütler düzeyinde AGİT'in bölgede yapacağı gözlemcilikle yetinmek durumunda kalmıştır.⁴⁰⁶

1995 yılında Gürcistan anayasasında yapılan değişiklikle Gürcistan, Güney Osetya'nın özerk bölge statüsünü kaldırmıştır. 1995 yılı itibariyle Gürcistan-Güney Osetya arasında görüşmeler ve siyasi diyalog kurma süreci başlamıştır. Taraflar arasında kuvvet kullanmama, sorunların barışçıl çözümlere kavuşturulması, bölgenin statüsünün belirlenmesi, ekonomik düzenlemeler, göçmenlerin evlerine dönmeleri gibi pek çok sorun ele alınmaya başlanmıştır. Güney Osetya'da 10 Ekim 1996 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanan Ludvig Çibirov, Gürcistan-Güney Osetya ilişkilerinin normalleşmesi sürecinde önemli rol oynamıştır. Gürcü meslektaşı Shevardnadze ile yapılan görüşmeler çerçevesinde, "*şahin*" bir lider olmaktan ziyade ılımlı ve dengeli bir lider portresi çizmiştir. Aynı şekilde Shevardnadze de selefi Gamsakhurdia'nın aksine sorunları diyalog yoluyla çözme

⁴⁰⁵ International Crisis Group, a.g.e., 26.11.2004, s. 4

⁴⁰⁶ Yapıcı, a.g.m., s.78. Ayrıca AGİT'in Gürcistan'daki misyonu için bakınız. OSCE Mission to Georgia, <http://www.osce.org/Georgia/overview>

hedeflemiştir. Ancak Haziran 1998'den Kasım 2004'e kadar iki tarafın liderleri arasında herhangi bir görüşme gerçekleşmemiştir.⁴⁰⁷ İlişkilerin tekrar sertleşmesinin tarafların liderlerinin değişmesi ile birlikte başladığını söylememiz mümkündür. Gürcistan'da Mikhael Saakaşvili, Güney Osetya'da ise Eduard Kokoity'nin⁴⁰⁸ iktidara gelmesi ilişkilerde taşların yerinden oynamasına neden olmuştur.

3.2.4. Saakaşvili Dönemi Gürcistan-Güney Osetya İlişkileri

Saakaşvili iktidara geldikten sonra halkına belli vaatlerde bulunmuştur. Saakaşvili'nin ülkede hem siyasal hem de ekonomik dönüşümler gerçekleştirme hedefleri vardı. Üniter yapıyı ve toprak bütünlüğünü sağlayarak Gürcistan ulus-devletini sağlam temellere oturtmayı amaçlıyordu. Bunun için Gürcistan sınırları içerisindeki ayrılıkçı bölgeler sorununu kolaydan zora (Acaristan, Güney Osetya, Abhazya) ya da en basitinden en karmaşığına doğru çözmeyi planlamıştır. Acaristan sorunu 2004 yılı içinde çözüldükten sonra sıra Güney Osetya'ya gelmiştir. Saakaşvili Güney Osetya konusunda Osetlere “*havuç-sopa*” politikası uygulamıştır. Öncelikle yerli otoritelerin kazanç sağladığı yasadışı ticarete karşı kaçakçılık karşıtı kampanya yürüterek bölge yönetimini küçük düşürüp halkın desteğini almak hedefi vardı. Daha sonra da halka ekonomik ve kültürel teşvik paketleri devreye girecek ve Oset halkı Gürcü yönetimine tamamen bağlanacaktı.⁴⁰⁹ Ancak ekonomik durumu kötü olan Güney Osetya'da kaçakçılığın ve yasadışı ticaretin önlenmesi bölge ekonomisini daha kötü hale sokmuştur. Gürcistan ile Güney Osetya sınırında yer alan ve ekonominin can damarı olarak görülen “*Ergneti Pazarı*”nın kapatılmasına Oset halkı oldukça içerlemiştir. Ergneti pazarının önemi; Rusya ile yapılan kaçakçılığın hareket merkezi olmasının yanında; Gürcülerle Osetler arasında ekonomik fırsatlar yaratan bir buluşma noktası olmasından da ileri gelmektedir.⁴¹⁰ Pazarın kapanması Güney Osetyalıları ekonomik darboğaza sokmuş ve onları ister istemez Rusya'nın

⁴⁰⁷ International Crisis Group, a.g.e., 26.11.2004, s. 5

⁴⁰⁸ Kokoity'nin biyografisine bkz.

http://www.russiaprofile.org/resources/whoiswho/alphabet/K/kokoity_e_d

⁴⁰⁹ Yapıcı, a.g.m., s.82, Güner Özkan, a.g.m., s. 219

⁴¹⁰ Nicholas Lemay Hebert, “Zone Of Conflict: Clash Of Paradigms in South Ossetia”, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2008, s. 77

yardımına muhtaç kılmıştır.⁴¹¹ Saakaşvili Oset halkının gönlünü kazanmak adına çiftçilere bedelsiz gübre vermiş, ücretsiz sağlık hizmeti sağlamış, emekli maaşı dağıtmış, Güney Osetya-Gürcistan arasındaki ulaşım hizmetlerini arttırmıştır.⁴¹² Saakaşvili'nin bu hamleleri Oset halkında Saakaşvili'nin beklentilerinin aksine negatif bir etki yaratmıştır. Özellikle Ergneti pazarının kapanması Osetlerin hoşuna gitmemiştir. Diğer ekonomik teşvikler ise yeterince prim yapmamıştır.

“Güney Osetya’da ise Mayıs 2004’te yapılan parlamento seçimlerini Eduard Kokoity liderliğindeki Yedintsvo Partisi kazanmıştır. Seçim kampanyasında Rusya ile birleşmeyi temel alan Kokoity, zaferini ilan ettikten sonra da Güney Osetya-Kuzey Osetya’nın birleşmesi için elinden geleni yapacağını söylemiştir.[...] Kokoity, Gürcistan’ın sorunun çözümü için reel politikalar üretmediğini ve 1989-1993 yılları arasında Gürcistan’ın Güney Osetya halkına yönelik soykırım yaptığını kabul etmesi gerektiğini belirtmiştir.”⁴¹³

9 Haziran 2004’te Güney Osetya parlamentosu Rusya ile birleşme kararı almıştır. Bu konuda resmi girişimler başlamış hem Duma’ya hem de Rusya Federasyonu hükümetine başvurular yapılmıştır. Rusya ise Gürcistan’ın içişlerine karışmak istemediğini belirtmek zorunda kalmış ve kendini olayın dışında göstermiştir. Esasında Rusya Kuzey Osetya-Güney Osetya birleşmesine taraftar değildi. Güneyden kuzeye göç olmasını da istememekteydi. Rusya Güney Osetya vatandaşlarının çoğunluğuna Rus pasaportu⁴¹⁴ vermiştir. Gürcistan tarafı ise gelişmeler karşısında Güney Osetya’da görevli Gürcü barış gücündeki asker sayısını 100’den 500’e çıkarmış ve Gürcistan-Güney Osetya sınırına 2000 adet asker

⁴¹¹ Hebert, a.g.m., sf. 77

⁴¹² Vladimir Socor, “South Ossetia- An Issue Between Tbilisi and Moscow”, Eurasia Daily Monitor Vol. 1 No 58, 23.07.2004,

http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=26652

⁴¹³ Özbay, a.g.m., 25.06.2008

⁴¹⁴ Rus pasaportunun Güney Osetyalılar için anlamı Rusya’da eğitim almak ya da iş bulmaktır. Bölgede çok çeşitli iş imkanı vardır ve her aileden en az bir kişi Rusya’da çalışmakta ve eve para göndermektedir. Gürcistan devleti içine tekrar entegrasyonu sorulduğunda, Oset vatandaşlar buna sıcak bakmıyorlar ve Tiflis’te iş bulamayacaklarını düşünüyorlar. Shaun Walker, “South Ossetia: Russian, Georgian... Independent?”, 15.11.2006, www.opendemocracy.net.

konuşlandırmıştır. Bunun dışında Rus silahlı kuvvetlerine bağlı 160 askerî araçlı konvoy Güney Osetya'daki Tshinvali ve Cava'ya gelmiş, bu durum Gürcü yönetimini endişelendirmiş ve Rusya'ya askerlerini geri çekmesi için bir nota gönderilmiştir.⁴¹⁵ 20 Temmuz 2004 tarihinde Saakaşvili Güney Osetya hususundaki var olan güç dengelerinin gözden geçirilmesinin ve buradaki barışı koruma operasyonlarının siyasal formatının değiştirilmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Saakaşvili bu çıkışı ile 3 hedefini gerçekleştirmek istiyordu:

- ABD ve Avrupa devletlerini Gürcü-Oset anlaşmazlığının çözüm sürecine katarak, sorunu “uluslararasılaştırma”.

- Gürcistan-Osetya çatışmasını Gürcistan-Rusya çatışmasına çevirerek bunu Rus neoemperyalizminin bir örneği olarak dünyaya sunmak.⁴¹⁶

- Rusya'nın bölgede barışın garantörü olması rolünü reddetmek.

Bu hedefleri gerçekleştirme isteği Gürcistan-Osetya anlaşmazlığında yeni bir savaşın da temelini oluşturmuştur. 1991 yılındaki savaştan beri iki taraf arasında yapılan en ciddi çatışmalar 8-19 Ağustos 2004 tarihleri arasında cereyan etmiştir.⁴¹⁷ Bu çatışmanın dışında 2004 yazı, Gürcistan-Güney Osetya-Rusya üçgeninde çatışmalar ve olaylarla dolu geçmiştir. Bunlar arasında Güney Osetya ziyareti dönüşü Gürcü başbakan Zurab Jvaniya'nın saldırıya uğraması, 38 Gürcü Barış Gücü askerinin Güney Osetya güçleri tarafından tutuklanması, askeri tatbikat sırasında Gürcü bir kadının yaralanması, 10 Rus askerinin aracının durdurulup taşındıkları 100 füzeye el konması, 40 Rus askeri aracının durdurulup taşındıkları anti-tank füzelerine el konması gibi hadiseler vardır.⁴¹⁸ Ağustos 2004'te Gürcistan parlamentosu Rus barış gücü askerlerinin bölgeden çekilmelerini isteyen bir kararı onaylamıştır. Gürcü tarafına göre Rusya çatışma bölgesinde barışı sağlamaktan ziyade çatışmayı arttırıcı

⁴¹⁵ Rusya ise gönderdikleri 160 aracın bölgedeki Rus barış gücüne çadır ve gıda takviyesi yapmak amacıyla gönderildiğini açıklamıştır. Rusya ayrıca Gürcistan'ın anlaşmalara aykırı davrandığını, Sohum ve Tshinvali'ye yürüyüş düzenlediğini ve Gül devriminin Güney Osetya ve Abhazya'da tekrarlanması düşüncesinden vazgeçilmesi gerektiğini belirten bir açıklama da yapmıştır. “Güney Osetya'da Neler Oluyor?”, www.diplomatikgozlem.com

⁴¹⁶ Saakaşvili Dagomis Antlaşması'ndan vazgeçme konusunu dışlamadıklarını belirterek, “Eğer Tshinvali'ye Gürcistan bayrağını bu antlaşma çatısı altında dikmemiz mümkün olmazsa bu antlaşmadan ayrılmaya hazırım” şeklinde beyanatta bulunmuştur. Sergei Markedonov, “Caucasus Conflict Breaks Old Rules of the Game”, *Russian Analytical Digest*, 45/08, s. 3., www.res.ethz.ch

⁴¹⁷ Markedonov, a.g.m., s. 3.

⁴¹⁸ Özkan, a.g.m., s. 221

ve kışkırtıcı bir rol oynamaktadır. Bu nedenle Gürcistan bölgedeki Rus barış gücünün yerine uluslararası bir barış gücünün (BM veya AGİT) gelmesini stemekteydi. Gürcistan'ın özellikle AGİT'in bölgedeki görev alanının⁴¹⁹ ve rolünün artırılması yönünde istekleri vardı. Rusya ise buna sıcak bakmamaktaydı.⁴²⁰ Osetler ise Rusları bölgede kendi güvenliklerinin teminatı olarak görüyorlardı. Tarafların çatışma bölgesinde güvenliği bozan olayların kaynaklarına yönelik bakış açıları da oldukça farklıdır. Gürcistan Moskova'yı saldırıya yatkın olarak görürken, Güney Osetya Tiflis'i tehdit olarak görmektedir. Tiflis Roki tüneline kapsamlı bir kontrolün olmayışının Güney Osetya'yı bir "*Kara Delik*" haline soktuğunu belirtmekteydi.⁴²¹

Kasım 2004 itibariyle uzun süredir yapılmayan Gürcistan-Güney Osetya siyasi temasları yeniden başlamıştır. Görüşmeler sonrasında Gürcistan yeni bir federal çözüm konusunda çalışmalara başlamıştır. 26 Ocak 2005 tarihinde açıklanan plana⁴²² göre; Gürcistan sınırları içinde Güney Osetya'nın otonom yapısı sürecekti. Güney Osetya lideri Kokoity ise yaptığı açıklamada "*Güney Osetya kendi statüsünü zaten belirlemiş durumdadır. Güney Osetya bağımsız bir devlettir ve bu statü tartışılmayacaktır. Tarihimiz bize Gürcistan içerisinde otonominin Güney Osetya halkının güvenliğini sağlamadığını göstermektedir*"⁴²³ diyerek plana olumsuz yaklaşmıştır.

Saakaşvili'nin Güney Osetya sorununa yönelik farklı bir stratejisi daha olmuştur. Mevcut Oset yönetimine alternatif olabilecek birini seçimlere sokarak onun vasıtasıyla Güney Osetya üzerinde etki sağlamak amaçlanmıştır. Saakaşvili

⁴¹⁹ AGİT'in Gürcistan'daki görevleri; Güney Osetya'nın statüsünün tanımlanmasında yardımcı olmak, Rus yönetimindeki askeri güçlerin bölgede 1992 yılında kurulan ateşkesi sürdürdüğünü izlemek, Gürcistan'ın Rusya ile olan sınırlarını denetlenmek (Çeçenya, İnguşetya ve Dağıstan ile kesişen), Gürcistan'ın tamamında demokrasinin güçlendirilmesi yönünde çalışmalar yapmak, Abhazya'da BM'nin anlaşmazlığı çözme çalışmalarını desteklemektir. Victor Yves Ghebali,"The OSCE Mission to Georgia (1992-2004):The Failing Art of Half-hearted Measures", Helsinki Monitor No 3,2004.

⁴²⁰ Vladimir Socor, "Russia Rejects Wider OSCE Role in South Ossetia", Eurasia Daily Monitor Vol 1 Issue 66, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=26700

⁴²¹ International Crisis Group, "Georgia's South Ossetia Conflict: Make Haste Slowly", Europe Report, No 183, s. 12

⁴²² "Saakashvili Presents Peace Plan At the PACE", Civil Georgia, 26.05.2005, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=8891&search=>

⁴²³ "Kokoity Rejects Saakashvili Peace Plan", Civil Georgia, 26.05.2005, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=8892&search=>

Kasım 2006 seçimlerine Kokoity'e rakip olarak Dmitri Sanakoyev'i göstermiştir. Seçimleri % 95 oy alarak Kokoity kazanmasına karşın Gürcü yerleşim bölgelerinde Sanakoyev galip gelmiştir. Sanakoyev Saakaşvili'nin isteği üzerine Tshinvali'de kurulan “*Geçici Yönetim Birimi*” nin başı olarak bölgeye atanmıştır. Dolayısıyla bölgede çift başlı bir yönetim yaratılmak istenmiş ve Saakaşvili bu ikilikten yararlanmayı düşünmüştür. Sanakoyev'in Güney Osetya'daki halkın kalbini ve sevgisini kazanması adına yürüteceği sosyal ve ekonomik projeleri gerçekleştirmesi için kontrolü altındaki birime devlet bütçesinden 7 milyon \$ civarı kaynak sağlanmıştır.⁴²⁴ Sanakoyev'in en önemli başarısı; özellikle Tshinvali ve kendi kontrolü altındaki yerlerde Oset halkı arasında meşruiyet kazanmış olmasıdır. Ancak halkın çoğu Sanakoyev'in “*Gürcülerle Osetler Gürcistan içerisinde birarada yaşayabilir*” tezini Tiflis'le masaya oturarak çözme hedefine karşı çıkmaktaydı. Sanakoyev ise Güney Osetya'nın bağımsızlığı için hep çalıştığını ancak Rusya'nın hiçbir zaman kendi federasyonu içine dâhil olmanın dışında başka bir şey önermeyeceğini anladıktan sonra, Kokoity'nin Rusya ile bütünleşme ve Osetleri militarize etme politikalarından ziyade Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklemenin ve bu amaçla resmi çalışmalar sürdürmenin mantıklı olacağına kanaat getirmiştir. Tiflis yönetimi Sanakoyev'i hakiki bir sözcü ve Güney Osetya sorununu çözebilecek kapasitede birisi olarak görmekteydi. Ayrıca Oset kökenli olması ve eski bir “*ayrılıkçı*” sıfatına sahip olması Oset halkını etkileyebilecek özellikleriydi. Tshinvali tarafı ise onu işbirlikçi, güvenilmez, Osetler arasında gerçek tabanı olmayan ve tamamen Gürcü parlamantosunun desteğiyle ortaya çıkan ve İnterpol tarafından aranan Karkusov kardeşlerle ilişkileri olan biri olarak tanımlıyordu.⁴²⁵ Tiflis yönetimi Sanakoyev'in uluslararası camiada tanınması için de yoğun çalışmalar içine girmiştir. Sanakoyev'in dış dünyada Gürcistan'ın kuklası olarak

⁴²⁴ Jean Christophe Peuch, “Georgia Striving to Promote Alternative South Ossetian Leader” 25.06.2007, www.eurasianet.org

⁴²⁵ Sanakoyev'in yönetim merkezi, Kartu adlı Gürcü köyünde kurulmuştur. Sanakoyev'in hareketinin enerjisinin “yerel halktan” geldiğini iddia etmektedir. Nisan 2007 itibarıyla 12 yönetim birimi ve 113 çalışanı bulunmaktaydı. Sanakoyev finansal olarak öncelikle Rusya ve Gürcistan'da yaşayan Osetler'in yardımlarıyla oluşturulan “Güney Osetya Gelişim Fonu”ndan destek aldığını belirtse de, resmi olarak Gürcistan parlamentosu tarafından atanmış bir yöneticidir ve maddi desteğini devlet bütçesinden almaktadır. International Crisis Group, “Georgia's South Ossetia Conflict: Make Haste Slowly”, Europe Report No 183, 7.06.2007. ss. 4-5-6-7.

değil de Oset halkının ayrılıkçı bölgede haklarının temsilcisi olarak algılanmasını istemekteydi. Sanakoyev ise soruna AB'nin müdahil olması yönünde vurgu yaparak, Tiflis'in sorunun çözümünde güç kullanmayacağını; ancak, AB'nin çözüm sürecine aktif katılımının bölgede anlaşmazlığın devamını sağlayan Rusya'nın nötralize edilmesi adına önemli olduğunu ifade etmiştir.⁴²⁶

“12 Kasım 2006 tarihinde yapılan referandumla Güney Osetya halkının %99.8'i bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır.[...] Güney Osetya lideri Kokoity Karadağ örneğini göstererek uluslararası topluma kendi kaderlerini tayin etme isteklerine saygı gösterilmesi yönünde çağrıda bulunmuştur. Kosova'nın 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmesinin ardından ise, Güney Osetya Parlamentosu 3 Mart 2008'de bağımsızlıkların tanınması için Rusya, BDT, BM ve AB'ye çağrılarda bulunmuştur.”⁴²⁷

3.2.5. Ağustos 2008 Güney Osetya Savaşı

8 Ağustos 2008 tarihinde Gürcistan ordusu Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'ye girdikten sonra Kafkasya'da hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını sadece saldırı emrini veren Gürcü lider Saakaşvili değil, emrinde savaşılan askerler de bilmiyordu. Gürcistan, kendi devlet sınırları içerisinde yer almasına rağmen de facto bağımsız olan Güney Osetya'yı tekrar denetimi altına almak için düğmeye basmıştır. Tüm dünyanın dikkati Pekin Olimpiyatları'na çevrilmişken Rusya'nın bu saldırı karşısında hiçbir şey olmamış gibi davranması ve olimpiyatlarla ilgilenmeyi sürdürmesi elbette ki beklenemezdi. Rusya Federasyonu şaşırtıcı bir hızla, birdenbire savaşa dâhil olmuştur. Bu hız, Gürcü askerlerinin kısa bir sürede Güney Osetya topraklarından uzaklaştırılmasında da görülmüştür. Rusya'nın çatışmaya katılmasının hem kendisi hem de Gürcistan ve Güney Osetya için farklı etkileri olmuştur. Rusya uzun zamandır Kafkasya'da 'etkin' aktör olduğunu kanıtlama fırsatından yoksun kalmışken, Gürcistan'ın bu hamlesi Rusya'ya önemli bir çıkış yolu açmıştır. Ancak

⁴²⁶ Zaal Anjaparidze, “The Sanakoev Operation”, 3.07.2007, <http://www.eurasianhome.org/xml/t/expert.xml?lang=en&nic=expert&pid=1162>

⁴²⁷ Özbay, a.g.m., 25.06.2008

olaya çok basit gözle bakarsak savaş her halûkarda savaştır! Seçimle başa getirdikleri liderlerinin aldığı düşüncesizce kararların bedelini yine masum sivil halk ödemiştir. Bumerang etkisi saldırının başladığı Güney Osetya'dan Tiflis'e kadar uzanmış, Gürcistan siyasal ve ekonomik olarak ciddi yaralar almış ve Rusya bölgede statükonun değişmesine neden olmuştur. Savaşın sona ermesinin üzerinden çok geçmeden Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanıması ise Kafkasya'da iki donmuş ihtilafı bambaşka bir mecraya sürüklemiştir. Savaş boyunca savaşın sona erdirilmesi konusunda başta AB olmak üzere pek çok dış güç, çalışmalarda bulunmuştur. Savaşın tüm Kafkasya'ya yayılıp içinden çıkılmaz bir hal alması onları en çok endişeye sevk eden husus olsa da, korkulan olmamış ve Kafkasya güvenliği, yaşadığı depremi ufak sarsıntılarla atlatmıştır. Çatışma yerel düzeyde kalmış ve iki ayrılıkçı bölgede Rusya-Gürcistan arasında yaşanmıştır. Bu “dış askeri müdahaleyi de içeren devlet içi (Gürcistan-Güney Osetya arasında) çatışma”⁴²⁸ 2008 yazında Uluslararası İlişkilerin en önemli hadisesi olarak kayıtlara geçmiştir.

Güney Osetya Savaşı aslında uzun bir sürecin ürünüdür. SSCB sonrası kurulan bölgesel güvenliği sağlayan sistem, oluşması muhtemel yeni krizlere etkin bir şekilde cevap verebilecek yapıdan yoksundu. Bu sebepten Sovyet sonrası alanları güvenlik tehditleri ortaya çıkaran bir görüntü içerisindeydi. Güney Osetya'da tüm dünyanın yüzleştiği hadise Avrasya'daki tüm etnik-politik durumu etkilemiştir.⁴²⁹ Birbiriyle bağımlı ya da birbirinden bağımsız olaylar zinciri ard arda gelerek bu krizin oluşumuna katkıda bulunmuştur. 1991 yılında gerçekleşen savaş sonrası Güney Osetya-Gürcistan arasında zaman zaman çıkan gerginlikler bölgede tansiyonun sürekli yüksek olmasına neden olmuştur. Anlaşmazlığın tam ortasında bulunan Rusya ise “*barış sağlama*” görevi üstlenmiş gibi görünen “*iyi polis*”i oynamaktadır. Rusya kendi çıkarlarına uygun olarak Güney Osetya- Gürcistan ilişkilerini dilediği gibi kontrol edebilme gücüne sahiptir. Bir taraftan Güney Oset halkının %90'nı Rus vatandaşı yaparken, diğer yandan Gürcistan'ı kendi nüfuzuna

⁴²⁸ Ekaterina Stepanova, “South Ossetia and Abkhazia: Placing the Conflict In Context”, SIPRI Policy Brief, November 2008.

⁴²⁹ Sergei Markedonov, “Regional Conflicts Reloaded”, Russia in Global Affairs, No 4, October-December 2008, 16.11.2008

almak için çok çeşitli baskı yöntemleri uygulayarak Gürcistan'ı yıldırma politikası uygulamıştır. Enerji kartını ve ekonomik ambargoyu Gürcistan üzerinde kullanan Rusya'nın Gürcistan'ın Batı ile olan yakın ilişkilerine de tepkisi sürmektedir.

Rusya'nın son yıllarda Batı ile olan ilişkilerini zedeleyen 2 temel kırılma noktası vardır. Bunlardan ilki Ukrayna'daki "*Turuncu Devrim*" diğeri ise Kosova'nın bağımsızlığını elde etmesidir. Ukrayna'daki devrim demokratikleşmenin geliştirilmesi ve batının bölgedeki nüfuzunun artması ve ülkenin NATO ile entegrasyon sürecine girmesinin yolunu açmıştır.⁴³⁰ Turuncu devrim, daha sonra da Gürcistan ve Kırgızistan'daki renkli devrimlere emsal olmuştur. Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi ve bağımsızlığının Batılı devletlerce tanınması Rusya açısından önemliydi. Rus düşüncesine göre, Avrupa'nın 2.Dünya Savaşından beri sürdürdüğü çatışmaları önleme ve ulusal sınırlara saygılı olma prensibinin Kosova ile kırılmasıyla Rusya içindeki bazı bölgelerin de bağımsızlık için Kosova'yı izleyecekleri çekincesi vardı.⁴³¹ Rusya Kosova'yı tanımamıştır. Kremlin yönetimi Kosova'nın bağımsızlığının Abhazya ve Güney Osetya için de emsal teşkil edebileceğinin altını çizerek ileriki tarihlerde söz konusu iki devleti tanıyabileceğine dair sinyaller vermiştir. Kosova'nın bağımsızlığının ardından Mart 2008'de Abhazya ve Güney Osetya birer gün arayla bağımsızlıklarını ilan etmiş ve AB, BM ve AGİT'e tanınmak için çağrı yapmışlardır. "Avrupa-Atlantik dünyasının, Kosova'nın bağımsızlığının gerekliliği için öne sürdüğü bazı özellikler (Kosova'nın ayrı bir parlamentosu ve hükümetinin varlığı, özgür seçimlerin yapılabilmesi, ayrı ordu-bayrak ve para birimine sahip olması vs.) fiili olarak bağımsız olan Abhazya ve Güney Osetya için de geçerliydi."⁴³² Rusya Batının bu konuda çifte standart uyguladığını düşünmekte ve ileriki zamanlarda Kosova'nın tanınmasına karşılık bir hamle yapmayı planlamaktaydı. Çünkü Kosova konusunda

⁴³⁰ Her ne kadar ABD Başkanları Clinton ve Bush, Rusya'ya NATO genişlemesinin eski Sovyet imparatorluğunun etki alanlarında gerçekleşmeyeceğine dair garanti vermiş olsalar da, 1998'de Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti, 2004'te ise diğer eski doğu bloku ülkeleri NATO üyesi olmuşlardır. Rusya ise Ukrayna'nın NATO üyesi yapılmasını, kendi ulusal güvenliğini etkileyeceğinden dolayı istememektedir. George Friedman, "The Russo-Georgian War and the Balance of Power", 12.08.2008, www.stratfor.com/weekly/russo_georgian_war_and_balance_power

⁴³¹ Friedman, a.g.m., 12.08.2008

⁴³² Hasan Kanbolat, "Gürcistan Savaşı Bitti: Gürcistan Bölünüyor mu?", Stratejik Analiz, Cilt 9, Sayı 101, Eylül 2008, s. 32

herhangi bir harekette bulunamayan ve Kosova'nın bağımsızlığını önleyemeyen Rusya uluslararası camiada mağlup sayılmaktaydı. Rusya'nın Kosova'ya karşı Osetya-Abhazya misillemesi sadece misilleme olarak algılanacak kadar basit bir durum olmaktan ziyade “*Balkanlara Karşı Kafkasya*” stratejisinin bir ürünü olarak algılanabilir.⁴³³ Moskova'nın anlayışına göre, Rusya'nın Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki etki alanlarını kaybetmesinin ardından bir de Kafkasya'yı kaybetme tehlikesi karşısında, Gürcistan'ın Batıya yakınlaşma yönündeki eylemleri ve diğer bazı teşebbüsleri cezalandırılmalıydı. Savaş sonrası Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'yı resmî olarak tanıması aynı anda hem Gürcistan'a hem de Batıya gönderilen bir mesajdır. Bu iki kırılma noktasının haricinde NATO ve AB'nin doğruya doğru genişlemeleri ve Rusya dışında alternatif enerji taşıma yolları oluşturma çabaları Rusya'nın Batıdan algıladığı diğer önemli meydan okumalardır. Rusya bu savaş ile Kafkaslarda ve yakın çevresinde Rus etkinliğini azaltmaya veya yok etmeye yönelik olarak algıladığı hareketlerde bulunan ülkelere “*Ben buradayım*” diyerek 'etkilenen' değil 'etkileyen' faktör olmuştur.⁴³⁴

5 Mart 2008 tarihinde Tiflis yönetimi Güney Osetya sorunun çözümü için çalışmalar yürüten Ortak Kontrol Komisyonu'ndan geri çekilmiştir. Gürcistan; sorunun çözümü için bölgede; Gürcistan, Güney Osetya ve Rusya'nın haricinde AB, AGİT ve Sanakoyev yönetimine daha aktif roller veren yepyeni bir format istemekteydi.⁴³⁵ Gürcü tarafının geri çekilmesi onlara çözüme ulaşma yolunda uzlaşmaz taraf imajını yüklemiştir. 2-4 Nisan 2008'de Bükreş'te gerçekleşen NATO Zirvesi ve bu zirvede alınan kararlar konumuz açısından oldukça önemlidir. Şöyle ki zirve sonrasında Gürcistan ve Ukrayna'nın, üyelik yolunu açacak olan “*Üyelik Eylem Planı*”na dâhil edilmedikleri açıklanmıştır. Bunun yanında iki devletin NATO ile ilişkilerini kesmeden sürdürebilmeleri için ileri tarihlerde NATO üyeliklerinin gerçekleşme ihtimali olduğu belirtilerek kapılar tam olarak da bu devletlere kapatılmamıştır. Ancak yakın zaman içerisinde üyelik bekleyen Gürcistan yönetimi bu karar karşısında hayal kırıklığı yaşamıştır. Bu kararın alınmasında Almanya ve

⁴³³ Sami Kohen, “Balkanlara Karşı Kafkaslar” Milliyet Gazetesi, 13.08.2008

⁴³⁴ Musaf Kızılkaya, “Trajediye Dönüşen Gürcistan Stratejisi”, 13.10.2008, www.azsam.org

⁴³⁵ Svante E.Cornell, Johanna Popjanevski, Niklas Nilsson, “Russia's War in Georgia: Causes and Implications for Georgia and the World”, August 2008, Policy Paper, s. 9, www.silkroadstudies.org

Fransa'nın söz konusu iki devleti üyelik için hazır görmemeleri ve Rusya'nın NATO'nun doğuya genişlemesi konusundaki hassasiyetleri önemli rol oynamıştır. Rusya da, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliklerinin bir süreliğine askıya alınması üzerine, Abhazya ve Güney Osetya politikalarını tekrar gözden geçirme kararı almıştır.⁴³⁶ Gürcistan yönetiminin ise NATO Zirvesi'nden çıkardığı ders şudur: Güney Osetya ve Abhazya sorunlarını çözmeden NATO üyesi olmak mümkün değildir! Dolayısıyla Saakaşvili'nin bu sorunları 'güç' politikası ile çözmeye karar vermesinde önemli bir etken de NATO üyeliğini gerçekleştirme konusundaki heyecanı ve sabırsızlığı olarak gösterilebilir. “Bunun dışında Eylül 2006'da kabul edilen ve Batı yanlısı politikayı esas alan “*Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi*” ülkenin demokrasiye geçişi önündeki en büyük engelin ayrılıkçı siyasi rejimlere sahip özerk bölgelerdeki yönetimler olduğunu belirtmekteydi.”⁴³⁷ Dolayısıyla bu belge ayrılıkçı bölgeleri merkezi hükümete bağlamayı, ülkenin iç politikasında demokrasiyi gerçekleştirmek için gidilen yolda temel araç olarak göstermekteydi. Bunun dışında Rusya ise Gürcistan ve Ukrayna'ya mesajını Moldova üzerinden gönderiyordu. Moldova'nın NATO üyeliğinden vazgeçtiğini duyurması üzerine Rusya Trans-Dinyester sorununu Moldova toprak bütünlüğü içinde çözme taahhüdünde bulunmuştur. Yani Kremlin, eğer Gürcistan ve Ukrayna NATO üyeliğinden vazgeçerlerse, toprak bütünlükleri konusunda garanti vereceğini alenen belirtiyordu.⁴³⁸

NATO'nun kararından kısa bir süre sonra Rusya, Güney Osetya ve Abhazya'ya olan desteğinin süreceğini yinelemiştir. Vladimir Putin Gürcülerin bu iki bölgeye saldırma ihtimaline karşılık iki özerk cumhuriyetteki Rus barış gücü askerlerinin sayılarını arttıracaklarını belirtmiştir. Gürcistan bu girişimi provokatif olarak nitelendirirken, bunu Rusya'nın iki bölgeye yönelik işgal niyeti olduğunun bir göstergesi olarak yorumlamıştır. Karşılıklı açıklamalar Ağustos savaşının bir nevi habercisiydi. Mayıs 2008'de ise Rusya 300 silahsız askerini Abhazya'da bozulan

⁴³⁶ Bu aşamada Rusya Federasyonu; Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıma konusunda acele etmeme kararı almıştır. Almanya lideri Angela Merkel kendi içindeki anlaşmazlık ve çatışmaları çözmeyen hiçbir devletin NATO üyesi olamayacağını belirtmiştir.

⁴³⁷ Atilla Sandıklı, “Gürcistan-Rusya Gerilimi ve Türkiye”, 5.05.2008, www.bilgesam.com.tr

⁴³⁸ Cavid Veliev, “Gürcistan Rusya Gerginliğinin Nedenleri, Cumhuriyet Strateji, 26.05.2008

demiryolunu tamir etmeleri için göndermiştir. Nisan ayında başlayan küçük çaplı gerginlikler, bombalama olayları ve patlamalar Ağustos ayına kadar aralıklarla sürmüştür.⁴³⁹ Gelişmelere paralel olarak Kafkasya’da yeni bir savaşın yaklaştığına dair çeşitli tahminler yürütülmekteydi. Gürcü gazetesi “*Rezonansi*” ye verdiği bir röportajda Rus askeri analizci Pavel Felgenhauer Gürcistan’a yönelik bir askeri harekât için Rusya’nın Nisan 2008 itibarıyla siyasal bir karar aldığını belirtmiştir. ‘Kavkaz-Center’ isimli düşünce kuruluşu da Rusya’nın Gürcistan’da savaşı göze alacağını ancak savaşın Abhazya’da çıkacağını belirtmiştir.⁴⁴⁰ Türkiye’de de ASAM (Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi) savaştan birkaç ay önce savaşın çıkabileceğini öngörmüştür.⁴⁴¹

ABD Dışişleri Bakanı Rice’ın Tiflis ziyareti sırasında Güney Osetya-Gürcistan sınırında başlayan çatışmalar üzerine Rus jet uçakları Gürcü hava sahasından geçerek hem ABD’ye hem Gürcistan’a gözdağı vermiştir. 15 Temmuz 2008 tarihinde ABD ve Gürcistan “*Acil Karşılık*” adlı Ortaklaşa Askeri Eğitim Programı ve Tatbikatı’nı düzenlerken, aynı gün Rusya da “*Kavkaz 2008*” adlı askeri tatbikatını başlatmıştır.⁴⁴² Rus medya raporlarına göre 8000 asker, 30 uçak ve 700 araçtan oluşan birlikler Abhazya ve Güney Osetya’ya düzenlenecek askeri operasyonun provasını yapıyordu.⁴⁴³ Tatbikatlar sürerken Güney Osetya sınırında gerginlikler artmaya başlamıştır. Rus ordusunun 2 Ağustos 2008 tarihinde askeri tatbikatını sona erdirmesine rağmen tatbikata katılan askerlerin (58.Ordu)⁴⁴⁴ üslerine geri dönmekten ziyade Gürcü sınırında konuşlanmaları⁴⁴⁵ iki şekilde yorumlanabilirdi: Ya sınırda devam eden gerginlikleri önlemek için orada kalmışlardı ya da Gürcistan’a yönelik planlanan askeri harekât için geri dönmemişlerdi. Bu arada diplomatik kanallar arasında da yeterli iletişim kurulamadı. 7 Temmuz 2008’de Tshinvali’de Rusya’nın idaresinde yapılması planlanan Gürcü-

⁴³⁹ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, Ağustos 2008, ss. 7-8

⁴⁴⁰ Cornell, Popjanevski, Nilsson, a.g.m., August 2008, ss. 11-12.

⁴⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Hasan Kanbolat, “Abhazya ve Güney Osetya Sorunu Çatışmaya Yönelebilir mi?” www.asam.org.tr

⁴⁴² USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, a.g.m., s. 8

⁴⁴³ Martin Malek, “Georgia&Russia: The Unknown Prelude to the Five Day War”, CRIA Caucasus Review of International Affairs, Vol 3(2),-Spring 2009

⁴⁴⁴ 58. Ordu tatbikat sona ermesine rağmen geri dönmeyip tetikte beklemiş ve daha sonra da Gürcistan’ın işgalinde anahtar rol oynamıştır.

⁴⁴⁵ Cornell, Popjanevski, Nilsson, a.g.m., August 2008, s. 13

Oset otoritelerin yapacağı ikili görüşmelerine Güney Osetya lideri Kokoity katılmayacağını belirterek rest çekmiştir.⁴⁴⁶ Bunun üzerine 7 Temmuz 2008 gecesı Gürcistan askeri birliklerinin Güney Osetya'ya yönelik müdahalesi resmen başlamıştır. Gürcü ordusu Güney Osetya'nın Rusya'ya karayolu bağlantısını kesip, başkent Tshinvali'yi kontrol altına almıştır. Gürcistan tarafı müdahaleyi “*Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlamak ve anayasal düzeni tesis etmek*” çerçevesinde gerekçelendirerek bu harekâta meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. Olayların patlak vermesi üzerine; Rus askeri güçleri ve araç konvoyu Kuzey Osetya'yı Güney Osetya'ya bağlayan Ruki tüneline geçerek Güney Osetya'ya girmiştir. Aslında bu konuda iki ayrı iddia vardır. Bir grup; Rus askeri güçlerinin Gürcü müdahalesinden önce bölgeye girdiklerini belirtirken; diğer grup, Gürcü müdahalesi sonrası bölgeye girdiklerini belirtmektedir. Rusya ise Güney Osetya'da Gürcistan'ın “*etnik temizliğe*” giriştiğini belirterek birçoğu Rus vatandaşı olan bölge halkının korunması adına Rus barışgücü birliklerinin bölgeye sevk edildiğini açıklamıştır.⁴⁴⁷ Rus askeri uçakları Poti limanını, Gürcü askeri üsleri olan Vaziani ve Senaki'yi, Maeneuli askeri havalimanını ve demiryolu şebekesini bombalamıştır.⁴⁴⁸ Acaristan ve BTC Petrol Boru hattı yakınlarına da bombaların düştüğü belirtilmiştir. Bunun dışında Rusya Gürcistan kıyılarına yönelik denizden abluka uygulayarak Gürcü kıyılarını dış dünyaya kapamıştır.⁴⁴⁹ Güney Osetya'da en az 2000 sivilin hayatını kaybettiği belirtilmiştir. Gürcistan Irak'ta görevli Gürcü askerlerini de bölgeye takviye ederek savaşa dâhil etmiştir. Bu arada Abhazya tarafının da savaşa dâhil olabileceğini açıklamasının sonrasında çatışmalar Abhazya'ya da sıçramıştır. Gürcü ordusu tarafından 2006'da düzenlenen operasyonla denetimin sağlandığı Yukarı Kodori bölgesi Rus uçakları tarafından bombalanmıştır. Abhaz güçleri ise Tiflis kontrolündeki yerleşim bölgelerine topçu desteğiyle saldırmışlardır.⁴⁵⁰ “Rusya'nın da desteğiyle Abhazya, Kodori'de 12 Ağustos 2008 tarihinde denetimi

⁴⁴⁶ Cornell, Popjanevski, Nilsson, a.g.m., August 2008, s. 14

⁴⁴⁷ Hürriyet Gazetesi, 10.08.2008, s. 17

⁴⁴⁸ Hürriyet Gazetesi, 10.08.2008, s. 17

⁴⁴⁹ Hürriyet Gazetesi, 11.08.2008, s. 16

⁴⁵⁰ Hürriyet Gazetesi, 10.08.2008, s. 16

tekrar ele geçirmiştir.”⁴⁵¹ Güney Osetya’da ve Abhazya’da çatışmaların artması üzerine BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon taraflara acil ateşkes çağrısı yapmıştır. Ban Ki Moon Güney Osetya’nın yanında Abhazya’daki durumun da endişe verici olduğunu belirterek Kodori Vadisi’nin bombalanmasının ve önceden oluşturulan güvenlik bölgesine askeri yığınak yapılmasının kaygı verici olduğunu belirtmiştir.⁴⁵² ABD ise Rusya’nın orantısız güç kullandığını ve Rusya’nın eylemlerine bir an önce son vermesi gerektiğini belirtmiştir. Gürcistan tarafı Gürcü-Rus savaşında kendilerini 300 Spartalı’ya benzetmiştir.⁴⁵³ Rusya ise müzakerelerin başlayabilmesi için öncelikle Gürcistan’ın güç kullanmayacağını taahhüt ettiği bir hukuki metin imzalaması gerektiği yönünde ısrar etmiştir. Rus askeri güçleri ise 10 Ağustos 2008 günü ilk kez kara kuvvetleriyle Gürcistan’ın içlerine girip, başkent Tiflis’e 65 km uzaklıktaki Gori şehrine saldırmıştır. Gori şehrini kaybeden Gürcistan aynı gün Rusya’ya ateşkes notası göndermiştir. Gürcistan Dışişleri Bakanlığı’nın yaptığı açıklamada 10 Ağustos 2008 tarihi itibarıyla Gürcistan’ın askeri hareketi durdurduğu dünyaya duyurulmuştur.⁴⁵⁴ Rusya devlet başkanı Dmitri Medvedev Interfax haber ajansına yaptığı konuşmada “Rus barış güçlerinin Gürcistan’ı barışa zorlama operasyonu sona ermiştir. Rus barış güçleri bölgedeki Rus halkının hayatlarını korumak için gerekli çalışmalarını sürdürmektedir” demiştir.⁴⁵⁵ Gürcistan lideri Saakaşvili ise Gürcistan’ın BDT’den ayrılma kararı aldığını, bu konuda Ukrayna ve diğer BDT ülkelerinin de Rus egemenliğindeki BDT’den ayrılmalarını önerdiğini; ayrıca, Abhazya ve Güney Osetya’da bulunan Rus barış güçlerini işgalci olarak nitelendirdiklerini belirtmiştir.⁴⁵⁶ ABD gibi savaşın başlangıcından itibaren

⁴⁵¹ İnguri nehri üzerindeki hidroelektrik barajının santral kısmı Abhazya’da, gölet kısmı Gürcistan’ın kontrolündeydi. 13.08.2008 itibarıyla İnguri barajının gölet kısmı, gölet civarında bulunan Zugdidi bölgesinde iki köy ve Tsalejikha bölgesinde 11 köy Abhazya’nın kontrolüne geçmiştir. Hasan Kanbolat, “Güney Osetya Savaşı Bitti: Gürcistan Bölünüyor mu?”, Stratejik Analiz, Eylül 2008, Cilt 9, Sayı 101, s. 25

⁴⁵² Yeniçağ Gazetesi, 11.08.2008, s. 4

⁴⁵³ Bölgede çatışmalar sürerken Rustavi televizyonu 300 Spartalı filmini ekrana koyarak Gürcü ordusu 120 bin kişilik Pers ordusuyla mücadele eden 300 Spartalı ile özdeşleştirilmiştir. “Gürcistan’dan 300 Spartalı Mesajı”, http://www.haber5.com/archive_details?id=327510

⁴⁵⁴ Hürriyet Gazetesi, 11.08.2008, s. 16

⁴⁵⁵ “Medvedev: Peacemaking Operation Almost Completed”, Civil Georgia, 11.08.2008, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=19042&search=>

⁴⁵⁶ “Georgia Quits CIS”, Civil Georgia, 12.08.2008, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=19064&search=>

gelişmeleri uzaktan izleyen AB, Dönem Başkanı Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy'nin arabulucuk girişimiyle bir anda aktif bir politika sergilemiş; hazırladığı 6 maddelik barış planını⁴⁵⁷ Medvedev ve Saakaşvili'ye sunmuş ve bu surette uluslararası camiada dikkatlerin bir anda üzerinde toplanmasını sağlamıştır. İki liderle yaptığı görüşmelerden olumlu sonuç alan Sarkozy, “Moskova'nın Rusya dışında yaşayan Rus vatandaşlarının haklarını savunması gayet doğaldır”⁴⁵⁸ diyerek Rusya'nın saldırısını meşrulaştıran bir tavır sergileyerek uluslararası kamuoyunu şaşırtmıştır.

Tam da savaş sona erdi düşüncesi belirmişken 13 Ağustos 2008 tarihinde Rus ordusu 50 tankla Gori'ye girerek ateşkesi bozmuştur. Rusya'nın bu hamlesine uluslararası toplumun tepkisi oldukça sert olmuştur. Öyle ki, savaş başladığından beri çok fazla ön plana çıkmayan ABD Başkanı George W. Bush, yanına Dışişleri Bakanı Condolezza Rice ve Savunma Bakanı Robert Gates'i de alarak konuyla ilgili bir açıklama yapma gereğini hissetmiştir.⁴⁵⁹ Bu açıklama bile Gürcü lider Saakaşvili'nin ABD'den savaşın başlangıcından itibaren beklediği desteği karşılamaya yetmemiştir. Görev süresinin sona ermesine kısa bir süre kalan Bush yönetimi Gürcistan'ın arkasında olduğunu 'somut icraatlar' ile değil daha ziyade diplomatik dille' hissettirmiştir. Bush bir diğer açıklamasında Rusya'nın kabadayılık ve tehdit üzerine kurulu politikalarının 21. yüzyılda kabul edilebilirlikten uzak olduğunu ve Rusya'nın bu tarz hareketlerinin güvenilirliğine ve diğer uluslar ile olan ilişkilerine zarar verdiğini belirtmiştir.⁴⁶⁰ Türkiye ise Sarkozy'nin ardından savaşın sona ermesine yönelik aktif bir politika üretmeye çalışan ve arabuluculuğa soyunan ikinci aktör olmuştur. Türkiye Başbakanı Tayyip Erdoğan Gürcistan-Güney Osetya konusunu görüşmek üzere Moskova'ya gitmiştir. Rusya da Erdoğan'ı ender görülen

⁴⁵⁷ 6 maddelik barış planının maddeleri şunlardır: 1- Güç kullanmamaya yönelik taahhüt. 2-Askeri operasyonlara tamamen son verilmesi. 3- İnsani yardımların bölgelere girmesi için izin verilmesi. 4- Gürcü askeri güçlerinin savaştan önceki yerlere dönmeleri. 5- Rus güçlerinin çatışma çıkmadan önceki durumuna dönmesi ve Rusya'nın uluslararası mekanizmalar kurulana kadar ek güvenlik tedbirleri alması. 6- Abhazya ve Güney Osetya'nın statülerinin uluslararası tartışmaya açılması. “Russia Endorse Six Point Plan”, Civil Georgia, 12.08.2008, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=19069>

⁴⁵⁸ Hürriyet Gazetesi, 13.08.2008, s. 16

⁴⁵⁹ Bush Rusya'nın verdiği sözü tutması ve Gürcistan'daki krizi bitirmesi gerektiğini söylemiştir. ABD'nin AB ile, çatışma konusunda görüş alışverişinde olduğunu da belirten Başkan, Gürcistan'a insani yardım gönderilmesi için de çalışmalara başladıklarını belirtmiştir. Hürriyet Gazetesi, 14.08.2008, s. 18

⁴⁶⁰ “President Bush's Statement On Georgia Crisis”, 15.08.2008, http://georgiandaily.com/index.php?option=com_content&task=view&id=5958&Itemid=65

diplomatik bir protokolle ağırlayarak Türkiye'nin Rusya açısından önemini göstermiştir.⁴⁶¹ Erdoğan sorunun çözümüne yönelik altyapısını Süleyman Demirel'in attığı “*Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Paktı*”nı Rusya'ya tekrar önermiştir. Rusya ise pakt konusunda Türkiye ve Rusya'nın ortak çalışmalar yapabileceğini belirtmekle yetinmiştir. Türkiye ve Rusya'nın samimi ilişkileri uluslararası kamuoyunda da geniş yankı bulmuş hatta Türkiye ve Rusya'nın Kafkaslardan ABD'yi ekarte ederek egemenliği paylaşabileceği bile söylenmiştir. Rusya ziyaretinin ardından Gürcistan'a geçen Tayyip Erdoğan, Saakaşvili ile olan görüşmesinde Gürcistan toprak bütünlüğünün korunmasından yana olduklarını yineleyerek, Gürcistan'a her türlü yardıma hazır olduklarını belirtmiştir. Rusya'nın resmî görüşü ise Gürcistan'ın toprak bütünlüğü diye bir kavramın bundan böyle söz konusu olmadığı ve Güney Osetya ile Abhazya halklarının artık kendi yollarını çizecekleri şeklindeydi. AGİT Genel Sekreteri Marc Perrin de Brichambaut “*Güney Osetya'nın kaderi, tarihin ve bugünün gerçeklerine dayalı olarak Osetya halkı tarafından çizilecektir. Ayrıca Kuzey Osetya ile yakın ilişkiler ve işbirliği de kurulmalıdır*” şeklindeki açıklamasıyla AGİT'in görüşünün Rusya'nın açıklamalarına paralel olduğunu belirtmiştir.⁴⁶² Neticede 15 Ağustos 2008'de Gürcistan, 16 Ağustos 2008'de ise Rusya ateşkes antlaşmasını imzalamışlardır. Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev, 18 Ağustos 2008'den itibaren Rus güçlerinin Gürcistan'dan çekilmeye başlayacağını taahhüt etse de Rus güçleri aksine Gori'de var olan pozisyonlarını güçlendiriyorlardı.⁴⁶³ Rusya'nın çatışma bölgesinden ayrılmak için acele etmediği anlaşıyordu. NATO ise Rusya'dan 6 maddelik ateşkes antlaşmasına uygun olarak kuvvetlerini Gürcistan topraklarından çekilmesi yönünde açıklama yapmıştır.⁴⁶⁴ Batının bu konudaki tepkisi üzerine Sarkozy ile telefon görüşmesi yapan Medvedev 22 Ağustos 2008 tarihinde geri çekilme sözünü vermiştir.⁴⁶⁵ Bu arada Güney Osetya lideri Eduard Kokoity Rus

⁴⁶¹ Hürriyet Gazetesi, 14.08.2008, s. 19

⁴⁶² www.russiatoday.com/Top_News/2008-08-17/South_Ossetian_people_will_decide_their_destiny_-_OSCE_chief.html

⁴⁶³ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, a.g.m., s. 19

⁴⁶⁴ “NATO Statement On Georgia Crisis”, 19.08.2008, http://georgiandaily.com/index.php?option=com_content&task=view&id=6204&Itemid=65

⁴⁶⁵ “Russia Says to Pull Back Force by August 22”, http://georgiandaily.com/index.php?option=com_content&task=view&id=6221&Itemid=65

yönetimi ile görüşüp Güney Osetya topraklarında “*kahıcı*” Rus üsleri kurulmasını isteyeceklerini belirtmiştir.⁴⁶⁶ 19 Ağustos 2008 tarihinde Brüksel’de toplanan 26 NATO üyesi ülkenin dışişleri bakanları NATO-Rusya ilişkilerinin Rusya Gürcistan’dan çıkana kadar normalleşmeyeceğini duyurmuştur.⁴⁶⁷ Gürcistan’ın isteği üzerine acilen toplanan BM Güvenlik Konseyi’nin Gürcistan-Rusya çatışması konusunda yapılan toplantısında Fransa’nın hazırladığı ve Rusya’nın bir an önce ateşkes şartlarına uyması gerektiği yönündeki karar tasarısı konseyde veto hakkı bulunan Rusya’nın karşı çıkması üzerine oylamaya sunulmamış ve toplantı böylece sonuçsuz kalmıştır.⁴⁶⁸

Ağustos 2008 Güney Osetya Savaşının Sonuçları

Güney Osetya Savaşı 5 gün sürmüş olsa da bölgesel ve küresel düzeyde etkileri ve sonuçları büyük olmuştur. Gürcistan, ulusal sınırları içerisinde fiilen bağımsız durumda olan Güney Osetya ve Abhazya’yı tamamen kaybetmiştir. Bağımsızlıklarını daha önceleri birkaç kez ilan eden bu iki bölge, uluslararası arenada “*tanınmama*” gibi bir sorunla karşılaşmışlardı. Ancak savaş sonrasında Rusya ve Nikaragua bu iki bölgeyi tanıma kararı alarak onları rahatlatmıştır. Bu savaşta kaybeden Gürcistan olmuştur. Kontrolü altında tutamasa da anlaşma zemini oluşturulduğu takdirde federasyon çatısı altında bir şekilde elinde tutabileceği iki bölgesini kaybetmiştir. Kontrolü altında tuttuğu Güney Osetya topraklarının üçte biri ile Abhazya’daki Kodori Vadisi’nde denetimi kaybetmiştir. Gürcistan, müttefik olduğu Batı tarafından yeterli desteği görememiştir. Batı, genel olarak Gürcü silahlı kuvvetlerinin Güney Osetya’daki sivillere yaptıklarına yorum getirmezken, tamamen

⁴⁶⁶ “South Ossetia Seeks Permanent Russian Base, Rejects Observes”, 18.08.2008, http://www.rferl.org/content/South_Ossetia_Seeks_Permanent_Russian_Base/1191857.html

⁴⁶⁷ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, a.g.m., s. 22

⁴⁶⁸ Rusya’nın BM Daimi Temsilcisi Vitali Çurkin, “İki taraf arasında varılan ateşkes anlaşmasına tamamen ve derhal uyulmasını, Rus birliklerin derhal çekilmesini ve Gürcü birliklerin de çatışmaların çıkmasından önce bulundukları mevzilere dönmesini” isteyen tasarının AB tarafından desteklenen ateşkes anlaşmasındaki tüm hükümleri taşımadığını belirterek Fransa’nın tasarısının “Rusya’ya karşı ön yargılı ve yetersiz” olduğu görüşünü savunmuştur. Çurkin, Rus birliklerinin 22 Ağustos tarihinde Gürcistan topraklarından çekilme niyetinden söz ettiği konuşmasında “Gürcü kuvvetleri de mevzilerine çekilmeli ve barış gücü askerlerimize bir daha saldırılmayacağı güvencesi verilmeli” demiştir. “BM’deki Rusya Toplantısı Sonuçsuz”, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=727906>

Rusya'nın asimetrik askeri reaksiyonuna odaklanmıştır.⁴⁶⁹ Rusya Federasyonu'nun savaşa girmesi ise savaşın dönüm noktası olmuştur. Aslında Rusya savaşa dâhil olmasaydı Saakaşvili yönetiminin hesapları tutabilirdi. Çünkü son yıllarda başta ABD ve Türkiye tarafından gelişimine katkıda bulunulan Gürcistan Silahlı Kuvvetleri, Güney Osetya ordusunu rahatlıkla mağlup edebilirdi.⁴⁷⁰ Rusya'nın savaşa dâhil olması askeri açıdan orantısız Gürcistan-Güney Osetya yüzleşmesini, orantısız Rusya-Gürcistan yüzleşmesine çevirmiştir.⁴⁷¹ Rusya'nın yaptığı eylem BM Antlaşması'nın kuvvet kullanmayı yasaklayan maddesine aykırıdır.⁴⁷² Batı, Rusya'yı G-8 üyeliğinden çıkarma, Dünya Ticaret Örgütü'ne almama ve Soçi'de 2014 yılında yapılacak Kış Olimpiyatları'nı boykot etmekle tehdit etmiştir. Ancak, Rusya hedefinden vazgeçmeyerek amacına ulaşana kadar harekâtını sürdürmüştür. Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev bir açıklamasında bu harekâtı “Bizim 11 Eylülümüz” olarak nitelendirmiştir.⁴⁷³ Bu savaş Rusya'nın Transkafkasya'daki politik hedeflerini 'güç ve savaş' enstrümanlarına başvurmadan gerçekleştiremediğini bir kez daha kanıtlamıştır. Bu savaş Rusya'nın 1979'daki Afganistan çıkarmasından beri giriştiği ilk dış askeri çıkarma olmasının yanında, aynı zamanda Medvedev-Putin düetinin birlikte gerçekleştirdiği ilk harekât olmasından ötürü de önemlidir. Moskova'nın bu saldırısı uluslararası güçleri seferber etmiş, onların Kremlin rejimi hakkındaki görüşlerini tekrar gözden geçirmelerine ön ayak olmuştur. Rusya'nın eylemleri Batı ile yakın ittifak ilişkisi olan Baltık devletleri, Polonya ve Ukrayna'yı hem birbirlerine kenetlemiş, hem de Batı ile daha sıkı ilişkiler kurmanın gerekliliğine

⁴⁶⁹ Ivan Kotlyarov, “The Logic Of South Ossetia Conflict”, 16.11.2008, Russia in Global Affairs, No 4, October-December 2008, 16.11.2008, <http://eng.globalaffairs.ru/numbers/25/1236.html>.

⁴⁷⁰ Gürcistan'ın askeri harcamaları devlet bütçesinin % 25'ine tekabül etmektedir. Ayrıntılar için bakınız. Ivlian Haindrava, “Eyes Wide Open”, Russian Analytical Digest, 45/08, www.res.ethz.ch

⁴⁷¹ Gürcistan ordusu yaklaşık olarak 29.000 kişi, Rus ordusu ise yaklaşık 70.000 kişiden oluşuyordu. Güney Osetya'nın 3000, Abhazya'nın ise 1000 kişilik ordusu vardı. Ayrıntılı bilgi için bakınız. [http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCney_Osetya_Sava%C5%9F%C4%B1_\(2008\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCney_Osetya_Sava%C5%9F%C4%B1_(2008))

⁴⁷² BM Antlaşması 2/4. Maddesinde: “ Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse BM'nin amaçları ile telafi edilemeyecek herhangi bir surette, tehdite veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar”. Uluslararası hukukta kuvvet kullanılmasının fiilen yasaklanmasının ilk kabulü ise 16.10.1925 tarihinde Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa ve Belçika arasında imzalanan Ren Misakı ve birçok devletin imzaladığı Brian Kellogg Antlaşması ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıntı için bakınız. Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitapevi, 2003, s.505

⁴⁷³ 11 Eylül ile 8 Ağustos'un benzer ve farklı yönlerini görmek için bakınız. Vladimir Ovchinsky, “The Flipside of September 11,2001”, Russia in Global Affairs, No 4, October-December 2008, 16.11.2008

inandırmasıdır.⁴⁷⁴ Savaş, enerji politikalarının geleceği konusunda da etkili olabilecek sonuçlar doğurmuştur. Rusya; Türkiye ve Gürcistan yolundan geçen boru hatlarıyla Batıya bağlanan Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının taşınması konusunda uzun zamandır Batı eksenile mücadele içerisinde. Savaş ile birlikte başta BTC Petrol Boru hattı, BTE doğalgaz hattının güzergâhlarının güvenlik sorunları olduğunu ileri sürerek, by-pass edilmesini amaçlamaktadır. Rusya özellikle İran-Ermenistan boru hattını İran'ın enerji rezervleri ile bağlayarak BTC'ye önemli bir rakip çıkarmak peşindedir.⁴⁷⁵ Çatışmaların Rusya'ya bağımlılığı azaltmak için ortaya atılan ve Orta Asya gazını uluslararası piyasalara taşıyacak olan Nabucco projesine de darbe vurduğu yorumları yapılmıştır.⁴⁷⁶

Savaşın sonuçlarını savaşla ilişkisi olan devletler açısından ayrı ayrı inceleyelim.

- Rusya için 'savaşın kazananı' demek yanlış olmaz. Rusya bu mini savaştan güçlenerek çıkmıştır. Rusya kendi amacının ne olduğunu net bir şekilde belirlemiş, hedefi sınırlı tutmuş ve bunlara ulaştığı anda da operasyona son vermiştir.⁴⁷⁷ Putin-Medvedev ikilisi Transkafkasya'da Rusya'nın tekrar birincil aktör olması için önemli bir adım atmıştır. Moskova siyasi ve askeri açıdan Kafkasya'daki geleneksel rolünü (bölgede barış ve sükûnetin garantörü rolü) yürütebilecek imkânlarla sahip olduğunu kanıtlamıştır.⁴⁷⁸ Bu savaş aynı zamanda Rus ordusunun, Çeçenistan'da yaşadığı travmayı üzerinden attığını tüm dünyaya göstermesi açısından önemli bir sınav olmuştur. Öte yandan Rusya'nın Gürcistan'ın Güney Osetya'ya müdahalesi karşısında pasif kalma gibi bir lüksü yoktu. Çünkü eğer böyle bir politika izleseydi, Transkafkasya'daki iki kutuptan biri olduğunu bundan böyle iddia etmesi mümkün

⁴⁷⁴ Svante E.Cornell, "War in Georgia, Jitters All Around", Current History, October 2008

⁴⁷⁵ Bu hat aynı zamanda Avrupa'ya giden Hazar enerji kaynaklarını tekelleştirmek için yakalanmış bir fırsattır. Stephen Blank, "Russia, Georgia and South Ossetia: Notes on a War", Central Asia-Caucasus Analyst, 20.08.2008

⁴⁷⁶ Ancak 13.07.2009 tarihinde NABUCCO Doğalgaz Boru Hattı Projesi, 5 geçiş ülkesinin (Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya) başbakanlarının katılımıyla Ankara'da imzalanmıştır. Hazar doğalgazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyacak 7.9 milyar dolarlık projenin yapımına 2010 yılında başlanacak ve 2014 te tamamlanacaktır. Toplam 3300 km lik bu hattın 2000 km'si Türkiye'den geçmektedir. Hürriyet Gazetesi, 14.07.2009

⁴⁷⁷ Aleksey Pilko, "5 Gün Savaşının Sonuçları", Cumhuriyet Gazetesi, 18.08.2008, s. 10.

⁴⁷⁸ Pilko, a.g.m.

olamazdı. Kosova'nın bağımsızlığı fitili ateşleyen bir gelişmeydi. Rusya bu konuda istediği sonucu elde edememişti ve Batıya bir 'cevap' vermesi gerekiyordu. Güney Osetya savaşı bu açıdan 'ihtiyacı giderici' bir işlev görmüştür. Bunun dışında Rusya'nın NATO'yu direkt karşısına almadan, Batıya yakın ve ABD desteğini alan bir ülkeye karşı güç kullanarak NATO üyeliğinin ve Batının garantisinin Rus askeri gücü karşısında hiçbir anlam taşımadığını dünyaya kanıtlamak istiyordu.⁴⁷⁹ Gürcistan bu açıdan en doğru seçimdi. Ayrıca Batının desteklediği Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan hattına da bir darbe vurularak, Rusya'nın enerji hatları konusundaki yarışı bırakmayacağı mesajı tüm dünyaya verilmiş oldu.⁴⁸⁰ Rusya'nın Gürcistan'a yönelik saldırısı ve ardından Güney Osetya ve Abhazya'yı tanımasına uluslararası topluluktan önemli tepkiler gelmiştir. Rusya'nın uzun zaman sonra güç kullanması Rus yayılmacılığı ve emperyalizminin geri döndüğü yönünde yorumlanmıştır. Putin'in 43.Münih Güvenlik Konferansı'nda bugünün dünyasında tek kutupluluğun sona erdiğini belirtmesi bir şeylerin habercisi olarak değerlendirildi.⁴⁸¹ “Ancak şu anki konjonktürde Rusya'nın askeri gücü ve enerji gelirleri dışında önemli bir gücü yoktur. ABD gibi, ama ona alternatif olabilecek, siyasi ve ekonomik bir düzeni dünyaya sunamamaktadır.”⁴⁸² Bunun yanında Rusya'nın dünyayı kendi normlarına göre şekillendirme hedefinin de olmadığı söylenebilir.

“Rusya'nın Gürcistan'a girmesi, Güney Osetya'dan çıkmaması, Güney Osetya ile Abhazya'yı devlet olarak tanınması ve uluslararası hukuku tanımaz tavrı, Irak işgali sebebiyle dünya kamuoyunda oluşan anti-Amerikan duyguların, anti-Rus duygulara dönüşmesine de neden olmuştur.”⁴⁸³ Rusya uluslararası anlaşmazlıklar gündeme geldiğinde dünyada söz sahibi olan temel güç odaklarından biridir. Bu

⁴⁷⁹ Friedman, a.g.m., 12.08.2008

⁴⁸⁰ Gürcistan'ın tekrar Rus nüfuzuna girmesi demek, Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan hattının kırılarak, Rusya-Gürcistan-Ermenistan-İran hattına dönüşmesi demektir ki, bu Batının ve Türkiye'nin hiç istemediği bir durumdur. Bu durum hem bölge dengelerini değiştirir, hem de Rusya'nın enerjide başat aktör olmasını sağlar.

⁴⁸¹ Bakınız. 10.02.2007'de gerçekleşen konferansta Putin'in yaptığı konuşma.
<http://www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?sprache=en&id=179>.

⁴⁸² Eğer Rusya tekrar küresel bir güç olmak istiyorsa, ekonomik ve siyasal alandaki yumuşak güçlerini devreye sokmalıdır. ABD'ye uluslararası arenada muhalefet etmek tek başına bir düzen önerisi sayılamaz. Rusya ile birlikte olmanın tek yararı, Rusya'nın saldırılarından korunmaktır. Rusya, diğer devletlere karşı bir “cazibe merkezi” oluşturmaya çalışmalı ve korkulan devlet imajını üzerinden silip atmalıdır. USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, a.g.m., s. 34.

⁴⁸³ Emin Yılmaz, “Kafkasya'da Kim Kazandı Kim Kaybetti”, 12.11.2008, www.stratejikboyut.com

savaş, ABD ve AB gibi aktörlerin kriz anlarında Rusya'ya ne kadar güvенеbileceklerinin muhasebesini yapmalarına olanak sağlamıştır. Rusya çok kutupluluğa giden dünyada diğer küresel odakları tamamlayıcı ve onların eşgüdüm içinde çalışabilecekleri bir ortak olmaktan ziyade 'Öteki' olarak kalmayı tercih etmiştir. Rusya'nın harekâtı sebebiyle NATO ve AB Rusya ile olan ilişkilerini gözden geçiren toplantılar yapmıştır. NATO Rusya ile olan birkaç tatbikatından vazgeçmiştir. Rusya'nın Güney Osetya'ya yönelik koruyucu içgüdüsel reaksiyonu yeni AB üyesi olan eski doğu bloku ülkelerini oldukça rahatsız etmiştir. Onlar da Gürcistan'a destek veren açıklamalarla Rusya'ya karşı rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Rusya'nın üyesi olduğu ŞİÖ üyeleri de Rusya'nın ayrılıkçı politikalara verdiği destekten çekinerek Gürcistan'ın başına gelenin kendi başlarına gelmesinden korkmuşlardır.⁴⁸⁴ Özellikle Güney Osetya ve Abhazya'nın tanınması sürecinde ŞİÖ'den destek bekleyen Rusya, ŞİÖ üyesi diğer devletlerden net bir destek görmemesi ve söz konusu bölgelerin bağımsızlığını tanımamalarına bu pencereden bakmak gerekir. ŞİÖ Zirvesi'nden çıkan açıklamada: *“ŞİÖ üye devlet liderleri Güney Osetya çatışmasını sona erdiren ateşkes anlaşmasını yerinde bulurken, Rusya'nın bölgede barış ve işbirliğine katkı sağlayan aktif rolünü desteklemektedir”* denmiştir.⁴⁸⁵ Rusya'nın Çeçenistan ve Dağıstan gibi kendi içerisinde yer alan otonom cumhuriyetlere ayrılıkçılık konusunda takındığı tavır ile başka devletler içinde yaşayan ayrılıkçılara ilişkin tavrı taban tabana zıtlık oluşturmuştur. Dış dünyanın da bu çifte standarta yönelik tepkisi olmuştur.⁴⁸⁶ Rusya ayrıca önceki yıllarda Güney Osetya vatandaşlarının %90'ına Rus pasaportu vererek

⁴⁸⁴ Özellikle Çin bu konuda önemli bir hassasiyet göstermektedir. Benzer statülerde bulunan Doğu Türkistan, Tayvan, Tibet ve İç Moğolistan'a emsal olmaması için Abhazya ve Güney Osetya'yı tanımaya yanaşmamıştır. Bunun dışında Çin önümüzdeki dönemde kalkınmasını tamamlayana kadar Batı ile ilişkilerini bozmayı da istememektedir.

⁴⁸⁵ Bu görüş ile Rusya'dan ayrı bir politika izleyen örgütün önümüzdeki yıllarda tamamen Çin'in egemenliğinde bir örgüt haline geleceği bir nevi Çin'in BDT'si olacağı tahminleri yürütülmektedir. M.K.Bhadrakumar, “Russia Remains a Black Sea Power”, Asian Times, 29.08.2008, www.globalresearch.ca.

⁴⁸⁶ Çeçenistan'ın Vostok (doğu) ve Zapad(batı) taburları Osetya'da Rus ordusu içerisinde çatışmaya dahil olmuştur. Çeçen lider Ramazan Kadirov çatışma bölgesinde savaşacak gönüllüler yollayabileceğini ifade etmiştir. Bu argüman Rus tarafına göre Rusya'nın dışarıda ayrılıkçıları desteklediği, kendi sınırları içinde ise etnik hareketlere acımasız ve tavizsiz davrandığı yönündeki eleştirilere karşılık verilecek bir cevaptır. Rus tarafına göre Rusya için savaşan Çeçenler kaderlerinin Rusya'ya bağlı olduğunu düşünmektedir, dolayısıyla “ayrılıkçı” olarak nitelendirilemez. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Kotlyarov, a.g.m.

onları Rus vatandaşı yapmıştı. Bu uygulama Rusya'nın Gürcistan'a saldırmasının meşruiyetini oluşturmuştur. Rusya Gürcistan'ı ayrıca soykırım ve etnik temizlik yapmak ve savaş suçları işlemekle itham etmiştir. Abhazya ve Güney Osetya ise Rusya'nın kendilerini tanımasıyla rahatlamış ve savaşın yaralarını az da olsa sarabilmişlerdir. Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'nın gönüllerini bir kez daha kazanmakla kalmamış aynı zamanda Transkafkasya'da kendi nüfuzunda iki uydu devlete sahip olmuştur. Bu iki bölgede daimi üsler kurma konusunda önemli adımlar atmıştır. Abhazya ve Güney Osetya'nın stratejik konumlarının Rusya'ya faydası büyük olacaktır. Rusya, herşeyden önce Rusya-Güney Osetya-Samste Cevahati-Ermenistan hattından Ermenistan'a ulaşma şansına erişecektir. Abhazya üzerinden ise Karadeniz'e açılan bir kapısı daha olacaktır. Saldırı sebebiyle Rusya'nın dünya kamuoyu nezdinde edindiği bu kötü imaj, Rusya'daki yabancı yatırımları azaltabilir ve ülkeden sermaye çıkışına neden olabilir. Oysa ki Rusya'nın yatırıma ve teknoloji transferi için Batıya oldukça ihtiyacı vardır.⁴⁸⁷ Türkiye ile son 15 yıldır ekonomik ticari altyapıda kurduğu iyi ilişkileri siyasal ilişkiler boyutunda da ilerletmeyi başaran Rusya, bu savaşta da Türkiye ile yakın ilişkiler kurmuştur. Türkiye'yi bu anlaşmazlıkta ve Transkafkasya'da muhatap olarak kabul eden Rusya, Karadeniz'de de Türkiye ile aynı tezleri savunmaktadır. Özellikle ABD'nin son yıllarda Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin içeriğini değiştirmek ve Boğazlardan geçişte yeni kazanımlar elde etme isteği karşısında Rusya ve Türkiye ortak paydalarla hareket etmektedir. Savaş süresince de Gürcistan'a insani yardım götüren ABD gemilerinin geçişleri sırasında Rusya oldukça hassas davranarak kendi güvenliğini tehdit eden bir unsurun olmaması gerektiği konusunda hem Türkiye'yi hem de ABD'yi uyarmıştır. Montrö'nün uygulamalarına aykırı bir hareket olmaması için yoğun çaba sarf etmiştir. Türkiye de bu konuda Rusya kadar hassastır ve Montrö'nün delinmemesi için diplomatik kanallar yoluyla gerekli tedbirleri almıştır. Rusya-ABD ilişkileri 11 Eylül terör saldırısı ile iyileşme emareleri gösterse de 2000'li yılların sonlarına doğru pek çok konuda iki devletin ayrı düştükleri söylenebilir. Irak Savaşı başta olmak üzere, İran'a yönelik müdahale, NATO'nun eski doğu bloğu ülkelerini de kapsayan genişleme süreci, doğu Avrupa ülkelerine ABD'nin kurmak istediği füze savunma

⁴⁸⁷ Yılmaz, a.g.m., 12.11.2008

sistemleri, Avrupa güvenliği, Kosova gibi pek çok konu iki tarafın farklı düşündüğü konulardır. ABD Rusya ile ilişkilerini dengeli bir şekilde sürdürmeye çalışıyor görüntüsü verse de son yıllarda Rusya'nın menfaatlerine aykırı pek çok politikası olmuştur. Ancak tüm bunlara rağmen taraflar sorunlara yaklaşım bakımından Soğuk Savaş dönemi retoriklerini kullanmaktan uzaktır. ABD'nin Kasım 2008'de gerçekleştireceği Başkanlık seçimlerine odaklanmasından faydalanan Rusya, Gürcistan'a yönelik müdahalesiyle ABD'ye bir mesaj yollamıştır. Özellikle Orta Asya'da başlayan ABD üslerinin birer birer kapanmalarının ardından Orta Asya tamamen Rusya ve Çin'in egemenliğine geçmiştir. Rusya Transkafkasya'da da ABD denetiminin sonlanmasını istemektedir. Gürcistan'da Rusya'ya yakın bir iktidarın başa gelmesi, bunu takiben diğer Kafkasya ve Baltık devletlerinde Rusya yanlısı yönetimlerin kurulması ile geçtiğimiz yıllarda gerçekleşen 'Renkli devrimler'i unutturacak karşı devrimler yapılmış olacaktı. Ancak, Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesi Gürcistan'ı Rusya'ya yaklaştırmaktan ziyade uzaklaştırmıştır. Belki yakın gelecekte Rusya'nın istediği gibi Saakaşvili iktidarı sona erecektir ama Gürcü halkı Rusya'ya savaştan ötürü kızgındır.

- Savaşın her açıdan mağlubu Gürcistan'dır. Maddî ve manevî çok önemli kayıpları olmuştur. Öncelikle masum Oset halkı bu savaşın en büyük bedelini ödemiştir. Bunun dışında kaybolan ve yaralanan pek çok insan vardır. Savaş sırasında Osetya nüfusunun yarısının (35.000) başta Kuzey Osetya olmak üzere Gürcistan çevresine göç ettikleri söylenmektedir. Maddi açıdan Gürcistan'ın kaybı yine çok büyüktür. Rusya Gürcistan'ın stratejik kuruluşlarını ve ülkenin altyapısını tahrip etmiştir. Bunun sebebi, ekonomisi zaten kötü durumda olan Gürcistan'ı daha da zor durumda bırakmaktır. Savaş sonrası dış yardımlar gelmesine rağmen Gürcü ekonomisinin durumu daha da ağırlaşmıştır. Rusya ayrıca son yıllarda ABD ve Türkiye tarafından gerek mühimmat gerekse askeri eğitim düzeyinde desteklenen ve önemli gelişim gösteren Gürcü ordusunu yenerek hem psikolojik hem de fiziki

tahribata neden olmuştur.⁴⁸⁸

Gürcistan'ın mağlubiyetinin politik sonuçlarına bakarsak; Güney Osetya ve Abhazya Gürcistan'dan tamamen kopmuş ve bu iki bölge Rusya tarafından tanınmıştır. Gürcistan yönetiminin NATO üyeliği yolunda ilerlerken çözmesi gereken en önemli iki sorunu çözme muvaffakiyeti gösterememesi hem yönetim için hem de halk için büyük bir hayalkırıklığı yaratmıştır. Saakaşvili kendince harekâtın zamanlamasını iyi hazırlamıştır. Aralık 2008'de gerçekleşecek NATO Zirvesine Güney Osetya sorununu çözerek, Abhazya sorununu da federatif bir yöntemle çözme vaadini vererek MAP'ı (Üyelik Eylem Planı) elde etmeyi amaçlamıştır. Ayrıca Pekin Olimpiyatlarının başlaması ve tüm dünyanın gözünün orada olması sebebiyle operasyonuna pek çok devletin seyirci kalacağını düşünmüştür. Saakaşvili Batının kendisini destekleyeceğine inanarak ya da kendini buna inandırarak ve Rusya'nın sert bir tepki vermeyeceğini umarak, çok ciddi bir hata yapmıştır. Siyaset, tahminlerle ya da beklentilerle yürütülmez. Siyasal gerçeklik çerçevesinde alınan rasyonel kararlar ile günümüz dünyasında güçlü ve etkili politikalar üretilebilir. Saakaşvili belli dış politika hedeflerini gerçekleştirmek, anayasal düzeni yeniden sağlamak ve toprak bütünlüğünü kurmak için kendi egemenliği altındaki toprakları ve burada yaşayan halkların hayatını riske atan, popülist bir siyasetçi olarak tarihe geçecektir. Savaşın kaybedilmesi, bundan önemlisi güç politikası uygulayarak sorunların çözüleceğini ummak ve bunun için savaşa girerek taktiksel bir hata yapmak hem Gürcü halkı nezdinde hem de uluslararası toplumda Saakaşvili'nin prestijini düşürmüştür.⁴⁸⁹ Batı ile entegrasyon yolunda ilerleyen bir devletin yöneticisi olan, Batının değerlerini savunan ve ülkesinin Batının bir parçası olduğunu

⁴⁸⁸ Savaşta 150 Gürcü askeri ölmüş, 400 Gürcü askeri ise yaralanmıştır. 1 Gürcü gemisi batırılmıştır. Öte yandan 21 Rus askeri ölmüş, 150 Rus askeri yaralanmıştır. 10 Rus jeti düşürülmüş, 30 Rus tankı imha edilmiştir. Ayrıntılar için bakınız. http://tr.wikipedia.org/wiki/Güney_Osetya_Savaşı. Gürcistan Savunma Bakanlığı Ocak 2009'da yaşları 35'ten küçük olan vatandaşlarının sözleşmeli olarak 4 yıl askerlik yapmaları için bir ilan yayımlamıştır. Uzmanlar Gürcistan'ın yeniden militarize edilme sürecinin bir ya da bir buçuk yılı alacağını düşünmektedir. Gürcistan'ın 2009 yılında askeri bütçesi 900 milyon Lari'dir (540 milyon dolar). Ayrıntılar için bakınız. Andrei Areshev, "Abhazya ve Güney Osetya:Yeni Durumlar ve Yeni Problemler", <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/263>,

⁴⁸⁹ Rusya Devlet Başkanı bir makalede Saakaşvili için şu cümleyi kurmuştur: "Ümit ediyorum ki, tarihsel dostluğumuz ve sempati beslediğimiz Gürcistan halkı bir gün, hak ettikleri, ülkesini düşünen ve Kafkasya'daki devletlerle bağlayıcı saygılı ilişkiler kurmayı ilke edinen bir lidere kavuşur". Dmitri Medvedev, "Why I Had To Recognise Georgia's Breakaway Regions" Financial Times, <http://www.ft.com/cms/s/0/9c7ad792-7395-11dd-8a66-0000779fd18c.html>,

her fırsatta dile getiren bir liderin samimiyeti, sözkonusu değerleri uygulamaya sokmasıyla anlaşılır. Batının bazı liderleri Saakaşvili'nin performansından memnun değildir. ABD dışında onu her hareketinde alkışlayan bir devlet de yoktur. Ülkesinde seçildiği tarihten beri pek çok reform gerçekleştiren Saakaşvili'nin birtakım uygulamaları diktatöryel eğilimler içermektedir.⁴⁹⁰ Ciddi bir ön çalışması olmadığı anlaşılan, fayda-maliyet analizi iyi yapılmamış bu anı Güney Osetya çıkarması 'Batı tipi tek adam' yönetiminin bir icraatıdır. Güney Osetya çıkarması sonrasındaki gelişmeler Gürcistan'da Saakaşvili iktidarını belirsiz bir sürece sokmuştur. Muhalefet, savaş süresince Gürcistan'ın savaşta yıpranmaması adına iktidarı desteklerken, savaş sonrasında faaliyetlerine tekrar başlamıştır.⁴⁹¹ Saakaşvili iktidarının yerine Batı yanlısı ya da Rusya'nın desteklediği bir siyasetçi ileriki zamanda iktidara gelebilir. Saakaşvili'nin, Gürcistan topraklarında bombalar patlarken korumalarının yanında takındığı korkmuş, çaresiz tavrı savaşın zihinlerimizde bıraktığı görüntülerden bir tanesidir. Bu portre ile Güney Osetya'nın Gürcistan içine dâhil olması için güç kullanan cesur lider portresi birbiriyle hiç örtüşmemektedir. Kimileri Rusya'nın uzun zamandır Gürcistan'ı kışkırtıcı hareketlerde bulunduğunu ve Gürcistan yönetiminin Rusya'nın provokasyonuna geldiğini belirtmektedir. İlginç olan Saakaşvili'yi başarılı bulanların olmasıdır. Savaşta bunca kayba rağmen, Sarkozy'nin öncülüğü ile gerçekleşen ateşkes sonrası sokağa dökülen bir kısım Gürcü vatandaşlar kimsenin yapamadığını yaptıklarını düşünerek Rusya'ya kafa tutmayı başarı olarak kabul etmişlerdir.⁴⁹² Savaşın yaralarını sarmakla meşgul olan Gürcistan'da savaştan yaklaşık bir yıl sonra Deniz Kuvvetleri komutanlarından biri Saakaşvili'nin tekrar ülkesini silahlandığını ve

⁴⁹⁰ Saakaşvili'nin şeffaflıktan uzak kayırmacı politikaları, muhalefeti ve aydınları dışlayan anlayışı zamanla ülke içinde tepki görmüştür. Gül devrimini birlikte gerçekleştirdiği arkadaşlarını da yönetimden uzaklaştıran Saakaşvili, gittikçe kendisi ile zıt düşünen seslere tahammül edemez bir çizgiye ilerlemiştir.

⁴⁹¹ 9.04.2009 tarihinden itibaren protesto gösterilerine başlayan muhalefet, parlamento ve cumhurbaşkanlığı binalarının önünde her gün saat 15.00 ile 21.00 arasında toplanma kararı alarak, Saakaşvili'nin istifasını istemektedir. Gösterilerle ilgili Rus oligarkları suçlayan Saakaşvili, muhalefetin amacına ulaşamayacağını, işsizlerin ve mahkum yakınlarının taleplerinin Gürcü halkının tamamının iradesini yansıtmadığını belirtmektedir. Saakaşvili ayrıca Obama yönetimini de mevcut Gürcü iktidarına sahip çıkmamakla suçlamaktadır. Faruk Akkan, "Gürcü Muhalefeti: Saakaşvili'nin Gitmesine Sayılı Günler Kaldı", <http://www.haberrus.com/index.php/avasya/789-guercue-muhalefeti-saakavilinin-gitmesine-sayl-guenler-kaldi>, 27.04.2009. Faruk Akkan "Gürcistan'da Muhalefet Çadır Kurdu", 15.04.2009, <http://www.haberrus.com/index.php/avasya/674-gurcistanda-muhalefet-cadir-kurdu>

⁴⁹² Hürriyet Gazetesi, 14.08.2008, s. 16

yeni bir savaşa hazırlandığını iddia etmiştir.⁴⁹³ Eğer bu iddia doğruysa, hem Saakaşvili'nin hem de ülkesinin geleceği yine karanlıktır.

Savaşın Gürcistan açısından bir diğer sonucu, NATO üyeliğinin Gürcistan için gerekliliğinin öneminin ortaya çıkmış olmasıdır. Batı liderleri Gürcistan'ın NATO üyeliği sürecini hızlanması için tekrar görüş alışverişine başlamışlardır. Ancak 1-3 Aralık 2009 tarihleri arasında gerçekleşen NATO Dışişleri Bakanları Zirvesinde de Gürcistan'a MAP (Üyelik Eylem Planı) yolu açılmamıştır.⁴⁹⁴ NATO üyesi olmanın Gürcistan'ı tamamen güvenli bir ülke haline getirip getirmeyeceği de tartışmalıdır. Akılcı bir yoruma göre Tiflis yönetiminin Abhazya ve Güney Osetya üzerindeki haklarından vazgeçmesi halinde hem ülkenin barış ve güvenliği sağlanacak hem de Gürcistan'ın Batı menşeli kuruluşlara girme konusunda önündeki engeller kalkacaktır. Böylelikle Rusya'nın sözkonusu iki bölge vasıtasıyla Gürcistan'ı sıkıştırma politikası da bertaraf edilmiş olacaktır.⁴⁹⁵

- ABD savaşın bir başka kaybedenidir. Peki ABD Gürcistan'ın Güney Osetya hareketini planladığından haberdar değil miydi? Bu konuda çok çeşitli yorumlar yapılmaktadır. ABD'nin Gürcistan'ın saldırısını bilmeme ihtimali azdı. Çünkü saldırının arefesinde ABD-Gürcistan ortak tatbikatı yapılmış ve o günlerde de ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice Tiflis'e gelmiştir. Bunun dışında Ukrayna hava savunma ekipleri Gürcistan çevresinde konuşlandırılmıştır. Son olarak da AGİT'in Güney Osetya'daki temsilcileri Gürcü saldırısının yapılacağını önceden

⁴⁹³ Interfax Haber Ajansı'nın basın toplantısında konuşan komutan Alik Bjaniya, Saakaşvili'nin Ağustos 2008 savaşından ders almadığını, asker sayısını arttırarak yeni bir savaşa hazırlandığını, savaştan sonra Gürcistan'da hiçbir şeyin düzelmediğini belirtmiştir. Saakaşvili'nin siyasetini beğenmediğini söyleyen komutan, "Ben Rusya ile savaşmak istemiyorum. Bu yüzden askeri formamı çıkarttım ve Gürcistan'dan ayrıldım" demiştir. Yaşar Niyazbiyev, "Rusya'dan Sığınma İsteyen Gürcü Subay: Saakaşvili Yeni Savaşa Hazırlanıyor", <http://www.haberrus.com/index.php/avasya/1212-rusyadan-snma-isteyen-guercue-subay-saakavili-yeni-savaa-hazrlanyor>

⁴⁹⁴ NATO toplantısında öncelikle Ukrayna ve Gürcistan hakkında Bükreş Zirvesi'nde alınan kararlar teyit edilmiştir. İkinci olarak bakanlar, iki ülkenin üyelik yolunda önemli adımlar attıklarını ama daha yapacak önemli işleri olduğunu belirtmişlerdir. İttifak üyeleri bu iki ülkenin üye olma konusundaki gayretlerini, var olan NATO-Ukrayna ve NATO-Gürcistan komisyonları çatısı altında destekleyecek fırsatlar yaratılması gerektiğini ve sözkonusu ülkelerde NATO ile irtibatı sağlayan birimlerin de güçlendirilmesini kararlaştırmışlardır. "Allies Discuss Relations With Ukraine and Georgia and Send a Signal to Russia", http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_46747.htm?mode=new

⁴⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Kanbolat, a.g.m., Eylül 2008, s. 28

öğrendiklerinden dolayı, saldırıdan birkaç saat önce bölgeyi terketmişlerdir. AGİT’e gelen enformasyonun ABD’ye gelmemesi için de hiçbir neden yoktur.⁴⁹⁶

ABD savaşın patlak vermesinin ardından çatışmaları uzaktan seyretmekle yetinmiştir. İran’a müdahale olasılığı, Polonya ve Çek Cumhuriyeti’ne yerleştirilmesi düşünülen füze kalkanı projesi ve yaklaşan başkanlık seçimleri ile gündemi yeterince meşgul olan ABD, savaşa yönelik pasif bir politika izlemiştir. Gürcistan için bir maceraya atılmak istemeyen ABD yönetimi, Rusya’nın restine cevap verebilecek durumda değildi. Rus müdahalesine yönelik sert eleştiriler getiren ABD yönetimi bir an önce savaşın sona ermesini ve Rusya’nın Gürcistan’dan çıkmasını istemiştir. CIA (Amerika Merkezi Haberalma Teşkilatı) eski siyasi analisti Bill Christiason ise Gürcistan’ın Washington tarafından Güney Osetya’ya müdahale konusunda fiilen cesaretlendirilmiş ve yeşil ışık almış olabileceğini iddia etmiştir.⁴⁹⁷ ABD bilinçli bir şekilde Gürcistan’ı böyle bir çatışmaya itmişse mutlaka bir kazanımı olmalıdır. Bu sayede ABD Rusya’nın vurucu gücünü ve kararlılığını ölçebilecek, bu zeminde Avrupalı liderleri bir kez daha uyararak hem global konularda hem de Avrupa güvenliği hususunda Rusya’ya karşı Avrupa’yı işbirliğine zorlamaya çalışabilecekti. “Ayrıca Rusya’nın siyasi ve ekonomik anlamda tüm enerjisinin Transkafkasya’daki sorunlarla meşgul edilmesi suretiyle Medvedev-Putin ikilisinin başarısızlığa sürüklenmesi, hem kendi ülkelerinde hem de dünyada prestijlerinin azaltılması hedeflenmiş olabilir.”⁴⁹⁸ Bunun dışında komplocu bir yaklaşımla bakarsak ABD’nin İran’a yaptırım vaadi karşılığında Rusya’ya Güney Osetya tavizini vermiş olabileceği de düşünülebilir.⁴⁹⁹ Bir diğer komplocu yaklaşım ise ABD’nin Rusya’nın operasyonuna, Çin-Rusya ilişkilerini bozmak amacıyla göz yumduğuna dairdir. Şöyle ki, Rusya’nın Gürcistan’daki ayrılıkçıları destekleyen politikası ile Çin’in ayrılıkçılara yönelik politikası (kendi ülkesi açısından) iki devlet arasında Avrasya’da iki dev gücü birbirinden koparacak bir unsur olarak görülmüştür.⁵⁰⁰ Daha

⁴⁹⁶ “Georgia: The First Step Toward Control Part I”, Global Research Strategic Culture Foundation, 4.09.2008, www.globalresearch.ca

⁴⁹⁷ Hürriyet Gazetesi, 18.08.2008, sf. 25

⁴⁹⁸ Ergin Yıldızoglu, “Gürcistan Dersleri”, Cumhuriyet Gazetesi, 13.08.2008

⁴⁹⁹ ABD’nin BM Güvenlik Konseyinden İran’a yönelik yaptırım kararı çıkartabilmesi için Rusya’nın evet oyuna ihtiyacı vardır. Ferai Tınç, “Gürcü Lideri Kim İtti”, Hürriyet Gazetesi, 11.08.2008

⁵⁰⁰ Georgia: The First Step Toward Control Part I, a.g.m., 4.09.2008

da ileri gidilerek Rusya'nın Gürcistan sonrası Ukrayna ile de savaşa sürüklenmesi, Rusya'nın üst üste iki askeri harekâtla meşgul edilerek, bu meşguliyetten yararlanmak suretiyle ABD'nin İran'a yönelik bir müdahalesinin gerçekleşmesi ve Rusya'nın bu müdahaleye karşı gelecek politikalar üretecek gücünün kalmaması da planlanmış olabilir.

Gürcistan herhangi bir dış müdahale ile karşılaştığı takdirde ABD'nin kendisini destekleyeceğini ummuştur. ABD ise bu müttefikinin beklentilerini karşılamaktan uzak kalmış, Rusya ile yeni bir kriz yaşamayı göze alamamıştır. Savaşın, yaklaşan başkanlık seçimleri öncesi Cumhuriyetçilerin oylarını arttırmak için bir araç olarak kullanıldığı da çok sık bahsi geçen hususlardan biri olmuştur. Savaşla beraber başkan adayı Mc Cain'in sert çıkışlarına karşılık, Obama'nın ise daha sakin tavrı, ABD halkının gözünde Mc Cain'in dış politika konusunda tecrübesini ön plana çıkartacak ve ona seçimi kazandırabilecekti. Bu politika savaş süresince etkili olmuş ve Mc Cain'in anketlerdeki oyları Obama'nın oylarına yaklaşmıştı. Ancak uzun vadede Cumhuriyetçilerin "*Gürcistan Krizi'ni uzatma ve tırmandırma*" ⁵⁰¹ politikası Başkanlık seçimleri sonucuna etki etmeyecek ve başkanlığa Demokrat Aday Barack Obama seçilecektir.

Savaş ABD'nin diğer ülkelerle ilişkilerini de etkilemiştir. Eski Doğu Bloğu ülkeleri açısından ABD'nin güvenilirliği, bu savaşta tavrı nedeniyle sarsılmıştır. Bu ülkeler Rusya'dan veya başka bir ülkeden saldırıya uğradıkları takdirde ABD'ye gözleri kapalı olarak güvenemeyeceklerini anlamışlardır. Ukrayna, Rusya'nın Karadeniz Filosunun Kırım üssüne girmesini engelleyerek iki ülke arasındaki mutabakatlara darbe vuran bir politika izlemiştir. Açıkçası Rus deniz güçlerinin Ukrayna'daki mevcudiyeti ile ilgili aralarındaki mutabakat, Rusya'nın ulusal çıkarları tehlikeye girdiğinde ve güç kullanılması gerektiğinde tahsis edilmek üzere yapılmıştı. ⁵⁰² Ukrayna'nın bu kritik hamlesi bir yana, Rusya, savaş sonucu Karadeniz'in iki önemli limanı Poti ve Sukhumi'de *de facto* kontrol, Oçamçıra'da ise savaş gemisi üssü elde etmiştir. ⁵⁰³ Bunun dışında ABD'nin Gürcistan'a insani yardım

⁵⁰¹ Sinan Oğan, Kafkasya Kriziden Küresel Rekabete", 2023 Dergisi, Eylül 2008, s. 11

⁵⁰² Markedonov, a.g.m., 16.11.2008

⁵⁰³ Sergei Bagapş'ın ifadesine göre Rusya askeri üsleri Abhazya topraklarında 49 yıl süreyle bulunacaktır. Bhadrakumar, a.g.m., 29.08.2008, Areshev, a.g.m.

göndermek için Karadeniz'den geçirdiği gemiler Montrö Sözleşmesi⁵⁰⁴ konusunu tekrar gündeme getirmiştir. Türkiye bu konuda ABD ile Rusya arasında kalmıştır. (Aynı zamanda milli menfaatleri ile NATO arasında). Türkiye, Montrö'nün deldirilmemesi konusunda ultiमतolar veren Rusya ile aynı görüşü paylaşmaktaydı. ABD ise bu vesileyle uzun zamandır tartışma yaratan Montrö'nün içeriğinin değiştirilmesi konusunu gündeme getirme şansını denemiştir. Özellikle Bulgaristan ve Romanya'nın NATO üyesi olduktan sonra, Ukrayna ve Gürcistan'ın da NATO yolunda ilerlemeleri, hem Rusya hem de Türkiye tarafında benzer endişeler yaratmıştır. Karadeniz gibi yarı açık bir denizde Montrö çerçevesinde Boğazlardan buraya geçişlerin şekli belirlenmiştir. ABD Montrö'nün tanıdığı uygulamaların fazlasını elde ederek Karadeniz'de egemenlik sağlamak amacındadır. Güney Osetya krizi sonrasında Almanya, İspanya, Polonya ve ABD savaş gemileri Türk Boğazları'ndan Montrö Boğazlar Sözleşmesi hükümleri çerçevesinde Karadeniz'den geçerek Gürcistan'a insani yardım götürmüştür.⁵⁰⁵

- Savaş döneminde dönem başkanlığını Fransız Nicholas Sarkozy'nin yürüttüğü AB ise Rusya'ya karşı dengeli bir politika yürütme ihtiyacı duymuş, Rusya'ya yönelik ABD gibi birtakım açıklamalar ve uyarılar yapmakla yetinmiştir. Ancak, savaşın devam etmesi dolayısıyla dünya siyasetinde sivrılme ve bir şeyler başarmış lider olarak prestij kazanma hevesine kapılan Sarkozy, Güney Osetya savaşında arabulucu girişmiştir. Sarkozy, önerdiği 6 maddelik ateşkes planını bizzat taraflar ile görüşerek, hem Rusya hem de Gürcistan'a imzalatmıştır. Bu bir diplomatik başarı olarak görülebilir. Ancak, imzaların atılmasından sonra Rusya'nın tekrar Gürcistan üzerine harekete geçmesi bu başarıya bir bakıma gölge düşürmüştür. Daha sonra uluslararası toplum bu kez de ateşkes planının uygulanması için seferber olmuştur. Bunun dışında Türk lider Erdoğan'ın devreye girip, Rusya ile çözüm

⁵⁰⁴ Montrö Boğazlar Sözleşmesi 20.07.1936'da imzalanmıştır.13 yıl yürürlükte kalan Lozan Boğazlar Sözleşmesinin, 2 Dünya Savaşı hemen öncesinde gelişen olaylar sebebiyle ihtiyaçlara tam olarak cevap verememesi ve koşulların değişmesi sebebiyle Boğazlar konusunda yeni bir rejim kurulması için girişilen diplomatik çalışmalar sonrasında Montrö Sözleşmesi imzalanmıştır. Ayrıntılar için bakınız. Ed: Baskın Oran, a.g.e., 2004, Cilt 1, ss. 370-384

⁵⁰⁵ ABD gemileri genellikle doğrudan Gürcistan limanlarına aborda olurken, diğer NATO gemileri nispeten bölgeden daha uzak limanlardaydı. Celalettin Yavuz, "Kafkaslar'daki Sıcak Çatışmanın Karadeniz'e Yayılan Soğuk Savaş Esintileri", 2023 Dergisi, Eylül 2008, s.14

konusunda temaslar kurması (her ne kadar Kafkas İstikrar Paketi önerisi gerçekleşmemiş olsa da) ve Rusya'da çok ciddi bir protokolle ağırlanması; hem de bu ağırlamanın Sarkozy'nin AB'ye tam üye yapmak istemediği Türkiye Başbakanına yapılması anlamlıdır. Rusya'nın Kafkasya ile ilgili konularda Batı ile muhatap olmaktansa, bölgeyle hem toprak hem de tarihsel bağları olan Türkiye ile hesaplar yapmayı tercih etmesi garipsenmemelidir. AB savaş boyunca Rusya'ya yönelik ciddi tepkiler vermekten özellikle kaçınmıştır. AB içerisindeki devletler Rusya'ya yönelik nasıl davranılması gerektiği konusunda iki ayrı gruba ayrılmıştır. Bu durum ise AB'nin Rusya'ya karşı dengeli bir politika benimsemesine sebep olmuştur. İtalya, Almanya ve Fransa gibi ülkeler enerji konusunda Rusya'ya olan bağılıklarını unutmadan ölçülü bir politika izlemeyi tercih etmiş, Rusya'ya yaptırım uygulamaktan ziyade Gürcistan'a, daha fazla yardım yapılması konusunu öne çıkarmışlardır. Diğer grup ise, (başta İngiltere ve İsveç) Rusya'ya yönelik ağır yaptırımların uygulanması gerektiğini savunurken; Litvanya, Estonya, Letonya ve Polonya da Rusya'nın bu harekâtından tedirgin olmuşlardır.⁵⁰⁶ Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve Hazar petrollerinin Batılı pazarlara ulaştırılması gibi konularda da AB, Gürcistan'a oldukça bağımlıdır. Gürcistan'ın güvenli bir ülke olması, enerji güvenliği konusunda da direkt etki yaratacaktır. Dolayısıyla, hem Gürcistan hem de Rusya ile ilişkileri olan (tıpkı Türkiye gibi) AB, dengeleri gözetken bir yaklaşım sergilemiştir.

- Savaşın Türkiye açısından değerlendirmesini yaparsak, Türkiye, sınırlarının yanı başında gerçekleşen bu savaştan ve Transkafkasya'daki müttefiki Gürcistan'ın saldırıya uğramasından rahatsız olmuştur. Türkiye'nin Gürcistan politikasının temelinde Gürcistan toprak bütünlüğünün korunması vardır. Bu çatışmanın tarafları olan Rusya ve Gürcistan, Türkiye'nin yoğun ilişkiler içinde bulunduğu iki devlettir. Rusya, Türkiye'nin dış ticarete bir numaralı partneridir. Türkiye'nin en önemli doğal gaz tedarikçisidir. Gürcistan ise Türkiye'nin Avrupa ve dünya piyasalarına Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarını iletmesinde ve köprü

⁵⁰⁶ "After August 2008: Consequences of the Russian-Georgian War", The Caucasus Institute for Peace, Democracy and Development, September 2008, www.cipdd.org

olmasında yardımcı güçtür. Gürcistan ile ilişkilerin bozulması veya Gürcistan'ın Batı ekseninden uzaklaşması hem Batının hem de Türkiye'nin enerji politikalarında önemli kayıpları beraberinde getirebilir. Türkiye'nin Gürcistan'a ihtiyacı olduğu kadar, Gürcistan'ın da Türkiye'ye ihtiyacı vardır. Hem Batı dünyası ile entegrasyon, hem de Gürcistan'ın ekonomik, sosyal ve askerî alanlarda gelişimine Türkiye'nin önemli katkıları olmuştur. Türkiye savaşın başlamasının ardından gelişmeleri endişe ile izlemiş, taraflar arası dengeli bir politika izlemek gereğinin bilincinde olarak aceleci adımlar atmamıştır. Sarkozy'nin ateşkes önerisinin ardından devreye giren Tayyip Erdoğan, Rusya lideri Medvedev ve Başbakan Putin ile yaptığı görüşmede "*Kafkas İstikrar ve İşbirliği Paketi*" adıyla bir öneride bulunmuştur. Bu, savaşın sürdüğü ortamda sığağı sığağına kabul edilmesi mümkün olmayan bir öneriydi. Rusya bu öneriyi uzun vadede düşünülebilecek bir plan olarak değerlendirerek, konuyla ilgili Türkiye ve Rusya'nın çalışmalar yürütmesini dile getirerek öneriyi rafa kaldırmıştır.⁵⁰⁷ Ancak yapılan yorumlar, Türkiye'nin Rusya ile olan ilişkilerinin, bu savaş vesilesiyle yapılan görüşmeler vasıtasıyla daha da geliştiğini vurgulamaktadır. Şubat 2009'da Abdullah Gül'ün Rusya ziyareti⁵⁰⁸ gelişen bu ilişkileri pekiştirecek gibidir. Türkiye ve Rusya'nın savaş esnasında çıkarlarının kesiştiği nokta ise Karadeniz'de artan ABD tehdidi ve Montrö Sözleşmesi'nin içeriğinin değiştirilmeye zorlanma ihtimalidir. Montrö'nün mevcut statüsünün değiştirilmemesi hem Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından hem de Türkiye'nin Rusya-ABD arasında kalmaması için önemlidir. Türkiye'nin Kafkasya'daki gelişmelerden etkilenmemesi mümkün değildir. Bölgeyle sınırlarının olması, bölge halklarıyla tarihsel, coğrafi ve kültürel akrabalıkları ve bölgede bazı ekonomik, siyasal ve askeri projelere entegre olması sebebiyle Türkiye'nin Kafkasya'ya ayrı bir önem sarfetmesi gerekmektedir. Kafkasya, Türk dış politikasının öncelikleri arasında olmalıdır. Türkiye bölgede

⁵⁰⁷ Kafkas ittifakı projesinin zamanlaması enteresandır. Bölgenin en gergin olduğu zamanda böyle bir ittifak önerisi reelpolitikle ne kadar bağdaşır bu oldukça tartışmalıdır. Ancak, ittifaklar çatışmalar arasında kurulmaz. Gürcistan-Rusya, Azerbaycan-Ermenistan arasında sorunlar sürdükçe bu düşüncüyü gerçekleştirmek zordur. Tayyip Erdoğan'ın proje "coğrafi temelli" vurgusu yapması, projenin ABD'yi dışlayıp, buna Rusya'yı dahil etmesi anlamına geliyorsa, bu durumda ABD'nin Kafkaslardan uzaklaştırılması amacına hizmet ettiği düşünülebilir. Ayrıntılar için bakınız. USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, a.g.m., s. 48

⁵⁰⁸ İlyas Kamalov, "Cumhurbaşkanı Gül'ün Moskova Ziyareti ve Türkiye-Rusya İlişkileri", 11.02.2009, www.orsam.org.tr

meydana gelen anlaşmazlıklarda arabulucu sıfatıyla yer alabilir.⁵⁰⁹ Bunun için yeterli bilgi birikimi ve devlet geleneği vardır.

Sonuç olarak “5 Gün Savaşı” sonrası oluşan yeni ortam bizlere Transkafkasya’da yeni bir döneme girildiğinin işaretini vermektedir. Rus liderlerin söyledikleri gibi, artık, Gürcistan’ın toprak bütünlüğü kalmamıştır. Rusya’nın “resmî” olarak Güney Osetya ve Abhazya’yı tanımasının ardından statükonun tekrar sağlanması pek mümkün değildir.⁵¹⁰ Bundan sonrası için konuşulacak olan, Transkafkasya’da Rusya’nın yapacakları ve yapamayacakları, Gürcistan’ın geleceğinin ne olacağı ve ABD ve Batı’nın Transkafkasya’da izleyeceği politikalaradır.

3.3. Acaristan

3.3.1. Acaristan’ın Genel Özellikleri

*“Acaristan Özerk Cumhuriyeti, nüfusu 376.000 (2002 sayımına göre), yüzölçümü 2900 km² ve başkenti Batum olan, Gürcistan’a bağlı bir otonom cumhuriyettir. Acaristan Türkiye’nin kuzeydoğusunda, Gürcistan’ın güneybatısında yer alır. Kuzeyinde Acara Dağları ve İmeretya eyaleti, güneyinde Şavşat ve Arsiyan dağları ile Türkiye, doğusunda Suram dağları ve Ahıska, batısında ise Karadeniz bulunmaktadır.”*⁵¹¹

Nüfusunun % 93.4’ünü Gürcüler, % 2.4’ünü Ruslar, % 2.3’ünü Ermeniler, %2 lik kısmını Yunanlılar, Abhazlar ve Ukraynalılar oluşturmaktadır.⁵¹² Bölge halkının % 70’i Müslüman, %30’u Ortodoks Hristiyan’dır. Gürcistan içerisinde “dinî” sebepten özerklik kazanan tek bölgedir. Bu özelliği dikkate alınarak, SSCB

⁵⁰⁹ Muharrem Ekşi, “Kafkaslarda Rus-Gürcü Çatışması, Kafkas İstikrar Paktı’nın Gerekliliği”, 11.08.2008, www.globalstrateji.org.

⁵¹⁰ Sergei Markedonov, “Caucasus Conflicts Breaks Old Rules of the Game”, Russian Analyst Digest, 45/8, www.res.ethz.ch

⁵¹¹ Yunus Zeyrek, *Acaristan ve Acarlar*, Ankara, 2001

⁵¹² <http://en.wikipedia.org/wiki/Adjara>

zamanında Acaristan Sovyet Sosyalist Özerk Cumhuriyeti, diğerlerine (Abhazya ve Güney Osetya) benzemediğinden dolayı “*anormal varlık*” olarak tanımlanmaktaydı.⁵¹³ Ülkede resmi dil Gürcüce olmasına rağmen, Müslüman Acarlar Gurian lehçesini konuşmaktadırlar.

Müslüman Acaralılar uzun zamandır dinlerinin bu topraklardan silinmesi kampanyası ile karşı karşıyadır. Merkezi yönetimin de desteğiyle, Hristiyanlaştırma faaliyetleri arttırılarak, bölgenin özerkliğinin sebebi olan İslam yok edilerek, özerkliğe son verilmesi amaçlanmaktadır. “Bu bağlamda bölgede misyonerlik faaliyetleri arttırılarak, Müslüman halka atalarının Hristiyan olduğu empoze edilmeye çalışılmakta, din değiştirme cazip hale getirilmekte, din değiştirenlere iş garantisi verilmekte ve maddi yardım yapılacağı belirtilmektedir. [...] Resmi devlet dairelerinde Müslümanlara iş imkânı sağlanmazken, öncelik Hristiyanlara verilmektedir. [...]Yeni doğan bebeklerine Müslüman ismi koymak isteyen halkın daha nüfus müdürlüklerinde tepkilerle karşılaştığı belirtilmektedir. [...]Bu baskılar arasında belki de en çok dikkat çeken Artvin/Hopa Sarp sınır kapısından Acara’ya giriş yaptıktan sonra Batum’a giden yol üzerinde 10 kilometrelik mesafelerle krom nikelden yapılmış hac işaretlerinin konulmasıdır.”⁵¹⁴

Acaristan coğrafi konumu itibariyle oldukça stratejiktir. Türkiye Acaristan’daki Sarp sınır kapısı sayesinde Gürcistan’a ve Orta Asya’ya bağlanmaktadır. Batum bir liman şehri olarak ticaret ve ekonominin bölge açısından merkezidir. 1880’li yılların sonlarından beri Batum, Hazar kaynaklı petrolün geçiş noktası olmuştur.⁵¹⁵ Bölge halkı geçimini tarım, hayvancılık, turizm ve ormancılıktan kazanır. Acaristan’ın Karadeniz sahilleri Gürcistan’ın turizm sektörünün kalbi olarak nitelendirilmektedir. Bölgede 6 turizm merkezi (Kobuleti, Çikhişçiri, Yeşil Burun,

⁵¹³ Monica Duffy Toft, “Two Way Mirror Nationalism. The Case of Ajaria”, Ed: Moshe Gammer, *The Caspian Region, Volume II, The Caucasus*, Routledge, 2004, s. 7

⁵¹⁴ Naciye Saraç, “Misyonerlerin Acaristan’daki Faaliyetleri Sürüyor” 23.07.2007, www.azsam.org, Naciye Saraç “Acara’da Hristiyanlığı Yayma Çabaları Sürüyor” www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=2871

⁵¹⁵ Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan kaynaklı ham ve işlenmiş petrol ürünlerinin yaklaşık %60’ı bu yoldan geçer. Batum’a demiryoluyla gelen ürünler, tankerlere doldurulur ve gemilerle Karadeniz’in batı kıyısına ulaştırılır. Ayrıntı için bakınız. “Saakashvili’s Ajara Success: Repeatable Elsewhere in Georgia?”, International Crisis Group, Tbilisi/Brussels 18.08.2004

Makhinjauri, Batum ve Beşuri), 30 sanatoryum ve 51 otel bulunmaktadır.⁵¹⁶

3.3.2. Acaristan'ın Tarihçesi

Acarların kökeni, eski destanlardan ve resmi Kartvel tarihi sayılan “Kartlis Çkhovreba”nın ilk bölümünde belirtildiği üzere; Karadeniz-Hazar Denizi ve Azak Denizi ile Van Gölü arasındaki kesimlerde yaşayan sekiz ayrı kavimden biri olan “eg(e)r”lerdir. Egerlerin 5. yüzyıldan itibaren yaşadıkları yerler “*Kolkhis*” adı ile anılmıştır. Kartvel kralının İran egemenliğinden kaçarak Eker’e gelmesi sonrası Kartveller ile Eger’ler ilk kez tanışmıştır. 7. yüzyılda ise bölge 4 ayrı boya ayrılmıştır: Manrela, Akriuge (Acarların ataları), Laviz ve Caniv. Acarlar 7. yüzyılda Gürcü etkisine girmiş, dil ve kültür açısından da onlardan etkilenmiştir. Sünni Müslüman olan Acarların aslında Kıpçak olduğundan bahseden bazı kaynaklar Gürcülerin etkisiyle, Hristiyanlaştıklarını belirtmektedir. Şöyle ki Kıpçaklar bölgeye gelmeden önce ise Acarlar Selçuklu egemenliği altında (1080-1124 arası) yaşamıştır. Bu durum da Acara’ya İslam’ın Osmanlılar’dan çok önceleri geldiğini ispatlamaktadır. Osmanlı’nın bölgeye gelmesiyle de İslamiyetin pekiştiğini söyleyebiliriz.⁵¹⁷ Uzun yıllar boyunca pek çok farklı milletle birlikte yaşayan Acarlar’ın Yunanlar, Bizanslar, Araplar, Gürcüler ve Türkler’den etkilendikleri söylenmektedir. Bu milletlerden başlıca rolü oynayan, buraya gelip onlara hükümdarlık eden ve “*Acari*” ismini onlara verenlerin “*Ağaçeri Türkleri*” olduğunu iddia edenler vardır.⁵¹⁸

Acaristan 16. yüzyılda Osmanlı devletinin egemenliğine girmiştir. 400 yıllık Osmanlı egemenliği süresince halkın çoğunluğu Müslümanlığı seçmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında yapılan Berlin Konferansı ile Acaristan Rusya’ya bağlı olan Gürcistan’a bırakılmıştır.⁵¹⁹ Bu dönemde Rus yönetiminden kaçan Acara

⁵¹⁶ DEİK Gürcistan Ülke Bülteni Ağustos 2008 sf. 28

⁵¹⁷ Acaristan Özerk Cumhuriyeti, Batum ve Havalisi Kültür Derneği, İznik 1995, s. 6-7., Zeyrek, a.g.e., s. 12-19.

⁵¹⁸ Fahrettin Murtazaoğlu, “Acaraların Siyasi Özerklik Hakkının Sujesi Haline Gelmeleri ve Türkiye’nin Bu Sürece Etkisi”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Bilig Bahar 2004, Sayı 29, s. 58

⁵¹⁹ Berlin Konferansında bölge, Kars ve Ardahan’la birlikte savaş tazminatı olarak Rusya’ya bırakılmıştır. Konferansa katılan İngiliz delegesi “Vatanını kahramanca savunan ateş parçası bir halkı Ruslara bırakıyorsunuz” diyerek Acara halkını yüceltmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Yusuf Genç röportaj: Yunus Zeyrek, http://www.ahiska.org.tr/kitap_muhteviyat/acaristan%20ve%20acarlar.pdf.

halkı Anadolu'nun çeşitli bölgelerine göçmüştür. Mart 1918 tarihli Brest-Litovsk Antlaşması ile Acaristan Türkiye'ye geri verilmiştir. İleriki dönemde ise 10 Şubat 1920'de Meclis-i Mebusan'ın ilan ettiği Misak-ı Milli'nin sınırları içerisinde Batum da yer almaktaydı. 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması⁵²⁰ ile 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşmaları'nın konu ile ilgili maddeleri uyarınca Batum şartlı olarak Gürcistan'a bırakılmıştır. Bu antlaşmalar ile Acaristan'da yaşayan Müslüman halkın *"dinî ve kültürel özerklik"* kazanması sağlanmıştır. Türkiye'nin Kars Antlaşması'ndan ötürü Acaristan üzerinde *"Garantörlük"* hakkı bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye Acaristan'ın özerkliğinin ve sınırlarının değişmezliğinin garantörü durumundadır.⁵²¹ Kızıl Ordu'nun Gürcistan'da egemenliği ele geçirmesinin sonrasında, 1937 yılında Acaristan'a, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı 'Acaristan Sovyet Sosyalist Özerk Cumhuriyeti' hukukî statüsü verilmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrası Stalin'in zulmüne uğrayan bir başka halk da Acarlardır. Kazakistan'a sürülen Acarlar, Stalin'in ölümü sonrasında kendilerinin Gürcü olduklarını belirterek tekrar yurtlarına geri dönmüşlerdir.⁵²² Bu dönemde bahsi geçen uygulamaların altında, bölge halkının İslamiyetten ve Türk kültüründen uzaklaştırılması ve Gürcüleştirilmesi hesapları yatmaktadır. Özellikle 1980'li yılların ortalarında Gürcü gazetelerinde Acaristan'daki Gürcü Müslümanları hedef alan pek çok makale boy göstermiştir. Ancak ne var ki aynı gazeteler Müslüman olan Azeri topluluğu hedef almıyordu. Fuller, Acara'daki Müslümanların hedef gösterilmesinin ana sebebini, Türkiye sınırından SSCB'ye giren, İslami fundemantalizm akımından duyulan endişeler olarak açıklamaktadır.⁵²³ SSCB'nin dağılmasının ardından Acaristan'ın özerk statüsü aynen devam etmiştir. 1990'lı yıllarda Acaristan'ın özerkliği anayasada tanınmamıştır. Nisan 2000'de Acaristan'ın özerkliğini tanıyan

⁵²⁰ Moskova Antlaşması Madde 2: "Türkiye işbu antlaşmanın birinci maddesinde gösterilen sınırın kuzeyinde Batum livasına ilişkin topraklar ile Batum kenti limanı üzerindeki egemenlik hakkını şu koşullarla Gürcistan'a bırakmaya razı olur: Birincisi: İşbu maddede belirtilen yerler halkının geniş yönetsel özerkliğe kavuşması. İkincisi: Her türlü vergi ve ücretten bağışık bir şekilde serbest transit hakkı ile birlikte Türkiye'nin Batum limanından yararlanması.

⁵²¹ Kamil Ağacan, "Acaristan Sorunu ve Saakaşvili'nin Mevzi Kazanımı", Stratejik Analiz, Cilt 4, No 48, s.66

⁵²² Mert, a.g.e., s. 58

⁵²³ Toft, a.g.m., s. 8

yasa tasarısı Gürcistan Parlamentosu tarafından yasalaştırılmıştır.⁵²⁴

3.3.3. Acaristan Sorununun Ortaya Çıkışı

Acaristan'ı 13 yıllık bir süre (1991-2004) yöneten lider Aslan Abashidze, bu zaman dilimi içerisinde kendine has, başına buyruk ve diktatöryel eğilimler gösteren bir yönetim sergilemiştir. Acaristan bunun avantajları ve dezavantajlarını yaşamıştır. Dezavantajlarının üst üste birikmesi sonucu yönetimden ayrılmak durumunda bırakılmıştır. Öte yandan aynı yönetim tarzı Acaristan'ı Gürcistan içerisindeki karışıklıklardan uzak tutmuş, Acaristan diğer özerk bölgelere nazaran görece olarak daha istikrarlı olmuştur. Ancak, Acaristan'ın diğer özerk bölgelerden bir farkı da bağımsızlık ve ayrılıkçılık için mücadeleye hiçbir zaman girmemiş olmasıdır. Abashidze, Tiflis yönetimi ile iyi geçinerek, otonom statüsünün muhafaza edilmesi karşılığında Gürcistan içerisinde yer almaya itiraz etmemiştir.⁵²⁵ Acarlar her zaman Gürcistan toprak bütünlüğü içinde yaşamaktan memnun olduklarını dile getirmektedirler. Abashidze, Gürcistan eski devlet başkanı Shevardnadze ile iyi ilişkiler kurmuştur. Seçimlerde de açıkça onu desteklemiştir. Bunun dışında Abashidze dış politikada Türkiye ve Rusya ile dirsek temasında olduğunu her fırsatta belirtmiş, Gürcistan'a karşı bu iki kartı kullanma potansiyeli ile merkezi hükümeti dengelemeye çalışmıştır.⁵²⁶ Acaristan, kendi toprakları üzerinde Rus askeri üslerinin kurulmasına izin vermesinin ardından Rusya ile ilişkileri daha da gelişmiştir. Bunların varlığı, Acaristan'ın Gürcü müdahalesine karşı aldığı bir tedbir olarak düşünülebilir. Abashidze bir yandan idari açıdan güçlenirken diğer yandan gümrüklerin denetimini ele geçirerek mali açıdan kuvvetlenmiştir. Merkezi hükümet ise, Acaristan'ın gümrük gelirlerinden kendisine vermesi gereken payı vermemesini

⁵²⁴ Kamil Ağacan, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri", Ed: İdris Bal, 21. *Yüzyılda Türk Dış Politikası*, AGAM Yayınları, Ankara, 2006, s. 462

⁵²⁵ Jonathan Aves, "Georgia: From Chaos To Stability", The Royal Institute of International Affairs, 1996, s.41

⁵²⁶ "Ben sadece Gürcistan merkezli politika izliyorum. Ülkemizi yakından alakadar eden tüm ülkelerle mümkün olduğunca iyi ilişkiler içinde olmaya özen gösteriyorum. Rusya ile olan ilişkilerim ne ise Türkiye'yle Ukrayna'yla veya Azerbaycan'la da aynıdır, ABD ile de. Göreve geldiğim günden beri Rusya'dan ya da Türkiye'den tek kuruş yardım almadık. Bizim Rusya ile olan ilişkilerimiz karşılıklı ortak çıkarlar üzerine kurulmuştur ve sağlıklı bir şekilde ilerlemektedir. Türkiye ile de sıcak ilişkilerimiz var. İki ülkenin bölgedeki ve uluslararası alandaki çıkarları büyük ölçüde örtüşüyor." Ramazan Aydın-Aslan Abashidze ile röportajından. [http:// yenisafak.com.tr/arsiv/2003/aramak/28/d04.html](http://yenisafak.com.tr/arsiv/2003/aramak/28/d04.html)

sürekli olarak eleştirmiştir.

Acara'da siyasi güç iki ailenin elinde tekelleşmiştir: Abashidze ve Gogitidze aileleri. Gürcü siyaset bilimcilere göre 2000 yılı itibariyle, 14 resmi idari yöneticinin 8'i, yasama organındaki 80 üyeden 43'ü, yerel hükümetin yüksek düzeydeki 8 yöneticisinden 2'si Abashidze ailesindendir.⁵²⁷ Abashidze'nin Sovyet döneminden sahip olduğu yöneticilik tecrübesinin Acaristan liderliğinde ona büyük yardımı olmuştur. Sovyet döneminde, Tiflis belediye başkan yardımcılığına atanması kariyerinin doruk noktasını oluşturur. Nisan 1991'de Acaristan Yüksek Sovyet Başkanı olarak seçildiğinde Batum'un en güçlü adamı olarak lanse edilen Abashidze, Acara'yı siyasetçilerden ve gangsterlerden kurtaracağını vaat etmiştir.⁵²⁸

Gürcistan merkezi yönetimi tarafından Abhazya ile Acaristan arasında paralellik çizilmeye çalışılmış ve Gürcistan içinde otonom olarak yaşamının faydalarını göstermek için Abhazlara Acaristan örneği modeli sunulmuştur.⁵²⁹ Abashidze Acaristan'ın kültürel çıkarlarından ziyade ekonomik çıkarlarını geliştirmeyi amaç edinmiştir. İsteği, gelişen ekonomiye izin veren istikrarlı bir siyasal sistem yaratmaktır. Bu düşünce, partisinin sloganı haline gelmiştir: "Zengin insanlar, zengin devlet demektir", "Zengin devlet güçlü devlettir".⁵³⁰ Aralık 1991'de Abashidze, Acaristan Yüksek Sovyetini Acaristan Anayasasını, kendi ekonomik politikalarını tesis edebilmek uğruna değiştirmeye ikna etmiştir. Bu hareketin amacı Acara'yı 'serbest ticaret bölgesi' yapabilmek için resmi bir altyapıyı hazırlamaktır.⁵³¹

Abashidze'nin kaderi, Gürcistan liderliğine Saakaşvili'nin gelmesiyle değişmiştir. Son seçimde Shevardnadze'yi desteklediği bilinen Abashidze, Gürcistan'da "*Gül Devrimi*" sonrası başa gelen Saakaşvili yönetimini tanımayacağını açıklamıştır. Halkı da devrim sonrası yapılacak devlet başkanlığı seçimlerini boykot etmeye çağırmıştır. Saakaşvili ise seçilmesinin ardından Gürcistan'ın iç sorunlarını sıraladıktan sonra öncelikle Acaristan'daki yönetim

⁵²⁷ Ghia Nodia, "Georgia, What Now?", International Crisis Group, Europe Report, No. 151, 3.12.2003.

⁵²⁸ Georgi M. Derleguain, "The Tale of Two Resorts: Abkhazia and Adjara Before and Since The Soviet Collapse, Ed: Beverly Crawford- Ronnie D.Lipschultz, *The Myth of Ethnic Conflict: Politics, Economics and Cultural Violence*, Berkeley, 1998

⁵²⁹ Julie A. George, "Minority Political Inclusion in Mikhael Saakashvili's Georgia", *Europe-Asia Studies*, Volume 60, Issue 7, September 2008, ss. 1151-1175.

⁵³⁰ Toft, a.g.m., s.14

⁵³¹ Aves, a.g.e., 1996, s. 41

sorununu çözmeyi amaçlamıştır. Bir feodal ağa gibi Acara'yı yöneten Abashidze'nin merkezi yönetime bağlanması için çalışmalara başlanmıştır. Abashidze'nin muhalif kişiliği ve merkezi yönetimi dikkate almayan uygulamaları Tiflis yönetimini harekete geçiren faktörlerdi. Mart 2004'te Abashidze'nin Acaristan üzerinden elde edilen gümrük gelirlerinin denetlenmesi için merkezden atanan temsilciyi kabul etmemesi üzerine Saakaşvili Abashidze'yi bölgeye ekonomik ambargo⁵³² uygulamakla tehdit etmiştir. Abashidze yönetimi merkezden atanan temsilcileri kabul etmekle beraber, onların kararlarının bağlayıcı olmadığını, sadece tavsiye niteliğinde olduğunu ileri sürerek, nihaî kararın her zaman yerel temsilcilerde olacağını belirterek soruna yeni bir boyut katmıştır.⁵³³ 14 Mart 2004 tarihinde Saakaşvili'nin Acaristan'a girişinin paramiliter gruplar tarafından engellenmesi ve bu grupların bölge ile Gürcistan'ı bağlayan köprüleri havaya uçurmaları bardağı taşıran son damla olmuştur. Tiflis yönetimi Abashidze'ye son bir ihtar göndermiş; Gürcistan yasalarına uyması, insan hakları ihlallerinden vazgeçmesi ve paramiliter grupları dağıtması istenmiştir. Bu önerilere uymadığı takdirde Acaristan'ın otonom statüsünün korunacağı, ama devlet teşkilatının lağvedileceği belirtilmiştir.⁵³⁴ Abashidze ise bir röportajda "Sadece iki devlet Acaraya karşı merkezi hükümetin planladıklarını engelleyebilir. Birincisi ABD, çünkü Gürcistan onlarla temasa geçmeden hiçbir şey yapmaz, diğeri de Rusya".⁵³⁵ Gürcistan tarafının Acaristan konusundaki resmî görüşünü ise Başbakan Zurab Zhvania özetlemiştir: *"Acara sorunu Gürcistan'ın merkezi otoriteleri ile bölgesel otoriteleri arasında ya da Saakaşvili-Abashidze arasında olan bir uyumsuzluk değildir. Bu, Gürcistan'ın demokrasiyi onarma girişimidir. Ancak, Abashidze Gürcistan'ın yeni demokratik çatısı altında olmayı reddediyor"*.⁵³⁶

Üniversitelerde öğrenci ve öğretim üyelerinin protesto mitingleri ile devlet

⁵³² Saakaşvili yönetimi Acaristan'a 14.03.2004-18.03.2004 tarihleri arasında 4 günlük ekonomik ambargo uygulamıştır. Saakaşvili'nin Abashidze'den istediği; gümrük gelirlerinde paylaşım ile 28.03.2004 tarihinde Acara'da serbest ve adil seçimlerin yapılması idi. Neticede bu isteklerini kabul ettirmiştir. Ayrıntı için bakınız. "Georgian President Announces End to Ajaria Blockade" 18.03.2004, www.eurasianet.org

⁵³³ Daan Van Der Schrieck, "As Ajarian Leader Backpedals, Saakashvili Threatens to Review Economic Blockade", 22.03.2004, www.eurasianet.org/departments/insight/articles

⁵³⁴ Özkan, a.g.m., ss. 217, 2008

⁵³⁵ "Ajaria Declares States of Emergency, Georgian Leadership Urges Regional Inhabitants to Disobey Curfew", 26.04.2004, www.eurasianet.org/departments/insight/articles/

⁵³⁶ Alex Van Oss, "Georgia Strives to Burnish Image Amid Ajaria Crisis", 28.04.2004, www.eurasianet.org/departments/insight/articles

yönetiminde pek çok kişinin Abashidze karşıtı konuma geçmesi sonucu, Abhashidze 6 Mayıs 2004'te istifa ederek ailesiyle Rusya'ya kaçmıştır. Sorunun çözümünde Gürcü yönetiminin kararlı tutumunun yanı sıra, Rusya'nın bölgeye ilişkin politikası da belirleyici olmuştur. Öyle ki, Abashidze Rusya'ya oldukça güveniyordu. Ancak, Rusya'nın Acaristan sorununu Gürcistan'ın iç meselesi olarak gördüğünü açıklayıp, Batum'daki üssün tarafsız kalacağını belirtmesi herkesi şaşırtmıştır.⁵³⁷ Rusya'nın bu konuda sessiz kalma karşılığında Gürcistan'dan neler istediği konusu gündeme gelmiştir. Rus liderler Gürcistan-Rusya ilişkilerinde yeni bir sürece girmek istediklerini ve dostane ilişkiler peşinde olduklarını belirtse de Saakaşvili'nin Çeçen savaşıların sızmalarını önlemek adına iki ülke sınırında ortak devriye ve denetleme yapmayı kabul ettiği; bununla birlikte Gürcü topraklarında Ruslardan başka bir devletin üs kurmaması garantisini verdiği belirtilmektedir.⁵³⁸

Abashidze'nin yönetimi bırakması ile Shevardnadze'nin yönetimi bırakması arasında benzerlikler vardır. En önemlisi, iki yönetici de en çok ihtiyaçları olduğu dönemde Rusya tarafından gelebilecek dış yardımı reddetmişlerdir. Igor Ivanov, iki yöneticinin de istifasını verdiği dönemde yanlarında olmuştur. Aralık 2003'te Shevardnadze'yi yönetimde tutmak yerine istifasını resmiyete dökmek için Putin'in özel elçisi olarak Shevardnadze'nin yanına giden Ivanov, 5 Mayıs 2004'te ise Abashidze'yi alıp Rusya'ya götürmek için yanına gelmiştir. Üstelik bu olay, Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın Acaristan'da gerginliği tırmandırmakla suçladığı Gürcistan merkezi yönetimine yönelik iki sert açıklama yapmasının ardından gerçekleşmiştir.⁵³⁹

Acaristan sorununu çözen Saakaşvili, ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamak adına ilk adımı atmıştır. Bu hareket hem kendisine olan güvenini arttırarak, Güney Osetya ve Abhazya sorunlarını çözme konusunda ona umut verirken, halk nezdinde de prestij kazanmasını beraberinde getirmiştir. Abashidze'nin ayrılışı sonrası Acaristan, tekrar Gürcistan merkezi yönetiminin kontrolü altına girmiştir. Abashidze

⁵³⁷ Özkan, a.g.m., ss. 217-218

⁵³⁸ Irakli Areshidze, "Did Russia and Georgia Make a deal over Ajaria", 19.05.2004, www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav051904.html

⁵³⁹ Igor Torbakov, "Abashidze Falls, Power Shifts In The South Caucasus", Eurasia Daily Monitor, Volume 1, Issue 5, 6.5.2004, Igor Torbakov, "Ajarian Crisis Threatens to Escalate", Eurasia Daily Monitor, Volume 1, Issue 2, 3.5.2004

sonrası bölgede güç boşluğu ortaya çıkmıştır. Eski rejim, lider ve ailesinin sözlerine sadakaten bağlı 'sıkı örülmüş' bir iltimas ağı ile yönetiliyordu. Saakaşvili, bölgede yüksek düzeyde güven ve inanç ile kamu hizmetinin tüm düzeylerinde liyakat temelli, reformist bir sistem kurulması gerektiğini belirtmiştir. Bölgedeki yüksek seviyedeki görevlere Tiflis'ten yöneticilerin atanmasına, Batum halkı içerlemiştir. 20 Haziran 2004 tarihi itibarıyla yerel parlamento seçimleri⁵⁴⁰ yapılmış ve 20 üyeli “Geçici Başkanlık Konseyi” kurulmuştur. Geçiş dönemiyle ilgilenmesi için başkan olarak da Gürcistan Demiryolları Başkanı Levan Varshalomidze atanmıştır. Varshalomidze ilk icraat olarak Abashidze'nin kurduğu başkanlık yönetimini lağvetmiş, Gürcistan başkanına yüksek düzeydeki politik atamalarda (belediye başkanı ve vali atamaları da dâhil) etkin olmasını sağlayacak veto hakkını tanımıştır. 30 Haziran 2004 tarihinde Yüksek Konsey'in kabul ettiği yeni anayasa uyarınca Başbakanlığı Levan Varshalomidze⁵⁴¹ 'nin yürüteceği, tarım-eğitim-sağlık ve ekonomi bakanlarından oluşan bir hükümet kurulmuştur.⁵⁴²

3.4. Ahıska Türkleri ve Cevahati

3.4.1. Ahıska Bölgesinin Genel Özellikleri

Gürcistan sınırları içinde yer alan bir diğer sorun alanı Ahıska bölgesine Samtshe Cevahati (Mesketya-Cevahati) adı verilmiştir. “Ahıska, Türkiye sınırına 15 km uzaklıkta olan ve Ardahan iliyle sınır teşkil eden eski bir Türklük yurdudur.”⁵⁴³ Bölgenin kuzeyinde Gürcistan sınırları içindeki Imereti ve İç Kartli eyaletleri, doğusunda başkent Tiflis, güneyinde Ermenistan ve Türkiye, batısında ise Acaristan

⁵⁴⁰ Seçimleri oyların %75'ini alan Saakaşvili'nin desteklediği “Saakashvili-Zafer Acarya” partisi kazanmıştır. Parti 30 sandalyeli Acara Yüksek Konseyinde 28 sandalye kazanmıştır. Cumhuriyetçi parti oyların % 9'unu alıp 2 sandalye kazanmıştır. Diğer partiler ise %7 barajını geçememiştir. Ayrıntılar için bakınız. Zaal Anjaparidze, “Saakashvili Strengthens Control Over Ajaria”, Eurasia Daily Monitor, Volume 1, Issue 38, 23.06.2004

⁵⁴¹ Levan Varsholamidze, 1994'te Kiev üniversitesinin Uluslararası Hukuk bölümünden mezun olmuştur. Saakaşvili ile üniversiteden arkadaştır. 2000 yılında Saakaşvili Adalet Bakanı iken, onu kendi bürolarının birinin başına getirmiştir. 2004 yılında ise Gürcistan Demiryolları Genel Müdürü olmuştur. 2004 yılında Saakaşvili'nin Acara'daki elçisi olmuştur. Aynı yıl Abashidze'nin yönetimden uzaklaştırılmasının ardından, Acara Başbakanı olmuştur. <http://www.adjara.gov.ge/eng/index.php?page=chairman>

⁵⁴² Saakashvili's Ajara Success: Repeatable Elsewhere in Georgia?”, International Crisis Group, Tbilisi/Brussels 18.08.2004

⁵⁴³ Yunus Zeyrek, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Ankara, 2001, s. 6

yer almaktadır. Ahıska Türkleri'nin anavatanı olan bölgenin yüzölçümü 6413 km², nüfusu 208.000 (2002 sayımı), merkezi Akhaltsikhe'dir.⁵⁴⁴ Bölge nüfusunun %55'ini Ermeni, %40'ını Gürcü, kalan kısmı ise Oset, Abhaz, Ukraynalı, Rus, Yunan gruplar oluşturmaktadır.⁵⁴⁵ Bölge kendi içinde Mesketiya ve Cevahati olarak ikiye ayrılarak incelenebilir. Bölgede Ahıska (Akhaltsikhe), Adıgön, Aspinza, Borcom ilçeleri Mesketiya (Ahıska) bölgesine aitken, Ahılkelek ve Ninotsminda ise Cevahati bölgesi içinde sayılır. Bölge Türklerine Gürcüler ve Ruslar "*Mesket Türkleri*" ismini verirken, bu topluluğun asıl isimleri "Ahıska Türkleri"dir. Ahıska Türkleri kültürel olarak Anadolu Türklerine oldukça yakın olan, Gürcülerden Kafkas özellikler kazanan, Türkçe'nin Doğu Anadolu lehçesiyle konuşan Sünni Müslüman halktır. Orta Asya Türklerine nazaran Anadolu Türkçesine daha yakın bir dilde konuşan Ahıskalılar, topluluğun yaşadığı bazı sosyo-linguistik hadiseler sebebiyle bazı yeni unsurlar kazanmıştır.⁵⁴⁶ Ahıska Türkleri yeryüzündeki en 'çilekeş' topluluklardandır. Vatanlarından sürgün edilmeleri ve vatanlarına geri dönememeleri, bu halkın zihnindeki tahribatın en temel iki sebebidir. Yaşadıkları acıları söylemek kolay değildir. Vatanlarına kavuşamamış şekilde bugün göçmen olarak 15 ülkede dağınık olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Ahıska Türkleri'nden boşalan yerlere Ermeni kökenli vatandaşlar yerleştirilerek hem bölgenin demografisi ile oynanmış, hem de bölgede küçük bir Ermeni devletinin temelleri atılmıştır.

"Ahıska, Gürcüce "*Yeni-kale*" anlamına gelen Ahal-Tsihe'nin Türkçe ve Farsça şeklidir. Ahıska kelimesini bu şehrin etrafında yaşayan kavimler "*Akhır-kıska*" ve "*Ak-sıka*" gibi kelimelerden türetmiştir. Osmanlı zamanında tarihçi Gelibolulu Mustafa Ali Çelebi'nin "*Ak-şehir demekle meşhur Akhal-kelek namıyla mezkur olan kala*" diye bugünkü Ahılkelek'ten bahsetmesi ve burayı doğrudan doğruya Akşehir diye göstermesi Gürcü iddialarını yanlışlıyor. Adın başındaki Akhal, Dede Korkut kitabında işaret edilen "*Ak*" ile ilgilidir. Ayrıca Ahıska 481 yılında Akesga adıyla anılan Oğuz beldesine denmektedir."⁵⁴⁷ Ahıska bölgesine

⁵⁴⁴ <http://en.wikipedia.org/wiki/Samtskhe-Javakheti>

⁵⁴⁵ http://www.statistics.ge/_files/english/census/2002/Ethnic%20groups.pdf

⁵⁴⁶ Oskari Pentikainen-Tom Trier, "Between Integration and Resettlement: Meskhetian Turks", ECMI Working Paper, 21.09.2004

⁵⁴⁷ <http://ahiskaninsesi.com/tarih.html>

ayrıca Sa-Atabago (Atabeyler Yurdu) ismi de verilmiştir.

Ahıska bölgesi jeopolitik açıdan oldukça önemlidir. Bölgeden pek çok boru hattı ve enerji projeleri geçmektedir. Dolayısıyla bölgenin istikrarı, enerji güvenliği açısından önem taşımaktadır. Bölge Türkiye-Tiflis, Rusya-Güney Osetya-Ermenistan, Acaristan-Tiflis bağlantılarının ortasında bulunmaktadır. Cevahati bölgesinin Ermenistan kontrolüne girmesi ve Büyük Ermenistan idealine yaklaşılması Türkiye'nin yanıbaşında bir güvenlik problemi yaratabilir. Şöyle ki, Ermenistan buradan aldığı cesaretle anayasasında yer alan Türkiye sınırları içindeki toprakları da isteyebilir ve bu durum da yeni bir kriz yaratabilir. Ermenistan'daki önemli siyasi partilerden Dasnaktsutyun partisinin programında Cevahati bölgesi ile Ermenistan'ın birleştirilmesi gerektiği düşüncesi vardır; Ahılkelek, Nahçıvan ve Karabağ'ı da alarak “*Birleşik Ermenistan*” projesini gerçekleştirmeyi hedeflemektedirler.⁵⁴⁸

3.4.2. Ahıska Bölgesinin Tarihçesi

“En eski Gürcü kaynaklarından biri olan “*Moktsevey Karlisa*”da geçtiği üzere, M.Ö. 4. yüzyılda Makedonyalı İskender'in Kafkasya'ya geldiği sırada Kür ırmağı boylarında Buntürkler (Hun Türkleri) adlı Türk boyları yaşamaktaydı.”⁵⁴⁹ Bölgenin Türk yurdu olmasının tarihi o yıllara kadar dayanmaktadır. Daha sonra Ahıska bölgesi, Kafkasların kuzeyinden Kür-Aras-Çoruh ırmakları boylarına gelip yerleşen İskit adlı göçebe Türklerin Gogar boyunun yurdu olmuştur. 1177 yılında Kıpçak Türkleri gelene kadar 1800 yıl boyunca 'Şamşoldeleli Orbeliler Hanedanı' başbuğ olarak bölgeye hükmetmiştir.⁵⁵⁰

“Selçuklu döneminde ise Kuzeydoğu Anadolu ve Güney Kafkasya Türk boylarının toplu olarak göç ettiği ve bölgenin Türkleştiği görülmüştür. İlhanlılar ilk devirlerinde 1268 yılında Kıpçak I. Sarkis “Gürcistan Atabeyi” ünvanını alarak Artvin ve Yukarı Kur (Ardahan, Ahıska, Ahılkelek ve Azgur) bölgesinin ilbeyi olmuş ve Atabekler sülalesini kurmuştur. Başkenti Ahıska olarak belirleyen Kıpçak Atabeyler, 1268-1578 yılları arası 310 yıl bölgeyi idare etmişler ve bölgeye Osmanlı gelene kadar (1578) İlhanlı, Celayirli, Karakoyunlu, Akkoyunlu gibi Müslüman Türk devletlere tâbi olarak varlıklarını

⁵⁴⁸ Voitsekh Guretski, “The Question of Jevakhati”, Caucasian Regional Studies, Volume 3, Issue 1, 1998

⁵⁴⁹ Zeyrek, a.g.e., 2001, s. 7

⁵⁵⁰ <http://ahiskaninsesi.com/tarih.html>

sürdürmüşlerdir.[...]Ahıskalıların İslamiyete geçişi Halife Osman'ın (644-656) zamanında İslam ordusunun Yukarı Kür ve Çoruh boylarını (Ahıska-Kobliyan, Posof bölgelerini içine alan Sami Çıkhe sancağını) ele geçirmesiyle başlamış ve Ahıskalıların 13. yüzyılda İslamiyete toplu şekilde geçişiyle tamamlanmıştır. 1578'de Safevi ordusunu mağlup eden Osmanlı, Atabekler yurdunu işgal etmiştir. Fethedilen ve merkezi Ahıska olan eyalete "Çıldır" adı verilmiş daha sonra da Tiflis ele geçirilmiştir. Böylece 300 yıllık Kıpçak Atabeyleri'nin egemenliği son bulmuştur".⁵⁵¹

"Rusya Kafkaslarda etkinliğini arttırmasının ardından Ahıska bölgesine yönelik 5 Ağustos 1828 tarihinde bir saldırı gerçekleştirmiştir. Rus saldırısına karşın kendisini 8 gün 8 gece savunulan Ahıska Kalesi uzun bir direnme sonrası düşmüştür. 3 asırdır Rus ve İran saldırılarına karşı korunan bu kale aslında Ahıska halkının da karakterinin simgesi hâline gelmiştir. Öyle ki, bazı Ahıska vatandaşları düşman eline geçmemek için kalede yangın çıkartıp ölmeyi tercih etmiştir.[...]1828-1829 Osmanlı Rus savaşı sonrası imzalanan Edirne Antlaşması ile Anapa'dan Batum'a kadar Karadeniz'in doğu kıyısı ve Ahıska bölgesi Ruslara verilerek Rusya'nın Gürcistan'daki hakimiyeti Osmanlı tarafından tasdik edilmiştir. 1876 yılında Çıldır ve Kars yöresi Ruslar tarafından işgal edilerek 40 yıl Rus hâkimiyetinde kalmıştır. 1878 yılında ise Berlin Antlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum harp tazminatı karşılığında Rusya'ya bırakılmıştır. [...]Rusya Kafkasya'da yaşayan vatandaşların izlerini silmek için İran'dan getirilen Ermenileri kullanma yoluna gitmiştir. Rusya'nın İran'la imzaladığı Türkmençay ve Osmanlı ile imzaladığı Edirne antlaşmalarındaki maddelerin hedefi, gerekli nüfusun toplanmasıyla bölgede bir Ermenistan kurulmasını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda Revan ve Nahçıvan hanlıklarının birleştirilmesinden "Ermeni Vilayeti" kurulmuştur. Ermeniler Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusları desteklemelerinin mükâfâtı olarak Ahıska sınırına yerleştirilmişlerdir."⁵⁵²

3 Mart 1918 tarihinde Çarlık Rusyası'nın yerine gelen Bolşevik Rusya ile Osmanlı'nın imzaladığı Brest-Litovsk Antlaşması uyarınca Kars, Ardahan ve Batum Türkiye'ye katılmıştır.⁵⁵³ Bu antlaşma öncesinde ise Ahıska ve Ahılkelek halkı Osmanlı'ya katılmak istediklerini ortaya koymuş ve bölgeyi ele geçirmek isteyen Gürcülerle çatışmalara girmiştir. 13/26 Nisan 1918 tarihinde aldıkları kararla Ahıska ve Ahılkelek, Türkiye'ye katılma isteklerini bildirmiştir. Gürcistan'ın bağımsızlığını

⁵⁵¹ Seyfeddin Buntürk, *Rus Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri*, Berikan Yayınevi, 2007 ss. 11-15

⁵⁵² İran'dan 41.245 Ermeni, Doğu Anadolu'dan 100.000 Ermeni göç ettirilmiştir. Göçmen Ermeni nüfus, bölgenin nüfus dengesini değiştirmiş ve böylelikle Ahıska'nın %91 i Ermeni olmuştur. Buntürk, a.g.e., ss. 21-43

⁵⁵³ Zeyrek, a.g.e., 2001, s. 24

ilanının ardından Osmanlı-Gürcistan arasında imzalanan Batum antlaşması (4 Haziran 1918) ile Osmanlı Batum ile birlikte Ahıska ve Ahılkelek'i de alarak 1828 yılındaki sınırına ulaşmıştır.⁵⁵⁴ Brest Litovsk antlaşmasına göre ise Kars, Ardahan ve Batum'da plebisit yapılması gerekiyordu. Bölgede yapılan halkoylaması sonucunda bölge halkı Osmanlı'ya katılma yönündeki iradesini yansıtmıştır.⁵⁵⁵ Mondros Mütarekesi ise Türk kuvvetlerinin Ahıska bölgesinden çıkmasını belirtmekteydi. 5 Aralık 1918'de bölge Gürcistan işgaline uğrarken, Türk kuvvetleri de Şubat 1919'da Kars, Ardahan ve Batum'u boşaltarak 1914 yılı sınırının gerisine çekilmiştir.⁵⁵⁶ "16 Mart 1921 Moskova Antlaşması ile Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer alan Kars ve Ardahan Türkiye'ye, Batum ve çevresi Gürcistan'a bırakılmış, Batum halkına geniş bir muhtariyet tanınmış ve Türkiye'nin Batum limanından serbestçe yararlanabilmesi kararı alınmıştır."⁵⁵⁷ 13 Ekim 1921 Kars Antlaşması TBMM hükümeti ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasında imzalanmıştır. Bu üç cumhuriyetin Moskova Antlaşmasını kabulüyle, Ahıska'nın Türkiye'nin elinden çıktığı netleşmiştir. Moskova ve Kars antlaşmalarının teyit ettiği üzere Ahıska SSCB sınırları içerisinde kalmıştır.

3.4.3. Ahıska Sorunu, Sorunun Gelişimi ve Ahıskalılar'ın Vatanlarına Geri Dönmesi İçin Yapılan Çalışmalar

Ahıska bölgesi Gürcistan egemenliği altına girdikten sonra bölge halkı için sıkıntılı dönemler başlamıştır. SSCB yönetimi Gürcistan sınırları içindeki Abhaz, Acar ve Asetinlere özerk cumhuriyet kurma şansını tanıırken, Ahıska Türkleri bu haktan mahrum bırakılmıştır. Ahıska Türklerine okullarda eğitim Arap, Latin ve Kiril alfabeleriyle verilmiştir. Ahıska halkının soyadları Gürcüce'ye çevrilmiş, 1938 SSCB anayasasında ise sözkonusu halk Azeri milleti olarak gösterilmiştir. Burada bir milleti yok etme ve Türklük'ten koparma amacı olduğu ortadadır. 1930'lu yıllarda bu

⁵⁵⁴ Bu bölgeler 1829'da Edirne Antlaşması ile Rusya'ya bırakılmıştı. Ancak hiçbir zaman Rusya'ya tam olarak ısınamayan bölge halkı, 20. yüzyıl başlarından itibaren ise Ermeni ve Gürcü saldırı ve baskılarına maruz kalmış ve yoğun baskılar hissetmiştir. Ahıskalılar kurtuluşu Türkiye'nin himayesinde aramıştır. Seyfeddin Buntürk, a.g.e., sf. 83, 140

⁵⁵⁵ Kars, Batum ve Ardahan toplam oyları: 85129 evet, 441 hayır, 1693 tercih yok.

⁵⁵⁶ Zeyrek, a.g.e., 2001, sf. 28

⁵⁵⁷ Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, Siyasal Kitapevi, 1996, s. 27

millete fikirleriyle yön verecek önemli aydınları ve din adamları hapishaneye atılarak bu milletin zihinsel gelişimi ve inancına ipotek konmuştur. 1940 yılında ise Ahıska Türklerinin resmi dili Gürcüce olmuştur.⁵⁵⁸

II. Dünya Savaşının başlamasıyla Türkiye-Ahıska sınırına binlerce Rus askeri yerleştirilmiştir. Daha önce askere çağrılmayan Ahıska vatandaşları arasından 40 bin kişi Alman cephesine gönderilmiştir. Bunlardan bir kısmı savaş sonrası “*Onur Madalyası*” kazanacaktır. Savaşa katılan Ahıskalı erkeklerin aileleri ise Borcom-Vale hattında 70 km.lik demiryolu yapımında çalışmaları için görevlendirilmiştir. Yapımını bizzat üstlendikleri bu demiryolunun Ahıskalıları sürgüne gönderecek yol olduğunu hiçbirinin tahmin etmesi mümkün değildi. Stalin yönetiminin 1944 yılında aldığı Devlet Savunma Komitesi kararına⁵⁵⁹ uygun olarak sınır güvenliği gerekçesiyle Ahıska’nın 209 köyünden 100-120 bin civarındaki Ahıska Türkü yük vagonlarına doldurularak Orta Asya’ya sürgün edilmiştir.⁵⁶⁰ Sınır güvenliğinden kasıt, buradaki halkın Türkiye-Ahıska sınırından Türkiye’ye göç etme çabası içinde olduğu, kaçakçılık yaptığı, Türk istihbarat organları için casusluk hizmetinde bulunduğu ve eşkıya gruplarına insan gücü temin ettiği şeklindeki suçlamalar içindir.⁵⁶¹ “15 Ekim 1944 gecesi Ahıska halkı uykusundan uyandırılarak, “*Rusya-Türkiye savaşı çıkacak, sizi güvenliğinizi için başka bir yere nakledeceğiz*” bahanesi ile sürgün başlamıştır. Orta Asya yolculuğunda pek çok Ahıskalı vagonlarda soğuk, hastalık ve açlıktan ölmüştür. Öyle ki, ölenler bir eşya gibi vagondan fırlatılıp atılmıştır. Bunun dışında SSCB Halk İçişleri Komiseri Lavrantiy Beriya’nın Hazar Denizi’ne giden tren vagonları içindeki halkı diri diri denizde ölüme terk etme planı, olayın duyulması ile gerçekleşmemiştir.”⁵⁶² Orta Asya’ya ulaşabilen halkın yarısından çoğu Özbekistan’a kalanlar ise Kazakistan ve Kırgızistan’a yerleştirilmiştir. Kruşçev döneminde sürgüne gönderilen halkların çoğunluğu affedilirken, Ahıska Türkleri ve Kırım Tatarları bu uygulamanın dışında tutulmuştur.

⁵⁵⁸ Rehman Seferov-Ayhan Akış, “Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bakış”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Selçuk Üniversitesi, Sayı 24, Güz 2008, s. 399

⁵⁵⁹ 31.07.1944 gün ve 6279 Sayılı Devlet Savunma Komitesi Kararının Türkçe metni için bakınız. Kıyas Aslan, *Ahıska Türkleri, Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği*, Ankara, 1995, s. 39

⁵⁶⁰ Seferov- Akış, a.g.m., s. 400

⁵⁶¹ Aslan, a.g.e., s. 37

⁵⁶² Buntürk, a.g.e., s. 205

1956 yılında Stalin sonrasında Ahıska Türkleri üzerindeki sıkıyönetimin kaldırılmasının ardından Özbekistan’da yaşayan Ahıskalıların %30’u Azerbaycan ve Kafkasya’ya göçmüştür. Sürgün yaşamları boyunca kendi kültürlerini muhafaza etmeye çalışan bu çilekeş halk her zaman “*Türk*” olduğunu övünerek haykırmış ve kendilerine atfedilen “Müslümanlaştırılmış Gürcü” kimliğini asla kabul etmemiştir. Bu dönemde Ahıskalıların memleketlerine dönebilmek için bazı teşebbüsleri⁵⁶³ olmuştur. Ancak hiçbirinde kayda değer bir başarı sağlanamamıştır.

1989 yılı ise Ahıska halkının yaşadığı ikinci büyük trajedinin olduğu yıldır. Haziran 1989’da bir Sovyet provokasyonu ile Özbek-Ahıskalı çatışması yaratılmış ve 45 yıldır bir arada yaşayan iki halk birbirine düşürülmüştür. “*Fergana Faciası*” genel ismiyle anılan bu olaylarda Ahıskalıların yaşadıkları yerlere zarar verilmiş, insanları öldürülmüş, işkence ve çatışmalar sonucunda ise Ahıskalılar Özbekistan’dan göç etmek durumunda bırakılmıştır. İstemeyerek, zorla getirildikleri Orta Asya’dan yine zorla atılmaları Ahıska halkının yaralarına yenisini eklemiştir. Ahıska halkı Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan ve Rusya (Krasnodar, Rostov, Kurs, Tula, Belgorad, Smolensk) ya göç etmek zorunda kalmışlardır.⁵⁶⁴ Ahıskalılar, SSCB’nin yıkılmasının ardından, daha önceleri Osmanlı hâkimiyetinde olan Gürcistan ve Türkiye topraklarını anayurtları olarak görmüş ve eğer Gürcistan’daki köylerine geri dönemezlerse Türkiye’ye yerleşmeyi düşünmüşlerdir.⁵⁶⁵ 1987 yılında Gürcistan Bakanlar Konseyi “*SSCB İçindeki Diğer Cumhuriyetlerde Yaşayan Ahıska Türklerinin Gürcistan SSC’ne Dönmesi Prosedürünün Kabulü*” adlı bir karar almıştır. Ancak bu karar uygulanmamıştır. SSCB sonrası dönemde Gürcistan, Ahıska Türkleri’nin geri dönüşüne yönelik soğuk bakış açısını sürdürürken, uluslararası sisteme entegre olma çalışmaları çerçevesinde bazı uluslararası örgütlere üye olması ve uluslararası antlaşmalara imza atması, Gürcistan’ı Ahıska Türkleri’nin geri

⁵⁶³ 1969 yılında 400 aile Gali bölgesine yerleşmiş ancak yerel otoritelerin baskısı sonucu Gürcistan’ı terk etmek zorunda kalmıştır. 1977 yılında 100 aile bir devlet çiftliğinde çalışma imkanını yakalamış; ancak, yine ülkeyi terk etmek zorunda bırakılmıştır. 1982’de ise Sovyet hükümeti 390 aileyi 11 ilçeye yerleştirmeyi planlamış, 1987’de ise 300 ailenin Ahıska bölgesine yerleştirilmesi düşünülmüştür. Ancak, projeler Gürcistan’ın isteksiz tutumundan ötürü hayata geçirilememiştir. Ayrıntılar için bakınız. Ayşegül Aydıngün, “Ahıska Türklerinin Gürcistan’a Dönüşü” ASAM Bakış Rapor, Temmuz 2008, No. 6, s.5.

⁵⁶⁴ Seferov-Akış, a.g.m., s. 402

⁵⁶⁵ Ayşegül Aydıngün, “Ahıska (Meshketian) Turks: Source of Conflict in Caucasus?”, The International Journal of Human Rights, Vol 6, No 2, Summer 2002, s. 50

dönmesine daha ılımlı yaklaşmasına itmiştir.⁵⁶⁶ Milliyetçi Gamsakhurdia döneminde, Gürcistan’da yaşayan Ahıska Türkleri’nin ihraç edilmesi düşüncesi hâkimken, Shevardnadze döneminde Ahıska Türklerinin memleketlerine geri döndürülmesi projesi tekrar Gürcistan’ın gündemine girmiştir.⁵⁶⁷ Ancak bunun için tek ön şart, Ahıska Türkleri’nin “Gürcü kültürel kimliğini” kabul etmeleri idi. Ahıska Türkleri ise bu konuya sıcak bakmamış ve “Türk” kimliklerinden vazgeçmeyeceklerini beyan etmişlerdir. 1996 yılında “Mesket Türklerinin Hukuki ve Sosyal Sorunlarını Çözme Konusunda Devlet Programı” adı altında hazırlanan Devlet Başkanı kararında 2000 yılına kadar toplam 5000 Ahıska Türkü’nün Gürcistan’a yerleştirilmesi planlanmıştır. Ancak, ekonomik sebeplerden ötürü plan hayata geçirilememiştir.⁵⁶⁸ Gürcistan eski Ulusal Güvenlik Bakanı Shota Kviraya Türkiye ve Ermenistan ile sınırı olan ve stratejik öneme sahip bu bölgeye (Samsthe-Cevahati) Ahıska Türkleri’nin dönme olasılığının Gürcistan’a “*Ahıska kartı*”nı oynama fırsatı sunduğunu belirtmiştir. Her ne kadar Gürcistan, Müslüman Gürcüleri, Gürcistan’daki Ermenilere karşı bir kart olarak oynamayı düşünmüş olsa da, uygulamada bu gerçekleşmemiştir.⁵⁶⁹ Ahıska Türkleri’nin geri dönmelerini zorlaştıran 3 temel etken vardır:

1-) Gürcistan’ın yaşadığı ekonomik ve siyasal sorunlar: Gürcistan, kurulduğundan beri uluslararası sisteme siyasal ve ekonomik olarak entegre olma çabaları içinde olan eski bir Sovyet ülkesidir. Gürcü yönetimi ulus-devletin imarı ile uğraşırken Abhazya ve Güney Osetya’daki mülteci sorunlarını Ahıska Türklerinin geri dönüşünden daha öncelikli olarak görmektedir. Dolayısıyla çözüm için enerji, zaman ve kaynaklarını öncelikle bu bölgelere ayırmaktadırlar. Ancak geri dönüş söz konusu olduğunda uluslararası örgütlerin Gürcistan’ı mali olarak destekleyecekleri söylenmektedir.

2-) Bölgede yaşayan Ermeni nüfus: Ahıskalılar’ın sürülmesinden sonra bölgeye yerleştirilen Ermeni nüfus yıllar geçtikçe artarak bölgede etnik çoğunluk

⁵⁶⁶ Aydıngün, a.g.m., 2008, s.6

⁵⁶⁷ Aydıngün, a.g.m., 2002, ss. 51,55

⁵⁶⁸ Aydıngün, a.g.m., 2002, s. 55

⁵⁶⁹ Hasan Kanbolat- Nazmi Gül, “The Geopolitics and Quest For Autonomy of the Armenians of Javakheti and Krasnodar In The Caucasus”, <http://www.khazar.org/jas/text/javakheti.html>

açısından birincil konuma yükselmiştir. Özellikle Cevahati bölgesinde nüfusun %90'ı Ermenidir. Dolayısıyla Gürcistan yönetimi Ahıska bölgesine geri dönüş olduğunda mevcut halkla yeni gelen Ahıskalılar arasında çıkması muhtemel çatışmadan çekinmektedir.

3-) Türklük ve Müslümanlık: Ahıska halkının yüzyıllardır taşıdığı Türk ve Müslüman kimliği Gürcü yönetimini rahatsız etmektedir. Bu yönetim her fırsatta Ahıska Türklerini Mesket Gürcü kimliğiyle tanıtırken, bu kimliği tanımadıkları sürece geri dönüşün mümkün olmayacağı tezlerini dünyaya anlatmaktadır.⁵⁷⁰

1999 yılında Gürcistan'ın Avrupa Konseyine üye olması Ahıska Türkleri'nin geri dönmeleri için yeni bir şans yaratmıştır. Gürcistan'ın söz konusu örgüte üyeliği belli şartlar gerektiriyordu. Ahıska Türkleri'nin dönüş sürecinin iki yıl içerisinde başlatılması ve 2011 yılına kadar da dönüşün tamamlanması öngörülmüştür. Gürcistan da bu konu ile ilgili geri dönüş yasasını 3 yıl içerisinde hazırlayıp uygulamaya koyacağını açıklamıştır. Ancak, Gürcistan'ın ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarından dolayı bu yasayı hazırlamakta geciktiği söylenebilir. Bu konuda, geçmişin bakış açısı ile sorunun çözülmesini 'ağırdan alan' bir politika izlenmiştir. Şubat 2004 itibarıyla Çatışmaların Çözülmesinden Sorumlu Devlet Bakanlığına Giorgi Khaindrava'nın getirilmesiyle, Gürcistan, sorunun çözümüne dair somut adımlar atmaya başlamıştır. Khaindrava gerekli yasal düzenlemeler için çalışmalarını sıklaştırmış ve Ahıska Türkleri'nin yaşadıkları ülkelere giderek temaslarda bulunmuş, toplantı ve sempozyumlara katılarak aktif bir rol üstlenmiştir.⁵⁷¹ 2006 yılında gerçekleşen toplantılarda Ahıska-Gürcistan taraflarının çatıştıkları bazı noktalar söz konusudur. “27-28 Nisan 2006'da Tiflis'te bir toplantıda konuşan Khaindrava Ahıskalı Türklerin isteklerini imkanları ölçüsünde yerine getireceklerini, Gürcistan'a dönenlerin hepsinin Ahıska bölgesine yerleştirilmesinin mümkün olmadığını, Ahıskalıların Gürcistan'ı vatan olarak görmesi gerektiğini ve Ahıskalıların “*Türk*” değil Meshi-Gürcü olduklarını iddia eden açıklamalarıyla

⁵⁷⁰ Bu noktada sorulması gereken soru şudur: Madem Ahıska Türkleri Mesket-Gürcü olarak görülüyor, o zaman niçin kendi soyunuzdan gelen kardeşlerinizin sürgüne gönderilmesine göz yumdunuz? 1944 yılında Ahıskalılar, sürgüne gönderilirken Türk sayılıyordu; ancak, şimdi geri dönüş söz konusu olunca Gürcü sayılıyor.

⁵⁷¹ Aydingün, a.g.m., 2008, s.7

Gürcü tezlerini ifade etmiştir.⁵⁷² Bu açıklamalar geri dönenlerin Ahıska bölgesine yerleştirilme garantisi olmadığına altını çizmekle, geri dönüşün Ahıska'dan başlamayacağını belirtmekteydi. Ahıska tarafı ise geri dönüş kanun taslağında kendilerinin yabancı gibi gösterildiklerini halbuki Ahıskalıların Gürcistan vatandaşı ama Türk olduklarını, halkın nereden sürüldüyse oraya dönme arzusunu, Ahıska bölgesindeki mevcut halka geri dönüş konusunda referandum yapılabileceği gibi görüşlerini bildirmiştir.⁵⁷³ Gürcü tarafının bakış açısına göre önemli olan, sürgündeki sahipsiz halkı Gürcistan sınırları altında toparlamaktır. Bu yolda hazırlanan çözüm planını Avrupa Konseyi'ne karşı hazırlanan bir ev ödevi olarak gören Gürcü tarafı geçmişten miras olan “*Gürcüleştirme*” zihniyeti içerisinde Ahıska Türkleri için bir çıkış yolu aramaktadır. Geri dönüş yasası gecikmeli de olsa 11 Temmuz 2007 tarihinde, kabul edilerek, 1 Ocak 2008'de yürürlüğe girmiştir.⁵⁷⁴ Geri dönmek isteyenler 1 Ocak 2008-31 Aralık 2008 tarihleri arasında yaşadıkları ülkelerdeki Gürcistan konsolosluklarındaki formları doldurarak, kişisel hüviyet belgesinin yanı sıra 1944 tarihinde sürgün edildiklerini kanıtlayan bir belgeyi de ekleyerek başvuru işlemini tamamlayacaklardı. İstenen belgeler arasında ilginç olan varlığı belli olmayan sözde “*sürgün belgesi*” dir. Sürgün edildikleri sırada bu kişilere böyle bir belge verilmediyse Ahıskalıların bu durumda ne yapacağı cevapsızdır. Bunun dışında Gürcistan Parlamentosu geri dönüş için başvuru süresini 1 Temmuz 2009 tarihine kadar uzatmıştır. Buna neden olarak da 2008 yılı içerisinde ülkede üç seçim ve bir savaş olması gösterilmiştir.⁵⁷⁵ Kırgızistan'daki Ahıska Türklerini ziyaret eden heyet içinde Avrupa Komisyonu Parlamenterler Meclisi (AKPM) Türkiye Delagasyonu Başkanı ve AKPM Başkan Yardımcısı Mevlüt Çavuşoğlu ziyaret çerçevesinde bölgedeki Ahıskalıları geri dönüş konusunda bilgilendirdiklerini ve

⁵⁷² Rasim Bayraktar, “Gürcistan’ın Rehabilitasyon Projesi Ahıskalı Türkler ve Ermeni Gerçeği”, 2023 Dergisi, Eylül 2006, s. 71

⁵⁷³ Bayraktar, a.g.m., Eylül 2006, ss. 71-72

⁵⁷⁴ Yasada geçen bazı maddeler şöyle belirtilebilir: Gürcü hükümeti Ahıska Türkleri’nin geri dönmesinin ve Gürcistan’da mülk edinmesinin maddi boyutunu üstlenmemektedir. Bu konuda Ahıska Türkleri Türkiye ve uluslararası kuruluşlardan destek beklemektedir. Gürcistan’a dönecek Ahıskalıların devletin istediği yerlere yerleşecek ve 1 yıl içinde Gürcü vatandaşlığını alacaklardır. Ahıskalıların ise kendi vatanlarına dönmeyi istemektedir. Ahıskalıların geri dönmesiyle, Gürcistan Kaçkınlar ve Yerleştirme Bakanlığı ilgilenecektir. Cavid Veliev, “Ahıskalıların Vatana Dönme Şansı”, 30.07.2007, <http://www.tusam.net>

⁵⁷⁵ Ahıskalı Türklere Geri Dönüş Yolu, <http://www.tumgazeteler.com/?a=4697698>

dönüş için başvuru yapmaları konusunda onlara çağrıda bulunduklarını belirtmiştir.⁵⁷⁶ Türkiye bu konuda Ahıska halkını destekleyerek onların her fırsatta arkasında olduğunu göstermektedir.

“Ahıskalı Türklerin Türkiye’ye göçü 1990’lı yıllarda başlamıştır. 1992 yılında çıkarılan “*Ahıska Türkleri’nin Türkiye’ye Kabul ve İskânına Dair 3835 Sayılı Kanun*” gereği 178 aile Iğdır bölgesine yerleştirilmiştir.”⁵⁷⁷ Ahıska Türklerinin Türkiye’de iskân meselesi ciddi bir ön çalışma gerektiren, sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan önemle üzerinde durulması gereken bir projedir.⁵⁷⁸ Türkiye bu konuda kendi kaynaklarını akılcı bir şekilde kullanarak, Ahıska halkına eğitim ve iş imkânları sağlanarak, Ahıska Türkleri’nin anavatanları olan Ahıska bölgesine sosyo-kültürel açılardan yakın sayılabilecek Doğu Anadolu’nun uygun şehirlerine yerleştirilebilir. Ancak bugün itibariyle Türkiye Doğu Anadolu’da yaşayan mevcut halka bu imkânları tam olarak veremezken, Ahıska Türkleri geldiğinde onlara ne kadarının sağlanabileceği tartışmalıdır. Ahıska Türklerinin yaşadıkları ülkelerdeki nüfusları yaklaşık olarak şöyledir: Azerbaycan-95.000, Kazakistan-150.000, Özbekistan-29.000, Kırgızistan-50.000 ila 70.000 arası, Rusya Federasyonu-68.400, Türkiye-200.000, Ukrayna-9180, Gürcistan-643, ABD-1800 ila 2000 arası.⁵⁷⁹ Ahıskalıların dünyada toplam nüfusları 600.000 civarındadır.

ABD’nin Ahıska Türkleri’ne kapılarını açması, bölgeye ve konuya uzak olması açısından dikkat çekicidir. Rusya sınırları içerisinde Krasnodar’da çok zor şartlar altında yaşayan Ahıskalıların’a yönelik ABD’nin ilgisi 2002 yılında daha belirgin hale gelmiştir. 2004 yılı başında bu bölgeye gelen Uluslararası Göç Örgütü Temsilcileri Ahıskalıların ABD’ye gitmeleri için gereken işlemleri başlatmıştır. Bu çerçevede 21 Temmuz 2004 tarihinde 84 kişilik ilk grup ABD’de Philadelphia eyaletine yerleştirilmiştir.⁵⁸⁰ “Maliyeti oldukça düşük olan bu uygulamanın, ABD’ye

⁵⁷⁶ <http://haberaktuel.com> 22.06.2009

⁵⁷⁷ Daha sonraki yıllarda ise ikamet, çalışma izni, vatandaşlık hakkı gibi haklar içeren yasalar çıkarılmıştır. Gizli göç şeklinde ise 35.000 Ahıskalı Türkiye’ye girmiştir. Mert, a.g.e., s. 71

⁵⁷⁸ Mert, a.g.e., s. 71.

⁵⁷⁹ Denika Blacklock, “Finding Durable Solutions For The Meshketians”, ECMI Report 56, August 2005, <http://www.ecmi.de>

⁵⁸⁰ Yaşar Kalafat, “Güney Kafkasya Barışının Sağlanmasında Anahtar Etnisite-Ahıskalıların”, <http://www.yasarkalafat.info>, Mikhail Savva, “Meskhetians Head For America”, CRS No.246,

pek çok siyasal getirisi olabilir. Öncelikle ABD, Ahıska Türkleri'nin sorunuyla ilgilenmiş ve Ahıska Türklerine sahip çıkmış bir görüntü sergilemiştir.”⁵⁸¹ Bu yolla Türkiye'ye bir mesaj yollanmak istenmiş de olabilir. Türkiye'nin uzun zamandır Türk kimliği taşıyan Ahıska Türklerinin vatanlarına dönmeleri için bir diplomatik atak⁵⁸² yapmadığı düşünülürse, ABD'nin bu politikası Türkiye için itici güç olabilir. Öte yandan ABD Ermeni nüfusun yoğun olduğu Krasnodar'daki Ahıska halkını göç ettirerek, hem oradaki hem de dışarıdan göç alması beklenen Cevahati bölgesindeki Ermenileri rahatlatmıştır. ABD'nin bu politikası Ahıska Türkleri'nin vatanlarına dönmelerini önlemek adına ortaya atılmış bir fikir olarak da yorumlanabilir.⁵⁸³

Ahıska Türkleri'nin geri döndürülme projesi başarıyla gerçekleşirse, bu olay Gürcistan'ın demokrasi ve insan hakları sicili için önemli bir ilerleme olarak sayılacaktır. Uluslararası arenada Gürcistan önemli bir prestij kazanacak ve SSCB'nin 20. yüzyıldaki “sosyal ayıp”ını düzelten ülke imajını kazanacaktır. Bunun uluslararası kuruluşlara üyelik konusunda da hızlandırıcı bir etkisi olacaktır.

3.4.4. Cevahati Ermenileri

Cevahati bölgesi, Gürcistan'ın güney kısmında, Tiflis'in batısında Acaristan'ın doğusunda, kuzeyden Imereti ile güney ve güneydoğudan Türkiye ve Ermenistan'la sınırı olan bir bölgedir. Samsthe Cevahati eyaletini Ahıska ile birlikte oluşturan diğer bölgedir. Ahılkelek ve Ninotsminda başlıca şehirlerdir. 2588 km² lik alanda, yaklaşık 107.000 kişi yaşamaktadır. Bölge nüfusunun %91.3'ü Ermeni'dir. (Ermenilere göre bu oran %97 civarındır). Bölge sert iklimi sebebiyle “Gürcistan'ın Sibiryası” olarak adlandırılır. Öyle ki, kışın sıcaklık -20° yi bulur ve karların altı ay erimediği görülür.⁵⁸⁴ Bölge Gürcistan sınırları içinde yer alsa da fiili olarak yönetim Ermeni örgütlerinin elindedir. Bölgede Ermeni para birimi geçmekte, Ermeni silahlı

11.08.2004, War and Peace In The Caucasus, 100 Selected Articles from IWPR's Caucasus Report Service

⁵⁸¹ Osman Metin Öztürk, “Türkiye'nin Türk Dünyası Politikası, Ahıska Türkleri ve ABD”, Bizim Ahıska Dergisi, Yıl 1, Sayı 2, Ocak-Mart 2005, <http://www.ahiska.org.tr/yazi.php?goster=39>

⁵⁸² Rasim Bayraktar, “Gürcistan'ın Türk Politikası ve Cevahati-Ahıska'da Otoriter Tehditler”, 2023 Dergisi, Mart 2006, s. 74

⁵⁸³ Öztürk, a.g.m., Ocak-Mart 2005

⁵⁸⁴ Voitsek Guretski, “The Question of Jevakhati”, Caucasian Regional Studies, Vol. 3, Issue 1, 1998

kuvvetleri güvenliğini sağlamaktadır. Ermenilerin bölgedeki gücü Tiflis'in atadığı valileri kabul etmeme, vilayet binasına sokmama ve bölgeye Gürcü askeri birliklerini sokmamaya kadar varmakta; bölgedeki Ermeni çeteler ise bölgeyi çevre yerleşim merkezlerine bağlayan yollarda yol kesip haraç isteyen eylemlerde bulunmaktadır. Bölge Ermenileri dil, eğitim ve yayın gibi kültürel özerkliğin tüm unsurlarına fiilen sahiptir.⁵⁸⁵ Bölge halkına başkenti sorulduğunda Tiflis yerine Erivan ismi verilmesi, halkın hangi tarafa kendisini yakın hissettiğinin bir kanıtıdır.

Bölgenin yönetim yapısı Sovyet döneminden mirastır. Yerel yönetimin ilk katmanı yerel seçimle oluşturulan birimlerden (sakrebulo) oluşur ve her iki şehirde (Ahılkekek ve Ninotsminda) ve köylerde ve diğer yerleşim birimlerinde bulunur. Ahılkekek'in ayrıca seçmen nüfusu 5000'den fazla olan her Gürcü yerleşim biriminde olduğu gibi bir belediye başkanı bulunmaktadır. Ninotsminda ise seçmen nüfusu 5000'den az olduğu için şehrin yönetiminin başı sakrebulo'sun başkanıdır. Sakrebulo'nun görevleri arasında yerel bütçeyi tasdik etmek, uzun vadede gelişim planlarını onaylamak ve yönetim birimlerinin performansını değerlendirmektir.⁵⁸⁶

Cevahati Ermenileri bölgeye Ahıska Türkleri'nin yerleşmesine şiddetle karşı çıkmakta ve kitlesel bir geri dönüş istememektedir. Bölgede “*mono-milliyetçi*” bir politika⁵⁸⁷ izleyerek, yaşadıkları bölgeden diğer halkları uzaklaştırıp yalnızca Ermeni nüfusun barındığı bir “*lebensraum*” (hayat alanı) yaratmaya çalışmaktadırlar. Eğer Ahıskalılar dönerse, bölgede çok ciddi çatışmaların baş göstereceğinden, dahası uzun vadede Ermeni nüfusunun azalarak, Türk nüfusunun artacağından endişe etmektedirler. Gürcistan ise Ermeniler'in otonomi isteklerini önlemek adına Ahıska Türkleri'nin bölgeye yerleştirme ihtimalini Cevahati Ermenileri üzerinde baskı unsuru olarak kullanmaktadır. Her ne kadar Gürcistan yönetimi geri dönüş yasası dâhilinde dönecek olan Ahıskalılar için dönüşün Ahıska bölgesinden başlamayacağını belirtse de; Cevahati Ermenileri yerlerinden oynatılmadan bölgede bulunan boş 88 köye ve Cevahati'nin kuzeyindeki halkı Yunanistan'a göçen 12 köye

⁵⁸⁵ Mahmut Niyazi Sezgin, Kamil Ağacan, “Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu”, Ankara Çalışmaları Dizisi, No 14, Mayıs 2003, s. 40, www.asam.org.tr

⁵⁸⁶ Jonathan Wheatley, “Obstacles Impending the Regional Integration of the Javakheti Region of Georgia”, ECMI Working Paper 22, September 2004, www.ecmi.de

⁵⁸⁷ Sezgin- Ağacan, a.g.e., s. 39

Ahıska'lıların yerleştirilmesi mümkündür.⁵⁸⁸ Ermeniler bu bölgeye 1828 yılı sonrası Rusya'nın Gürcistan temsilcisi Paskievic tarafından "güvenilir insanlar" olarak tanımlanarak yerleştirilmiştir.⁵⁸⁹ Aksine Ahıska Türkleri de onların gözünde "güvenilmez insanlar" damgası yemiştir.

Bölgede, Ahılkelek'teki Rus askeri üssü önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu üssün aslında 1830'lu yıllara kadar uzanan bir geçmişi bulunmaktadır. O yıllarda Türklere karşı kurulan ve ileri karakol işlevi gören Rus-Hristiyan menşeli üs, yerel Ermenilere göre 21.yüzyılda da hâlâ aynı işlevi görmektedir. Üs ilk kurulduğunda General Paskievic'in "Bu topraklarda güçlü durun, korkmayın, çünkü Rus ordusu her zaman arkanızda olacaktır" sözü üssün girişine asılmıştır.⁵⁹⁰ Bu sözden de anlaşılacağı gibi Ruslar Ermenileri koruma teminatını daha o yıllarda vermişti. Gürcistan yönetimi bu üssü Gürcistan'ın egemenliğini zayıflatan bir unsur olarak görürken, Cevahati Ermenileri ise üssü Gürcistan merkez yönetimi ile ilişkilerinde güvenlik garantisi ve Türkiye'den gelebilecek bir tehdite karşı koruyucu olarak nitelendirmektedir. Cevahati Ermenileri için üssün ekonomik önemi de büyüktür. Bölge halkının bir bölümü hayatını bu üste çalışarak kazanırken, yerel tarım üreticileri de ürettiklerini bu üsse satmaktadırlar. Dolayısıyla Ermeniler için söz konusu üssün hayatî bir önemi vardır.⁵⁹¹ Cevahati bölgesinde aktif olan "Birleşik Javak Hareketi"⁵⁹² kuruluşu ve "Jirk" adlı yerel siyasi örgüt, üssün kapanmaması için halkı uyaran girişimler gerçekleştirmişlerdir. Halkın üssün kapanma ihtimaline karşı duyduğu kaygıyı Gürcistan merkezi yönetiminden gelen açıklamalar azaltmamıştır. Merkezi yönetim üste çalışanlara yeni iş imkânları tanınacağını ve üssün kapanmasından ötürü ekonomik kayıp yaşayacak olan girişimcilere destek olacak finansal yardımlar yapacağını vaadetmiştir. Rusya, AGİT 1999 İstanbul Zirvesi'nde taahhüt ettiği üzere, Gürcistan sınırları içerisindeki Vaziani ve Guaduta

⁵⁸⁸ Kalafat, a.g.m.

⁵⁸⁹ Veliev, a.g.m., 30.07.2007

⁵⁹⁰ Araz Aslanlı, "Gürcistan'ın Yeni Sorunu: Ermeni Nüfus", Cumhuriyet Strateji Eki, 9.01.2006, s. 15

⁵⁹¹ Üste çalışanların yarısından çoğu Cevahati Ermenidir. Bunların % 90'ı Rus vatandaşlarıdır.

Indra Overland, "Defusing a Ticking Bomb? Disentangling Organisations in Samstkhe Jevakhati", No 646, Norwegian Institute of International Affairs, 2003

⁵⁹² Cevahati bölgesinde etkin olan yerel aktörler arasında Javakh, Jirk, Jemm ve Birleşik Javak gibi kuruluşlar yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Juidth Hin, "Javakheti: Region of Tension Between Georgians and Armenians", Ed: Moshe Gammer, *The Caspian Region, Volume II, The Caucasus*, Routledge, 2004

üslerini kapatmıştı. Ahılkelek ve Batum'da bulunan askeri üslerini kapatmayı ise daha ağırdan almış, buralardan çekilmenin maddi zorluklarını bahane etmiş ve çekilmek için 10-11 yıllık bir süre istemiştir. Ancak taraflar arası müzakerelerin sürmesi ve Gürcistan'ın NATO üyeliği öncesinde bu sorunu çözme konusunda iradesini diplomasiye yansıtması sonucunda Ahılkelek üssü 29 Haziran 2007 tarihinde kapatılmıştır.⁵⁹³ Ahılkelek ile birlikte daha sonra kapatılan Batum askeri üssündeki askeri malzemelerin çoğunluğu Ermenistan'daki Gümrü askeri üssüne taşınmıştır.

Cevahati bölgesinin temel sorunsalı azgelişmişlik ve izolasyondur. Bölgedeki yaşam standartları oldukça düşüktür. İşsizlik sorunu vardır. Uluslararası organizasyonların kaynaklarını bu soruna yönlendirmesi, bölgede etnik tansiyonu ve çatışmaları körükleyecek açıklamalardan kaçınması bölgede istikrarın tesis edilmesi için önemlidir. Bölgenin gelişmiş sağlık hizmetlerine, okullara, yollara, elektriğe, su ve kanalizasyon sistemlerine ihtiyacı vardır.⁵⁹⁴ ECMI (Avrupa Azınlık Sorunları Merkezi) Başkanı Tom Trier'e göre: *"Gürcistan'daki diğer bölgelerin aksine, Cevahati'de sosyo-ekonomik problemlerin etnik problemlere dönebilme riski bulunmaktadır. Buradaki halkın merkezi yönetimin kendileriyle ilgilenmeyeceğine dair belirgin çekinceleri vardır. Bu durum da bölgeyi potansiyel çatışma alanı haline getiriyor"*.⁵⁹⁵ Gürcistan merkezi yönetimi ile bölge yönetimi arasında daha etkin bağlantılar kurulması hem bölgenin Gürcistan'a entegrasyonu açısından hem de gelişimi açısından yararlı olabilir. Gürcistan bütçesinden Cevahati'nin sosyo-ekonomik gelişimi için gerekli katkı sağlanabilir. Ancak, Gürcistan'ın genel ekonomik durumunun kötü olduğu düşünülürse ve Güney Osetya veya Abhazya kadar olmasa da Cevahati bölgesinin de radikal duruşuyla merkezden ayrı bir görüntü içerisinde olması bu katkının sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Cevahati bölgesinin çözümlenmeyi bekleyen bir diğer sorunu ise bölgenin statüsü konusundaki belirsizlik ve otonominin düzeyidir. Otonomi konusunda farklı görüşler vardır. Kimileri sadece kültürel otonominin sınırlı tanımlamalarını konsepte

⁵⁹³ <http://www.tumgazeteler.com>, <http://mehrnews.com>

⁵⁹⁴ Overland, a.g.m., 30.07.2007

⁵⁹⁵ Theresa Freese, "Story: Friends at Dinner, Foes at Politics", <http://www.eurasianet.org/georgia/samstkhe/story.html>

eklerken, kimileri de yüksek derecede ekonomik ve politik yönetim hakkını istemektedir. Dil konusu Cevahati'nin Gürcistan'a entegrasyonu konusunda önemli bir engeldir. Çünkü bölgedeki durum Gürcistan'ın arzu ettiği gibi devlet içinde tek-dil kullanan millet anlayışına zıttır.⁵⁹⁶

Ermenistan'ın; Cevahati bölgesine yönelik politika üretirken; karşısına sürekli bir ikilem çıkmaktadır. Bir tarafta coğrafi konumu açısından kendisi için hayatî önem arz eden Gürcistan'la ilişkilerini bozmama isteği, diğer tarafta ise Gürcistan içinde yaşayan kendi milliyetinden olan insanların ayrılıkçılık talepleri. Gürcistan İran'la beraber Ermenistan'ın dış dünyaya açılmasına aracı olan devlettir ve Ermenistan Rusya ile olan ticari ilişkilerinin %80'ini Gürcistan üzerinden gerçekleştirmektedir.⁵⁹⁷ Diğer açıdan Cevahati bölgesi de Haydat'ı (Büyük Ermenistan İdeolojisi) gerçekleştirme hedefinin aşamalarından biridir. Ermenistan Dağlık Karabağ'ı ilhak etmeseydi, Cevahati'ye girecekti iddiaları bilinen iddialardır. Karabağ sorunu çözümlendikten sonra sıranın Cevahati'ye geleceği ve hatta oradan da Karadeniz'e ulaşmak için Batum ve Adler bölgesinin hedefte olduğu da zaman zaman ifade edilmektedir.⁵⁹⁸ Ermenistan'ın irredentist politikalarının gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini ise zaman gösterecektir.

3.5. Pankisi Vadisi

3.5.1. Pankisi Vadisinin Genel Özellikleri

Pankisi vadisi Gürcistan'ın kuzeydoğusunda Büyük Kafkas Dağları içinde Çeçenistan sınırına yakın mesafede olan 34 km.lik uzunlukta bir geçittir. Barbola Dağı'ndan Alazani Nehri boyunca uzanan bu vadi, güneyden Tain Vadisi ile Yukarı Aragvi Nehri'nin vadisiyle, doğudan Tusheti Vadisi ile sınırdadır. Vadiye giriş güzergâhı şu şekildedir; Tiflis'ten başlayarak Telavi'yi (Kakheti'nin kültürel ve yönetim merkezi) izleyerek Gambori Geçidi'nden geçilir, daha sonra Akhmeta'ya

⁵⁹⁶ Hedvig Lohm, "Javakheti After the Rose Revolution: Progress and Regress in the Pursuit of National Unity in Georgia", ECMI Working Paper 38, April 2007, www.ecmi.de

⁵⁹⁷ Kamil Ağacan, "Ermenistan-Gürcistan İlişkileri", Ermeni Araştırmaları, Sonbahar 2005, Cilt 5, Sayı 19, s.77

⁵⁹⁸ Yaşar Kalafat, "Karadeniz ve Kafkasya'da Gelişen Dini ve Siyasi Olaylar İtibariyle Türkiye'nin Güvenliği", Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu, Elazığ, 2001, s. 433

(Alazani ve İlto Nehirleri'nin bulunduğu vadinin merkezi) ulaşılır. Akhmeta'dan kuzeye giden yol direkt olarak Pankisi Vadisi'ne gider.⁵⁹⁹ Vadinin Gürcistan, Rusya ve Çeçenler için ayrı ayrı önemi bulunmaktadır. ABD'nin Transkafkasya'daki gelişmelere müdahil olması, onun Pankisi Vadisi sorununa da ilgi duymasını sağlamıştır. Özellikle El Kaide Örgütü elemanlarının vadide saklandığı iddiasını ortaya atmasının ardından bölge uluslararası ilişkiler açısından tartışma konusu haline gelmiştir. Bunun öncesinde ise Tiflis-Moskova hattında kriz yaratan bir bölge olup, özellikle Çeçenistan Savaşı'na etkisi açısından dikkate alınması gereken bir sorun alanıdır. Pankisi Vadisi'nde bugün Çeçen ve İnguşlarla akraba olan Vaynaklar içinde bulunan Kistler grubu yaşamaktadır.

3.5.2. Pankisi Vadisinin Tarihçesi

Pankisi Vadisi, Gürcistan tarihi açısından da bölge tarihi açısından da en önemli dönemini Kraliçe Tamara'nın saltanatının sürdüğü 12-13. yüzyıllarda yaşamıştır. Vadide "*Torgwa Pankeli*" adında bir dükalık vardı. Bu dükalığın sakinleri arasında Kakheti halkı, dağlılar ve Tush ile Pshav Dağları'ndan gelen insanlar bulunmaktaydı. 13. yüzyılın sonlarında Tamara'nın oğlu baştayken, Moğol saldırıları ve artan Türk ve İran baskısı sonrası, Torgwa Pankeli Dükalığı varlığını yitirmiştir. 16. yüzyılda bölgeye Dağıstan, Laz, Avar ve Oset dağlıları yerleşmiş, 17. yüzyılda İran egemenliği ile de Müslüman Türkmen kabileleri gelmişlerdir. Göçlerin ve yeni yerleşimlerin sonucu, bölge etnik açıdan çeşitlilik arz eden bir vaziyet almış, Azeriler, Ermeniler, Ruslar, Vaynaklar (bugünkü Kistlerin ataları), Çeçenler, İnguşlar bölgeye yerleşmiştir. 19. yüzyılda Çarlık Rusyasından kaçan "*Mayst*" adlı Çeçen-İnguş Klanı Pankisi'ye göçmüştür. Şeyh Şamil'e ve İslam'a soğuk bakan bu Çeçen-İnguş klanının bir kısmı yerel inanışlara bağlı kalmış, diğer kısmı ise kendilerine özgü Hırsitiyanlık-Pagan inanış karışımı bir dine tapmayı tercih etmiştir.⁶⁰⁰ Kistler, Pankisi Vadisi'ndeki 200 yıllık yaşayışları boyunca Gürcü karakteristiklerinin çoğunu almışlardır. Ancak, kendilerine has özelliklerini de

⁵⁹⁹ About The Region, http://www.pankisi.org/cgi-bin/blosxom.cgi/english/about_region

⁶⁰⁰ Patrycja Przeslakiewicz, "History of the region and People", <http://www.pankisi.org/cgi-bin/blosxom.cgi/english/history>

korumuşlardır. Dil, din ve kültürel tercihler gibi...⁶⁰¹ Kistler; Çeçenler ve İnguşlar'ın dâhil olduğu Vaynak grubunun üçüncü kolu olan “Tuşlar”ın bir alt kolu olarak kabul edilmektedir. Kistler'in Pankisi'ye göçünü bazı kaynaklar 17.-19. yüzyıl arasında belirtirken, bazı kaynaklar ise 1830 tarihinde Terek'e akan Kistinka Nehri'nden geldiklerini açıklamaktadır. 19. yüzyılın sonunda ovalardan gelenlerin Hristiyanlığı kabul ettikleri ve Gürcü adlarını aldıkları belirtilmektedir. Hristiyanlığı kabul etmeleri, onları, 1944'te Orta Asya'ya sürülmekten kurtarmıştır.⁶⁰² Müslümanlık toplum hayatından silinmeye başlamış, Müslüman din adamları Sibiry'a sürülmüştür. Stalin'in ölümü sonrası 1960'lı yıllarda bölgede buzlar çözülmüş, İslamiyet tekrar dirilişe geçmiştir.⁶⁰³ Bugün bölgede halkın çoğunluğu Müslümandır. 1998 yılından beri bölgede Vahhabilik yayılmaya başlamıştır. İnsani yardım kuruluşu “*Jamaat*” hem yerel halka hem de mültecilere çeşitli Arap ülkelerinden yardımlar getirmektedir. Toplam 9000 nüfusa sahip 7 ayrı köyde⁶⁰⁴ yaşayan Kistler, güçlü toplum kimliğine sahip olmalarına karşın hiçbir zaman ayrılıkçı hareketlere ya da Çeçenistan'la birleşme teşebbüsüne kalkışmamışlardır.⁶⁰⁵

3.5.3. Pankisi Vadisi Sorununun Ortaya Çıkışı

Pankisi Vadisi ilk olarak 1994-1996 yılları arasındaki Rus-Çeçen savaşında gündeme gelmiş, savaşta Çeçenler için açık bir silah pazarı misyonu görmüştür.⁶⁰⁶ Bunun dışında vadi eş zamanlı bir şekilde uyuşturucu kaçakçılığının da geçiş güzergâhı olmuştur. 1999 yılındaki 2. Çeçen Savaşı'nda Pankisi, aranan suçlular için uygun bir saklanma yeri ve Çeçen gerillalara finansal destek sağlamak için elverişli

⁶⁰¹ Przeslakiewicz, a.g.m.

⁶⁰² 17.yüzyıl öncesi, Kistlere Çeçence'de dağ boğazı ve ordu anlamına gelen “Xe” denirken, sonraki dönemlerde Kistler Key ve Kiy adlarını almıştır. Gürcüler zamanla Kiy'leri Gürcüce'de yer anlamına gelen “st” ekini ekleyip Kist demeye başlamıştır. Çeçenler 17. yüzyılda Kistlere Panka adını vermiştir. Bir kısmı da onlara Vabo ismiyle hitap etmiştir. Fehim Taştekin, “Büyük Fırtınanın Küçük Vadisi: Pankisi”, Kafkas Vakfı Raporları 3, www.kafkas.org.tr.

⁶⁰³ Przeslakiewicz, a.g.m.

⁶⁰⁴ Bu köyler Duisi, Dzhokolo, Kvemo Omalo, Birkanyi, Dzibakhevi, Şua Halatsani ve Zemo Halatsani'dir.

⁶⁰⁵ Jaba Devdariani, Blanka Hancilova, “Georgia's Pankisi Gorge. Russian, US and European Connections”, CEPS Policy Brief, No 23, June 2002, www.ceps.be

⁶⁰⁶ Kamil Ağacan, Gökçen Ekici, “Panki Vadisi Etrafında Dönen Küresel Politika”, Stratejik Analiz, Kasım 2002, s. 53

bir suç ağı kavşağıydı.⁶⁰⁷ “Bu savaşla birlikte, Pankisi Vadisi Çeçen mültecilere ev sahipliği yapmak durumunda kalmış, 7000 ila 10000 kişi arasında mülteci buraya sığınarak savaştan kaçmıştır.”⁶⁰⁸ Mültecilerin bu topraklara gelmesi, bölgeye yönelik uluslararası insani yardım kuruluşlarının ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Bu tarihten sonra Pankisi, Gürcistan’ın iç ve dış güvenlik konusu haline gelmiştir.⁶⁰⁹ Pankisi Vadisi’nde ayrıca fidye için adam kaçırma, hırsızlık olayları da önemli boyutlara gelmiş ve bölge, hukuk ve düzenin eksik olduğu bir kaotik görüntü sergilemeye başlamıştır.⁶¹⁰

Vadi, savaşla birlikte Çeçen savaşçılar için sığınma ve lojistik destek merkezi olurken, Rusya için ise Gürcistan’ı etki altında tutabilmek için yeni bir 'araç' haline gelmiştir. Ocak 2000’de Rusların İtım-Kale-Şatili yolunu denetim altına alması nedeniyle Çeçenler’in bu güzergâhı kullanması imkansızlaşmış; geriye tek çıkış yolu olarak Pankisi Geçidi kalmıştır.⁶¹¹ Rusya Gürcistan’ın Pankisi vadisinde Çeçen savaşçıları barındırdığını ve kamplarına lojistik destek sağladığını; Gürcistan’ın bölgenin güvenliğini sağlayamadığını ve Gürcistan ile birlikte hareket ederek bölgede düzeni sağlayabileceğini belirtmekteydi. Bu dönemde Pankisi Vadisi’nde El-Kaide elemanlarının Afganistan’dan kaçıp bölgede saklandıklarına dair söylentiler gündeme gelmiştir. Rusya bu argümanı kullanarak Gürcistan’ı, uluslararası arenada zor durumda bırakacak “*teröriste ev sahipliği yapan ülke*” pozisyonuna sokmaya çalışmıştır. “Rusya Gürcistan’a yapacağı siyasi baskıyı “*terörle mücadele konsepti*” ne oturtmaya çalışmıştır.”⁶¹² Gürcistan ise iddiaları yalanlayarak bunun terörden ziyade organize suçlarla alakalı bir sorun olduğunu düşünmekteydi. “Rusya bu dönemde Gürcistan’ı Afganistan’a, Shevardnadze’yi ise

⁶⁰⁷ Bu bağlamda uluslararası suç ağları Orta Asya’dan başlayıp, Dağıstan ve diğer Kuzey Kafkas cumhuriyetlerinden ilerleyerek Gürcistan’a varmaktaydı. Uyuşturucu trafiği de yine buradan Pankisi Vadisi’ne ve Güney Osetya’ya giriş yapıyordu. Daha sonra da Türkiye üzerinden Avrupa’ya ulaşıyordu. Devdariani- Hancilova, a.g.m., s. 3

⁶⁰⁸ Taştekin, a.g.m.

⁶⁰⁹ Devdariani- Hancilova, a.g.m., s. 4

⁶¹⁰ 30.11.2000 tarihinde iki İspanyol işadami kaçırılmıştır. Gürcü milletvekili Patre Tsiskarişvli ve nişanlısı da aynı akibete uğramıştır. Mayıs 2001’de ise Aslan Mashadov’un adamlarından İçişleri eski Bakan Yardımcısı Movlavi Raysov’un burada cesedi bulunmuştur.

⁶¹¹ Taştekin, a.g.m.

⁶¹² Yalçın Sarıkaya, “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası”, Der: Öztürk-Sarıkaya, a.g.e, s. 188

Molla Ömer'e benzetmiştir.”⁶¹³ Rusya'nın ayrıca bölgede provokatif eylemleri bizzat üstlenerek Gürcistan'a düzenlemeyi planladığı askeri operasyona kılıf aradığı da belirtilmekteydi. Bunun dışında Pankisi Vadisi'ndeki olayların, Rusya'nın Gürcistan'dan çekmeyi planladığı askeri üsleri kalıcı hale getirmek için de kullanıldığı söylenmekteydi.⁶¹⁴ Rusya'nın Gürcistan'a girme iddiaları karşısında Gürcistan Devlet başkanı Shevardnadze “*Şayet Gürcü topraklarında kontrol edilemeyen bir terör unsuru varsa, bunu ortadan kaldıracak operasyonu Rusya değil, ABD veya NATO düzenleyebilir*” şeklinde bir demeç vermiştir.

Rusya'nın Pankisi Vadisi'ne operasyon düzenleme isteğini bazı sebeplere bağlayabiliriz: Derinleşen ABD-Gürcistan ilişkilerini yavaşlatmak, bölgede ABD'nin nüfuzunun artmasını önlemek, Müslüman Çeçenler ile Hristiyan Gürcüleri ortak paydada buluşturan “*Rus karşıtlığının*” bölgedeki diğer toplumlar için emsal teşkil etmesinden duyulan çekince⁶¹⁵ ve vadiyi ele geçirerek Gürcistan ulusal sınırları içinde kendisine yeni bir askeri nüfuz alanı elde etmek gibi...⁶¹⁶

Öte yandan ABD 11 Eylül hadisesi sonrası tüm dünyayı kendisiyle birlikte uluslararası terörizmle savaşa çağırmış, terörü kendi çıkarları için araçsallaştırmıştır. Bu bağlamda gerek BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) çerçevesinde, gerekse post-Sovyet alanlarındaki ülkelerle çok çeşitli diyalog kurma ve onları kendi yanına çekme çalışmalarıyla nüfuz alanını genişletmeye çalışmıştır. ABD Güney Kafkasya politikası içerisinde Gürcistan'a ayrı bir önem vermektedir. Hem enerji güvenliği açısından hem de bölgede en etkin güç olabilmek açısından Gürcistan temel müttefik durumundadır. ABD'nin Transkafkasya'ya ilgisinin artması, bölgede güç dengesinin değişmesini ve Rusya'nın dışında ikinci bir dış gücün de etkin hale geleceği bir ortamı hazırlamaktaydı. Bunun dışında El-Kaide Örgütü'nün elemanlarının Pankisi Vadisi'nde saklanıp saklanmadıklarının ortaya çıkarılması hem ABD'nin prestiji için, hem de bölgenin güvenliği açısından önem taşımaktadır.

⁶¹³ Sarıkaya, a.g.m., s. 188, 2005

⁶¹⁴ Taştekin, a.g.m.

⁶¹⁵ Mert, a.g.e., s. 96

⁶¹⁶ Fehim Taştekin, “Panki'nin Günah Galerisi”,
http://www.kafkas.org.tr/analiz/pankinin_gunah_galerisi.html

ABD Rusya'nın, Pankisi Vadisi'nde Gürcistan'ın teröristlere evsahipliği yaptığı ve eylemlerine göz yumduğu iddialarına karşılık; Gürcistan'la 64 milyon dolarlık askeri eğitim-donanım programı konusunda bir işbirliği sürecini başlamıştır. Rusya'nın 23 Ağustos 2002'de vadiyi bombalaması sonucu, ek olarak 10 milyon dolarlık bir yardım daha gönderilmiştir. Bunun dışında, ABD askerleri, Gürcü ordusunu uluslararası terörle mücadelede etkin olabilmeleri açısından eğitmeye devam etmektedir. Ancak bölgeye El-Kaide mensuplarının Pankisi Vadisi'nde saklanmaları haberi çerçevesinde düzenlenen birkaç operasyonda çok ciddi bir netice alınamamıştır. Eğer vadiye El-Kaide destekçileri bulunduyorsa bunlar operasyon üzerine Çeçenistan'a gitmişler ya da ortadan kaldırılmışlardır.⁶¹⁷ Amerikan askeri danışmanlarının Gürcü ordusunu eğitmek adına bölgeye gönderilmesi El-Kaide mensuplarının yakalanması gerekçesine bağlandıysa da, temel amaç bölgede Rusya'nın tek başına bir operasyon yapmasını önlemektir.⁶¹⁸ Burada imaj El Kaide mensuplarının yakalanması, gerçeklik ise Rusya'nın dengelenmesidir.

⁶¹⁷ Yalçınkaya, a.g.e., 2006, s. 195

⁶¹⁸ Ağacan- Ekici, a.g.m., Kasım 2002, s. 55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN TRANSKAFKASYA POLİTİKASINDA GÜRCİSTAN’IN YERİ

4.1. Türkiye’nin Transkafkasya Politikası

4.1.1. Türkiye’nin Transkafkasya Politikası (1990’lardan Günümüze)

Soğuk Savaş sonrası dönem Uluslararası İlişkiler disiplini açısından da yeni bir dönem olarak görülmektedir. Komünizmin çökmesi ve SSCB’nin dağılmasıyla, dünyadaki iki hegemondan biri hegemon sıfatını kaybetmiştir.⁶¹⁹ SSCB içinde yer alan Birlik Cumhuriyetleri teker teker bağımsızlıklarını ilan ederken, Soğuk Savaş yılları boyunca Sovyet etkisi altında yaşamış bölgelerde kıpırdanmalar, etnik-dini temelli çatışmalar ve sınır anlaşmazlıkları belirmeye başlamıştır. Sistem değişirken ve yeni bir şekle dönüşürken küresel düzeyde bu değişim-dönüşümün sancıları ile çok çeşitli sonuçları hissedilmiştir. Bu bağlamda dünyanın farklı bölgelerinde yeni güç boşlukları doğmuş; bunun yanında yeni bölgesel güçler türemiştir.⁶²⁰ Orta Asya, Kafkasya, Balkanlar ve Güneydoğu Asya yeni dönemde potansiyel kriz alanları olarak ortaya çıkmıştır. AB, Rusya Federasyonu, Çin, Hindistan yeni güç odakları olarak yerlerini almıştır. Soğuk Savaş dönemi süresince “güvenlik” kavramı bir kutbun diğerini (doğudan batıya ya da batıdan doğuya doğru) test ettiği dar bir kapsama sıkışmıştır. Kutuplardan biri yok olunca güvenlik sorunsalı da, yeni dünya düzeninin getireceği yeni tehditlerle muhatap olmak durumunda kalmıştır. Bu tehditler arasında uluslararası terörizm, bölgesel etnik-dini temelli çatışmalar, sınır anlaşmazlıkları, radikal dincilik, uyuşturucu kaçakçılığı, organize suçlar ve nükleer-biyolojik silahların haydut devletlerin eline geçmesi, vs. bulunmaktadır. ABD, SSCB’nin dağılması ve Doğu Bloğu’nun yıkılması ile rakipsiz kalmış; bahsi geçen

⁶¹⁹ Rusya Federasyonu’nun günümüzdeki politikaları da temelde, kaybedilen bu sıfatın geri kazanılması çabaları ve geçmişe duyulan özlemin dışı vurumudur.

⁶²⁰ Hüseyin Bağcı-İdris Bal, “Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era: New Problems and Opportunities”, Ed: İdris Bal, *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, Brownwalker Press. 2004, sf. 109

tehditlere karşı dünyayı korumayı kendisine vazife olarak seçerek bir nevi “*Dünya Jandarmalığı*”na soyunmuştur. Bu sayede NATO’nun Sovyet sonrası dönemdeki işlevsellik tartışmaları da son bulmuş ve NATO Komünizmle mücadeleden yeni tehditlerle mücadeleye yelken açmıştır. ABD ayrıca küresel düzeyde “*Tek tip siyasal-ekonomik sistem*” yaratarak, egemenliğini pekiştirmeyi amaçlamıştır. Buna bağlı olarak yeni bağımsızlığını kazanan post-Sovyet cumhuriyetlere yönelik ilgisi artmış, onların ekonomik-siyasal-askeri dönüşümleri sağlayarak uluslararası sisteme entegre edilmeleri için çaba sarfetmiştir. Bu dönüşümün refah, barış ve güvenliği de beraberinde getireceği düşüncesi vardı. Ayrıca ABD demokrasi, insan hakları, hukuk devleti gibi “*değerler*” yalnızca kendisinde varmış gibi davranarak cazibe merkezi olmaya çalışmıştır. Öyle ki bu cazibeye kısa süreliğine de olsa ABD’nin eski rakibinin mirasçısı Rusya Federasyonu’nun bazı yöneticileri dâhi kapılmış ve Batı değerlerini tamamen Rusya’ya adapte etmeyi istemişlerdir. Rusya Federasyonu’nun ilk yıllarında (1991-1993) devlet yönetimine hakim olan “*Batıcı*” zihniyet, Rusya’nın diğer devletlerle eşit düzeyde sayılan, piyasa ekonomisine sahip, demokratik, hatta NATO üyesi bir devlet olması gerektiği görüşünü savunmuştur.⁶²¹

Kaynakların kıt, ihtiyaç-hedef ve beklentilerin farklı olduğu uluslararası ortamda ilişkiler çatışma ve işbirliği ekseninde yürümektedir. Post Sovyet cumhuriyetlerin Batı tipi siyasal-ekonomik rejimleri tercih etmesinin ardından küresel ölçekte hiç yaşanmamış bir bütünlüğe yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Eski düşmanlıklar yerini dostluğa ve işbirliğine bırakmıştır. Ancak Balkanlar, Transkafkasya ve Orta Asya’da zaman zaman ortaya çıkan yeni çatışmalar, bu bölgelerin çok taraflı diplomasi ve siyaset alanı olmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bölge dışı aktörler de ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümünde rol oynama bahanesiyle bölgelerde nüfuz elde etme şansını erişmiştir. Dış müdahaleler bölge dışı aktörlerin ya da bölgeye yakın coğrafyada bulunan aktörlerin ulusal çıkarlarının yansımasıdır.⁶²² Dış güçler, kriz alanlarında çözüm sürecinde bulunma, anlaşmanın imzalanması, barışın devamının sağlanması, anlaşma sonrası rehabilitasyon sürecinde etkin rol alma ve hatta bölgeye askerini konuşlandırma gibi

⁶²¹ İşyar, a.g.e., Mart 2004, ss. 10-11

⁶²² Mustafa Aydın, “The Role of Regional Powers-Turkey”, The Caucasus – Cooperation for Stability 19-21 October 2007 Conference Papers sf. 71, GFSİS, www.gfsis.org

pek çok safhada yer almak suretiyle bölgeye yerleşmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde bunun pek çok örneğini yaşadık ve halen yaşamaktayız.

Komünizmin çökmesi ve SSCB'nin dağılması Türkiye'nin uluslararası siyasetini yeniden tanımlamasını ve biçimlendirmesini gerektirmiştir.⁶²³ Türk dış politikası Sovyet sonrası dönemde, değişen uluslararası sisteme ayak uydurarak, Batı eksenli politikadan çok vektörlü politikaya geçmek durumunda kalmıştır. Türkiye'nin, önündeki belirsiz geleceğe dair güçlü bir politik vizyon üretebilmesi, bölgesel güç olabilmesi için bu yönelim oldukça önemliydi. Üç kıtanın (Asya-Avrupa-Afrika) ve beş deniz havzasının (Akdeniz-Karadeniz-Hazar Denizi-Kızıldeniz-Basra Körfezi) kesiştiği noktada bulunan nev-i şahsına münhasır ülke Türkiye, siyasal-ekonomik fırsatlar ile güvenlik risklerini birarada yaşamak zorundaydı.⁶²⁴ Öyle ki Sovyet sonrası dönemde Türkiye jeopolitik konumu itibarıyla avantajlı ama bir o kadar da tehdit algılayan bir durumdaydı. Türkiye'nin çevresinde yer alan Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya coğrafyalarının her biri 'kaynayan kazan' şeklindeydi. Türkiye çevresinde doğrudan dâhil olmadığı ama komşu olması sebebiyle doğrudan etkilenebilme durumunda olduğu sorunlara karşı kayıtsız kalamayacak bir ülke olarak, güvenliğini ve statükosunu korumak adına da dikkatli olmalıydı. Tüm bunların dışında da iç politikada yaşanan siyasal istikrarsızlık ile beraber ekonomik istikrarsızlık ve ulus-devlet yapısını tehdit eden ayrılıkçı PKK örgütüyle mücadele etmekteydi. Dolayısıyla Türkiye içeride ve dışarıda var olan sorunlar yumağıyla karşı karşıya idi. Türk dış politikasına 1990'lı yıllarda Cumhurbaşkanı Özal dönemiyle birlikte “*Aktif Dış Politika*” anlayışıyla yakın çevresinde doğan yeni fırsatlardan yararlanma hesapları içinde Orta Asya ve Kafkasya'da etkin olmayı hedefleyen, Ortadoğu'da ABD ile birlikte hareket eden, bölgesel dengeleri gözetken, Batının çıkarlarını savunan, AB'ye üyelik yolunda ilerleyen, Balkanlardaki sorunların çözümünde aktif olan bir anlayış hâkim olmuştur. Soğuk Savaş yılları boyunca NATO'nun ileri karakolu olarak, SSCB ile sınır teşkil eden Türkiye'nin yeni dönemde Batı nezdinde jeopolitik değeri azalmamış aksine

⁶²³ F.Stephen Larrabee, “Turkish Foreign and Security Policy: New Dimensions and New Challenges”, http://130.154.2.5/pubs/monograph_reports/MR1241/MR1241.chap3.pdf

⁶²⁴ Selçuk Çolakoğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası (1990-2005), Der: Süleyman İnan-Ercan Haytoğlu, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi (1990-2005)*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006

değişerek artmıştır. 'Orta Düzeyde Güç' ya da 'Gelişmekte Olan Devlet' olarak adlandırılan Türkiye Avrasya güvenliğinin merkez üssü haline gelmiştir.⁶²⁵ Eski “*Büyük Komşu*” ile sınırı kalmayan Türkiye bir nebze rahatlamış olsa da, yeni komşuları ve onların sorunlarıyla baş başa kalmıştır. Türkiye geçmişten beri sahip olduğu, Kafkaslarda Rusya’yı dengeleme görevine ek olarak, bölge ülkelerini Batı ile ilişkilere yönlendirmede ‘İtici Güç’, ‘Bölgesel Güç Adayı’ hatta ‘Model Ülke’ sıfatlarını kazanmıştır. “Ankara eski Sovyet dünyası üzerindeki Sovyet/Rus izlerinin mümkün olduğunca ve sorunsuz biçimde silinmesinden yanaydı.”⁶²⁶ Türkiye Batı tarafından enerji konusunda Rusya ile rekabete sokularak, dünya enerji piyasalarına enerji kaynaklarının daha güvenli bir şekilde taşınması için “*Batı Koridoru*” oluşturulmak istenmiştir. Türkiye özellikle Azerbaycan ve Gürcistan ile yaptığı anlaşmalarla Hazar enerji kaynaklarının taşınması konusunda önemli projelere imza atmıştır.

*“2000 yılı sonrası ise Türkiye’nin yerleştirmek istediği dış politika yaklaşımı “Çok yönlü pozitif angajman” olarak tanımlanabilir. Bu anlayış; çok taraflılık, her yönle ilişki, tamamlayıcılık, derinlikli ilişkiler, her devlete eşit mesafede yakınlık, bağımsız dış politika, irredentizmden uzak durma, emperyalist hedefler gütmeme ve soft power’ı temel almaktadır.”*⁶²⁷

Türkiye’ye uluslararası toplum, Mihver (Pivot) devlet⁶²⁸, “Medeniyetler arası köprü”, “Yüzü Batıya dönük, çağdaş, laik, Müslüman ülke” “Sorumlu Uluslararası Paydaş” (responsible international stakeholder) gibi pek çok yakıştırmalarda bulunmaktadır. Türk dış politikası gerçekçi, komşu devletlerle sıfır

⁶²⁵ Ramazan Gözen, “Turkish Foreign Policy in Turbulence of the Post Cold War Era: Impact of External and Domestic Constrains” Ed: İdris Bal, a.g.e., 2004, s. 35

⁶²⁶ Ömer Göksel İşyar, “Avrasya’da Devletlerin Şekilleniş, Yükseliş ve Düşüş Süreçleri: Türk ve Rus Örnekleri”, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 6, s. 126

⁶²⁷ Tayyar Arı, “Türkiye’nin Dış Politika Vizyonu ve Karadeniz’de İşbirliği Olanaklarının Geliştirilmesi” I. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu, Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırmalar ve Uygulama Merkezi, 17-18 Nisan 2009, <http://www.tayyarari.com/download/karadeniz.doc>

⁶²⁸ Nüfus, konum, ekonomik potansiyel, askeri potansiyel gibi özellikler bir devletin Pivot devlet olarak tanımlanmasını sağlayan özelliklerdir. Ancak bir devletin Pivot devlet olarak tanımlanmasındaki asıl kıstas, bölgesel ve uluslar arası istikrarı etkileme kapasitesidir. Türkiyede sayılan tüm özellikler mevcuttur. Ayrıntı için bakınız. Ian O.Lesser, “Western Interests in Changing Turkey”, http://www.litagon.org/pubs/monograph_reports/MR1241/MR1241.chap4.pdf

sorun politikasını benimseyen ve uluslararası normlara bağlı bir politikadır.⁶²⁹

Fikrî temelleri “The Economist” dergisinin bir yazarı tarafından atılan “*Adriyatik’ten Çin Seddine Türk Dünyası*” söylemi Türk karar alıcılarını da heyecanlandırmış ve Türk siyasetçiler geçmişin “*Pantürkist*” düşüncesinin tekrar hayata geçirilmesi için adımlar atmıştır.⁶³⁰ Modern, seküler, işleyen pazar ekonomisine sahip Türkiye Cumhuriyeti Orta Asya’daki Türkî Cumhuriyetler için “*model*” olarak sunulmuştur. Şöyle ki İran İslam devleti, eski ağabey Rusya ve Türkiye yeni bağımsızlık kazanan devletlerin önüne konmuş üç örnektir. Batı, radikal İslam’ın devlet yönetiminde egemen olduğu İran’ın bölgede etkin güç olmasını arzulamıyordu. Türkiye’nin etnik, dini, linguistik ve kültürel yapılar açısından yakın olduğu söz konusu uluslara daha kolay ağabeylik yapacağı düşüncesi vardı. Dolayısıyla Batı, Türkiye’yi İran’a karşı ideoloji sergileyecek model olarak bölgeye sunmuştur. Bu yakıştırmadan Türkiye Soğuk Savaş sonrasında da Batı için bölgede stratejik önem taşıdığını algılamıştır ve bu durum Türkiye’nin Batı için ve küresel politikalar için hâlâ gereksinim duyulan bir aktör olduğunu iddia edebilmesine olanak sağlamıştır.⁶³¹ Ancak Türkiye’nin o yıllarda kendi ekonomik sorunları, iç siyasal istikrarsızlıklar, bölge halkının yeniden bir başka ağabeyin etki altına girmek istememesi, bölgeye yönelik ciddi stratejiler kurulamaması ve bölge hakkındaki bilgi eksikliği Türkiye’nin bölgede etkin aktör oluşunu engellemiştir.⁶³² Ayrıca Türk yöneticileri bölgenin sosyo-politik ve ekonomik dönüşümünü etkileme konusunda

⁶²⁹ Zeyno Baran-Ian O. Lesser, “Turkey’s Identity and Strategy-A Game of Three Dimensional Chess”, December 2008, http://www.eurasianpolicy.org/index.cfm?fuseaction=publication_details&id=6138

⁶³⁰ Bu bağlamda Türkiye önemli açılımlar yapmaya başlamıştır. Türkçe Konuşan Ülkeler Zirveleri düzenlenmiş, bölgeye Türk işadamları gönderilmiştir. Süleyman Demirel’in Orta Asya’daki devletlerin Ruble bölgesinden çıkmalarını salık vermesi, Özal’ın bölge devletlerinden Türkiye’ye gaz ve petrol boru hatları yapılması konusunda pazarlığa girişmesi gibi istekler bölge devletlerinin Türkiye’nin samimiyetini sorgulamasına neden olmuştur. Ulaştırma ve haberleşme alanlarında bölgeye yardımlar yapılmış, bölgenin Türkiye ve dünyaya bağlantısı sağlanmıştır. Ayrıca eğitim ve kültür alanında devletlerin Latin alfabesine geçmeleri taahhüt edilmiş, bölgede Türk kültür merkezleri, okullar, üniversiteler açılmıştır. Ayrıca bölge devletlerinden her yıl Türkiye üniversitelerinde eğitim görmeleri için belli sayıda öğrenciye burs sağlanmıştır. Mustafa Aydın, “Kafkasya ve Orta Asya İle İlişkiler”, Der: Baskın Oran, a.g.e. 2001, Cilt 2, s.384

⁶³¹ İdris Bal, “Turkish Model as a Foreign Policy Instrument in Post Cold War Era: The Cases of Turkic Republics and the Post September 11th Era”, Ed: İdris Bal, a.g.e., 2004, s. 330

⁶³² Gamze Güngörmüş Kona, “Orta Asya ve Türkiye’nin Bölgedeki Rolü”, <http://www.uiportal.net/request158.html>

Türkiye'nin kapasitesini abartmıştır.⁶³³

Türkiye'nin gerekli sıçramayı yapamamasının ardından ABD devreye girmiş ve bölgede bizzat kendisi etkinlik kurmuştur. Aslında ABD bölgenin durumunu önce Türkiye'yi model olarak öne sürerek test etme fırsatı yakalamış daha sonra ise kendisi Orta Asya ve Kafkasya'ya girmiştir.⁶³⁴

*“Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinin savunulması ve güvenliğinin sağlanması, Kafkasya'da dahil, Orta Asya'da Türk ve Müslüman halk ile ilişkiler kurulması gerektiği yönünde duygusal bakış açısı, yıllardır gerçekleşmeyen yakın ilişkilerin sosyo-ekonomik-politik altyapıda sağlanması, stratejik yer altı kaynakları nedeniyle uygun hammadde ve pazar olanağı oluşturması, Rusya'nın güneyden dengelenmesi gibi pek çok faktör Türkiye'nin Kafkasya politikasını biçimlendirmesinde etki etmektedir. Kafkasya Türkiye'nin Türkistan ile bağlantısını sağlayan coğrafyadır. Ayrıca Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında tampon vazifesi görmektedir”.*⁶³⁵

Türkiye'nin Transkafkasya politikasının temeli; tarihsel ve kültürel bağların mevcut olduğu bölge devletlerinin egemenliğine, bağımsızlığına saygı duymak, demokratik dönüşümlerini desteklemek, onlara ekonomik ve askeri yardımlar yapmak, bölgenin barış-refah ve istikrar alanı haline gelmesi için onlarla uyum içinde hareket etmek şeklindedir. Kendisini “Statükocu Güç” olarak tasavvur eden Türkiye, bölge ülkelerinin ulusal birliği ve toprak bütünlüğünün korunmasından yanadır.⁶³⁶ Türkiye'nin bölgeye yönelik bir diğer önem taşıyan politikası Hazar havzası ve Orta Asya enerji kaynaklarının üretim ve taşıma aşamalarında yer almak hatta bölgenin “Enerji Terminali” olmaktır. Hazar bölgesi enerji kaynakları Ortadoğu'nun ardından dünyanın gözünün çevrildiği bir alandır. Dolayısıyla bölge ile coğrafi açıdan oldukça yakın olan Türkiye'nin hem kendisi hem de Batı için ihtiyaç duyulan enerji için bölge ile alakalı akılcı bir enerji politikasına ihtiyacı vardır. Türkiye'nin bölgeye ilişkin politikalarından bir diğeri de Transkafkasya'da Rusya'yı dengelemek ve bölgenin tamamen Rus nüfuz alanı haline gelmesini

⁶³³ Aydın, a.g.e. 2001, s.383

⁶³⁴ Tez danışmanı Ömer Göksel İşyar ile yapılan mülakattan, Temmuz 2009.

⁶³⁵ Yanar, a.g.e. 2002, s. 76

⁶³⁶ Mustafa Aydın, a.g.m., 19-21 October 2007, s. 70

önlemektir. Türkiye bunu yaparken de son yıllarda yakın ilişkiler içerisinde olduğu Rusya'yı karşısına almamaya özen göstermelidir. Türkiye bölge ile ilgili çıkarlarını belirlerken ister istemez ittifak ilişkisi içerisinde bulunduğu Batının da çıkarlarını dikkate almak durumundadır. Batının bölge ile irtibat kurmasında Türkiye'ye ihtiyacı olduğu kadar bölge devletlerinin de Batı ile irtibat kurmasında yine Türkiye'ye ihtiyacı bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye her iki taraf için de vazgeçilmez bir konumdadır. Türkiye bölge ülkeleriyle ticari-ekonomik ilişkiler kurma ve yatırımlar ile altyapı çalışmalarında bölge ülkelerinin ihtiyaç duyacağı önemli bir partnerdir. Türkiye Transkafkasya'ya yönelik politikasında “*Hard Power*” yerine daima “*Soft Power*” kullanmaktadır. “Türkiye bölgesel güvenliği sağlamak adına “zarar kontrol mekanizmaları” yaratmak için diplomatik enstrümanları kullanmıştır.”⁶³⁷ Türkiye bunu kendi güvenliğini sağlamlaştırmak adına ve bölge ülkelerinin Euro-Atlantik menşeli küresel örgütlere ve bölgesel örgütlere katılmaları için yapmaktadır. Bölge ülkelerinin ekonomik-politik-sosyal-güvenlik sektörlerinin dönüşümünde Türkiye aktif rol oynayabilecek potansiyelde bir devlettir.⁶³⁸

Türkiye'nin Transkafkasya politikasını SSCB'nin dağılması sonrasında belirli dönemlere ayırarak inceleyebiliriz. Demir, günümüze kadar Türkiye'nin bölge politikasını 4 ayrı döneme ayırmaktadır.⁶³⁹

1-) Hayaller ve Ütopyalar Dönemi- (1990-1993).

2-) Gerçeklerle Yüzleşme ve Reel Dış Politika Dönemi- (1993-1995).

3-) Rusya Federasyonu İle Rekabet Dönemi- (1995-2001).

4-) Yeni Liderler-Yeni Dengeler-Yeni Politikalar Dönemi- (2001-...).

⁶³⁷ Bu mekanizmalar, bölgesel düzeyde ortak güvenlik hedefleri ve kurumları yaratılamadığında güvenlik riskini en aza indirmek için devreye girmektedir. Zarar kontrol mekanizmaları bölge devletleri arasında işbirliği temeline dayanır. Vişne Korkmaz, “Dynamics of Turkish Foreign Policy Towards South Caucasus: Continuities and Changes”, OBIV The Prospects for Cooperation and Stability In The Caucasus

⁶³⁸ Aydın, a.g.m. 19-21 October 2007, s. 71

⁶³⁹ Ali Faik Demir, “Türkiye'nin Güney Kafkasya'ya Yönelik Dış Politikasını Oluşturmasında Rol Oynayan Unsurlar”, Der: Mustafa Aydın- Çağrı Erhan, *5 Deniz Havzasında Türkiye*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2006, ss. 119-127

Birinci dönem Transkafkasya devletlerinin bağımsızlıklarını ilan ettikleri, Türkiye tarafından bağımsızlıklarının tanındığı, Türkiye'nin kendini Orta Asya ve Kafkasya'da sözü geçen devlet olma hayaline fazlasıyla kaptırdığı, Transkafkasya'nın ekonomik potansiyelinin keşfedildiği ve enerji kaynakları ile bunların taşınması gibi konularda Türkiye'nin gelişmelere dikkat kesildiği bir dönemdir. Bu dönemde bölgede başta Dağlık Karabağ olmak üzere Güney Osetya ve Abhazya'da yaşanan çatışmalar, Türkiye'nin bölge güvenliğini etkileyen söz konusu olaylara yönelik tutumu ve barışı sağlama yönündeki çalışmaları önemlidir. İkinci dönem ilk döneme göre Türkiye açısından daha farklı boyutlarda gelişmiş, Azerbaycan ve Gürcistan'da başa gelen yeni yönetimler daha dengeli politikalar yönelince, Türkiye'nin de bu durumun muhasebesini yapması mümkün olmuştur. Rekabet dönemi olarak adlandırdığımız üçüncü dönemde bölgede dış faktörlerin etkisi artmış; AB, ABD ve Rusya Federasyonu bölgeye yönelik açılımlarda bulunmuştur. Bu geniş yelpazede bölge devletleri de ulusal çıkarlarına uygun olarak ve uluslararası sisteme entegre olma hedefleriyle örtüşen politikalar çerçevesinde bölge dışı devletlerle ilişkilerini arttırmıştır. Türkiye bu dönemde bölgeye yönelik politikalarını enerji düzlemine oturtmuş ve BTC Petrol Boru Hattı en önemli konu haline gelmiştir. Ayrıca Dağlık Karabağ konusu ve Ermenistan'ın sözde soykırım iddiaları yine bu dönemde öne çıkan konulardır. Ayrıca Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in önerisi olan "*Kafkas İstikrar Paktı*" bölgenin barış ve güvenliğinin sürdürülebilir kılınması için ortaya atılan önemli bir projedir.⁶⁴⁰ 2001 yılından günümüze kadar olan dördüncü dönem ise bölgede Batının ağırlığının iyice hissedildiği, renkli devrimlerle Sovyet yöneticilerinin tasfiye edildiği, petrol-doğalgaz boru hatları yapımında Rusya'nın Batı tarafından devre dışı bırakılmaya çalışıldığı, Rusya'nın ise eski güçlü dönemlerine geri dönme çabasında olarak bölgeye yönelik daha aktif politikalar üretmeye çalıştığı ve bölgede ABD'nin karşısında ikinci kutup olarak yerini sağlamlaştırdığı, Türkiye'nin bölge devletleriyle

⁶⁴⁰ Demirel'in önerisi dışında bölgenin güvenliği ile ilgili ortaya atılan bir başka öneri Ermenistan Devlet Başkanı Koçaryan'dan gelmiştir. "3+3+2" olarak formüle edilen pakti Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan oluşturacak; Rusya, Türkiye ve İran garantör olacak; ABD ve AB de bu paklin sponsoru olacaktı. Raoul Motika, "New Contexts For Regional Cooperation In Southern Caucasia", The Turkish Yearbook, Volume 32, s. 298

(Ermenistan hariç) çok çeşitli ilişkiler kurduğu ve enerji politikaları açısından da önemli kazanımlar elde ederek jeopolitik-jeostratejik önemini daha da arttırdığı bir dönemdir.

Türkiye bölge ülkelerinden Azerbaycan ve Gürcistan ile askeri, siyasi, kültürel ve ticari ilişkilere mâtuf iken, Ermenistan ile bir ilişkisi bulunmamaktaydı. Ancak SSCB'nin dağılmasının ardından ard arda bağımsızlıklarını ilan eden bu 3 devleti Türkiye ayırım yapmaksızın tanımıştır.

4.1.2. Türkiye'nin Azerbaycan Politikası

“Azerbaycan konumu itibariyle jeopolitik bir eksendir. Azerbaycan, Hazar Denizi Havzası ve Orta Asya'nın zenginliklerini barındıran şişenin denetimini sağladığından çok önemli bir mantar olarak tanımlanabilir.”⁶⁴¹

Azerbaycan Türkiye'nin Transkafkasya politikasının merkezini teşkil etmektedir. Azerbaycan, Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasında birincil derecede önemlidir. Ortak tarihsel, kültürel, dini ve linguistik bağları olan bu iki kardeş ülkenin yakın ilişkileri bulunmaktadır. Türkiye 9 Ekim 1991 tarihinde Azerbaycan'ı ilk tanıyan devlet olmuş ve iki devlet arası diplomatik ilişkiler 14 Ocak 1992 tarihinde başlamıştır.⁶⁴² Türkiye Azerbaycan'ın ekonomik-siyasal gelişimini desteklerken, ulusal sınırları ve toprak bütünlüğünün de korunmasından yanadır. Egemen eşitlik ve karşılıklı saygı temeline dayanan Türkiye-Azerbaycan ilişkileri siyasal alanın yanında ekonomik, askeri, ulaştırma, turizm, eğitim, telekomünikasyon, tarım, sosyal güvenlik, sağlık gibi pek çok alanda gelişimini sürdürmektedir.⁶⁴³ Ermenistan'ın Karabağ'ı işgal etmesi sonucu ortaya çıkan Dağlık Karabağ sorunu bugün bölgenin sahip olduğu donmuş (dondurulmuş) en ciddi ihtilaflarından biridir. Söz konusu işgal hem bölgenin istikrara kavuşmasının hem de ekonomik açıdan kalkınmasının önünde önemli bir engel olarak durmaktadır. Ermenistan Azeri topraklarının %20'sini işgal etmiştir. Bu ihtilaf bölgeyi iki ayrı eksene ayırmaktadır (Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan, Rusya-Ermenistan-İran). Türkiye Dağlık Karabağ sorununun Azerbaycan toprak bütünlüğü sağlanacak şekilde

⁶⁴¹ Brzezinski, a.g.e., 2005, s. 179

⁶⁴² <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

⁶⁴³ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

çözümlemesinden yanadır. Türkiye sorunun çözümü için kurulan AGİT Minsk Grubu'nda yer almakta ve sorunun grup ülkelerinin kararları doğrultusunda çözülmesini ummaktadır.⁶⁴⁴

Azerbaycan Türkiye'nin Hazar Denizi enerji kaynaklarına ve Orta Asya'ya bağlantısıdır. Bunun dışında Transkafkasya'da Rusya ve İran etkilerinin dengelenmesi⁶⁴⁵ açısından da Türkiye'nin elini rahatlatan bir yardımcı aktördür. Azerbaycan kendi dış politikasında da Rusya ve ABD arasında denge diplomasisini uygulamaktadır. Demek ki Azerbaycan'ı Transkafkasya'nın “dengeleyici” unsuru olarak adlandırmamız yanlış olmaz.

Azerbaycan-Türkiye ilişkileri Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından önemli bir ivme yakalamıştır. Ancak yine de iki ülke ilişkileri beklenen ve arzu edilen düzeyde olmamıştır. “İki devlet-Bir millet” sloganı iki devleti yakınlaştırmaya yönelik sunî-duygusal bir slogan olmaktan ziyade iki devletin güçlü bağlarını işaret eden ve var olan gerçekliği yansıtan bir kavramdır. “Tarihsel, kültürel değerlerdeki benzerlik, coğrafi yakınlık, ortak ideal ve hedeflerin olması bu kavramın ortaya çıkmasını sağlamıştır.”⁶⁴⁶ Zaten iki devletin ilişkilerinin geliştirilmesi aşamasında öncelik verilmesi gereken unsur; siyasal ve ekonomik menfaatlerden ziyade, tarihi, kültürel ortaklıklar ve coğrafi yakınlığın yaratacağı olası avantajlar olmalıdır.⁶⁴⁷ Bu noktadan hareketle kurulacak ilişkiler günümüzün jeopolitik unsurlarıyla birleştirilerek iki devletin daha güçlü hale gelmesine hizmet edebilir. Azerbaycan Türkiye'nin Transkafkasya politikasında en önemli aktör haline gelmiş, iki devlet birbiri için “Stratejik Ortak” sıfatını kullanmıştır. Azerbaycan Türkiye'nin Transkafkasya ve Orta Asya'ya yönelik oluşturulması muhtemel politikalarda kilit aktör olarak görülürken, aynı zamanda bölgeye yönelik kendi çıkarlarını tanımlarken çıkarlarını göz önüne aldığı da bir devlettir.

⁶⁴⁴ Minsk Grubu üye ülkeler: Rusya, ABD, Fransa, Türkiye, Almanya, İtalya, Belarus, İsveç, Finlandiya, Azerbaycan ve Ermenistan'dır. Ayrıntı için bakınız AGİT resmi sitesi.

<http://www.osce.org/item/21979.html>

⁶⁴⁵ Aser Babajew, “Kafkasya Bölgesinde Türk Dış Politikasının Çıkar Alanları ve Hareket Alanları: Azerbaycan Örneğinde”, Konrad Edenuer Vakfı Türkiye Temsilciliği, Kafkasya Konferansı, 9.07.2007, s. 58, <http://www.kas.de/proj/home/home/44/12/index.html>

⁶⁴⁶ Elif Kutsal- Söyleşi- Atilla Sandıklı, “Türkiye-Azerbaycan İlişkileri”, 13.07.2009, www.bilgesam.com.tr

⁶⁴⁷ Gamze Güngörmüş Kona, “Türkiye-Azerbaycan İlişkileri: Büyük Umutlar, Talihsiz Gelişmeler ve Yapılması Gerekenler”, Aralık 2004, www.stradigma.com.tr

Mayıs 1990'da Azerbaycan'da devlet başkanı seçilen Ayaz Muttalibov, ülkenin zor bir geçiş dönemi esnasında yönetimi üstlenmiştir. Bu dönemde Azerbaycan'ın bağımsız olma ve devletleşme yolunda çalışmaları olmuştur. Nitekim 30 Ağustos 1991 tarihinde Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiştir.⁶⁴⁸ Ancak Azeri-Ermeni savaşındaki başarısızlıklar sonucu ülke içinde yükselen milliyetçi dalganın da etkisiyle Muttalibov Mart 1992'de istifa etmiştir.⁶⁴⁹ Haziran 1992'de başa gelen Ebulfez Elçibey ve partisi Halk Cephesi'nin dünya algılaması, ideolojisi, liderinin düşünce yapısı ve 70 yıllık Sovyet nüfuzu altında yaşamının yarattığı refleks gibi pek çok faktörün birleşimi Azerbaycan'ın Rusya ekseninden Türkiye'ye ve Batı eksenine kaymasına neden olmuştur.⁶⁵⁰

*“Elçibey'in müttefik olarak Türkiye'ye sempati duyması, Atatürk'e olan hayranlığı ve Türkiye'yi model ülke olarak görmesi Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde o dönemde pozitif etki yaratmıştır. Bunun dışında Türkiye'ye Elçibey yönetimince Azerbaycan'ın Batı ile entegrasyonunda ve Batılı kurumların ve modellerin Azerbaycan'a girmesinde bir taşıyıcı ve aracı misyon yüklenmiştir.[...] Ayrıca Elçibey iktidarı “kimlik siyaseti” yapmış, ulusal kimliği yeniden tanımlayarak “Türk kimliği” üzerinde vurgu oluşturmuştur.”*⁶⁵¹

Bununla beraber Azerbaycan Türkiye'den özellikle Dağlık Karabağ konusunda beklediği desteği bulamamıştır. Türkiye bu konuda güç kullanma yoluna gitmemiştir zira bu gerçekleşirse 3. Dünya Savaşı'nın çıkabileceği tehditleriyle muhatap olmuştur. Kaldı ki Ermenistan-Azerbaycan savaşının Rusya-Türkiye çatışmasına dönme olasılığı da vardı ki bu durumu Türk tarafı arzu etmezdi. Türkiye'nin Dağlık Karabağ politikası Azerbaycan tarafının Türkiye'ye yönelik bakış açısını her daim etkileyen ve sorun çözülmediği sürece de etkilemeyi sürdürecektir olan bir politikadır. Türkiye'nin Dağlık Karabağ sorununa yaklaşımı aslında Türkiye'nin Kafkasya'daki potansiyel etnik çatışmalara nasıl yaklaşacağını

⁶⁴⁸ Osman Karakuş, “Azerbaycan Dosyası”, www.tpe.org.tr/index.php?option=com_content&task=view

⁶⁴⁹ Mert Aydın, “Türkiye'nin Küresel Konumu”, IQ Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2008, s. 318

⁶⁵⁰ Karakuş, a.g.m.

⁶⁵¹ Ayça Ergun, “Türkiye-Azerbaycan İlişkileri”, Der: Mustafa Aydın, *Türkiye'nin Avrasya Macerası 1989-2006, Avrasya Üçlemesi II*, Nobel Yayınları, 2007, s. 248-249

ipuçlarını vermiştir: Çatışmalara doğrudan müdahil olmadan anlaşmazlığın bir an önce mlenebilmesi adına çaba göstermek ve bunu uluslararası kamuoyunun ve örgütlerin ilgisini bölgeye çekerek yapmak.⁶⁵² Bununla beraber Türkiye, Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan'ın tarafında olduğunu her fırsatta dile getirmiş, Ermenistan'a ambargo uygulamış ve Ermenistan'la diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Elçibey iktidarı içeride demokrasi kültürünün oturmaması, ekonomik sıkıntılar, rüşvet ve yolsuzluk gibi bir dizi sorunla uğraşmaktaydı. Bu sorunların birikimi sonucu 4 Haziran 1993'te Gence'den hareket eden ordu komutanı Suret Huseyinov'un gerçekleştirdiği ihtilalle Elçibey yönetimden indirilmiş yerine Sovyet döneminden yönetim tecrübesi olan ve Nahcivan zerk bölgesinde gücü artan bir lider olan Haydar Aliyev başa geçirilmiştir.⁶⁵³ Aliyev 1993-2003 yılları arasında 10 yıl görev yaparak en uzun süre Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı yapan devlet adamı olmuştur.⁶⁵⁴ Aliyev yönetimi göreve gelmesinin ardından baskılardan kurtulmak adına Rusya ile yakınlaşmış ve ülkesini BDT'ye sokmuştur. İran ile komşuluk düzeyinde ilişkiler normalleşmiştir. Azerbaycan Rusya'ya yakınlaştığı oranda Türkiye'den uzaklaşmıştır. Ancak Rusya-Azerbaycan çıkarlarının örtüşmediği kısa sürede anlaşılmış ve Aliyev yönetimi dengeleri gözeterek Batıya yaklaşmıştır. Azerbaycan'ın Batıya açılması ve siyasi-ekonomik ilişkiler kurması Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik devlet politikası içerisindedir. Bu durum Türkiye'nin çıkarlarıyla da uyumludur. 1994 yılında imzalanan “*Asrın Antlaşması*” Azeri petrollerinin Batıya ve uluslararası pazarlara açılmasını sağlayacak olan BTC Petrol Boru Hattının yapılmasının önünü açmıştır. Haydar Aliyev ilk resmi ziyaretini 8-10 şubat 1994 tarihinde Türkiye'ye yapmış ve bu ziyarette “*Dostluğun ve çok Yönlü şşbirliğinin Geliştirilmesi Antlaşması*” dahil olmak üzere toplam 15 antlaşma imzalanmıştır.⁶⁵⁵ Süleyman Demirel ile Haydar

⁶⁵² Aydın, a.g.e. 2001, s.406

⁶⁵³ Karakuş, a.g.m.

⁶⁵⁴ Haydar Aliyev 3.10.1993'te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanarak göreve başlamıştır. 11.10.1998'deki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde %76 oy alarak tekrar seçilmiştir.

⁶⁵⁵ 9.02.1994'te TBMM'de bir konuşma yapan Haydar Aliyev iki ülke arası tarihi, kültürel, dini yakınlıktan ve iki devletin dostluğundan bahsetmiş, siyasal ve ekonomik dönüşüm için Türkiye'yi model aldıklarını belirtmiştir. Aliyev: “1923 yılında Türkiye'de ilk cumhuriyet kurulmuş olsa dahi, bu cumhuriyetin temel nitelikleri, demokratik devlete ait tüm unsurlar aşama aşama oluşturuldu. Bu bizim için bir birikim, örnek teşkil etmektedir. Genel olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 70 yıllık tarihi geçmiş

Aliyev'in kişisel düzeydeki samimiyeti de iki devlet arası ilişkilerin gelişiminde pozitif etkide bulunmuştur. 1997 yılında Haydar Aliyev'in Türkiye ziyaretinde iki ülke arasında “*Stratejik Ortaklık Antlaşması*” imzalanmıştır.⁶⁵⁶ Aliyev Azerbaycan siyasal hayatında iz bırakan bir liderdir. Ülkede siyasal istikrarın sağlanmasında, demokrasi kültürünün gelişiminde, ve ekonomik gelişiminde hep onun katkıları vardır. Azerbaycan'ın geleceğini Euro-Atlantik dünyada gören ve Batı tipi demokrasiyle piyasa ekonomisi kurumlarının inşasına mesai harcayan Aliyev, Rusya'ya bağımlılığı azaltan başta BTC olmak üzere pek çok projeyi destekleyerek ülkesinin ekonomik ve politik geleceğine yönelik sağlam bir temel oluşturmuştur.⁶⁵⁷ Haydar Aliyev'in Ağustos 2003 tarihinde rahatsızlanması sonrası devlet başkanlığı görevini oğlu İlham Aliyev devralmıştır. Bu devir işlemi her ne kadar yasal bir düzenleme çerçevesinde yapılmış olsa da, Transkafkasya devletlerinde demokrasinin hala tam olarak oturmadığının ve babadan oğula geçen yönetim anlayışının zihinlerde kaldığının bir göstergesidir. İlham Aliyev ilk resmi ziyaretini 13-15 Nisan 2004 tarihleri arasında Türkiye'ye gerçekleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer görüşmelerin ardından yapılan basın açıklamasında “*Dağlık Karabağ sorununun uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak barışçıl yollarla çözümlenmesi için kademeli bir yaklaşım çerçevesinde elimizden gelen her çabayı harcamaya hazır olduğumuzu Azeri kardeşlerimize aktardık*” derken, Aliyev de Türkiye'yi ikinci vatani olarak gördüğünü belirtmiştir.⁶⁵⁸ 29-30 Haziran 2005'te ise Başbakan Tayyip Erdoğan Bakü ziyaretini gerçekleştirmiştir. Erdoğan'ın bu ziyareti tam da Türk dış politikasının ağırlığını AB üyelik sürecine ve AB ile ilişkilere verdiği bir döneme rasgelmiştir. Bu ziyaretin ardından Azerbaycan'ın Kıbrıs açılımı gündeme gelmiştir. Şöyle ki, Azerbaycan, KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)yi tanımasının Dağlık Karabağ'ın bağımsız olarak tanınması konusunda emsal teşkil etmesinden

Azerbaycan için deneyim merkezidir. Biz sizin birikimlerinizden faydalaniyoruz ve ileride de faydalanmayı sürdüreceğiz”. Ayrıntı için bakınız Heydar Aliyev's Heritage International Online Library, <http://library.aliyev-heritage.org/tk/3554962.html>.- Ayça Ergun, a.g.e. sf. 258

⁶⁵⁶ Ayrıca bu ziyarette iki devlet arası spor, sosyal güvenlik, elektrik, enerji, endüstri ile Hava ve Deniz Kuvvetleri ile ilgili çeşitli antlaşmalar da imzalanmıştır. Ergun, a.g.e., s. 258

⁶⁵⁷ Mehmet Dikkaya- Adem Çaylak, “Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan'ın Ekonomik ve Politik Dönüşümü: Fırsatlar ve Sorunlar”, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2008, s. 154

⁶⁵⁸ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=217562>

çekiniyordu; dolayısıyla KKTC konusunda herhangi bir adım atamıyordu. Ancak 27 Temmuz 2005'ten itibaren Azerbaycan Kuzey Kıbrıs'a doğrudan uçuşlar başlatmıştır. Bu charter seferleri ile Türk ve Azeri işadamları Kuzey Kıbrıs'a giderek iki taraf arasında ticari ve ekonomik ilişkiler konusunda toplantılar yapmışlardır.⁶⁵⁹ 2007-2009 yılları arası Türkiye-Azerbaycan arasında Cumhurbaşkanı ve Başbakanlık düzeyinde pek çok temas gerçekleşmiş ve ikili ilişkiler, işbirliği ve bölgesel sorunlar sürekli gündeme getirilmiştir.⁶⁶⁰

2008 yılının son çeyreği Türkiye-Ermenistan-Azerbaycan ilişkilerinde dikkat çekici gelişmelerin başlangıcıdır. 6 Eylül 2008 tarihinde Ermenistan'daki Türkiye-Ermenistan milli takımlarının futbol müsabakasına Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Dışişleri Bakanı Ali Babacan katılmıştır. Bu katılımı uluslararası kamuoyu Türkiye-Ermenistan ilişkilerini normalleştirmek için atılmış olumlu bir adım olarak değerlendirilmiş ve "*futbol diplomasisi*" uluslararası arenada pozitif bir etki yaratmıştır. ABD Başkanı Barack Obama'nın Türkiye ziyaretinin ardından Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerinde daha sıcak gelişmelerin olacağı yönünde bir beklenti oluşmuştur. Buna Türkiye'nin Ermenistan politikası konusunda AB üyelik sürecinde yıllardır yüklendiği baskıları da eklersek, Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerini iyileştirme yönünde çaba harcayacağı düşünülüyordu. Türkiye özellikle Ağustos 2008'de gerçekleşen Güney Osetya savaşı sonrası Transkafkasya'nın güvenliği ve geleceği gibi konularını daha fazla önemsemiş ve bölgede tekrar ağırlığını hissettirme ihtiyacı duymuştur. Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Paketi önerisi de bu sürecin bir ürünüdür. Ancak Türkiye'nin Kafkasya'ya yönelik açılımı zamanla farklı bir mecraya kaymış, Ermenistan'la ikili ilişkileri yoluna koyma açılımına

⁶⁵⁹ Fariz Ismailzade, "Turkey-Azerbaijan: The Honeymoon Is Over", 3.03.2006, http://www.eastweststudies.org/makale_detail.php?tur=223&makale=20, Rıfat Abbasov, "Azerbaijan Embraces Northern Cyprus", War and Peace In The Caucasus, 100 Selected Articles from IWPR's Caucasus Report Service, CRS No 297, 28.07.2005, s. 53

⁶⁶⁰ 6-8 Kasım 2007 tarihinde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül resmi ziyaret için, 16-17 Kasım 2007'de Başbakan Tayyip Erdoğan 11 Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayına Azerbaycan'a gitmişlerdir. 21.05.2008'de Azerbaycan Başbakanı Artur Rasizade Türkiye'yi ziyaret etmiş, 3-4 Haziran 2008'de ise Tayyip Erdoğan Nahcivan'ı ziyaret etmiştir. Bunun ardından 20.08.2008'de Tayyip Erdoğan ve Ali Babacan'ın Bakü ziyareti, 29.08.2008'de Azeri Dışişleri Bakanı Elmar Memmedyov'un Ankara ziyareti ve 10.09.2008'de Abdullah Gül'ün Bakü ziyareti gerçekleşmiştir. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

dönüşmüş, bu da Ermenistan sınırının açılması sürecini gündeme getirmiştir.⁶⁶¹

Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerini iyileştirmek adına bir yol haritası üzerinde anlaştığı söylentileri Azerbaycan tarafını endişeye sokmuştur. Öyle ki Türkiye Karabağ sorununda Azerbaycan'ı desteklemektedir ve Ermenistan, işgalciliğinden vazgeçmediği sürece de Türkiye'nin Dağlık Karabağ politikası değişmeyecektir. Ancak yaratılan hava Türkiye'nin bu konuda Ermenistan'ın taviz vermesini beklemeden koşulsuz olarak Ermenistan'a taviz vereceği ve Türkiye-Ermenistan sınırını açacağına yönelikti. Dolayısıyla Azeri tarafı da gelişmeleri endişe ile izlemekte, Azeri medyası, siyasi partileri ve halkı, Türkiye'nin böyle bir politika izlemeyeceğine dair kendilerini inandırmak istemekteydi. Ancak bir müddet Türk karar alıcılarının sessiz kalması ve Azeri tarafını rahatlatacak herhangi bir açıklama yapmaması hem Türkiye'de hem de Azerbaycan'da farklı yorumlara yol açmıştır. Azerbaycan lideri İlham Aliyev *"Dünya, bölge ve Azeri halkı Yukarı Karabağ meselesinin çözümünün Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasına bağlanıp bağlanmadığını bilmek istiyor. Bu çok basit bir soru ve basit bir cevap gerekiyor. Biz de politikamızı bölgedeki yeni gerçeklere uyarlama hakkımızı kullanacağız"* şeklinde ifadeler kullanarak Azerbaycan'ın konuya bakışını göstermiştir.⁶⁶² Aliyev'in danışmanı Ramiz Mehdiyev ise, Türkiye'nin Ermenistan'a yönelik politika uygularken Azerbaycan'ın kuruluşundan beri uyguladığı politikayı sürdürmesi gerektiğini ve şu anki Türk siyasal liderlerinin bu açıdan kendilerine Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Ahmet Necdet Sezer'i örnek alması gerektiğini vurgulamıştır.⁶⁶³ Bu açıklamalar da Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin Azerbaycan bağımsızlığını ilan ettiğinden beri en kırılgan ve hassas noktada olduğunun göstergesi niteliğindedir. Türk tarafının bu durumu tamir etmek adına harekete geçmesi gecikmiştir. Cumhurbaşkanı Gül'ün Eylül 2008'deki Ermenistan ziyaretinin birkaç gün sonrasında Azerbaycan'ı ziyareti Azerbaycan'a yönelik bir nevi *"gönül*

⁶⁶¹ Sinan Oğan, "Yeni Bir Dünya Düzeni Kurulur ve Azerbaycan Orada Yerini Alırmı?", 2.05.2009, <http://www.turksam.org.tr/a1652.html>

⁶⁶² Oğan, a.g.m., 2.05.2009

⁶⁶³ Türk diplomatlar Mehdiyev'i Aliyev'e çok yakın ama kendi etkinlik alanı da güçlü bir genel sekreter olarak tanımlamaktadır. Mehdiyev'in ayrıca hem Aliyev'i hem de ülkedeki Rus yanlısı kanadı Türkiye'ye karşı yönlendirdiği ve Azeri basınına manipüle ettiği belirtiliyor. <http://www.haberciniz.biz/haber/aliyev,-gulu-unuttu-622358.html>, http://www.aksam.com.tr/2009/04/18/haber/dunya/1255/baku_de_rusyaci_genel_sekreter.html

alma” ve Azerbaycan’ı rahatlatma ziyaretiydi.⁶⁶⁴ İlham Aliyev 5 Kasım 2008’de Türkiye’ye gelmiş, 6 Nisan 2009’da Türkiye’nin ev sahipliği yaptığı Medeniyetler İttifakı toplantısına ise çağrılmasına rağmen katılmamıştır. Bunun dışında Azerbaycan-Rusya ilişkileri son dönemde gelişen bir ivme yakalamıştır. Özellikle Türkiye-Azerbaycan arasında soğukluk, Rusya’nın işine yaramış, Aliyev sürpriz bir şekilde Moskova’ya ziyaret tertiplemiştir. 16-17 Nisan 2009’da gerçekleşen ziyaret çerçevesinde Rus Gazprom ile Azeri SOCAR Petrol Şirketi arasında bir anlaşma imzalanmıştır. İlham Aliyev Rusya’yı “*Stratejik Müttefik*” olarak tanımlamıştır.⁶⁶⁵ Aliyev’in bu açıklaması Batı nezdinde şaşkınlık yaratmıştır. Uluslararası kamuoyu Aliyev’in, Medvedev ile yaptığı görüşmeden Karabağ sorunun çözümü için Rusya’nın desteğini aldığı görüşünü paylaşmaktadır. Bu durumda Azerbaycan’ın Rusya güdümüne girmesi ihtimali, gerek Batı gerek Türkiye açısından önemlidir. Azerbaycan Türkiye’nin Transkafkasya politikasının anahtarıdır ve Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye ekseninin bozulması Transkafkasya’da Rusya’nın hakimiyetini arttıracak bir durum olur. Azerbaycan ise Batının Ağustos 2008’deki Güney Osetya savaşında Gürcistan’a yönelik tutumundan etkilenmiş olacak ki, Rusya’ya yaklaşarak Batıya ve Türkiye’ye önemli mesajlar vermiştir. Türkiye-Ermenistan yaklaşması ve bu yaklaşmanın doğurması muhtemel sonuçları itibariyle doğan bu ortam, Azerbaycan’ı Rusya’ya yaklaştırmıştır. Azerbaycan böyle bir ortamda Rusya’ya yanaşıp Dağlık Karabağ meselesinin çözümüne ulaşabileceğini düşünmüş olabilir. Belki de Azerbaycan oluşan bu konjonktürün kendisini Rusya’ya yönlendirmesinden ve Dağlık Karabağ sorununun çözülme ihtimalinin artmasından ötürü olumlu bir ortam yakaladığını düşünüyor olabilir. Türkiye ise Azerbaycan’ın bu mesajından ciddi sonuçlar çıkarmış, iki ülke arasındaki ufak çapta krizin büyümemesi için Başbakan Erdoğan 13 Mayıs 2009’da Azerbaycan’a resmi bir ziyaret düzenlemiş ve Azerbaycan’a Türkiye’nin Ermenistan’a yönelik bakışını anlatmıştır. Azerbaycan’ın içini rahatlatan açıklama ile, Türkiye’nin Karabağ sorunu

⁶⁶⁴ Oğan, a.g.m., 2.05.2009

⁶⁶⁵ Bu antlaşma çerçevesinde Azerbaycan Bakü-Novorosisk hattına verdiği petrol miktarını da arttırmayı taahhüt etmiştir. Rusya Şahdeniz 2 bölgesinden almayı planladığı Azeri gazını Güney Akım Projesiyle Avrupa’ya ulaştırmayı hedefliyor. AB ise Bakü’ye Nabucco projesine katılması için baskı uyguluyor. <http://www.haberler.com/rusya-azerbaycan-la-dogalgaz-anlasmasi-imzaladi-haberi/>, Cavid Veliev, “Azerbaycan Rusya’ya mı Yanaşıyor”, <http://www.turksam.org/tr/a1649.html>

konusunda hassasiyetlerinde herhangi bir değişiklik olmadığı ve Ermenistan işgali sona erdirmedikçe Türkiye'nin sınırı açmayacağı bir kez daha teyit edilmiştir. İlham Aliyev açıklamaların üzerine Azeri tarafının bu konu hakkında herhangi bir şüphesinin kalmadığını belirtmiştir.⁶⁶⁶ Ancak 10 Ekim 2009 tarihinde Türkiye-Ermenistan arasında diplomatik ilişkilerin başlatılması ve karşılıklı sınırların açılmasını öngören protokolün imzalanması, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini yeniden zedelemiştir. Azeri tarafı Türkiye'nin Dağlık Karabağ konusunda en başından beri sürdürdüğü tutarlılığın devamını istemekte ve Ermenistan askerlerini işgal ettiği bölgelerden çekmeye başlamadıkça Türk tarafının taviz vermemesini ve sınırlarını açmamasını istemektedir. Bunun dışında Ermenistan-Azerbaycan arasında AGİT Minsk Grubu arabuluculuğunda barış görüşmeleri sürmektedir. Azerbaycan lideri İlham Aliyev, Ermenistan'la sürdürdükleri barış görüşmelerinden kısa sürede sonuç alamadıkları takdirde işgal altındaki topraklarını geri almak için savaş seçeneğinin de masada olduğunu belirterek gözdağı vermiştir. Askeri açıdan Transkafkasya'nın en güçlü ordusuna sahip olduklarını vurgulayan Aliyev, 1990'lı yılların başlarında Azerbaycan bu denli güçlü bir orduya sahip olsaydı Karabağ'ın bugünkü gibi işgal altında olmayacağını belirtmiştir.⁶⁶⁷

Türkiye-Azerbaycan ilişkileri askeri alanda da gelişmektedir. 1990'lı yılların ortalarından itibaren Türk subaylar Azeri ordusunun eğitimini üstlenmiş ve Azeri askeri birliklerinin NATO standartlarına erişmesine yönelik çalışmalar yapmıştır. Karabağ Savaşı sonrası teknik ve moral açılardan yıpranmış Azerbaycan ordusunun toparlanması ve harp gücünün yükseltilmesi için Azerbaycan'a getirilen Türk subayları Azerbaycan askeri okullarında 1997 yılında NATO standartlarında eğitim vermeye başlamış ve bu okullar 2001 yılında ilk mezunlarını vermiştir.⁶⁶⁸ Azerbaycan 1994 yılında NATO'nun BİO (Barış İçin Ortaklık) Programı anlaşmasını imzalamış 1997 yılında ise BİO sürecine dahil olmuş, 2002 yılında ise Afganistan'a

⁶⁶⁶ <http://www.nethaber.com/Politika/101473/Basbakan-Azerilerin-gonlunu-kazanmayi-basardi-Azeri-meclisinde>

⁶⁶⁷ Zikreden Faruk Akkan, "Aliyev: Ermenistan İşgal Ettiği Tüm Topraklardan Çekilmeli", 17.10.2009, www.haberrus.com

⁶⁶⁸ Burada asıl sorun yeni yetişen subaylarla eski subaylar arası eğitim ve bakış açısı farkından dolayı oluşabilecek uyum sorunu ve fikir çatışmaları olacaktır. Eski subayların çoğu Rusça konuşmakta ve Rus gibi düşünmektedir. Ramil Memmedov, "Güney Kafkasya'daki Jeostratejik Oyunun Güvenlik Yapılanması ve Azerbaycan", Stratejik Öngörü Dergisi, Sayı 4, Yıl 2, 2005, s. 58.

asker göndermiştir.⁶⁶⁹

Türkiye-Azerbaycan ekonomik ilişkilerinin temelini enerji oluşturmaktadır. Azerbaycan'ın gerek sahip olduğu enerji kaynakları, gerek jeostratejik konumunun yarattığı avantaj, Hazar enerji kaynaklarına yakınlığı ve enerji taşıma yolları üzerinde mevzilenmiş olması, Türkiye'nin ve Batının dikkatini çekmiştir. Azerbaycan bu yönüyle Transkafkasya'nın enerji terminali olma konusunda en güçlü adaydır. Türkiye Hazar petrollerinden yararlanmak adına Azerbaycan'la çeşitli projelere dahil olmaktadır. Azeri, Çırag ve Güneşli petrol yataklarına ilişkin 20 Eylül 1994 tarihli anlaşmaya göre Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) %6.75'lik payla katılmış, Şahdeniz yatağı projesi anlaşmasında %9.2 paya, Kürdaşı yatağı projesinde %5, Alov petrol anlaşması projesinde %10 paya sahiptir.⁶⁷⁰ Bunun haricinde yüzyılın projesi olarak takdim edilen Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum (Şahdeniz-Güney Kafkasya) Doğalgaz Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde son yıllarda öne çıkan projelerdir. Ayrıca Türkiye Azerbaycan'daki en büyük yabancı sermaye yatırımcıları arasındadır. SSCB sonrası Azerbaycan'da 10 yıl içerisinde binin üzerinde Türk sermayeli firma kurulmuştur; bugün itibariyle bunun yarısı faaldir. Günümüz itibariyle Azerbaycan'daki doğrudan yatırımlar 3 milyar dolar, müteahhitlik yatırımları ise 2,5.milyar dolar civarındadır.⁶⁷¹

Öte yandan Türkiye-Azerbaycan arasında Türkiye vizeyi kaldırdığı halde, Azerbaycan Türkiye'den vize istemeyi sürdürmektedir. Bu gerçekleşirse iki ülke arasındaki ticaret hacminin artmasına olumlu yönde etki sağlayacaktır.⁶⁷² İkili ilişkiler yıllardır erişemediği arzu edilen düzeye çıkarılmalı ve derinleştirilmelidir. Unutulmamalıdır ki, Türkiye'nin dünyada en çok güvendiği ülke Azerbaycan, Azerbaycan'ın en çok güvendiği ülke Türkiye'dir. Hatta bu husus Ağustos 2009'da

⁶⁶⁹ "Nato's Relations With Azerbaijan", <http://www.nato.int/issues/nato-azerbaijan/>

⁶⁷⁰ Ayrıntı için bakınız. Azerbaycan-Türkiye İlişkileri, <http://Azerbaijan.ihh.org.tr/uluslararası/azerbaycanturkiye.html>, http://www.tpao.gov.tr/v1.4/index.php?option=com_section&task=view&id=3&itemid=15&subid=65

⁶⁷¹ Sermaye transferinin %97'si TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) na aittir. Enerji dışı sektörlerdeki Türk yatırımları Koç Holding, Baku Coca Cola Bottlers Ltd, Azersun Holding, Azercell Telecom, Karel, Star Şirketler Grubu, Ata Holding ve Bankacılık sektörü yatırımları vardır. DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) Azerbaycan Ülke Bülteni, Kasım 2007, s. 16

⁶⁷² Hasan Kanbolat, "Türkiye Azerbaycan İlişkileri Slogan Kardeşliğinden Stratejik Ortaklığa Nasıl Geçilecek?", <http://www.orsam.org.tr/yazigoster.aspx?ID=314>

USAK'ın (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu) anketinde bir kez daha tescillenmiştir.⁶⁷³ “*Tek millet, iki devlet*” sloganı ile birbirine bağlı Türkiye ve Azerbaycan'ın hem bölgesel hem de global siyasette her zaman birbirlerine ihtiyacı olacağı kesindir.

4.1.3. Türkiye'nin Ermenistan Politikası

Türkiye'nin Transkafkasya politikasında Ermenistan'ın yeri nedir sorusuna cevap verebilmek için öncelikle Türkiye ile Ermenistan arasında ilişki var mıdır sorusunu cevaplandırmamız gereklidir. Türkiye-Ermenistan arasında diplomatik ilişkiler yakın geçmişe kadar dondurulmuş bir durumdaydı. İki ülke arası ilişkiler uzun süre sınırlı düzeyde tutulmuştur; iki tarafın da üye olduğu uluslararası kuruluşlarda yapılan temaslar ve tarafların liderlerinin medya aracılığıyla birbirlerine söyledikleri sözlerden ibaret idi. Bu durum Ekim 2009'da atılan karşılıklı adımlarla değişmiş ve iki ülke arası diplomatik ilişkilerin kurulması kararı alınmıştır. Türkiye 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Ermenistan'ı ilk tanıyan devletlerden biridir. Türkiye tüm komşu devletlerle olan ilişkilerindeki gibi Ermenistan ile ilişkileri için iyi komşuluk ve komşularla sıfır sorun yaşama anlayışı çerçevesinde Ermenistan'a yaklaşmıştır. Ancak Ermenistan gerek Türkiye'nin gerekse bölgenin güvenliğini tehdit eden politikaları⁶⁷⁴ sebebiyle uzun süre “*Komşularla Sıfır Sorun*” politikasının istisnasını teşkil etmiştir. Türkiye, Ermenistan'a bağımsızlığının ilk yıllarında, içinde bulunduğu zor ekonomik şartları aşabilmesi için insani yardım yapmış, Ermenistan'ın uluslararası sisteme entegre olması için çaba sarfetmiş⁶⁷⁵, bu ülkeye hava sahasını açmıştır. Ermenistan'dan Türkiye'ye çalışmaya gelen kaçak 70 bin Ermeni işçiye göz yumulmuştur. Bunun dışında Türkiye'nin bazı bölgelerinde var

⁶⁷³ Ankette Türk halkına sorulan sorulardan birinde Türkiye'nin dostu olan ülke kimdir sorusuna en fazla verilen yanıt % 23.64 ile Azerbaycan olmuştur. Ayrıntılar için bakınız.

http://www.usak.org.tr/dosyalar/TDPAnket4_TFP.pdf

⁶⁷⁴ Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesi, Rusya'nın Krasnodar, Gürcistan'ın Cevahati ve Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgelerine yönelik Ermenistan'ın yayılma politikası arzusu vardır. Şöyle ki Dağlık Karabağ'da yaklaşık 20 yıldır süren işgali bunun en bariz örneğidir. Komşularının dördünden üçüyle sorun yaşayan Ermenistan kendine uluslararası arenadan tecrit edilmiş bir imaj yüklemektedir.

⁶⁷⁵ Türkiye, kıyısı olmamasına rağmen Ermenistan'ın Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütüne kurucu üye olmasını sağlamıştır.

olan Ermeni kültür ve sanat eserleri restore ettirilmiştir.⁶⁷⁶

Ermenistan'ın Türkiye'ye ilişkin politikalarının temelleri; Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tanımaması ve bu bütünlüğü tehditini anayasal temellere oturtması, sözde soykırım yaptığı iddiasıyla Türkiye'yi uluslararası arenada küçük düşüren ve imajını zedeleyen çalışmaları sürdürmesidir. Ermenistan'ın Türkiye'ye yönelik '4T' politikası vardır. Bunlar sırasıyla: 'Tanıma-Toprak-Terör-Tazminat' şeklindedir. Sözde soykırımın tanınması beraberinde toprak talebini ve tazminat talebini de gündeme getirebilir. Ayrıca Azerbaycan ulusal sınırları içinde yer alan Dağlık Karabağ bölgesindeki 20 yıllık işgalini sürdürmesi ve bu bağlamda Azerbaycan toprak bütünlüğünü tanımaması da Türkiye açısından Ermenistan'a duyulan negatif bakış açısının diğer sebepleri olarak özetlenebilir. Ermenistan, Dağlık Karabağ'da 1992'de başlayan Azeri-Ermeni savaşı sebebiyle bugün halen, Azerbaycan topraklarının beşte birinde işgalci olarak varlığını sürdürmektedir. Dış güçler de sorunu çözmek adına yapıcı çalışmalardan uzak kalarak yıllardır gereken adımları atamamıştır. Türkiye'nin bu konuda Ermenistan'a karşı tavrı nettir. Türkiye Ermenistan'ı Dağlık Karabağ'da işgalci olarak görmektedir. Ermenistan Türkiye'nin SSCB ile sınırlarını belirleyen 1921 tarihli Kars antlaşmasını tanımamış, bağımsızlık bildirisinin 11. maddesinde⁶⁷⁷ Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi için “*Batı Ermenistan*” ifadesi kullanılmış ve anayasasının 13. maddesinin 2. paragrafında Ağrı Dağı'nın Ermenistan devlet arması olarak belirtmiştir.⁶⁷⁸ Ermenistan ile Türkiye'nin diplomatik ilişki kurmamasının sebeplerinden biri de Ermeni diasporasının uluslararası topluluk içinde sözde soykırım iddialarını kabul ettirme çabalarıdır.

⁶⁷⁶ Fatih Özbay, “Türkiye-Ermenistan İlişkilerinde Yol Haritası”, 28.04.2009

http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=327:turkiye-ermenistan-iliskilerinde-yol-haritasi&catid=86:analizler-kafkaslar&Itemid=148

⁶⁷⁷ Ermeni tarafı bu iddiayı geçerli saymıyor. Ermenistan'ın zaten Türkiye'nin toprak bütünlüğünü, Türkiye'yi tanımakla ve diplomatik ilişki kurmak istemekle ortaya koyduğunu belirtiyorlar. “Türkiye bizimle diplomatik ilişki kurarsa kesin olarak sınırlarını tanıdığımız ortaya çıkar” şeklinde düşünüyorlar. Ermeni tarafı bildirgenin varlığını daha çok iç politikaya yatırım olarak nitelendirmekte, bu konuyu Türkiye'nin zaman zaman Kerkük ve Musul konusunda heyecan duyması ile eşdeğer olarak görmektedirler. Zikreden Semih İdiz, Oya Eren-Semih İdiz Röportaj, “Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı 30

<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=577>

Ancak bu iki örnek eşdeğer olamaz, zira Türkiye Kerkük ve Musul için irredentist hayaller kurabilir ancak Ermenistan Doğu Anadolu için irredentist hayaller kuramaz.

⁶⁷⁸ İdris Bal, “Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, Der: İdris Bal, a.g.e., 2004, s. 415

Ermenistan ayrıca BM Güvenlik Konseyi kararlarına (822-853-874-884 No'lu kararlar)⁶⁷⁹ uymayarak, Azerbaycan topraklarının %20'sinde halen işgalci olarak yer almakta bu bağlamda uluslararası hukuku da hiçe sayan bir görüntü sergilemektedir. Ermenistan karar alıcılarının, bağımsızlık sonrası “*Haydat Doktrini*” ve “*Büyük Ermenistan*” kurma idealleri bir devlet politikası haline gelmiştir. Ayrıca Ermenistan bölge güvenliğini olumsuz yönde etkileyen terör faaliyetlerine verdiği destekle de komşularının güvenliğini tehdit etmektedir. Ermenistan'ın Türkiye'de ayrılıkçı PKK terör örgütüne verdiği belirlenmiştir.

Türkiye'nin Ermenistan politikasının temelinde Erivan'ın daha makul istekleri olan ve Türkiye ile dostça ilişkiler kurma amacı güden bir devlet haline getirilmesi vardır. Türkiye sınırı olduğu Ermenistan'ın yayılcı ve saldırgan bir politika izlemesini istememekte, barış ve istikrara inanan Ermenistan'ın bölgenin güvenliğinin pekişmesine yardımcı olacağını düşünmektedir. Bunun dışında Ermenistan'ın Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tanıması, sözde soykırımı uluslararası camiada kabul ettirme çalışmalarına son vermesi, Türkiye-SSCB sınırını belirleyen 1921 Kars anlaşmasını tanıması ve askeri güçlerini Dağlık Karabağ'dan çekmesi Türkiye'nin Ermenistan politikasının bileşenleridir. Bu politikanın iki şekilde uygulanışı olabilir. Birincisi Ermenistan'la sınırları kapalı tutarak onu dış dünyadan izole etmektir. Bu seçenek Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgalinden (1992), 2009 yılına kadar geçerli olmuştur. Diğeriyse Ermenistan ile diyalog kurma, ekonomik işbirliği yolları arama, Ermenistan'ın demokratikleşmesi ve uluslararası kuruluşlara üye olması konusunda ona destek verme şeklinde olabilir.⁶⁸⁰ Bu ikinci seçenek, Batının ve ABD'nin desteklediği bir seçenektir. Zira Türkiye'nin ilişkilerin gelişimi için harcadığı çabalar Batı açısından Türkiye'nin imajını arttırıcı etki sağlar. Ekim 2009'dan itibaren Türkiye-Ermenistan diplomatik ilişkilerinin tesis edilmesi kararıyla ikinci seçenek kullanılmaya başlanmıştır. Bunda Ermenistan'ın da Türkiye'nin beklediği tavizleri vermesinin önemli rolü vardır.

1988 yılında Azerbaycan'a bağlı olan Dağlık Karabağ Ermenilerinin

⁶⁷⁹ Şenol Kantarcı, “Karabağ Sorunu Diplomasi İle Çözülemez: Askeri Müdahale Şart”, 5.02.2008, www.turksam.org/tr

⁶⁸⁰ Arif Keskin, “Türkiye'nin Ermenistan Açılımı: Bir Stratejik Yanlılığın Anatomisi”, 1.08.2009, <http://www.turksam.org/tr/a1741.html>

Ermenistan bünyesine katılma isteği, Azerbaycan'ın ise bunu kabul etmemesi üzerine gelişen olaylar ve çatışmalar Karabağ sorununun başlangıcını teşkil eder. 26 Kasım 1991 tarihinde Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'ın özerk statüsünü kaldırması ve bölgeyi merkeze bağlaması, ardından bölge Ermenilerinin bağımsızlık yönünde halkoylaması yapması ve BDT'ye "*Dağlık Karabağ Özerk Cumhuriyeti*" adı altında girme isteklerinin reddi, Rusya'nın 1992 yılının başında Karabağ'dan askerlerini çekmesi gibi faktörler çatışmaları körüklemiştir.⁶⁸¹ "Bu uyuşmazlık Transkafkasya'da bir devletin düzenli ordusuyla, aynı devletten bir veya birkaç hükümet-dışı silahlı kuvvetin çatıştığı ulusal hürriyet elde etme yönünde mücadelesine bir örnek teşkil etmektedir."⁶⁸² 1991 yılında Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından ülkelerarası bir sorun haline gelen Dağlık Karabağ çatışması 1994 yılında imzalanan ateşkes antlaşmasına kadar devam etmiştir.⁶⁸³ Türkiye, Ermenistan ile ilişkilerini düzgün bir mecraya oturtmak adına her zaman daha çok adım atan ve inisiyatif alan taraf olmuştur. Örneğin Türkiye, Ermenistan'ın Kelbecer bölgesini işgal etmesinden önce Ermenistan'a 100 bin ton buğday yardımı yapmıştır.⁶⁸⁴ 3 Nisan 1993'te Kelbecer'in ilhakı ve sonrasında Azerbaycan'ın %20'sine varan ilhak, Türkiye'nin Ermenistan ile olan sınırını kapamasına ve bu ülkeyle ilişkilerini kesmesine neden olmuştur. Savaş sonucu yaklaşık 1 milyon Azeri vatandaşı mülteci durumuna düşmüş, 18 bin Azeri vatandaşı ölmüş, 20 bin kişi yaralanmış, 50 bin kişi sakat kalmış ve 5101 Azeri Türk'ü kaybolmuştur.⁶⁸⁵

Ermenistan BM'nin aldığı Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarından çekilmesine dair olan kararı uygulamamıştır. Sorunun çözüme kavuşturulması için 24.03.1992'de AGİT bünyesinde içinde Türkiye'nin de yer aldığı 11 üyeli "*Minsk Grubu*" kurulmuştur.⁶⁸⁶ 1996 yılında Lizbon'daki AGİT Zirvesi'nde Azerbaycan toprak bütünlüğünün korunması ve Karabağ'ın Azerbaycan toprak bütünlüğü içinde

⁶⁸¹ Aydın, Der: Baskın Oran, a.g.e. 2001, s. 401

⁶⁸² İşyar, a.g.e., Mart 2004, s. 378

⁶⁸³ Kamer Kasım, "Ermeni Sorununun Uluslararası İlişkiler Boyutu", Der: Şenol Kantarcı-Kamer Kasım-İbrahim Kaya-Sedat Laçiner-Ömer E.Lütem, *Ermeni Sorunu El Kitabı*, Ankara Üniv. Basımevi, 2003, s. 128

⁶⁸⁴ Araz Aslanlı, "Türkiye-Ermenistan Sınırları Açılmalı mı?", www.ermenisorunu.gen.tr

⁶⁸⁵ Kantarcı, a.g.m., 5.02.2008

⁶⁸⁶ AGİT Resmi Sitesi, <http://www.osce.org/item/21979.html>

özerkliğe kavuşması kararı çıkmasına rağmen, Ermenistan bu kararı ancak 1 yıl sonra kabul etmiştir.⁶⁸⁷ Minsk grubu soruna eğilmesinin ardından bugüne kadar aldığı çelişkili kararlarla sorunun çözümüne yarardan çok zarar vermiş ve sürecin uzamasına neden olmuştur. Minsk Grubunun 1997 yılında Ermenistan'ın Karabağ topraklarının bir kısmından çekilmesi gerektiği kararı ve 1999 yılında Azerbaycan ile Karabağ arasında ortak devlet kurma önerisi buna verilebilecek somut örneklerdir.⁶⁸⁸ Bu iki karar Lizbon Zirvesi kararlarından geri adımdır ve Azerbaycan tarafınca haklı olarak kabul edilmemiştir. AGİT eşbaşkanlığını yapan ABD, Rusya ve Fransa gibi devletler sorunun çözümsüzlüğü ve uzamasından dolayı soruna farklı beklentilerle yaklaşmaktadır. ABD ve Fransa'da yaşayan Ermeni diasporasının söz konusu devletlerin Minsk grubu içindeki etkinliğini şekillendirdiği ve Ermenistan lehine karar çıkması yönünde propaganda yaptıkları düşünülebilir. Rusya ise, Transkafkasya'daki klasikleşen anlaşmazlıkların uzatılması politikasının bir diğer örneğini sergilemekte ve bölgedeki temel müttefeki Ermenistan'ın çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Azerbaycan tarafı AGİT ve BM'nin sorunun çözümü konusunda ağırdan alan politikaları karşısında zaman zaman sakinliğini kaybedip, sorunu savaş yoluyla çözmeyi gündeme getirmektedir. Elbette anlaşmazlığın en sağlıklı çözüm seçeneği diplomasi yoluyla olanıdır. Ancak diplomasi uluslararası ilişkilerde güçlü devletlerin güdümünde şekillenmekte, diğer devletler de kendilerini çoğu zaman net bir şekilde ifade edemedi onların çizdikleri kapsamda sıkışıp kalmaktadır. Transkafkasya devletleri açısından da bu durum geçerlidir. Azerbaycan'ın sağduyusunu kaybedip, Ermenistan'a saldırması bölgenin hassas yapısını ciddi bir şekilde etkiler. Ağustos 2008'de Gürcistan'ın başına gelenler bu kez Azerbaycan'ın başına gelebilir. Ermenistan, Kolektif Güvenlik Antlaşması (KGÖA) garantisi altındadır ve herhangi bir saldırıya uğradığında Rusya'nın yardımı söz konusu olacaktır. Böyle bir çatışma, Transkafkasya'yı tamamen Rusya'nın hâkimiyetine açık bir coğrafya haline getirir. Bunun dışında Türkiye'nin de çatışmada Azerbaycan'a taraf olması, hatta çatışmaya dâhil olması çok daha ciddi sonuçlar doğurabilir. Azerbaycan'ın sorunun çözümü için diplomasi

⁶⁸⁷ Aydın, a.g.m., Der: Baskın Oran, a.g.e. 2001, s. 401

⁶⁸⁸ Kantarcı, a.g.m., 5.02.2008

kanallarından vazgeçmemesi, mücadelesini inatla sürdürmesi, eğer AGİT yetersizse başka kuruluşlara yönelmesi ve en önemlisi Rusya'yı sorunun çözümü konusunda samimi bir şekilde çaba sarfetmesi için ikna etmesi gereklidir.

Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Eylül 2008'deki Ermenistan ziyareti, ardından Türkiye'deki bazı aydınların sözde soykırım için “*Özür dileme*” kampanyası⁶⁸⁹ başlatmaları ve son olarak da ABD Başkanı Barack Obama'nın Türkiye ziyaretinde Ermenistan konusunda Türkiye'den yapmasını istediklerini net bir şekilde ifade etmesi gibi pek çok faktörün birleşmesi sonucu Türkiye'nin Ermenistan konusunda yeni bir açılım yapacağı beklentisi uluslararası kamuoyunda yer almıştır. Obama'nın 24 Nisan 2009'da yayımladığı deklarasyondan bir gün önce, iki yıldır İsviçre arabuluculuğunda görüşmeler yapan Türkiye ve Ermenistan'ın iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik bir yol haritası üzerinde mutabakata vardıkları duyurulmuştur.⁶⁹⁰ Obama'nın 24 Nisan 2009'da 1915 yılında gerçekleşen olaylara soykırım demeyip, Büyük Felaket (Mets Egn) ifadesini kullanması sonrası sanki Türkiye'nin Ermenistan'a sınırları açacağı havası yaratılmıştır. Böyle bir ortamda Azerbaycan Türkiye'nin politikasını merakla takip etmekteydi. Türkiye'nin Ermenistan'dan herhangi bir adım beklemeden koşulsuz bir şekilde Ermenistan'a sınırlarını açması demek Türkiye'nin bunca yıldır Azerbaycan lehine sürdürdüğü istikrarlı politikanın bir kalemde silinmesi, bir nevi “*politikasızlık*” ve kardeş ülke Azerbaycan'a yapabileceği en büyük hatası olurdu. ABD'nin baskısı sonucu Türkiye'nin böyle bir karar alması, Türkiye'nin Bölgesel Güç Adayı' sıfatına yakışmayacak, bölge devletlerinden Azerbaycan ve Gürcistan

⁶⁸⁹ Bu kampanya bir grup aydının görüşlerini içermektedir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül bu kampanyayı, fikir özgürlüğü kapsamında değerlendirirken, Başbakan Tayyip Erdoğan ise sert bir dille eleştirmiştir. Erdoğan “Suç işleyen özür diler, Türkiye Cumhuriyeti'nin böyle bir sorunu yoktur. Kabul etmiyorum, desteklemiyorum” demiştir. <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/469299.asp>

⁶⁹⁰ Obama “Benim ilgim gerçeklerin tam, samimî ve açık bir şekilde tanınmasıdır. Ermeni ve Türk halkları için bu hedefe ulaşmanın en iyi yolu, bugünkü ileriye doğru gitme çabalarının bir parçası olarak, geçmişin hazin tarihini dürüst, açık ve yapıcı bir şekilde ele almaktır.” demiştir. Demek oluyor ki, Obama, bir yandan görüşlerinin değişmediğini yinelerken, diğer yandan Türkiye ve Ermenistan arasında tarihin incelemeye tâbi tutulmasını destekliyor. Obama, deklarasyonunda Türkiye ile Ermenistan'ın ikili ilişkilerini normalleştirme çabalarını da destekliyor: “İsviçre arabuluculuğunda iki ülke hükümetleri normalleşmeye yönelik yol haritası üzerinde uzlaştı. Bu ilerlemeyi takdir ediyorum ve sözlerini tutma çağrısında bulunuyorum”. Dış Politika ve Savunma Araştırma Grubu, BİLGESAM, “Obama'nın Açıklaması Işığında Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, 28.04.2009, http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=326:baskan-obamanin-aciklamasi-isiginda-turkiye-ermenistan-iliskileri&catid=86:analizler-kafkaslar&Itemid=148

nezdinde Türkiye'nin güvenilirliği sorgulanmaya başlayacaktı. "Kaldı ki bugün, 1993 yılında Türkiye'nin sınırları kapatırken ileri sürdüğü sebeplerin hiçbiri ortadan kalkmış değildir."⁶⁹¹ Sınırların açılması Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan çekilmeye başlamasının ardından müzakere edilebilecek bir husustur. Bunun dışında sınırların açılması Türkiye'den çok Ermenistan'ın yararına olacaktır. Tecrit edilmiş Ermenistan'ın dış dünya ile bağlantısı açılacak, bozuk olan ekonomisi bu sayede rahatlayacaktır. Türkiye'nin ise ekonomik açıdan ziyade bölgenin güvenliği ve istikrarı açısından kazanımı olacaktır. Türkiye bu ortamda Azerbaycan ile arasında oluşan soğuk havayı düzeltmek adına girişimde bulunmakta gecikmiştir. Azerbaycan'ın hassasiyetlerini dikkate alındığına dair onları ikna edecek etkili bir kamu diplomasisi uygulanamamıştır. Başbakan Tayyip Erdoğan'ın Mayıs 2009'daki Bakü ziyareti esnasında Azerbaycan'a Karabağ konusunda Türkiye'nin Ermenistan'a taviz vermeyeceği garanti edilmiştir. Minsk Grubu Eşbaşkanı Mathew Bryza Türkiye-Ermenistan ilişkileri ile Karabağ sorununun çözümünü iki ayrı süreç olarak görülmesi gerektiğinin altını çizmiştir.⁶⁹² İki konu elbette alakasız değildir ancak Türkiye-Ermenistan arasındaki sorunu yalnız Karabağ sorununa indirgemek de yanlıştır. Karabağ sorunu Türkiye-Ermenistan arasında fikir ayrılığının olduğu konulardan biridir. Sözde soykırım iddiaları ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yöneltilen tehdit asla unutulmamalıdır. Türkiye'nin Ermenistan sınırını kapatmasının sebebinin Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgal etmesi olduğu unutulmamalıdır.

Ermenistan'ın Transkafkasya politikasının temelinde Rusya'nın müttefiki olmak, Azerbaycan'la savaş halini sürdürmek ve Karabağ politikasından taviz vermemek, tecrit halinde olduğundan Gürcistan'dan ekonomik-ulaşım yönünden azami ölçüde faydalanmak, İran ile sıcak ilişkileri sürdürmek vardır. Ermenistan Türkiye ile iyi ilişkiler kurmasının, ekonomik açıdan kendi kurtuluşu olacağının farkındadır. Ancak Ermeni siyasetçilerin uzun yıllar tarihsel düşmanlık ve Türkiye'den alınabilecek her ne varsa alınmalı düşüncesi ve hırsı ile Türkiye'ye yaklaşımları Ermenistan-Türkiye ilişkilerinin gelişimini engellemiştir. Türkiye ise Ermenistan ile ilişkilerde son yıllarda önemli adımlar atmıştır. Türkiye'nin 1915

⁶⁹¹ Oğan, a.g.m., 2.05.2009

⁶⁹² "Bryza: Ankara-Erivan Yakınlaşması Ayrı, Karabağ Sorunu Ayrı", 24.06.2009, <http://www.voanews.com/turkish/search.cfm>

olaylarının Türkiye ve Ermenistan tarihçileri tarafından ortak olarak araştırılması teklifini Ermeni tarafı reddetmiştir. Türkiye'nin tarihini araştırmasına açık olması 1915 olayları konusunda suçlu olmadığına dair inancından ve kendine güvenmesinden ileri gelmektedir. Bu konuda uzlaşmaktan uzak imajını çizen taraf genellikle Ermenistan'dır.

Son iki yıldır Türkiye ve Ermenistan arasında, İsviçre aracılığıyla görüşmeler yapılmaktadır. Bu görüşmeler sonunda bir sonuca varmıştır. Buna göre diplomatik ilişkileri bulunmayan ve aralarındaki sınır kapısı kapalı olan Ankara ve Erivan, İsviçre'nin arabuluculuğuyla "*Diplomatik İlişkilerin Tesisi*" ve "*İkili İlişkilerin Geliştirilmesi*" için parafladıkları iki ayrı protokolü hayata geçirmeye çalışmıştır. 6 haftalık süre içerisinde (1 Eylül 2009-14 Ekim 2009) taraflar söz konusu protokolü iç siyasi iştisareyle parlamentolarına anlatıp ve bu protokollerin kabulünü istemişlerdir. Bu bağlamda Ermenistan bugüne kadar tanımadığı Kars Antlaşması'nı tanımak suretiyle Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tanıyacak; böylece anayasasındaki ve bağımsızlık bildirgesindeki ifadeleri çiğnemiş olacaktır. Bunun yanında taraflar iki devlet arasındaki sınırların açılması konusunda ve diplomatik ilişkilerin kurulması yönünde mutabakata varmıştır. Protokolleri yorumlarsak iki tarafın da karşılıklı tavizler vererek, ikili ilişkileri normalleştirme sürecine adım attıkları söylenebilir. Ermenistan da sınırların açılmasıyla uluslararası tecritten kurtulmuş olacak, uluslararası arenada Türkiye'den yediği vetolardan kurtulacak, bölgedeki enerji projelerine katılma fırsatını yakalayacaktır. Bu protokollerin başarılı bir şekilde hayata geçirilmesinin Karabağ sorununun çözümüne de pozitif katkısı olacağı ve Ermenilerin sözde soykırım iddialarını protokolde yer alan iyi komşuluk ilişkileri anlayışıyla bağdaşmayacak bir siyaset izlemeyeceğine dair taahhütte bulunduklarından dolayı çok fazla zikredemeyecekleri şeklinde sonuçları olacağı düşünülüyor.⁶⁹³ Türkiye'nin bahsi geçen protokollerden bazı kazanımları vardır; ancak Türk tarafının verdiği en önemli taviz ve Ermenistan'ın başarısı, Dağlık Karabağ sorununun bu protokolden bağımsız olarak ele alınmasıdır.⁶⁹⁴ Türkiye

⁶⁹³ "Ermeni Açılımına Maç Protokolü", Hürriyet Gazetesi, 1.09.2009, "İşte O Protokol", Hürriyet Gazetesi, 2.09.2009

⁶⁹⁴ Celalettin Yavuz, "Erivan-Ankara Açılım Protokolü ve Bakü'nün Kuşkuları", 2.09.2009, <http://www.tuksam.org/tr/a1770.html>

açısından önemi sözde soykırım iddialarının araştırılması konusunda Türkiye'nin uzun süredirrettiği “Ortak Tarihçiler İncelesin” görüşü hayata geçirilecek, Erivan arşivlerini açacak ve Ortak Komisyon üçüncü devletlere de açık olacaktır.

10 Ekim 2009 tarihinde Zürih'te Türkiye-Ermenistan arasında imzalanan protokolle iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin başlatılması ve karşılıklı sınırların açılması süreci hayata geçirilmiştir.⁶⁹⁵

*“İki devlet arasında protokolün imzalanmasının ardından, Ermenistan lideri Sarkisyan'ın basına verdiği röportajlarda dile getirdiği “Türkiye-Ermenistan futbol maçına gitmem için öncelikle ilişkilerin başlaması gerekir” tezi de gerçekleşmiş ve Sarkisyan'ın Bursa'da 14 Ekim 2009'da oynanacak olan milli maça gelmemesi için bir sebep kalmamıştır.”*⁶⁹⁶

Nitekim Sarkisyan Bursa'daki maça katılarak sözünü tutmuştur. Bundan sonraki süreçte Türkiye ve Ermenistan'ın söz konusu protokolü kendi meclislerinde onaylatmaları gerekmektedir.

Türkiye, Azerbaycan ile arasında Nisan 2009'da ortaya çıkan krizde Dağlık Karabağ sorunu çözülmediği müddetçe sınırlarını Ermenistan'a açmayacağını Cumhurbaşkanı, Başbakan ve üst düzey yöneticiler tarafından defalarca yinelemiştir. 10 Ekim 2009 tarihinde imzalanan protokol, Azerbaycan-Türkiye arasındaki hayati düzeydeki ilişkileri tekrar zedelemiştir. Protokol süreciyle birlikte Ermenistan'ın da Dağlık Karabağ topraklarından çekilme süreci eş zamanlı olarak başlaması ihtimali

⁶⁹⁵ Protokol çerçevesinde Türkiye ile Ermenistan gerek ikili gerekse uluslararası ilişkilerinde “eşitlik, egemenlik, diğer ülkelerin içişlerine müdahale etmeme, toprak bütünlüğü ve sınırların dokunulmazlığı” ilkelerine saygılı olacak. İki ülke protokolle ayrıca aradaki mevcut sınırların uluslararası hukukun ilgili anlaşmalarda tarif ettiği gibi karşılıklı olarak tanıyarak ortak sınırların açılmasını kararlaştırıyor. Protokole göre iki ülke terörizmin tüm biçimlerini, şiddeti ve aşırıcılığı kınayarak, bu tür eylemlerin teşvikinden ve müsamaha görmesinden kaçınmayı ve teröre karşı mücadelede işbirliğine gitmeyi hedefliyor. Türkiye ile Ermenistan arasında ikili ilişkilerin geliştirilmesi protokolünün yürürlüğe girmesinden sonra iki aylık süre içerisinde Türkiye-Ermenistan arasındaki sınırlar açılacaktır. 10.10.2009 tarihinde saat 18.00 itibarıyla imzalanması planlanan protokol Türkiye ile Ermenistan arasında son dakikada çıkan pürüzler sebebiyle 21.15'te imzalanmıştır. Son dakikada çıkan kriz ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un arabuluculuğuyla son bulmuş ve imzalar atılmıştır. Törene Clinton'un yanı sıra İsviçre Dışişleri Bakanı Micheline Calmy-Rey, Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner ve AB Ortak Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Javier Solana da katılmıştır. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=12663148&tarikh=2009-10-10>, http://dosyalar.hurriyet.com.tr/turkiye_ermenistan_protokol.pdf, <http://yenisafak.com.tr/Dunya/Default.aspx?t=10.10.2009&i=216022>

⁶⁹⁶ Sinan Oğan, “Ermenistan Açılımı Tam Gaz Devam Ediyor: Türkiye-Ermenistan İlişkilerinde Perde Arkası Gelişmeler”, 31.08.2009, <http://www.turksam.org/tr/a1769.html>

(ki böyle bir durum protokollerde yer almamaktadır) Türkiye-Azerbaycan ilişkilerini onarabilirdi. Zira Ermenistan'ın 2009 yılı sonuna kadar Karabağ dışında işgal altında tuttuğu yedi bölgeden biri olan Kelbecer'den çekilebileceği idiası ortaya atılmıştır.⁶⁹⁷ Bu hareketin Türkiye-Ermenistan arasında son dönem gelişen ilişkilere ivme kazandırması ve Ekim ayında imzalanan protokolün Türk parlamentosundan geçişinin kolaylaştırıcı etki yaratması Ermeni cephesince beklenmektedir. Ancak protokol sonrası dönemde Türkiye Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın Azerbaycan'ın gerginliğini düşürmek adına Dağlık Karabağ sorunu çözülmeden protokolün TBMM'den geçmeyeceğine dair açıklamaları ve Dağlık Karabağ sorunun çözülmesini ön şart olarak koşması Ermeni tarafınca hoş karşılanmamıştır. Ermenistan Başbakanı Tigran Sarkisyan Türkiye'nin Karabağ şerhi koyması halinde, 10 Ekim 2009 tarihinde imzalanan protokolün geçersiz olacağını, sürecin kopacağını, dahası Türkiye böyle bir ön şart koyarsa Ermeni tarafının da sözde soykırımın tanınması şartını isteyeceğini belirtmiştir.⁶⁹⁸ Türkiye son dönemde, Ermenistan-Azerbaycan-Dağlık Karabağ üçgeni arasında politika üretirken zorlanmaktadır. Dengeleri gözeterek adımlar atmaya çalışmakta ama her adımda bir tarafı şaşırtmaktadır. Dağlık Karabağ sorununun çözümünde insiyatifin AGİT Minsk Grubu ve Rusya'nın elinde olduğu realitesi dikkate alınmalı ve Türkiye'nin bu denklemde yıllardır pek de etkin olamadığı da unutulmamalıdır.⁶⁹⁹

4.1.4. Türkiye'nin Enerji Politikası

Türkiye coğrafi konumunun sağladığı avantaj ile Ortadoğu, Hazar Denizi ve Orta Asya enerji kaynaklarına erişebilir bir ülke durumundadır. Bu bölgelerdeki ispatlanmış doğalgaz ve petrol rezervleri küresel siyasette etkin olan devletlerin dikkatini çekmektedir. Türkiye jeopolitik konumu açısından enerji üreticisi ülkeler ile tüketici pazarlar arasında doğal bir köprü işlevi görmekte, kaynak ve güzergah

⁶⁹⁷ Rus Dışişlerinden bir yetkili: "Türkiye'nin Ermenistan sınırını kapatma kararı Kelbecer'in 1993 yılında Ermeni güçlerin eline geçmesinden hemen sonra Ankara tarafından uygulandı. Kelbecer böylece Türkiye'nin Ermenistan sınırını yeniden açması için en önemli koşul oldu. Aliyev de daha birkaç ay önce Türkiye ile Ermenistan arasında protokoller görüşülürken Ankara'ya Kelbecer meselesini hatırlatmış, bu bölge işgal güçlerinden boşaltılmadan sınırın açılmaması gerektiğini belirtmişti".Hürriyet Gazetesi, 23.11.2009

⁶⁹⁸ Hürriyet Gazetesi, Röportaj: Cansu Çamlıbel-Tigran Sarkisyan, 19.12.2009

⁶⁹⁹ Oğan, a.g.m., 31.08.2009

çeşitlendirmesi yoluyla enerji güvenliğinin sağlanmasında Avrasya'daki en önemli ülke pozisyonuna gelmektedir.⁷⁰⁰ Doğu-Batı ve Kuzey-Güney enerji koridorunda önemli bir transit ülke ve enerji terminali adayı olan Türkiye, gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmeyi planladığı projelerle enerji güvenliğine katkı sağlamaktadır. Türkiye dünyaya uygun, güvenilir, teknolojik-çevresel açıdan en fizibl ve en emniyetli seçeneği sunmaya çalışmaktadır.⁷⁰¹ Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının Türkiye'den boru hatları vasıtasıyla Avrupa'ya sorunsuz bir şekilde taşınabilir olması Türkiye'yi gerek üyesi olmak istediği AB nezdinde, gerek enerji kaynakları aktarılan üretici devletler nezdinde, gerekse uluslararası ilişkilerde imajını arttıran bir husustur. Hazar ve Orta Asya bölgelerinin enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara ulaştırılması Doğu-Batı ilişkilerini geliştirirken, Doğu-Batı arasında köprü vazifesindeki Türkiye'yi de medeniyetleri birleştiren bir aktör olarak göstermektedir. Enerji kaynaklarının satışından kazanç sağlayan enerji üreticisi ülkeler, Batı ile ekonomik temele oturttukları ilişkilerini, siyasal, sosyal ve askeri açılardan da geliştirme fırsatına erişirler.

Türkiye enerji konusunda aracı ülke olmasının yanı sıra kendisi de önemli bir enerji tüketicisidir. Gelişen ekonomisiyle paralel olarak artan enerji talebi önümüzdeki yıllarda daha da artacaktır. Toplam enerji talebinin %30'unu kendi kaynaklarından karşılayan Türkiye, talebin geri kalanını farklı ithal yollarıyla tedarik etmektedir.⁷⁰²

*“Türkiye'nin yıllardır istikrarlı ve entegre bir enerji politikası yoktur. Bundan dolayı Avrasya'ya yönelik enerji politikası da süreklilik ve bilinç arz etmemektedir. Türkiye'nin bölgede enerji politikalarında etkin olabilmesi açısından Enerji ve Dışişleri Bakanlığı ile koordineli bir şekilde çalışabilecek yeni bir kurumsal yapının yaratılıp, sürekli olarak devrede tutulması Türkiye'nin yararına olur.”*⁷⁰³

⁷⁰⁰ “Türkiye'nin Enerji Stratejisi”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, Enerji, Su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı, Ocak 2009, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-nin-enerji-politikasi.tr.mfa>

⁷⁰¹ Nasuh Uslu, “The Russian, Caucasian and Central Asian Aspects of Turkish Foreign Policy in the Post Cold War Period”, Alternatives Turkish Journal of International Relations, Vol 2, Number 3-4, Fall&Winter 2003, s.176

⁷⁰² “Türkiye'nin Enerji Stratejisi”, a.g.m.

⁷⁰³ Necdet Pamir, “Kafkaslar ve Hazar Havzasındaki Ülkelerin Enerji Kaynaklarının Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri”, Sempozyum: Türkiye'nin Çevresinde Meydana Gelen Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, Harp Akademileri Basımevi, 9-10.03.2006, s. 168

1990'lı yılların ortalarından itibaren devletlerin artan enerji talebi ve bunun sonucu doğan kaynak çeşitlendirme ihtiyacı devletlerin gözlerini Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarına dikmelerine yol açmıştır. ABD, AB, Rusya ve Türkiye gibi aktörler kimi zaman benzer kimi zaman çatışan stratejilerle bölge enerji kaynaklarından yararlanma yarışına girmiştir. Bu bağlamda söz konusu bölgelerden farklı güzergâhlarda yapılan boru hatları ve bu projelerde yer alan şirketler vasıtasıyla bölge enerji politikalarına yön vermeye çalışmaktadırlar. Şöyle ki Batı için önemli olan enerji arzının güvenli bir şekilde yapılması, ABD açısından çoklu-çeşitli hatlar, Batı menşeli şirketlerin egemen olduğu projeler ve boru hatları güzergâhlarının Rusya'yı dışarıda bırakması, Rusya için ise SSCB dönemi enerji hatlarının revize edilmesiyle tekrar kullanıma sokulması ve güzergâhların Rusya güdümünde yapılması şeklinde özetlenebilir.⁷⁰⁴

Türkiye de güzergâhların ağırlıklı olarak kendi topraklarından geçmesini istemektedir. Bu yönüyle enerji politikası Batı enerji politikası ile eklemlenmiştir. Ancak Batı'dan bağımsız, Rusya ile de projeleri ve anlaşmaları vardır. Türkiye enerji politikasında kaynak çeşitlendirmesi yanında güzergâh çeşitlendirmesine de yönelmelidir. Mavi Akım Projesi, Mavi Akım 2 Projesi, Samsun-Ceyhan Boru Hattı Projesi ve Türkiye'nin henüz katılmaya net bir karar vermediği Güney Akım Projesi Türkiye'nin Rusya ile birlikte hareket ettiği ya da edebileceği projelerdir. Özellikle Güney Akım'ın Batıya Doğalgaz taşıyacak olan Nabucco Projesine rakip olduğu ortadadır. Her ne kadar Türk tarafı bu iki projenin birbirinin yerine ikame edilmesinin mümkün olmadığı ve birlikte hayata geçmelerinin zenginlik yaratacağı düşüncesinde olsa da, iki projenin aynı anda gerçekleşmesi zordur. Bunların dışında Türkiye'nin enerji politikalarını belirlerken dikkate alması gereken bir diğer konu Türk Boğazları meselesidir. Rusya'nın veya Rusya bağlantılı Orta Asya enerji kaynaklarının tankerlerle Boğazlardan geçirilmesi boğazlarda yoğun trafik oluşturmaktadır. Türk Boğazları'nın belli bir taşıma kapasitesi vardır ve bu kapasite aşıldığında tehlikeli kazalar meydana gelebilir. Bu sebeple Türkiye boğazları by-pass eden projelere de enerji politikası içerisinde sıcak bakmaktadır. Belki bu durum Türkiye'yi enerji güzergâhı açısından devre dışı bırakmaktadır ancak boğazların

⁷⁰⁴ Çağrı Kürşat Yüce, "Avrasya'daki Mevcut ve Planlanan Boru Hatları", www.usakgundem.com

güvenliği de oldukça önemlidir.

Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Projesi, Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğalgaz Boru Hattı Projesi⁷⁰⁵, Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu⁷⁰⁶, Mavi Akım, Şahdeniz (Güney Kafkasya) Doğalgaz Boru Hattı Projesi, Nabucco, Güney Akım, Samsun-Ceyhan Boru Hattı, Hazar Geçişli Türkmenistan-Türkiye-Avrupa (Trans-Hazar) Doğalgaz Boru Hattı, Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı, Türkiye-Yunasitan-İtalya Enterkonektörü, Aktau-Bakü Projesi (Kazakistan petrolünün BTC'ye aktarılması), Türkmenistan-İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı, Mısır-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı, Irak-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı gibi pek çok projede yer alan ya da yer alması istenen Türkiye transit ülke olarak hem siyasal hem de ekonomik açılardan önemli kazanımlar elde etmektedir.

BTC Ham Petrol Boru Hattı Projesi⁷⁰⁷, 21. Yüzyılın Enerji Projesi olarak temelleri 20. yüzyılın son yıllarında atılan, tamamlanması ve hizmete açılması 21. yüzyılın ilk yıllarında gerçekleşen bir petrol taşıma projesidir. Bu proje ile Azerbaycan petrollerinin boru hattıyla Gürcistan'a oradan Ceyhan terminaline, oradan da dünya pazarlarına ulaştırılması hedeflenmiştir. Bu güzergah ile Karadeniz ve Türk boğazları by-pass edilmiş, boğazlar trafiğinin yükü hafifletilmiş ve bu uygulama daha sonra yapılacak boru hatlarına da emsal teşkil etmiştir. Ayrıca Rusya,

⁷⁰⁵ Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan'ı buluşturan bir diğer proje de 3.07.2007 tarihi itibarıyla faaliyete açılan BTE (Bakü-Tiflis-Erzurum) Doğalgaz Boru Hattı Projesidir. Proje amacı Hazar denizinin Azerbaycan'a yakın kısmındaki Şahdeniz sahasından üretilen doğalgazın Gürcistan üzerinden Türkiye'ye ulaştırılmasıdır. Türkiye Azerbaycan ile 12.03.2001 tarihinde yaptığı antlaşmayla 15 yıllık doğalgaz alımı konusunda anlaşmıştır. Yılda 6,6 milyar metre³ doğalgaz ihracı hedeflenmektedir. Gökhan Bacık, "Turkey and Pipeline Politics", Turkish Studies, Vol. 7, No. 2, 1.06.2006, s. 299

⁷⁰⁶ Temelleri 7.02.2007 tarihinde Tiflis'te imzalanan Tiflis deklarasyonu ile atılan "Demirden Yeni İpek Yolu" Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Avrasya'da gerçekleştirilecek önemli projelerdendir. Projenin 2012 yılında tamamlanması öngörülmektedir. Ermenistan ile ilişkileri olmadığı için Avrupa-Asya demiryolu ağını kullanamayan Türkiye Orta Asya ile demiryolu taşımacılığını İran üzerinden gerçekleştirmektedir. Proje, Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan, Türkiye-Gürcistan ve Türkiye-Gürcistan-Rusya arasında farklı demiryolları ile bağı sağlamayı, ayrıca Çin ve Orta Asya'nın Hazar üzerinden Türkiye'ye bağlanmasını, Avrupa-Orta Asya bağlantısını, Rusya ve Ukrayna'nın Türkiye üzerinden Akdeniz ve Ortadoğuya bağlanmasını sağlayacaktır. Proje Ermenistan'ı devre dışı bırakmıştır. Ayrıntılar için bakınız. Hasan Kanbolat, "Türkiye'den Saakaşvili'ye Yardım Paketi", 28.11.2007, www.asam.org.tr, Hasan Kanbolat, "Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu Projesi: Kafkasya'da Demir İpek Yolu", Stratejik Analiz, Mart 2007

⁷⁰⁷ 1776 km uzunluktaki projenin 440 kilometresi Azerbaycan'dan, 260 kilometresi Gürcistan'dan ve 1076 kilometrelik bölümü Türkiye'den geçmektedir. Yıllık kapasitesi 50 milyon ton civarındadır. Hattın dolması için gerekli miktar 10 milyon tondur. Konsorsiyumdaki ortaklar ise; BP (İngiltere) %30, SOCAR (Azerbaycan) %25, UNOCAL (ABD) %8.9, Statoil (Norveç) %8.71, TPAO (Türkiye) %6.53, ENI (İtalya) %5, TotalFinaElf (Fransa) %5, Itochu (Japonya) %3.4, Inpex (Japonya) %2.5, ConocoPhillips (ABD) %2.5, Delta-Hess (ABD) %2.36.

İran ve Ermenistan hattın dışında bırakılarak, hat “Batı menşeli” bir etikete sahip olmuştur. BTC’nin temelleri 1993 yılına dayanmaktadır. 9 Mart 1993’te Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi SOCAR ile TPAO’nun Azerbaycan petrollerinin Bakü-Ceyhan boru hattıyla taşınmasına yönelik anlaşma imzalanmıştır. 20 Eylül 2004 tarihinde “Asrın Anlaşması” olarak bilinen ve Türkiye, ABD, Norveç, İngiltere ve Rusya şirketlerinin temsilcileri ile AIOC (Azerbaycan Uluslararası İşletim Şirketi) arasında imzalanan ortak kullanım antlaşması ile Azeri, Çırağ ve Güneşli petrol yataklarının işletilmesi konusunda mutabakata varılmıştır.⁷⁰⁸ Azeri petrollerinin taşınmasında gündeme gelen pek çok seçenek vardı. Bakü-Supsa ve Bakü-Novorosisk hatları erken üretim petrol hattı olarak kullanılmaktaydı. Rusya Bakü-Novorosisk’in “Ana İhraç Hattı” olarak kullanılmasını talep etmekteydi. Ancak Azerbaycan tarafının kararlı tutumu Bakü-Ceyhan hattının gerçekleşmesinde önemli rol oynamıştır.⁷⁰⁹ Müzakere sürecinin en önemli gelişmelerinden biri de sürece Gürcistan’ın dâhil edilmesi ve hattın Tiflis’ten geçirilmesidir.⁷¹⁰ Bakü-Supsa erken üretim hattının kullanıma girmesi Azerbaycan-Gürcistan arasındaki ilişkilerin gelişmesine etki etmiştir. 13 Temmuz 2006 tarihinde ise BTC Ana İhraç Boru Hattının son durağı olan Ceyhan’daki Haydar Aliyev Petrol Terminalinin açılmasıyla BTC projesi tamamlanmıştır.⁷¹¹

16 Haziran 2006 tarihinde Kazakistan BTC petrol boru hattına katılmıştır. Kazak ham petrolü tankerlerle Hazar Denizinden Bakü’ye oradan da BTC hattına bağlanmış, Kasım 2008 itibariyle Ceyhan’a pompalanmaya başlamıştır.⁷¹² Bu proje Trans-Hazar Doğalgaz Boru hattına paralel olarak çekilen petrol boru hattıdır. Buna

⁷⁰⁸ Oleg A.Kolobov-Aleksandr A.Kornilov, Fatih Özbay, *Çağdaş Türk-Rus İlişkileri Sorunlar ve İşbirliği Alanları 1992 -2005*, TASAM Yayınları, İstanbul, 2006, s. 181

⁷⁰⁹ Haydar Aliyev: “Konsorsiyum, bizim için siyaset değil, ticaret ve kâr önemli, Bakü-Ceyhan pahalıya mal olur diyor. Fakat biz de diyoruz ki, bizim için siyaset, ticaretten önde gelir. Son kararı da biz veririz. Hazar’dan çıkan petrol Bakü-Tiflis-Ceyhan ile gidecektir”. Araz Aslanlı, “Yüzyılın Enerji Projesi Tamamlandı”, Cumhuriyet Strateji Eki, 10.07.2006

⁷¹⁰ Özdem Sanberk-Pars Kutay, “Yüzyılın Projesi İle Türkiye Gücüne Güç Katacak”, 12.07.2006, <http://www.turksam.org.tr/yazilar.asp?kat=27&yazi=972>

⁷¹¹ 25.05.2005 tarihinde Bakü’de Merkezi Azeri petrol yatağında üretilen petrolün Sengeçal Terminalinden BTC’ye doldurulmaya başlanmasıyla ilgili tören yapılmıştır. 12.10.2005 tarihinde BTC petrolünün Gürcistan’a gelişi sebebiyle Gardaban kentinde tören düzenlenmiştir. 28.05.2006 tarihinde, BTC’ye doldurulan petrol Ceyhan limanına ulaşmıştır. 4.06.2006 tarihinde gelen ilk petrol Ceyhan’da tankerlere yüklenmiştir. Araz Aslanlı “Altın Zincir BTC’nin Öyküsü,Yüzyılın Enerji Projesi Tamamlandı”, Cumhuriyet Strateji Eki, 10.07.2006

⁷¹² “Türkiye’nin Enerji Stratejisi”, a.g.m.

göre günde 500.000 varil Kazak petrolü Hazar denizinin kuzeyinde yer alan Aktau'dan tankerlere yüklenerek Bakü'ye oradan da Türkiye'ye boru hattıyla ulaştırılacaktır. Trans-Hazar Doğalgaz Boru Hattı'nın diğer güzergâhı ise Türkmenistan-Türkiye-Avrupa şeklindedir.⁷¹³ Bu güzergâh Rusya ve İran'ı devre dışı bırakmaktadır.

Türkiye jeopolitik konumunun sunduğu avantaj ile dünya enerji politikalarına yön veren aktörlerden biri haline gelmiştir. Enerji kaynaklarının kontrol altına alınması hususu küresel güçlerin hegemonya mücadelesinde öncelik verdikleri konulardandır. ABD'nin Irak'a niçin müdahale ettiği unutulmamalıdır. Burada Türkiye açısından dikkat edilmesi gereken Türkiye'nin yalnızca transit ülke olarak kalmaması, aynı zamanda aldığı enerjiyi satabilmesidir. Bu başarılırsa hem ekonomik açıdan Türkiye'nin yararına olur hem de uluslararası enerji politikalarında Türkiye başat aktörlerden biri haline gelir.

4.2. Türkiye'nin Gürcistan Politikası

4.2.1. Türkiye-Gürcistan İlişkileri

4.2.1.1. Türkiye-Gürcistan Siyasi İlişkileri

“Ankara Hükümeti'nin görmek istediği yegâne şey Gürcistan'ın bağımsız ve güçlü olmasıdır. Ankara Hükümeti ile Gürcistan ilişkileri temelde bu iki yaklaşım içinde belirlenecektir”. (Ankara Hükümeti Temsilcisi Albay Kazım Bey – Tiflis, 1920)⁷¹⁴

Türkiye, SSCB'nin dağılmasının ardından 9 Nisan 1991'de bağımsızlığını ilan eden Gürcistan'ı, 16 Aralık 1991 tarihinde tanımıştır. Türkiye aynı zamanda

⁷¹³ Pınar İpek, “The Aftermath of Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Challenges Ahead for Turkey”, *Perceptions*, Spring 2006, s.4

⁷¹⁴ Türkiye-Gürcistan ilişkileri Türkiye Cumhuriyeti kurulmadığı ama onu kuran kadroların işbaşında bulunduğu 1920'li yıllara dayanmaktadır. Ankara hükümetinin Gürcistan'a yönelik politikaları 1918'de bağımsızlığını kazanmış ve güvenlik kaygıları olan Gürcistan için önemli ve dostça bir adımdı. Ankara hükümetinin Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey Aralık 1920'de Tiflis'e gitmiş, Büyük Millet Meclisi de 5.02.1921 tarihinde Gürcistan'ı tanıyan kararı almıştır. Ancak Kızıl Ordu'nun Gürcistan'ı işgali sonrası, 25.02.1921 tarihinde Tiflis'te Sovyet yönetimi kurulmuştur. Selçuk Çolakoğlu, “Türkiye'nin Gürcistan Politikası”, *Cumhuriyetimizin 75. Yılına Armağan* (1999), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, No.8

Gürcistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devlettir. İki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması için 21 Mayıs 1992 tarihinde protokol imzalanmıştır.⁷¹⁵ Türkiye'nin diplomatik misyonları Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te Büyükelçilik, Batum'da ise Başkonsolosluk düzeyinde Türkiye'yi temsil etmektedir. Gürcistan'ın ise Ankara'da Büyükelçiliği, İstanbul ve Trabzon'da Başkonsoloslukları vardır.

Türkiye-Gürcistan ilişkileri kurulduğu ilk günden beri dostluk ve işbirliği temelinde, eşit düzeyde egemen iki devlet ilişkisi şeklinde tezahür etmektedir. Girişteki alıntıdan net bir şekilde anlaşılacağı üzere, 1920'li yıllardan günümüze kadar Türkiye'nin Gürcistan'ın bağımsız olmasına dair bakış açısı hiç değişmemiş ve devlet politikası olarak yerleşmiştir. Ancak Gürcistan'ın tarihten gelen negatif bir Türkiye ve Osmanlı devleti algısı vardır. Rusya'nın Türkiye'yi Gürcülere uzun yıllar tehdit unsuru olarak göstermesi bu bilincin oluşumuna katkı yapmıştır.⁷¹⁶ Gürcistan'ın Türkiye'den toprak bütünlüğünü tehdit etmeyeceğine dair güvence hissetmesi bağımsızlığını ilanının ardından iki devlet arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla mümkün olmuştur. Türkiye Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün ve ulus-devlet anlayışının sürdürülebilir olmasından yanadır. Transkafkasya'da istikrar ve barışın sağlanması Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasının temel amaçlarından. Gürcistan da bu bağlamda Türkiye'nin işbirliği içerisinde olduğu bir devlettir. Pek çok alanda gelişme gösteren Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin temel amacı iki tarafın da yararına olacak biçimde ilişkilerin çok boyutlu hale getirilmesidir.

Türkiye, Gürcistan içerisinde yer alan ve yıllardır çözilemeyen Güney Osetya ve Abhazya sorunlarının Gürcistan toprak bütünlüğü içerisinde çözülmesinden yanadır. Türkiye'nin Acaristan üzerinde Kars ve Moskova Antlaşmaları'ndan doğan garantörlük hakkı vardır. Türkiye, Acaristan'ın özerk statüsünün devamının ve sınırlarının değişmezliğinin koruyucusu durumundadır. Bunun dışında Türkiye, Stalin döneminde Gürcistan içindeki topraklarından sürülen Ahıska Türkleri'nin vatanlarına dönüşleri konusundaki gelişmeleri dikkatle izlemektedir. Türkiye bu konuda Gürcistan'ın Avrupa Konseyi'ne verdiği taahhütleri yerine getirerek, Ahıska Türkleri'nin Gürcistan'a sağlıklı bir şekilde dönüşlerinin

⁷¹⁵ <http://www.tiflis.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=511>

⁷¹⁶ Yelda Demirağ, "Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 2, Sayı 7, Güz 2005, s.126

gerçekleştirmesini istemektedir.

Gürcistan Azerbaycan ile birlikte Türkiye için Transkafkasya'daki iki kilit ülkeden biridir. Jeopolitik konumu itibariyle bölgenin en önemli aktörlerinden biridir. Orta Asya ile Türkiye'yi dolaylı olarak da Batıyı birbirine bağlayan önemli bir köprüdür. Coğrafi konumunun bu kadar önemli olması Türkiye'nin Gürcistan'a ilgi göstermesi için başlı başına bir nedendir. Siyasal, ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel açılardan Gürcistan Türkiye'nin doğuya açılan kapısıdır. Türkiye açısından Gürcistan eğer, müttefik olunursa Rusya'ya karşı hem dengeleyici bir unsur hem de stratejik bir üstür. Gürcistan ile iyi ilişkiler, bölge siyasetinde etkinlik kurmak; bu bağlamda Ermenistan, Azerbaycan hatta İran'ı kontrol etmek, enerji anlaşmaları ve bölgeden geçen boru hatları projelerinde yer almak gibi amaçlara hizmet eder. Gürcistan açısından ise Türkiye, Batıya açılan kapıdır. Türkiye, Gürcistan'ın uluslararası örgütlere girmesinde destekçisi ve uluslararası çıkarlarının korunmasında ve dünyaya açılmasında yardımcı olan dost komşu ülkedir. Ayrıca siyasal, ekonomik ve askeri gelişiminde de önemli rol oynayan partneridir. Gürcistan da Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemektedir ve NATO üyesi, AB üye adayı Türkiye ile sınır komşusu olmaktan dolayı hoşnuttur. Dolayısıyla Gürcistan'ın dış politika rotasını Batıya yöneltmiş olması Türkiye ile Gürcistan'ı birbirine yaklaştıran bir nedendir.

Karmaşık etnik yapısından dolayı yaşadığı iç çatışmalar, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar ve büyük komşu Rusya Federasyonu'nun baskısını yanı başında hissetmesi gibi pek çok etken Gürcistan'ın tipik bir Transkafkasya ülkesi olduğunu göstermektedir. Gürcistan'ı Transkafkasya'nın tüm özelliklerini olmasa da pek çok özelliğini yansıtan bir ayna olarak nitelendirmemiz mümkündür. Gürcistan bu özelliklerinden ötürü ciddi bir güvenlik sorunsalı yaşamaktadır. Özellikle yanı başında Rusya'nın varlığı bu durumu daha da önemli kılmaktadır. Gürcistan, potansiyel saldırgan görüntüsü veren Rusya'nın askeri meziyetlerini dengeleyebilmek için çalışmalarını sürdürmektedir. Bunun için ekonomik ve askeri gücünü arttırmakta, silahlanmaktadır. Ayrıca Euro-Atlantik örgüt ve ittifaklara girmeye çalışmaktadır. Kollektif güvenlik emniyeti içerisine girerek, Rusya'nın revizyonist politikalarına karşı caydırıcı bir koz elde etmek istemektedir. Ayrıca bir devlet olarak kendi güvenliğini kendisinin sağlayabileceği mesajını Rusya'ya vermek

istemektedir.

Gürcistan henüz SSCB içerisindeyken, Türkiye-Gürcistan ilişkileri 1989 yılında Sarp sınır kapısının⁷¹⁷ açılmasıyla başlamıştır. SSCB yıkılmadan, ilk kez bir Varşova Paktı üyesiyle NATO üyesinin arasındaki kapılar açılmıştır. Bunun ardından Türkiye'nin bağımsız Gürcistan'ı resmî olarak ilk tanıyan⁷¹⁸ Batı bloğu ülkesi olmasına şaşırmamak gerekir. Türkiye-Gürcistan arasındaki diplomatik ilişkiler 21 Mayıs 1992 tarihinde dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in Tiflis ziyareti sırasında imzalanan protokolle başlamıştır. Bunu takiben Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 30 Temmuz 1992'de Gürcistan'ı ilk ziyaret eden devlet başkanı olarak gittiği Gürcistan'da Edvard Shevardnadze ile “*Dostluk ve İyi Komşuluk*” antlaşmasını imzalamıştır.⁷¹⁹ İki devlet arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasından itibaren gerçekleşen üst düzey ziyaretlerin sıklığı iki devlet arasındaki siyasal ilişkilerin gelişmişlik düzeyini göstermektedir. 1992 yılındaki olumlu başlangıca rağmen Gürcistan'ın bağımsızlığının ilk yıllarında Abhazya ve Güney Osetya sorunlarına yoğunlaşmak zorunda kalması, Türkiye'nin ise Kafkasya politikasında ağırlığı Dağlık Karabağ ve Azerbaycan üzerine vermesi, ardından Rusya'nın ilan ettiği “*Yakın Çevre Doktrini*” ile bölgede tekrar etkinliğini arttırma çabasına girmesi Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin 1994 yılına kadar duraklamasını sağlamıştır.⁷²⁰ Ancak geçen zaman Türkiye'nin bölge politikasında Gürcistan'ın önemini kavramasına yardımcı olmuştur. 13 Ocak 1994 tarihinde Shevardnadze Türkiye ziyareti sırasında bir dizi anlaşma imzalamış, bu ziyaretle Türkiye ile sağlam ilişkiler kurduğunu bir

⁷¹⁷ Sarp sınır kapısı Karadeniz kıyısında Türkiye ile Gürcistan arasındaki sınır kapısıdır. Adını Sarp köyünden alır. Hopa kasabasının 15 km doğusunda yer alan Sarp sınır kapısı Gürcistan'a açılan bir kapı olmanın yanı sıra, bütün Kafkasya'ya ve Orta Asya ülkelerine açılan karayolu üzerindeki sınır kapısı olarak da önemlidir. TRT televizyonunun yayını ve büyük törenlerle açılan kapıdan ilk olarak Türk tır şoförü Sinan Dağdelen geçmiştir. Bu kapı uzun yıllar boyunca Türkiye ile SSCB arasında ticaretin gerçekleştirildiği geçiş noktası olmuştur.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sarp_S%C4%B1n%C4%B1r_Kap%C4%B1s%C4%B1

⁷¹⁸ Gürcistan'ı ilk tanıyan devlet ise Ağustos 1991'de Romanya olmuştur.

⁷¹⁹ 15 maddeden oluşan ve giriş bölümünde her iki ülkenin birbirlerinin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı ile sınır dokunulmazlığı ve içişlerine karışmama ilkelerine dayanarak aralarındaki ilişkilerin daha da güçlendirilmesi arzusu ile taraflar ayrıca 13.10.1921 tarihli Kars antlaşmasıyla başlayan ve bugüne kadar iki ülke arasında imzalanmış bulunan antlaşma ve antlaşmalara bağlılıklarını teyit etmişlerdir. İki ülke Kars Antlaşmasının iki ülke arasındaki sınırları geri dönülemez bir şekilde tespit ettiğini ve antlaşma hükümlerine riayet edeceklerini onaylamışlardır. Mert, a.g.e., s. 280. Süleyman Demirel ayrıca iç savaştan dolayı ekonomik sıkıntı içinde olan Gürcistan'a bir uçak ilaç ve gıda yardımı götürmüş, 50 bin ton buğday yardımı yapmış ve Gürcistan'a 50 milyon dolarlık kredi sağlamıştır.

⁷²⁰ Demirağ, a.g.m., Güz 2005, s.128

nevi teyit etmiş ve Türkiye ile iyi ilişkiler tesis ederek Gürcistan'ı uluslararası platforma taşımayı amaçlamıştır.⁷²¹ Shevardnadze ülke güvenliğini düşünerek Mart 1994'te BDT üyeliğini kabul ederek Rusya'yı⁷²² rahatlatmış, aynı ayın sonunda NATO'nun BİO (Barış İçin Ortaklık) programına katılmıştır.⁷²³ Gürcistan'ın BDT üyeliği, separatizm faktörüyle mücadelesi açısından önem taşımaktaydı. Bu örnek siyasal tecrübeye sahip Shevardnadze'nin Batı-Rusya dengelerini iyi analiz edeceğinin ve iktidarı boyunca ülkesinin menfaatleri doğrultusunda bu dengeyi koruyacağını bir işarettir. Ancak aynı ay içerisinde hem BDT'ye dahil olup hem de BİO programına katılması tezat gibi görünse de bu durum Gürcistan'ın çok taraflı diplomasi anlayışının ürünüdür. 1995-1997 arası iki ülke arası karşılıklı ziyaretler (Tansu Çiller'in Tiflis ziyareti, Shevardnadze'nin Türkiye ziyareti ve Demirel'in Tiflis ziyareti) şeklinde geçmiştir. 1997-1998 yıllarında ise Gürcistan'ın BTC projesine desteğini arttırmasına paralel olarak ilişkiler gelişmiştir. Shevardnadze'nin bu projeye sıcak bakması Kremlin tarafınca hoş karşılanmamış ve Shevardnadze 1998 yılında ikinci kez suikast girişimine maruz kalmıştır.⁷²⁴ Süleyman Demirel 15 Ocak 2000 tarihinde Tiflis'i ziyaret etmiş bu ziyaret esnasında 1999 sonunda AGİT İstanbul Zirvesi'nde ortaya atılan "*Kafkas İstikrar Paktı*"⁷²⁵ düşüncesini

⁷²¹ Ali Faik Demir, Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya, Bağlam Yayınları, 2003, s. 125

⁷²² 1994 yılı itibariyle Rusya'nın Transkafkasya politikasını üç ayrı boyutun kombinasyonu olarak ele almak mümkündür. 1-) Rusya'nın Bölgeye İlişkin Güvenlik Politikası. 2-) Rusya'nın Bölgeye Yönelik Dış Ekonomik Politikası. 3-) Rusya'nın Bölgesel İşbirliğine Yönelik Politikası. İşyar, a.g.e., Mart 2004, ss. 499-501

⁷²³ Demir, a.g.e., 2003, s. 125

⁷²⁴ Demirağ, a.g.m., Güz 2005, s.134

⁷²⁵ Demirel Kafkas İstikrar Paktı fikrini Balkanlarda kurulan Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı'ndan esinlenerek sunmuştur. Demirel: Bilhassa Kafkasya'daki üç devlet (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan), mutlaka himayeye ve yardıma muhtaçtır. Aksi halde bunların ayakta durması zorlaşır, hele birbirleriyle ihtilaflı halde iken, kaynaklarını bu ihtilaflara tüketirlerken bu devletlerin yönetimleri fevkalade zorlanacaktır ve iç kargaşalardan kurtulamayacaktır. Onun içindir ki bu üç devlet ile, Türkiye ve Rusya'yı içine alan, aynı Sarajevo'da yaptığımız gibi bir pakt Kafkaslar'da yapılmasını önerdim. Bunun gayesi, bu ülkelerin arasındaki meseleleri bu zemine çekmek, bu zeminde bir taraftan işbirliği meydana getirirken, bir taraftan da ekonomik ve diğer münasebetleri güçlendirmektir. Bunu ilk 1999 Kasım'ında AGİT toplantısında dile getirdiğimde, Avrupalılar önceliklerinin Balkanlar olduğunu söyledi. Ben de onlara Balkanlar ile Kafkaslar'ın eşdeğer olduğunu, bir gün Kafkaslar meselesinin onlar için Balkanlar'dan daha zor bir mesele haline geleceğini belirttim. "Demirel Türkiye'nin Kafkas Politikasını Değerlendirdi: Türkiye Doğru Yaptı", 28.08.2008, <http://www.haberler.com/demirel-turkiye-nin-kafkas-politikasini-haberi/>. İstikrar paktları ile ilgili bakınız. Michael Emerson, "On the Forming and Reforming of Stability Pacts: From Balkans to the Caucasus", CEPS Policy Brief, No 4, <http://www.ceps.be/index3.php>, Mustafa Aydın, "Kafkasya'da İstikrar Arayışları" kutusu, Der: Baskın Oran a.g.e., ss. 418-419, Sergiu Celac "Prospects of a Stability Pact for the Caucasus", Caucasian

Shevardnadze ile ele almış, Shevardnadze bunu tarihi bir fırsat olarak görmüş; Demirel Türkiye'ye dönüşünde 12 devlet başkanına konuyla ilgili bir mektup göndermiştir.⁷²⁶ “Rus-Gürcü ilişkilerinin gerginleştiği ve Rusya'nın yeni askeri doktrinini açıkladığı döneme denk gelen bu öneri, Batı medyasında ABD'nin Türkiye aracılığıyla Transkafkasya'da Rusya'ya karşı yaptığı bir hamle olarak değerlendirilmiştir.”⁷²⁷ Bu değerlendirme ne derece doğrudur? Demirel'in mektup yolladığı ülkeler arasında Rusya da vardır. Paktın bölgede Rusya karşıtlığında kurulması düşünülüyse, Rusya niçin kendisine karşı oluşturulacak bir pakt konusunda bilgilendirilmiştir? Rusya'nın Transkafkasya'da etkisini sınırlayacak oluşumlara sıcak bakmayacağı realitesi, bölgenin istikrarsız yapısı ve bölgenin mütemadiyen değişen gündemi gibi faktörler bu paktın hayat geçirilmesine engel olmuştur. Pakt, Rusya dikkate alınmadan politika üretmenin imkânsız olduğu bir coğrafyada ölü doğmuştur. Bu aynı zamanda her devletin güvenlik ihtiyacının birbirine uymadığının bir örneğidir. Zira Türkiye açısından bölgede bir pakt kurulması Türkiye'nin çıkarlarına ve güvenlik ihtiyacına uygun iken, paktın kurulmaması Rus çıkarlarına uygundu. Ekim 2001 tarihinde Shevardnadze'nin ABD'de Gürcistan'ı Rusya'nın güney kanadı değil, Türkiye'nin kuzey kanadı olarak nitelendirmesi Gürcistan'ın bugünkü dış politika rotasının nereye çevrili olduğunu görmek açısından önemlidir. Dahası 8 Kasım 2001 tarihinde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Gürcistan ziyaretinde Shevardnadze Türkiye ile ikili ilişkilerinin mükemmel düzeyde olduğunu belirtmiştir.⁷²⁸ 28-30 Nisan 2002 tarihleri arasında ise Trabzon'da yapılan zirvede Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan arasında “*Terörizm, Organize Suçlar ve Diğer Suçlarla Mücadele Antlaşması*” imzalanmış, petrol ve doğalgaz hatlarının güvenli geçişine yönelik iyi niyet beyanları verilmiştir.

Regional Studies, Volume 5, Issue 1&2, 2000, Michael Emerson, “Approaches to the Stabilization of the Caucasus”, Caucasian Regional Studies, Volume 5, Issue 1&2, 2000

⁷²⁶ Demir, a.g.e., 2003, s. 126

⁷²⁷ Demirağ, a.g.m., Güz 2005, s.137

⁷²⁸ Sezer, “Bu bölgede yaşanan istikrarsızlıklar göz önüne alındığında güçlü bir Gürcistan'a duyulan gereksinim daha da ön plana çıkmaktadır. Türkiye komşusu ve yakın dostu Gürcistan'ın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünün koruyup güçlenmesini başından beri desteklemektedir.” Shevardnadze-Sezer görüşmesinde ayrıca KEİÖ, Avrasya Koridorunun oluşturulması, Büyük İpek yolunun canlandırılması ve Hazar enerji kaynaklarının dünya pazarına ulaştırılması gibi konuları görüşmüştür. “Güçlü Bir Gürcistan'ı Destekliyoruz”, Hürriyet Gazetesi, 8.11.2001, “Gürcistan: Türkiye Bir Numaralı Ortağımız”, Hürriyet Gazetesi, 11.11.2001

Azerbaycan lideri Haydar Aliyev zirveyi “*Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan arasında doğu-batı koridorunun güvenliğinin sağlanmasında üçlü işbirliğinin temellerinin atıldı*” şeklinde değerlendirmiştir.⁷²⁹ 18 Eylül 2002 tarihinde ise BTC Petrol Boru Hattının inşaatının başlaması sebebiyle Bakü’de yapılan temel atma töreninde Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan liderleri tekrar bir araya gelmiştir.⁷³⁰ Türkiye 2003 sonlarında Gürcistan’da gerçekleşen Kadife Devrim ile bu bağlamda Shevardnadze’nin görevinden ayrıldığı⁷³¹ ve Ocak 2004’teki Cumhurbaşkanlığı seçimini Mikhail Saakaşvili’nin kazandığı süreç boyunca gerçekleşen olaylara yönelik net bir Gürcistan politikası sergilememiştir. Bunda İstanbul’da düzenlenen terörist saldırıları, Türkiye’nin AB süreci ve KKTC’deki seçimlerden dolayı oluşan yoğun gündemin de etkili olduğu söylenebilir.⁷³² Mikhail Saakaşvili yönetiminin Shevardnadze döneminden miras kalan iyi düzeydeki Türkiye-Gürcistan ilişkilerini temel alarak, iki ülke ilişkilerini geliştirdiği söylenebilir. 20 Mayıs 2004 tarihinde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in davetiyle Ankara’yı ziyaret eden Mikhail Saakaşvili Türkiye’nin hukuki açıdan garantörü olduğu Acaristan sorunun çözümünde sergilediği tavırla Gürcistan’ın gerçek dostu olduğunu kanıtladığını belirtmiş, ziyaret esnasında da Türk yatırımcıların Acaristan’a yatırımlarını beklediklerini söylemiştir. Saakaşvili-Sezer görüşmesinde iyi durumdaki ikili ilişkiler siyasi ve askeri alanda ele alınmış ayrıca enerji konusunda BTC Petrol Boru Hattı ile BTE Doğalgaz Boru Hattı projelerinden bahsedilmiştir.⁷³³ 12 Ağustos 2004 tarihinde Başbakan Tayyip Erdoğan’ın Gürcistan ziyareti gerçekleşmiştir. Ziyaret çerçevesinde Gürcü meslektaşları Zhurab Zhvania ve Cumhurbaşkanı Mikhail Saakaşvili ile bir araya gelen Erdoğan, iki ülke ilişkileri, bölgesel sorunlar kapsamında Güney Osetya bölgesinde yükselen gerilimin barışçıl yollarla sağlanması ile Türk işadamlarının Gürcistan’daki yatırımları gibi konular gündeme gelmiş,

⁷²⁹ “Cumhurbaşkanları Yeni Döneme İşaret Etti”, Hürriyet Gazetesi, 29.04.2002,

⁷³⁰ “Sezer: Tarihi İpek Yolu Canlandırılıyor”, Hürriyet Gazetesi, 18.09.2002,

⁷³¹ Thomas De Waal-Margarita Akhvlediani, “Shevardnadze: A Bitter Resignation”, War and Peace In The Caucasus, 100 Selected Articles from IWPR’s Caucasus Report Service, Georgia Alert No 6, 1.02.2003, ss.152-153

⁷³² Demirağ, a.g.m., Güz 2005, s.139

⁷³³ “Gürcistan Devlet Başkanı Geliyor”, Hürriyet Gazetesi, 19.05.2004, “Saakaşvili’den Acara’ya Yatırım Çağrısı”, Hürriyet Gazetesi, 20.05.2004

Erdoğan Sarp Sınır Kapısı ve Kabuleti Tünelinde incelemelerde bulunmuştur.⁷³⁴ 4 Ekim 2005 tarihinde ise Gürcistan Başbakanı Zhurab Nogaideli'nin Ankara ziyareti gerçekleşmiştir. Görüşmelerde ticari, ekonomik, askeri ve kültürel ilişkilerin ele alındığı ve 'Hava Ulaştırması' ve 'Borçların Ertelenmesi' antlaşmaları imzalanmıştır.⁷³⁵ 14 Mart 2006 tarihinde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Gürcistan ziyareti gerçekleşmiştir.⁷³⁶ 18 Aralık 2006 tarihinde Mikhail Saakaşvili ve yanındaki heyet ekonomi ağırlıklı bir gündem görüşmek üzere Ankara'ya 3 günlük bir ziyarete yapmışlardır. Ziyaret esnasında siyasi ilişkiler, bölgesel gelişmeler, Şahdeniz projesinden 2007 yılında üretilecek doğalgazın paylaşımı ve Gürcistan'daki Türk firmalarının faaliyetleri gibi konular görüşülmüştür.⁷³⁷

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül 21 Kasım 2007 tarihinde BTK Demiryolunun Gürcistan bölümündeki temel atma törenine katılmak üzere Gürcistan'a gitmiştir.⁷³⁸ 7 Ağustos 2008 tarihinde Gürcistan'ın Güney Osetya'yı egemenlik altına almak için yaptığı harekât sonrası ortaya çıkan 5 Gün Savaşı'nda Türkiye Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu belirtmiştir. Başbakan Erdoğan hem Gürcistan lideri Mikhail Saakaşvili ile hem de Rusya lideri Dmitri Medvedev ve Başbakan Vladimir Putin ile temaslarda bulunmuş ve bölgede güvenliğin tesisi için "*Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Platformu*" kurulması yönündeki fikrini ortaya atmıştır. Erdoğan'ın bu girişimi bölge devletlerince olumlu karşılsansa da fiiliyata geçirilememiştir. Zira Transkafkasya'da istikrarın sağlanması konusunda devletler arasında bir konsensus yoktu. Her devlet kendi çıkarlarına göre hareket etmekteydi. Rusya hem Transkafkasya'nın statükosunu başarılı ve hesaplanmış bir hareketle yıkmış ve hem de bunu; varsayılan İstikrar Paketi'nin en önemli üye ülkelerinden Gürcistan'ı mağlup ederek gerçekleştirmiştir.⁷³⁹ Ermenistan'ın da mevcut statükodan memnun olduğu (Dağlık Karabağ örneği) ve tıpkı müttefeki Rusya gibi bölgede istikrardan ziyade istikrarsızlıktan beslendiği söylenebilir. Paktin hayata geçirilmesi için itici güç olması beklenen ABD ve AB de bu konuda pasif kalmıştır. Daha çok ateşkesin

⁷³⁴ "Erdoğan Tiflis'e Sorunları Barış Yoluyla Çözün Mesajı Götürüyor", Zaman Gazetesi, 11.08.2004

⁷³⁵ "Erdoğan: Komşumuzun Huzuru Bizim Huzurumuzdur", Zaman Gazetesi, 5.10.2005

⁷³⁶ "Cumhurbaşkanı Sezer Gürcistan'a Gitti", Zaman Gazetesi, 14.03.2006

⁷³⁷ "Gürcistan Cumhurbaşkanı Türkiye'de", Zaman Gazetesi, 19.12.2006

⁷³⁸ "Gül: BTK Asya ile Avrupa'yı Birleştirecek", Zaman Gazetesi, 20.11.2007

⁷³⁹ Michael A.Reynolds, "Turkey's Troubles in the Caucasus", Insight Turkey, Vol 10, No 4, 2008

gerçekleşmesi ve barış süreciyle ilgilenen bu ikili inisiyatif almaktan kaçınmıştır. Transkafkasya'nın ikinci kutbu olan ABD'nin bu konuda ağırlığını koymak istememesinin belli nedenleri olabilir. Hem bölgede Rusya ile olan güç dengesinin bozulmasından çekinmiş hem de İran konusunda herhangi bir yaptırım söz konusu olduğunda Rusya'nın desteğini kaybetmek istememiş olabilir.

4.2.1.2. Türkiye-Gürcistan Ekonomik İlişkileri

Türkiye-Gürcistan ekonomik ilişkilerinin temel hukuki çerçevesini 1992 tarihli *“Ticaret ve Ekonomik İşbirliği”*, *“Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması”* ve *“Uluslararası Karayolları Taşımacılığı” Antlaşmaları* oluşturmaktadır. Bunun dışında 15 Eylül 2005 tarihinde *“Karma Ekonomik Komisyon IV. Dönem Toplantısı Protokolü”*, 28 Ocak 2005 tarihinde *“Türkiye ile Gürcistan Gümrükleri Arasında İşbirliği Antlaşması”*, 21 Kasım 2007 tarihinde ise *“Serbest Ticaret Antlaşması”* ile *“Çifte Vergilenmeyi Önleme Antlaşması”* imzalanmıştır. İki ülke arası ekonomik ilişkiler son yıllarda Gürcistan'ın ekonomisindeki gelişime ve ülkedeki yatırım ortamının iyileşmesine paralel olarak artmıştır.⁷⁴⁰

1995-2002 yılları arasında Türkiye-Gürcistan ekonomik-ticari ilişkileri inişli çıkışlı bir seviyede gitmiştir. 1995 yılı itibariyle 118 milyon Dolar civarında olan ikili ticaret hacmi, 2002 yılında 241 milyon Dolardı. 2002 yılından itibaren sürekli artan ikili ticaret hacmi, 2003 yılında 426 milyon Dolar, 2006 yılında 756 milyon Dolar, 2008 yılında ise savaş olmasına karşın 1,5 milyar Dolar civarına erişmiştir. 2009'un ilk 5 ayında da bu oran 418 milyon Dolar civarındadır. Gürcistan ihracatının %32'sini, ithalatının %16'sını Türkiye ile yaparken, Türkiye ihracatının %0.75'ini, ithalatının %0.26'sını Gürcistan ile yapmaktadır. Türkiye'nin Gürcistan'a yaptığı ihracatın %76.8'ini sanayi ürünleri (plastik ürünler, makine-tehizat, elektrikli aletler), %12.5'ini madenler, %8'ini tarım ürünleri oluşturmaktadır. Türkiye'nin Gürcistan'dan yaptığı ithalatın % 80'ini maden ürünleri (petrol ürünleri), %17'sini

⁷⁴⁰ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı Ülke Profilleri-Gürcistan <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Gurcistan.doc>

sanayi ürünleri (hurda metal), %3'ünü tarım ürünleri oluşturmaktadır.⁷⁴¹

Türkiye-Gürcistan arasındaki ekonomik ilişkiler 2002 yılı sonrası gelişen bir ivme yakalasa da, yine de beklenen düzeyin altındadır. Bunun sebebi bağımsızlığı ilan etmesinin ardından Gürcistan'ın yeni bir siyasal ve ekonomik düzene kendini adapte etme çabasıdır. Bu bağlamda ülkede sosyal-siyasal ve ekonomik istikrarı sağlamak kolaylıkla mümkün olmamıştır. 2000'li yıllarda ülkede yatırım ve iş ortamının iyileşmesi, reformların gerçekleşmesi, yolsuzlukla mücadele Gürcistan'ı ekonomik olarak az da olsa rahatlatmıştır. 2008 yılındaki Güney Osetya savaşının istikrarı bozucu etkisi olabileceği ve yatırımcıları ülkeden kaçıracağı çekincesi hâkim olmuştur. Ancak savaş Türkiye-Gürcistan ekonomik ilişkilerini negatif yönde etkilememiş aksine ikili ticaret hacmi tarihin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. (1.5 milyar dolar). Eylül 2005'te Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen, Tiflis'teki Türkiye-Gürcistan Ticari-İşbirliği Seminerinde Türkiye-Gürcistan arasındaki ticari ilişkilerin istenilen düzeyde olmadığını belirtirken, *“3 yıllık sürenin sonunda Gürcistan ile iş hacminin 6 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmesini hedefliyoruz”* demiştir.⁷⁴²

Türkiye, Gürcistan'ın en önemli ticari partneri konumundadır. (Genel Dış ticaret hacmi içinde Türkiye %13.9 ile birinci, Ukrayna %10.4 ile ikinci, Rusya %9.8 ile üçüncü sıradadır). Gürcistan'da faaliyet gösteren 100'e yakın Türk firması içinde birkaç büyük firma dışında ağırlık KOBİ'lerdedir. Resmi rakamlara göre ülkedeki toplam Türk yatırımları 450 milyon Dolar iken, fiilen bunun 600 milyon Doları bulunduğu söylenmektedir. Bu toplamın büyük kısmı telekomünikasyon ve imalat sektörlerinde olmakla beraber, liman işletmeciliği, tekstil, su şişeleme ve bankacılık alanlarında da Türk yatırımları mevcuttur. Türk müteahhitleri bugüne kadar Gürcistan'da 70 civarında proje üstlenmiş ve bu projeler kapsamında 2007 verilerine göre 960 milyon Dolarlık bedel ödemiştir.⁷⁴³ Gürcü yöneticiler her fırsatta Türk yatırımcıları ülkesine davet etmekte, Cumhurbaşkanı'ndan, Başkonsolosla, Büyükelçiden Özerk Cumhuriyet Başbakanı'na kadar her kademedен yönetici bunu dile getirmektedir. Özellikle Gül Devrimi sonrası ülkede oluşan güven ortamının

⁷⁴¹ T. C. Dış Ticaret Müsteşarlığı Ülke Profilleri-Gürcistan, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Gurcistan.doc>

⁷⁴² “Tüzmen: Türkiye-Gürcistan İlişkileri İstenilen Seviyede Değil”, Zaman Gazetesi, 13.09.2005

⁷⁴³ DEİK, Gürcistan Ülke Bülteni, Ağustos 2008, ss.12, 17, 22

yarattığı pozitif havanın ülkeye yabancı sermaye çekme konusunda önemli bir fırsat olduğu düşüncesinden hareketle hemen her görüşmede ve toplantıda bu isteklerini dile getirmektedirler.⁷⁴⁴

23-25 Şubat 2009 tarihlerinde beraberindeki 150 kişilik heyetle iki ülke arasındaki ticaret hacmini arttırmak için Gürcistan'a giden Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen iki ülke ilişkilerine yaptığı katkıdan dolayı Mikhail Saakaşvili tarafından "Devlet Madalyası" ile ödüllendirilmiştir. Saakaşvili karşılıklı işbirliği anlayışı temelinde Türkiye-Gürcistan ekonomik-ticari ilişkilerinin son yıllarda önemli işlere imza attığını, iki ülke arası vize uygulamasının kaldırıldığını, Batum havaalanının ortak kullanıma açıldığını, BTC Petrol Boru Hattı, BTK Demiryolu projelerinin hayata geçtiğini, Sarp-Sarpi sınır kapılarının ortak kullanılacağını belirtmiştir.⁷⁴⁵ Ulaştırma hacminde de 2003 yılından beri büyük artış kaydedilmiş, Sarp Sınır Kapısından geçen tır sayısı 2003 yılında 23.974 iken bu sayı 2008 yılında 162.420'ye ulaşmıştır. İki ülke arası karayolu ulaşımının %88'i Sarp Sınır kapısı üzerinden, geri kalanı ise Türkgözü/Vale Sınır kapısından sağlanmaktadır.⁷⁴⁶

Türkiye 1992 yılında Gürcistan'a 50 milyon Dolarlık Eximbank kredisi ayırmıştır.⁷⁴⁷ 2003 yılı itibariyle ise Türk Eximbank Gürcistan'a 41.5 milyon Dolarlık kredi kullandırmıştır. Geri ödemede gecikme olması nedeniyle 1998 yılında bir Borç Erteleme Anlaşması imzalanmıştır. Gürcistan tarafı söz konusu anlaşmaya uygun olarak düzenli ödemelere başlamıştır.⁷⁴⁸

4.2.1.3. Türkiye-Gürcistan Askeri İlişkileri

Türkiye, Transkafkasya'da önemli bir müttefiki olarak gördüğü Gürcistan ile askeri ilişkilerini geliştirmektedir. Türk askeri yardımları Gürcistan'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün korunmasında yardımcı olmaktadır. Rusya-Türkiye-

⁷⁴⁴ "Varsholomidze, Türk İşadamlarını Gürcistan'a Yatırım Yapmaya Davet Etti", Zaman Gazetesi, 9.01.2006, "Sarp Sınır Kapısı Gürcistan'la İlişkileri Temsil Etmiyor", Zaman Gazetesi, 25.12.2005, Gogitidze: Gürcistan'ın Kalkınması İçin Türkiye'nin Yardımlarına İhtiyacımız Var", Zaman Gazetesi, 15.03.2005, Saakaşvili Türk Yatırımcılara İstikrar ve Güven Sözü Verdi", Zaman Gazetesi, 12.08.2004

⁷⁴⁵ "Tüzmen Gürcistan'dan Madalya İle Döndü", Zaman Gazetesi, 26.02.2009,

⁷⁴⁶ "Türkiye-Gürcistan Ekonomik İlişkileri", 30.03.2009, <http://www.tiflis.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=519>

⁷⁴⁷ Mürteza Hasanoğlu-Elnur Cemilli, *Güney Kafkasya'da ABD Politikası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 110

⁷⁴⁸ TİKA Gürcistan Ülke Raporu, s. 27

Ermenistan-Azerbaycan ve Karadeniz tarafından çevrelenen Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün muhafaza edilmesi hem Gürcistan'ın hem de bölge istikrarının yararına. Kuzeydoğusunda yer alan Gürcistan'ın güçlü olması⁷⁴⁹ Türkiye'nin doğu sınırlarının güvenliği açısından da önemlidir.

Bağımsızlığını ilan ettiği 1991 yılından itibaren Gürcistan içeride Güney Osetya, Abhazya, Acaristan, Cevahati ve Pankisi gibi sorunlarla uğraşmış, zaman zaman iç savaşa varan gelişmeler sonucu ciddi kayıplar vermiştir. Gürcistan ordusunun yeterli düzeyde olmaması sebebiyle, Gürcü askeri kuvvetlerinin yenilenmesi konusu da yine başka ülkelerin yardımı ve müdahalesiyle gerçekleşmektedir. ABD ve Türkiye özelinde NATO, Gürcistan'ın bu bakımdan güçlendirilmesi için çalışmalarını 1990'lı yılların ortalarından günümüze kadar sürdürmektedir. Gürcistan da NATO üyesi olmayı çok istemekte ve bu yönde kendisine çizilen plan doğrultusunda ilerlemektedir.⁷⁵⁰ Gürcü halkının çoğunluğu da NATO üyeliğine taraftardır. NATO güvenlik şemsiyesi altına girerek Gürcistan, dış tehditleri bertaraf etmek ve toprak bütünlüğünü garanti altına almayı istemektedir. Gürcistan'ın önceliği güvenliğini tek başına sağlayabilmektir.

Gürcistan bağımsızlığını elde ettiği halde, düzenli bir ordudan yoksundu. Ulusal ordu bağımsızlık sürecinde oluşmuş paramiliter güçlerden teşekkül etmişti.⁷⁵¹ Ayrıca gerek subay düzeyinde gerekse araç-mühimmat açısından Sovyet etkisinin gölgesi ordunun üzerindeydi. Söz konusu ordunun gücünü daha iyi anlayabilmek için Abhazya ve Güney Osetya ile 1990'lı yılların başında giriştiği mücadelelere bakmamız yeterlidir. Bunun dışında Rusya'nın da Gürcistan ile ilişkilerinin bozulması ve mütemadiyen Gürcistan toprak bütünlüğünü tehdit eden eylemlerde bulunması Gürcistan'ı sağlam bir ordu kurmaya itmiştir. Gürcistan bir taraftan ülkesi

⁷⁴⁹ Mustafa Kemal Atatürk'ten: "Bizi Gürcistan ile birleştiren yalnız sempati değil aynı zamanda hedeflerimizin bir olmasıdır. Bizim batıda güçlü düşmanımız var ve güçlü bir Doğuya ihtiyacımız var. Özellikle Kafkasya'ya. Kafkasya'da ise en önemli ulus olan Gürcülerin güçlü olmasına ihtiyacımız var. Bize güçlü bir Gürcistan lazım. Biz Kafkasya'nın diğer ülkelerinin de güçlü olabilmeleri için Gürcistan ile birlikte çaba sarfetmeliyiz". Çolakoğlu, a.g.e., 1999

⁷⁵⁰ Gürcistan'ın NATO ile ilişkileri için bakınız. "NATO's Relations With Georgia", http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm

⁷⁵¹ Kamil Ağacan, "Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri", Der: İdris Bal, *Türk Dış Politikası*, AGAM Yayınları, Ankara, 2006, s. 460

içinde yer alan Rus askeri üslerinin kaldırılması⁷⁵² için Rusya ile temaslarda bulunurken, diğer yandan da Rus etkisi olmayan yeni bir ordu kurulması için çalışmalara başlamıştır. Rusya'nın dışında Gürcistan'a bu konuda yardım edebilecek devlet Türkiye idi. NATO'nun en güçlü ikinci ordusuna sahip, dost devlet Türkiye ile askeri alanda yapılacak sıkı işbirliği hem ordunun gelişimini sağlayacak hem de Türkiye vasıtasıyla Gürcistan'ın NATO üyeliği gerçekleşecekti. Bunu ilk düşünen Gürcü lider Shevardnadze olmuştur.

Türkiye-Gürcistan arasında 4 Nisan 1996 tarihinde imzalanan “*Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Antlaşması*”, 14 Temmuz 1997 tarihinde imzalanan “*Askeri Eğitim İşbirliği Antlaşması*”, 4 Kasım 1998’de “*Savunma Sanayii İşbirliği Antlaşması*” ve Mart 1999’da “*5 yıl süreyle Gürcistan Silahlı Kuvvetlerine mali ve teknik yardım ile Gürcü askeri eğitim tesislerinin modernizasyonu ile ilgili iki antlaşma*” imzalanmıştır.⁷⁵³

“*Askeri eğitim antlaşmaları çerçevesinde Türkiye Gürcistan ordusunun NATO standartlarında yeniden teşkilatlanması, savaşma imkan ve kabiliyetlerinin kazandırılması ve artırılması, eğitilmiş personel ihtiyacının karşılanması, özel birlik ve diğer birliklerin yetiştirilmesi, teçhizatlarının karşılanmasına yönelmiştir. Bu amaçlara yönelik olarak NATO BİO Programı Eğitim Merkezi ve Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı okul ve yönetim merkezlerinde Gürcü personelin eğitilmesinin yanı sıra Tiflis’te Müşterek Harp Okulu; Kocori, Lilo ve Gori’de askeri eğitim merkezleri kurulmuş, ayrıca jandarma birliklerine ve sınır birliklerine yönelik eğitim faaliyetleri yürütülmüştür. [...]Tüm bunların dışında ordunun NATO standartlarında kurumsallaştırılması da Türkiye’nin görevleri arasındadır.*”⁷⁵⁴

⁷⁵² Gürcistan’da 4 adet Rus askeri üssü vardı. Bunlar Batum, Ahılkelek, Vaziani ve Gudauta üsleriydi. 1999 yılındaki AGİT İstanbul Zirvesinde alınan karara göre Rusya’nın Vaziani ve Gudauta üslerini 2 yıl içerisinde kapatması istenmiştir. Rusya bu karara uyarak söz konusu üslerden aldıkları silahları Ermenistan’ın Türkiye sınırındaki Gümrü üssüne taşımıştır. Diğer iki üssün kapanması konusunu ise Rusya ağırdan almıştır. Uzun baskılar sonucu Ahılkelek üssü Haziran 2007’de, Batum üssü ise Kasım 2007’de tamamen boşaltılmıştır. Rus askeri üslerinin Gürcistan’daki varlığı Gürcistan’ın NATO üyeliği önündeki en büyük engeldi.

⁷⁵³ Bilge Buttanrı, *Bölgesel Güç Karadeniz*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2004, s. 163, Selçuk Çolakoğlu, “Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, Stratejik Öngörü, Sayı 6, 2005

⁷⁵⁴ Ağacan, a.g.m., Ankara, 2006 s. 460

Gürcistan ordusu NATO ile entegrasyon çabaları dahilinde yurt dışında da önemli açılımlar yapmıştır. Kosova'daki Türk Tabur Görev Kuvveti'nin himayesinde Gürcü askerleri yer almıştır. Ayrıca Gürcistan ABD'nin Irak operasyonunda ABD'ye destek olmak için Irak'a asker yollamıştır. Bu ikinci örneği NATO-Gürcistan ilişkileri açısından değerlendirmemiz yanlış olur; zira, Irak çıkarması NATO'nun rol aldığı bir çıkarma değildir. Ancak ABD-Gürcistan ilişkilerini etkilediğinden, dolaylı yoldan NATO'yu etkileyebilir. Gürcistan bunun dışında Afganistan'a da asker göndererek NATO ile ilişkilerini geliştirmeyi planlanmaktadır. 17 Kasım 2009 tarihinde Afganistan'da Fransız Misyonuna bağlı Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (ISAF) bünyesinde görevlendirilecek Gürcistan Kara Kuvvetleri 2.Piyade Tugayı 23.Taburu'ndan 173 kişilik barış birliği bölgeye hareket etmiştir.⁷⁵⁵ ABD Başkanı Obama'nın Afganistan'a ek asker talebi üzerine Gürcistan'ın 2010 yılı itibarıyla 500 ila 900 arasında ek asker daha göndermesi bekleniyor.⁷⁵⁶

1997 yılındaki Tiflis ziyaretini gerçekleştiren Türk Genelkurmay heyetine Gürcü tarafınca Rus etkisini kırmak adına "*Karadeniz Barış Gücü Taburu*" kurulması ve bu çerçevede Türk askerlerine Abhazya'da görev verilmesi teklif edilmiştir. Nisan 1998'de Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı'nın Gürcistan ziyaretinde imzalanan mutabakat ile 14 Mayıs 1998 tarihinde Türkiye'nin eski bir Doğu Bloku ülkesiyle ortak düzenlediği ilk tatbikat olan "*Türk-Gürcü Ortak Tatbikatı*"nın gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Gürcü ordusunun modernize edilmesi için Türkiye 1998 yılında 5,5 milyon Dolar, 1999 yılında 3,8 milyon Dolar vermiştir. Mart 1999'da imzalanan askeri yardım ve işbirliği antlaşmasını Shevardnadze Türkiye-Gürcistan askeri işbirliğinin son tezahürü olarak belirtmiş ve iki ülke ilişkisini "*Stratejik Ortaklık*" düzeyinde nitelendirmiştir.⁷⁵⁷ 29 Eylül 2000 tarihinde ise Türkgözü Sınır Kapısında "Türkiye-Gürcistan Ortak Sınır Tatbikatı 2000" gerçekleşmiştir.⁷⁵⁸ Ekim 2000 tarihinde Türkiye-Gürcistan arasında Marneuli Askeri Havaalanı'nın modernize edilmesi için bir anlaşma imzalamıştır. Türkiye'nin yaptığı 1,5 milyon Dolarlık yardım ile havaalanı onarılmış; Ocak

⁷⁵⁵ <http://haber.mynet.com/detay/dunya/gurcistan-afganistana-asker-gonderiyor/480377>

⁷⁵⁶ <http://www.trt.net.tr/Haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=37b43985-2c08-4510-88bc-1789103b6f7c>

⁷⁵⁷ Uslu, a.g.m., s.172

⁷⁵⁸ Demirağ, a.g.m., Güz 2005, s.136

2001’de hizmete girmiştir. 29 Ocak 2001’de Shevardnadze ile Ahmet Necdet Sezer arasında imzalanan antlaşma ile Marneuli Havaalanı’nda Türk askeri personelinin çalışması sağlanmış ayrıca Savunma Sanayi İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Bunun dışında Türkiye Rusya’nın boşalttığı Vaziani üssünün modernizasyonunu üstlenmiş ve 1 milyon Dolarlık harcamayla 4 Haziran 2002’de üs yenilenmiştir.⁷⁵⁹ 17.06.2002 tarihinde Gürcistan’ın Vaziani askeri üssünde “*Cooperative Best Effort-2*” adlı NATO askeri tatbikatı başlamıştır. 10 gün süren tatbikatın en önemli özelliği SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan Gürcistan’ın topraklarında gerçekleşen ilk NATO tatbikatı olmasıdır. Tatbikat NATO Güneydoğu Avrupa Müşterek Kuvvetler Komutanı Orgeneral Oktar Ataman komutasında başlatılmıştır.⁷⁶⁰ 24-26 Nisan 2007 tarihinde ise Sarp/Sarpi Hudut Karakollarının bulunduğu bölgede “*Türkiye-Gürcistan Sınır Birlikleri Tatbikatı*” yapılmıştır.⁷⁶¹

ABD 11 Eylül sonrasında terörle mücadele kapsamında Gürcistan’a eğitim vermek üzere özel birliklerini Gürcistan’a göndermiştir. 200 kişilik askeri personel özellikle Pankisi vadisinde mevzilendiğinden şüphelenilen Çeçen savaşçılarla mücadele örneğinde Gürcü askerlerini eğitmiştir. Gürcistan ordusu Ağustos 2008 tarihinde gerçekleştirdiği Güney Osetya çıkarması bir bakıma modernize ettiği ordusunu test edebilmesi için önemliydi. Ancak, Rusya’nın savaşa dâhil olması Gürcistan ordusunun savaşı mağlup bitirmesine neden olmuştur. Gürcistan ordusu savaştan maddî manevî kayıplar vererek ayrılmıştır. Rusya’nın müdahalesinin Gürcistan’ın NATO üyeliğinin gerekliliğini bir kez daha uluslararası kamuoyuna göstermiştir. Rusya ise Gürcistan ordusunun gelişimine yardımcı olan ABD ve Türkiye’yi suçlamıştır. Rus tarafı ABD ve Türkiye’nin Gürcü ordusunun gelişimini tamamlamasına yardım ederek dolaylı olarak savaşın suçlusu olduğunu ima etmiştir.

Gürcistan 6 Mayıs-1 Haziran 2009 tarihleri arasında 23 gün süren, 13 ülkeden 700 askerin katıldığı Vaziani askeri üssünde gerçekleşen *Longbow 09* ve *Lancer 09* adlı NATO tatbikatlarına ev sahipliği yapmıştır. Rusya, bu tatbikatı açık

⁷⁵⁹ Bunun dışında TSK, Gürcistan’a 2 UH-1H tipi helikopter, 3 deniz aracı ve 28 milyon dolarlık ekipman yardımı yapmıştır. Demirağ, a.g.m., Güz 2005, ss.137-138

⁷⁶⁰ “Gürcistan’da Türk Orgeneral Komutasında İlk NATO Tatbikatı”, Hürriyet Gazetesi, 18.06.2002

⁷⁶¹ T.C. Genelkurmay Başkanlığı Resmi Sitesi

http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_2_Tatbikatlar/konular/2007/gurcistan_07.htm

bir provokasyon olarak nitelendirirken, Başkan Medvedev “*Savaş olan bir bölgede tatbikat yapılması imkansız. Bu adım bölgede olumsuz sonuçlar doğurabilir*” şeklinde tatbikatı yorumlamıştır.⁷⁶²

4.2.2. Türkiye’nin Gürcistan’ın Sorun Alanlarına Yönelik Politikası

Türkiye-Gürcistan ilişkileri egemen eşitlik esasında birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlıklarına saygı duyma şeklinde sürmektedir. Tezimizin ana konusunun bir kısmını oluşturan Türkiye’nin Gürcistan’ın sorun alanlarına yönelik uyguladığı politikalara ve stratejilere de bu temelden bakmamız doğru olacaktır. Zira Gürcistan’ın ulus-devlet anlayışının sürdürülmesi ve üniter yapısının korunması Türkiye’nin Gürcistan’a yönelik 'Devlet Politikası'dır. Türkiye bölgede ortaya çıkabilecek her türlü ayrılıkçı harekete karşı devletlerin topraklarının bütünlüğünün korunmasından ve istikrardan yanadır. Türkiye etnik, dini, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı Gürcistan’ın bölünmesine yol açacak her türlü gelişmeye karşıdır. Bunun dışında Gürcistan’ın bekasına zarar verecek, ülke içinden ve ülke dışından gelebilecek her türlü tehdite karşı dost komşu ülke olarak Gürcistan’ın yanındadır. Türkiye’nin Gürcistan politikası Türkiye’nin Transkafkasya politikasının yansımasıdır.

Transkafkasya’nın kırılgan, hassas ve dış güçlerce üzerinde oynanmaya müsait yapısı bölge devletlerinin kendi başlarının çaresine bakabilmelerine (Self-help) imkan vermemektedir. Gürcistan hem siyasal-ekonomik eksiklikleri, hem etno-sosyal problemleri açısından bağımsızlığını elde ettiği günden beri etkileyen değil etkilenen, aktif değil pasif, uygulayan değil uygulaması söylenilen bir devlet konumundadır. Bu durum Transkafkasya devletlerinin hepsi için geçerlidir.⁷⁶³ Çünkü bu devletler hem çok kıymetli bir coğrafyada kıymetli varlıklara sahiptir; hem de zayıf devletler olduklarından kullanılmaya müsaittir. Türkiye’nin SSCB sonrası dönemde özellikle ilk yıllarda gerek Kafkasya gerekse Orta Asya Türk

⁷⁶² Faruk Akkan, “Medvedev’den Sert Uyarı: NATO’nun Gürcistan Tatbikatı Açık Bir Provokasyon”, 1.05.2009, www.haberrus.com

⁷⁶³ Azerbaycan kimi zaman bu durumun dışında kalmaktadır. Çünkü dış politikasında Batı ile Rusya arasında iyi bir denge kurmuştur. Ayrıca doğal kaynakları ve onların taşınması için yapılan projelerde yer alması ile ileriki yıllarda ekonomik açıdan daha da gelişmesi muhtemeldir.

Cumhuriyetlerine yönelik bakışı onlarla egemen eşit iki devlet ilişkisi kurmak yerine kendini onlardan daha üstün gören 'Bölgesel Güç-Model Ülke' olarak tanıtan bir bakış açısıydı. Zaman geçtikçe Türkiye bu ülkelerle ikili ilişkilerini eşit iki aktör seviyesinde kurması gerektiğinin farkına varmıştır. Sonuçta devletlerin fonksiyonları birbirine benzer, aralarındaki fark kapasite farkıdır. Türkiye'nin Gürcistan'a yönelik politikasında karşılıklı güven ve saygı temelinde karşılıklı yararın gözetildiği, ikili ilişkilerde her alanda işbirliği hedeflenen bir görünüm söz konusudur. Türkiye Gürcistan'ın Transkafkasya üzerinde hüküm süren hegemonya savaşında mağdur olmaması için her zaman yanında olmaya çalışmaktadır. Bölgede, tıpkı uluslararası sistemde de olmadığı gibi, hâkim bir üst otorite yoktur. Sadece bölge üzerinde egemenlik kurma isteğinde olan iki kutup vardır. Onlar da kendi çıkarları doğrultusunda rasyonel kararlar alarak, çıkarlarını hayata geçirmeye çalışmaktadır. Bunun için farklı enstrümanlar kullanmaktadırlar. Çıkarların peşinde koşarken Gürcistan ya da Ermenistan gibi küçük devletlerle Türkiye ve İran gibi Orta Büyüklükteki Devletler de çıkarlara uyumlarıyla doğru orantılı olarak kutuplar tarafından mücadeleye eklenmektedir. Ayrıca “Güç” kullanma da her zaman kutupların başvurabileceği bir araçtır. Bu bağlamda Transkafkasya'daki devletler bölgenin anarşik yapısının yarattığı korku ve güvensizlik duygularıyla kendilerini baş başa bulmaktadır. Bu güvenlik ikilemi, bölge devletleri için çözülmesi elzem bir sorundur. Gerçi bu sorun yalnız onlar için değil, tüm dünya devletleri için geçerlidir. Nasıl ki Gürcistan Rusya tarafından sürekli tehdit alıyorsa, Rusya Avrupa'nın ortasına kurulan ABD kaynaklı füze kalkanlarından çekiniyorsa, Afrika'da iki komşu ülke arasında toprak çatışması çıkıyorsa, bunların hepsinde 'Güvenlik' ikilemi odaktadır. Türkiye de Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması ve bu devletin NATO üyesi olarak bir güvenlik şemsiyesi altına girmesine taraftardır. NATO üyesi olmak da tüm problemleri çözmeyecektir. NATO üyesi bir devlet saldırıya uğramaz diye bir kaide de yoktur. Ancak, Gürcistan'ın ve halkının moral ve psikolojik açıdan buna ihtiyacı olduğu muhakkaktır. Bunun dışında 1990'lı yılların ortalarından beri devam eden ordunun gelişimi ve modernize edilme süreci de tamamlanacaktır. NATO'ya üyelik ayrıca Gürcistan'ın Batılı kuruluşlara üyelik sürecini özendirici ve hızlandırıcı bir etki yapacaktır. Gürcistan'ın ve Azerbaycan'ın NATO üyesi olması

Rusya'nın güvenlik algısını da negatif yönde etkiler. Zira Güneybatısında Türkiye haricinde iki NATO üyesi devletin daha olması Rusya'yı güvenlik açısından derin endişelere sürükleyecektir. Rusya'nın Soğuk Savaş döneminden kalma NATO algılaması Rus yöneticilerin zihinlerinde varlığını korumaktadır. Soğuk Savaş döneminde karşı kutbun bizzat Rusya'yla ve sistemiyle mücadele etmek adına kurduğu bu örgüt, bugün de Rusya'nın yakın çevresindeki eski Sovyet alanlarını birer birer nüfuzuna almaya çalışmaktadır. Gürcistan ve Azerbaycan'ın güvenlik ikileminden yola çıkarak kendi güvenliklerini sağlamak adına önlem almaları, Rusya'nın güvenlik ihtiyacı doğurmaktadır. Rusya da kendi güvenliği için ya BDT çerçevesinde ya da KGAÖ çerçevesinde bazı çalışmalar içerisine girmiştir. Türkiye de Sovyet Rusyası'nda Stalin döneminde algıladığı yayılmacı Rus tehdidine karşı çareyi NATO üyeliğinde bulmuştur. Dolayısıyla örneklerden de anlaşıldığı üzere her devlet toprak bütünlüğüne tehdit geldiğinde ya da herhangi bir tehdit yaşamadan önce önlem almak adına bu tarz girişimlerde bulunabilir.

Türkiye'nin Transkafkasya'nın güvenliğine yönelik bakışı ile Gürcistan'ın güvenliğine yönelik bakışı örtüşmektedir. Türkiye komşu ülkelerle sıfır sorun, sıkı işbirliği ve herkes için güvenlik gibi prensiplerle ilişkilerini sürdürmektedir. Özellikle "*Herkes İçin Güvenlik*" prensibi, yani birinin güvenliğini kurgularken diğerine zarar verilmemesi ilkesinin benimsenmesi ve bölge politikalarında esas alınması Gürcistan'ın Türkiye'ye güven duymasının en önemli nedenlerinden birisidir.⁷⁶⁴ Türkiye bölge genelinde donmuş sorunları istikrarsızlığın temeli olarak görmekte ve bunların birer birer çözülmesi ile bölgenin barış, refah ve huzura ereceğine inanmaktadır. Bölgede sürdürülebilir kalıcı barışın sağlanması Transkafkasya devletlerini ve komşularını olumlu yönde etkileyecektir. Bugüne kadar istikrarsızlıktan dolayı yapılamayan veya eksik olarak yapılan projeler rahatlıkla hayata geçirilebilecektir. Böylece bölge halkının da gönenci artacak, Ermenistan'dan Ermenilerin veya Güney Osetya'dan Osetlerin çevre ülkelere iş bulmak için göçmelerine gerek kalmayacaktır.

Türkiye Gürcistan'ın kendi içerisinde yaşadığı sorunlara, ikili ilişkilerde mutabakata varılan birbirinin iç işlerine karışmama prensibine uygun hareket

⁷⁶⁴ SETA "Gürcistan-Türkiye İlişkileri Çalıştay Raporu", 22-24 Temmuz 2009, s.6, www.setav.org

etmektedir. Gürcistan kaynaklı, bölge güvenliğini ve Türkiye güvenliğini tehdit eden bir durum söz konusu olduğunda Türkiye devreye girmektedir. Böyle bir durumda da genel olarak uygulanan politika arabulucu, tavsiye veren bir dost ülke görüntüsüyle Gürcistan'a ve sorununa yaklaşmaktır. Bir savaş veya çatışma gerçekleştiği takdirde müttefik ve dost ülke olarak maddi-manevi yardımla Türkiye Gürcistan'ın yanında olduğunu göstermektedir. Türkiye Gürcistan kaynaklı herhangi bir sorunun "Güç" politikasıyla çözülmesinden yana olmaz. Bunun haricinde Türkiye'nin Gürcistan'da Abhazya, Acaristan ve Ahıska bölgesinde akrabalık ilişkileri içerisinde bulunduğu Türk soydaşlar vardır. Aynı şekilde Türkiye'de de çeşitli zamanlarda Türkiye'ye göçen Abhaz, Acara ve Ahıska kökenli diaspora yaşamaktadır. Bu durum; yani gerek Gürcistan içinde yaşayan Türkler gerekse bölgeden Türkiye'ye yerleşenler zaman zaman Türkiye'nin Gürcistan sorunlarına 'duygusal' bakmasına neden olmaktadır. Buna kamuoyunun da baskısı eklendiğinde Türkiye'nin Gürcistan politikası gelişmeler yaşadığı izlenimi verir. Ancak Türk dış politikası, ülke içinde yaşayan birtakım grupların hislerinden hareket ederek icra edilmemektedir. Bölgenin gerçekleri, Türkiye'nin gerçekleri ve bağımsızlığını elde etmesinden beri Gürcistan'a yönelik oturtulmaya çalışılan siyaset Türkiye'nin Gürcistan politikasını biçimlendirmektedir.

Türkiye Gürcistan içerisindeki sorunlardan Abhazya, Güney Osetya, Acaristan ve Ahıska Türkleri ile daha çok ilgilidir. Gürcistan'ın iç sorunları olarak bilinen bu sorunlar uzadıkça iç sorun olmaktan çıkmış ve uluslararası sorun haline gelmiştir. Bunda sorunların çözüm aşamasında devreye giren ve soruna müdahil olan dış güçlerin etkisi vardır. Aslında Türkiye de bu dış güçlerden biridir. Ancak diğer dış güçlerden farkı vardır; bu da bölge halkının bir kısmıyla etnik, tarihî ve dinî olarak bir bağının olmasıdır. Dolayısıyla Abhazlar, Acaralılar ve Ahıskalılar Türk *ethnososyalinin*⁷⁶⁵ bir parçasıdır ve onlara gösterilen ilgiye bu gözle bakmamız gerekir. Türkiye'nin etnososyal yapısının çevre ülkelerin etno-sosyal yapısı itibarıyla taşıdığı benzerlik Türkiye için sosyo-demografik bir avantajdır. Bu avantaj doğru kullanılmadığı takdirdeyse, dış güçler tarafından Türkiye aleyhine kullanılabilir.⁷⁶⁶

Abhazya Sorunu geçmişten günümüze kadar gelen bir sorundur ve

⁷⁶⁵ Yaşar Kalafat, "ABD-Rusya Federasyonu Kısacasında Türkiye'nin Kafkasya Politikası", 2023 Dergisi, 15.05.2001, s. 66

⁷⁶⁶ Yaşar Kalafat, a.g.m. ,15.05.2001, s. 66

Gürcistan'ın sorun alanları arasında çözülmesi en zor olanıdır. Nitekim Mikhail Saakaşvili Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturduğu ilk günlerde ülke sorunlarını sıralama yaptığında Abhaz sorununu çözmeyi en sona bırakmıştır, zira Abhazya sorunu en karmaşık olan Gürcistan sorunudur. Abhazya tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya egemenliğinde yaşamıştır. Sorunun bugünlere kadar gelmesinde bu iki devletin suçu olduğunu düşünenlerin sayısı az değildir. Ancak Abhaz kimliği o kadar güçlüdür ki, yıllardan beri Gürcistan üst kimliği altında ezilmeme mücadelesi vermektedir. Abhazlar kendilerini Gürcü olarak görmez, Abhazyalı olarak görür. Bunun sebepleri hem kimliklerine düşkün olmaları hem de Gürcülere yönelik duydukları tarihsel nefrettir. Abhazlar her zaman bağımsız bir devlet olma hayaliyle yaşamıştır. 1921, 1990, 1994 ve 1999 yıllarında bağımsızlığını ilan eden kararlar almıştır. Bugün itibariyle Abhazya bağımsızlığının tanınmasını istemekte ve uluslararası kuruluşlara ve Abhazya'yı tanımaya meyilli devletlere çağrılar yapmaktadır.⁷⁶⁷ 2008 Güney Osetya Savaşı'nın ardından Rusya ve Nikaragua ile 10 Eylül 2009 tarihinde Venezüela ve Aralık 2009'da Nauru Abhazya'yı resmî olarak tanımıştır.

Türkiye Abhazya sorununa Gürcistan toprak bütünlüğü içinde bakmaktadır. Abhazya'nın Gürcistan ulusal sınırlarından ayrılması ve bağımsızlığı Türkiye'nin bölge politikasıyla uyuşmaz. Türkiye böyle bir hareketi “*ayrılıkçı*” hareket olarak değerlendirir. Gürcistan'ın bölünmesi de istikrarsızlığı beraberinde getirir. Ancak ironik olan statükonun devamı halinde de Gürcistan-Abhazya ilişkileri çerçevesinde istikrarsızlığın sürmesidir. Türkiye'nin temel hedefi Abhazya konusunun Gürcistan toprak bütünlüğü içinde iki tarafın da isteklerini karşılayacak ve Gürcistan'a istikrar getirecek bir biçimde çözümlenmesidir. Türkiye'nin Gürcistan politikasında Abhazya önemli bir yer tutmaktadır. Ancak Türkiye Abhazya ile Gürcistan'ın arasında kalmayı istemez. Bir tarafta Transkafkasya'daki iki müttefikinden biri, diğer tarafta ise Türkiye'de sayıları 500.000 civarında akrabası olan Abhazya. Abhazya'da yaşayan yaklaşık 200.000 kadar Abhaz olduğu düşünülürse, Türkiye'deki Abhaz nüfusun önemi daha iyi anlaşılır. Türkiye 'de Abhazlar olduğu kadar, Türk uyruklu

⁷⁶⁷ Bu bağlamda Kafkas-Abhazya Danışma Komitesi Belarus, Küba ve Venezüela'nın Abhazya'yı tanıması için bazı çalışmalar yapmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bakınız.
<http://www.abhazya.org/index.html>

Gürcüler de vardır. Daha çok Artvin, Ardahan, Borçka, Hopa ve Rize’de yaşayan Gürcü kökenli vatandaşlar dernekler kurup dergiler çıkartarak varlıklarını hissettirmektedir.

14 Ağustos 1992 tarihinde başlayan Abhazya-Gürcistan Savaşı, Gürcistan’ın beklediği şekilde sonlanmamıştır. Abhazlar, Kafkasyalı, Rus, Rum, Eston, Türkiye’den gelen Abhazlar’ın takviye ettiği karma bir orduyla Gürcistan’ı mağlup etmiştir. Savaş Gürcistan’a ağır bir bilanço bırakırken, Türkiye-Gürcistan ilişkilerini de etkilemiştir. Bu dönemde Türk idareciler Türkiye’de yaşayan Kafkas ve Abhaz kökenli grupların ve derneklerin kurulmasını kısıtlamamıştır. Kafkas derneklerinin yoğun çalışmaları Türk kamuoyu tarafından da desteklenmiş ve bu durum da Gürcü-Abhaz çatışmasında Türk kamuoyunun Abhaz tarafının yanında olmasına neden olmuştur.⁷⁶⁸ “Etnik ve tarihi bağlardan ötürü Türk kamuoyunda Abhazya’ya duyulan sempati Türkiye-Gürcistan ilişkilerinde “*gizli bir sorun*” olmuş ve bu yüzden Ankara 1990’lı yılların ortalarına kadar Abhazya konusunda net bir tavır takınamamıştır.”⁷⁶⁹

Abhazya Savaşı Türkiye’nin Transkafkasya’ya yönelik resmî ve gayriresmî politikaları arasında farklılığın göstergesi olmuştur. Bir potansiyeli olacağı düşünülen Türkiye-Gürcistan ilişkileri henüz kurulma aşamasındayken, Abhazya konusunun devreye girmesi Türkiye’yi zorda bırakmış ve Abhazya konusu Türkiye’nin “*Yumuşak karnı*” olmuştur. Türkiye’de yaşayan Kafkas ve Abhaz kökenli insanların Abhazya Savaşı’na ve bölgedeki gelişmelere duydukları hassasiyet Türkiye içinde bir gayriresmi politika oluşumuna neden olmuştur. Bu grup Abhazya’nın bağımsızlık hareketini desteklemekteydi. Türkiye’nin Gürcistan konusundaki resmi politikası ise Gürcistan ile iyi ve kalıcı ilişkiler kurmak ve toprak bütünlüğüne saygı duymak şeklindeydi. Türkiye içinde yaşayan Abhaz kökenli vatandaşlar da Türkiye’nin Abhazya politikasını yetersiz bularak her fırsatta protesto etmekte ve bu vesileyle Türkiye’nin Abhazya’ya yönelik alacağı kararları etkilemeye çalışmaktaydı. Türkiye Abhazya konusunda Abhaz tarafının arzuladığı aktif politikayı uygulamamış, soruna daha sağduyulu yaklaşmaya çalışmış, çözüm için iki tarafın da tatmin edilmesi

⁷⁶⁸ Mitat Çelikpala, “Türkiye’de Kafkas Diasporası ve Türk Dış Politikasına Etkileri”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 2, Sayı 5, Bahar 2005, s.91

⁷⁶⁹ Çolakoglu, a.g.e., 2005

yönünde çabalamış ve bu politikaları sonucunda iki tarafın da güvenini kazanmıştır.⁷⁷⁰ Türkiye etnik, tarihi ve kültürel nedenlerden dolayı kendini yakın hissettiği Abhazya'nın bağımsızlığını desteklediği vakit, kendi bölge politikasıyla ters düşecektir. Sadece Abhazya'nın bağımsızlığını destekleyip, Güney Osetya'nın veya başka bir bölgenin bağımsızlık hareketini desteklememek tutarsız bir politika olur. Ancak bugün itibarıyla Türkiye'deki Kafkas diasporasının dışında, Türk halkı veya Türk siyasetçiler içinde Abhazya'nın bağımsız olmasını isteyen birçok insan vardır. Türkiye'nin Abhazya politikası resmi politikalarla gayri resmi politikalar ya da kalbi duygularla mantık arasında gidip gelmektedir.

23 Ağustos 1992 tarihinde İstanbul'da kurulan Kafkas-Abhazya Dayanışma Komitesinin (KADK) hedefleri arasında Kafkasya ve Abhazya'ya insani-ekonomik yardımda bulunmak, Türk ve dünya kamuoyunun dikkatini bölgedeki gelişmelere çekmek, bölgede gerçekleşen olayları sağlıklı kaynaklardan haber alarak gerekli mercilere aktarmak, Türkiye ve dünyadan bölgeye yapılacak yardımları toplamak, Kafkasya ve Abhazya ile diasporadaki kişilerin iletişimini sağlamak, Kafkasya ve Abhazya'nın tanıtımı için yapılabilecek her şeyi yapmak vardır. Komite kurulduğu günden beri bu yönde yaptığı çalışmalarla Abhazya'nın sesini dünyaya duyurmayı başarmıştır. Savaş esnasında Abhazya'ya maddi yardım göndermiş, ayrıca sayıları 100 ila 200 arasında gönüllü, Abhaz ordusunda yer almaya gitmiştir. Komite ayrıca savaşı protesto eden mitingler düzenleyip Türk kamuoyunun ve hükümetinin dikkatini çekmeyi başarmış; TBMM'de Kafkasya ve Abhazya konulu bir görüşme yapılması ayarlanmıştır. Temmuz 1992'de Abhazya Cumhurbaşkanı Vladislav Ardzinba'nın Türkiye'yi ziyaret edip görüşmeler yapması⁷⁷¹ yine Komitenin düzenlediği bir faaliyettir. Komite savaş sonrası ateşkes antlaşmasının izlenmesi için temsilcilerini göndermiş, savaş sonrası dönemdeyse Abhazya sorununun hukuki-siyasi boyutuyla, Abhazya'nın ise tarihi-kültürel niteliğiyle tanıtılmasına yönelmiştir. Abhazya'da olaylar şekillenirken KADK, gelişmelere seyirci kalmayarak Abhazya için elinden ne geliyorsa hayata geçiren bir birim haline gelmiştir KADK'nin bu denli aktif oluşu, Türkiye'yi de kaçınılmaz olarak olaylara ilgi duymasında ve

⁷⁷⁰ Demir, a.g.e., Eylül 2003, ss. 186-187

⁷⁷¹ Ardzinba'nın Türkiye'ye ziyareti olduğu sırada Süleyman Demirel'in Gürcistan ziyareti vardı. Ardzinba bazı Dışişleri mensuplarıyla bir araya gelmiştir.

bölgede barış ve istikrarın sağlanmasında rol almasında itici güç olmuştur.⁷⁷² 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Türkiye Abhazya konusunda daha net cümleler kurmaya başlamıştır. Türk karar alıcıları Tiflis lehinde yaptıkları açıklamalarla Ankara'nın Abhazya sorunu konusunda Türkiye'nin stratejik çıkarlarını gözetten bir politikayı benimsediklerini ortaya koymuştur.⁷⁷³ Yani Türkiye için siyasi ve ekonomik önemi gittikçe artan Gürcistan, Abhazya'ya oranla daha ağır basan taraf oluyordu. Ankara'nın gözünde zayıf Abhazya'nın Gürcistan'dan ayrılrsa bile bölgede Rus egemenliği altına girmeden bağımsız ve dik bir duruş sergilemesi zordu. Ankara Rusya'dan daha küçük bir devlet olan Gürcistan içerisinde Abhazya'nın güçlü bir özerk statüde kalmasının Abhazya için verilecek en doğru karar olacağına inanmaktaydı.⁷⁷⁴ Yani Türkiye Abhazya'nın Gürcistan sınırları içerisinde geniş bir özerkliğe razı edilerek sorunun kapanması ve Gürcistan'ın barış ve istikrara kavuşmasını istemekteydi.

Türkiye uluslararası toplum nezdinde yaptığı çalışmalarla da Gürcistan-Abhazya arasında diyalog kurulmasını sağlamaya çalışmıştır. 1999 İstanbul AGİT Zirvesi'nde Türkiye BM gözetimindeki Cenevre sürecini desteklemek adına tarafları bir araya getirmiştir. Taraflar barışa ulaşmak için çabalarını sürdüreceklerine dair bir deklarasyon imzalamıştır. Türkiye'nin bu girişimle iki amacı⁷⁷⁵ vardı. Birincisi tarafların kabul edeceği şekilde diplomasi yoluyla diyalog kanallarını arttırarak barışçı çözüme ulaşmak ve bu bağlamda komşu ülkedeki bir ihtilafı ortadan kaldırmaktır. İkincisi ise sorunlar yumağı Kafkasya'da bir donmuş sorunun halledilmesinin bölgedeki diğer sorunların çözümüne emsal teşkil edeceğine dair olan inançtır. Ayrıca böyle önemli bir sorunun çözümünde rol almış bir ülke olarak Türkiye uluslararası topluluk nezdinde prestij kazanmak istemiş de olabilir.

Türkiye'deki Abhaz diasporası Türkiye-Gürcistan askeri ilişkilerinin gelişmesinden oldukça rahatsızdır. Gürcistan-Abhazya arasındaki ateşkes anlaşmasının uygulanmasının denetimini yapan BM Gözlem Misyonu (UNOMIG) içinde Türkiye'den 5 askeri gözlemci görev yapmaktadır. Abhaz diasporası rahatsız

⁷⁷² Çelikpala, a.g.m., 2005, s.92

⁷⁷³ Çolakoğlu, a.g.m., 2005

⁷⁷⁴ Çolakoğlu, a.g.m., 2005

⁷⁷⁵ Demir, a.g.e., Eylül 2003, s. 185

olduğu konuları görüşmek için Türkiye Cumhurbaşkanı (2001 yılında Ahmet Necdet Sezer ile) ve Başbakanı (2004 yılında Tayyip Erdoğan ile) ile görüşmelerde bulunma şansını erişmiş, hassasiyetlerini devletin en üst makamlarına anlatmışlardır.

Abhaz diasporası ayrıca 1996-2008 yılları arasında ambargo altında yaşayan Abhaz halkının ambargodan kurtulması adına çalışmalar ve lobi faaliyetleri yürütmüştür. Türkiye'nin BDT üyesi olmamasına rağmen, ambargoya uyarak Abhaz vatandaşlarına ekonomik yardım yapmaması zor durumdaki Abhazya'nın manevi açıdan da incinmesine neden olmuştur. Rusya'nın Kosova'nın bağımsızlığının ardından ani bir kararla Abhazya üzerindeki ambargoyu kaldırmasının ardından Abhazya ile ekonomik alan başta olmak üzere bilimsel, kültürel ve eğitim alanlarında işbirliğine girişmesi, Abhazya'nın Rusya ile sıcak ilişkilere girmesine neden olmuştur. Ağustos 2008'deki Güney Osetya Savaşı'nın ardından Abhazya'nın bağımsızlığını Rusya'nın tanıması ile de iki taraf arası ilişkiler doruk noktasına ulaşmıştır. Türkiye bugün itibariyle Abhazya ile ilişkilerini onarma çalışmaları yapmaktadır. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 8-9 Eylül 2009 tarihinde Gürcistan ziyaretinde; kendisi Tiflis'te görüşmeler gerçekleştirirken, Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Ünal Çeviköz'ü görüşme yapması için Abhazya'ya göndermiştir. Çeviköz, Abhazya'ya giden ilk Türk diplomat olarak, Gürcistan-Abhazya arasındaki gerilimi ve Türkiye-Abhazya ilişkilerinin geliştirilmesi gibi konuları ele almıştır.⁷⁷⁶ Komsomolskaya Pravda gazetesi ise gelişmeleri “Ankara, Abhazya'nın bağımsızlığını resmi olarak tanımamasına rağmen, fiiliyatta Abhazya ile uluslararası topluluğun tüm haklarına sahip bir üyesi gibi diyalog kurmaya karar verdi” şeklinde değerlendirmiştir.⁷⁷⁷ Türkiye'nin bu ziyaretle, Abhazya ve Gürcistan arasındaki dengeleri iyi gözetmeyi, Gürcistan'ı Avro-Atlantik ekseninde tutmayı ve Abhazya'yı Rus etkisinden kurtarmayı amaçladığı belirtiliyor.⁷⁷⁸ Abhazya Dışişleri Bakanı Sergei Samba Abhazya'nın Türkiye ile ilişkilerini çok boyutlu dış politika stratejisi olarak yorumlamış; Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Stanislav Lakoba ise

⁷⁷⁶ “Abhazya'ya İlk Türk Diplomat”, Sabah Gazetesi, 8.09.2009

⁷⁷⁷ Fuad Seferov, “Ermeni Ajansı: Davutoğlu Dünyanın Barış Güvercini Olmak İstiyor”, 9.09.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=608:Ermeni-ajansi-Davutoglu-dunyanin-baris-guvercini-olmak-istiyor&catid=39:avrasya&Itemid=71

⁷⁷⁸ Semih İdiz, “Türkiye'den Bu Kez Abhazya Hamlesi”, Milliyet Gazetesi, 8.09.2009

Ankara’da pek çok siyasi lider ve parlamento üyesiyle gayriresmi görüşmeler yaptıklarını ve Türkiye ile önemli düzeyde ticari ilişkileri olduğunu söylemiştir.⁷⁷⁹ Gürcistan’ın resmî yasağına rağmen Türk ticaret gemileri Abhaz limanlarına hiçbir engel görmeden uzun yıllar rahatlıkla kargoları ulaştırmıştır. Türkiye-Abhazya arasında ticaretin artması sonrası 2004 yılından itibaren ABD’den satın alınan devriye botları Gürcü karasularının sınırlarında görevlendirilmiş ve izinsiz olarak Abhazya’ya gelen Türk gemilerine ceza kesilmiş ya da el konmuştur. Tüm bu olumsuzluklara rağmen 2006 verilerine göre Türkiye Abhazya’nın ihracatının yarısının yapıldığı ülke olmuştur. Abhazya’ya da önemli Türk yatırımlar yapılmıştır.⁷⁸⁰

Güney Osetya sorunu ise Türkiye açısından Abhazya sorununa göre daha ikinci planda görülmüştür. Bunun sebebi de Türklerin Osetler ile Abhazlar ile paylaştığı ortak tarih ve etnisiteyi paylaşmamalarıdır. Osetlerin kökenleri İskitlere dayanmaktadır. Ancak Gürcistan toprakları içerisinde Gürcistan’ın ve Transkafkasya’nın güvenliğini etkileyen bir sorun olması sebebiyle Güney Osetya Türk dış politikasının ilgisini çekmektedir. Türkiye genel Gürcistan politikası çerçevesinde Güney Osetya’nın Gürcistan’dan ayrılıp bağımsız olmasını veya Kuzey Osetya ile birleşmesini desteklemez. Türkiye bağımsız Güney Osetya’nın tam manasıyla bağımsız olamayacağını ve Rus etkisi altında Rus uydusu bir devlet olarak kalacağını düşünmektedir. Güney Osetya’nın veya Abhazya’nın Gürcistan’dan ayrılmasının, ülke içindeki diğer sorun potansiyeli taşıyan bölgelere örnek olacağını ve domino etkisinin Gürcistan’ı parçalanmaya götüreceğini düşünmektedir. Dahası bunun bölgede daha büyük çatışmalar yaratıp tüm Transkafkasya’nın güvenliğinin tehlikeye girme ihtimali de söz konusuydu. Türkiye 1992 ve 2008 yılında meydana gelen Güney Osetya Savaşlarında benzer tutum sergilemiş ve savaşın bir an önce sona ermesini destekleyerek, uluslararası topluluğun da çözüm sürecine iradesinin yansımaları gerektiğini ortaya koymuştur. Temmuz 1992’de savaş sonrası ateşkes

⁷⁷⁹ Fuad Seferov, “Abhazya Türkiye ile Yakın Temasta”, 29.08.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=504:Abhazya-Turkiye-ile-yakin-temasda&catid=39:avasya&Itemid=71

⁷⁸⁰ Wojciech Kononchuk, “A Caucasian Ally: Turkish-Georgian Relations”, <http://www.isn.ethz.ch/isnDigital-LibraryPublicationsDetailid=90017&lng=en>

anlaşmasının imzalanmasından 1 ay sonra Süleyman Demirel Gürcü lider Shevardnadze'yi ziyaret etmiş ve savaştan yıpranan Gürcistan'a ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Daha sonraki yıllarda ise Shevardnadze ile fikir alışverişinde olmuş ve Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Pakti'ni ortaya atmıştır. Ağustos 2008'deki Güney Osetya Savaşı'nın ardından Tayyip Erdoğan Gürcistan ve Rusya liderleriyle ayrı ayrı görüşmüş, bölgede barışın tesisinin öneminden bahsetmiş ve Süleyman Demirel'in daha önce ortaya attığı "Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Pakti"ni tekrar gündeme getirmiştir. Gürcistan kurulduğu yıldan beri önemi yıllar geçtikçe artan bir devlet haline gelmiştir. Türkiye'nin Gürcistan'a verdiği önem de buna paralel olarak artmıştır. Ancak Türkiye'nin Güney Osetya sorununun yarattığı ortama karşı tavrı ve önerileri yıllardır aynı tutarlılıkta sürmektedir. Türkiye bölge politikasında ve enerji politikasında önemli müttefiki olan Gürcistan'ın güvenliğinin sağlanmasının ehemmiyetinin farkındadır. Türkiye Güney Osetya'nın çıkarlarını savunan Rusya ile de, kendi toprak bütünlüğünü korumak isteyen Gürcistan ile de yakın ilişkiler içerisindeydi. Türkiye bu krizde akılcı politika izleyerek, Güney Osetya sorununun Rusya ve Gürcistan ile olan ilişkilerini zedelemesine imkan tanımamış⁷⁸¹, Rusya-Gürcistan arasında dengeleri iyi gözetmiştir. Aynı şekilde ABD-Rusya arası dengeler de gözetilmiştir.

Güney Osetya'nın, daha önce de gündeme gelen Rusya Federasyonu-Belarus arasında çalışmaları süren "*Birlik Devleti*"ne katılmak istediği belirtiliyor. Güney Osetya Cumhurbaşkanı Eduard Kokoiti ayrıca Belarus'un Güney Osetya'yı resmi olarak tanımasını beklediklerini belirtmiştir.⁷⁸²

Acaristan konusu Türkiye'yi ilgilendiren bir diğer Gürcistan kaynaklı sorundur. Acaristan Gürcistan içinde dinî sebepten özerkliğe sahip olan bir bölge olup, nüfusunun çoğunluğu Müslüman Gürcü'dür. 1921 yılında imzalanan Kars Antlaşması ile Acaristan'ın egemenliği Türkiye'den SSCB'ye geçmiş, Sovyet sonrası

⁷⁸¹ Türkiye'nin Karadeniz'den geçen ve Gürcistan'a insani yardım getiren ABD gemilerinin Montrö'yü aykırı olacak şekilde geçiş yapmaları halinde geçişlere izin vermeyeceğini açıklaması Gürcistan tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye burada millî çıkarlarını gözetten bir politika izlemiş ve kırmızı çizgilerinden ödün vermemiştir.

⁷⁸² Faruk Akkan, "Güney Osetya Rusya-Belarus Birlik Devleti'ne Katılmak İstiyor", 24.08.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=458:Güney-Osetya-Rusya-Belarus-Birlik-Devletine-katilmak-istiyor&catid=39:avrupa&Itemid=71

dönemdeyse Acaristan Gürcistan egemenliği altına girmiştir. Türkiye'nin Acaristan ile hem etnisite açısından hem de hukuki açıdan bağları vardır. 1921 Kars Antlaşması Türkiye'ye Acaristan'ın dini-kültürel özerkliğini ve sınırlarının değişmezliğini koruma hakkı vermiştir. Bu garantörlük Türkiye'nin Acaristan'a diğer Gürcistan bölgelerinden daha farklı bakmasını sağlamaktadır. Bu garantörlük Gürcistan bağımsızlığını ilan ettiği günden itibaren, Gürcü tarafında bir korku ve baskı unsuru olmuştur. Türkiye'nin Acaristan'ı irredentist bir politikayla topraklarına katma ihtimali Gürcistan'ın sürekli zihnini meşgul etmiştir. Gürcistan, halkının %70'i Müslüman olan Acaristan'ın Türkiye'ye yaklaşmasından ve Türkiye ile birleşmeyi istemesinden çekinmiştir. Ancak Türkiye beklentilerin aksine Acaristan konusunda yayılmacı bir politika yerine statükocu bir politika tercih etmiş ama uluslararası anlaşmadan doğan hakları olduğunu da hiçbir zaman unutmamıştır. Bunun dışında Acara halkı da hiçbir zaman ne Türkiye ile birleşmek ne de bağımsız olmak gibi bir talep dile getirmemiştir. Acara halkı kendisini Gürcistan'ın bir parçası olarak görmektedir ve merkezi hükümete bağlı olmaktan da memnundur.

Acaristan konusunun bir sorun haline gelişi, özerk bölge yönetiminin başı olan Aslan Abashidze'nin uygulamaları ve politikaları sayesinde olmuştur. 1991-2004 yılları arasında bölgeyi bir feodal ağa gibi yöneten Abashidze Gürcistan merkezi yönetimi ile iyi geçinmiş ve bölgenin statüsünün muhafaza edilmesini sağlamıştır. Ayrıca Rusya ve Türkiye ile de iyi ilişkiler içine girerek Gürcistan'ı dengelemiştir. Mikhail Saakaşvili henüz Cumhurbaşkanı olmadan önce, Abashidze tarafından eleştirilere maruz kalmış, seçildiği takdirde yönetimini tanımayacağını belirten Abashidze halkı seçimleri boykot etmeye çağırmıştır. Saakaşvili yönetime gelmesinin ardından, ilk iş olarak aykırı çıkışlar yapan ve merkezi yönetimi tanımayacağını sinyallerini veren Abashidze'nin ehlileştirilmesi ve merkezi yönetime itaat etmesi için çalışmalara başlamıştır. Abashidze merkezi yönetime karşı tavrını değiştirmeyince halkın da desteğiyle kan akmadan, yumuşak bir şekilde Acaristan yönetiminden indirilmiştir. Gürcistan Abashidze'nin yönetiminin değiştirilmesi sürecinde Türkiye'nin sert bir tepki göstermesinden ürkmüştür. Abashidze Türkiye'nin garantör devlet olarak Acaristan'daki gelişmelere müdahale etmesi gerektiğini vurgulamış ve Türkiye'yi sorunun içerisine çekmeye çalışmıştır.

Ancak Türkiye Acaristan yönetimi içindeki bu değişime, Gürcistan'ın içişleri olarak bakmış ve herhangi bir tepki göstermemiştir. Dolayısıyla bu konuda Türkiye ile Gürcistan karşı karşıya gelmemiştir. Sadece Acaristan krizinin olduğu dönemde Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü desteklediğine dair yayımladığı mesaja yakın bir zamanda Bakü Büyükelçisi Ünal Çeviköz'ün Acaristan konusunda Türkiye'nin 1921 Kars Anlaşması'ndan doğan hakkı doğrultusunda Acaristan'a askerlerini gönderme hakkının olduğunu belirtmesi Acaristan konusunda o dönem Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır.⁷⁸³ İşin ilginç yanı Rusya'nın da Acaristan konusunda Türkiye ile benzer politika izlemesidir. Abashidze ile çok yakın ilişkiler içinde olan Rusya, o günlerde Saakaşvili yönetimi ile alışık olunandan uzak bir şekilde Acaristan konusunda anlaşmış ve iki taraf da birbirinden karşılıklı tavizler koparmıştır. Acaristan Özerk Cumhuriyeti'nin yeni başkanı Levan Varsholomidze göreve gelmesinin ardından merkezi hükümetle koordinasyon içerisinde çalışmalara başlamış, Saakaşvili yönetiminin istediği şekilde merkezi yönetime bağlı kalmasını sağlayan yönetim reformu gerçekleştirmiştir. Varsholomidze altyapı çalışmalarına hız vermiş yeni yollar yapmış ve su tedariki için yeni bir projeyi devreye sokmuştur.⁷⁸⁴ Göreve geldiği 2004 yılından beri Varsholomidze'nin bölgeyi sorun olmaktan çıkardığı, bölgeye istikrar getirdiği ve aynı istikrarı Gürcistan merkezi yönetimiyle ilişkilerinde de sergilediği söylenebilir. Varsholomidze Türkiye ile de ilişkileri geliştirmek için zaman zaman Türkiye'ye ziyaretler gerçekleştirmiş, Türk yatırımcıları Acaristan'a yatırım yapmaya çağırmıştır. Bölgenin kalkınması için dünyanın ilgisi Acaristan'a çekilmeye çalışılmakta bu bağlamda gazeteciler ve turistler Acaristan'a davet edilmektedir. Turizm bölgenin refah seviyesinin gelişimine pozitif etki sağlayacak bir sektör olacaktır. Ayrıca diğer ülkelerden gelecek dış yatırımlar da ekonomisine katkı yapmaktadır. Geçmişte olan rüşvet⁷⁸⁵, hırsızlık ve yol çevirme gibi faaliyetlere son

⁷⁸³ Yelda Demirağ, "The Role Of Turco-Russian Rapprochement In The Resolution Of Ethnic Conflicts In Georgia", Turkish Review Of Eurasian Studies, s.59

⁷⁸⁴ Celia Chaufour, "Ajaria: When a Young Governor Turns His Hands To Politics", 25.07.2005 http://www.caucaz.com/home_eng/breve_contenu.php?id=175

⁷⁸⁵ Batum havaalanında 4 dilde yazılmış bir uyarı afişinde şöyle yazmaktadır: "Rüşvet teklif ederseniz 7 yıl hapis cezasına çarptırılırsınız. Verene 7 yıl, alana ise iki katından daha fazla: 15 yıl hapis". Bölge lideri Levan Varsholomidze rüşvet konusunda aldıkları önlemi şöyle özetlemekte: "Önceden bakanların

verilmiş, bölge daha yaşanılır ve gezilebilir bir hale bürünmüştür. 32 yaşında, bir yönetici için genç sayılacak bir yaşta Özerk Cumhuriyetin başına geçen Levan Varsholamidze, önceki idari-hukuki görevlerinde edindiği tecrübelerin de getirisiyle Acaristan'ı idare etmektedir.

Ahıska Türkleri ve onların vatanlarına geri dönüş sorunu ise Türk dış politikasında gerektiği ağırlığı bulamamış bir konudur. 1944 yılında Orta Asya'ya, 1989 yılında ise Orta Asya'dan çevre ülkelere sürülen Ahıska halkı yeryüzündeki en şanssız topluluklardandır. Dış Türkler arasında bu kadar az ilgi gösterilen, uğruna bu kadar az enerji harcanan başka bir topluluk yoktur. Bu durumu, Türk karar alıcılarının zafiyeti olarak yorumlamak mümkündür. Yaşadıkları tüm olumsuzluklara rağmen “Türk” kimliğinden ve vatanlarına dönme arzusundan vazgeçmeyen Ahıskalılar dünyanın farklı bölgelerinde dağınık halde yaşamaktadırlar. Sovyet döneminde Gorbacov zamanında Ahıska Türkleri'nin geri dönüşü için bir plan hazırlanmıştı. Ancak SSCB'nin dağılmasıyla plan gerçekleştirilememiştir. 1999 yılında Gürcistan Avrupa Konseyi'ne üyelik aşamasında üyelik şartı olarak Ahıska Türkleri'nin vatanlarına geri döndürülmesiyle karşı karşıya kalmış, bu şartı 12 yılda çözme taahhüt etmiştir. Hatta Türkiye de söz konusu projeyi desteklemiştir.

Ahıska Türklerini Gürcistan'a geri döndürme projesi, ara ara az sayılarda Ahıskalı'nın Ahıska bölgesine döndürülmesiyle denenmiştir. Bölgede yaşayan Ermeni halkı bundan hoşnut kalmamıştır. Onlara göre Ahıskalılar'ın vatanlarıyla olan bağı kopmuştur ve söz konusu bölge Ermenilere aittir. Daha sonra ABD'nin Ahıska Türklerini ABD'ye yerleştirme projesi devreye girmiş ve az sayıda Ahıskalı ABD'ye yerleştirilmiştir. Bu uygulama da sorunu kalıcı bir çözüme ulaştırmaya yönelik bir girişim olmaktan ziyade ABD'nin siyasi yönde attığı bir adım ve ileride propaganda yapabilme taktiğidir.

Gürcistan'da Ahıskalılar'ın vatanlarına dönmesi ile Ankara'nın ileriki yıllarda Gürcistan'dan toprak talep etme düşüncesinin belireceği korkusu vardır. Halbuki böyle bir korku yersizdir zira Türkiye'nin Abhazya ve Acaristan politikaları, Türkiye'nin böyle bir girişim sergilemeyeceğinin teminatıdır. Gürcistan ayrıca

maaşı 50 dolar, polislerin maaşı 15 dolardı. Polislerin aylığını 300 dolara, bakanlarınkini 1500 dolara yükselttik. Peşinden rüşvete ağır ceza koyduk. Rüşvet kesildi”. Melih Aşık, “Rüşvet Yasağı”, Milliyet Gazetesi, 14.06.2009

Ahıska Türkleri'nin geri dönmesiyle Ahıskalılarla bölgede yaşayan Ermeni halk arasında, bir arada yaşamaya alışkın olmadıklarından ve tarihi Ermeni-Türk sevgisizliğinden dolayı huzursuzluk ve çatışma çıkabileceğinden çekinmektedir. Tiflis'e göre böyle bir çatışma da Türkiye'nin bölgeye müdahale etmesine zemin hazırlayacaktır. Tiflis Ahıskalılar'ın "Türk" kimliği taşımasından da rahatsızdır. Dolayısıyla dönüş şartı olarak Ahıskalılar'ın kimliklerinden vazgeçip Gürcü kimliğini tanımaları gerektiğini belirtmektedirler. Ahıskalıların Türk kimliğinden rahatsız olan diğer grup ise bölgede yaşamakta olan Ermeniler'dir. Uzun vadede Türkler'in sayıca artarak bölge nüfusu açısından Ermeniler'den daha baskın olabileceği korkusu vardır. Bunun dışında Gürcistan var olan ekonomik sorunları dolayısıyla da dönüşü ağırdan almaktadır. Gürcistan merkezi yönetimi Ahıskalılar'ın geri dönüşünü ekonomik bir yük olarak görmektedir. Ayrıca dönüş için Ahıskalılar'ın vatanları olan Ahıska bölgesine dönüş için de garanti verilmemektedir. Gürcü merciiler geri dönüşün Gürcistan sınırları içerisinde herhangi bir yere olacağını belirtmektedir.

Türkiye Ahıska Türkleri'nin bir kısmına topraklarını açarak, Türkiye'ye göçmelerine izin vermiştir. Bugün Doğu Anadolu'nun Ahıska'ya yakın bölgelerinde Ahıska Türkleri yaşamaktadır. Anadolu'nun çeşitli illerinde de Ahıskalı Türklerle karşılaşmak mümkündür. Türkiye akılcı bir iskan politikasıyla Ahıska Türkleri'nin Türkiye'ye adapte olmasını ve topluluk arasına karışmasını sağlamıştır. Türkiye'nin Ahıska Türkleri'ne yönelik geliştirmesi gereken politika öncelikle Gürcistan'ın Avrupa Konseyi'ne üyelik için verdiği söz dahilinde Ahıska Türkleri'ni vatanlarına geri dönmelerini sağlamaktır. Türkiye uluslararası topluluk nezdinde sahip olduğu prestiji ve bölgesel güç potansiyelini bugüne kadar Ahıska Türkleri için yeterince harcamamıştır. Bundan sonra Ahıskalılar'ın gerektiği gibi ve bu kez insan yerine konularak vatanlarına dönebilmeleri için gerekli tüm mekanizmalar devreye sokulmalıdır. Bugüne kadar yeterince ilgi gösterilmeyen Ahıskalılar'a en azından bundan sonra gerekli vefa gösterilmelidir. Gürcistan ile her alanda yakın ilişkilere sahip Türkiye'nin, Ahıskalılar'ın geri dönüşlerini sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmesi için Gürcistan'a baskı yapması da gerekir. Baskı da değil, müttefik iki devlet ilişkisi çerçevesinde bunun dile getirilmesi daha uygun bir deyim olur. Türkiye bu güce

sahiptir. Geri dönüş gerekleştėđi takdirde ise Ahıskalılar'ın Türk kimliğinin yok edilmemesi, Ahıskalılar'ın bölge halkına ezdirilmemesi ve topluma kazandırılması Türkiye'nin özenle takip etmesi gereken konulardır. Bu konuda uluslararası örgütler de üzerine düşen maddi-manevi yardımı yaptıkları takdirde Gürcistan ve Ahıska Türkleri bu zorlu süreci iyi bir şekilde atlatacaktır. Geri dönüş, Ermeni vatandaşların tepkisi sonucu Ahıska bölgesine gerçekleşmez ise, Ahıska Türkleri'nin iskanını çatışma çıkma ihtimali düşük bölgelere yönlendirmek rasyonel bir seçim olacaktır. Ahıska halkının gönlünden geçen, elbette kendi vatanlarına geri dönmektedir. Ama bu, belli sebeplerden dolayı gerçekleşmezse Ahıskalılar Gürcistan içinde nüfusu daha seyrek bölgelere yerleştirilebilir. Ahıska Türkleri'nin başarılı bir organizasyonla Gürcistan'a döndürölmesi hem Gürcü hem de Türk diplomasisinin başarısı olarak tarihe geçecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

RUSYA FEDERASYONU'NUN TRANSKAFKASYA POLİTİKASINDA GÜRCİSTAN'IN YERİ

5.1. Rusya Federasyonu'nun Transkafkasya Politikası

5.1.1. Rusya Federasyonu'nun Transkafkasya Politikası ve Rus Liderlerinin Bu Politikaya Etkileri

SSCB'nin 21 Aralık 1991 tarihi itibarıyla sona ermesinin ardından birliğin bulunduğu coğrafya üzerinde bağımsızlığını ilan eden 15 yeni devlet türemiştir. SSCB'nin ardılı olarak kabul edilen “*Rusya Federasyonu*” da bunlardan biridir. SSCB'nin sahip olduğu pek çok varlığı miras yoluyla devralan Rusya Federasyonu uluslararası sistemin yeni bir sujesi olarak ön plana çıkmıştır. Rusya Federasyonu SSCB'nin dağılması ve toprak kayıplarına uğramasına rağmen dünyadaki en büyük yüzölçüme (17,075,400 km²) sahip devlettir. 7 federal bölge altında 88 idari bölüm (21 Cumhuriyet, 49 idari bölge, 6 vilayet, 11 otonom bölge ve 2 şehir idaresi) içermektedir.⁷⁸⁶ SSCB'nin dağılmasını yumuşak bir geçiş bağlama çabası olarak algılayabileceğimiz BDT'nin (Bağımsız Devletler Topluluğu)⁷⁸⁷ kurulması ile Rusya Federasyonu, eski Sovyet cumhuriyetlerini aynı çatı altında tutmayı hedeflemiştir. Rusya'nın sözkonusu devletler üzerinde alışlagelen üstünlüğü ve liderliği bu konfederal benzeri yapı içerisinde sürdürülmek istenmiştir. BDT Rusya'nın üye ülkelerin politikaları arasında koordinasyon kurulabilmesi için bir enstrüman ve söz konusu ülkeler üzerinde hegemonya iddiasını sürdürebilmesi için kurduğu bir

⁷⁸⁶ DEİK Rusya Ülke Bülteni, Haziran 2008

⁷⁸⁷ 8.12.1991 tarihinde Rusya, Ukrayna ve Belarus devlet başkanları tarafından Minsk şehrinde ilan edilen, asıl kurucu anlaşması ise 21.12.1991'de imzalanan, başta Slav Birliği görüntüsü veren, aslında Baltık devletleri hariç Rusya'nın eski Sovyet Cumhuriyetleri'ni kapsamasını istediği bir örgüttür. Rusya Federasyonu egemenliğinde kurulan örgüt, 15.05.1992 tarihindeki Taşkent Antlaşması ile Ortak Güvenlik, 1993 yılında ise ekonomik işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Ortak Güvenlik Anlaşmasını Ukrayna ve Moldova imzalamamıştır. 1999'da Özbekistan Rusya'nın BDT ülkelerindeki askeri eylemlerini sebep göstererek Ortak Güvenlik Anlaşması'ndan ayrılmış onu daha sonra Azerbaycan ve Gürcistan izlemiştir. BDT ile ayrıntılı bilgi edinmek için bakınız. Kemal Başlar, “The Commonwealth of Independent States: Decayed Within a Decade”, The Turkish Yearbook, Vol. 32

mekanizmadır.⁷⁸⁸ Ancak ne var ki yeni bağımsızlığını elde eden devletler gözlerini Batıya ve uluslararası sisteme entegre olmaya çevirmiştir. Rusya ise hem eski egemenlik alanlarında nüfuzunu devam ettirmek, hem de kendi güvenliğini ve çıkarlarını korumayı istemiştir. Bunun yanında Rusya Federasyonu’nun da bağımsızlığını yeni kazanan diğer devletler gibi uluslararası sisteme entegre olma çabaları olmuştur. Öyle ki Soğuk Savaş sona ermiş, Rusya Batı için bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Rusya küresel ölçekte yerini almayı bekleyen eski süper güç, yeni bölgesel güç adayı idi. Dolayısıyla Rusya Batının gözünde yeni bir partner olarak görülüyor ya da görülmek isteniyordu. Ancak var olan tarihsel gerçeklerle birleşen Soğuk Savaş retoriği bugün bile Rusya-Batı ilişkilerinde zaman zaman ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Rusya Batı için hiçbir zaman, içinde barındırdığı bir aktör veya partner olamayacak, daima 'Öteki' olarak algılanacaktır. “Zaten Rusya da tarihi boyunca bağımsız büyük bir devlet olarak, büyüklüğünden vazgeçemeyen bir eski süper güç olarak, coğrafi açıdan yarı Asyalı bir devlet olarak, menfaatleri Batıdan farklı bir devlet olarak Batının ittifak sistemine dâhil olmayı içine sindiremez.”⁷⁸⁹ Rusya yeni dönemde öncelikli olarak toparlanmayı ve geçiş dönemini atlatarak bölgesel güç olmayı, daha sonra ise tekrar eskisi gibi bir global güç olmayı hedeflemiştir. Sıradan bir devlet olarak algılanma düşüncesi dahi Rusya’yı rahatsız etmeye yetmiştir. Özellikle dağılmanın ardından Batıdan gelen ekonomik ve insani yardımlar dolayısıyla Rus halkı kendilerini Batı karşısında ezik görmüş ve bununla birlikte dağılmanın yaratmış olduğu psikolojik etki de üzerine eklendiğinde Rus halkının kendine olan güvensizliği artmıştır. Rusya bu geçiş döneminde SSCB’den miras kalan kötü durumdaki ekonomi ile dönüştürülmeyi bekleyen siyasal sistemle uğraşmak durumunda kalmış, askeri alanda da yeni tedbirlere başvurarak güvenliğini garanti altına almak istemiştir. Dolayısıyla siyasal, ekonomik ve askeri alanlarda Rusya’nın gelişen bir ivme yakalaması sağlanarak kısa vadede bölgesel güç uzun vadede de Rus halkının zihinlerinden atamadıkları süper güç olma hedefi yakalanmak istenmiştir.

⁷⁸⁸ Robert H.Donaldson-Joseph L.Nogee, *The Foreign Policy of Russia Changing Systems, Enduring Interests*, M.E.Sharpe 2005, s. 181

⁷⁸⁹ Aleksei Pushkov, “Rusya ve Yeni Dünya Düzeni”, Der: Yılmaz Tezkan, *Kadim Komşumuz Rusya*, Ülke Kitapları, Eylül 2001 s.44

Rusya Federasyonu siyasal hayatını, kurulduğundan itibaren üç bölüme ayırarak incelememiz mümkündür. 1992-1999 arası Boris Yeltsin Dönemi, 2000-2008 arası Vladimir Putin dönemi ve 2008-.... Dmitri Medvedev dönemi. Yeltsin dönemi, dağılmanın ardından yeni bir ulus-devlet kurmanın sancılarının yaşandığı; bu bağlamda siyasal ve ekonomik dönüşüm süreci çerçevesinde reformların gerçekleştirilmeye çalışıldığı ancak siyasal, ekonomik ve toplumsal istikrarsızlığın süreklilik gösterdiği, dış politikada da Batı eksenine yakın durulan bir dönemdir. Cohen bu dönemi Kremlin'in tutarlı bir ideoloji ve devlet inşa stratejisinden yoksun bir şekilde, çok etnisiteli toplumun, modern ve emperyalist olmayan ulus-devlete dönüştürülmesi çabası olarak yorumlamıştır.⁷⁹⁰ Putin dönemi ise 2000'li yıllarda güçlü devlet, güçlü ekonomi, güçlü ordu sloganlarıyla bezenmiş, içeride ve dışarıda güçlü bir Rusya imajını yerleştirmek isteyen, uluslararası politikada Rusya'nın tekrar küresel güç olarak algılanmasını hedefleyen, Batı ile dengeli ama Batıyı karşısına almaktan çekinmeyen, çok kutuplu bir dünya ideali olan, realist ve pragmatik bir siyaset sergilenmeye çalışılan bir dönemdir. 2008 yılı itibarıyla başlayan Medvedev dönemi Putin döneminin devamı olarak yorumlanabilir. Zira bu dönemde Medvedev devlet başkanı olsa da, Putin yönetimden tamamen elini çekmemiş ve Başbakan olarak eski etkinliğinde görev yapmayı sürdürmüştür. Kaldı ki uluslararası kamuoyunun genel kanısı da Rusya'yı hala Putin'in yönettiği yönündedir.

5.1.1.1. Boris Yeltsin Dönemi

Mihail Gorbaçov'un istifasının ardından Rusya Federasyonu'nun yönetimine geçen Boris Yeltsin devletin, ordunun ve KGB'nin idaresini ele alarak, oluşması muhtemel büyük bir kargaşayı ve dağınıklığı önlemiş, ayrıca nükleer silahların gizli şifrelerine el koymuştur. Yeltsin yeni yönetim ile yeni bir siyasal rejimi Rusya'ya yerleştirme, Batı ile bütünleşerek uluslararası sisteme katılma ve yeni konjonktürde toprak bütünlüğü ve güvenliğini garanti altına alma gibi hedefler doğrultusunda hareket etmiştir. 12 Aralık 1993 tarihli yeni Rusya anayasası ilan edilerek çok partili siyasi hayat, başkanlık sistemi modeli ve hukuk devleti prensibi gibi köklü ve büyük

⁷⁹⁰ Ariel Cohen, "Domestic Factors Driving Russia's Foreign Policy", <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/bg2084.cfm>, 19.11.2007

yenilikler getirmiştir.⁷⁹¹ Ülkede demokrasinin yerleştirilmesine çalışılmış, serbest seçimler yapılmış ve pek çok siyasi parti kurulmuştur. Yeltsin devlet başkanı seçilerek iki dönem bu görevi yürütmüştür (31 Aralık 1999 tarihine kadar). Siyasi partilerin dışında ülkede Atlantikçiler ve Avrasyacılar adı altında iki büyük siyasal akım ortaya çıkmıştır. Yeltsin döneminin ilk yıllarında dış politika stratejisi Batı ile uyumlaştırılmış, uluslararası sisteme entegre olmak adına uluslararası toplulukla ahenkli bir biçimde hareket edilmeye özen gösterilmiştir. Çar I. Petro'dan beri Rusya ilk kez yüzünü Batıya çevirmiştir. Yeltsin'in politikaları aslında bir bakıma Gorbaçov'un “Yeni Düşünüş” ünün devamıdır.

“SSCB'nin son yıllarında Gorbaçov, Stalinizm-Brejnevizmin askeri-siyasi mirasını reddederek Batı ittifakıyla yakınlaşma ve işbirliği içerisine girmiş; Batıya karşı ideolojik ve jeopolitik bir karşı çıkış içindeki Komünist güç sıfatını bırakıp Batının değerlerini paylaşan ve uluslararası meselelerde birlikte hareket eden bir güç hüviyetine erişmiştir.”⁷⁹²

Bunun dışında ordunun Rusya üzerindeki etkisi silinmiş değildir; nitekim eski Sovyet dönemi hassasiyetlerini yansıtan bir askeri doktrinin merkezi yönetimce kabulü sağlanmıştır. Ordunun siyasetteki etkisi siyasal iktidarın da kendini tam olarak ifade etmesini ve Batı ile yakınlaşmasını engellemiştir. 1992-1994 yılları arasındaki liberal politikalar, yerini 1994 yılı sonrasında realist politikalara bırakması ordunun bakış açısına uygun bir hareketti. 1994 sonrası Batı-Rusya arasındaki çıkar çatışmaları artmıştır. Buna örnek olarak NATO'nun eski Sovyet Cumhuriyetlerini kapsayan genişleme atağı ve NATO'nun Kosova ve Balkanlar'daki uygulamaları verilebilir.

1993 yılında kabul edilen “Yakın Çevre (Blijniy Zarubejny-Near Abroad) Doktrini” Rusya Federasyonu'nun dağılmanın ardından kurulan yeni devletin yaşanan travmayı hızlı bir şekilde atlatması ve bir an önce eski egemenlik

⁷⁹¹ Kemal Girgin, “Rusya Faktörü ve Üç Boyutlu Dış Politika”, Stratejik Öngörü, Sayı 5, ss. 28-29

⁷⁹² Yevgeni Bajonov, “Rusya'nın Değişen Dış Politikası”, Der: Yılmaz Tezkan, a.g.e., Temmuz 2000 s. 54

alanlarında nüfuzunu kurması için önemli bir dış politika açılımıydı. Doktrin içerik olarak Rusya'nın SSCB döneminde egemenliği altında olan, Rusya ile tarihi, siyasi ve kültürel bağları olan, ancak dağılma sonrasında bağımsızlığını elde eden ve Rus yakın çevresinde bulunan devletler üzerinde siyasal, ekonomik ve askeri açılardan nüfuzunun kurulmasını amaçlamaktaydı. Bu doktrini Rusya'nın “*Monroe Doktrini*” (Monrosky Doktrini) olarak yorumlayanlar da olmuştur. Rusya hayatî çıkar alanları olarak gördüğü yakın çevresinde (Kafkasya ve Orta Asya) ABD, Türkiye ve İran gibi devletlerin var olmasını ve bu devletlerin yakın çevredeki devletlerle derin ilişkiler kurmalarını istemiyordu. Dolayısıyla bu doktrini Rusya'nın Batıyı ve dış güçleri bölgede dengelemede kullandığı bir araç olarak değerlendirmemiz mümkündür.

“Rus ulusal kimliğinin emperyal boyutunu inşa eden ve Rusya'nın uluslararası prestijini tekrar canlandırma potansiyeline sahip bir alan olan Yakın Çevreye yönelik hegemonya arayışı Rusya'nın devlet olarak uluslararası arenada gücünü yeniden göstermesine hizmet etmiştir.[...]Bunun dışında Rusya'nın ulusal sınırlarının güvenliğini korumak adına iç sınırın uzağında bir dış sınır olarak kabul edilebilecek bir alan yaratma çabası, Rus halkının dağılma sonrası sarsılan ulusal kimlik ve ulusal gururunun tamiri için egemenlik kurularak üstünlük sağlanacak bir alan ihtiyacı ve ekonomik faktörler Rusya'ya Yakın Çevre Doktrinini uygulamaya iten diğer sebeplerdir.”⁷⁹³

Yakın Çevre politikası, Rusya içinde varlık gösteren Atlantikçi akım ile Avrasyacı akım arasındaki fikir ayrılığının da somutlaştığı bir politikadır. Şöyle ki Atlantikçiler Batı ile ilişkileri geliştirmek, ekonomik ilişkilere daha çok önem verilmesini ve bölgede istikrarın tesis edilmesini istemekte, bunun dışında Yakın Çevre Politikasının Rus emperyal dürtülerini yeniden harekete geçireceğini düşünmektedir. Avrasyacılar içinse Yakın Çevre temel öğelerdendir ve jeopolitika ekonomik dürtülerden de önceliklidir. Onlar Rus ulusal çıkarlarının eski Sovyet toprakları üzerinde yoğunlaştığını ve BDT içerisinde en geniş entegrasyonun

⁷⁹³ Zeynep Dağı, *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika/ Rusya'nın Dönüşümü*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2002, ss. 175- 177

sağlanması gerektiğini vurgulamaktadırlar.⁷⁹⁴ Avrasyacılar, merkezi yönetimin Batı ile 'geleceği muğlak', iyi ilişkiler kurmak adına Rus ulusal çıkarlarının dikkate alınmadığından; ülkenin tarihsel, coğrafi ve kültürel kimliğinden feragat edildiğinden dem vurmakta Rusya'nın Batı ile ilişki kurmaktan ziyade önceliği Yakın Çevresine vermesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu çerçevede Yakın Çevrede yaşayan 25 milyon Rus vatandaşının hakları da Rus dış politikasının öncelikleri arasında olmalıdır.⁷⁹⁵ Dış politikada etkinliğin Avrasyacı görüşe geçişinin Dışişleri Bakanlığı görevinin Atlantikçi kimliğiyle bilinen Andrei Kozyrev'den Yevgeni Primakov'a devriyle gözlemlemek mümkündür. Bu dönemki konjonktür de zaten buna oldukça müsaitti. Zira bir zamanlar Rusya'nın uydu devletleri olan Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin 1993 yılında NATO üyesi olması, Rusya'da pek çok kişiyi Soğuk Savaş sonrası Uluslararası İlişkiler dünyasında Rusya'nın liberal politikalarından ziyade jeopolitiği temele alan politikalar izlemesi gerektiği inancına itmiştir.⁷⁹⁶ Primakov'un Dışişleri Bakanlığı'na geçmesinin ardından post-Sovyet bölgesinde Rus nüfuz alanı geliştirmek en yüksek düzeyde ulusal sorumluluk olarak tanımlanmıştır.⁷⁹⁷

Rusya Federasyonu tarafından değişen dünya koşulları ve tehdit algılamaları karşısında hazırlanan siyasi-askeri belgeler Rusya'nın yeni dönemde kendisini dış dünyaya ifade etme isteğinin dışa vurumudur. Bu gelenek 1993 yılından başlayarak günümüze kadar sürmüştür. Bugün itibarıyla Rus idareciler geçmişte yayımlanan bu doktrinleri Rusya'nın çıkarlarını ve güvenliğini de gözeterek güncelleyip yayımlamaktadır. Dolayısıyla bu doktrinlerin Rusya Federasyonu siyasal hayatında önemli bir yeri vardır. Yakın Çevre Doktrini'nin dayanakları olarak

⁷⁹⁴ Dağı, a.g.e., 2002, s. 180, 183. Rusya Federasyonu'nda o dönem dış politikaya etki eden politik düşünsel akımlarla ilgili detaylı bilgi için bakınız. Ömer Göksel İşyar, a.g.e. Mart 2004, ss. 9-65

⁷⁹⁵ İdil Tuncer, "The Security Policies of Russian Federation: The "Near Abroad" and Turkey", Turkish Studies, Vol. 1, No. 2, Autumn 2000, s. 97

⁷⁹⁶ Primakov'un Sovyet dış politikası konusundaki tecrübesi, bürokrasi zekâsı ve KGB'nin yerini alan FSB (Federal İstihbarat Servisi)'nin başkanlığını yapmasından ötürü güvenlik konularına olan yakınlığı Dışişleri Bakanlığı'na atanmasındaki önemli etkenlerdir. Allen C.Lynch, "The Evolution of Russian Foreign Policy in the 1990's", Journal Of Communist Studies and Transition Politics, Russia After Communism, 1.1.2002, s.167

⁷⁹⁷ Craig Nation, "U.S. Interests In The New Eurasia", Russian Security Strategy Under Putin: US and Russian Perspectives, November 2007, <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>

nitelendirebileceğimiz “Dış Politika Konsepti”⁷⁹⁸ ve “Askeri Doktrin” Rusya Federasyonu’nun kendini hem Batıya hem de dünyaya ifade etmesi adına önemli belgeler olmuştur. Dış Politika Konsepti Rus ulusal çıkarlarını kollayan ve ülke güvenliğini gözetten bir belgedir. Konseptte göre dış politika-ekonomi bağlantısı iyi kurulmalı; diplomasi ile askeri stratejiler iç ekonomik ihtiyaçlara göre şekillendirilmeliydi.⁷⁹⁹ Rusya’nın büyük güç olabilmesi için Rus dış politikasının temel ulusal çıkarlarla (ülke egemenliğinin korunması, toprak bütünlüğünün korunması, güvenliğinin sağlanması, demokratikleşmesi, piyasa ekonomisinin yerleşmesi, vs.) uyumlaştırılması gerekmektedir.⁸⁰⁰ Konseptin başlangıcında yer alan 9 “hayatî derecede önemli çıkar” arasından sadece 3 numaralı olanı eski Sovyet sınırları ötesindeki dış dünya ile ilgiliydi: “Rusya’nın yeterli askeri potansiyeli vasıtasıyla herhangi bir dış tehdit çeşidine karşı güvenilir bir savunma sağlamak ve istikrarlı bir uluslararası ilişkiler sistemi kurmak”.⁸⁰¹ 1993 yılında yürürlüğe giren Askeri Doktrin ordunun Yeltsin yönetimine isteklerini kabul ettirdiği bir doktrin olarak algılanabilir. “1993 tarihli Askeri Doktrin Rusya’nın nükleer varlığını tekrar hatırlatma ihtiyacı duyduğu ve nükleer güce ilk başvuran taraf olmama taahhüdünden vazgeçtiğini gösteren hükümlere yer veren, Gorbaçov döneminin ‘Savunma Amaçlı Doktrini’nin, ‘Saldırı Amaçlı Doktrin’e dönüştüğü bir doktrindir.”⁸⁰²

“Doktrinde ayrıca Rus ordusuna Rusya’nın ve müttefiklerinin egemenlikleri ve yaşamsal çıkarlarını koruması görevi verilmiş, BDT içinde kolektif savunma mekanizmaları ile savunmanın icra edilmesi gerektiği belirtilmiş, Rusya ile çıkarları çatışan her ülkenin Rusya’nın rakibi olduğu vurgulanmış, insan hakları olgusu üzerinden Rusya’nın içişlerine karışılmasından duyulan rahatsızlık dile getirilmiş ve BM devre dışı bırakılarak küresel ölçekte yapılan barışı koruma faaliyetlerine yönelik bir eleştiri yapılmıştır.”⁸⁰³

⁷⁹⁸ 25.01.1993 tarihinde Dışişleri Bakanı Andrei Koziyev tarafından sunulan 58 sayfalı konsept, Yeltsin yönetimince incelenip geliştirilmiş ve “Rusya Federasyonu’nun Dış Politika Konseptinin Temel Prensipleri” adı altında Nisan 1993’te doktrin olarak yayımlanmıştır. Doktrinin ayrıntıları için bakınız. Leon Aron, “The Emergent Priorities of Russian Foreign Policy”, Ed: Leon Aron-Kenneth M.Jensen, *The Emergence of Russian Foreign Policy*, United States Institute of Peace Pres., 1994, ss. 17-18

⁷⁹⁹ İşyar, a.g.e., Mart 2004, s. 14

⁸⁰⁰ İşyar, a.g.e., Mart 2004, s. 14

⁸⁰¹ Aron, a.g.e.1994, s. 18

⁸⁰² Cengiz Erişen, “Rusya Federasyonu’nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler”, Der: Erhan Büyükakıncı, *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phoenix Yayınları, Ankara, Eylül 2004, s. 176

⁸⁰³ Osman Metin Öztürk, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, ss.36-37

Eylül 1995'te Başkan Yeltsin'in yayımladığı “*Rusya Federasyonu’nun BDT Üyeleriyle İlişkilerinde Stratejik Yönünün Tesis*” adlı kararnameyle bölgeye ilişkin Rus politikasının ana amaçları ortaya konmuş, Rusya-BDT üye ülkeleri arasındaki ilişkilerin hedefinin ekonomik ve politik açıdan entegre olmuş bir ittifak sistemi kurmak olduğu vurgulanmıştır. İttifakın ana gücü olarak Rusya’nın post-Sovyet alanında yeni bir devletler arası ekonomik-politik sistemi oturtmada BDT üyesi devletlere yol gösterici olması gerektiği belirtilmiştir.⁸⁰⁴

Yeltsin döneminin ikinci önemli konusu ekonominin düzlüğe çıkartılmasıydı. Uzun yıllar Sovyet döneminin hantal yapılı merkezi planlama modeliyle yönetilen ülke ekonomisi, liberal ve işleyen bir pazar ekonomisini dönüştürölüp, Rusya’nın uluslararası ekonomik sisteme entegrasyonu amaçlanmıştır. Yeltsin yönetiminin çeşitli reform projeleri, IMF, Dünya Bankası ve G-7 gibi kuruluşlara ülkeyi bağımlı ve borçlu hale getiren politikaları, Rus ekonomisini iyi bir duruma getirmekten ziyade daha da kötüleştirmiştir. Fiyatlar yükselmiş ama halkın alım gücü bunun aksine düşmüştür. Özelleştirmelerle Rus ulusal kaynakları ve önemli devlet kuruluşları Batı firmalarına satılmıştır. Bu liberal politikaların etkisiyle ekonomide 1998 krizine kadar her yıl ortalama %15 daralma görülürken, işsizlik ve buna paralel olarak fakirleşme süratle artmıştır.⁸⁰⁵ Bu ortamdan yararlanarak zenginleşen “*oligark*” denilen bir zümre ortaya çıkmış, bu zümre medyayı ele geçirmek suretiyle siyasete de el atmıştır. Rusya Batının hammadde ihtiyacını karşılayan ancak Batı ile asimetrik ilişki içerisine doğru giden bir ülke görüntüsündeydi. Ülke içinde artan yolsuzluklar, bankaların iflasları, hortumlanan bankalar içerisindeki paralarından mahrum kalan vatandaşların durumu, dışa satılan petrolün fiyatlarının düşmesi, vs. 1998 yılındaki ekonomik krizi tetiklemiştir.⁸⁰⁶ 1990’lı yıllar boyunca sürdürölen neoliberal politikalar Rusya’yı 1.Dünya sosyal yapılarını içeren bir 3.Dünya ekonomisine sahip bir ülke haline getirmiştir.⁸⁰⁷

Çeçenistan sorunu Yeltsin döneminde karşılaşılan en önemli güvenlik

⁸⁰⁴ Nicolai N.Petro, Alvin Z.Rubinstein, *Russian Foreign Policy From Empire to Nation State*, Longman, 1997, s. 115

⁸⁰⁵ Fevzi Uslubaş, “Batı, Yeltsin ve Türkiye”, *Jeopolitik Dergisi*, Ağustos 2007, s. 60

⁸⁰⁶ Girgin, a.g.m., s.29

⁸⁰⁷ Boris Kagarlitsky, “Russia in the Globalized System”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61-1, s.225

sorunudur. 1994 yılında başlayan 1. Çeçen Savaşı'nda Rus ordusu başarısız olmuş ve bu durum ordunun ve Yeltsin yönetiminin prestijini Rus halkı ve uluslararası toplum nezdinde düşürmüştür.⁸⁰⁸ ABD ve Batı ise Rusya'daki siyasal ve ekonomik dönüşümden memnundu ve Yeltsin yönetimini bu sebeple desteklemekteydi. Ancak Yeltsin'in politikaları zamanla Batının da tepkisini çekmiştir. Devlet yöneticilerini aklına estiği şekilde değiştiren⁸⁰⁹ dolayısıyla iç politikada istikrarsızlığın temel sorumlusu olan Yeltsin ikinci kez Cumhurbaşkanı seçilebilmek için farklı yollara başvurmaktan da geri kalmamıştır. Alkol sorunu ve ilerleyen hastalığı Rus halkının gözünden düşmesine neden olurken, ekonomik açıdan ülkeyi sürüklediği durum halkın güvenini kaybetmesinin belki de en önemli sebebidir. Rusya'nın ekonomik açıdan zayıflaması onun uluslararası arenada dikkate alınacak devletlerarasındaki yerini alt basamaklara düşürmüştür. Komünizmden ülkeyi çekip alan lider ile 1999 yılının sonlarındaki hasta adam arasında halk nezdinde ciddi farklar vardı. Politikaları Rusya'nın uluslararası saygınlığını azaltırken, küresel ölçeğe yeni bir "Hasta Adam" armağan etmiştir. Yeltsin 31 Aralık 1999 tarihinde Rus halkının yeni yılını kutlarken, ülke yönetiminde başarısız olduğunu itiraf edebilme erdemini göstermiştir.⁸¹⁰ Yeltsin ardında, yaşadıkları tecrübelerden ötürü pazar ekonomisine inanmayan ve Batı tipi gelişimi reddeden bir Rus halkı bırakmıştır.⁸¹¹

5.1.1.2. Vladimir Putin Dönemi

26 Mart 2000 tarihinde Rusya Federasyonu'nda yapılan devlet başkanlığı seçimlerini oyların %52.2'sini alan Vladimir Putin kazanmıştır. Putin'in devlet başkanı⁸¹² olarak seçilmesinin iki dikkat çekici boyutu vardır.⁸¹³ Birincisi, yönetimin

⁸⁰⁸ 1. ve 2. Çeçenistan Savaşlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız. Utku Yapıcı, "Tarihsel Süreç İçinde Rus-Çeçen Sorunu", 13.03.2007, <http://avrasyapolitika.blogspot.com/>

⁸⁰⁹ Sadece 1996-2000 yılları arasında Rusya Federasyonu'nda 5 Başbakan, 3 Dışişleri Bakanı, 3 Savunma Bakanı, 2 Dış İstihbarat Servisi Direktörü, 5 Finans Bakanı, 3 Sınır Güvenliği Başkanı, 4 Federal Güvenlik Servisi Başkanı, 3 İçişleri Bakanı ve 5 adet Cumhurbaşkanlığı Yönetimindeki Başkan görev almıştır. Thomas Graham Jr., "Russia's Foreign Policy", Symposium at the Royal Defence College, 1.03.2000, <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=529>

⁸¹⁰ Hekimoğlu, a.g.e., s. 74

⁸¹¹ Jonathan Eyal, "The Legacy of Boris Yeltsin", <http://www.rusi.org/research7studies7european/commentary/rss/ref:C462F17BB5A9C3/>

⁸¹² Rusya'daki başkanlık sistemi ABD ile Fransa'daki başkanlık sistemlerinin sentezi şeklindedir. Amerikan başkanlık sisteminde devlet başkanı yürütme erkinin başı olarak partilerüstü bir konumdayken, Fransız sisteminde başkan yetkilerini seçilmiş bir başbakanın önderliğindeki Bakanlar Kurulu ile

rejim kurucu liderden halefine geçişi esnasında ülkede başka ülkelerde rastlanan istikrarsızlık ve ayrılıkçı hareketlerin görülmemesi ve yönetim devrinin barışçıl bir şekilde gerçekleşmesidir. İkincisi ise yönetimin başına seçimlerden 8 ay önce geçen Putin'in daha önceden hiçbir siyasi kariyere sahip olmamasıdır. Putin'in devlet başkanı olmasıyla kamuoyunda şu sorular sorulmaktaydı. Putin, Yeltsin tecrübesini yaşamış Rus halkının aradığı güçlü lider olacak mıydı? Halkın ekonomik ve siyasi beklentilerini karşılayacak bir politika izleyecek miydi? Rusya'yı tekrar global bir güç olma yoluna sokabilecek miydi? Bu soruların cevapları Putin'in başkanlık yaptığı iki dönemdeki icraatlarında ve halen sürdürdüğü siyasi hayatında bulunabilir. Putin 29 Aralık 1999 tarihinde yaptığı konuşmasında: *“Rusya geçmişte ve gelecekte Büyük Güç olarak kalacaktır. Halkımız, devletin yol gösterici ve düzenleyici rolünün layık olduğu şekilde onarılmasını istemektedir”* demeciyle Rus halkının beklentilerinin farkında olduğunu ortaya koymuştur.⁸¹⁴ Putin iktidara gelmesiyle birlikte Rusya Federasyonu önemli bir değişim süreci içerisine girmiştir. İç politikada ve dış politikada gerçekleşen bu değişim rüzgarları Rusya'yı daha güçlü bir devlet haline getirme hedefiyle örtüşmekteydi. Yeni dönemde ekonomik ve siyasi yapının istikrar kazandığı, halkının refah düzeyi artmış ve merkezi devlet yapısını sağlamlaştırılan bir Rusya yaratılmak isteniyordu. Rusya uluslararası arenada bağımsız ve ekonomik açıdan tutarlı bir rol oynamayı ve *“otonom faktör”* olarak, küresel bir jandarmanın tahakkümü altına girmeyi reddediyordu.⁸¹⁵ Rusya global güç ABD'ye karşı bölgesel (Transkafkasya) hegemon olmayı istiyordu. Küresel ölçekte de diğer bölgesel hegemonlarla birlikte hareket ederek küresel gücün dengelenmesi ve etkisinin her

paylaşmaktadır. Amerikan sisteminden farklı olarak Rusya'da da Başbakanlık makamı vardır. Ancak Fransız sisteminden farklı olarak Devlet Başkanı istediği zaman Başbakanı görevinden alıp yerine istediği kişiyi atayabilmektedir. Rus modelinde güç tamamen Cumhurbaşkanı'ndadır (Devlet Başkanı). Cumhurbaşkanının keyfi davranışlarını denetleyecek bir mekanizma yoktur. Rus siyasetinde biçimsel olarak en güçlü konumu Cumhurbaşkanlığı makamı temsil etmektedir. Oktay Tanrısever, “Rusya'daki 2000 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Demokratikleşme Süreci Açısından Analizi”, Avrasya Dosyası, ABD Özel, 2000, s. 278

⁸¹³ Graeme Gill, “Vladimir Putin and the Future of the Presidency”, Ed: Vladimir Tikhomirov, *Russia After Yeltsin*, Ashgate Publishing, 2001, s. 16

⁸¹⁴ Bu cümleler Rusya'nın tarihine yönelik mantalitesini yansıtır. Geçmişte güç askeri güçle orantılıyken, bugün bir devletin gücünün ölçülmesinde teknoloji, refah ve güvenlik gibi faktörler devreye girmektedir. Roderic Lyne-Strobe Talbott-Koji Watanabe, *Engaging With Russia*, The Triangle Papers:59, http://www.trilateral.org/library/stacks/Engaging_With_Russia.pdf, sf.21,22

⁸¹⁵ Fraser Cameron-Jarek M.Domanski, “Russian Foreign Policy With Reference to its Western Neighbours”, EPC Issue Paper, No.37, 13.07.2005, <http://www.epc.eu/>

bölgede sınırlanması hedeflemiştir. Ayrıca bu dönemde güçlü Rusya imajının dağılan SSCB imajını dünyaya unutturması ve Rusya'nın yeni halinin ülkenin uluslararası prestijini arttırması amaçlanmıştır.

Putin öncelikle Federasyonun siyasi yapısında değişikliğe giderek, 89 bölgeden oluşan Federasyonu 7 federal idarî bölgeye ayırmıştır. Merkezîyetçi politika izleyerek Rusya Federasyonu'nun kurulduğu günden beri üzerinde baskı unsuru olarak hissettiği ikinci dağılma korkusunu bertaraf etmek istemiştir. “Bölge valilerinin devlet başkanının belirlediği adaylar arasından seçilmesi, vali ve federe cumhuriyetlerin başkanlarının Moskova'dan atanması ve tüm cumhuriyetlerin anayasalarını Rusya Federasyonu anayasasıyla uyumlaştırması zorunluluğu gibi uygulamalar bu merkezîyetçi politika dâhilinde hayata geçirilmiştir.”⁸¹⁶ Putin, ekonomide de, Yeltsin döneminde özelleştirilen şirketleri ve devlet kaynaklarını tekrar kamulaştırmıştır. Putin, Yeltsin döneminde zenginliklerine zenginlik katan, medyaya egemen olan ve siyasete elatan oligarkların önünü kesmiştir.⁸¹⁷ Kimi yazarlar piyasa ekonomisinin süper zengin bir sınıf yaratmaksızın yerleşemeyeceğini ve olgun bir kapitalizmin oligarkları kabul edeceğini; daha ham sistemlerin bunu kabul etmeyeceğini belirtmektedir.⁸¹⁸ İşin aslı Rusya'nın demokrasisinin ve ekonomisinin tam anlamıyla Batıdakilere benzemeyen sui generis yapısı, Putin'in bu politikalarını açıklamaktadır. Putin döneminde ekonomi rejimine “*Devlet Kapitalizmi*”, siyasal rejime de “*Yönetilebilir Demokrasi*” gibi isimler takılarak kavramsallaştırma çabaları da bu kendine özgülüğün yan ürünleridir. Putin ülke yönetiminde daha çok istihbarat ve asker kökenli (siloviki genel adıyla anılıyorlar); tanıdığı ve güvendiği isimleri getirerek iç siyasette elini güçlendirmiş muhalefeti önemli ölçüde saf dışı bırakmıştır. Putin ayrıca basını ve devlet televizyonlarını da denetimi altına almıştır.⁸¹⁹ Rusya Putin döneminde dış politikada çok vektörlü bir

⁸¹⁶ İlyas Kamalov, Rusya Federasyonu, Stratejik Öngörü 2006, Ekim 2006, www.asam.org.tr

⁸¹⁷ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız. Sinan Oğan, *Rusya'da Siyaset ve Oligarşi*, ASAM Yayınları, Ankara, 2003

⁸¹⁸ Anders Aslund, “Rusya'nın Zengin Avı”, Çeviren: Bülent Çınar, Foreign Policy, Mayıs Haziran 2006, s. 47

⁸¹⁹ Tüm bunların dışında Rus sosyal hayatıyla ilgili kronikleşen sorunlar da Putin'in önünde çözülme bekliyordu. Artan işsizlik, alkol ve uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklar, organize suçlar, ortalama yaşam süresinin azalması sonucu nüfuzun azalmasının önlenmesi için çalışmalar yapılmalıydı.

anlayışla, çok kutupluluk söylemini benimseyen, çok taraflı⁸²⁰ bir stratejiyi takip eden, pragmatik ve realist bir anlayış ile ulusal çıkarlarla uyumlu dış politika seçeneklerini tercih etmiştir. Yeltsin döneminin Batı'nın bir parçası olma politikasının yerini uygar dünyanın yeni kutuplarından biri olma hedefi almıştır. Rus Avrasyacılığının etkilerinin de görüldüğü yeni dönem Rus dış politikasının öncelikli hedefi Avrasya'da birincil aktör olmaktır. Daha sonra ise Batı, Ortadoğu, Güneydoğu Asya ve diğer bölgelerdeki devletlerle karşılıklı anlayış ve işbirliği çerçevesinde ilişkileri geliştirmektir. Rus dış politikası bu dönem Avrasyacı ve Batıcı paradigmaların bir nevi sentezi şeklinde özetlenebilir.⁸²¹ Sakwa, Putin dönemi Rus dış politikasını 'Yeni Realizm' olarak yorumlamaktadır: Yeni Realizm dengeleme politikasını sadece uluslararası arenaya katılım açısından almaz, ayrıca Neoslavofil akımın otonomi ve teklik ile alakalı görüşleri tarafından yumuşatılmıştır ve Doğu-Batı arasındaki dengenin pragmatik Avrasyacı nosyonları tarafından da beslenmektedir.⁸²² Trenin ise Putin dönemiyle Rusya'nın yeniden doğduğunu ve Rusya'nın tekrar bağımsız büyük güç olarak tanınma arzusu içinde olduğunu; ancak Rus liderlerin zihinlerinin hâlâ Sovyet İmparatorluğu'nda olduğu görüşündedir. Trenin Rus siyasal elitinin 20. yüzyıldan aynı anda iki ayrı kapıya yönelerek çıktığını, bu kapılardan birinin 21. yüzyılın küresel pazarına diğerinin ise 19.yüzyılın Büyük Oyunu'na açıldığını belirtmektedir.⁸²³ İmparatorluk ve devlet geleneğine sahip olması, Soğuk Savaş yıllarının ikinci kutbu olması, dünyadaki en geniş topraklara sahip oluşu, zengin doğal kaynakları, nükleer güç olması, BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyeliği, G-8 üyeliği gibi pek çok faktör Rusya'nın tekrar “Büyük Güç” olmasının yolunu açacak nitelikte özelliklerdir. Putin sahip olunan bu potansiyelleri iyi kullanarak Rusya'nın uluslararası arenada en önemli aktörler

⁸²⁰ Rusya bu bağlamda çok kutuplu bir dünya hedefindedir. Dünyanın hegemonu ABD, diğer güç odakları ile ortak hareket etmek suretiyle dengelenmeye çalışılacaktır. Çok taraflılık ilkesi çerçevesinde, diğer güç odaklarının da görüşleri dikkate alınır.

⁸²¹ 2000-2001 yılları arası Rus dış politikasında Avrasyacılığın egemen olduğu ve devletin merkezileştirilmesine hız verildiği dönemdir. 11 Eylül 2001 sonrası dönem ise Rusya-Batı ilişkilerinin gelişmeye başladığı ve Batının da teşvikiyle Atlantikçi paradigmanın tonlarına rastlanan ve Avrasyacılığın kısmen yumuşatıldığı bir dönemdir. Erhan Büyükkakıncı, “Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış”, Der: Erhan Büyükkakıncı, a.g.e. Eylül 2004, s. 159

⁸²² Richard Sakwa, *Putin Russia's Choice*, Routledge Taylor&Francis Group, 2008, s. 270

⁸²³ Dmitri Trenin, “Russia Reborn”, November/December 2009, <http://www.foreignaffairs.com/articles/65498/dmitri-trenin/russia-reborn>

arasında olması için çalışmaktadır. Karşılıklı fayda prensibi temelinde ikili ve çok taraflı ekonomik-siyasi ilişkilere önem verilmektedir. Bu noktayı tezimizin antitezi olarak tespit edebiliriz. Zira Neoliberal teoriye göre devletler mutlak faydanın peşindedir. Halbuki Neorealist teoriye göre devletler nisbi faydayı önemserler. Rusya bu politikasıyla aslında teorimize istisna olan bir politika izlemektedir. Genellikle Rusya'nın hedefi nisbi faydaya ulaşmak, yani kendisi kârını maksimize ederken, diğer devletler aynı derecede fayda elde edemezler. Rusya ürettiği enerjinin işlevselliğinden yararlanarak onu dış politika aracı (silahı) olarak kullanmaktadır. Her ne kadar bunu Başkan Putin: *"Rusya'nın normal silahı mı bitti de enerjiyi silah olarak kullansın?"* şeklinde alaycı bir tavırla geçiştirse de Rusya'nın bu potansiyelini kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı bir gerçekliktir. Putin döneminde dünya piyasalarında enerji fiyatlarının sürekli artışı Rusya'yı ekonomik açıdan rahatlatan ve darboğazdan çıkartan bir etken olmuştur. Ancak ekonomisinin büyük oranda enerji gelirlerine bağlı olması uzun vadede Rusya'nın büyük güç olması yolunda önemli bir dezavantajdır.

Rusya-ABD ilişkileri her ne kadar 11 Eylül olayları sonrası gelişme gösterdiyse de iki ülke arası anlaşmazlıkların anlaştıkları noktalardan daha fazla olduğu kesindir. Bu durum zaten Soğuk Savaş döneminden beri vardır. Bugün Rusya eskisi gibi ABD'nin rakibi olmak ve ABD'nin kendisini rakip olarak (kendisiyle eşit düzeyde) muhatap almasını istemektedir. Putin iktidarının ilk yıllarında Bush ile samimi ilişkiler kurmuş, ABD'nin Afganistan müdahalesini desteklemiş, ABD'nin Orta Asya'da boy göstermesine ses çıkarmamıştır. Ancak Rusya'nın yakın çevresinde Gürcistan ve Ukrayna'da gerçekleşen renkli devrimler, NATO'nun yakın çevredeki genişleme faaliyetleri (Estonya, Letonya ve Litvanya'nın 2004'te üye olmaları), Irak Savaşı, Kosova'nın bağımsızlığı, ABD'nin Romanya ve Bulgaristan'da üs kurması, ABD'nin Çek Cumhuriyeti ve Polonya'da kurmak istediği füze kalkanı projesi gibi gelişmeler Rusya açısından bardağı taşıran olaylar olmuştur. 10 Şubat 2007'de Münih'deki Güvenlik Konferansında Putin'in, dünyanın eskisi gibi tek kutuplu olmayacağı, çok kutuplu sisteme doğru gidildiği açıklaması Rusya'nın tekrar küresel egemenlik için ABD ile yarışa hazır olduğunun işaretiydi.⁸²⁴

⁸²⁴ Putin Konferansta dönemin NATO Genel Sekreteri Woerner'in 17.05.1990'da yaptığı "NATO

Rusya her ne kadar çok kutuplu dünya hedefine kendini şartlandırdıysa da pek çok Rus yöneticiye bugün tekrar çift kutuplu sisteme dönüşün mü sorusu sorulsa, cevapların çoğu evet olacaktır. Zira zihinlerde çift kutuplu sistemin etkileri henüz silinmemiştir. Kaldı ki Rus yöneticiler çift kutupluluğun çok kutupluluktan daha istikrarlı olacağını ve Rus çıkarlarına daha çok hizmet edeceğini bilirler. Ancak çok kutupluluğu hem ABD'nin gücünün diğer kutuplar tarafından dengelenmesi için, hem de Rusya'nın şu anki gücünün hegemon düzeyinde olmadığını farkındalığıyla savunmaktadırlar. Zira Rusya bu haliyle tek başına ABD'yi dengeleyip, sistemin ikinci kutbu olamaz. Rusya-ABD ilişkileri bugün uluslararası meselelerde işbirliği, iki ülke arasındaki anlaşmazlıklar olduğu vakitteyse anlaşmazlığın çatışmaya girmeden uzlaşılıyla çözümlenmesi şeklinde cereyan etmektedir.

Rusya-AB ilişkilerini ise Rusya'nın hem çok yönlü politikasına hem de çok kutuplu dünya isteğine bağlamak mümkündür. AB, Rusya'nın ABD'yi dengelemede kullandığı bir araçtır. Zaman zaman Putin'in Rusya'yı Avrupalı gördüğüne dair yaptığı açıklamalar, Rusya'nın Avrupa'nın güvenliğini Avrupa'nın sağlaması gerektiği şeklindeki görüşleri, Rusya'nın ABD-AB yakınlığının sona ermesi arzusunun dışı vurumudur. Rusya'nın özellikle AB'nin lider ülkeleri olan Almanya ve Fransa ile özel ilişkileri vardır. Bu iki devlet ABD-Rusya arasında dengeleri gözetken bir politika izlemeye çalışmaktadır. AB Rusya'nın en önemli ticari ortağıdır. Geniş endüstriyel, finansal, ticarî, yatırım ve bilimsel kaynaklarıyla AB, Rus dış politikası açısından stratejik rol oynarken, enerji kaynakları (petrol, doğalgaz, petrol ürünleri, kömür, gübre, kimyasallar ve nükleer güç ürünleri, metal madenleri, vs.) açısından da Rusya AB için önemlidir.⁸²⁵ Dolayısıyla ilişkilerde karşılıklı bağımlılık sözkonusudur. Bu bağımlılık ister istemez AB'nin Rusya'yı dikkate almadan politika izleyemeyeceğini gösterir. Rusya bunun dışında dünyada ABD ile ilişkileri iyi olmayan devletlerle ilişkilerini geliştirerek ABD'ye karşı mesafe almaya

Almanya dışındaki topraklara asker yerleştirmeyecektir. Bu da SSCB için en büyük güvenlik güvencesidir” sözlerine atıfta bulunarak bu güvencenin nerede olduğunu sormuştur. Fırat Purtaş, “Rusya’ya ve Rus Dış Politikasına Panoramik Bir Bakış”, Stratejik Analiz, Nisan 2007, s. 27, Speech at the 43rd Munich Conference on Security Policy,

<http://www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?sprache=en&id=179>, Greg Austin-Simon Saradzhyan-Jeff Proca, New Russia New Ally, EastWest Institute, Policy Paper, 3/2007, ss.11-14

⁸²⁵ Igor S. Ivanov, *The New Russian Diplomacy*, The Nixon Center and Brookings Institution Press, Washington D.C., 2002, s. 145

çalışmaktadır. İran, Suriye, Beyaz Rusya, Sırbistan ve Venezüella gibi... Ayrıca Soğuk Savaş döneminin eski Sovyet uyduları olan Kuzey Kore, Vietnam ve Küba gibi ülkelerle ilişkilerin tekrar canlandırılması düşüncesi oluşmuştur. Asya’da Çin ile ŞİÖ çerçevesinde anti-Amerikan bir birliktelik yaratılmış, APEC üyeliğiyle Asya-Pasifik ülkeleriyle ticari-ekonomik ilişkilerini geliştirme zemini yakalanmıştır. Rusya’nın en önem verdiği bölge ise BDT coğrafyasıdır. Yakın Çevresi ile ilişkilerine siyasi, ekonomik ve güvenlik açılarından oldukça fazla önem veren Rusya bunu yayımlanan siyasi belgelerinde (Ocak 2000-Ulusal Güvenlik Doktrini, Nisan 2000-Askeri Doktrin, Temmuz 2000-Dış Politika Doktrini) açıkça dile getirmiştir. Putin, iktidara gelmesinin üzerinden çok vakit geçmeden bu belgeleri yayımlatarak 'Güçlü Devlet' ile 'Güçlü Ordu' sloganlarının içlerinin boş olmadığını halkına ve dünyaya kanıtlamıştır.

“10 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe giren Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Doktrini, 4 bölümden oluşmaktaydı:1-Uluslararası toplum içinde Rusya; 2-Rusya’nın ulusal çıkarları; 3-Rusya’ya yönelik ulusal güvenlik tehditleri; 4-Rusya’nın ulusal güvenliğinin sağlanması. [...]Doktrinde, uluslararası ilişkilerde askeri gücün tekrar ön plana çıktığı ve bazı devletlerin askeri güç yöntemlerini kullanarak sorunları tek taraflı olarak çözmeye eğiliminde olduğu belirtilmektedir.[...] 2.bölümde Rusya’nın çok kutuplu yeni dünya düzeninde büyük güç merkezlerinden biri olarak konumunu güçlendirmesi, bütün ülkelerle ve uluslararası/üstü örgütlerle, özellikle BDT üyesi ülkelerle ve geleneksel müttefikleriyle eşit statü ve karşılıklı çıkar üzerinden ilişkileri geliştirmesi gerektiği belirtilmiştir. [...]Doktrinde Rus emperyal politika eğilimlerinin sürdüğü ve BDT ülkelerinin geleneksel müttefik olarak sunularak onlarla yakın ilişki kurmanın hatta nüfuz altına alınmalarının altyapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Dış politikada yurt dışındaki Rus vatandaşlarının hak ve menfaatlerinin korunması, Rusya ile müttefiklerine yönelik nükleer silah kullanımı da dahil her türlü saldırıyı önleme gücüne sahip olunması ve gerektiği takdirde dünyanın çeşitli bölgelerinde Rus askeri varlığının tesis edilmesi gerektiği belirtilmiştir.”⁸²⁶

Doktrinde Rusya’nın barışı oluşturma, koruma ve sürdürme, insani yardım, kriz yönetimi gibi pek çok faaliyette aktif rol oynayarak uluslararası arenada ön plana çıkma arzusu dışı vurulmuştur. Rusya’nın, Kosova olayları ve NATO’nun

⁸²⁶ Öztürk, a.g.e.,2001 ss. 20-22-26-27

Sırbistan'a karşı askeri güç kullanmasından, Bosna, Irak ve Çeçenistan olaylarından etkilendiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu doktrin Aralık 1997'de dönemin başkanı Yeltsin tarafından onaylanmış ve Kosova olaylarının ertesinde ve Çeçenistan'da yaşanan gelişmelerin ışığında Vladimir Putin'in de aralarında bulunduğu bir grup tarafından değerlendirmelere tutulup son şeklini almıştır.⁸²⁷ Ulusal Güvenlik Doktrini Rusya'nın hem bölgesel açıdan hem de küresel ölçekte etkin aktör olmasını hedefleyen bir siyasi belgedir.

“28 Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe giren Rusya Federasyonu Dış Politika Doktrini 5 bölümden oluşur: 1-Genel prensipler; 2-Modern dünya ve Rusya Federasyonu'nun dış politikası; 3-Küresel sorunların çözümünde Rusya'nın öncelikleri; 4-Bölgesel öncelikler; 5-Rusya'nın dış politikasının hazırlanması ve şekillendirilmesi.”⁸²⁸

Doktrin Rusya'nın Çok Kutuplu dünya düzenine ulaşılmasından yana olduğunu ve bu bağlamda Rusya'nın uluslararası arenada sağlam ve prestijli bir konuma erişme isteğinden bahsetmektedir. Büyük güç ve modern dünyanın en etkili merkezlerinden biri olarak lanse edilen Rusya'nın çıkarlarının sürekliliğinin sağlanması, Rus dilinin-kültürünün ülke dışında yaygın olarak kullanımının sağlanması ve Rus vatandaşlarının çıkar ve haklarının içerde-dışarda korunması önemli dış politika öncelikleri arasındadır. Rusya'nın dış politikasının karşılıklı avantajlar dahilinde, pragmatik temelde olduğu belirtilmiştir. ABD'nin tek kutup olarak öne çıkmasından ve BM onayı olmaksızın gerçekleşen operasyonlardan duyulan rahatsızlık vurgulanmıştır. BM'nin yeniden yapılandırılması ve örgüte yeni daimi üyeler alınması görüşüne yer verilmiştir. Doktrin dış politikada kullanılacak araçların kısıtlılığından hareketle askeri unsurların ve güvenlik kavramının üzerinde durmuş, ekonomik büyümeye ve yurtdışındaki Rus varlığının önemine değinmiştir. Doktrin dış politikayı siyasal ve ekonomik açılardan daha uygulanabilir ve rasyonel

⁸²⁷ Mustafa Kibaroglu, “Rusya'nın Yeni Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini”, Avrasya Dosyası, Cilt 6, Sayı 4, Rusya Özel, Kış 2001

⁸²⁸ Öztürk, a.g.e. 2001, s.28

kılmayı öngörmektedir. Doktrin ayrıca Rusya'nın Yakın Çevresinde etkin olması gerektiğinin altını çizmiş, bunun yanında Avrupa ile ilişkilerin önemi vurgulanmıştır.”⁸²⁹

“21 Nisan 2000 tarihinde yürürlüğe giren Rusya Federasyonu Askeri Doktrini, üç bölümden oluşur. Birinci bölüm askeri-siyasi temeller, ikinci bölüm askeri-stratejik temeller ve üçüncü bölüm askeri-iktisadi temeller olarak ayrılmıştır.”⁸³⁰ Doktrin 1993 yılında yayımlanan Askeri Doktrin'i temel almaktadır ve Rusya'nın geçiş dönemindeki bir devlet olduğunu belirtmektedir. Askeri tehditlerin önlenmesinde öncelikle askeri olmayan unsurların kullanılmasını ve barışçıl dış politika izlenmesini öngören doktrin “*savaşı önleme doktrini*” olarak algılanabilir. Ama öncül doktrine nazaran yeni doktrinde nükleer caydırıcılık daha fazla ön plana çıkarılmıştır. Doktrinde çok kutuplu dünya isteği, ABD'nin uluslararası politikadaki hegemonyasından duyulan rahatsızlık, BM'nin uluslararası arenada etkin ve dikkate alınan bir örgüt olarak varolması gerekliliği, BM Şartına aykırı hareket edenlerin Rusya'nın düşmanı sayılacağı, NATO'nun genişlemesinden duyulan rahatsızlık, BDT'nin AGİT ve BM gibi önemsenen bir uluslararası aktör olarak lanse edilme çabası, yurtdışında yaşayan Rus vatandaşların haklarının korunması gibi pek çok konuya yer verilmiştir.⁸³¹ Sonuç olarak gerek 2000 Yılı Ulusal Güvenlik Doktrini gerekse 2000 Yılı Askeri Doktrini, Rusya perspektifinden Batıda bazı kesimlerin ortaya attığı ve Rusya'nın ikinci bir dağılma yaşayacağına dair yaptığı öngörülere haklılık kazandıracak gelişmeleri önlemek adına hazırlanan belgeler olarak değerlendirilebilir.⁸³²

5.1.1.3. Dmitri Medvedev Dönemi

Vladimir Putin 2000-2008 yılları arasında iki dönem Devlet Başkanlığı yapmıştır. İktidarının son günleri yaklaşırken Putin'in yeniden Başkan seçilmek için hukukta bazı değişiklikler yapabileceği kamuoyunda konuşulmaktaydı. Putin ise yerine güvendiği bir varisi işaret etmiş (Medvedev) ve kendisi Başbakan olmuştur. 2

⁸²⁹ Öztürk, a.g.e. 2001, ss. 28-34

⁸³⁰ Öztürk, a.g.e. 2001, s. 38

⁸³¹ Öztürk, a.g.e. 2001, ss. 45-46-47

⁸³² Kibaroglu, a.g.m., 2001

Mart 2008’de gerçekleşen başkanlık seçimini oyların %70.28’ini alan Dmitri Medvedev kazanmıştır.⁸³³ Medvedev’in göreve gelmesinin ardından Başbakanlık koltuğuna oturan Putin ile ilişkileri ve ülke yönetiminde iplerin kimin elinde olacağı konusu oldukça tartışılmıştır. İki lider arasındaki temel karakter farklılıklarının Rus dış politikasında karar alma sürecini ne şekilde etkileyeceği de ayrı bir konudur. Sovyet askeri disiplini ve komünist dogma ile yetişmiş, sert ve kararlı Putin ile, üniversite yıllarının hemen ardından “*Glastnost*” ile tanışan ve karanlık SSCB günlerini hiç yaşamayan, serbest piyasa ve demokrasi fikirleriyle yoğrulan⁸³⁴, sakın ama girdiği her işin altından kalkabilen Medvedev’in 1992’de St.Petersburg belediyesinde başlayan dostlukları onları Kremlin’e kadar taşımıştır. İki karakterin zıtlıkları, geçmişte olduğu gibi olumlu ve birbirini tamamlayan bir kompozisyon oluştursa Rusya’nın başarılı olacağı muhakkaktır. Medvedev’in iktidara geldiği günden günümüze kadar geçen zaman içerisinde ülke yönetiminde bu ikilinin eşgüdümlü bir şekilde çalıştıkları gözlemlenmektedir. Kimilerine göre ise yönetim hala Putin’in elindedir. Medvedev’in görevi devraldığı 2008 yılı hem Rusya hem Transkafkasya hem de dünya açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. Siyasi, askeri ve ekonomik açıdan pek çok sorun Rusya’yı meşgul etmiştir. Medvedev dönemi dış politikası Putin döneminin anlayışı olan çok boyutlu ilişkiler amaçlayan, çok kutuplu dünyayı savunan ve Rusya’yı tekrar global bir güç haline getirme konusunda çalışmaların sürdürüleceği bir dönemdir.

Medvedev iktidarının öncelikli hedefi toparlanan ekonominin bulunduğu noktadan daha ileriye taşınmasıydı. Şöyle ki Putin’in ikinci döneminde Rusya’nın gerçekleştirdiği ekonomik sıçrama ekonomide toparlanmayı⁸³⁵ getirmiş, ancak bu

⁸³³ Diğer başkan adaylarından Zyganov oyların %18’ini, Zhirinovsky oyların %9’unu almıştır. Medvedev selefi Putin döneminde izlenen politikaların devam ettirileceğini belirtmiştir. Hukuk kökenli bir yönetici olan Medvedev daha önce GAZPROM’un denetleme Kurulu Başkanlığı, Kremlin’in genel sekreterliği ve Başbakan yardımcılığı görevlerini üstlenmiş, 2000 yılındaysa Putin’in seçim kampanyasını yönetmiştir. Başbakan yardımcısı iken bayındırlık, eğitim, sosyal güvenlik ve sağlık konularından sorumluydu. Medvedev ayrıca GAZPROM’un da yönetim kurulu üyesidir. “Medvedev’in Seçim Zaferi”, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2008/03/080303_russia_elections.shtml. Ayrıca Medvedev’in biyografisi için bakınız. <http://www.russiaprofile.org/resources/whoiswho/alphabet/m/medvedev.wbp>

⁸³⁴ Ali Külebi, “Rusya’da Medvedev Dönemi”, Cumhuriyet Strateji Eki, 17.03.2008, ss.14-15

⁸³⁵ 1999’da fakirlik oranı %29 iken, 2007’de %18’e düşmüş, enflasyon oranı %84’ten %9’a düşmüş, Moskova Borsasının değeri 60 milyar dolardan 1,33 trilyon dolara çıkmış, kişi başına düşen milli gelir 4.000 dolardan 14.600 dolara yükselmiştir. 1999’da Gayrisafi milli hasıla eksi %5 iken, 2006 yılında

durumun halkın sosyal refahına çok fazla olumlu bir yansıması olmamıştı. Putin dönemindeki bu sıçramanın temel nedeni petrol ve doğalgaz fiyatlarının artması ve ülke ihracatı kaleminin %70'ini oluşturan enerji gelirleri sayesinde Rusya, geçmiş dönemlerde yaşanan ekonomik sorunlardan uzaklaşmıştır. Medvedev döneminde ise, güçlü bir ekonomi yaratma temel amacıyla gelir dağılımındaki uçurumun ortadan kalkması ve sosyal refahın ülke geneline yayılması için çalışmalar yapılması öngörülmüştür. Sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak için enerji dışındaki sektörlerin de gelişimi ve yatırım yapılması teşvik edilmiştir. Medvedev bunun haricinde yolsuzlukla mücadele konusuna parmak basarak bu konuda Putin'den daha aktif bir tavır sergileyeceğinin sinyallerini vermiştir. Medvedev'in Moskova'yı dünyanın önde gelen finans merkezlerinden biri haline dönüştürme, rubleyi dünyanın başlıca rezerv paralarından biri haline getirme⁸³⁶ ve dünyanın en büyük gaz üreticisi Rusya önderliğinde OPEC benzeri bir gaz karteli yaratmak gibi projeleri vardı.⁸³⁷ Ancak ekonomi konusunda bu beklentiler gerçekleşmemiş zira sonbaharda başlayan küresel ekonomik kriz tüm dünyayı etkilediği gibi Rusya'yı da etkilemiştir. Doğalgaz ve petrol fiyatlarının düşmesi Rusya'yı zor durumda bırakmıştır. Moskova borsası %65'ten fazla düşmüş, ruble iki ayda %25 değer kaybetmiş; 2009 yılında da rublenin %15 daha değer kaybedeceği öngörülmüştür.⁸³⁸

Medvedev'in başkanlığının ilk aylarında gerçekleşen bir diğer önemli olay, Güney Osetya savaşıdır. Ağustos 2008'deki savaşa sonradan dâhil olan Rusya'nın Başkomutanı olarak ilk kez emir veren Medvedev, savaş sonrasında Rus kökenli vatandaşlarının haklarını her nerede yaşarlarsa yaşasınlar koruyacaklarına dair verdiği demeç ve Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesinin normal olduğunu belirtmesi

%8,1'e, döviz rezervleri de 8,5 milyar dolardan 407,5 milyar dolara çıkmıştır. Külebi, a.g.m., 17.03.2008, s.15

⁸³⁶ Rusya rublenin rezerv parası olmasının dışında başka önerilerde de bulunmaktadır. BRIC ülkeleri olarak bilinen Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin 16.06.2009 tarihinde Rusya'da toplanan ŞİÖ (Şangay İşbirliği Örgütü) toplantısında, ABD dolarına bağımlılığı azaltmanın yollarını tartışmıştır. BRIC ülkeleri toplamda 2.8 trilyon dolarlık uluslararası varlık rezerviyle dünyanın %42'sini elinde tutmaktadır. Medvedev örgütün kendi arasındaki ticarete yerel para birimlerini kullanmayı düşünmesi gerektiğini belirterek, uluslararası para sistemini sadece doların pozisyonunu sağlamlaştırarak değil aynı zamanda yeni rezerv parası oluşturarak da güçlendirmeliyiz demiştir. Uluslararası ekonominin gelişmesinde BRIC ülkelerinin oldukça etkili olduğu vurgulanmıştır. Hürriyet Gazetesi, 17.06.2009

⁸³⁷ Owen Matthews-Anna Nemtsova, "Medvedev Doktrini", 1.12.2008, <http://newsweekturkiye.com/haberler/detay/22233/Medvedev-doktrini>

⁸³⁸ Owen Matthews-Anna Nemtsova, a.g.m., 1.12.2008

Medvedev'in şahin veya emperyal çizgilerini de göstermiştir. Medvedev döneminde ABD ve Batının Rusya sınırlarından mümkün olduğunca uzak tutulması ve Rus ulusal güvenliğinin korunması gerektiği gibi hususlar her zamanki gibi ön plandadır. NATO'nun genişleme arzusu, AB'nin Doğu Ortaklığı Projesi, ABD'nin Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne yerleştirmeyi düşündüğü füze kalkanı projesi gibi örnekler son dönemde Rusya'nın güvenliğini tehdit eden olaylardır. Rusya ABD'nin füze kalkanı projesine karşılık olarak Polonya sınırı yakınlarındaki Rus toprağı Kaliningrad'a beş adet İskender füze bataryası yerleştireceğini taahhüt etmiştir.⁸³⁹ Tüm bu tartışmaların üzerinden yaklaşık bir yıl sonra Beyaz Saray yönetimi Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne yerleştirmeyi düşündüğü füze kalkanı projesini rafa kaldırdıklarını açıklamış, bunun yerine daha güçlü, etkili ve ucuz bir savunma sistemi kurulacağını belirtmiştir. Yeni savunma sisteminin Türkiye'ye kurulabileceği yorumları yapılmaktadır.⁸⁴⁰

Medvedev iktidara gelmesinin ardından yayımladığı siyasi belgelerle Rusya Federasyonu için ehemmiyet gösteren konulara ivedilikle eğilindiğini göstermiş ve Rusya Federasyonu için klasikleşen doktrinlerinin güncelleştirilmesi vazifesini yerine getirmiştir. Yıllar geçtikçe değişen ve yenilenen tehdit algılamaları, Rusya'nın küresel ölçekteki yeri, uluslararası ilişkilerin durumu, silahlanma gibi pek çok konuyu içeren söz konusu belgeler Yeltsin döneminden beri belli aralıklarla yayımlanmakta olup, Rusya'nın ulusal çıkarlarını gözetmektedir ve Rusya'nın "Büyük Güç" olarak tanınması için hazırlanmış bir çeşit başucu prensipleridir. Aynı zamanda dış dünyaya da Rusya'nın o dönemdeki profilini ve potansiyelini yansıtmaları açısından önemlidir.

12 Temmuz 2008 tarihinde açıklanan 'Dış Politika Konsepti' belgesi, Putin dönemindeki aynı adlı belgeyle benzerlikler taşısa da bazı farklılıklar mevcuttur. Belgede genel bir girişin ardından, modern dünya ve Rusya'nın dış politikası, Rusya'nın global sorunlar konusundaki öncelikleri, bölgesel öncelikler ve Rusya'nın dış politikasının şekillendirilmesi ve yürütülmesi adlı bölümler yer almaktadır.⁸⁴¹ Bu

⁸³⁹ Hürriyet Gazetesi, 8.11.2008

⁸⁴⁰ Hürriyet Gazetesi, 18.09.2009

⁸⁴¹ The Foreign Policy Concept of The Russian Federation, 12.07.2008, <http://eng.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204750.shtml>

belgenin kendinden önceki belgelerden en önemli farkı Rusya'nın artık Büyük Devlet (Süper Güç) olarak adlandırılmaması; onun yerine "modern dünyanın en etkili merkezlerinden biri" olarak nitelendirilmesidir. Dış Politika Konsepti'nin Mart 2008'de açıklanan "*Rusya'nın 2020'ye Kadar Sosyo-ekonomik Alanda Gelişmesi Konsepti*" ile örtüşen yanları vardır. Bu belge içerisinde Rusya'nın bugün itibarıyla "*Süper güç*" seviyesine erişemediği ancak bu potansiyelinin olduğu ve sosyo-ekonomik gelişimini sağladığı takdirde 2020 yılına doğru bu amacına ulaşabileceği belirtiliyor.⁸⁴² Belgenin diğer göze çarpan unsurları, Euro-Atlantik güvenliği ve yapılarına bakışı ile Rusya'nın doğu ülkeleriyle işbirliğine yaptığı vurgudur.⁸⁴³ Belgede, var olan Euro-Atlantik güvenlik sistemini reddeden Rusya, Vancouver'dan Vladivostok'a uzanan yeni ve tek Euro-Atlantik alanı yaratılmasını içeren⁸⁴⁴ bir güvenlik imarının gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca NATO'nun genişleme çalışmalarına ve ABD'nin savunma kalkını projelerine Rusya'nın karşı olduğu belirtilmektedir. Bunun haricinde Rusya'nın Çin ve Hindistan'la yakın ilişkiler içerisine girmesi gerektiği, ŞİÖ'nün politik, ekonomik ve güvenlik açılarından taşıdığı önem, BDT ülkelerinin güvenliği ve istikrarının sağlanması için KGAÖ'nün anahtar bir görevde olduğu vurgulanmıştır.⁸⁴⁵ Nükleer güç olma konusu da bu belgenin önemli konularındandır. Daha önceki belgelerde Rusya'nın nükleer silahlarının sayısında azaltmaya gideceğine dair ifadeler yer alırken bu belgede böyle bir ifadenin bulunmaması, Rusya'nın ABD'nin füze kalkını projesindeki ısrarının yarattığı durum karşısında Rusya'nın karşı hareketi olarak algılanabilir.

Dış Politika Konsepti'nde: "*Rusya'nın şeffaf, tahmin edilebilir ve pragmatik dış politikası ulusal çıkarları ışığında belirlenmektedir. Rusya eşitlik, çıkarlara karşılıklı saygı ve karşılıklı fayda prensipleri temelinde uluslararası işbirliğinin geliştirilmesinden yanadır. Rus dış politikasının dengeli ve çok vektörlü karakteri farklı bir özelliktir. Bunun sebepleri; Rusya'nın Avrasya'nın en geniş*

⁸⁴² Putin'in deyimiyle "söz dinleyen ülke değil, söz dinleten ülke" olma yolunda ilerleyen Rusya, iç politikada demokrasi, basın özgürlüğü, ekonominin enerji kaynaklarına bağlı olması, nüfus kaybı gibi sorunlarla yaşamayı sürdürüyor. Bu sorunlar düzelmeden Rusya'nın süper güç olma şansı yoktur. İlyas Kamalov, "Medvedev ve Rusya'nın Yeni Dış Politika Kosepti", Stratejik Analiz, Cilt 9, Sayı 100, Ağustos 2008

⁸⁴³ Marcel de Haas, "Medvedev's Security Policy: A Provisional Assessment", Russian Analytical Digest, 62/09, www.res.ethz.ch

⁸⁴⁴ Vadim Volovoj, "New Concept Of The Russian Foreign Policy: from Vancouver to Vladivostok?", <http://www.geopolitika.lt/?artc=2647>

⁸⁴⁵ Haas, a.g.m.

ülkesi olarak sahip olduğu jeopolitik pozisyonu, statüsü itibarıyla diğer devletlere yol gösterici olması ve BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olmasıdır.” ifadeleri yer almaktadır.⁸⁴⁶

12 Mayıs 2009 tarihinde '2020 Yılına Kadar Rusya'nın Ulusal Güvenlik Stratejisi' adını taşıyan Ulusal Güvenlik Belgesi Başkan Medvedev tarafından imzalanmıştır. İlki 1997 yılında hazırlanan ve 2000 yılında yayımlanan Ulusal Güvenlik Belgesinin 2009 versiyonu, değişen ve gelişen dünya koşulları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Belge güvenlik, uluslararası güvenliğin geliştirilmesi, ulusal çıkarlar, öncelikler ve tehditler, ulusal güvenliğin sağlanması, sosyal güvenlik, vatandaşların refahı, ekonomi, bilim, teknoloji, eğitim, sağlık, kültür ve çevre gibi konuları içermektedir.⁸⁴⁷ “Belge, 2020 yılına kadar Rusya'nın ekonomik açıdan kalkınmış, sosyal alanda gelişmiş, iç ve dış güvenliğin sağlandığı, toprak bütünlüğünün korunduğu ve vatandaşların her türlü haklarının koruma altına alındığı bir Rusya öngörmektedir.”⁸⁴⁸ Belge Rusya'nın çok kutuplu dünyada ABD, Çin, AB gibi temel güçlerden biri olup onlarla birlikte sisteme yön veren aktörlerden biri olmayı hedeflediğini açıklamaktadır. Ancak Putin-Medvedev ikilisi Rusya'nın halihazırdaki durumuna reel gözlerle bakmakta ve Rusya'nın ekonomik kalkınmayı gerçekleştiremediği müddetçe “*Büyük Güç*” olamayacağının farkındadırlar.⁸⁴⁹ Dolayısıyla isminde güvenlik ibaresi geçen bir belgede ülkenin ekonomik gelişiminin sağlanmasının temel önceliklerden biri olarak kabul edilmesi yadırganmamalıdır. Bu bakış açısı ekonomi konularına daha ilgili olan Medvedev ile siyasi-askeri konularla daha ilgili bir lider olan Putin'in bakış açılarının sentezi olarak yorumlanabilir. Medvedev yeni stratejide yer alan bu anlayışı “*Gelişme Yoluyla Güvenlik*” olarak formüle etmiştir.⁸⁵⁰ Bu bahsedilenlerden, belgede niçin Rusya'nın dünyanın ilk 5 ekonomisi arasına sokulma hedefi olduğu anlaşılmaktadır. Belgede, nükleer silahlara

⁸⁴⁶ The Freign Policy Concept of the Russian Federation, 12.07.2008, <http://eng.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204750.shtml>

⁸⁴⁷ Haas, a.g.m.

⁸⁴⁸ Faruk Akkan, “Rusya 2020 Ulusal Stratejik Güvenlik Belgesini Onayladı”, 14.05.2009, www.haberrus.com

⁸⁴⁹ Henning Schröder, “Russia's National Security Strategy to 2020”, Russian Analytical Digest, 62/09, www.res.ethz.ch

⁸⁵⁰ Schröder, a.g.m.

sahip olan ülkelerin sayısında artış olacağı, ABD'nin Avrupa'da kurmak istediği füze savunma sistemlerinin küresel ve bölgesel istikrarı bozacağı, NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin Rusya açısından kabul edilemez olduğu, Rusya'nın uluslararası örgütlerdeki konumu, ekonomi alanında ulusal güvenlik gibi konular da yer almaktadır. 1997 yılında o günün koşullarına uygun olarak hazırlanan önceki belge ile günümüz koşullarına göre hazırlanan 2009 belgesi arasında bazı farklar vardır. Enerji kaynakları üzerinde mücadele, NATO'nun genişlemesi ve bazı ülkeleri nükleer açıdan Rusya üzerinde üstünlük kurabileceği riskinin belirtilmesi söz konusu farklardır.⁸⁵¹ Strateji belgesinde enerji Rusya için bir güç enstrümanı olarak gösterilmiş ve Moskova'nın uluslararası arenada etkinliğini arttırmasına ve stratejik caydırıcılığının kullanmasına bir kaynak teşkil ettiği saptanmıştır. NATO ve ABD Batıdan algılanan temel askeri tehditler olarak gösterilmiş, Rusya'nın nükleer caydırıcılığını zayıf olan konvansiyonel gücünü dengelemek adına modernize etmesi gerektiğinden bahsedilmiştir.⁸⁵²

Medvedev döneminde hazırlanan siyasal belgelere eklenecek son belge 'Yeni Rus Askeri Doktrini' olacaktır. Hazırlık çalışmaları halen devam eden doktrinin iki kısımdan oluşacağı; ilk kısımda askeri-siyasi konular, ikinci kısımdaysa nükleer silah dahil silah kullanımıyla ilgili konular yer alacaktır.⁸⁵³ Rusya Milli Güvenlik Sekreteri Nikolay Patruşev'in verdiği bir mülakatta yeni askeri doktrinde nükleer silahların kullanımına yol açacak durumlarla ilgili değişiklikler yapılacağını, potansiyel saldırganlara karşı önleyici nükleer saldırı düzenlenmesi ve nükleer gücün yalnızca büyük çaptaki silahlarda kullanılması hususlarının genişletilerek bölgesel ve mahalli ihtilaflarda da kullanılacağını belirtmesi, Rusya'nın eski askeri doktrinlerinde istisnai durumlarda kullandığı nükleer gücünü kullanma alanını daha genişleteceğinin habercisidir.⁸⁵⁴

⁸⁵¹ Akkan, a.g.m., 14.05.2009

⁸⁵² Haas, a.g.m.

⁸⁵³ "Rusya Yeni Askeri Doktrin Hazırlıyor", 12.08.2009, www.haberrus.com

⁸⁵⁴ Fikret Ertan, "Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini", Zaman Gazetesi, 18.10.2009

5.1.1.4. Rusya Federasyonu'nun Transkafkasya Politikası (1990'lardan Günümüze)

Kafkasya ve özelinde Transkafkasya coğrafyası Rusya Federasyonu için pek çok anlam ifade etmektedir. Asya ve Avrupa arasında bir köprü vazifesi gören Kafkasya'nın Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kıyısı vardır. Bu coğrafya ayrıca Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu, Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz'e ulaşımındaki bağlantıyı sağlayan bir bölgedir. Bu coğrafya sayesinde Rusya, Boğazlara, Akdeniz'e hatta Süveyş Kanalı'na ulaşmaktadır. Bölge sahip olduğu zengin enerji kaynakları, Orta Asya-Avrupa bağlantısını sağlaması ve enerji kaynaklarının taşınma güzergahlarının üzerinde yer alması sebebiyle sadece Rusya açısından ya da bölgesel açıdan değil, global açıdan da oldukça önemlidir. Stratejik ve jeopolitik önemi sebebiyle hem bölge içi hem de bölge dışı siyasal aktörler Soğuk Savaş sonrası dönemde Kafkasya'da işbirliği ve çatışma ekseninde gelişen ilişkiler yaşamaktadır.

Rusya Federasyonu'nun Transkafkasya politikası genel olarak Yakın Çevre Doktrini çerçevesinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda Transkafkasya'da bağımsızlığını ilan eden eski Sovyet cumhuriyetleri Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile olan ilişkiler Rusya'nın Transkafkasya politikasının temel muhtevasıdır. SSCB'nin dağılması sonrasında otorite boşluğu oluşan bölgelerden biri de Transkafkasya olmuştur. Rusya Federasyonu kurulduğu ilk yıllarda, biraz kendi siyasi-ekonomik dönüşümü, biraz da uluslararası sisteme entegre olma çabalarıyla meşgul olduğundan ötürü Yakın Çevresine yönelik 'Low Profile' (Düşük Yoğunluklu) politika izlemeyi tercih etmiştir. Bu dönemde bölge içi aktörler Türkiye ve İran'ın bölgede etkin aktör olma potansiyeline sahip olarak öne çıkması Rusya'nın bölgeye yönelik daha aktif politika izlemesini tetiklemiştir. Etnik açıdan Türkler'in, dini açıdan İran'ın bölgede olası hâkimiyetinin, bölgenin kuzeyine yani Kuzey Kafkasya'ya yayılma ihtimali Rusya'nın ikinci bir dağılmayı yaşamasını beraberinde getirebilirdi. ABD ise, bölgeye öncelikle Türkiye vasıtasıyla girmeyi denemiş, daha sonra ise bizzat kendisi bölgeye girmiştir. (Tıpkı Orta Asya'da olduğu gibi). Rusya zamanla bölgede oluşan boşluğu en iyi kendisinin dolduracağına inanmış ve bölgeyi “Yaşamsal Çıkar Alanı” olarak tanımlamıştır. Öyle ki bölgeye ilişkin politikasının güvenlik, stratejik, ekonomik ve sosyo-kültürel açılardan Rusya'ya önemli etkileri

olacaktı.

Boris Yeltsin döneminde eski Sovyet Cumhuriyetleriyle ilişkilerini BDT çatısı altında ve karşılıklı rıza çerçevesinde yürüten Rusya, Doğu Avrupa'yı Batıya terk etmiş ve etki altına alınması muhtemel olarak elinde sadece Kafkasya ve Orta Asya kalmıştır.⁸⁵⁵ Bunun dışında Yeltsin'in Çin ve Hindistan gibi Doğu ülkeleri ile ilişki kurulması gereğini işaret etmesi Batıya önemli bir mesaj olmuştur. Rusyanın 1993 yılının ikinci yarısından itibaren ise Transkafkasya'ya olan ilgisi artmıştır. "Rusya'nın tarihî sıcak denizlere inme ve emperyal politikası yeniden gündeme gelmiş ve Rus kimliğinden olanların korunması düşüncesi etkin olmuştur. Ayrıca Ortodoks halkın birliği ve Rus milliyetçiliğinin ekonomik çıkarlar-petrol boru hatları- Hazar'ın Statüsü de dikkate alınarak yeniden üretilmesi amaçlanmıştır."⁸⁵⁶ Rusya'nın yakın çevresine olan ilgisinin arttığı dönem Rus siyasal hayatında milliyetçilik rüzgarının arttığı döneme denk gelmiştir, zira ülkede milliyetçi ve komünist kanadın seslerinin daha gür çıkmasıyla Rusya'nın bölgede yeniden iddialı konuma gelme isteğinin arasında bir bağlantı vardır.⁸⁵⁷ Bu dönemde Rusya'nın Transkafkasya politikasını aslında eskiden bölge devletleri üzerinde sahip olduğu nüfuzu geri kazanma çabası olarak da algılamamız mümkündür. Bu bağlamda Rusya söz konusu devletlere yönelik politikalarında başarılı olmak adına bazı araçlara başvurmuştur: BDT, Rus askeri üsleri, boru hatları ve etnik çatışmalar.⁸⁵⁸ Sovyet sonrası dönemin ilk yıllarında Rusya'nın bölgedeki gücü ciddi oranda azalmıştı. "Bu sebeptendir ki Rusya Sovyet döneminde bölgede varolan Moskova kontrollü emperyal düzenin yerini daha çok yerel aktörlerle kurulan ittifaklar ve bu aktörler arasındaki dengelere dayanan emperyal sonrası (post-imperial) bir düzene bırakmıştır."⁸⁵⁹ Bölgedeki yerel güçler birbiriyle çatıştırılarak buradan doğan kaotik ortamdan yararlanmak suretiyle Rusya hem bölge politikasını şekillendirmiş hem de

⁸⁵⁵ Gamze Güngörmüş Kona, a.g.t.,26-27 Ocak 2005

⁸⁵⁶ Utku Yapıcı, *Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları Orta Asya ve Kafkasya*, Otopsi Yayınları, Mayıs 2004, s. 90

⁸⁵⁷ Paul Kubicek, "Russian Foreign Policy and West", *Political Science Quarterly*, Vol. 1 14, No.4, (Winter,1999-2000), s. 556

⁸⁵⁸ Kamil Ağacan, "Değişim Zamanı: Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası", *Stratejik Analiz*, Mayıs 2005, s.51

⁸⁵⁹ Oktay Tanrısever, "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Kafkasya Politikası", *Der: Mustafa Türkeş, İlhan Uzel, Türkiye'nin Komşuları*, İmge Kitapevi, Şubat 2002, s. 378

kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışmıştır. Bölgede ayrılıkçı unsurları beslemekte ve desteklemekte olan Rusya, çatışmalar sonucu ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanmaktadır. Rusya yakın çevresinde söz sahibi olarak olayları yönlendiren, sonuçlara etki eden bir güç olmuştur. Rusya'nın güvenlik sorunlarının kimi zaman kaynağı, kimi zamansa devam etmesinde ve çözülmemesinde etkili olan aktör olmuştur.⁸⁶⁰ Kendi politikalarını şekillendirirken gerek bölgeden (Ermenistan ve İran⁸⁶¹) gerekse bölge dışından bulduğu müttefikleri ile de Rusya elini rahatlatmıştır. Yakın Çevre Politikası Rusya'nın özellikle Kafkasya ve Orta Asya'da egemenlik kurma konusundaki iddiasını yeniden ortaya koymasından açısından önemlidir. Rusya, BDT içerisindeki birinci konumunu sağlamlaştırmayı amaçlamış ve BDT ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Hem kendi sınırlarını hem de BDT ülkelerinin sınırlarının değişmezliği ilkesini benimsemiştir. Rusya ayrıca Transkafkasya ülkelerini çeşitli baskı yöntemlerini kullanarak BDT üyesi olmaları için zorlamıştır. Bunun dışında Rus karar alıcılar BM'nin NATO'ya Avrupa'da sağladığı yetkiler gibi BDT'ye de kendi bölgesindeki sorunlara müdahale edebilmesi için yetki verilmesini talep etmişlerdir.⁸⁶² Ancak, uluslararası topluluk Rusya'nın emperyal geçmişinden ve BDT'yi üye ülkelerin işlerine müdahalede araç olarak kullanmasından duyduğu çekinceye dolayı bu konuya soğuk bakmıştır. Bunun dışında Rusya Yakın Çevresinde yaşayan Rus vatandaşların haklarının ve güvenliğinin korunmasını amaçlamıştır. Rusya'nın ulusal çıkarları bağlamında eski Sovyet cumhuriyetlerinde kurduğu askeri üslerin kalıcılığını sağlamayı hedeflemiştir.

Rusya Federasyonu Transkafkasya'da zaman zaman ayrılıkçı unsurları desteklerken, kendi sınırları içinde yer alan Kuzey Kafkasya'da statükonun bozulmaması için elinden geleni yapmaktadır. Bu uygulama Rusya'nın bölge

⁸⁶⁰ Sapmaz, a.g.e., s. 153

⁸⁶¹ Bağımsızlığının ilk yıllarında Türkiye ile birlikte eski Sovyet nüfuz alanında rakip olarak gördüğü İran ile Rusya zaman geçtikçe ve İran'ın rakip olabilecek kapasitede olmadığını anlayınca dost olmuştur. İran ve Rusya'nın bölgeye ve kendilerine yönelik ortak tehdit algılamaları mevcuttu: Batı ve Türkiye gibi. İki ülke de Transkafkasya'da ABD'nin etkin olmasına karşıydı. İran siyasal rejim olarak da ters düştüğü Türkiye'nin bölgede etkin olmasını arzulamıyordu. Rusya da Türkiye'nin ister bireysel olarak isterse de NATO veya Batı'nın teşvikiyle bölgede ana aktör olmasını istemiyordu. Bunun haricinde ekonomik ilişkiler gelişmiştir. Rusya İran'a silah satmakta ve nükleer enerjisini geliştirmesi konusunda İran'a yardımcı olmaktadır. Nükleer enerji konusunda Rusya-İran işbirliği hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız. Yavuz Cankara, *Yeni Oyun İran'ın Nükleer Politikası*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2005

⁸⁶² Tanrısever, a.g.e., 2002, s. 388

politikasındaki çifte standartlarından sadece biridir. Buna en iyi örnek Kuzey Kafkasya'daki Çeçenistan'ın bağımsızlık yönündeki uğraşları ve Rusya ile bu konuda savaşa varan mücadelesidir. Çeçenistan sorunu Rusya'nın pek çok açıdan test edildiği ve çözümlenene kadar Rusya'nın zaman, kaynak ve enerji harcadığı ciddi bir sorun olmuştur. Çeçen sorunu Rusya'nın 1990'lı yılların ortasında dönüşüm sürecinde askeri gücünün ne durumda olduğunu gözler önüne sermiş ve Rusya'nın askeri gücünde revizyona gitmesinin elzem olduğunu ortaya çıkarmıştır.

“14 Aralık 1994 tarihinde gerçekleşen Rusya'nın ilk Çeçenistan müdahalesinin esasen üç sebebi vardı:

1-Çeçenistan'ın askeri, ekonomik ve transit konumu: Grozni Kafkasya'daki en önemli üç petrol üretim bölgesinden biridir. Petrol taşıyan Bakü-Novorosisk hattının üzerinde olması sebebiyle de Çeçenistan Karadeniz'e çıkış açısından önemlidir. Rusya buradan geçen boru hatları aracılığıyla Azerbaycan ve Kazakistan'ı denetim altına almayı hedeflemiştir. Çeçenistan'ın ticaret, tarım, doğal kaynaklar, turizm ve askeri konulardaki önemi de ortadadır.

2-Çeçenistan'ın bağımsızlık kazanmasının Rusya içerisindeki diğer bölgelerde de emsal teşkil etmesi ve Rusya'nın dağılma korkusunu hissetmesi.

*3-Çeçenistan üzerinde denetim sağlanarak, Gürcistan ve Azerbaycan'a gözdağı verilecek ve sözkonusu ülkeler üzerindeki Rus baskısı arttırılacaktı”.*⁸⁶³

Eylül 1999'da başlayan ikinci Rus müdahalesi ile Çeçenistan'daki ayrılıkçı güçler sindirilmeye çalışılmış ve bölgede Rus yanlısı bir yönetim kurulmak istenmiştir. Bunun dışında Putin döneminde olay bambaşka bir mecraya yönlendirilerek (Terörle mücadele konseptine oturtularak Rusya'nın Çeçenistan mücadelesi meşru hale getirilmeye çalışılmıştır), Çeçen ayrılıkçılar terörist ve radikal dinci damgası yemiştir. Ülke içinde gerçekleşen bombalama olaylarından Çeçenler sorumlu tutulmuş; bu vesileyle Putin Çeçenistan konusunu çözmek için halkın ve kamuoyunun da desteğini arkasına almıştır. Daha sonra Çeçenistan'ın tamamı işgal altına alınıp, bölgeye ekonomik abluka konmuştur.⁸⁶⁴ Putin sonuç olarak Çeçen sorununu sona erdiren ve bölgeyi merkeze bağlayan lider olarak tarihe geçmiştir.

⁸⁶³ Gamze Güngörmüş Kona, “Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikasını Belirleyen Unsurlar”, Global Dergi, Sayı 6, Yaz 2006, ss. 123-124

⁸⁶⁴ Kona, a.g.m. 2006, s. 124

Vladimir Putin döneminde Rusya yakın çevresinde daha aktif bir politikaya yönelmiş ve bölgeye ilişkin politikasında aktif angajman ile yapısalcı angajman yaklaşımlarının sentezini uygulamaya çalışmıştır.⁸⁶⁵ Aslında bölgeye ilişkin aktif politikanın temellerini 1993 tarihli Dış Politika Doktrini'nde ve eski Dışişleri Bakanları'ndan Yevgeni Primakov'un politikalarında aramak doğru olur. 1996 yılında görevi Andrei Kozyrev'den devralan Primakov'un dış politika hakkındaki görüşleri zamanla "*Primakov Doktrini*" adını almış ve Rusya'nın uluslararası politikasının evriminde önemli bir kilometre taşı olmuştur. Primakov Rus dış politikasını sağlam temellere oturtmuş; ulusal çıkarları kollayan ve ülke güvenliğini ön planda tutan bir anlayışa yönelmiştir.⁸⁶⁶ 1993 tarihli Dış Politika Doktrini'nde yer alan çok kutuplu dünya hedefi, Primakov'un dış politika anlayışında önemli yer tutmuş ve Rusya'nın kendisi ve dünya için istedikleri hakkında önemli ipuçları vermiştir. Primakov Rusya'nın uluslararası topluluk içerisinde hak ettiği gibi diğer devletler nazarınca önemli bir güç olarak sayılmasını ve kendisini ilgilendiren her platformda Rusya'nın var olması gerektiğini düşünmekteydi. Bunun dışında Rusya'nın yakın çevresinde aktif olarak yer almasını ve Batının mümkün olduğunca bölgeden uzak tutulmasını öngörmüştür.

'Aktif angajman politikası' Transkafkasya'daki yerel rejimlerin Rus güvenlik garantisi altına girmeleri ve Transkafkasya'da Rusya'ya ekonomik, politik ve askeri bağlarla kuzey komşusuna bağlı Rus yanlısı uydu devletler oluşturma hedeflerini gütmektedir. Yapısalcı angajman ise Rusya'nın uzun vadede kurmaya çalışacağı tutarlı, kapsamlı bir strateji dahilinde Transkafkasya'da istikrarın sağlayıcısı ve öncüsü olma çabalarıyla alakalı bir politikadır. Rusya bölgede kurmaya çalışacağı düzeni bölgenin gerçekleri ve dünyanın değişen parametrelerini göz önünde bulundurarak sağlayacaktır. Açıkçası bölgede düzenin kurulması kolay

⁸⁶⁵ Maxim Shashenkov, "Russia in the Caucasus: Interests, threats and policy options", Ed: Vladimir Boronovsky, *Russia and Europe The Emerging Security Agenda*, SIPRI Oxford Univ. Pres., 1997, ss. 445-448

⁸⁶⁶ Primakov yaptığı bir konuşmada BDT'nin Rus dış politika aktivitelerinin icra edildiği temel saha olarak gördüğünü belirtmiştir. Bu çerçevede Rus diplomasisinin üç hedefi vardır: 1-Rus dış politikası, entegrasyon sürecinin gerçekleşmesi için uygun her türlü birleşme durumunu araştırır. 2-Bölgede istikrarı yerleştirmek ve yerel anlaşmazlıkların Rusya ve BDT ülkelerinin güvenliklerini güçlenmesini sağlamaya hizmet edecek şekilde çözülmesi. 3-Rus vatandaşların ve BDT'de yaşayan vatandaşların her türlü insani problemlerinin işbirliği ve entegrasyon mekanizmaları kurularak çözülmesi. Vitaly Naumkin, "Russia and Transcaucasia", *Caucasian Regional Studies*, Volume 3, Issue 1, 1998

gerçekleşecek bir durum değildir. Bölgenin sorunları çözülmedikçe bölgede düzenin tesisi zordur. Kaldı ki Rusya bunu kısa vadede istememektedir. Bölgedeki anlaşmazlıkların donmuş bir şekilde yıllarca çözümsüzlüğe mahkum edilmesinde en çok etkisi olan aktör şüphesiz ki Rusya'dır. Sorunların çözümü için sorunların temeline inmek ve tarihsel gerçekliklerden faydalanmak gereklidir. Bunun haricinde 'Yapısalcı Angajman Politikası' Rusya'nın bölgedeki anlaşmazlıklara ve çatışmalara dahil olmasının fayda-maliyetini iyi değerlendirir ve prâgmatik bir bakış açısına sahiptir. Rusya ayrıca bu politika dâhilinde Transkafkasya devletlerinin her biriyle ayrı ayrı ikili ilişkilere girmelidir. Bu bağlamda kurulan ikili ilişkilerin bölgenin güvenliğine, Rus ulusal güvenliğine, BDT üye ülkelerinin askeri yapılarının zayıflıklarının dengelenmesine faydası olacağı gibi Rusya'nın anlaşmazlıklarda tarafları uzlaştırmak için daha esnek davranabilmesine de katkısı olur.⁸⁶⁷

Rusya, Transkafkasya'yı arka bahçesi olarak tasavvur etmekte, bölgedeki sorunları çözmede de tek yetkili olarak kendisini göstermeye çalışmaktadır. Rusya bölge devletleri üzerinde nüfuz kurmak için bölgedeki etnik, dinî ve teritoryal anlaşmazlıkları manipule etmekte, bölgenin anarşik yapısından ve uluslararası sistemdeki boşluklardan faydalanmakta ve çok çeşitli baskı unsurlarını kullanmaktadır.⁸⁶⁸ Zaman geçtikçe Rusya'nın bölgenin hegemonu olmasa da, bölgedeki iki hegemonun biri olmayı başardığı söylenebilir. Bugün ise özellikle 2008 yılında gerçekleşen Osetya Savaşı'nın sonrasında ve ABD'de Başkanlığa Barack Obama'nın gelmesinin ardından Rusya'nın bölge egemenliği konusunda ABD'den bir adım önde olduğu söylenebilir. Özellikle Obama-Medvedev arasındaki görüşme (7 Temmuz 2009) sonrası yapılan yorumlarda iki ülke liderinin ilişkileri daha yapıcı bir noktaya getirdikleri ve belli konularda karşılıklı tavizler verdikleri söylenmektedir. Geçtiğimiz yıl Kosova'nın bağımsızlığı konusunda neredeyse hareketsiz kalan Rusya, bunun karşılığında Osetya savaşında hareketsiz kalan bir ABD bulmuştur. 2009 yılında ise ABD Doğu Avrupa'ya yerleştirmeyi düşündüğü füze kalkanı projesinden vazgeçtiğini açıklamıştır. Ayrıca ABD'nin Rusya'nın Yakın Çevresini Rusya'ya terkettiği yorumları da yapılmaktadır. Rusya da Afganistan'a

⁸⁶⁷ Shashenkov, a.g.e. 1997, ss. 445-450

⁸⁶⁸ Tanrısever, a.g.e. 2002, s. 391

mühimmat taşıyan uçakların Rusya hava sahasından geçişine onay vermiştir.⁸⁶⁹ Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasının ardından sarsılan Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinden faydalanan Rusya, Azerbaycan'ı da bölgede yanına alarak, Gürcistan'ı tek başına bırakmayı hedeflemektedir. Rusya'ya göre Gürcistan ve Ermenistan'ın rolleri değiştirilecek ve uzun yıllardır tecrit politikasında olan Ermenistan'ın yerine Gürcistan izole edilecektir.⁸⁷⁰ Bu bağlamda Rusya'nın Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasını bilinçli olarak teşvik ettiği düşünülebilir. İşin ilginç Rusya'nın Türkiye ile olan ilişkilerini de oldukça ileri seviyeye taşımış olmasıdır. Dolayısıyla Transkafkasya'da Rusya'nın hegemonluğunda, ikinci bir güç (hegemon değil) olarak Türkiye'nin ön plana çıktığı ve Gürcistan'ın by-pass edildiği (bir süreliğine), bu şartlar altında uzun vadede Gürcistan'ın da bu gruba katılmaya zorlanacağı, yeni bir alt sistemin kurulması ihtimali vardır.

5.1.2. Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan Politikası

Rusya-Azerbaycan ilişkileri tarihsel süreç ve güncel gelişmeler açısından incelendiğinde her daim önemli olmuştur. İki ülke arası ilişkileri Transkafkasya'nın 'Büyük Ağabeyi' ile Transkafkasya'nın en güçlü ülkesi arasındaki ilişkiler olarak nitelendirebiliriz. İki ülke ilişkileri istikrarsız bir profil çizse de, bu durum ilişkilerin önemini azaltmamaktadır. Azerbaycan, Rusya ile olan ilişkilerine öncelikle güvenlik ve ekonomik perspektiften bakarken, Rusya da Azerbaycan ile olan ilişkilerini daha geniş perspektiften tanımlamaktadır. Azerbaycan Rusya'nın Transkafkasya politikasında kilit pozisyonundadır. Rusya'nın güneye ve sıcak denizlere inmesinde ve Ermenistan'a ulaşmasında Azerbaycan önemli rol oynayabilir. Bakü petrollerinin değeri, yıllardır bölge dışı aktörlerin ilgisini bölgeye çekmeye yetmiştir. Bunun dışında Dağlık Karabağ sorunu yaklaşık olarak 20 yıldır Azerbaycan'ın canını yakan ve çözülmeyi bekleyen bir sorundur. Ancak sorun çözülmeden, büyük devletlerin araçsallaştırdığı bir biçime sokularak yıllardır süren bir çözümsüzlüğe mahkûm bırakılmıştır. Rusya da bu sürecin baş aktörüdür. Rusya'nın Dağlık Karabağ politikası Rusya-Azerbaycan ilişkilerinin belli bir istikrara kavuşmasını önleyen en

⁸⁶⁹ Ali Fuat Borovalı, "Stratejik Süreçte Rusya: Bir Yıl Dolarken", 2023 Dergisi, 15.07.2009, s. 39

⁸⁷⁰ Bu senaryo Rusya'ya aittir zira Batı Gürcistan'ın izolasyonunu desteklemez.

büyük nedendir. Dağlık Karabağ sorunu Transkafkasya'daki sorun alanlarının en önemlisidir. Rusya-Azerbaycan ilişkilerinin düzeyine yön veren temel faktörler şunlardır:⁸⁷¹ Rusya'nın Yakın Çevresine dair bakışı, Rusya'nın stratejik ve maddî çıkarları ve Azerbaycan'ın dış politika tercihleri.

18 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkiler Azerbaycan'ın kurulmasından uzun bir süre sonra başlamıştır. Azerbaycan'da iktidara gelen Ayaz Muttalibov'un Rus yanlısı olarak bilinmesi dahi iki ülke arası ilişkilerin başlayabilmesinde itici bir güç olamamıştır. Rusya'nın Hankendi'deki 366. Motorize Zırhlı Alayının Hocalı Katliamında Ermenilerle birlikte aktif olarak yer alması, Muttalibov'un yönetimden uzaklaşmasını sağlamıştır.⁸⁷² Muttalibov yerine görevi geçici olarak devralan Meclis Başkanı Yakup Mehmedov'un yönetiminde, şahsiyetli bir politika izlenerek Azerbaycan'ın BDT'ye girişine olanak sağlayacak üyelik anlaşması parlamentodan geçirilmemiştir.⁸⁷³ İki ülke arasındaki bu durağan süreç, Rusya Dışişleri Bakanı Andrei Kozyrev'in 3 Nisan 1992'deki Bakü ziyaretiyle noktalanmış, 4 Nisan 1992 tarihindeyse Rusya, Azerbaycan'ı resmî olarak tanımış ve iki ülke arası diplomatik ilişkiler başlatılmıştır.⁸⁷⁴

7 Haziran 1992 tarihli Devlet Başkanlığı seçimleri sonucunda Azerbaycan'da iktidara Ebulfeyz Elçibey'in başkanlığındaki Azerbaycan Halk Cephesi gelmiştir. Dağlık Karabağ çatışmaları Azeriler'in milliyetçi duygularını arttırmış ve bunun yansıması seçim sandığında olmuştur. Elçibey'in Azerbaycan'ın bağımsızlığına yaptığı vurgu, anti-Rus tavrı, Türkiye ile ilişkileri geliştirme arzusu, emekleme dönemindeki Rusya-Azerbaycan ilişkilerine iyice sekte vurmuştur. Elçibey'in BDT'ye katılmama konusundaki ısrarcılığı, Rus askerlerini ülkesinden çıkartması, petrol anlaşmalarında Rus şirketlerinden ziyade Batılı şirketlere yer verilmesi gibi pek çok neden iki ülke ilişkilerini negatif yönde etkilemiştir.⁸⁷⁵ Azerbaycan'ın Türkiye ile bütünleşme çabaları da bölgede Rusya ve İran'ı daha çok

⁸⁷¹ Murat Gül, "Russia and Azerbaijan: Relations After 1989", *Alternatives Turkish Journal Of International Relations*, Vol. 7, No.2&3, Summer&Fall 2008, s.55

⁸⁷² Sapmaz, a.g.e., s. 167

⁸⁷³ Sapmaz, a.g.e., s. 167

⁸⁷⁴ Araz Aslanlı, "Azerbaycan-Rusya İlişkileri", *Der: Öztürk-Sarıkaya*, a.g.e. 2005, s. 233

⁸⁷⁵ Aslanlı, a.g.m., a.g.e. 2005, s. 233

Ermeni yanlısı politika izlemeye sevk etmiştir.⁸⁷⁶ Moskova'nın politikalarıyla örtüşmeyen Azeri politikaları karşısında Rusya, hem Karabağ sorununda Ermenistan'a olan desteğini arttırmış, hem de Azerbaycan içerisinde Taliş ve Lezgi'lerin ayrılıkçı hareketlerini desteklemiştir.⁸⁷⁷ Rusya'nın Elçibey yönetimini darbeye deviren asker Suret Hüseyinov'a da tam destek verdiği ileri sürülmektedir.

Elçibey'in yerine Nahcivan Meclis Başkanı Haydar Aliyev geçmiştir. Aliyev'in KGB, Komünist Parti ve Politburo'daki görevleri dikkate alındığında belli bir yönetim tecrübesine sahip olduğu aşikârdır. Aliyev göreve gelmesinin ardından önceliğini oldukça kötü durumda olan Rusya-Azerbaycan ilişkilerini onarmaya vermiştir. Aliyev bölgenin gerçeklerini iyi bildiğinden Rusya ile olan ilişkilerinde dikkatli davranmaya çalışmıştır. Bu dönemde öncelikle Azerbaycan'ın Batılı şirketlerle olan anlaşmaları iptal edilmiştir. Daha sonra ise Azerbaycan 24 Temmuz 1993 tarihinde Rusya ile BDT üyelik anlaşmasını imzalamıştır. Aliyev'in görevinin ilk aylarında Rus yanlısı siyaset izlemesi, Rusya'nın Azerbaycan politikasında herhangi bir değişiklik yaratmamıştır. Rusya Karabağ konusunda Ermenileri desteklemeyi sürdürmüştür. Aliyev bunun üzerine sadece Rus yanlısı politika izlemenin bir faydası olmayacağını görerek, Batı ile ilişki kurmaya başlamıştır. 1994 yılı itibarıyla Azerbaycan, günümüze kadar sürdüreceği, Rusya ile Batı arasında denge politikasının temellerini atmıştır. Aliyev'in göreve gelir gelmez ülkeden kovduğu Batılı şirketleri tekrar ülkesine davet etmesi, karaktersizlik olarak algılanmamalı, zira Rusya'nın politikalarıyla karşılaştırıldığında Azerbaycan'ın politikaları ülkenin milli çıkarları dahilinde düşünülerek normal karşılanmalıdır. Azerbaycan, Rusya'nın politikalarını gördükten sonra oyunu (uluslararası siyaseti) tabir-i caizse kuralına göre oynamaya başlamıştır. Dolayısıyla 1994 yılı Azerbaycan'ın Rusya ile ilişkilerinde önemli bir milattır. Rusya ise Yakın Çevre doktrini bağlamında Azerbaycan ile ilişkilerini, Elçibey dönemine göre daha iyi bir çerçeveye oturtmuş ve Azerbaycan'ı BDT şemsiyesi altına girmeye ikna etmiştir. Ancak, Rusya, Gürcistan ve Ermenistan'da sahip olduğu gibi kalıcı bir askeri üssü Azerbaycan'da elde edememiştir.

⁸⁷⁶ Gül, a.g.m. 2008, s.55

⁸⁷⁷ Sapmaz, a.g.e.2008, s. 169

Putin'in Rusya Devlet Başkanı olmasının ardından Rusya-Azerbaycan ilişkileri yeni bir boyuta girmiştir. Vladimir Putin, bağımsızlığını ilan ettiğinden beri hiçbir Rus lider tarafından ziyaret edilmeyen Azerbaycan'ı ilk ziyaret eden Rus lideri olmuştur.⁸⁷⁸ 9-11 Ocak 2001 tarihinde gerçekleşen ziyaretle Rusya'nın Azerbaycan'a verdiği önem Azerbaycan'a hatırlatılmıştır. Putin'in ziyareti sonrası iki ülke arası üst düzey karşılıklı ziyaretlerin sayısı artmıştır. Özellikle 24-26 Ocak 2002 tarihinde Aliyev'in Moskova ziyareti ve bu ziyaret çerçevesinde imzalanan anlaşmalar önem taşımaktadır. Özellikle Gebele Radar Üssü'nün 10 yılına Rusya'ya kiralanması⁸⁷⁹ oldukça önemli bir gelişmeydi. Araştırmacı D.Litovkin'e göre Rusya'nın Gebele benzeri 5 tane daha füze saldırı uyarıcı istasyonu vardır ama Gebele Radar üssünün menzili, orta menzilli taktik füzelerden ülkeyi korumakta, bu füzelerin parametrelerini ve yörüngelerini saptamakta, ayrıca Rusya'nın güney sınırının menzilineki uzay objelerinin hareketlerini izlemektedir.⁸⁸⁰ Ziyarete stratejik ortaklıktan bahsedilmesi ve Putin'in Azerbaycan'da Rusça'nın ve Rus kültürünün canlı tutulmasıyla ilgili değerlendirmeleri önem taşımıştır. Putin döneminin genel politik anlayışı içerisinde yer alan ve askeri gücü kullanmanın yerine ekonomik ve kültürel gücü kullanmanın tercih edildiği "*Soft Power*" politikasının en önemli uygulama alanlarından biri de Azerbaycan ile olan ilişkilerdir.⁸⁸¹

İlham Aliyev'in Azerbaycan'ın başına geçmesinin ardından ise Rusya-Azerbaycan ilişkileri kaldığı yerden devam etmiştir. İlham Aliyev babasının izlediği politikaları devam ettirmiş, Rusya ve Batı arasındaki dengeyi korumaya çalışmıştır.

⁸⁷⁸ Araz Aslanlı, a.g.m. Der: Öztürk- Sarıkaya, a.g.e. 2005, s. 238

⁸⁷⁹ Rusya yıllık kira bedeli olarak 7 milyon dolar ödemeyi kabul etmiştir. Ayrıca ilk 5 yıl sonrasında, diğer 5 yıl için 31 milyon dolar ödemeyi kabul etmiştir. Üste 1500 kişi çalışacaktı. "Azerbaijan, Russia agree on radar lease", 2002-01-25 <http://www.russiajournal.com/node/8036>. Ayrıca konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız. Sinan Oğan, "Gebele Radar İstasyonu: Biri Bizi Gözetliyor", 19.09.2007, www.turksam.org/tr

⁸⁸⁰ Farkhad Aliev, "Russia-Azerbaijan: Back to the Beginning?", http://www.ca-c.org/online/2004/journal_eng/cac-03/19.alieng.shtml

⁸⁸¹ Özellikle Ukrayna'daki renkli devrimin ardından, Rusya'nın yumuşak diplomasiyi unsurlarını Azerbaycan'la olan ilişkilerinde tercih ettiği görülmektedir. Eğitim sektörüne eğilinerek, açılacak üniversitelerde ülke yönetiminde gelecekte söz sahibi olacak bireylerin zihinlerinin Rus politikaları etkisiyle yoğurulması hedeflenmiştir. Bunun haricinde 2006'da Azerbaycan'da süzenlenen "Rus yılı" çerçevesindeki etkinliklerle iki ülke arası ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Fariz Ismailzade, "Russian Soft Power Increasing In Azerbaijan", http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=33421

Putin'in 21-22 Şubat 2006 tarihinde, Azerbaycan'daki Rus yılı kutlamaları çerçevesinde gerçekleştirdiği Bakü ziyaretinde ise İran'ın nükleer programı, Karabağ sorunu ve iki ülke arası enerji ilişkileri ele alınmıştır.⁸⁸² Putin ABD'nin olası bir İran saldırısı için Azerbaycan'ı üs olarak kullanmasından ve Azerbaycan'da kalıcı üs sahibi olmasından çekiniyordu.⁸⁸³ Nitekim ABD'nin Azerbaycan'da böyle bir imtiyaza erişmesi Transkafkasya'daki dengeler açısından da önemli bir gelişme olurdu. Bunun dışında Putin'in Aliyev'e Gürcistan'a karşı ortak enerji bloğu oluşturma teklifini Aliyev, bölgedeki dostu Gürcistan'ı düşünerek reddetmiştir. Bunun üzerine Rusya, Azerbaycan'ı cezalandırmak için bu ülkeye sattığı elektrik enerjisinin ve doğalgazın fiyatını arttırıp miktarını azaltmıştır.⁸⁸⁴

Ağustos 2008'de yaşanan Güney Osetya savaşı ve bu savaşta Batının ve Rusya'nın sergilediği tavırlardan Azerbaycan önemli dersler çıkarmıştır. Azerbaycan güvenlik konularında Batıya ne kadar güvenilebileceğini bu savaş ile test etme şansı yakalamıştır. Eylül 2008'de Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Erivan ziyaretinde Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde atılan adım sonrası ve Türkiye-Ermenistan arasındaki sınırların açılacağına dair söylentiler sebebiyle Azerbaycan'ın Türkiye'ye yönelik bakışında önemli değişiklikler olmuştur. Azerbaycan içerisinde Rus yanlısı gruplar, Türk düşmanlığını tetikleyerek, Azerbaycan'ın rotasını Rusya'ya çevirmesi için uğraşmıştır. 2009 yılında İstanbul'da düzenlenen Medeniyetler İttifakı toplantısına katılmayan Azeri lider Aliyev, onun yerine 16 Nisan 2009 tarihinde Moskova'yı ziyaret etmiştir. "Ziyaret esnasında Azeri petrol şirketi SOCAR ile Rus doğalgaz şirketi GAZPROM arasında yapılan doğalgaz ön anlaşmasıyla (kesin anlaşma değil), Rusya Azeri doğalgazının tamamını Avrupa piyasası fiyatından almayı taahhüt etmiştir."⁸⁸⁵ Azerbaycan bu hareketiyle Rusya-Batı arasındaki enerji rekabetini kızıştırmayı amaçlamış da olabilir. Bu ziyaretle ilgili Azerbaycan'ın dış politikada yönünü Rusya'ya çevirdiği söylentileri artmıştır.

⁸⁸² Igor Torbakov, "Putin In Baku", Eurasia Daily Monitor, Vol. 3, Issue 38, 23.02.2006, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=31425

⁸⁸³ Kamalov, a.g.e. Ocak 2008, s. 112

⁸⁸⁴ Rus yetkililere göre Azerbaycan Rusya'dan aldığı doğalgazı ucuza kapatıp, kendi iç tüketiminde kullanmakta, kendi ürettiği doğalgazı ise ihraç ederek siyasi itibar kazanmaktadır. Cavid Veliev, "Rusya'ya Karşı Enerji Dayanışması" 18.12.2006, www.tusam.net

⁸⁸⁵ Cavid Veliev, "Azerbaycan Rusya'ya mı Yanaşıyor?", 1.05.2009, www.turksam.org/tr/yazdir1649.html

Ziyarete Aliyev Rusya'yı 'stratejik müttefik' olarak tanımlamış, Azerbaycan'ın Bakü-Novorosisk hattına verdiği petrolü arttıracığını belirtmiştir.⁸⁸⁶ Ayrıca Rusya'nın Dağlık Karabağ konusunun çözümü yönünde Azerbaycan'a bazı güvenceler verdiği de tahmin edilmektedir. Son yıllarda özellikle Putin dönemiyle başlayan süreçte Rusya'nın Azerbaycan'la ilişkilerini geliştirmek için ciddi adımlar attığı ve Azerbaycan'ın Kolektif Güvenlik Örgütü Antlaşması'nı imzalaması⁸⁸⁷ için baskı altına aldığı bilinmektedir. Azerbaycan ise NATO üyeliği ihtimalini de düşünerek şimdilik böyle bir adıma sıcak bakmamaktadır. Rusya, Azerbaycan'ı Türkiye ve Batıdan koparmak için yoğun çaba harcamakta ve Azeri yöneticilerin aklını karıştırmaktadır.⁸⁸⁸

Kısacası Azerbaycan-Rusya ilişkilerini etkileyen genel faktörler: Karabağ sorunu, enerji kaynaklarının çıkarılması ve taşınması, Hazar'ın statüsü, Çeçenistan, Gebele Radar Üssü, Rusya'da yaşayan Azeri kökenli vatandaşlar, Azerbaycan'ın Batı menşeli kuruluşlara üyelik arzusudur.

Dağlık Karabağ sorunu önceki bölümlerde ele alındığından konunun tarihsel gelişimine burada tekrar değinilmeyecek, daha çok son dönemdeki gelişmeler irdelenecektir. Rusya'nın Dağlık Karabağ sorununu uzun yıllar boyunca çözümsüz bırakılmasını sağlamak yönündeki politikası Rusya'nın Transkafkasya'da izlediği siyaset konusunda bizlere önemli işaretler vermektedir. Dağlık Karabağ sorunu belki de bölgedeki donmuş sorunlar arasında en öncelikli olanı ve çözümü de en zor olandır. Bölgenin istikrarının ve refahının artmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Rusya çatışmalar müddetince Ermenistan'ı askeri açıdan desteklemiştir. 1994 yılında sağlanan ateşkes sonrası dönemdeyse Azerbaycan'ın Batı ile ilişkilerini geliştirmesi üzerine Dağlık Karabağ konusunu Azerbaycan üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmıştır. Karabağ sorunu bir anlamda da, Transkafkasya'nın en büyük potansiyeli olan devletin topraklarının %20'sinin büyük bir gücün desteğiyle işgali ve güçsüz bırakılmasıdır. Rusya, sorunun çözümü aşamasında da başat konum kazanmaya çalışmış ve AGİT Minsk Grubu içerisindeki iki eşbaşkandan biri olmuştur. Aralık 1996'daki AGİT Lizbon Zirvesi'nde alınan karar uyarınca ise

⁸⁸⁶ Veliev, a.g.m. 1.05.2009

⁸⁸⁷ Azerbaycan 1999 yılında Gürcistan ve Özbekistan'la birlikte KGÖA'dan ayrılmıştır.

⁸⁸⁸ Sedat Laçiner, "Russia Dupes Azerbaijan?", <http://www.usak.org.tr/EN/makale.asp?id=962>

eşbaşkanlık sayısı üçe çıkarılmış, Fransa ve ABD de eşbaşkan olmuştur. Bu değişikliğin ardından Batılı devletlerin; sorunun çözümü aşamasında daha etkin rol almaya başladıkları ve Rusya'yı dengeledikleri söylenebilir.

“BM Genel Kurulu’nun 14 Mart 2008 tarihli kararı ise konuyla ilgili son dönemde alınmış en önemli karardır: 39 lehte, 7 karşı oy ile kabul edilen karar uyarınca Azerbaycan’ın toprak bütünlüğüne vurgu yapılmış ve Ermenistan’ın işgal ettiği topraklardan çekilmesi istenmiştir. AGİT Minsk Grubu’nun 3 eşbaşkanı Rusya, ABD ve Fransa’nın oylamada karşı oy vermeleri ise Azerbaycan açısından hayal kırıklığı yaratmış, Azerbaycan’ın sorunun çözümünde Minsk Grubu’na duyduğu güven sarsılmıştır.”⁸⁸⁹

2 Kasım 2008 tarihinde Rusya’da Başkan Medvedev’in arabuluculuğunda Azerbaycan ve Ermenistan arasında imzalanan “*Moskova Deklerasyonu*” iki devlet arasında ateşkes antlaşmasından beri Karabağ sorununa ait ortak imza atılan ilk siyasi belgedir.⁸⁹⁰ Rusya bu anlaşmanın imzalanmasına önyak olarak, Ağustos 2008’deki savaşta yarattığı olumsuz imajı silmeye çalışmış, sorunların çözümünde yıkıcı değil yapıcı rol alacağı imajını yerleştirmeye gayret etmiş, ayrıca Batıya Transkafkasya konularının çözümünde başvurulacak ilk merciinin kendisi olduğu mesajını yollamıştır.⁸⁹¹ Kasım 2007’de Minsk Grubu eşbaşkanlarının hazırladığı “*Madrid Prensipleri*”⁸⁹² de sorunun çözümü açısından oldukça önemli maddeler

⁸⁸⁹ Kamer Kasım, “Türkiye’nin Kafkasya Politikası: Fırsatlar ve Güvenlik Problemleri”, Ed: Sedat Laçiner-Hacali Necefoğlu-Hasan Selim Özertem, *Türk Dış Politikası Uluslararası III. Türk Dış Politikası, Sempozyum Tebliğleri*, USAK Yayınları, Nisan 2009, s.63

⁸⁹⁰ Moskova Deklerasyonunda şu ifade geçmektedir: “Dağlık Karabağ’da siyasi çözüm uluslararası hukuk ilkelerine ve bu çerçevedeki kararlar ve belgelere dayanmalı ve Kasım 2007’de Madrid’de temel ilkelere ilişkin AGİT önerilerini dikkate alınmalıdır.” Sorunun uluslararası hukuka göre çözümleneceği ibaresiyle iki sonuca varılabilir. Sorun Azerbaycan’ın istediği gibi Azerbaycan toprak bütünlüğü içerisinde çözülecek ya da Dağlık Karabağ’a self-determinasyon hakkı tanınacak. Bu arada taraflar sorunun çözümü için güç kullanmama taahhüdünde de bulunmuştur. Bu durum Azerbaycan’ın ara sıra dile getirdiği “Zaten bölgede savaş halindeyiz, gerekirse askeri gücü kullanarak sorunu çözeriz” tezini rafa kaldırmaktadır.

Cengiz Çandar, “Çok Zor Üç Sorunun En Kolayı”, 9.05.2009

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=11615010&yazarid=215>

⁸⁹¹ Cavid Veliev, “Rusya Kafkasya’da Ön Aldı”, 10.11.2008,

<http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=1623010>

⁸⁹² Rusya, ABD ve Fransa tarafından kaleme alınan anlaşmanın şartlarına göre; Dağlık Karabağ’ın çevresinde işgal edilen bölgeler boşaltılacak, Ermenistan ile Dağlık Karabağ’ın irtibatını sağlayacak koridor açılacak, bütün göçmenler topraklarına dönecek, barış gücünün işlevini yerine getirecek uluslararası güvence sağlanacak, Dağlık Karabağ Ermenilerine gerekli güvence verilerek kendilerini idare

içermekte ve 2009 yılı için iki ülke arası yapılan görüşmelere ışık tutmaktadır. 2009 yılı içerisinde taraflar 5 kez görüşmüştür: 28 Ocak 2009 Zürih, 7 Mayıs 2009 Prag, 4 Haziran 2009 St.Petersburgh, 17-18 Temmuz 2009, Moskova ve 8 Ekim 2009 Kişinev. Moskova’da gerçekleşen son görüşmelerde iki devletin temel ilkelere ilişkin anlaşmalara nihai şekli vermeleri için Minsk Grubu tarafından desteklenmesi yönünde karar alınmış ve fikir ayrılıklarının olduğu konuların çözümü için iki ülke başkanına çağrı yapılmıştır.⁸⁹³

“Ermenistan, işgal ettiği 5 bölgeden çekilmesi karşılığında Yukarı Karabağ’ın bağımsız olmasını ve bölgeye Rus askerlerinin yerleştirilmesini istemektedir. Azerbaycan ise, sorunun aşamalı olarak çözülmesini; öncelikle 5 bölgenin (Kubathı, Zengilan, Ağdam, Cebraıl, Fuzulı) işgalden kurtarılmasını, bölgeden göçen vatandaşların memleketlerine dönebilmelerini istemekte; Yukarı Karabağ’ın bağımsızlığını kabul etmemekte ancak otonomiye sıcak bakacağını belirtmekte, bölgeye gönderilecek barış gücü askerleri arasında Türk askerinin yer almasını talep etmektedir.”⁸⁹⁴

Rusya, Azerbaycan ile son zamanlarda geliştirdiği ilişkileri de hesaba katarak hem Ermenistan’ın hem de Azerbaycan’ın memnun olacağı bir sonuca ulaşmayı hedeflemektedir. Ermeni tezleri Rusya’nın bölge çıkarlarına daha uygun görünmektedir. Bağımsız bir Dağlık Karabağ Rusya’nın bölgedeki yeni uydusu olabilir. Ayrıca Rus barış gücü askerlerinin bölgeye yerleşmesi, Rusya’nın stratejik bir yerde üs sahibi olmasını sağlar ve Azerbaycan’ı daha kolay kontrol etmesine hizmet eder. Böylece Azerbaycan kendisini daha çok baskı altında hissedecektir.

Azerbaycan Rusya ile enerji konusundaki ilişkilerini de yine Batı ile enerji ilişkileri sayesinde dengeye oturtmaya çalışmıştır. 20 Eylül 1994 tarihli “Asrın Antlaşması”nda Rus petrol şirketi LUKOİL’e %10 pay verilmiştir. Bunun dışında Bakü petrollerinin var olan Bakü-Novorosisk hattı üzerinden uluslararası pazarlara taşınması isteğini Azerbaycan’a kabul ettirmeye çalışmıştır. Azerbaycan ise erken

etme hakları tanınacak, Dağlık Karabağ’ın hukuki statüsünün belirlenmesi için inisiyatif kullanılacak. <http://yenisafak.com.tr/Dunya/?t=13.07.2009&i=198222>, 13.07.2009

⁸⁹³ Osman Nuri Aras, “Karabağ Sorununu Aliyev-Sarkisyan Görüşmesi mi Çözecek?”, 20.07.2009, <http://www.tasam.org/index.php?altid=2936>

⁸⁹⁴ Aras, a.g.m. 20.07.2009

üretim petrolü için Bakü-Novorosisk ve Bakü-Supsa hatlarını tercih etmiş, ana petrol ihraç hattı olarak da Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattını seçmiştir. Bakü-Novorosisk'i uzun süre ana petrol ihraç hattı olması için diplomatik çalışmalar yapan Rusya'da ise büyük hayal kırıklığı yaşanmıştır.

Birinci ve ikinci Çeçen savaşlarında Azerbaycan'ın Çeçenleri desteklediği iddiası da, Rusya-Azerbaycan ilişkilerini kötü yönde etkilemiştir. Sırf bu sebepten ihracatının %70'ini Rusya'ya yapan Azerbaycan'a, üstü örtülü bir ambargo uygulanmıştır.⁸⁹⁵

İlişkilerde öne çıkan bir diğer faktör de Hazar'ın Statüsü konusunda iki ülkenin farklı bakış açılarının olmasıdır. Bugün itibariyle Hazar'ın rejimi ve statüsü konusunda kıyı devletleri herhangi bir konsensüse varamamıştır ve bu konuda tüm kıyıdaş devletlerin mutabakata vardığı bir uluslararası anlaşma mevcut değildir. Rusya önceleri İran ile birlikte Hazar'ı deniz değil göl olarak görmüş, gölün rezervlerini kıyıdaş devletlerin ortak ve işbirliği içinde işletmesi gerektiğini düşünmüştür. Azerbaycan ve diğer kıyıdaş ülkeler her kıyıdaş devletin kendi payına düşen miktardaki bölgede egemenlik hakkı olduğunu belirtmiştir. Rusya'nın Hazar konusuna bakışı Yakın Çevre anlayışının bir başka yansımasıdır. Şöyle ki Hazar'ın enerji kaynaklarının işletilmesinde Batılı şirketlerin de dâhil olmasının engellenmesi Rusya'nın Hazar politikasının en önemli bileşenidir. Azerbaycan 1998 yılında Rusya ve Kazakistan ile yaptığı antlaşmayla coğrafi koordinatların belirtilmesi yoluyla sınırlar 1970'deki idari sınırlara uygun olarak geçici çizilmiştir. 2002'de Rusya-Azerbaycan arasındaki anlaşma ile 1970'deki sınırlar kabul edilmiştir. 2001 yılında Kazakistan ile Azerbaycan arasında imzalanan antlaşmayla gelecekte sınırların “*eşit uzaklık*” prensibine göre belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Mayıs 2003'te Rusya, Azerbaycan ve Kazakistan Hazar tabanı hidrokarbon kaynaklarının bir “*Ortak Çizgi*” esasına göre, su kaynaklarının beş ülke arasında eşit payda bölüşümü esasında anlaşmaya varmışlardır. Bölgede etkin çevrelerin ve petrol şirketlerinin de en iyi çözüm olarak gördüğü bu model “*Bölünmüş Taban-Ortak Sular*” olarak petrol

⁸⁹⁵ Aslanlı, Der: Öztürk-Sarıkaya, a.g.m. 2005, s. 236

literatürüne geçmiştir.⁸⁹⁶

Öte yandan pek çok farklı kaynağa göre, Rusya’da yaklaşık olarak 2,5 milyon civarında Azeri yaşamaktadır. Azeriler’in Rusya’ya göçmelerinin çeşitli sebepleri vardır: Azerbaycan’ın pazar ekonomisini benimsemesinin ardından düşük hayat standartının ülkeye yerleşmesi, sosyoekonomik problemlerin bir araya getirdiği farklı sosyal gruplar, Karabağ çatışması sonucu kaybedilen %20 oranındaki Azeri toprağı ve boşalan 300.000 iş, ülkeye yerleşen yaklaşık 1 milyon kaçkının yarattığı ekstra yük, vs.⁸⁹⁷ Rusya’da illegal olarak yaşayan ve çalışan Azeri vatandaşları orada kazandıkları parayı memleketlerindeki akrabalarına yollamaktadır. Zaman zaman Rusya’nın ülkesinde yaşayan Azeriler’e kötü davranışlarda bulunduğu ve bazılarını sınırışı ettiği de bilinmektedir.

Azerbaycan’ın dış politikada Rusya ile Batı arasında malum denge politikasını gütmeye başlamasının ardından, Batı ile ilişkilerini geliştirmeye yöneldiği söylenebilir. Bu bağlamda başta enerji konuları olmak üzere, siyasal ve askeri konular da Azerbaycan’ın Batı ile ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı alanlardır. Ayrıca Azerbaycan’ın NATO üyesi olmak konusunda komşusu Gürcistan ile birlikte çalışmalarını arttırdığı da bilinmektedir. Rusya ise Transkafkasya’nın bu iki önemli devletinin NATO üyesi olmasını kesinlikle istememektedir. Bu iki ülkenin de BDT çatısı altında ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü bağlamında güvenliğinin sağlanabileceği düşüncesini taşımaktadır.

Rusya-Azerbaycan ilişkilerinin tam olarak stratejik müttefiklik düzeyine erişememesinin önünde bazı engeller vardır. Bunların en önemlileri; Ermenistan’ın Rusya’nın Transkafkasya’daki temel müttefikliği olması, Karabağ sorununun her aşamasında Rusya’nın Ermenistan’ın yanında yer alması (barış görüşmeleri için son yıllardaki arabuluculuk faaliyetleri haricinde), Azerbaycan’ın bölgede Gürcistan ile kaderdaş ve müttefik olması, Azerbaycan’ın Batı ile yakın ilişkiler içinde olması ve gelecekte NATO üyesi olmak istemesidir. Rusya-Azerbaycan ilişkileri ne Rusya-Ermenistan ilişkileri kadar “müttefiklik” düzeyinde, ne de Rusya-Gürcistan ilişkileri

⁸⁹⁶ Aslan Yavuz Şir, “Hazar’ın Statüsü Jeopolitiğı ve Bölgesel Güvenliğe Etkileri”, Global Dergi, Sayı 12, s.128, Yalçınkaya, a.g.e., s.226, 2006

⁸⁹⁷ Farkhad Aliev, “Russia-Azerbaijan: Back to the Beginning?”, http://www.cac.org/online/2004/journal_eng/cac-03/19.alieng.shtml

kadar husumet düzeyindedir. Rusya-Azerbaycan ilişkilerinin Rusya-Gürcistan ilişkilerinden farkını en güzel Haydar Aliyev'in dış politika danışmanı Vafa Guluzade özetlemektedir:⁸⁹⁸ *“Gürcistan, Azerbaycan'a göre Rusya'dan daha bağımsızdır çünkü Gürcistan Rusya'nın yüzüne gerçeği söylemektedir ama biz söyleyemiyoruz. Biz, Rusya'ya: “Topraklarımızı işgal ediyorsunuz, burası Ermenistan değil” diyemiyoruz. Gürcistan, hakları için savaşıyor, biz haklarımız için savaşıyoruz. Bu sebepten dolayı Rusya bizimle mutlu”.*

Azerbaycan'ın ticari ilişkilerinde ise Rusya bir numaralı partneridir. Rusya hem Karabağ sorunun çözümündeki etkinliği, hem de enerji konusunda Azerbaycan ile tekrar önemli projelere başlama ihtimali sebebiyle Azerbaycan açısından tekrar ön plana çıkmıştır. Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasının ardından Türkiye ile arasında soğuk rüzgarlar esen Azerbaycan'ın, Rusya-Batı arasında kurduğu denge politikasını terk edip, Rusya'dan yana tercih yapıp yapmayacağını ise zaman gösterecektir.

5.1.3. Rusya Federasyonu'nun Ermenistan Politikası

Tarihsel kökenleri 11. yüzyıla dayanan Rusya-Ermenistan ilişkileri, Transkafkasya bölgesinin dikkat çeken ilişkilerindendir. 19. yüzyıldan beri Transkafkasya'da Rus çıkarlarını gözetken ve koruyan bir politika izleyen Ermenistan'ın bölgede İran dışındaki tek dostu Rusya'dır. Zaman içerisinde Rusya-Ermenistan ilişkileri asimetrik bağıllık örneği sergilemekte, buna rağmen iki devlet birbirini stratejik ortak olarak adlandırmaktadır. İki devletin farklı çıkarlar ve çakışan çıkarları ölçüsünde işbirliği içerisine girdikleri söylenebilir. Rusya tarihsel sıcak denizlere inme politikasını hayata geçirmek için Transkafkasya'da müttefik olarak Ermenistan'ı seçmiştir. SSCB sonrası dönemdeyse Ermenistan Rusya'nın bölge çıkarlarını korunmasında ona yardımcı olan baş aktör konumuna gelmiştir. Ermenistan ise Rusya ile iyi ilişkiler kurarak, kendisini ona bağlamış; pek çok devletle kurulabilecek hertürlü ilişkiden feragat ederek sadece Rusya ile kuracağı ilişkilere kendini odaklamıştır.

Jeopolitik ve jeostratejik derinlikten yoksun bir devlet olan Ermenistan,

⁸⁹⁸ Robert Parsons, “Putin Seeks to Draw Azerbaijan Back Into Russian Orbit”, <http://www.rferl.org/content/article/1066011.html>, 21.02.2006

kuzeyinde Gürcistan ve Rusya, güneyinde Nahcivan ve İran, batısında Türkiye ve doğusunda Azerbaycan tarafından çevrelenmiş ve denize çıkışı olmayan bir konumdadır. Bunun dışında doğal kaynaklar açısından da fakir bir devlettir. Bu bakımdan Gürcistan'a benzemektedir. Ancak Gürcistan'ın Ermenistan'dan farkı doğal kaynaklar konusundaki eksikliğini, doğal kaynakların taşınma yolları üzerindeki projelerde yer alarak kapatmasıdır. Ayrıca Gürcistan, yüzünü Batıya dönmüş ve onunla ilişkilerini önemli şekilde geliştirmiştir. Ermenistan Dağlık Karabağ'ın işgali sebebiyle yıllardır uluslararası toplumdan tecrit edilmiş bir şekilde yaşamaktadır. Yayılmacı politikalar izlemesi sebebiyle bölgedeki istikrarsızlığın kaynaklarından biridir. Halbuki Ermenistan'ın coğrafi konumu çok parlak olmasa da, başlanacak yeni boru hatları projeleri Ermenistan'ı da içerebilir. Gürcistan'ın Karadeniz'e kıyısı olması dışında coğrafi açıdan Ermenistan'dan pek bir farkı yoktur.

1918 yılında Ermenistan bağımsız devlet olarak kurulmuştur. 1920'de Bolşevik Rusya'nın işgaline uğrayan Ermenistan, 1922'de Kafkasya Federasyonu'na, 1936'da da SSCB'ye üye olmuştur. Ermenistan 21 Eylül 1991'de gerçekleşen referandumla bağımsızlığını ilan etmiştir. "Rusya Ermenistan'ın bağımsızlığını 18 Aralık 1991'de tanımış ve 3 Nisan 1992'de diplomatik ilişki kurmuştur."⁸⁹⁹ Ermenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Ermenistan-Rusya ilişkileri eşit iki devlet ilişkisi gibi olmamıştır. Ermenistan Rusya'nın uydusu bir devlet ya da Rus eyaleti gibi davranmıştır. Siyasi, ekonomik ve askeri açılardan Rusya'ya bağlanan Ermenistan, silah yoluyla yayılmacı bir politika izlemiştir. Rusya da çıkarlarıyla örtüştüğü ölçüde Ermenistan'ı bu konuda desteklemiş ve Karabağ işgali süresince ve ateşkes sonrasında Ermenistan'ın yanında yer almıştır. Zira Azerbaycan'da Halk Cephesi iktidara gelene kadar Rusya'nın Dağlık Karabağ konusunda Azerbaycan'ın yanında olduğunu söylemek bile mümkündür.⁹⁰⁰ Halk Cephesi'nin anti Rus bakış açısı ve Türkiye yanlısı politikaları, Rusya'nın Karabağ politikasında tekrar Ermeni yanlısı olmasının nedenlerinden biridir. Zamanla Ruslar Ermeniler'den tarihten gelen Osmanlı düşmanlığı ve sözde soykırım iddiaları ile sentezlenen "Türk" karşıtı bir toplum yaratmıştır. Rusya bu karşıtlığı ve tarihsel Türk korkusunu bölge

⁸⁹⁹ Hatem Cabbarlı, "Bağımsızlık Sonrası Ermenistan-Rusya İlişkileri", ASAM Ankara Çalışmaları, Sayı 15, Mayıs 2004

⁹⁰⁰ Hatem Cabbarlı, a.g.m., Mayıs 2004

politikalarında Türkiye'nin Transkafkasya'da etkinliğinin sınırlandırılmasında kullanmıştır.

Transkafkasya'nın diğer iki devleti Azerbaycan ve Gürcistan da, Ermenistan ile yakın zamanlarda bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra Batı ve uluslararası toplulukla bütünleşme çalışmaları çerçevesinde siyasal-ekonomik dönüşüm içerisine girmişlerdir. Bunun haricinde Azerbaycan sahip olduğu petrol zenginliğini uluslararası pazarlara satabilme arayışlarını neticelendirirken, Gürcistan da bölgeden geçmesi muhtemel petrol boru hatlarının kendi ülkesinden geçmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Bakü-Supsa, Bakü-Novorosisk ve Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hatları bu dönemde hayata geçirilirken, Ermenistan bu projelerin dışında bırakılmıştır. Ermenistan tüm ağırlığını Dağlık Karabağ işgalinin sürdürülmesine ve Rusya ile yakın ilişkiler kurmaya vermiştir. Ermenistan bölgede Rusya'nın en çok güvendiği devlet olarak, Rusya'nın güneyinde edindiği önemli bir üstür. Dolayısıyla Ermenistan'a Rusya'nın "*Transkafkasya'daki İsrail'i*" yakıştırması yapılmaktadır. Ermenistan Transkafkasya'da Rusya'nın sadık dostudur. Bölgede Rusya aleyhine oluşabilecek herhangi bir eylem içerisine dâhil olmamaktadır. BDT Kolektif Güvenlik Anlaşması'nı imzalamıştır. BDT içerisinde Rusya aleyhinde oluşan GUAM⁹⁰¹ adlı teşkilata da asla katılmamıştır.

Rusya'nın güney sınırlarının korunması hususu, Soğuk Savaş yıllarından beri var olan bir meseledir. Bugün itibariyle Rusya, Transkafkasya'da Ermenistan'da sahip olduğu askeri üslerle bu ihtiyacını gidermektedir. Rusya-Ermenistan arasındaki askeri işbirliğinin geliştirilmesinin temel sebebi Rusya'nın bölgeden gelebilecek herhangi bir tehdite karşı kendini koruma çabası ve bölgede kalıcı bir şekilde askeri varlığını sürdürmek istemesi ve arzusudur. Ermenistan ise toprak bütünlüğünün ve sınırlarının güvenliğinin korunması konularında Rusya'ya ve BDT'ye bağlıdır. Türkiye'den gelebilecek 'sözde' askeri tehditi bertaraf etmek için Rus birlikleri Ermenistan içerisinde caydırıcı olarak mevzi almaktadır.⁹⁰² Rus askerlerinin

⁹⁰¹ İsmi Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'nın başharflerinden alan GUAM adlı teşkilat BDT içerisinde yer alan ve Rusya'nın BDT'deki uygulamalarından memnun olmayan devletleri içeren bir yapıdır. Özbekistan sonradan bu gruba dahil olmuş ancak daha sonra gruptan ayrılmıştır.

⁹⁰² Şubat 1992'de Ermenistan ile Rusya arasında imzalanan anlaşmaya göre Ermenistan-İran ve Ermenistan-Türkiye sınırları Rusya Sınır Kuvvetleri Komutanlığı tarafından korunmakta ve Ermenistan

Ermenistan'daki varlığı Rusya'nın Transkafkasya'nın merkezinde var olması demektir. Bu durum Rusya'ya bölge gelişmelerine sığağı sığağına müdahil olabilme ve sonuçlarda etkili olabilmede hareket serbestisi sunmaktadır.

Ermenistan, ulusal güvenliğinin teminatı olarak gördüğü BDT Kolektif Güvenlik Örgütü Antlaşması'nı 15 Mayıs 1992'de Taşkent'te imzalamıştır. Böylece Ermenistan kurumsal bir güvenlik şemsiyesi içine girerek rahatlamıştır. Ermenistan-Rusya arasında ise 21 Ekim 1994 tarihli anlaşma uyarınca Ermenistan'da iki adet (Gümrü ve Erivan) Rus askeri üssünün kurulması ve sınır koruma birliklerinin oluşturulması yönünde taraflar mutabakata varmıştır. Bu üsler Sovyet döneminde de Ermenistan'da yer almaktaydı; ancak, SSCB dağılınca, bunların statüleri konusunda belirsizlik sözkonusu olmuştur. 16 Mart 1995 tarihli anlaşma uyarınca ise Gümrü'deki 102. Rus askeri üssüne 3000 kişilik asker, SU-27 savaş uçağı filosu, hava savunma birlikleri ve S-300 roketleri yerleştirilmiştir. 29 Ağustos 1997'de imzalanan *“Rusya-Ermenistan Arasında Dostluk ve Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması”*nda ise taraflardan birinin saldırıya uğraması halinde barış ve güvenliği sağlamak adına gereken neyse yapılacağı belirtilmiştir. Sözkonusu anlaşma Rus askeri üslerinin Ermenistan'da konuşlandırılmasına tam anlamıyla meşruiyet sağlamıştır. Bu anlaşma, Türkiye ve Azerbaycan'ın tepkisini çekmiş; özellikle Azerbaycan savaş durumu devam eden bir devletle böyle bir anlaşma imzalanmasının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Rusya Gürcistan'daki Vaziani üssünü boşaltmasının ardından, buradaki asker ve mühimmatın bir bölümünü Gümrü'deki askeri üsse kaydırmıştır. Bugün Rusya'nın Ermenistan'ın Gümrü şehrinde 12, Aburyan'da 4, Aragaç'ta 2, Eşterek'te 1, Erivan'da 7, Kafan'da 1 ve Nubaraşen'de 2 askeri üs olmak üzere toplam 29 askeri karakolu vardır. 14 askeri üssün Türkiye sınırında konuşlanmış olması da Türkiye'nin güvenliği açısından dikkat çekicidir. 2000 yılında ise Gümrü'deki üs, gayrimenkulleriyle birlikte 25 yıllığına karşılıksız olarak Rus kontrolüne verilmiştir.⁹⁰³ Ermenistan, ülkesi içinde yer alan Rus askeri üslerinin çıkartılmasını istememekte bilakis sayısının daha da artırılmasını talep etmektedir.

Sınır Kuvvetleri Komutanlığında yaklaşık 1500 Rus subayı görev almaktadır. Cabbarlı, a.g.m., Mayıs 2004

⁹⁰³ Hatem Cabbarlı, a.g.m., Mayıs 2004 ss.22-23

Dağlık Karabağ konusu Rusya'nın uzun zamandır kendi amaçları doğrultusunda kullandığı bir sorundur. Sorunun çözüme ulaşmadan uzun yıllar sürüncemede kalması, sorunun taraflarının farklı açılardan çaresizlikleri ve iki devlet üzerinde sürekli baskı yapabilme şansına erişebilmesi, Rusya'nın elini güçlendirmiştir. İki devletin de geleceğini ipotek altına alan Rusya, Azerbaycan'ın ve Ermenistan'ın hareket alanlarını daraltmaya çalışmıştır. Azerbaycan bu işgali yaşamasa belki Transkafkasya'nın en güçlü devleti olacaktı. Ermenistan ise savaş süresince ve sonrasında Rusya'nın desteğini mütemadiyen gördüğünden Rusya çıkarlarının aksine hiçbir dış politika açılımı yapamamaktadır. Putin dönemiyle birlikte Rusya'nın Karabağ sorunun çözümü için aktif politikalara yöneldiği görülmektedir. Ancak, Rusya'nın sorunun 'gerçekten' çözülmesini isteyip istemediğini bilebilmek için Putin'in danışmanı olmamız gereklidir. Reelpolitik açısından Rusya hesaba katılmadan Transkafkasya'daki hiçbir sorun çözülemez; dolayısıyla Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Rusya belirleyici aktör olacaktır. Sorunun çözümünün şekli, Azerbaycan ve Ermenistan'ın NATO'ya üyelik süreçlerini hızlandırıcı bir etki yaratabilir. Bu ihtimal Rusya'nın çözüme ulaşmada ağır davranmasının bir açıklaması olabilir. Ermenistan, hem KGAÖ üyesi olup hem de NATO ile ilişki kurmaya çalışan tek devlettir. NATO ile 1994 yılında BİO projesine katılan Ermenistan'ın ordusunu NATO standartlarına erdirmeye çalıştığı bilinmektedir. Ermenistan 2003 yılında da, 19 NATO üyesi devlet ve BİO partner devletten toplam 400 taburluk birliğin gerçekleştirdiği askeri tatbikata ev sahipliği yapmıştır.⁹⁰⁴ Ermenistan Devlet Başkanı Serge Sarkissian *“Ermenistan'ın güvenliğini, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü garanti altına alan yeni ortaklıklar Rusya ile olan müttefikliğimizi tehlikeye sokmaz. Rusya'ya sadakat ile Batıyla işbirliği içerisine girmek birbirinin zıttı değildir”* yorumunu yapmıştır.⁹⁰⁵ Uzun vadede Ermenistan'ın NATO üyesi olması, Gürcistan'da var olan Rus askeri üslerinin kaldırılması uygulamasının aynının Ermenistan'daki Rus askeri üsleri için

⁹⁰⁴ Andrej Tibold-Vincent Cillessen, “Power Play and Energy Security of State and Organisations”, Ed: Marcel De Haas, Geostrategy in the South Caucasus, November 2006, s.28, <http://www.centralasia-southcaucasus.com/pdf/061100%20Clingendael%20-%20Geo-strategy%20in%20the%20South%20Caucasus.pdf>

⁹⁰⁵ Gaitz Minassian, “Armenia, a Russian Outpost in the Caucasus?” Russia NIS Center, Şubat 2008, s.12, www.ifri.org

de geçerli olacağı gerçeğini gösterir.

Öte yandan Rusya-Ermenistan arasındaki ticari-ekonomik ilişkiler düşük seviyelerdedir. Bunda Ermenistan'ın dış ticaretinin zayıf olmasının da etkisi vardır. İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin temelini, 2001 yılında imzalanan “*2010 Yılına Kadar Ekonomik İşbirliğinin Geliştirilmesi*” anlaşması oluşturmaktadır. Ticari ilişkiler 2005'ten itibaren artan bir ivme yakalamış, 2007 yılı itibariyle de 822.3 milyon dolara erişmiştir.⁹⁰⁶ Rusya Ermenistan'ın en büyük ticari ortağıdır. Bu ülkeye enerji kaynakları, elektrik, askeri techizat ve silahlar ile teknoloji ihraç ederken, Ermenistan ise alüminyum, işlenmemiş yer altı kaynakları, kıymetli taşlar ve şarap ihraç etmektedir.⁹⁰⁷ Ayrıca Rusya 1991 yılından beri bu ülkede yaklaşık 1.8 milyar dolarlık yatırım yaparak Ermenistan ekonomisine destek olmuştur.⁹⁰⁸

2002 yılı itibariyle Ermenistan'ın Rusya'ya olan borcu 100 milyon doları aşmıştı. Borçlarını ödeyemeyecek durumda olan Ermenistan, borçlarına karşılık olarak Rusya'ya ülkesinin en değerli ve stratejik kurumlarını devretmiştir. Ermenistan Atom İstasyonu, ülkenin en büyük askeri tesisi Nairit, ülke elektrik ihtiyacının %40'ını üreten Hrazdan hidroelektrik santrali ve Mars şirketi Rus hâkimiyetine geçmiştir.⁹⁰⁹

Ermenistan enerji açısından da Rusya'ya oldukça bağımlıdır. Enerji ihtiyacının %80'ini Rusya'dan karşılamaktadır. 1997 tarihinde Ermeni-Rus ortak yapımı olarak kurulan gaz şirketi ArmRosgazprom'un hisselerinin %45'i Ermenistan'a %45'i Gazprom'a, %10'u ise uluslararası bir şirket olan ITERA'ya aittir.⁹¹⁰ Ermenistan enerji konusunda da zaman zaman Rusya'ya ödeme yapmakta zorlanmaktadır. Ne var ki, Rusya'nın son yıllarda Ukrayna ve Gürcistan'la yaşamaya alışık olduğu gaz krizleri ve geri ödeme sorunları, Ermenistan ile kriz düzeyine erişmemektedir. Zira Ermenistan'ın diğer devletlere göre Rusya açısından kredisi daha fazladır. Rusya stratejik ortak olarak tanımladığı Ermenistan'a bu konularda

⁹⁰⁶ “Russian-Armenian Relations”, <http://www.premier.gov.ru/eng/pda/visits/world/95/info/1936.html>

⁹⁰⁷ Marat Valayev, “Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası Çerçevesine Rusya-Ermenistan İlişkileri, Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı 30, 2008,

<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=575>

⁹⁰⁸ “Russian-Armenian Relations”, <http://www.premier.gov.ru/eng/pda/visits/world/95/info/1936.html>

⁹⁰⁹ Karabayram, a.g.e. 2007, s. 283

⁹¹⁰ Valayev, a.g.m. 2008

daha tavizkar ve sabırlı davranmakta, hatta Ermenistan'a doğalgazı uluslararası piyasalara sattığı fiyatın daha da altında satmaktadır.⁹¹¹ Ancak bunun karşılığında Rusya, Ermenistan'ın enerji konusunda diğer devletlerle işbirliği yapmasını denetleme ve kısıtlama şansını elde etmektedir. Temeli 1992'de imzalanan anlaşma ile, inşaatı ise 2004 yılında başlatılan İran-Ermenistan doğalgaz boru hattının uzunluğu konusu Rusya engeline takılmıştır. Projeye göre İran gazı, boru hattıyla Ermenistan ve Gürcistan'dan geçerek Karadeniz kıyısına ulaşacak, oradan da deniz tabanına döşenmesi planlanan bir boru hattıyla Ukrayna üzerinden Avrupa'ya taşınması öngörülmüştü. Ancak Rusya devreye girmiş, boru hattı çapının 1400 milimetre olmasını engelleyip, 700 milimetre olmasını taraflara kabul ettirmiş ve boru hattının inşaatının Erivan'da sonlandırılmasını sağlamıştır. Böylece Rusya, Ermenistan'ın transit ülke olmasının ve İran'ın Avrupa'ya gaz ihracının önüne geçmiştir.⁹¹² Konuyla ilgili GAZPROM Başkan Yardımcısı ve İdari Sorumlusu Alexander Ryazanov, *"Eğer İran-Ermenistan doğalgaz boru hattının yapım aşamasına katılmamış olsaydık, kimse bu hattın nereye gideceğini bilemezdi"* demecini vermiştir.⁹¹³ İran'ın uluslararası piyasalara doğalgazını ulaştıramaması ABD'nin çıkarlarıyla da örtüşmüştür.

Rusya'da yaşayan Ermeni diasporasının da iki ülke ilişkilerini etkilediği söylenebilir. Ermenistan'dan sonra en büyük Ermeni nüfusu Rusya'da yaşamaktadır. Rusya-Ermenistan arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için önemli çalışmalar yapan diaspora, siyasal açıdan da Rus dış politikasını etkilemeye çalışmaktadır. Rusya'nın uluslararası arenada Ermeni çıkarlarını kollamasını ve sözde soykırım meselesinde Rusya'nın Ermenistan'ın yanında yer alması için uğraşmaktadır. Bu bağlamda Rusya'daki Ermeniler Rus parlamentosunun alt kanadı

⁹¹¹ Ocak 2006 itibarıyla Rusya, Ermenistan'a sattığı gazın metreküpünü 54 dolardan, 110 dolara yükseltmiştir. Ocak 2007 itibarıyla ise Gürcistan ve Azerbaycan'a sattığı gazın metreküpünü 230 dolardan satacağını belirtmiştir. Ermenistan'ın gaz alımı konusunda fiyat yükseltme işleminin adım adım gerçekleşeceği ancak 2011 itibarıyla Ermenistan'ın Rus gazını dünya piyasalarıyla paralel olarak metreküpünü 200 dolardan yüksek fiyattan alacağı açıklanmıştır. Emil Danielian-Liz Fuller, "Analysis: Russian Armenian Gas Talks Inconclusive", 23.05.2008, <http://www.rferl.org/content/article/1117535.html>

⁹¹² Hatem Cabbarlı, "Ermenistan-Rusya İlişkileri ve Batı Dünyasına Entegre Olma Potansiyeli", 30.05.2005, www.turksam.org.tr

⁹¹³ Samvel Martirosyan, "Armenian-Russian Relations Face Uncertain Times", 24.02.2005, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav022405.shtml>

olan Duma'ya konuyu taşıyarak, 1995 ve 2000 yıllarında Ermeni soykırım iddialarını benimseyen kararlar aldirtmiştir.⁹¹⁴ Ancak; Rusya'da yaşayan Ermeni nüfusun Avrupa'daki diasporayla karşılaştırıldığında ekonomik ve siyasal etkinlik açısından daha zayıf kaldığı söylenebilir.

Ermenistan siyasal hayatındaki politik figürlere göz atarsak; ülkeyi 1991-1998 yılları arasında yöneten Levon Ter Petrosyan, 1998-2008 yılları arasında yöneten Robert Koçaryan ve 2008'den bugüne yöneten Serj Sarkisyan ön plana çıkmaktadır. Levon Ter Petrosyan belki de Ermenistan siyasal hayatının en zor döneminde ülkeyi yönetmiştir. Bir taraftan savaşın yarattığı ekonomik zorluklar, dış dünyadan tecrit edilme, Rusya'yla sıkı ilişkiler kurma zorunluluğu altında kalma gibi faktörlerle uğraşan Petrosyan, görevini bırakmaya yakın bir zamanda gerçekçi saptamalar yapmıştır. Petrosyan Ermenistan'ın yıllardır Rusya'nın gücüne dayanarak siyaset yapmasının yanlış olduğunu itiraf etmiş, Ruslar'ın Ermenileri Türkler'e karşı kullandığını ve bu durumdan her defasında Rusya'nın kârlı, Ermenistan'ın ise zararlı çıktığını belirtmiş, Ermenistan'ın ayakta kalabilmesi için komşularıyla iyi ilişkiler kurarak Batıya açılması gerektiğini söylemiştir.⁹¹⁵

Koçaryan döneminde ise daha milliyetçi bir siyaset izlenmiştir. Öncelikle Rusya ile ilişkiler tazelenmiş ve diasporayla ilişkiler geliştirilmiştir. Sözde soykırım konusunda ise diasporayla eşgüdüm içerisinde çalışılarak, soykırım konusunda Ermeni tezlerini destekleyen kararların uluslararası platformda ve ülkeler düzeyinde alınması hedeflenmiştir. Türkiye ile ilişki kurma konusunda uzlaşmaz bir tavır sergileyen Koçaryan yönetiminin her fırsatta Türkiye'yi köşeye sıkıştırarak kararlar alınması için çalışmaları olmuştur. Kendisi Karabağ kökenli olan Koçaryan, devlet yönetiminin üst kademelerine Karabağlı kişileri yerleştirmiştir. Koçaryan döneminde Ermenistan'ın ekonomik sorunları daha da artmış ve ülkenin stratejik kaynaklarının kontrolü tamamen Rusya'ya geçmiştir. "Rusya bu dönem Ermenistan politikasını

⁹¹⁴ Valayev, a.g.m., 2008

⁹¹⁵ Petrosyan halkına yazdığı "Savaş mı barış mı" adlı mektupta ayrıca bölge güvenliğinin sağlanması için Dağlık Karabağ'da nihai barış anlaşmasının imzalanmasının şart olduğunu belirtmiştir. Petrosyan Rusya'nın bölgedeki varlığını sorgulamış, Karabağ savaşında Rusya'nın Ermenistan'a verdiği desteğin sonsuza kadar sürmeyeceğini, Rusya'nın Dağlık Karabağ'ın bağımsızlığını tanımayacağını belirtmiştir. Hatem Cabbanlı, a.g.m. Mayıs 2004, Sedat Laçiner, "Kafkasya'da Türk Yaklaşımı" Ed: Laçiner-Necefoğlu-Özertem, a.g.tb., s.80

bütünüyle Koçaryan rejimine dayandırmış ve Ermenistan halkının ihtiyaçlarını hiçe sayan bir dış politika izlemiştir.”⁹¹⁶ Putin döneminde Rusya’nın Transkafkasya politikasında değişiklikler olsa da, konu Ermenistan olunca Rusya’nın bu devlete has refleksleri tekrar harekete geçmiştir. Rusya; yakın çevresindeki devletlerin istekleri ve çıkarlarına cevap vermekten çok, kendi istek ve çıkarlarını ön planda tutan bir anlayışla hareket etmekte; bu vesileyle de Gürcistan ve Ukrayna gibi devletlerin güvenini sarsmaktadır.⁹¹⁷ Rusya’nın win-loose (kazan-kaybet) anlayışından, win-win (kazan-kazan) anlayışına geçmesi bölge devletleriyle ilişkilerinde pozitif bir etki yaratabilir. Böylece güvenini kaybettiği devletleri kendisiyle eşit düzeyde olduklarına inandırıp, onları tekrar kendi nüfuz alanına dâhil edebilir.

19 Şubat 2008 tarihinde gerçekleşen Ermenistan devlet başkanlığı seçimlerini, oyların %53’ünü alan, Koçaryan’ın da desteklediği Serj Sarkisyan kazanmıştır.⁹¹⁸

2008 yılı Ermenistan’ın dış politikasında Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesi ve Karabağ sorununun çözümü ön plana çıkmıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Erivan’a ziyareti ikili ilişkilerin kurulması açısından önemlidir. 10 Ekim 2009’da gerçekleşen tarihi buluşmayla Türkiye-Ermenistan arasında sınırların açılması ve iki devlet arasında diplomatik ilişkiler kurulmasına dair imzalanan protokol, Türkiye-Ermenistan ilişkileri açısından dönüm noktası olmaya adaydır. Koçaryan çizgisinden gelen bir Ermeni liderin başkanlığını yaptığı bir dönemde böyle bir anlaşmanın imzalanması oldukça şaşırtıcıdır. Bu durum Sarkisyan’ın müzakerelerde öncülüne göre daha uzlaşmacı bir siyasal figür olduğunu göstermektedir. Sarkisyan’ın Karabağ sorunun çözümü için de yapıcı tutum içine girmesi Ermenistan’ın geleceği açısından önemlidir.

Kasım 2008’de Rusya arabuluculuğuyla Azerbaycan ve Ermenistan arasında imzalanan Moskova Deklerasyonu ile başlayan Dağlık Karabağ için çözüm süreci,

⁹¹⁶ Ömer Kocaman, “Rusya’nın Ermenistan Politikasında Değişim Sinyalleri”, 15.02.2005, <http://www.turksam.org/tr/a164.html>

⁹¹⁷ Ömer Kocaman, “Rusya’nın Ermenistan Politikası: Tek Boyutlu Siyasetten Çok Boyutlu Siyaete Doğru”, 18.02.2006, <http://www.turksam.org/tr>

⁹¹⁸ Sarkisyan’ın seçimi kazanmasıyla Ermenistan’ın Rus etkisinde kalmayı sürdüreceği yorumları yapılmıştır. Batı yanlısı eski devlet başkanı Levon Ter Petrosyan’ın ülkeyi Rus bağımlılığından kurtarıp, Batıyla sağlıklı ilişkiler kuracağına dair vaatleri ancak %22 civarında oy almasını sağlamıştır. Mitat Çelikpala, “Ermenistan Kendini Çözumsuzlüğe Kilitliyor”, Cumhuriyet Strateji, 17.03.2008, ss.12-13

2009 yılı boyunca da devam etmiştir. Ekim 2009'da en son görüşmeyi gerçekleştiren taraflar henüz tam olarak anlaşılamamıştır. Rusya; Dağlık Karabağ sorunun çözümü konusunda, özellikle Ağustos 2008'de gerçekleşen Güney Osetya Savaşı sonrasında, daha çok inisiyatif alan ve bölgenin lideri gibi davranan bir profil çizmeye çalışmaktadır. Önümüzdeki yıllarda da bu politikasını sürdürmesi muhtemeldir. Dağlık Karabağ sorunu iki tarafın ve tabii ki Rusya'nın beklentilerini karşılayan bir şekilde çözülmüşse, bu Rusya için önemli bir zafer olacaktır. Böyle bir çözüm olacak mı, bunu tahmin etmek zor. Ancak Rusya bunu başarırca o zaman, Transkafkasya'da sorun olmaktan çıkarılmış bir Dağlık Karabağ ile Rusya ile ilişki kurmaya sıcak bakan bir Azerbaycan bulacaktır. Ermenistan'ın Türkiye ile ilişkilerini normalleştirdikten sonra Batıya açılma ihtimali karşısında Rusya'nın Ermenistan politikası nasıl olacaktır? Gürcistan ve Ukrayna'ya yönelik uyguladığı baskı yöntemlerini muhtemelen Ermenistan'a da uygulama ihtimali gündeme gelecektir. Rusya-Ermenistan ilişkileri asimetrik güç ve asimetrik fayda ilişkisinden ibarettir. Petrosyan'ın dediği gibi bu ilişkide her zaman daha fazla kazanan taraf Rusya olmuştur. Bundan sonrası için Ermenistan en azından Azerbaycan'ı örnek alarak Batı-Rusya arasında denge politikası yürütmeyi düşünebilir.

5.1.4. Rusya Federasyonu'nun Enerji Politikası

Küresel ölçekte yıllar geçtikçe devletlerin artan enerji talepleri, bu taleplerin karşılanması, enerji kaynaklarının azalmaya başlaması, yeni enerji kaynakları bulunması gerekliliği gibi pek çok neden yüzünden bugün enerji konusu uluslararası ilişkiler disiplini önemli ölçüde meşgul eder duruma gelmiştir. Enerji üreticisi devletler avantajlı durumda olup hem ekonomik gelirleri artmakta ve hem de siyasi açıdan manevra alanlarını genişletmektedirler. Kuşkusuz Rusya Federasyonu da dünyadaki önemli enerji üreticisi devletlerden biri olarak enerji kaynaklarına sahip olmanın avantajını kullanmaktadır. Rusya'nın doğalgaz rezervleri açısından dünya devletleri arasında ilk sırada yer alması (dünya doğalgaz rezervlerinin %30'u), petrol rezervleri açısından sekizinci (dünya petrol rezervlerinin %10'u), dünyadaki petrol ihracatçıları arasında ikinci sırada yer alması, kömür rezervleri ve Sovyetler Birliği zamanından miras aldığı nükleer gücü, Rusya'nın bir enerji gücü olduğunu

göstermektedir. Bunun dışında jeopolitik konumunun kendisine sağladığı yardımın da etkisiyle enerji nakil yollarına yakın olması ve bu yolların oluşumunda belirleyici devletlerden biri olması da Rusya'nın enerji konusundaki gücünü pekiştirmektedir. Ruslar tarafından uzun vadede bir “Enerji Süper Gücü” olması arzu edilen Rusya, enerji fiyatlarındaki yükselmenin etkisiyle bugün itibarıyla “Bölgesel Güç” olmayı başarmıştır. Rusya'nın enerji konusundaki global açılımları, onu global bir enerji monopolüne dönüştürmeyi hedeflemektedir.

28 Ağustos 2003 tarihinde kabul edilen “2020’ye Doğru Rusya’nın Enerji Stratejisi” nde: “Rusya geniş enerji kaynaklarına sahip bir enerji tedarikçisi olarak dünya enerji güvenliğine katkıda buluncaktır. Asya ve Avrupa’da ortak enerji ve taşıma altyapısı kurulması, uluslararası enerji ve taşıma yolları sisteminin geliştirilmesi, ayırım yapmadan enerji kaynaklarının ithalatçılara sorunsuz biçimde taşınması gibi hususlar Rusya’nın stratejik çıkarları ile örtüşmektedir. Bu hedeflere ulaşmak için devlet, Rus ana sermayeli şirketleri petrol, doğalgaz ve diğer enerji kaynaklarının taşınması için kurulacak yeni uluslararası projelerde yer almaları ve var olan projelerin geliştirilmesi için onları teşvik edecektir. Rusya’nın hem enerji üreticisi hem de enerji tüketicisi devletlerle diyalogu çok çeşitli uluslararası platformlarda sağlanacaktır. (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, G-8, OPEC, vs.)”⁹¹⁹

Rusya sahip olduğu enerji kaynaklarını dış politika aracı olarak kullanmakta ve ilişki kurduğu devletleri kendisine bağımlı hale getirmektedir. Enerji faktörü diğer ülkelerle yapılan müzakerelerde, sınır sorunlarında, askeri üsler konusunda, ikili ticaret ilişkilerinden entegrasyon konularına kadar geniş bir yelpazeye damgasını vurabilecek düzeyde Rusya'nın mesafe almasına yardımcı olmaktadır.⁹²⁰ Aynı

⁹¹⁹ Söz konusu strateji, yıllık elektrik üretim kapasitesinin %3 düzeyinde arttırılması ve bu bağlamda daha fazla yatırıma ihtiyaç olacağını belirtmektedir. 2001 yılında 2.5 milyar dolar iken, bu meblağ 2012 için 6.5 milyar dolara erişecektir. Doğalgaz üretiminin 2001 yılı seviyesinde olabilmesi için en az 2 milyar dolar gerekmektedir. Stratejiye göre yıllık doğalgaz üretimi 2000 yılı için 590 milyar metreküp iken, 2012 için %27 oranında artarak 750 milyar metreküp civarında olacaktır. Petrol üretimi konusunda da harcamalar artacaktır. Sadece petrol arama ve üretim için 2001’den 2005 yılına kadar 15 milyar dolarlık bir artış olmuştur. Bu artış 2012 yılına kadar 43 milyar dolar olacaktır. Ek üretim yatırımlarıyla beraber harcamalar 115 milyar dolardan 135 milyar dolara ulaşacaktır. Jurgis Vilemas, “Russian Energy Policy”, Ed: Janusz Bugajski-Marek Michalewski, *Towards an Understanding of Russia*, May 2002, s.48, [www.ciaonet.org](http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc2003_strategy_2020_en.pdf) , “The Summary Of The Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2020”, http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc2003_strategy_2020_en.pdf

⁹²⁰ Necdet Pamir-İlyas Kamalov, “Rus Gazı ve Enerjide Bağımlılığın Bedeli”, *Stratejik Analiz*, Şubat 2006, s. 20

zamanda Rusya bu silahla Batıyı dengelemekte ve uluslararası politikada etkinliğini arttırmaktadır. Bu ilişkiler eğer kendisinden daha zayıf bir devletle oluyorsa zaman zaman baskıya varan uygulamaları da söz konusu olmaktadır. Genel anlamda bakıldığında bugün Avrupa'dan⁹²¹ Asya⁹²² kıtasına kadar, hatta hegemon güç ABD'nin dahi Rusya ile enerji açısından bir bağlantısı vardır. Dolayısıyla küresel enerji politikaları değerlendirilirken Rusya'nın hesaba katılmadığı bir öngörü yapmak yanlış olur.

SSCB sonrası dönemde Rusya'nın ekonomik açıdan kendini toparlamasında enerji kaynaklarından elde ettiği gelirlerin katkısı büyüktür. Putin dönemiyle birlikte Rusya'da enerji sektöründe özelleştirmeler iptal edilerek sektörün devletleştirilmesi sağlanmıştır. Putin şunu kesinlikle anlamıştır ki; petrol ve doğalgazdan elde edilen gelirler gerektiği gibi kontrol altına alınmadan Rusya'nın hastalıklı endüstrisinin ve bozulan altyapısının modernize edilmesi mümkün değildi.⁹²³ Dünya devletlerinin artan enerji ihtiyaçları, Irak Savaşı ve enerji kaynaklarının bulunduğu yerlerin istikrarsız durumda olması enerji fiyatlarının yükselmesini sağlamıştır. Enerji fiyatlarının artışı Rus ekonomisini yeniden canlandırmış ve ekonomik açıdan sıkıntılı geçen 1990'lı yıllar geride bırakılmıştır. Rusya ilk etapta dış borçlarını büyük ölçüde kapatmış, diğer gelirlerini de ülke içi reformlara ayırmıştır.⁹²⁴ "Rusya'da bugün bütçe gelirlerinin %40'ını, ihracat gelirlerinin %50'sini ve endüstriyel üretim değerinin %30'unu tek başına enerji sektörü oluşturmaktadır."⁹²⁵ Rusya'da enerji sektörünün ağırlıklı olarak devlet kontrolü altına girmesi, siyasal iktidarın enerji sektörü üzerinde hâkim olmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Rusya ile enerji konusunda işbirliği içindeki her uluslararası aktörün muhatabı Rus hükümeti olmaktadır. Bu durum da, her ne kadar Rusya bunu inkâr etse de, enerjinin dış politika aracı veya

⁹²¹ AB kullandığı gazın %30'unu, kullandığı petrolün %15'ini Rusya'dan ithal etmektedir.

⁹²² Rusya'nın enerji politikalarında öne çıkan bölgelerden biri de Asya-Pasifik'tir. Hızlı ekonomik büyüme ve buna paralel olarak enerji tüketiminin artması, bölge ülkeleriyle Rusya arasındaki ilişkileri arttırmıştır. Çin, Japonya ve Güney Kore Rus enerji kaynaklarının alıcısı durumuna gelmiştir. Ayrıca bu ülkeler Rusya'nın Uzakdoğu bölgesindeki petrol rezervlerinin işletilmesinde de aktif rol oynayabilir. Rusya temel müşterilerinden biri olan AB'yi kaybetmeden Asya pazarında da nitelikli miktarda ihracat gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Elnur Osmanov, "Rusya'nın Süper Güç Olma Hesapları ve Enerji", 22.09.2004, <http://www.tasam.org/index.php?altid=75>

⁹²³ Vilemas, a.g.m., May 2002, s. 48

⁹²⁴ Kamalov, a.g.e., Ocak 2008, s.280

⁹²⁵ Halit Gülşen, "Rusya'nın Enerji Politikası", Stratejik Analiz, Şubat 2009, Cilt 9, Sayı 106, s.48

pazarlık aracı olmasına neden olmaktadır. Rusya'nın başta Avrupa ülkeleri olmak üzere eski Sovyet cumhuriyetleri ile olan ilişkilerinde bu hususlara dikkat edilmelidir. Öyle ki enerji konusu Rusya'nın BDT üyesi devletlerin iç işlerine müdahale etmesine de yardımcı olmaktadır. Bu ülkeler zaten ekonomik açıdan sorunlu ve istikrarsız yapıya sahiptir. Rusya'nın enerjiyi kullanarak onların üstüne gitmesi onları daha da zor durumda bırakmaktadır. Eğer ki bu devletler Rus enerji kaynaklarının ithalatına veya Rus boru hatları sistemine bağımlı olursa, bunlar Rusya'nın ve Rus enerji şirketlerinin nüfuzu altında kalırlar.⁹²⁶ Bu ülkelerin Rus çıkarlarına aykırı olan projelere dâhil olmaları (Batı ile enerji alanında işbirliği, NATO üyeliği, vs.) veya renkli devrimlerle Rusya'dan gittikçe uzaklaşmaları Rusya'nın enerji kartını kullanması için diğer sebeplerdir. 2005 yılının sonları ile 2006 yılının başlarına tekabül eden Rusya-Ukrayna arasında yaşanan doğalgaz konusundaki kriz önemli sonuçlar doğurmuştur. Turuncu Devrimin gerçekleşmesi ve Ukrayna'nın Rusya'dan koparak Batı ile ilişkilerini geliştirme çabası, Rusya'nın hoşuna gitmemiştir. Rusya Ukrayna'ya *"Madem Avrupalı oldun, o zaman doğalgazı da Avrupa ülkelerinin aldığı fiyattan satın alırsın"* gibi bir yaklaşım içerisine girmiştir. Ukrayna, 'Batılı bir devlet olmak istemesinin cezasını' metreküpünü 50 dolardan aldığı Rus gazı için, 230 dolar ödemeye⁹²⁷ mecbur bırakılarak çekmiştir. Bunun gibi pek çok örneği Rusya'nın yakın çevresinden verebiliriz. Rusya, Beyaz Rusya'yı kendisi ile birleşmesi için, Moldova'yı Transdinyester konusu için, Gürcistan'ı Güney Osetya veya Abhazya konusu için, Azerbaycan'ı Karabağ konusu için gerektiğinde enerji silahıyla sıkıştırabilir. Ukrayna ile yaşanan gaz krizi Rusya'nın uzun zamandır BDT üyesi ülkelere ucuz fiyattan gaz sattığını ve ucuz gaz satışını BDT ülkelerini nüfuzu altında tutmak için kullandığı bir araç olduğunu ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda da BDT üyesi ülkelerin bu örgütün varlığını sorgulamalarına da yol açmıştır.

Rusya'nın enerji politikalarını şekillendiren diğer etkenlere göz atarsak, şunlar sayılabilir:⁹²⁸

⁹²⁶ Jeronim Perovic, "From Disengagement to Active Economic Competition: Russia's Return to the South Caucasus and Central Asia, Demokratizatsiya, Vol.13, No.1, Winter 2005, s.66

⁹²⁷ Pamir-Kamalov, a.g.m., Şubat 2006, s. 19

⁹²⁸ Gülşen, a.g.m., Şubat 2009, s. 48

- Enerji tedarikçisi olan ülkelerle (İran, Cezayir, Libya ve Nijerya) ikili anlaşmalar imzalayarak, enerji piyasasının tüm kontrolünü kendi elinde toplamak.

- Rusya'nın inisiyatifi haricinde olan ve Rus çıkarlarıyla çatışan, Rusya'yı dışlayan boru hattı projelerini ve enerji anlaşmalarını asgari düzeye indirmek.

- AB içerisindeki devletlerle ayrı ayrı ikili anlaşmalar yaparak, AB'nin bütüncül bir enerji politikası icra etmesini önlemek. AB'nin kaynak çeşitlendirme çabalarını sekteye vuran uygulamaları desteklemek ve AB'yi enerji konusunda daha fazla Rusya'ya bağlamak. Orta ve doğu Avrupa ülkelerini by-pass ederek, Avrupa'ya ürettiği doğalgazı aracısız ve doğrudan iletmek.

- Rusya'nın dünyadaki artan enerji talebini karşılamak için iki seçeneği vardır. Birincisi yukarıda bahsettiğimiz gibi, enerji tedarikçisi devletlerden ek gaz satın almak. İkincisi ise üretimi arttırmak için yeni yatırımlar yapmak.⁹²⁹ Küresel ekonominin zorlu bir süreçten geçtiği şu günlerde Rusya'nın ne kadar yatırım yapabileceği tartışmalıdır. Zira Rusya da küresel ekonomik dalgalanmadan en çok etkilenen ülkelerden biridir. Bunun dışında özelleştirmelere yapılan kısıtlamalar ile devletçiliğe öncelik verilmesi ve Güney Osetya savaşının Rusya'nın imajını olumsuz etkileyişi gibi faktörler son dönemde Rusya'da yabancı yatırımların önünü kesmektedir.

Rusya enerji tedarikçisi devletlerle iyi ilişkiler kurmaya özen göstermektedir. İran, Cezayir, Libya ve Nijerya gibi devletlerle yaptığı ikili anlaşmalar ve gerçekleştirmeyi düşündüğü projelerle Rusya enerji alanında şu anki bulunduğu noktadan daha güçlü olacaktır. Bu sayede dünya enerji piyasasının büyük bölümünde söz sahibi olabilir.

BTC Petrol Boru Hattı'nın yapımına engel olamayan ve hattın dışında kalan Rusya, yaşadığı bu tecrübeden sonra enerji nakil hatları konusunda da Batı ile ciddi rekabete soyunmuştur. Yakın çevre politikasını enerji konusuna uyarlayan Rusya, Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması konusunda kontrolü ele almak istemektedir. Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın sahip olduğu kaynakları ucuza mal edip, enerji açısından daha da

⁹²⁹ Suat Akgün, "The Russia Federation As an Energy Supplier", Turkish Policy Quarterly, Vol. 6, No. 2, sf.30

güçlü olmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda söz konusu devletlerle ikili anlaşmalar yapmayı sürdürmektedir. Örneğin 2001 yılından beri faal olan Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu ile Kazak petrolleri Hazar'ın kuzeyinden geçen bir boru hattıyla Karadeniz'e ulaşmaktadır.⁹³⁰ Son dönemde gündeme gelen Nabucco projesinin karşısına çıkardığı Güney Akım Projesi de Rusya açısından oldukça önemlidir. Her ne kadar Nabucco-Güney Akım birbirine rakiptir veya rakip değildir tartışmaları konusunda kesin bir sonuca varılamamış olursa da, iki hattın birbirini ikame eden bir görüntüsü vardır. Güney Akım Projesi, Rus gazının Karadeniz altından döşenecek boru hattıyla Bulgaristan'a, oradan Sırbistan, Macaristan, Slovenya ve Avusturya üzerinden İtalya'nın kuzeyine taşınmasını hedefleyen, Ukrayna'nın devre dışı⁹³¹ bırakılarak, Avrupa'ya doğrudan gazı ulaştırmayı amaçlayan bir projedir.⁹³² 6 Ağustos 2009 tarihinde Vladimir Putin'in Türkiye ziyaretinde Rusya'nın Güney Akım projesi için Karadeniz'in altında fizibilite çalışması yapabilmesi amacıyla gerekli protokol Türkiye ile Rusya arasında imzalanmıştır.⁹³³ Güney Akım'a rakip olarak gösterilen Nabucco projesi ise Avrupa'nın doğalgaz konusunda Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmaya yönelik hazırlanmıştır. Nabucco projesi Hazar ve Ortadoğu kaynaklarını Türkiye üzerinden Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Avusturya'ya ulaştırmayı hedeflemektedir. ABD ve AB'nin tam destek verdiği projenin en büyük sorunu hattı dolduracak doğalgazın hangi ülkeden temin edileceğidir. Bu konuda Azerbaycan, İran, Türkmenistan ve Kazakistan'ın isimleri geçmekle birlikte, hattı doldurabilecek kapasitede doğalgazın temin edileceği de

⁹³⁰ Kazakistan'ın Tengiz şehriden başlayan hat, Novorosisk limanına kadar uzanmaktadır. Yıllık petrol taşıma kapasitesi 34 milyon ton civarında olan petrol boru hattının, kapasitesinin 10 tane yeni pompalama istasyonunun eklenmesiyle yılda 67 milyon tona çıkarılması hedeflenmektedir. Konsorsiyumun ortaklarının payları, Rusya %24, Kazakistan %19, Chevron %15, Umman & 7 şeklindedir. James Fishelson, "From the Silk Road to Chevron: The Geopolitics of the Oil Pipelines in Central Asia", Vestnik The Journal of Russian and Asian Studies, Issue 7, Winter 2007, www.sras.org/vestnik

⁹³¹ Rusya'dan Avrupa'ya ihraç edilen doğalgazın %80'i Ukrayna üzerinden, %20'si Beyaz Rusya toprakları üzerinden geçmektedir. Söz konusu ülkeler bu hizmetlerinden dolayı da Rusya'dan belli bir transit ücreti almaktadır.

⁹³² Güney Akım projesinin, 11 milyar dolara malolması beklenmektedir. Bu haliyle Rusya Federasyonu tarihinin en pahalı enerji hattı projesi olacaktır. Projenin stratejik öneminin yanı sıra, siyasi bir proje oluşu ve Rus çıkarlarına hizmet ettiği ortadadır. Halit Gülşen, "Rusya Raporu", ASAM, Mayıs 2009, www.asam.org.tr, sf. 36

⁹³³ Tayyip Erdoğan Nabucco ile Güney Akım'ı birbirlerinin alternatifi olarak görmediğini ve iki hattın yapılmasının çeşitlilik yaratacağını belirtmiştir. Putin ise aksine bazı eksperlerin görüşlerine katılarak iki hattın birbirinin rakibi olduğunu ancak Güney Akım'ın Nabucco'nun önünü kesmediğini belirtmiştir. Hürriyet Gazetesi, 7.08.2009

muğlaktır. Rusya, Nabucco'ya doğalgaz verebilecek olan Kazakistan⁹³⁴, Türkmenistan ve Azerbaycan ile ikili anlaşmalar yaparak, onların ürettikleri gazın bir bölümünü satın alarak, Nabucco'ya gaz vermelerinin önüne geçmeye çalışmaktadır. Nabucco ve Güney Akım hatlarının ikisinin de faaliyete geçirilip geçirilmeyeceğini zaman gösterecektir. Ancak, Nabucco-Güney Akım yüzleşmesi bir bakıma Batı-Rusya mücadelesinin boru hatları konusundaki rekabete yansıyan kısmıdır. Rusya Güney Akım dışında başka projelerle de ilgilenmektedir. Kuzey Akım projesi Rus gazının Baltık denizi altından geçen hatla Almanya'ya ulaştırılmak istencinin ifadesidir. Rusya bu projeyle hem Almanya⁹³⁵ ile ikili ilişkilerini derinleştirmiş hem de Almanya'nın AB içerisinde enerji konusunda aykırı bir politika izlemesini sağlamıştır. Rusya, Güney Akım projesinde de İtalya ile benzeri bir ilişki kurmuştur. Rusya'nın bu noktadaki amacı AB'nin bütünlüklü bir enerji politikası kurmasını engellemek ve AB'nin enerji konusunda Rusya'ya olan bağımlılığını arttırmaktır. Rusya'nın 2006'da Ukrayna ile yaşadığı gaz krizinin ardından, uygulamaya koyduğu yeni strateji, Avrupa'ya doğalgazını üçüncü ülkeleri aradan çıkartarak doğrudan ulaştırmayı hedeflemesidir. Güney Akımda devre dışı kalan Ukrayna ve Türkiye olurken, Kuzey Akımda devre dışı kalan Baltık Cumhuriyetleri⁹³⁶ olmuştur. Bu proje ile Rusya Baltık Cumhuriyetleri'ne transit ücreti ödemekten kurtulacaktır.

Rusya; Türkiye ile de son dönemde enerji konularında işbirliği yapmaktadır. Doğalgaz konusunda %65 oranında Rusya'ya bağımlı olan Türkiye, Mavi Akım

⁹³⁴ Kazakistan Rusya ile yaptığı anlaşma uyarınca Rusya'ya sattığı gazın miktarını 2010 yılından itibaren iki katına çıkaracaktır.

⁹³⁵ Almanya'nın AB dışında Rusya ile işbirliğine girişmesinin nedenlerinden biri de ileriki yıllarda AB-Rusya ilişkilerinde çıkması muhtemel pürüzlerde AB'nin Rusya'ya karşı refleksinde Almanya'nın kendi enerji ihtiyacını riske etmeme politikası olarak değerlendirilebilir. Şenol Kantarcı, "Putin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Enerji Temelli AB ve Türkiye Politikası", 27.02.2008, <http://www.turksam.org/tr/yazdir1392.html>

⁹³⁶ Rus doğalgazı Litvanya, Letonya, Estonya ve Polonya gibi Baltık ülkelerin topraklarından da geçerek Avrupa'ya ulaşmaktadır. Kuzey Akım ile söz konusu devletler devre dışı kalmıştır. Kuzey Akım konusunda Rusya ile Almanya'nın anlaşmaya varması ve iki devlet arasında işbirliğinin getirdiği yakınlaşma Baltık devletlerinin tarihi hafızalarının yeniden canlanmasını sağlamıştır. 1939 yılında SSCB ile Almanya arasında imzalanan Molotov-Ribbentrop Paktı ile iki güç, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini aralarında paylaşmıştı. Litvanya, Letonya ve Estonya ise tam ortasına kalmıştı. Daha sonra ise SSCB egemenliği altına girmiştir. Bu olayın zihinlerde tekrar canlanması ve Almanya-Rusya arasındaki enerji işbirliği üzerine Letonyalı Avrupa Parlamentosu milletvekili Vitaustas Landsbergis bu ittifakın Avrupa siyasi haritasını değiştirme amacını güttüğünü söylemiştir. Diğer devlet temsilcileri de hattın ekolojik açıdan güvenli olmadığını ekonomik ve siyasi açıdan da zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Fatih Özbay, "Rusya'nın Yeni Enerji Politikası", 22.09.2004, <http://www.tasam.org/index.php?altid=1317&syf=2>

projesiyle bu bağımlılığını tescillemişti. Rusya Türkiye üzerinden geçirmeyi planladığı yeni boru hatlarıyla doğalgazını güneye ulaştırmayı istemektedir. Mavi Akım 2 Projesi ile Rus gazı Türkiye üzerinden İsrail ve Ortadoğu ülkelerine ulaştırılacaktır. Mavi Akım 2 projesi Kuzey Akım ve Güney Akım projeleriyle birlikte değerlendirildiğinde, bu üç projenin de gerçekleşmesi halinde Rusya'nın Avrasya'daki enerji taşıma yollarında ne kadar etkin olacağı ortadadır. Türkiye Rus doğalgazının %70'ini Ukrayna üzerinden almaktadır. Mavi Akım 2 ile Türkiye, gazı Ukrayna üzerinden almak zorunda kalmayacak; bunun yanında Rusya'dan aldığı doğalgazı Rusya izin verdiği takdirde üçüncü ülkelere satma şansına da erişecektir. Dolayısıyla bu proje iki taraf için de win-win mantığı içinde gerçekleşecektir. Bunun haricinde Samsun-Ceyhan petrol boru hattı projesi de Rus petrolünü Ceyhan'a ulaştıracaktır. Bu projeyle boğazların trafiği rahatlayacak ve Ceyhan önemli bir enerji terminali haline gelecektir. Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı ile ilgili anlaşma Milano'da 19 Ekim 2009 tarihinde imzalanmıştır.⁹³⁷ Rusya'nın Burgaz-Dedeagaç projesi de işlevsel olarak Samsun-Ceyhan hattına benzemektedir. Novorosisk limanından kalkan tankerlerle Karadeniz üzerinden gelen Rus petrollerinin Bulgaristan'ın Burgaz limanından Yunanistan'daki Dedeagaç limanına aktarılmasını hedefleyen proje 15 Mart 2007 tarihinde⁹³⁸ imzalanmıştır.

Rusya'nın enerji konusunda gerçekleştirmek istediği bir diğer açılım da OPEC benzeri bir doğalgaz karteli kurmaktır. Bu sayede kurulacak örgütte üye ülkelerle ortak kararlar alınacak, doğalgaz fiyatları konusunda üreticilerin çıkarlarını gözeten ortak politikalar sergilenecektir. 2008 yılında Rusya, iki önemli doğalgaz üreticisi ülke olan İran ve Katar ile bazı görüşmeler yapmıştır.⁹³⁹ Böyle bir örgütün kurulması Rusya'nın enerji politikaları ve stratejik çıkarlarıyla uyumludur. Bu durum Rusya'nın dünya sahnesinde doğalgaz konusundaki gücünü daha da arttıracaktır.

⁹³⁷ İtalyan Eni, Türkiye'den Çalık, Rusya'dan Transneft ve Rosneft şirketleri aralarındaki törenle anlaşmayı imzalamıştır. Hattın uzunluğu 550km olacak. Günde 1,5 milyon varil petrol taşıması hedefleniyor. Faruk Akkan, "Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattında Tarihi İmzalar Atıldı", 20.10.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=995:Samsun-Ceyhan-petrol-boru-hattinda-tarihi-imzalar-atildi&catid=38:gundem&Itemid=69

⁹³⁸ "Putin: Burgaz-Dedeagaç Petrol Boru Hattıyla Çeşitlilik Sağlandı", 16.03.2007, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=215695>

⁹³⁹ Rovshan Ibrahimov, "2009: Russian Gas Policy- First Step Taken", <http://www.usak.org.tr/EN/makale.asp?id=840>

Rusya'nın enerji politikalarından bahsederken Gazprom şirketinden de bahsetmemiz şarttır. Zira dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine⁹⁴⁰ sahip olan Gazprom, Rusya'nın doğalgazının %98'ini üretmekte ve 93.000 mil uzunluğundaki boru hatlarını kontrol etmektedir.⁹⁴¹ Gazprom son yıllarda önemli bir gelişme göstererek dünyanın en büyük şirketleri arasına girmiştir. Enerji şirketleri arasında da ismini BP, Exxon Mobil gibi hatırı sayılır şirketlerin yanına yazdırmıştır. "Gazprom'un bu hızlı yükselişinin sebepleri; şirketin senetlerinin satışıyla ilgili sınırlandırmaların kaldırılması, enerji fiyatlarının yükselmesi ve devlet yardımıyla Gazprom'un Rusya'daki diğer küçük enerji şirketlerini bünyesine katmasıdır."⁹⁴² Gazprom'un temel amacı üretimden, taşımacılığa ve dağıtımına kadar tüm arz zincirini kontrol etmektir.⁹⁴³ Ekonomik olduğu kadar siyasi açıdan da önemli etkileri olan Gazprom'un Rus dış politikasına katkıları vardır. %51'lik hissesi Kremlin kontrolünde olan bu şirket, ayrıca 2007 yılı içerisinde aldığı enteresan bir kararla silah kullanma yetkisine sahip bir emniyet gücü kurmuştur.⁹⁴⁴ Gazprom; Kafkaslar, Orta Asya, Ortadoğu ve Afrika, yani gaz ve petrol yataklarının bulunduğu ve Rusya'ya alternatif olabilecek tüm bölgelerdeki enerji kaynaklarını ve boru hatlarını kontrol altına alma çabası içine girmiştir. Gazprom'un Güney Asya ve Güney Amerika'da da bu yönde politikalar takip ettiği göz önüne alınırsa global açıdan söz sahibi olmayı hedeflediği apaçık ortadadır.⁹⁴⁵ Gazprom'un önümüzdeki yıllarda karşılaşması muhtemel en büyük sorun, enerji talebini karşılayıp karşılayamayacağıdır. Paillard'ın yaptığı tahmine şöyle bir göz attığımızda;

⁹⁴⁰ 31.12.2008 itibarıyla Gazprom'un 33.1 trilyon metreküplük kaynağı bulunmaktadır. Grubun tahmin edilen hidrokarbon rezervleri 27.3 milyar tonluk petrole denktir ve değeri 230 milyar dolardır. %17'lik gaz üretim payı ile Gazprom dünya petrol ve doğalgaz şirketleri arasında birinci sıradadır. 2008'de Gazprom 549.7 milyar metreküplük gaz üretmiştir. Gazprom'la ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız. Gazprom'un resmi internet sitesi <http://www.gazprom.com/>

⁹⁴¹ Sapmaz, a.g.e., s.132

⁹⁴² Gazprom bir taraftan birçok ülkeyi enerji alanında kendine bağlarken, öte yandan Avrupa'daki birçok enerji şirketiyle ortaklık kurmakta, bazılarının hisselerini satın almaktadır. Hisselerini aldığı kuruluşlar enerji sektörünün haricinde banka ve medya kuruluşlarıdır. Gazprom ayrıca enerji tedarikinin güvenliği için yurtdışında daha fazla yer altı gaz deposuna sahip olmayı amaçlamaktadır. Kamalov, a.g.e., 2008, ss.280, 282, 283

⁹⁴³ Jeronim Perovic-Robert Orttung, "Russia's Energy Policy: Should Europe Worry?", Russian Analytical Digest, No 18/7, 3.04.2007, www.res.ethz.ch

⁹⁴⁴ Emin Yılmaz, "Yükselen Enerji Devi Rusya", 12.10.2007, <http://www.stratejikboyut.com/makale/yukselen-enerji-devi-rusya-90.html>

⁹⁴⁵ İlyas Kamalov, "Rusya'nın Yeni Enerji Politikaları", Stratejik Analiz, Cilt 9 Sayı 100 ,Ağustos 2008, s. 11

devletlerin artan enerji ihtiyaçlarını göz önünde alarak, 2012 yılında Rusya'nın doğalgaz üretiminin 645 milyar metreküp olacağı, kendi iç tüketimini 440 milyar metreküp, AB'ye sattığı doğalgaz 168 milyar metreküp, Ukrayna'ya sattığı doğalgaz 40 milyar metreküp, Türkiye ve Çin'e sattığı doğalgaz 15'er milyar metreküp ve diğer pazarlara sattığı doğalgaz 20 milyar metreküp olarak hesaplandığında, Gazprom'un enerji talebini karşılayabilmesi için 53 milyar metreküp daha doğalgaz üretmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.⁹⁴⁶ Bu da uzun vadede Gazprom'un ya üretimini arttırması gerektiği ya da başka gaz üreticilerinden doğalgaz temin etmesi gerektiğine işaret etmektedir.

5.2. Rusya Federasyonu'nun Gürcistan Politikası

5.2.1. Rusya Federasyonu-Gürcistan İlişkileri

5.2.1.1. Rusya Federasyonu-Gürcistan Siyasi İlişkileri

Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasındaki diplomatik ilişkiler 1 Temmuz 1992 tarihinde başlamıştır.⁹⁴⁷ Bugün itibariyle Rusya-Gürcistan diplomatik ilişkileri İsviçre'nin aracılığıyla sürdürülmektedir. Ağustos 2008'deki Güney Osetya Savaşı'nın ardından ikili siyasi ilişkilerin İsviçre üzerinden düşük seviyede sürdürülmesine karar verilmiştir.⁹⁴⁸ İkili siyasi ilişkilerin bugün geldiği noktanın temel sebebi Rusya'nın Gürcistan'a yönelik bakış açısıdır. Devletlerarası ilişkiler kurulurken genellikle toprak bütünlüğüne saygı ve egemen-eşit devletlerarası ilişkiler gibi terimler kullanılmaktadır. Bu anlayış Rusya'nın Gürcistan'a yönelik bakışında yerleşmemiştir. Zira Rusya Gürcistan'ı hala bir uydu devleti olarak görmekte ve

⁹⁴⁶ Christophe Alexandre Paillard, "Gazprom, The Fastest Way to Energy Suicide", *Russie Nei Visions*, No. 17, March 2007, www.ifri.org

⁹⁴⁷ Gürcistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=351&lang_id=ENG

⁹⁴⁸ Gürcistan Dışişleri Bakanlığında düzenlenen törende Gürcistan-Rusya diplomatik ilişkilerinin İsviçre üzerinden sağlanmasına ilişkin nota İsviçre Dışişleri Bakanı Michelle Calmy Rey ile Gürcistan Dışişleri Bakanı Grigol Vaşadze tarafından imzalanmıştır. Calmy Rey aynı anlaşmayı 13.12.2008 tarihinde Rus meslektaşları Sergey Lavrov'la da imzalamıştır. Anlaşmaya göre diplomatik ilişkilerin yanı sıra İsviçre'nin Tiflis'teki büyükelçiliği kanalıyla vize ve diğer vatandaşlık işlemleri de yapılacaktır. "Rusya ile Gürcistan İlişkileri İsviçre Üzerinden Sağlanacak", 12.01.2009, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=802878>

onun kendinden bağımsız bir birim olarak uluslararası siyaset sahnesine çıkmasını hazmedememektedir. Bu bakış açısı diğer eski Sovyet devletleri için de geçerli olsa da Gürcistan, Ukrayna ve Azerbaycan'ın geçmişteki tarihsel öneminin Rus hafızasında yarattığı etki başkadır. Markedonov'a göre Rusya-Gürcistan ilişkileri paradoksal bir karakter⁹⁴⁹ arz eder. Bir taraftan 200 yıl Rus hâkimiyetinde yaşayan Gürcistan'ın Rusya ile güçlü sosyo-kültürel bağları bulunmaktadır. Diğer taraftan ise Perestroika ve Sovyet sonrası dönemde iki taraf arası karşılıklı iddialar, ikili ilişkilerin gelişimine sekte vurmuş, ilişkiler mütemadiyen gergin bir şekilde sürüp gitmiştir. Tiflis'te Nisan 1989'da gerçekleşen olaylar ve Transkafkasya Askeri Gücü'nün gösteriyi dağıtmaya gelmesi, Gürcü vatandaşların anti Rus hislerle dolup bağımsızlık isteklerinin perçinlenmesi ve Gürcü siyasal elitinin Sovyet dönemine tepkisel olarak büyümesi gibi etkenler bugünkü Rus-Gürcü ilişkilerinin temellerini oluşturmuştur.⁹⁵⁰ Ruslar ise tarihe vurgu yaparak Ortodoks Gürcüleri 200 yıl önce Müslüman Osmanlı ve İran'a karşı Ruslar'ın koruduğunu, sırf bu sebepten bile Gürcüler'in Ruslar'a minnettar olmaları gerektiği görüşündedir.⁹⁵¹

Rusya Federasyonu-Gürcistan ilişkileri, Rusya'nın Transkafkasya devletleri ile yaşadığı ilişkilerle karşılaştırıldığında en sorunlu ve en zor ilişkiler olarak nitelendirilebilir. İkili ilişkilerde 'iyi' olarak değerlendirilebilecek bir dönem olup olmadığı bile tartışmalıdır. Rusya-Gürcistan ilişkilerinde uluslararası münasebetlerde iki komşu devlet arası ilişkilerde sık rastlanmayan bir şekilde “kısasa kısas” anlayışı vardır. Şöyle ki taraflardan birinin bilinçli ya da bilişsiz yaptığı bir eyleme karşılık, diğer taraf bu eyleme farklı veya daha sert bir eylemle cevap vermektedir. Karşılıklı eylemlerin ve misillemelerin sayısının yıllar geçtikçe artması ikili ilişkilerin gelişmesini engellemiştir. Çünkü her yeni eylem, yeni bir kriz, her yeni kriz de yeni bir zaman kaybı demektir. Bu politikalar belki iki eşit güçteki komşu devlet arasında uygulansa, iki tarafa da benzer zararlar getirebilir. Ama Rusya ve Gürcistan gibi asimetrik güçlerde olan iki komşu devlet arasında gerçekleşen bu olaylar daha çok,

⁹⁴⁹ Sergei Markedonov, “Russia Seeks to Promote Peace and Stability in the Caucasus”, Russian Analytical Digest, No.13, 16.01.2007, s. 11, www.res.ethz.ch

⁹⁵⁰ Markedonov, a.g.m. 16.01.2007, s.11

⁹⁵¹ Ghia Nodia, “Have Russian-Georgian Relations Hit Bottom or Will They Continue to Deteriorate”, Russian Analytical Digest, No.13, 16.01.2007, s.15, www.res.ethz.ch

zayıf taraf olan Gürcistan'a zarar vermektedir.

Sovyet sonrası dönemde Rusya ile Gürcistan arasındaki gergin ilişkilerin temelleri SSCB'nin dağılma sürecinde bağımsızlığını kazanmak isteyen Gürcülerin örgütlenme çabalarında aranmalıdır. Bu süreçte bağımsızlık mücadelesi stratejileri farklılık gösteren Gürcü halkı kendi arasında bölünmüş ve bu bölünme bağımsızlık sonrasında da varlığını korumuştur.⁹⁵² SSCB dağılmadan önce 9 Nisan 1991 tarihi itibarıyla bağımsızlığını ilan eden Gürcistan'da devlet başkanı olarak aşırı milliyetçi Zviad Gamsakhurdia seçilmiştir. Gamsakhurdia döneminde Gürcistan'da iç ayaklanmalar artmış ve farklı görüşlerdeki gruplar arası çatışmalarla ülke kısa zamanda iç savaşa sürüklenmiştir. 1991 yılında başlayan Oset-Gürcü gerginliği Rusya-Gürcistan ilişkileri henüz kurulmadan, taraflar arasında gerginlik yaratmış, Rusya saldırıların sona ermesi için Gürcistan'a ultimatol vermiştir. Rusya'nın Gamsakhurdia iktidarına karşı başlarda net bir politikası olmamıştır. Gürcistan içindeki genel durum incelenerek *"bekle-gör"* politikası tercih edilmiştir. Bunun sebeplerinden biri de Yeltsin yönetiminin Rusya'yı Batıya entegre etme politikalarına daha çok zaman ayırması olmuştur. Gürcistan cephesinde ise hem iç politikada hem de dış politikada Rusya'yı karşısına almaktan çekinilmemesi ve Rusya'nın Gürcistan'da işgalci olarak nitelendirilmesi Gamsakhurdia'nın sonunu hazırlayan etkenler olmuştur. Gamsakhurdia'ya muhalif gruplar Rusya tarafından desteklenmiş ve Gamsakhurdia hükümetiyle her türlü ilişki sonlandırılmıştır. Nitekim bir Askeri Konsey çatısı altında örgütlenen muhalifler Gamsakhurdia'nın görevinden uzaklaştırılmasını sağlamışlardır. Askeri Konseyin daveti üzerine ülkeye gelen Edvard Shevardnadze, devletin başına geçmiş ve reformcularla yerel eski yöneticilerden oluşan karma bir hükümet kurmuştur.⁹⁵³ SSCB'de Dışişleri Bakanlığı yapan ve bölge-dünya dengelerini çok iyi bilen bir liderin Gürcistan'ın başına gelmesi Rusya Federasyonu tarafınca da olumlu karşılanmıştır.

Shevardnadze zor bir dönemde ülke yönetimini devralmıştır. Yeni kurulmuş bir devletin yaşadığı sorunlar, ülke içi ayrılıkçılık-çatışma konuları, Abhazya ile savaş ve eski başkan Gamsakhurdia taraftarlarının ülkede varlığını sürdürmesi

⁹⁵² Oktay Tanrısever, "Rusya-Gürcistan İlişkilerindeki Artan Gerilim: Bir Sağırlar Diyalogu mu?", Stradigma Dergisi, No 7, Ağustos 2003, <http://www.stradigma.com>

⁹⁵³ Tanrısever, a.g.e., Ağustos 2003

Shevardnadze yönetimini sıkıştırmaya başlamıştır. Rusya Gürcistan'ın bağımsızlığını 1992 ortalarında tanıyarak, Ekim 1993'te bir büyükelçi atamıştır.⁹⁵⁴ Rusya her ne kadar Gürcistan'ı resmî olarak tanımış olsa da, sürdürdüğü politikalarla bu durum örtüşmüyordu. Zira bu dönemde Rusya, Gürcistan içindeki ayrılıkçı hareketleri destekler bir görüntü içerisindeydi. Rusya Temmuz 1992'de Güney Osetya'da imzalanan ateşkes sonrası barış güçlerini Gürcistan'a yerleştirme hakkını kazanmıştır. Shevardnadze döneminde Rusya-Gürcistan arası askeri ilişkiler kurulmuştur. Shevardnadze ayrılıkçı hareketleri desteklediği için Rusya'yı suçlamış ve bu sebepten BDT'ye girmeyi reddetmişse de, bölgesel ve ülkesel gerçekleri dikkate alarak Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tek başına sağlayamayacağını farkına varmıştır. Bu sebeple sorunların çözümünün Rusya'dan geçtiğini düşünerek Gürcistan'ın Ekim 1993'te BDT'ye üye olmasını sağlamıştır. 3 Şubat 1994 tarihinde imzalanan "Dostluk-İyi Komşuluk ve İşbirliği" Antlaşması⁹⁵⁵ ile Rusya ve Gürcistan arasındaki ilişkiler belli bir çerçeveye oturtulmuştur. Rusya bu anlaşma ile Gürcistan'daki 4 askeri üste (Vaziani, Gudauta, Ahılkelek ve Batum) 25 yıllık işletim hakkını elde etmiştir. Bu yolla Rusya Gürcistan'ın topraklarına yerleşerek Gürcistan'a daha kolaylıkla müdahale etme fırsatını yakalamış ve Gürcistan'ın hareket alanını kısıtlamıştır. Bu üslerle Rusya ayrıca Sovyet döneminde sahip olduğu Türkiye sınırındaki askeri varlığına tekrar sahip olmuş⁹⁵⁶, bu sayede Türkiye'yi denetleme ve dengeleme şansına erişmiştir. Rusya güney sınırlarının güvenliğini sağlamak için Gürcistan'da etkinliğini pekiştirmiştir. 1994 yılının ortalarında imzalanan ateşkes anlaşmasıyla Abhazya savaşı da sona ermiş, BDT askerlerinden oluşan barış gücü bölgeye yerleştirilmiştir. Shevardnadze döneminin ilk yıllarında Gürcistan'ın BDT üyesi olmasının ardından ülke güvenliğinin sağlanması konusunda örgütten beklediğini bulamaması ve sorunların devam etmesi üzerine Shevardnadze'nin Rusya ile uyumlaştırılmış dış politikası değişmeye başlamıştır. Rusya'yı zor zamanda 'kurtarıcı' olarak gören 'Beyaz Tilki' (Shevardnadze), hem ülke üzerindeki Rus nüfuzunu kırmak; hem de Gürcistan'ın tam olarak bağımsız

⁹⁵⁴ Karabayram, a.g.e.,2007, s.190

⁹⁵⁵ Fırat Purtaş, *Rusya Federasyonu Ekseninde BDT*, Platin Yayınları, Ankara, 2005, s.239

⁹⁵⁶ Yelda Demirağ, "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası", 2023 Dergisi, Ağustos 2008, s.28

olabilmesi için dış politikada rotasını Batıya çevirmiştir.⁹⁵⁷ Gürcistan'ın zamanla Rusya'dan uzaklaşma eğilimi Rusya cephesinde iyi karşılanmamış ve Shevardnadze birkaç kez suikast girişimine maruz kalmıştır. Shevardnadze'nin daha sonra Türkiye ve Batı ile ilişkilerini geliştirmesi, NATO üyeliği hayalleri, Batı ile enerji konusunda işbirliği gibi pek çok etken ile Gürcistan'ın Batı ile ilişkilerini geliştirme iradesinin güçlü olması bir araya gelince "Gürcistan Rusya'nın güney kanadı değil, Türkiye'nin kuzey kanadıdır" şeklinde bir Shevardnadze açıklamasına şaşırılmamak gerekir. Rusya ve Gürcistan, Transkafkasya'nın 'Batılılaşma'sını farklı yorumlamaktadır: Gürcistan'a göre Euro-Atlantik dünyaya entegrasyon, uygarlaşma ve demokrasinin temel kriteridir; Rusya ise bunu tamamen kendi özel çıkarlarının gaspedilmesi olarak görmektedir.⁹⁵⁸ Gürcistan ayrıca BDT içerisinde kurulan Rus karşıtı GUAM örgütünün üyesi olmuştur. Rusya'nın kendi amaçları doğrultusunda BDT'yi kullanmasından rahatsız olan devletlerin kurduğu 'örgüt içerisinde örgüt' niteliğindeki GUAM Rusya'nın BDT'den 'çatlak sesler' çıktığını görmesini sağlamıştır. Rusya bunun dışında 2.Çeçenistan Savaşı esnasında Gürcistan'ın topraklarını Çeçen savaşçılara açmasını eleştirmiş, Gürcistan üzerinden silah akışına izin verildiğini belirtmiş ve bu olay da iki ülke ilişkilerini zedelemiştir. Gürcistan ayrıca Rusya'nın Gürcistan'daki üslerini 2.Çeçenistan savaşı için kullanmasına izin vermemiştir. Bunun sebebi de çatışmaların kendi ülkesine sıçramasından duyduğu endişedir.⁹⁵⁹

2003 yılı sonlarında gerçekleşen Gül Devrimi sonrasında Ocak 2004'teki seçimleri kazanarak başa geçen Mikhail Saakaşvili dönemiyle birlikte Rusya-Gürcistan ilişkileri bambaşka bir mecraya girmiştir. Bu dönemde Gürcistan iktidarı Rus karşıtı bir anlayışı benimsemiştir. Aslında Saakaşvili koltuğuna oturduğu ilk zamanlarda Rusya ile yapıcı ilişkiler kurabileceği inancını taşımaktaydı. Hatta ilk dış gezisini Şubat 2004'te Moskova'ya yapması da bunun bir göstergesidir.⁹⁶⁰ Saakaşvili Rusya ile ilişkileri geliştirmek için ülkesine Rus yatırımcıları davet etmiş, Rus askeri

⁹⁵⁷ Demirağ, a.g.m., Ağustos 2008, s.28

⁹⁵⁸ Sergei Markedonov, "The Paradoxes of Russia's Georgia Policy", Russia in Global Affairs, No 2, April-June 2007, <http://eng.globalaffairs.ru/region-rfp/numbers/19/1116.html>

⁹⁵⁹ Purtaş, a.g.e., 2005, s. 242

⁹⁶⁰ Vladimir Gurev, "The Georgian Theme", International Affairs: A Russian Journal of World Politics, Diplomacy&International Relations, No. 2, Vol. 51, 2005, s.96

üslerinin Gürcistan'dan çıkması için baskı yapmayacaklarını bildirmiş, Çeçen sorununda ortak çalışabileceklerini belirtmiş, karşılığında da Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'nın tekrar Gürcistan içine entegre edilmesi konusunda destek istemiş ve Gürcistan'ın Euro-Atlantik kuruluşlara üyeliğine ses çıkarmamasını istemiştir.⁹⁶¹ Saakaşvili'nin iktidara gelmesiyle öncelikli iki hedefi Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlamak ve ülkesini Euro-Atlantik kuruluşlara üye yapmaktır. Acara sorununu biraz Rusya'nın da nötr politika izlemesiyle rahatlıkla çözen Saakaşvili, daha sonra da Güney Osetya'ya yönelmiştir. Güney Osetya sorununa 2004 Yaz'ında Gürcü hükümetinin insanî kaygılar güden; aynı zamanda da askerî gözdağına başvuran bir anlayışla yaklaşımı Rusya-Gürcistan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.⁹⁶² Rusya Saakaşvili'nin iktidara gelmesinin ardından Mayıs 2004'te iki ülke arası ilişkilerin gelişimi için bir dizi konuyu içeren paket anlaşma⁹⁶³ önermiş; ancak, Gürcistan bu anlaşma önerisine aylar sonra yapıcı olmaktan uzak bir yanıt vermiştir. Bunun dışında Saakaşvili iktidarının Gürcistan'ı Batı ile ilişkilerini geliştirmesinin ve Euro-Atlantik kuruluşlara üye olmasının Rusya'ya herhangi bir zarar vermeyeceği konusunda Rusya'yı inandıramaması veyahut inandırma konusunda fazla uğraşmak istememesi, Rusya-Gürcistan ilişkilerini negatif yönde etkilemiştir. Rusya Gürcistan'ın kendinden bağımsız bir şekilde hareket etmesini, kendi iç sorunlarını Rusya'yı hesaba katmadan çözmek istemesini ve Batı'nın ileri karakolu olma hedefini Rus ulusal çıkarlarına uygun bulmamıştır. Gürcistan içerisinde ufak çapta bombalama olayları ve casusluk olayları gibi manipulasyon araçlarını devreye sokarak Rusya Gürcistan'ı sindirmeye çalışmıştır. Gürcü vatandaşlardan vize istenmesi, Gürcü şarap ve maden sularına ambargo, Gürcistan'a satılan doğalgaz ve elektrikte kesintiler ve doğalgaz fiyatlarında artış gibi pek çok araç Putin yönetimi tarafından Gürcistan'ı "*Rusya'nın istediği yola getirmek*" için kullanılmıştır. Rusya, Ocak 2001'den itibaren Gürcistan vatandaşlarına uyguladığı vize rejiminde değişikliğe gitmiştir. Bu bağlamda Abhazyalı ve Güney Osetyalı

⁹⁶¹ Nodia, a.g.m., 16.01.2007, s. 16

⁹⁶² Nodia, a.g.m., 16.01.2007, s. 16

⁹⁶³ Anlaşma dostluk, iyikomşuluk, işbirliği, devletlerin karşılıklı olarak güvenliğin temini, Gürcü toprakları üzerindeki Rus askerî üsleri, yeni bir ortak anti-terör merkezinin kurulması, vize rejiminin geliştirilmesi, güvenlik ve ekonomiyle ilgili bazı düzenlemeler içermektedir. Gurev, a.g.m., 2005, s. 97

vatandaşlar vize rejiminden muaf tutulmuş ve vizesiz Rusya'ya gidebilme hakkına erişmiştir. Rusya'nın Gürcü vatandaşlarla Abhaz ve Osetler arasında uyguladığı farklı politikaların ayrıştırıcı bir karakter taşıdığı görülmektedir. "Rus tarafı vize rejimini Gürcistan'ın Çeçenistan'la olan sınırını yeterince kontrol edemediğinden dolayı getirdiğini, Gürcistan'ı cezalandırma gibi bir amacı olmadığını ve vize rejiminin geçici olduğunu belirtmiştir."⁹⁶⁴ Bunun dışında Rusya 31 Mayıs 2002'de "*Yeni Vatandaşlık Kanunu*"nu çıkartmıştır. Bu uygulamayı Gürcü tarafı kendi toprak bütünlüğünü bozacağı ve Abhazya ile Güney Osetya'nın Gürcistan'dan koparılmasına hizmet edeceği şeklinde yorumlayarak Rusya'ya bir nota göndermiştir.⁹⁶⁵ Yeni Vatandaşlık Kanunu'nun içeriğinde 'Rus vatandaşlığına geçenlerin eski vatandaşlıklarını kaybetmesi' ibaresi Rusya'nın amacını net bir şekilde göstermektedir. Abhazya ve Güney Osetya'da bugün nüfusun çoğunluğu Rus pasaportu taşımaktadır. Dolayısıyla buradaki halkların, Gürcü kimliğinden uzaklaştırılıp, Rus kimliğine sahip olmalarının sağlanması sistemli bir çalışmanın ürünüdür.

Eylül 2006 sonrası Rusya-Gürcistan ilişkileri 'diplomatik kriz'e dönüşmüştür. Krizin nedeni Gürcistan'da 6 Rus subayın ve 11 Gürcü vatandaşın Rusya lehine casusluk yapmaları gerekçesiyle yakalanması olmuştur. Gürcistan Rus subaylarını AGİT vasıtasıyla Rusya'ya teslim ettiyse de iki devlet arası gerilim sona ermemiştir. Rusya casusluk suçlamalarına karşılık, Gürcistan'la kara, hava, deniz ve demiryolları bağlantısını ve posta hizmetlerini kesmiştir. Ayrıca Gürcistan'a para transferi de kesilmiştir. Özellikle Rusya'dan Gürcistan'a transfer edilen paranın kesilmesi Gürcü ekonomisi için önemli bir kayıptı. Zira yıllık transfer miktarı ülke ekonomisinin beşte birine tekabül etmekteydi.⁹⁶⁶ Rusya bu baskı politikasıyla hem kendi ülkesinde hem de Gürcistan'da yaşayan Gürcü vatandaşlara şu mesajı gönderiyordu: "Rusya ile

⁹⁶⁴ Rusya'nın uygulamaya koyduğu vize rejiminin bir diğer hedefi de Rusya'da yaşayan ve çalışan 500.000 kadar Gürcü vatandaşını baskı altına almaktır. Yeni vize rejiminin Gürcistan'da işsizliği artırması ve yoksulluğun büyümesine neden olması muhtemeldir. Karabayram, a.g.e., 2007, s. 208

⁹⁶⁵ Rusya'da 10 yıldır yürürlükte olan eski Vatandaşlık Kanunu, eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde yaşayan ve Rus vatandaşlığına geçmek isteyenlere zorluk çıkarmadan vatandaşlık imkanı veriyordu. Yeni Vatandaşlık Kanunu ise eskisine oranla Rus vatandaşlığına geçiş prosedürlerini zorlaştırmıştır. Yeni yasa, Rus vatandaşlarının ikinci bir vatandaşlık edinmesine imkan tanıyor ama Rus vatandaşlığına geçenlerin eski vatandaşlığını terk etmesini öngörüyordu. Karabayram, a.g.e., 2007, s.209

⁹⁶⁶ Kamalov, a.g.e., 2008, ss.106-107

iyi ilişkiler kurabilen yeni bir Gürcü hükümetini seçmek sizin çıkarınıza olur”.⁹⁶⁷

Rusya’nın bir diğer amacı Gürcistan’ın rejimini değiştirmektir. 2003 sonunda Batı destekli gerçekleşen Gül Devrimi’nin Gürcistan’a Transkafkasya’da Batı ile ilişkilerini geliştirme yolunda kararlı bir şekilde ilerleyen devlet görüntüsü vermesi, Rusya’nın hoşuna gitmemektedir. Rusya Gürcistan içerisindeki muhalefeti desteklemiş ve Rus siyasi elitleri zaman zaman Gürcü muhalefetiyle bir araya gelerek Saakaşvili rejiminin sona erdirilmesinin gerçekleştirmenin meşru yollarını aramıştır. Rusya Gürcistan’daki bazı siyasi grupları finansal olarak desteklemiş ve onların aktif bir şekilde protesto mitingleri düzenlemelerini teşvik etmiş ve Saakaşvili iktidarından memnun olmayan halkın galeyana getirilmesi için çaba harcamıştır. Yukarıda bahsettiğimiz ekonomik enstrümanları da devreye sokmuş ve bu bağlamda Saakaşvili halkın gözünde başarısız bir lider olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Vladimir Putin her fırsatta Saakaşvili’yi uluslararası topluluk önünde küçük düşürücü açıklamalarda bulunarak bu sistemli çalışmayı desteklemiştir. Ocak 2008’de Gürcistan’da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Saakaşvili yeniden kazanmıştır. Rusya’nın kendince meşru manevraları Saakaşvili’nin koltuğundan ayrılmasına yetmemiştir. Bununla birlikte Rusya’nın Abhazya ve Güney Osetya ile 2008 Bahar’ında yakın diplomatik ilişkiler kurmaya başlaması ve Abhazya üzerindeki ambargoyu kaldırması gibi olaylar yakın zamanda Rusya’nın bu iki ayrılıkçı bölgeyi tanıyabileceğinin sinyalleriydi. Rusya hem Gürcistan’ın NATO üyelik sürecini yavaşlatmakta, hem de Batı’ya Kosova’nın tanınması hareketine karşı bir cevap vermekteydi. Bunun dışında Osetya ve Abhazya’da provokatif ve tacizkar olaylar çıkartarak bölgede tansiyonu inceden inceye yükselten Rusya, Gürcistan’ın güç kullanmasına zemin hazırlamıştır. Gürcistan da Rusya’nın bu oyununa gelerek, Ağustos 2008’de Güney Osetya’ya çıkarma yaparak bölgeyi tekrar Gürcistan içerisine entegre etme yoluna gitmiştir. Rusya böyle bir çıkarma sonucu başarısız olacak olan Saakaşvili’nin iktidarının da bu savaş sonrası sona ereceğini hesaplamıştır. Krize birdenbire dahil olarak savaşın gidişatını değiştirmiş ve Gürcistan’ın toprak bütünlüğünü belki de bir daha tamir edilemeyecek bir duruma

⁹⁶⁷ Dmitri Trenin, “The Georgian-Russian Crisis: Objectives, Strategies and Outcomes”, 13.10.2006, <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=18786>

sürüklemiştir. Savaş sona erdikten sonra da hem Abhazya ve Güney Osetya'daki askeri varlığını sağlamlaştırmış, hem de söz konusu bölgelerin bağımsızlığını tanımıştır. Abhazya ve Güney Osetya'yı Rusya'nın resmî olarak tanınması Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü hiçe sayan bir harekettir ve Gürcistan'ın parçalanmasına hizmet eden bir politikanın eseridir. Rusya'nın savaş sonrası dilediği gibi olmayan tek şey Saakaşvili'nin hâlâ Devlet Başkanlığı koltuğunda oturmasıdır. Nisan-Mayıs 2009 tarihlerinde Saakaşvili'nin istifa etmesi için birleşen muhalefet sokaklara dökülmüş ve protesto mitingleri düzenlemiştir.⁹⁶⁸ Ancak bu girişim de bir sonuç vermemiş ve Saakaşvili görevini sürdürmüştür. Rusya'nın 2003'te gerçekleşen Gül Devrimi'nin intikamını, karşı bir devrimle almak isteği, bugün canlılığını hâlâ korumaktadır. Meşrû veya gayrimeşrû yollarla Rusya bu amacına ulaşmayı önümüzdeki yıllarda isteyecektir. Her ne kadar Rusya'nın Tiflis Büyükelçisi Viaceslav Kovalenko "Rusya Gürcistan'ı nötr bir devlet olarak görmeyi istemektedir"⁹⁶⁹ açıklaması yapmış olsa da; bu nötrlüğün bildiğimiz bir nötrlük olmayıp, Rusya'nın kendi anlayışına göre yorumladığı bir nötrlük olduğu ortadadır.

Gürcistan, 2008 yılında yaşanan Güney Osetya Savaşı sonrasında aldığı, BDT'den ayrılma kararını 2009 yılında gerçekleştirmiştir. BDT tüzüğüne göre örgütten ayrılma kararı verildikten bir yıl sonra ayrılma geçerlilik kazanabilmektedir. Buna göre, 19 Ağustos 2009 tarihi itibarıyla Gürcistan artık BDT'nin bir parçası olmaktan çıkmıştır.⁹⁷⁰

5.2.1.2. Rusya Federasyonu-Gürcistan Ekonomik İlişkileri

Rusya Federasyonu'nun Gürcistan ile olan ekonomik ve ticari ilişkilerini incelediğimizde ikili ticaret hacminin çok yüksek rakamlara ulaşmadığı görülmektedir. BDT ülkeleri içinde Gürcistan'ın Rusya için ekonomik ve ticari ilişkiler açısından yeri alt sıralardadır. Bunun temel sebebi Rusya-Gürcistan

⁹⁶⁸ Ghia Nodia, "Georgian Opposition Ready To Act", 9.01.2009, <http://www.eurasianhome.org>, Archil Gegeshidze, "The Protest Sentiment of the Georgian Society is Strong", 15.04.2009, <http://www.eurasianhome.org>

⁹⁶⁹ Malkhaz Matsaberidze, "Georgia-Russia: In Search of Civilized Relations", Central Asia and the Caucasus, No 5(47), 2007, s. 74

⁹⁷⁰ "Gürcistan BDT'den Resmen Ayrıldı", http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=411:Gurcistan-BDT'den-resmen-ayrildi&catid=39:avasya&Itemid=71, 19.08.2009

arasındaki istikrarsız siyasi ilişkilerdir. Karşılıklı güven temin edilmediği müddetçe ekonomik ilişkilerin belli bir seviyeye erişmesi güç gözükmemektedir. Buna bir de Rusya'nın ekonomik baskılarının da eklenmesi Gürcistan'ı Rusya'dan daha da uzaklaştırmaktadır. Aralık 2005'ten itibaren Gürcistan'dan Rusya'ya sebze ihracatı, insan sağlığını ihlal eden kurallar tespit edildiğinden Rusya tarafından yasaklanmıştır. Mart 2006'dan itibaren Gürcistan şarabı, köpüklü şarap, maden suyu ve şarap üretimiyle ilgili maddelerin ihlali gerekçesiyle Rusya'ya ihracı yasaklanmıştır. Bunun haricinde 8 Temmuz 2006'dan itibaren Gürcistan-Rusya sınırındaki olan tek kontrol noktası olan Kazbegi-Zemo Larzi yeniden inşa edilme düşüncesiyle kapatılmıştır. 2 Ekim 2006 tarihindeyse Rusya Gürcistan'la var olan kara, hava, deniz, demiryolu ve haberleşme bağlarını kesmiştir.⁹⁷¹ Rusya'nın 2006 yılında başlattığı uygulamalar Gürcistan'ın Rusya'ya olan ihracatında önemli kayıplara neden olmuştur.

Siyasal ve ekonomik açıdan Batı ile ilişkilerini geliştirme amacıyla olan Gürcistan, 2000 yılı itibariyle Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) üye olmuştur. Rusya'nın Gürcistan'ın ürünlerine yönelik uyguladığı kısıtlamalar Gürcistan'ın komşu ülkelerle ilişkilerini geliştirmesini ve uluslararası sisteme entegrasyonu konusunda daha sıkı çalışmasını tetiklemiştir. Rusya da uzun zamandır, DTÖ'ye üye olma çabasındadır.

2008 yılı itibariyle Rusya'nın Gürcistan'a yaptığı ihracat 530 milyon dolar, Gürcistan'dan yaptığı ithalat ise 48 milyon dolar civarındadır. 2006-2008 yılları arasında ikili dış ticaret hacminin 580 ila 640 milyon dolar civarında seyrettiği görülmektedir. Ağustos 2008'deki Güney Osetya Savaşı 2008 yılı itibariyle Rusya'nın Gürcistan'la olan dış ticaretini fazla etkilememiş, ihracat bir önceki yıla göre 59 milyon dolar azalmış, ithalat da 12.9 milyon dolarlık bir azalma göstermiştir. Ancak savaşın ekonomik ilişkilere etkileri 2009 yılında kendini daha fazla göstermiştir. Zira iki ülke arasındaki dış ticaret ilişkilerinde 2009'un ilk 9 ayını gösteren istatistiklere baktığımızda Rusya'nın Gürcistan'a ihracatının 200 milyon dolara gerilediği, Gürcistan'dan yaptığı ithalatın da 21 milyon dolara gerilediği

⁹⁷¹ Gürcistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, "Relations Between Georgia and Russia"
http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=351&lang_id=ENG

görülmektedir. Gürcistan Rusya'nın dış ticaretinde önemli bir yer teşkil etmemektedir. Ancak aynı şey Rusya için geçerli değildir. 2003 yılı itibariyle Rusya Gürcistan'ın ihracatında %19'luk payla Türkiye'nin ardından ikinci sıradayken, ithalatında %17'lik payla birinci sıradaydı. 2008 itibariyle ise Rusya'nın Gürcistan açısından ihracattaki önemini yitirdiğini Meksika'nın ardından yaklaşık %3'lük oranla 9. sıraya gerilediğini (29.8 milyon dolar-Gürcistan kaynağına göre, 48.3 milyon dolar-Rus kaynağına göre), ithalatı da %6.8'lik oranla 5. sıraya gerilediğini (426.3 milyon dolar-Gürcistan kaynağına göre, 530 milyon dolar-Rus kaynağına göre) gözlemleyebiliriz.⁹⁷²

Rusya'nın en önemli ihracat ürünleri petrol ve doğalgaz, metaller ve makine-ulaştırma ekipmanlarıdır. Rusya'nın en önemli ithalat ürünleri ise makine-ekipman, kimyasallar, metaller, gıda-tarımsal ürünler ve tüketim malzemeleridir. Rusya Gürcistan'dan ağırlıklı olarak metaller, alkollü içecekler ve gıda-tarım ürünleri ithal etmektedir. Gürcistan'ın en önemli ihracat ürünleri ferro metaller, hurda metaller, bakır, demir, altın, şarap ve alkollü içecekler, maden suyu, otomobil, çimento, fındık ve gübredir. Gürcistan'ın en önemli ithalat ürünleri petrol ve türevleri, otomobil, doğalgaz, elektronik ürünler, tıp malzemeleri ve buğdaydır. Gürcistan Rusya'dan petrol ve ürünleri, doğalgaz, buğday, elektrik enerjisi ithal etmektedir.⁹⁷³

Doğrudan yabancı yatırım çekme konusunda düşük düzeyde olan Gürcistan'a yönelik Rusya'nın yatırım planları daha çok enerji ve madencilik sektörleri üzerinde olmuştur. Rusya, Gürcistan'a özellikle 2003, 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla, 42, 43 ve 38 milyon dolarlık yatırımlar gerçekleştirmiştir. 2006 sonrası ise bozulan ilişkiler pek çok alana yansıdığı gibi Rus yatırımlarına da yansımıştır. Bu sebepten özellikle 2007 ve sonrasında Rusya Gürcistan'a yönelik yabancı yatırım açısından, Çek Cumhuriyeti, Türkiye ve Hollanda'nın gerisinde

⁹⁷² Rusya Federasyonu Federal Devlet İstatistik Servisi Resmi Sitesi, "Foreign Trade of the Russian Federation With The CIS Countries" http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_12/IssWWW.exe/stg/d02726-06.htm, Gürcistan İstatistik Birimi, <http://www.statistics.ge>, External Trade of Georgia 2009 Statistical Publication 9.07.2009

http://www.statistics.ge/_files/georgian/bop/Georgian%20External%20Trade%202008.pdf

⁹⁷³ DEİK Gürcistan Ülke Bülteni Ağustos 2008, Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Gürcistan Ülke Profili, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Gurcistan.doc>, Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Rusya Federasyonu Ülke Profili, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Rusya.doc>

kalmıştır.⁹⁷⁴ Gürcistan ekonomisine yönelik ilk önemli Rus yatırımını Shevardnadze döneminde 2003 yazında hisselerinin çoğunluğu Rus hükümetine ait olan UES (United Energy Systems) yapmış ve Tiflis'teki elektrik-dağıtım şirketi Telasi'yi ve Amerikan menşeli (AES) Gardabani Güç İstasyonu'nu satın almıştır. UES ayrıca Khrami-1 ve Khrami-2 adlı hidroelektrik güç istasyonlarının işletme hakkını ve Saksusenergo Ortak Girişimindeki %50'lik hissesiyle, Gürcistan'daki 500 kw'lık enerji nakil hattının %50'sinin mülkiyetini kazanmıştır. Mart 2005'te UES ve Gürcü hükümeti arasındaki görüşmeler hızlandırılmış ve Rusya'nın Gürcistan'daki diğer dağıtım ve üretim faaliyetlerinin mülkiyetine sahip olması görüşülmüştür. Aynı yıl Vneshtorgbank Birleşik Gürcistan Bankası'nın %51'lik hissesine sahip olmuştur. Rus YevrAzHaolding de, manganez üreticisi Chiaturmanganetz ile Vartsikhe şirketlerini 132 milyon dolara satın almıştır. Manganez Gürcistan'ın en önemli ihracat kalemlerinden birini oluşturmaktadır.⁹⁷⁵

Gazprom 2003 yılında Gürcistan'a yönelik ilk atağını gerçekleştirmiş ve Rus-Amerikan ortaklığından oluşan Itera'ya ait olan gaz taşımacılık işini almıştır. 1 Temmuz 2003 tarihinde Gürcistan hükümetiyle Gazprom arasında 25 yıllık işbirliğini içeren bir memorandum imzalanmıştır. Anlaşma, Gürcistan'a doğalgaz sağlamayı ve Gazprom'un daha önce hiç yapmadığı gaz boru hatlarının rehabilitasyonunu da içermekteydi. Ocak 2005'te Gazprom Gürcistan'ın doğalgaz boru hatları sistemini özelleştirme konusunda ilgisinin olduğunu ilan etmiştir. Gürcü doğalgaz boru hatları Gürcistan'ın çeşitli bölgelerine ve Rusya'dan Gürcistan ve Ermenistan'a doğalgaz akışını sağlamaktadır.⁹⁷⁶

5.2.1.3. Rusya Federasyonu-Gürcistan Askeri İlişkileri

SSCB dağılmadan önce Gürcistan'da Transkafkasya Askeri Bölgesi (ZakVO) birimleri, 19. Anti-Uçak Savunma Birlikleri ve 34. Hava Birlikleri yer

⁹⁷⁴ Oya Benli, "Gürcistan Ülke Profili", Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi 2006, www.kobi.mynet.com/pdf/Gurcistan.pdf, Gürcistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, "Relations Between Georgia and Russia" http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=351&lang_id=ENG

⁹⁷⁵ Ivars Indans, "Relations of Russia and Georgia: Developments and Future Prospects", Baltic Security&Defence Review, Vol. 9, 2007 http://www.bdcoll.ee/fileadmin/docs/bdrev13/6._Ivars_Indans-Relations_of_Russia_and_Georgia.pdf s.137

⁹⁷⁶ Indans, a.g.m., 2007, s.138

almaktaydı. Ayrıca Rus yönetimindeki sınır güvenlik güçleri, Karadeniz donanması gemileri, iç ve müstakil askeri birimler de bölgedeydi. Gürcistan Transkafkasya'daki tüm askeri güçlerin merkezî karargâhıydı. Gürcistan ayrıca cephanesi nükleer savaş başlığı içeren 3 füze tugayının da merkez üssüydü. SSCB'nin son dönemlerinde bile Gürcistan'da 100.000 askerin görev yaptığı söylenmektedir. Rusya Federasyonu'nun bağımsızlığını ilanından sonra eski Transkafkasya Askeri Bölgesi Birlikleri (ZakVO) ve Gürcistan'daki diğer askeri birlikler Rusya Federasyonu askeri güçleri haline gelmiştir. İsim olarak da Transkafkasya Rus Askeri Güçleri Grubu (GRVZ) adını almışlardır. Sınır güvenlik güçleri ise, Rus sınır güvenlik gücüne ve Güney Osetya ile Abhazya'da yer alan barışgücüne dönüştürülmüştür.⁹⁷⁷

Gürcistan'da Gamsakhurdia'nın başta olduğu dönemde, Gamsakhurdia'nın Gürcistan'da mevzilenen Rus askeri üslerine karşı olumsuz tavrı netti. Rus askeri güçlerinin ülkesindeki varlığını bağımsızlıkla bağdaştıramadığını belirten milliyetçi lider, Rus askerlerini işgalci olarak nitelemiştir. Gamsakhurdia Gürcistan'ın BDT'ye üye olmasını da istememiştir. Ancak 1992 sonlarında ülkesinde artan iç karışıklıklar ve silahlı ayaklanmalar, Gamsakhurdia'nın BDT üyeliğine sıcak bakmasına ve güvenliğini sağlamak için Transkafkasya Askeri Bölgesi'nden askeri yardım alması gerektiğini düşünmesine neden olmuştur.⁹⁷⁸

Rusya Federasyonu ile Gürcistan arasındaki askeri ilişkilerin temeli, 3 Şubat 1994 tarihli 'Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması'na dayanmaktadır. 1995 yılında Chernomirdin ile Shevardnadze'nin imzaladığı antlaşma ile Rusya, Gürcistan topraklarında 4 tane askeri üs⁹⁷⁹ kurma hakkını elde etmiştir. Tiflis'te Yeltsin-Shevardnadze görüşmesiyle atılan imzalar sonrasında Rusya'nın Gürcistan ordusunun eğitimini ve mühimmat ihtiyacını karşılayacağı da Rusya tarafından

⁹⁷⁷ David Darchiasvili, "The Russian Presence in Georgia: The Parties, Altitudes and Prospects", Caucasian Regional Studies, Volume 2, Number 1, 1997

⁹⁷⁸ Darchiasvili, a.g.m, 1997

⁹⁷⁹ Grinenca'ya göre bu üslerin 8 tane faydası bulunmaktadır. 1-) Gürcistan'ı ele geçirmek isteyen devletlere gözdağı verecek güç olmaları. 2-) Agresif bir devleti durdurabilecek kapasitede olmaları. 3-) Varlıkları sayesinde Rusya'nın yeni ve pahalı bir sınır yapmak zorunluluğundan kurtulması. 4-) İslamiyet'e karşı tampon görevi görmeleri. 5-) Gürcistan'daki Rus askeri üslerinin varlığı Ermenistan'ın güvenliği açısından da yararlıdır. 6-) Varlıkları dengeleyici bir unsurdur. 7-) Gürcistan'ın ulusal ordu inşasına yardımcı olur. 8-) Varlıkları Gürcistan'da en az 8000 kişiye iş olanağı sağlamaktadır. Robert L.Larsson, "Georgia's Search For Security", 2003, <http://www.gfsis.org>

taahhüt edilmiştir.⁹⁸⁰ Bu anlaşmayı takiben Shevardnadze, Mart 1994'te hem ülke içi güvenliği sağlamak hem de Rus baskılarını bertaraf etmek için Gürcistan'ın BDT üyeliğini kabul etmiştir. Shevardnadze, Abhazya Savaşı sonrasında oluşan kaotik ortamdan ülkesini kurtarmak ve düzeni sağlamak için adeta 'yılana sarılmak' durumunda kalmış ve böylelikle Rusya'ya yönelmiştir. Ancak Shevardnadze tamamen Rus yanlısı bir lider değildi; sadece realist biri olarak ülkesinin içinde bulunduğu durumu analiz etmiş ve o dönemde kendisine Rusya'dan başka askeri destek sağlayacak daha iyi bir alternatif olmadığını görmüştür.⁹⁸¹ Rusya da Gürcistan'ın içinde bulunduğu bu zor durumu değerlendirerek, Gürcistan içinde askeri güçlerini konuşlandırma şansını yakalamıştır. SSCB zamanından kalan dört askeri üssün (Vaziani, Gudauta, Batum ve Ahılkelek) 25 yıllık yasal kullanım hakkını elde etmiştir. Bu dönemde Rusya-Gürcistan askeri ilişkileri stratejik ortaklık özellikleri taşıyan ve Gürcistan'ın küçük ortak olarak büyük kuzey komşusunun vesayeti altına girdiği bir ilişki düzeyine erişmiştir.⁹⁸² Gürcistan açısından Rusya-Gürcistan arasındaki askeri ilişkilerin geliştirilmesi konusundaki motivasyon, yeniden Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlayabilmektir.⁹⁸³ Ancak Rus askerî varlığını bölgede istikrarı sağlayan değil de istikrarsızlığın devamını güdümlleyen bir unsur olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Zira Abhaz-Gürcü Savaşı'nda Rus askerleri Abhaz tarafına destek olmuştur. Gürcü tarafına göre Rusya'nın Gürcistan'daki askeri varlığı Sovyet döneminin politik elitinin eski stil fikriyatının bir örneğidir ve Rusya'nın Abhaz politikasıyla kombinasyonu da Rusya'nın Transkafkasya politikasının en “*sinir bozucu*” şeklidir.⁹⁸⁴ Moskova ise Gürcistan'daki Rus askeri üslerini, siyasal açıdan istikrarsız durumda olan ülkenin

⁹⁸⁰ Celestine Bohlen, “Russia and Georgia Sign Military Cooperation Treaty”, <http://www.nytimes.com/1994/02/04/world/russia-and-georgia-sign-military-cooperation-treaty.html> 4.02.1994, Johanna Popoyanovski, “Russian Troop-Withdrawal In Light of International law”, 2005 <http://www.gfsis.net/pub/eng/sec.php>

⁹⁸¹ Bu dönemde Gürcistan'a yönelik Batı ilgisi oldukça yetersiz ve pasifti. Shevardnadze ABD'nin Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlaması konusunda yardımcı olmadığı için Rus yanlısı bir görünüm sergilediğini açıklamıştır. Ne zaman ki Batı'nın Gürcistan'a yönelik ilgisi arttı; o zaman Gürcistan'ın Rusya'ya olan bakışı değişmiştir. Leila Aliyeva, “Reshaping Eurasia: Foreign Policy Strategies and Leadership Assets in Post-Soviet South Caucasus”, Winter 1999-2000 Berkeley Program in Soviet and Post Soviet Studies, http://bps.berkeley.edu/publications/2000_01-alie.pdf

⁹⁸² Darchiasvili, a.g.m., 1997

⁹⁸³ Darchiasvili, a.g.m., 1997

⁹⁸⁴ Larsson, a.g.m., 2003

istikrar unsuru olarak görmektedir.⁹⁸⁵

Gürcistan’da konuşlanan Rus askeri üsleri⁹⁸⁶ konusu Rusya-Gürcistan askeri ilişkilerinin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. SSCB zamanında Gürcistan’da var olan üsler, NATO’nun güney cephesine karşı bir savunma üssü olarak hizmet vermektedir. Bazı hesaplamalara göre SSCB’nin dağılmasının ardından Rus Silahlı Kuvvetleri Gürcistan’da yaklaşık olarak 1600 tesis ve üssü devralmıştır. 1995-1999 yılları arası ise, Rusya’nın Gürcistan’da sahip olduğu bu imkanları yavaş ve isteksizce terk ettiği dönemdir.⁹⁸⁷

17 Kasım 1999 tarihinde İstanbul’da gerçekleşen AGİT Zirvesi’nde bir araya gelen Rus ve Gürcü yöneticiler Gürcistan’da yer alan 4 Rus askeri üssünün kapatılması konusunda anlaşmaya varmıştır. İlk aşamada Vaziani ve Gudauta’daki üsler en hızlı şekilde kapatılacak; daha sonra en geç Ekim 2007 itibariyle Ahılkelek üssü, en geç 2008 sonunda da Batum üssü kapatılacaktır.⁹⁸⁸ 1 Temmuz 2001 tarihinde Rusya Vaziani ve Gudauta’daki üslerini AKKA⁹⁸⁹ (Avrupa Konvensiyonel

⁹⁸⁵ Sarıkaya, a.g.e., 2005, s.186

⁹⁸⁶ Gürcü tarafı ülkelerindeki Rus askeri üslerinin yarardan çok Gürcistan’a zarar getirdiğini ve tehdit yarattığını düşünmekteydi. Gürcü hükümetine göre Gürcistan’daki Rus askeri üslerinin görev tanımları belli değildi ve hiçbir zaman net bir şekilde deklare edilmedi. İki taraf arasında güç kontrol anlaşması imzalanmış olmasına rağmen, Gürcü hükümeti topraklarında konuşlanan Rus askerinin tam sayısını bilmemektedir. Bunun dışında Gürcü tarafı Rus askerlerinin üslerde ne tür işler yaptığı konusunda güvenilir istihbaratlar alamamaktadır. Resmi Gürcü görüşüne göre Rus askeri üslerinde gerçekleşen silah ticareti ve suçluların Ruslar’dan istedikleri her türlü silahı elde edebilmesinin sebebi Rus askeri üsleri üzerinde yeterince denetim yapılamamasından ileri gelmektedir. Pataria-Darchiasvili, a.g.m, s. 155

⁹⁸⁷ 1995 yılında iki ülke arasında geri çekilme ile ilgili imzalanan anlaşmayı Duma onaylamamıştır. 1990’ların ikinci yarısında ise Rus Savunma Bakanlığı geri çekilme ve imkanların Gürcistan’a bırakılması işlemlerini hızlandırmıştır. 1997-1999 yılları arasında askeri imkanların büyük bir bölümü kapatılmış veya Gürcistan’a devredilmiş, 1999’da ise Rus Deniz Kuvvetleri ve sınır kuvvetleri geri çekilmiştir. Buna rağmen Rus askeri geri çekilişi alelacele olmuş, askeri imkanların bir kısmı tahrip edilmiştir. Gürcistan’ın söz konusu imkanlar konusundaki kaybı 3 ila 10 milyar dolar arasındadır. Nikolai Sokov, “The Withdrawal of Russian Military Bases from Georgia: Not Solving Anything”, PONARS Policy Memo 363, June 2005, http://www.csis.org/media/csis/pubs/pm_0363.pdf

⁹⁸⁸ Kornely K.Kakachia, “End of Russian Military Bases in Georgia: Social, Political and Security Implications of Withdrawal”, <http://www.ca-c.org>

⁹⁸⁹ Doğu ve batı bloklarından 22 ülkenin 19.11.1990 tarihinde imzaladığı AKKA Antlaşması, şimdiye kadar yapılan en teknik ve en kapsamlı silahsızlanma anlaşmalarından biridir. Atlas Okyanusu’ndan Urallar’a kadar uzanan coğrafi alan içinde 5 tür silaha indirimde gidilmiştir. İki blokta da karşılıklı olarak 20000 tank, 20000 top sistemi, 30000 zırhlı araç, 6800 savaş uçağı ve 2000 saldırı helikopteri bırakıldı. Kıta çapında bu genel sınırlamanın yanı sıra belli bir bölgeye yığılmayı önlemek için alt bölgesel ve ulusal tavanlar kondu. Ulusal tavanı aşan devletler bu silahları ya imha edecek ya da tavanı aşmayan ülkelere satacaktı. Sovyet sonrası dönemde Rusya Federasyonu, Kafkasya’daki güvenlik koşullarını ileri sürerek bu bölgede indirimde gitmeyeceğini bildirdi. Mayıs 1997’de yürürlüğe giren “Kanat Anlaşması” Rusya’nın bölgedeki tavanlarını yükseltti. AGİT 1999 İstanbul zirvesinde “Uyarılama Anlaşması” yapılarak blok yapısı kaldırıldı ve yerine yalnızca bireysel ülkelerin tavanı getirildi. Ulusal tavan bir

Kuvvetler Antlaşması) sınırlarına uygun olarak gerçekten de kapatmıştır. Rusya iki üssü boşalttıktan sonra diğer iki üssün boşaltılması konusunda acele etmemiştir. Rusya 11 ila 15 yıl arasında bu iki üssü boşaltabileceğini ve söz konusu işlemlerin 500 milyon dolara malolacağını belirtmiştir.⁹⁹⁰ Rusya'nın bu işlemi ağırdan almasının temel sebebi hâlâ tam olarak Gürcistan topraklarından ayrılmak istemeyişinden ve Rus askeri birlikleri olmadan Gürcistan'da güvenliğin sağlanamayacağı düşüncesinden ileri gelmekteydi. Bunun dışında Rusya, üsleri terk etmesinin ardından Gürcistan'ın Batı veya NATO üyesi bir devlete üs vermesinden korkuyordu. Bu konuda Rusya Gürcistan'dan teminat istemiştir. Gürcistan lideri Saakaşvili de başka hiçbir devletin Gürcistan'da üs sahibi olamayacağını açıklamıştır. Ama kapatılan Vaziani Üssü'nün Türkiye tarafından modernize edilmesi Rus tarafında yeni bir soru işareti yaratmıştır. Bunun dışında Rusya, Ahılkelek ve Batum'daki üslerini kapattıktan sonra bu üsleri birer anti-terör merkezi haline getirmek istemiştir. Ancak bu hedefine ulaşamamıştır. Gürcistan'daki Rus askeri üslerinin kapatılması Gürcistan'ın geleceği açısından son derece önemlidir. Askeri üslerinin bir kısmını boşaltmak suretiyle Rusya, 12 eski Sovyet devleti (3 Baltık devleti zaten yabancı devlet olarak görülmektedir) arasında Gürcistan'ın nispeten “gerçek-hakiki” bağımsız bir devlet haline gelmesinde yardımcı olmuştur.⁹⁹¹ Ama bilindiği gibi Rusya bu konuda son adımı atmakta tereddüt içerisinde.

Gürcistan yönetimi Gürcistan içerisinde yer alan Rus Barış Güçleri'nin ülkeyi istikrarsızlığa sürüklediğini ve ülke bu barış güçlerinden arınmadan Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün tam olarak sağlayamayacağını düşünmektedir. Nitekim bu görüşü destekleyen bir karar 18 Temmuz 2006'da Gürcistan Parlamentosu'nda alınmış ve onaylanan tasarı ile Güney Osetya ve Abhazya'da

ülkede bulundurulabilecek maksimum teçizat olarak tanımlandı. Ülkede bulunan yabancı kuvvetler de buna eklendiğinde ülkesel tavan oluşacaktı. Ed: Baskın Oran, a.g.e., Cilt 2 ss. 207, 208. Rusya 1999 tarihinde güncellenen AKKA'nın imzacı devletler tarafından onaylanmaması üzerine (Ukrayna, Belarus ve Kazakistan hariç), 12.12.2007 tarihi itibarıyla AKKA Anlaşması'nı askıya almıştır. Başkan Putin ise aldıkları bu kararın ABD'nin Çek Cumhuriyeti ve Polonya'da kurmak istediği füze savunma sistemlerine tepki olduğunu belirtmiştir. Serdar Erdurmaz, “Bir Yıldır Toplanamayan NATO-Rusya Konseyi Haziran Ayında Yeniden Toplandı: NATO, Rusya ile Uyum Sağlayabilecek mi?”, 1.07.2009, <http://www.turksam.org/tr/a1704.html>, Anar Somuncuoğlu, “Rusya AKKA'yı Askıya Aldı: Avrasya'da Değişen Askeri Dengeler”, 24.12.2007, www.tusam.net

⁹⁹⁰ Sokov, a.g.m., June 2005

⁹⁹¹ Sokov, a.g.m., June 2005

bulunan Rus Barış Güçleri'nin ülkeden çıkartılıp yerlerine uluslararası bir barış gücünün yerleştirilmesi öngörülmüştür.⁹⁹² Rusya ise alınan bu parlamento kararına rağmen Gürcistan'da Barış Güçleri'ni konuşlandırmayı sürdürmüştür. Rusya'ya göre kendisi uluslararası anlaşmalara uygun davranmakta ve bu anlaşmaların hükümlerine uygun olarak görevini icra etmektedir. Bugün hâlâ Rus barış güçleri Güney Osetya ve Abhazya'da görev yapmaktadır. Ancak geçmişle bugün arasında bazı farklar vardır. Geçmişte Gürcistan sınırları içerisinde barışı sağlamak adına Güney Osetya ve Abhazya'da görev yapan Rus askerleri, bugün Gürcistan'dan bağımsız birimler olan Güney Osetya ve Abhazya'nın barış ve güvenliğinden sorumludur. Rusya, Güney Osetya ve Abhazya'yı resmî devlet olarak tanıdığından dolayı bu bölgelerin statüsü de değişmiştir.

Öte yandan Gürcistan Gül devriminin ardından NATO⁹⁹³ ile ilişkilerini geliştirmekte ve üyelik yolunda önemli adımlar atmaktadır. Gürcistan'a göre NATO üyeliği siyasal ve güvenlik reformları gerçekleştirebilmek için etkili bir araç ve devletin inşasında önemli bir kilometre taşıdır.⁹⁹⁴ NATO üyesi bir Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunmasının daha kolay olacağını düşünen Gürcü yöneticiler, bu sayede Gürcistan üzerindeki Rus baskısının da azalacağını ümit etmektedir. Gürcistan NATO üyesi olarak Rusya'nın Gürcistan üzerindeki askeri ihtiraslarını dengelemeyi ister. Bunun yanında Gürcistan'da anti-Rus politikaların bilinçli olarak sürdürüldüğünü, anti-Rus bakış açısının NATO üyeliğini hızlandıracağını düşünenler de vardır.⁹⁹⁵ Gürcü karar alıcılarını NATO'ya yönelmelerinde Rusya'nın Gürcistan'ın güvenliğine yönelik politikalarından duydukları korku ve endişe karışımı hislerin etkisi de vardır. NATO ise Gürcistan'ın içerisindeki Abhazya ve

⁹⁹² Karabayram, a.g.e., 2007, s. 212

⁹⁹³ ABD, Gürcistan ordusunun gelişimine yönelik olarak 2002 yılından itibaren "Eğit ve Donat Programı"nı ve 2005 yılından itibaren "Destek ve İstikrar Programı"nı hayata geçirmiştir. Gürcistan ordusunda reform ve silahlı güçlerine takviye ABD rehberliğinde gerçekleşmektedir. Gürcistan 2004 yılında NATO üyeliği öncesinde "Müstakil Üyelik Eylem Planı"nı tamamlamıştır. Daha sonra da "Üyelik İçin Eylem Planı"nı (MAP) tamamlamaya çalışmaktadır. 2005 yılında yayımlanan Ulusal Askeri Strateji ve Ulusal Güvenlik Stratejisi, Gürcistan'ın Euro-Atlantik dünyasına girme iddiasından ve Rus politikalarının Gürcistan'ın güvenliğini tehdit eden temel unsur olduğu belirtilmiştir. Nation, a.g.m., February 2007

⁹⁹⁴ Temuri Yakobashvili, "Georgia's Path to NATO", Ed: Robert D.Asmus, Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy For The Wider Blacksea, s.186, <http://www.gfsis.org>

⁹⁹⁵ Zikreden Yuri Sulaberidze, "Georgia in Russian Policy", Central Asia and the Caucasus, No. 5(47), 2007, s.63

Güney Osetya sorunları çözülmeden Gürcistan'ı üye yapmaya yanaşmamaktadır. Gürcistan son yıllarda askeri eğitim ve mühimmat-ekipman açısından NATO standartlarına yaklaşmış olsa da, NATO'nun öncelikli şartı ayrılıkçı sorunların çözülmesidir. Ağustos 2008'de gerçekleşen Güney Osetya Savaşı'nın Gürcistan'ın NATO üyelik sürecini hızlandıracağını düşünenler vardır. ABD'nin uluslararası güvenlikten ve NATO ilişkilerinden Sorumlu Bakan Yardımcısı Alexander Wershow, ABD'ye kendisini koruyabilecek, güçlü, egemen bir Gürcistan'ın lazım olduğunu bu bağlamda, Washington'un Gürcistan'ın NATO'ya üye olabilmesi için özel bir plan hazırladığını ve bu planın Tiflis'in NATO üyeliğini hızlandıracağını belirtmiştir.⁹⁹⁶ Rusya ise, Sovyet döneminden kalma güvenlik algısıyla soruna yaklaşmakta ve Gürcistan'ın NATO üyeliğinin Rusya'nın güney sınırını tehdit edeceği düşüncesini taşımaktadır. Yakın Çevresinde Gürcistan'ın NATO üyesi oluşu, Transkafkasya'da ve Karadeniz'de NATO'nun ve Batı'nın etkisinin artması demektir. Karadeniz Gürcistan'ın NATO üyesi olmasıyla büyük ölçüde bir NATO denizi haline gelecektir. Rusya tüm bu olguları öngörebildiğinden dolayı, yıllardır sürdürdüğü Gürcistan içerisindeki ayrılıkçı hareketleri ve etnik kökenli çatışmaları destekleme politikalarını hız kesmeden sürdürmektedir. Dondurulmuş sorunların çözümünü geciktirerek veya çıkmaza sokarak Gürcistan'ın NATO üyeliğini engellemeye çalışmaktadır. Ayrıca Gürcistan içinde Güney Osetya'da 1500, Abhazya'da BDT şemsiyesi altında bulundurduğu 3000 kişilik barış güçlerinin de devamlılığını sağlayarak Gürcistan'ı başka yönden sıkıştırmaktadır. Rusya, stratejik çıkarları bir yana, Transkafkasya'da temel güç olma hedefi ve bölgedeki güç dengelerinin korunması gibi konular açısından da Gürcistan'ın NATO üyeliğini kabul etmez. Gürcistan'ın NATO üyesi olması Transkafkasya'da dengeleri değiştirir. Bunun aksine Gürcistan'ın Rus askeri yörüngesine girmesi ise bölge dengelerinin Rusya lehine değişmesini sağlar. Bölgenin güvenliği ile ilgili konular artık tamamen Rusya'nın verdiği kararlar doğrultusunda çözülür. Aynı zamanda Euro-Atlantik dünyanın Transkafkasya ve

⁹⁹⁶ Zikreden Fuad Seferov, "ABD Tiflis'in NATO'ya Üye Olması İçin Özel Plan Hazırlıyor", 21.10.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1003:ABD-Tiflisin-NATOya-uye-olmasi-icin-ozel-plan-hazirliyor&catid=39:avrrasya&Itemid=71

Orta Asya ile kurduğu ekonomik bağlantılarda ciddi kayıplar yaşanır.

5.2.2. Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'ın Sorun Alanlarına Yönelik Politikası

Gürcistan, Transkafkasya'da hegemon güç olmak isteyen Rusya'nın Transkafkasya'da kendi nüfuzu altına alabilmek için en fazla çaba sarfettiği bu sebeple sürekli baskı altında tuttuğu devlettir. Rusya'nın Gürcistan'ı hâkimiyeti altına alması demek, Transkafkasya'nın 2/3'üne hâkim olması demektir. Gürcistan nüfuz altına alındıktan sonra Azerbaycan'ın da Rus etkisi altına alınması daha kolaylaşır. Gürcistan üzerinde hâkimiyet sadece Transkafkasya'da Rus kontrolünü sağlamakla kalmaz; aynı zamanda Kuzey Kafkasya'da Rusya'nın kendinden daha emin davranabilmesini de sağlar.⁹⁹⁷ Gürcistan üzerinde Rus hâkimiyeti ayrıca; bölgede Türkiye'nin ve Batının etkinliğini sınırlandırır, Rusya'nın enerji monopolü olmasını kolaylaştırır, Karadeniz'e kıyısı olan tek Transkafkasya devleti burası olduğundan dolayı da, Karadeniz'de Rus etkinliğini artırır, Rusya'nın Ermenistan'a ve Ortadoğu'ya bağlantısını kolaylaştırır.⁹⁹⁸ Gürcistan ve Abhazya Rusya'yı Transkafkasya'ya bağlayan önemli karayolları ve demiryollarına sahip olduğundan dolayı da Rusya açısından denetim altına alındığı takdirde stratejik avantaj sağlar.

Rusya'nın Yakın Çevre anlayışı vasıtasıyla Transkafkasya'nın en etkili gücü olmak, bölgedeki anlaşmazlıkların-çatışmaların çözümünde temel aktör olmak ve söz konusu coğrafyada yaşayan devletlerle siyasi-ekonomik-askeri ilişkilerini geliştirme gibi hedefleri bulunmaktadır. Bu hedefleri gerçekleştirmek için Rusya bölgedeki etnik-dini-teritoryal kökenli anlaşmazlıkları körükleyerek veya devam ettirilmesini sağlayarak, bölgede askeri varlığını arttırmakta, sahip olduğu kaynakların da yardımıyla Transkafkasya devletlerini baskısı altına almaktadır. Gürcistan örneğinde de bu politikalarını gerçekleştirmektedir. Zira Gürcistan'ın karmaşık etnik yapısı, manipülasyona oldukça müsaittir. Rusya Gürcistan içerisindeki sorun alanlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak Gürcistan'ı güçsüz duruma düşürmüştür. Nitekim Gürcistan, toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliğine yönelik en ciddi tehdidi

⁹⁹⁷ Aleksandr Rondeli, "Russia and Georgia: Relations are Still Tense", The Caucasus&Globalization Vol. 1, No. 1, 2006, http://www.ca-c.org/2006/journal_eng/c-g-1/08.rondelien.shtml

⁹⁹⁸ Rondeli, a.g.m., 2006

Rusya'dan algılamaktadır. Rusya'dan yana hissettiği saldırı dürtüleri Gürcistan'ın varlığını ve egemenliğini sürdürme konusunda daha kararlı davranmasını sağlamaktadır. Ulus-devlet bütünlüğünü sağlamakta zorlanan Gürcistan çareyi Batı kampında aramaktadır. Rusya'nın kışkacından kendini kurtarmakta zorlanan Gürcistan, entegre olmak istediği Batı dünyasıyla ilişkilerini geliştirerek hem ülkesinin refahını hem de güvenlik problemlerini çözmeyi amaçlamaktadır. Rusya da Gürcistan'ı Rus topraklarının güneyinde Euro-Atlantik kuruluşlara üye bir devlet olarak görmek istememekte, özellikle de, NATO üyesi Gürcistan'ın Rusya'nın ulusal güvenliği için ciddi tehlike yaratacağını düşünmektedir.

Rusya Gürcistan'ın kendi ayakları üzerinde durmasında yardımcı olacak yapıcı bir rol oynamak istememektedir. Bununla birlikte Rusya Gürcistan'ı kendi haline bırakmayı da düşünmemektedir. Sadece Rus uydusu bir devlet olarak Rus çıkarlarına hizmet etmesini amaçlamaktadır. Öte yandan Rusya Gürcistan'ı kendi yörüngesine çekecek eylemlere yönelmek yerine, Gürcistan'ın içyapısındaki çarpıklıklar ve karışıklıklardan yararlanarak komşusunu istikrarsızlığa ve fakirliğe sürüklüyerek kendisinden iyice uzaklaştırmaktadır. Yani kısacası Rusya Gürcistan'ı etkileyecek yeni bir siyasal-ekonomik alternatif model sunamamaktadır. Rusya zayıf komşusunun istikrarlı, işleyen bir ekonomiye sahip demokratik bir devlet olmasını da istememektedir.⁹⁹⁹

Gürcistan içerisindeki Güney Osetya, Abhazya, Acaristan, Cevahati, Ahıska Türkleri ve Pankisi konularında Rusya'nın farklı politikaları olmuştur. Rusya'nın Gürcistan politikasını genel olarak değerlendirdiğimizde Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü önemsemeyen, ülke içindeki ayrılıkçı hareketleri destekleyen, ülke içinde yaşayan Rus halklarının haklarını gözetken ve tabii ki Rusya'nın Transkafkasya'daki çıkarlarını ve bölge dengelerini dikkate alan bir anlayışı göze çarpmaktadır. Bununla birlikte ülke içinde askeri varlığını ne sebeple olursa olsun sürdürmeyi amaçlamaktadır. Rusya'nın Gürcistan üzerindeki ayrılıkçı (separatist) politikalarının anlamının Gürcistan'ı denetim altında tutmak olduğunu düşünenler vardır. Rusya'nın bakış açısına göre Gürcistan'ın tek başına var olmak için yeterli kudretinin olmaması ve güvenilirlikten uzak bir ülke olması Rusya'nın Gürcistan'da

⁹⁹⁹ Rondeli, a.g.m., 2006.

özellikle Abhazya ve Güney Osetya’da ayrılıkçılığı desteklemesinin nedenleridir.¹⁰⁰⁰ Rusya’nın Gürcistan içindeki etnik çatışmalara yönelik çelişkili-değişken bir politika izlemesinin sebeplerini Rusya Federasyonu’nun iç dinamiklerinde ve Gürcistan’ın Rusya’ya yönelik politikalarında da aramak gerekir.¹⁰⁰¹ Rusya’nın Gürcü-Abhaz ve Gürcü-Oset çatışmalarına yönelik politikalarını şekillendiren bir diğer önemli faktör de Gürcistan’ın hayatî derecede önemli, stratejik bir askeri ve ekonomik nüfuz alanı olmasıdır.¹⁰⁰²

Rusya’nın Abhazya Politikası

Rusya Federasyonu’nun Abhazya ve Güney Osetya politikaları paralellik içermektedir. Zira Gürcistan’ın en önemli iki sorunlu bölgesi olan Abhazya ve Güney Osetya yıllardır bağımsızlık konusunda iddialarını sürdürmekte ve bağımsızlık yolunda Rusya’nın desteğini almaktadır. Tarihten gelen Rusya ile müttefiklik anlayışı bugün Abhazya ve Güney Osetya için geçerlidir. Gürcistan, Abhazya ve Güney Osetya için her zaman Rusya’dan daha tehlikeli olarak algılanmıştır. Abhazya SSCB henüz dağılmadan önce 1990 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve kendini Gürcistan’dan bağımsız bir SSCB Birlik Cumhuriyeti olarak adlandırmıştır. Ağustos 1992’de Gürcistan’ın askeri güç kullanarak Abhazya’yı yeniden kendi topraklarına katma çabası karma bir Kafkas ordusu ve Rus desteği sayesinde püskürtülmüştür. “Rusya, Abhazya’nın bağımsızlığına o dönem destek vermemiştir zira kendi toprakları içerisindeki Çeçenler de benzer taleplerle ayaklanmıştır. Bu nedenle 26 Kasım 1993’te Abhazya’nın bağımsızlık ilanını Rusya kınamıştır.”¹⁰⁰³ Rusya Abhazya sorununa pek çok açıdan müdahil olmuştur. Rusya savaşa gayri resmi açıdan olarak dahil olmuş; bölgedeki Rus güçleri ayrılıkçı yerel kuvvetlerle işbirliği içine girmiş ve merkezdeki Rus üstlerinin emirlerinden bağımsız

¹⁰⁰⁰ Matsaberidze, a.g.m., 2007, s. 68

¹⁰⁰¹ Bir dönem Rus Savunma Bakanlığı ve Duma, Abhazya’ya maddi-manevi desteğini esirgemezken, Rusya Devlet Başkanı ve Dışişleri Bakanlığı ise Gürcü hükümetine arka çıkmaktaydı. Demirağ, a.g.e., s. 51

¹⁰⁰² Demirağ, a.g.e., s.51

¹⁰⁰³ Hayri Çapraz, “Rusya’nın Güney Kafkasya Politikası ve Batılı Devletler (1991-2000)”, TİKA Avrasya Etüdleri, Sayı 29-30, 2006, s.130

bir şekilde hareket etmişlerdir.¹⁰⁰⁴ Rusya, savaş sonrası barış müzakerelerine ise ana aktör olarak katılmıştır. Arabulucu sıfatıyla bu anlaşmazlığın kendi istediği şekilde sonuçlanması yönünde çalışmıştır. Ateşkes anlaşmasının uygulanırılığını kontrol için bölgede görevlendirilen BM Gözlemci Heyeti UNOMIG dışında Rusya Abhazya ve Gürcistan'ı ayıran sınıra Rus askerlerinden oluşan BDT Barış Gücü Birlikleri'ni yerleştirmeyi başarmıştır. Böylece Rusya Gürcistan'da sahip olduğu 4 askeri üsse ek olarak 2500 kişilik BDT askeri gücüyle bölgedeki askeri varlığını pekiştirmiştir. Rusya'nın Abhazya politikası zamanla çıkarlarına bağlı olarak değişkenlik göstermiştir. Rusya Gürcistan'ı BDT üyesi yaptıktan sonra Rusya-Gürcistan arası ilişkiler görece olarak daha iyi bir konuma gelmiştir. Rusya'nın Abhaz politikasındaki değişimin bir diğer nedeni Çeçenistan sorununa yönelik muhtemel Abhaz politikasından duyulan endişedir. Abhaz-Gürcü savaşında Çeçenler Abhazlar'a destek vermiştir. Çeçenistan-Rusya savaşında da benzer desteği Abhazya'nın Çeçenler'e verebileceği ihtimali üzerine Rusya Abhazya'ya daha farklı davranmaya başlamıştır. Bu değişimin bir diğer nedeni de Rusya'nın, her ne kadar çıkarları doğrultusunda yerel güçleri kullanmayı tercih etse de, genel olarak dış politikada devlet düzeyindeki aktörleri muhatap almayı tercih etmesidir. Ocak 1996'da Rusya-Gürcistan arasında Bakü petrollerinin Novorosisk Limanı'na Abhazya üzerinden geçecek bir boru hattıyla ulaştırılması konusunda yapılan görüşmelerde Rusya, Gürcistan'ın Abhazya'da egemenliğini tekrar tesis etmesi için yardımda bulunabileceğini pazarlık kozu olarak kullanmıştır.¹⁰⁰⁵ Gürcistan'ın 1996 yılında Abhazya'ya yönelik ambargo kararını BDT çatısı altında aldırmasına Rusya karşı çıkmamıştır. BDT ülkeleri de bu kararı kabul etmiştir. Ambargo kararı Gürcistan'ın çıkarlarıyla Rusya'nın çıkarlarının örtüştüğü ender durumlardan biridir. Rusya'nın Abhazya sorunun çözümüyle ilgili olarak uluslararası aktörlerle bir anlamda rekabet içinde olduğu görülmektedir. BM, AGİT ve Gürcistan'ın Dostları Grubu

¹⁰⁰⁴ Nicole J. Jackson, *Russian Foreign Policy and the CIS*, Routledge 2003, s. 114

¹⁰⁰⁵ Şubat 1996'da Rusya Savunma Bakanı Grachev, Gürcistan'ı anlaşmayı kabul etmeye zorlamak için Abhazya kartını oynamıştır. Grachev Abhazya'daki Rus barış güçlerini geri çektikleri andan itibaren Abhazya'nın tekrar eskisi gibi çatışma alanına döneceği tehditinde bulunmuştur. Rusya ve Gürcistan daha sonra boru hattı konusunda anlaşmıştır. Rusya ve Gürcistan'ın bu dönemde uzlaşması, Abhazya açısından iyi olmamış ve 1990'ların ikinci yarısından itibaren Abhazya ambargoyla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Demirağ, a.g.e., s. 53

çerçevesinde sorunun çözümüne yönelik yürütülen çalışmalarda net sonuçlar alınamamıştır. Bunda hem Rusya'nın hem de diğer büyük devletlerin çözüm sürecinin uzamasından faydalanma çabaları ve sorunun çözümünü gerçekten isteyip istemediklerinin muğlaklığı gibi faktörler etkilidir. Sorunun uzun yıllardır çözülmemişinin temel sebebi budur. Rusya ise sorunun tamamen kendi inisiyatifi ve önderliğinde çözülmesini temel amaç edinmiştir. Rusya, ayrıca Abhazya'nın statüsünün ne olacağı konusunda yapılan görüşmelerde de arabulucu olmuş ancak bu konuda net bir politika üretmemiş ve pek çok konu gibi bu konu da çözümsüz kalmıştır. Dolayısıyla zaman zaman Abhazlar'ın zaman zaman ise Gürcü tarafının statü konusunda Rusya'ya gelip fikir danışmaları, konfederasyon-federasyon tartışmaları pek bir şey ifade etmemiş, bir anlamda havada kalmıştır. Rusya'nın Abhazya'nın statüsü konusundaki birincil hedefi uzun yıllar olduğu gibi çözümsüz bir şekilde Gürcistan-Abhazya-Rusya ekseninde çözülmeye muhtaç bir şekilde bekletilmesiydi. Bu olmaz ise Abhazya'nın bağımsızlığı yine Rus çıkarlarıyla örtüşen bir çözümdür. Çünkü Gürcistan'ın parçalanmasına hizmet eder. Abhazya'nın tekrar Gürcistan içerisine entegrasyonu ise Rusya'nın istediği son çözüm şeklidir.

Putin döneminde Rusya'nın Abhazya politikası 2000'li yıllarda Rusya'nın Transkafkasya ve Gürcistan politikalarına uygun olarak güncellenmiştir. Özellikle Gürcistan'da 2004 itibariyle başa Saakaşvili'nin gelmesi ile Rusya Abhazya kartını yeniden oynamaya başlamıştır. Rusya bu dönemde de önceliği ulusal güvenliğe vermiştir. Rusya bu anlamda bölgedeki askeri varlığını sürdürmeyi hedeflemiştir. Bunun dışında Abhaz vatandaşların büyük bölümüne Rus pasaportu verilerek, onların aynı zamanda Rus vatandaşı olmaları sağlanmıştır. Bu politika gelecekte Abhazya'ya yapılabilecek olası bir Gürcistan askeri müdahalesine karşı Rusya'nın müdahalesini meşru kılacak bir dayanak olacaktır. Rusya Abhazya'nın siyasi hayatını da etkileyen bir pozisyonudadır. 1990'lı yılların başından beri Abhazya'da devlet başkanları ağırlıklı olarak Rus yanlısıydı. 2004 yılında yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde de Rusya, Rus yanlısı Hacimba'yı desteklemiştir. Ancak rakibi Bagapş'ın seçimi kazanmasının ardından Abhazya'ya yönelik baskılar artmış ve seçim tekrarlanmıştır. 2005 yılı başlarında gerçekleşen ikinci seçime birlikte giren Bagapş ve Hacimba oyların çoğunluğunu alarak yönetime gelmiştir. Bagapş Başkan,

Hacimba da onun yardımcısı olmuştur. Hacimba'nın yönetime girmesi ile Rusya Abhazya yönetiminde dengeleri korumuştur. Şu da bir gerçek ki, Abhazya'nın bu tarihten sonra yaşayacağı tecrübeler, Batı yanlısı Bagapş'ın bu tutumundan vazgeçerek Rus yanlısı bir karaktere dönüşmesini tetikleyecektir. Bunda Abhazya'nın tekrar Gürcistan hâkimiyetine girmektense en azından bağımsız ve Rus nüfuzunda olmayı tercih etmesinin rolü de vardır. Mart 2008'de Rusya 12 yıldır süren BDT'nin Abhazya'ya yönelik ambargosunu kaldırma kararını almıştır. Rusya'nın bu politikasını Kosova'nın bağımsızlığı ve Gürcistan'ın NATO üyelik sürecini hızlandırmasıyla irtibatlandırmak mümkündür. Rusya bunu hem Batı'yı dengelemek hem de Gürcistan'ın NATO üyeliğini frenlemek için yapmıştır. Rusya Abhazya ile ekonomik, siyasal ve kültürel işbirliğini tekrar tesis ederek, bir bakıma Abhazya'yı resmi olarak tanıyabileceğinin sinyallerini vermiştir. Bu kararın ardından Abhaz tarafının arkasında Rusya'nın durmasının verdiği rahatlıkla, bağımsızlık için kendilerine olan güveni artmış ve Gürcistan'ın statü ve diğer konularla ilgili barış planını müzakere etmemiştir. 16 Nisan 2008'de Vladimir Putin Dışişleri Bakanlığı'na verdiği emir dahilinde Abhazya ve Güney Osetya'da yaşayan Rus vatandaşlarının haklarını, özgürlüklerini ve legal çıkarlarını koruma amaçlı geniş çapta bir savunma ve yardım mekanizması kurulmasını istemiştir.¹⁰⁰⁶ Gürcü tarafı, bu politikalarla Gürcistan-Abhazya ve Gürcistan-Güney Osetya ilişkilerinde Rusya'nın tarafsız bir aracı olmaktan ziyade, çatışmanın tarafı olduğunu belgelediğini düşünmektedir.¹⁰⁰⁷ Rusya iki taraflı çalışmalarını sürdürmekte; bir yandan Abhazya'yı çeşitli teşviklerle yanına çekmeyi planlamakta, öte yandan ise Gürcistan'ın bölgede güç kullanmasına sebep olabilecek olayların altyapısını hazırlamaktaydı. Nitekim Gürcistan'ın bu manipulasyonlara kapılarak Ağustos 2008'de Güney Osetya'ya harekate girişmesi ve bu savaşın Abhazya'ya sıçraması sonucu bölgedeki statüko tamamen değişmiştir. Savaşın Güney Osetya'dan

¹⁰⁰⁶ Bu yeni politika ile otonom bölge liderleriyle Rus hükümeti arasındaki bağları kurumsallaştırma çabası da planlanmıştır. Bu politika ayrıca Rusya ile Abhazya ve Güney Osetya arasında ticari, sosyal, bilimsel, enformasyon, kültür ve eğitim açılarından işbirliğinin organize edilmesini de içermekteydi. Sergei Markedonov, "A Russian Perspective: Forging Peace In The Caucasus", Russian Analytical Digest, 40/08, s.7, www.res.ethz.ch

¹⁰⁰⁷ Archil Gegeshidze, "A Georgian Perspective: Towards Unfreezing the Georgian Conflicts", Russian Analytical Digest, 40/08, s.13, www.res.ethz.ch

Abhazya'ya sıçraması Rusya'nın çıkarlarına hizmet etmiştir. Abhazya'nın da mücadeleye girmesi Rusya açısından önemli bir kazanım olmuştur. Savaşın pek çok açıdan galibi Rusya olmuştur. Abhazya konusunda elde ettiği sonuçlar arasında en önemlisi, 1993 yılından beri Abhazya'da yer alan BM Gürcistan Gözlemci Gücü'nün (UNOMIG) Abhazya'daki varlığının fiilen sona ermesidir. 16 Haziran 2009 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nde Gürcistan'daki BM Gözlemcileri'nin görev sürelerinin uzatılmasıyla ilgili tasarıda Rusya veto hakkını kullanarak, BM'yi bölgeden uzaklaştırmayı başarmıştır.¹⁰⁰⁸ Rusya UNOMIG'in geri çekilmesiyle bölge sınırlarını koruma görevini tek başına üstlenme hakkını elde etmiştir. 30 Nisan 2009 tarihinde Rusya-Abhazya-Güney Osetya arasında imzalanan “*Devlet Sınırlarını Korumak İçin Ortak Çabalar Antlaşması*” adlı mutabakat ile Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'nın Gürcistan ile olan sınırlarını koruma görevini üstlenmiştir.¹⁰⁰⁹ Bu antlaşmanın anlamı şudur: 'Eğer Gürcistan ileri bir tarihte Abhazya veya Güney Osetya'ya saldırırsa karşısında Rusya'yı bulacaktır.' Rusya bu antlaşma ile Abhazya ve Güney Osetya'nın sınırlarının ve toprak bütünlüğünün hukuki anlamda garantörlüğünü üstlenmiş oluyordu. Böylece Rusya Abhazya ve Güney Osetya'daki Rus halkın güvenliğini korurken, Gürcistan'ın güvenliğini tehdit eder duruma gelmiştir. Ayrıca Rusya'nın Gürcistan'da elde ettiği bu konum, Gürcistan'ın içişlerine karışabilmesini de sağlayacaktır. 19 Mayıs 2009 tarihindeyse Rus ordusunun 7.üssünün Abhazya'nın Gudauta¹⁰¹⁰ kentinde, dördüncü üssünün de Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'de kurulması yönünde anlaşma sağlanmıştır. Ayrıca Güney Osetya'nın Cava bölgesinde bir kara üssü ve Abhazya'nın Oçamçıra limanında 5 Rus savaş gemisinin, 10 Abhaz

¹⁰⁰⁸ BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 7 ülke tarafından hazırlanan gözlemcilerin görev süresinin uzatılması tasarısında “Gürcistan'ın toprak bütünlüğü korunacak” ifadesi yer aldığı için Rusya'nın veto ettiği açıklandı. “Kafkasya İstikrar Platformuna Rusya'dan Veto”, Hürriyet Gazetesi, 17.06.2009

¹⁰⁰⁹ Sınırları Rus federal istihbarat-güvenlik servisi FSB'nin koruyacağı belirtilmiştir. Fehim Taştekin, “Rusya'nın Yeni Fiili Sınırları ve Abhazya'nın Bağımsızlık Sancısı”, <http://www.ajanskafkas.com/haberdetay,22027.htm>

¹⁰¹⁰ Gudauta yakınlarında Bombara hava üssünde Rusya çeşitli tiplerde savaş uçaklarını konuşlandırmaya başlamıştır. 4 km kadar piste ve gerekli diğer altyapı ve donanımına sahip Bombara üssü, Transkafkasya'nın en önemli askeri üsleri arasındadır. Uzun pistinin deniz sahiline 100 metre yakın olması, savaş uçaklarının alçaktan havalanmalarını sağlıyor ve böylece kalkışların ilk safhalarında radarlar tarafından tespit edilmeleri imkansızlaşıyor. Bu sebeplerden dolayı Bombara üssü oldukça stratejiktir. Fikret Ertan, “Güney Kafkaslar'daki Diğer Gelişmeler”, 30.04.2009, <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=843169&keyfield>

savaş gemisinin demirlenebileceği deniz üssünün kurulması kararı alınmıştır. Rusya bahsi geçen üslerde 49 yıl kalma hakkını elde etmiştir.¹⁰¹¹ Özellikle Rusya'nın deniz üssü olarak kullandığı ve 2017 yılı itibarıyla anlaşması sona erecek olan Sivastapol limanını ikame edecek olan Oçamçıra limanına Karadeniz filosunun bir kısmı taşınacaktır.

Rusya'nın Güney Osetya Politikası

Rusya'nın Güney Osetya politikası da Abhazya politikası ile benzerlikler taşımaktadır. Güney Osetya'nın Abhazya'dan tek farkı Rusya sınırları içerisinde yer alan Kuzey Osetya ile birleşme arzusudur. Rusya ise uzun süre birleşmeye ve güneyden kuzeye göçe karşıydı. Bilakis, Güney Osetya sorununun Gürcistan içerisinde, 'sorun' olarak varlığını sürdürmesinden yanaydı. 1992 yılında Gürcistan-Güney Osetya Savaşı'na Rusya'nın müdahalesi Rusya'nın ulusal çıkarlarıyla ilişkilendirilmelidir. Bölge çatışmalarının Rusya Federasyonu içerisindeki birimlere de yansıma ihtimali Rusya'yı ürkütmüş ve harekete geçirmiştir. Güvenlik faktörü yine devreye girmiştir. Bölgenin istikrarsız bölge Çeçenistan'a olan yakınlığı da Rusya'yı düşündüren bir başka etkidir. Savaşın sonucunda bölge güvenliğinin garantörü olarak Rus, Gürcü, Oset ve AGİT temsilcilerinden oluşan 'Ortak Barış Grubu' kurulmuştur. Rusya-Güney Osetya arasındaki ilişkilerin ekonomik boyutu çoğunlukla Ergneti Pazarı aracılığıyla yapılmaktaydı. Rusya-Güney Osetya arasında yapılan kaçakçılığın merkezi olarak bilinen pazarın Saakaşvili iktidarı tarafından

¹⁰¹¹ Abhazya ve Güney Osetya'da başlarda 3700'şer asker yerleştirilmesi düşünüldüyse de Rus askeri yetkililer bu sayının her bölge için 1600-1700 civarında tutulacağını belirtmiştir. Gürcü tarafı ise 1993'teki Abhazya Savaşı'nı bitiren ve Abhazya'da en çok 3000 asker bulundurulmasını öngören 1994 tarihli Moskova anlaşmasının çiğnendiğini savunmuştur. Fehim Taştekin, a.g.m., "Sergei Bagapş: Gudauta ve Oçamçıra'daki Rus Askeri Üsleri Hazır Duruma Getiriliyor", http://www.abhazyam.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1160&Itemid=2, 18.04.2009, Rusya Genelkurmay Başkanı Sergey Makarov bölgeye yerleştirilmesi planlanan Rus askeri ile ilgili indirim gittiklerini, Abhazya ve Güney Osetya'ya toplam 3 bin 400 asker yerleştireceklerini kaydetti. Daha önce toplamda 4 bin 800- 5 bin civarında asker öngördüklerini kaydeden Makarov, "Savaş sonrası öngörülen rakamda değişikliğe gittik. Modern silahlarla donatılmış her bir bölge için bin 700 askerin yeterli olduğunu düşünüyoruz." değerlendirmesinde bulundu. Zikreden Faruk Akkan, "Medvedev: Abhazya ve Güney Osetya'nın Bağımsızlıklarının Tanınmasında Geri Adım Atmayız", 27.08.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=489:Medvedev-Abhazya-ve-Guney-Osetyanin-bagimsizliklarinin-taninmasinda-geri-adim-atmayiz&catid=36:politika&Itemid=68

kapatılması Oset halkının büyük tepkisini çekmiştir. Pazarın kapatılmasıyla Güney Osetya'nın Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığı daha da artmıştır. Güney Osetya lideri Kokoity'nin devlet politikası Rusya ile Güney Osetya'yı birleştirmektir. Bunu gerçekleştirmek için parlamento kararı aldırılmıştır. Ancak, Rusya Federasyonu ve Duma bu karara ve kendilerine yapılan başvurulara temkinli yaklaşmış, net bir cevap vermekten kaçınmışlardır. Bunda Güney Osetya'yı Rusya'nın gerçekten içine almak istememesinin etkili olduğu ortadadır. 2004 yılı yazının Güney Osetya açısından çatışmalarla geçmesi Gürcü hükümetinin harekete geçmesine neden olmuştur. Gürcistan bölgedeki istikrarsızlığın sürekliliğini bölgede konuşlanan Rus Barış güçlerine bağlamaktaydı. Rus Barış güçlerinin yerlerine uluslararası bir barış gücünün geçmesi Gürcistan'ın hedefi olmuştur. Güney Osetya tarafı ise Rus garantörlüğünden memnundu. Rusya'nın da bölgede sahip olduğu bu avantajı bile bile terk etmesi beklenemezdi. Dolayısıyla Gürcistan hedefine ulaşamamıştır. Gürcistan'ın Güney Osetya yönetimi için kendi adayı olan Sanakoyev'i sunmuş ve Rus yanlısı lider Kokoity'i dengelemeyi hedeflemiştir. Rusya'nın Gürcistan'ın bu hamlesine karşı Kokoity'e olan desteği devam etmiştir. Kokoity hükümetinin 2006 yılında yaptırdığı bağımsızlık referandumuna halkın %99.8'i olumlu oy vermiştir. Güney Osetya'nın bağımsızlığını Batıdan hiçbir devlet ya da örgüt tanımamıştır. Rusya da bu konuda uzun zamandır sürdürdüğü politikayı bozmayarak Güney Osetya'yı tanımamıştır. Ancak, Mart 2008'de Abhazya'ya ambargoyu kaldırmasının ardından bu ülkeyle ekonomik, kültürel, siyasi ilişkilerini geliştirmeye başladığı gibi Güney Osetya için de benzer adımlar atmıştır. Hem Abhazya hem de Güney Osetya ile diplomatik ilişkilerini geliştirmiştir. Bu durum pek çok otorite tarafından Abhazya ve Güney Osetya'nın Rusya tarafından tanınacağına dair bir işaret olarak algılanmıştır. Bunun dışında Rusya, Güney Osetya-Gürcistan arasında pamuk ipliğine bağlı ilişkilerin bozulması için provokatif her türlü eylemi destekleyerek, Gürcistan'ın Güney Osetya için güç kullanmasına zemin hazırlamıştır. Gürcistan Ağustos 2008'de Güney Osetya'ya girdikten sonra da, Rusya devreye girmiş ve savaşın seyrini değiştirmiştir. Rusya bölgede yaşayan Rus pasaportlu vatandaşların güvenliğini koruma kisvesi altında gerçekleştirdiği operasyonla bölgede statükoyu değiştirmiştir. Rusya'nın bu reaksiyonunun biraz emperyal biraz da hegemonik bir

dürtüden kaynaklandığı söylenebilir. Savaş sonrası Güney Osetya ile Abhazya'nın Rusya tarafından resmi olarak tanınması ve Gürcistan'da sınırların değişmesi Rusya'nın Gürcistan politikasının bir eseridir. Savaş sonucu Güney Osetya ve Abhazya'da Rus askeri birlikleri varlıklarını sağlamlaştırmış ve Rusya bölgede iki uydu devlete sahip olmuştur. Rusya Gürcistan karşısında askeri açıdan tartışmasız olarak üstündü. Gürcistan'ın uzun zamandır topraklarına yeniden entegre etmek istediği Güney Osetya'yı diplomasi yoluyla ikna etmeyi başaramayıp güç kullanarak geri kazanma politikası, Rusya'nın güç politikası duvarına çarpmıştır. Rusya bölgede temel güç olduğunu ispatlamak için tekrar güç politikası uygulamak durumunda kalmıştır. Meşruluğu tartışılrsa da uygulanan güç politikası Rusya'nın bölgede kurmayı uzun zamandır istediği 'ağırlığının hissedilmesi'ne yardım etmiştir. Gürcistan içerisinde 1999 yılından itibaren kaybetmeye başladığı askeri varlığını (kapatılan 4 üs) yeniden yeni üsler kurarak geri kazanmıştır. 30 Nisan 2009'da imzalanan sınırları koruma anlaşmasıyla Güney Osetya sınırları ve toprak bütünlüğü Rusya tarafından garanti altına alınmıştır. Başkent Tshinvali'de bir üs ve Cava bölgesinde elde edilen kara üssü Rusya'nın Güney Osetya'da sahip olduğu avantajlardır.

Rusya'nın Acaristan Politikası

Rusya'nın Acaristan politikası Rusya'nın Gürcistan içerisindeki diğer sorun alanlarına nazaran daha yumuşak olmuştur. Acaristan, elde edilen sonuçlara bakıldığında mutlu sonla biten ve sorun alanı olmaktan çıkan tek Gürcü sorun alanıdır. Acaristan'ı 13 yıl yöneten Abashidze'nin diğer Gürcü bölgelere nazaran bağımsızlık gibi bir iddiası yoktu. Ama Acaristan'ı merkezi yönetimi fazla dikkate almadan dilediği gibi yönetmiştir. Abashidze Gürcistan merkezi yönetimine karşı bu konuda Türkiye ve Rusya'yı da arkasına almış görünüyordu. Rusya Acaristan'da askeri varlığa sahipti. Bölgedeki Batum Rus askeri üssü 2007 yılı sonlarına doğru kapanana kadar Rusya bölgede caydırıcı olarak varlığını sürdürmüştür. Saakaşvili yönetiminin iktidara gelmesinin ardından Acaristan'daki yönetimi dizgine getirme, eğer bu gerçekleşmezse değiştirme politikasına hız verilmiştir. Mayıs 2004'te Abashidze'nin istifaya zorlanarak yönetimden düşürülmesi karşısında Rusya'nın

herhangi bir girişimde bulunmaması şaşırtıcı olmuştur. Aslında söylemler bakımından Acaristan'ı destekleyen Rusya, Abashidze'nin Saakaşvili'yi Acaristan'a sokmamasını ve bölgedeki mali akımları kontrol altına alması gibi eylemlerini haklı göstermeye çalışmıştır.¹⁰¹² Ancak sorunun çözüm aşamasında Rusya aktif olmamıştır. (gayriresmi olarak Moskova Belediye Başkanı Yuri Lujkov'un Gürcistan-Acaristan arasındaki arabuluculuğunu hesaba katmassak¹⁰¹³). Rusya'nın Gürcistan'la ilgili bir sorun alanı hakkında ilk kez “*Gürcistan'ın kendi iç sorunu*” şeklinde yaklaşımının sebebinin Rusya-Gürcistan arasında o dönem yaşanan kısa süreli “*çıkar uyumu*”nun etkisi olduğu söylenmektedir. Bunun dışında Rusya'nın Acaristan'da net bir çıkarının olmadığı ve Abashidze yönetiminden memnun olmadığı tezleri de düşünülebilir.

Rusya'nın Cevahati Politikası

Rusya'nın Cevahati politikasını Ahıska Türkleri'nin vatanlarına geri dönme çabaları konusundaki bakış açısıyla irtibatlandırmamız mümkündür. Samsthe Cevahati'nin Rusya açısından stratejik bir önemi vardır. Samsthe Cevahati bölgesinin resmi bir özerklik statüsü yoktur. Bölge Rusya ile Ermenistan arasında bağlantıyı sağlaması açısından önemlidir. Hele ki Güney Osetya'nın da Rus etkisi altına girdiği düşünülürse, kurulması muhtemel Kuzey Osetya-Güney Osetya-İç Kartli-Samsthe Cevahati-Ermenistan hattı Rusya-Ermenistan ekonomik ilişkilerini pozitif yönde etkileyebilir. Rusya Samsthe Cevahati bölgesinde Ahılkelek'te askeri üsse sahipti. Üs bölge halkı için ekonomik ve güvenlik açısından önemliydi. Haziran 2006'da üssün kapatılması kararı bölge halkında hayalkırıklığı yaratmıştır. Samsthe Cevahiti Ermenileri, bölgede Rus askeri üssünün varlığını Türkiye'den gelebilecek bir saldırıya karşı caydırıcı unsur olarak görmekteydi. Özellikle Ahıska Türkleri'nin Türkiye'nin de yardımlarıyla bölgeye döndürülmesi ve sonrasında bölge demografisinin Ahıskalılar lehine arttırılması ve Ermeniler'in azınlık durumuna

¹⁰¹² “İzvestia: Türkiye Askeri Birliklerini Acaristan'a Gönderme Tehditinde Bulunuyor”, 19.03.2004, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/disbasin/2004x/03/19x03x04.HTM# 8>

¹⁰¹³ “İzvestia: Türkiye Askeri Birliklerini Acaristan'a Gönderme Tehditinde Bulunuyor”, 19.03.2004, <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/disbasin/2004x/03/19x03x04.HTM# 8>

düşeceği korkusu Cevahiti Ermenileri'nin bilinçlerine işlemiştir. Ahıska Türkleri SSCB yıllarında Rusya açısından 'gözden çıkarılmış bir topluluk'tan öteye bir anlam ifade etmemekteydi. Ahıska Türkleri'nin Sovyet döneminde yaşadığı iki önemli sürgün Ahıskalılar'ın Rusya'ya yönelik bakışını şekillendirmiştir. Dolayısıyla Ahıskalı-Rus ilişkisindeki bakış açılarının tarihsel altyapısı bugüne ışık tutmaktadır. Rusya Samsthe Cevahati bölgesine Ahıskalılar'ın geri döndürülmesi projesine iki farklı şekilde yaklaşabilir. Birincisi Transkafkasya'daki asıl müttefiki Ermenistan'ın akrabalarının yaşadıkları bölgede huzursuz olmalarını istemez, dolayısıyla bu dönüşe sıcak bakmaz. İkincisi ise bölgeye Ahıskalılar'ın dönüşüne sıcak bakar. Bu bağlamda Ahıskalılar'ın geri dönüşüyle Ahıskalılar-Ermeniler arasında çatışmaların ortaya çıkması muhtemeldir. Böyle bir çatışma ortamında ise, Rusya'nın bölgeye müdahale etme şansı tekrar doğar. Bu durumdan yararlanarak Rusya bölgeye tekrar askeri olarak yerleşir. Kapattığı Ahılkelek üssünü tekrar açabilir. Dahası bölgede kontrolü sağladıktan sonra Cevahiti Ermenileri'ni bağımsızlığa veya Ermenistan'la birleşmeye teşvik edebilir. Cevahiti Ermenileri'nin Güney Osetya ve Abhazya gibi bağımsızlıklarını elde ettikten sonra resmi olarak Rusya tarafından tanınması, Gürcistan'ın parçalanmasını kesinleştirir. Bu bağlamda Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tekrar temin etmesi daha da zorlaşır. Gürcistan'ın Batı ile ilişkileri zedelenir ve NATO üyeliği hayal olur. Böyle bir senaryonun gerçekleşmesi kısa vadede mümkün değilse de, ihtimal dahilindedir.

Rusya'nın Pankisi Vadisi Politikası

Rusya'nın Pankisi Vadisi politikası 2001 ve 2002 yıllarına damgasını vurmuş, Rusya-Gürcistan ilişkilerinin bu yıllardaki temel gündem maddesi haline gelivermiştir. Rusya Pankisi konusunda oldukça hassas davranmış, bölgeye Rus ulusal çıkarları ve ulusal güvenliği açısından bakmıştır. Rusya'nın 1990'lı yıllarda ulusal güvenliğine en büyük tehdit olarak gördüğü Çeçen sorunuyla Pankisi Vadisi arasındaki bağlantıdan hareket edilerek, Rusya'nın hareketine meşruiyet kazandırılmak istenmiştir. Vadide Çeçen savaşçıların saklandığı iddiası ve sonrasında bundan Gürcistan'ın sorumlu tutulması Rusya'nın Gürcistan'a yönelik bilinçli olarak başlattığı psikolojik hareket için araç olarak da algılanabilir. Rusya

sorunu çözmek adına askeri güç kullanmış, vadiyi Çeçen savaşıçılardan temizlemek için birkaç kez bombalamıştır. Rusya uluslararası konjonktürden de yararlanarak sorunu terörle mücadele konseptine oturtmuştur. Rusya bölgede saklanan savaşıçıları yakalamak için bölgeye askeri müdahale edebileceğini ima etmiştir. Eylül 2002’de Vladimir Putin, Gürcistan’ın iki ülke arası sınırların güvenliğini koruyamadığı takdirde BM Şartı’nın 51. Maddesi’nin tanıdığı 'Meşru Müdafaa' hakkına dayanarak, Rusya’nın Gürcistan’a saldırabileceğini açıklamıştır.¹⁰¹⁴ Bunun dışında ABD ile ortak düşman olarak lanse edilen El-Kaide militanlarının vadide saklandıklarına dair iddialar da Rusya’nın uluslararası topluluğu arkasına alma çabasının ürünüdür. Böylece Rusya’nın saldırısı meşruiyete bağlanmış olacaktı. Açıkçası Beslan sonrası süreçte Rusya’nın terörist üslerine 'Önleyici Saldırı' düzenleme ihtimali Gürcü tarafını korkutmuştur.¹⁰¹⁵ Bölgenin hegemon adayı bir devletin bölgede bir eyleme girişmek için uluslararası topluluğu arkasına alma düşüncesi, hele ki bu devlet Rusya ise, şaşırtıcı gelmektedir. Zira Rusya’nın bu tarz politikaları alışılmışın dışındadır. Bunun temel sebebinin 11 Eylül sonrasında Rusya-ABD¹⁰¹⁶ arasında uluslararası teröre karşı ortak mücadele ve vardıkları konsensusla alakası olabilir. Dolayısıyla Rusya da en azından bölgenin diğer hegemonu ABD’nin rızasını almak istemiş olabilir. Gürcistan önceleri Rusya’nın Pankisi ile ilgili iddialarını reddetmiş ve bölgede Çeçenistan’dan kaçan 7000 mültecinin olduğunu ancak bunların arasında Çeçen savaşıçıların bulunmadığını belirtmiştir.¹⁰¹⁷ Gürcistan daha sonra ise bölgede savaşıçıların var olduğunu görmüş ve Rusya’nın taahhütlerini gerçekleştirmesini beklemeden bölgede bulduğu savaşıçıları ABD ve Rusya’ya teslim etmiş¹⁰¹⁸, sorunun daha da büyümesini engellemiştir. Gürcistan’ın bu şekilde davranmasının temel nedeni Rus işgaline uğramamak ve topraklarında oluşması muhtemel yeni bir krizin önüne geçmektir. ABD ise Gürcistan’a terörle mücadele için askeri destek sağlamış

¹⁰¹⁴ Esra Hatipoğlu, “After Empire: Georgia-Russia Relations And The Prospects For Stability In The South”, Turkish Review Of Eurasian Studies, Annual 2004/4, sf. 185

¹⁰¹⁵ Hatipoğlu, a.g.m., 2004, s. 185

¹⁰¹⁶ 11 Eylül Sonrası Rusya-ABD İlişkileri ile ilgili bakınız. Şenol Kantarcı, “Rusya-ABD: Koalisyonlar Dönemi mi?”, 2023 Dergisi, Temmuz 2007, ss.10-17

¹⁰¹⁷ Archil Gegeshidze, “Georgia in Need For a Strategic Agenda”, http://www.gfsis.net/pub/files/publications_security/gegeshidze_Georgia%20in%20Need%20for%20a%20New%20Strategic%20Agenda.doc

¹⁰¹⁸ Sapmaz, a.g.e. 2008, s.185

ve Gürcü askerini eğitmiştir. ABD'nin 11 Eylül sonrası Gürcistan'da başlattığı bu uygulamaları Rusya bölgeye yerleşme çabası olarak algılamış, ancak Gürcistan'a verilen ABD askeri desteğine karşı bir şey yapamamıştır. Rusya bu dönemde Transkafkasya'da var olan güç dengesini sürdürmeye çalışmıştır. ABD'nin bölgedeki hegemonik politikalarına ve bölgedeki ABD varlığını sonlandırmaya çalışmamıştır. Transkafkasya'dan ABD etkisini silebilmek için Rusya'nın daha güçlü, ABD'nin de bölgede kalma konusunda daha isteksiz olması gerekmektedir.

ALTINCI BÖLÜM

TÜRKİYE VE RUSYA FEDERASYONU'NUN GÜRCİSTAN POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

6.1. Gürcistan Konusunda Türkiye ve Rusya Federasyonu Arasındaki Fikir Ayrılıkları

Gürcistan, harita üzerinden bakıldığında kuzeyinde büyük komşu Rusya, güneybatısında Türkiye arasında sıkışıp kalmış, dış dünyaya tek çıkışı Karadeniz olan bir ülkedir. Halbuki bu jeopolitik durumunun yarattığı avantaj, Gürcistan'ı Sovyet sonrası dönemde oldukça önemli bir konuma getirmiştir. Enerji rezervleri açısından kayda değer bir zenginliği olmamasına karşın, enerji transit yolu ülkesi olması itibariyle Orta Asya'yı Batı'ya bağlayan bir köprü olmuştur. 21. yüzyılın en önemli meselelerinden biri olan enerji kaynaklarının taşınması ve bunun güvenli bir şekilde yapılması devletlerin ciddiyle eıldikleri bir konudur. Bir dünya hegemonunun zengin petrol kaynaklarıyla nam salmış bir Ortadoğu ülkesinin petrol kaynaklarını kontrol etmek için yıllarca sözkonusu ülkede kalabildiği ve milyonlarca sivil öldürebildiği bu anarşik dünyada, ileride başka bir hegemonun enerji taşıma güzergâhları konusunda yeni bir savaş çıkarmayacağını kim garanti edebilir? Gürcistan gibi zayıf ve güçsüz imajı olan bir ülke böyle bir durumda bir anda işgale uğrayabilir. Dolayısıyla Gürcistan, konumu itibariyle bugün yalnız bölgesel açıdan değil global açıdan da önem taşımaktadır. Bu noktada Gürcistan'ın büyük güçlerin revizyonist hareketlerine maruz kalması söz konusu olabilir. Gürcistan'ın bu bağlamda jeopolitik konumunun dezavantajını yaşadığını söyleyebiliriz. Bu sebepten dolayı da güvenlik konusu Gürcistan'ın önceliğidir. Gürcistan'ı yönetenler devletin temel amacını doğal olarak ulusal varlığını korumak olarak belirlerler. Bir ülke için ancak kendi ayakları üzerinde durmayı başardıktan sonra birtakım tali amaçlar konusunda adımlar atılabilir.

Uluslararası İlişkilerde devletlerin çıkarları her zaman örtüşmemektedir. Bu sebeple her devletin, bir diğeriyle olan ilişkisi farklılıklar içermektedir. Çünkü her devlet başka bir devletle olan ilişkisine kendi çıkar penceresinden bakmaktadır. Türkiye ve Rusya'nın Gürcistan'a yönelik bakış açıları aslında bu iki devletin Transkafkasya'ya olan bakışlarının bir yansıması şeklindedir. Türkiye'nin Transkafkasya politikası ile Rusya'nın Transkafkasya politikası karşılaştırıldığında önemli farklılıkların mevcut olduğu görülmektedir. Çünkü Türkiye'nin ve Rusya'nın bölgeye ilişkin bakış açıları ve beklentileri farklılıklar içermektedir. Dolayısıyla Gürcistan ile ilişkilerde de birtakım farklılıkların mevcut olması normaldir. Gürcistan hem bir devlet olarak hem de sorun alanları açısından Türkiye ve Rusya'nın ilgisi dâhilindedir. Bunun dışında Gürcistan, Batı ile Rusya arasında Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde üstü örtülü bir şekilde sürdürülen rekabetin deşifre olduğu alanlardan biridir.

Türkiye'nin Transkafkasya politikasında dikkate alması gereken en önemli aktör Rusya'dır. Aslında Türkiye ve Rusya varlıklarıyla Transkafkasya'da birbirlerini sınırlandırmaktadır. Türkiye ve Rusya'nın jeopolitik yarışı Sovyet sonrası dönemde Transkafkasya ve Orta Asya devletleri üzerinde gerçekleşmiştir. Bu jeopolitik yarış esnasında iki tarafın rekabeti, birbirlerinin hareket alanını ve nüfuzunu kısıtlamayı amaçlamıştır. Bunun yanında Rusya ile Türkiye arasında 1990'lı yılların sonlarında başlayan ekonomik temelli işbirliğinin ikili ilişkilerin gelişiminde önemli katkısı olmuştur. 2000'li yıllarda, gelişen ekonomik ilişkilerin yanına yavaş yavaş siyasi ilişkilerin de eklenmesi ile Türkiye-Rusya ilişkileri çok boyutlu işbirliğine doğru gitmiştir.¹⁰¹⁹ Dolayısıyla Türkiye-Rusya ilişkileri rekabet-işbirliği paradoksunda ilerlemektedir. Gürcistan konusu da iki taraf arasında rekabetin daha çok ön plana çıkacağı ancak zaman zaman da işbirliği içerisine

¹⁰¹⁹ 2001 yılında Dışişleri Bakanları İsmail Cem ile Igor Ivanov'un imzaladığı "Avrasya İşbirliği Eylem Planı" Türkiye-Rusya siyasi ilişkilerinin gelişiminde önemli bir temel olmuştur. Bu belgenin esas amacı Avrasya'nın iki önemli ülkesi olan Rusya Federasyonu ile Türkiye arasındaki ilişkilerin "ileri yapıcı ortaklık" düzeyine çıkarılmasıdır. Ortak değerlere bağlılığa dayalı olarak siyasi diyalogun geliştirilmesi, uluslararası terör, organize suçlar ve her türlü aşırıcılıkla mücadelede işbirliğinin geliştirilmesi, enerji, ticaret, turizm, çevrenin korunması gibi alanlarda ekonomik işbirliğinin iki taraflı ve çok taraflı olarak daha yüksek düzeylere çıkarılması amaçlanmıştır. P.V.Stegniy, "Orta Asya Ekseninde Rusya ve Türkiye" Konferansı, ODTÜ Ankara, 21-22 Nisan 2003, http://www.turkey.mid.ru/text_tur.html

girebilme ihtimali olan bir konudur. Türkiye bugün itibariyle bölgeyle ilgili sorunlara yönelik politikalar üretirken Rusya'yı karşısına almamalı, bölgesel sorunlara yönelik farklı bakış açılarının ve bölge üzerindeki rekabetin Türk-Rus ilişkilerine zarar vermemesi için çalışmalıdır. Türkiye bölge politikasını biçimlendirirken Batının çıkarlarını da göz önünde bulunduran ancak bütünüyle Batının esiri olmayan, tutarlı bir anlayışı benimsemelidir. Bölgedeki iki kutuptan birinin Rusya olduğu unutulmamalı ve diğer kutup ABD'nin Gürcistan üzerinden yaptığı gibi Türkiye üzerinden de Rusya'yı denemesine izin verilmemelidir.

Türkiye, Transkafkasya'daki devletlerin egemenliklerinin, bağımsızlıklarının ve toprak bütünlüklerinin korunmasından yanadır. Bölge devletlerinin siyasal, ekonomik ve askeri açılardan gelişimlerini ve uluslararası topluluğa entegre edilmelerini desteklemektedir. Gürcistan için de Türkiye'nin bu istekleri aynen geçerlidir. Özellikle Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması ve bölgede istikrarın temin edilmesi hem bölge güvenliği hem de Türkiye açısından önem taşımaktadır. Türkiye öncelikle kendi ulusal çıkarlarını ve ulusal güvenliğini gözeterek Gürcistan'a yaklaşmaktadır. Türkiye, Gürcistan'ın zayıf bir devlet olmaktan çıkarılıp; siyasal, ekonomik ve askeri açılardan Batı standartlarına erişmesini ve uluslararası arenaya katılmasını istemektedir. Türkiye, Gürcistan'ın zayıf, mağdur ve yardıma muhtaç bir devlet olmasından ziyade kendi başının çaresine bakabilen devlet konumunda olmasını tercih etmektedir. Türkiye-Gürcistan ile olan ikili ilişkilerini eşit-egemen iki devlet ilişkisi olarak sürdürmektedir. Türkiye'nin Gürcistan'a yönelik tarihten gelen, Osmanlı'dan kalma bir egemenlik kurma ihtirası yoktur. Dolayısıyla Gürcistan üzerinde bir bölgesel güç adayından beklenebilecek revizyonist hedefler gütmemektedir. Türkiye, Gürcistan'ı bölgede dost bir ülke olarak görmektedir. Türkiye bölgeye yönelik statükoyu gözetken bir yaklaşım içerisinde. Türkiye Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunmasının sürdürülebilir olmasından yanadır. Bu bağlamda Gürcistan'ı tehdit eden aktörlere karşı Türkiye Gürcistan'ın yanında olacaktır. Ancak bu aktör Rusya gibi Türkiye'nin çeşitli alanlarda işbirliği içerisinde olduğu bir devlet ise durum değişmekte, verilecek tepkinin düzeyi de bu faktör dikkate alınarak belirlenmektedir. Türkiye hem Rusya, hem de Gürcistan ile yakın ilişkiler içinde olduğundan dolayı bu çetrefilli ilişki

ağında taraf tutmakta zorlanmakta ve iki tarafın uzlaşmasını en doğru seçim olarak görmektedir. Bunun en somut örneğini ise 2008 yılındaki Güney Osetya Savaşı sonrasında gördük.

Öte yandan, Rusya'nın Transkafkasya politikası Yakın Çevre politikası dâhilinde bölge devletlerinin Rusya nüfuzu altında tutulması ile bölge devletleriyle her türlü siyasal-sosyal-ekonomik ve askeri ilişkilerin geliştirilmesi üzerine kurulmuştur. Rusya, bölgeyi arka bahçesi olarak tasavvur etmekte, Transkafkasya'da bölge dışı herhangi bir uluslararası aktörün etkin olmasına tahammül edememektedir. Rusya bölgeye öncelikle güvenlik perspektifiyle yaklaşmaktadır. Bu bağlamda Rusya'nın Transkafkasya politikasını belirleyen ana unsur Türkiye'nin yakınındaki güney kanadını askeri açıdan güçlendirmek ve Türkiye'yi ve diğer dış güçleri bölgenin dışında tutmaktır.¹⁰²⁰ Bu amaçla Türkiye sınırında ve bölge devletlerinin içerisinde askeri üsler kurmak, bölgede AKKA Kuzey Kafkasya Kanat Bölgesi için belirlediği sınırların daha da üzerinde askeri sığınak yapmak, Türkiye'yi başta Karabağ süreci olmak üzere diğer barış görüşmelerinden uzak tutmaya çalışmak gibi politikalar izlenmiştir.¹⁰²¹ Bunun dışında bölge devletlerinden Rusya ile ilişkilerini geliştirmeye yanaşmayan devletler içerisinde iç karışıklıklar, etnik-dini çatışmalar yaratılarak bu devletlerin istikrarsızlığa sürüklenmesi, baskı altına alınması ve bu suretle güçsüz bırakılmaları Rusya'nın bölge politikasındaki başvurduğu temel araçtır. Dolayısıyla Rusya bölge devletlerinin egemenliklerinin veya toprak bütünlüklerinin korunmasını pek önemsemez. Önemsediği husus ise, bölgedeki Rus çıkarlarıdır. Bu bakımdan Rusya bölgenin donmuş ihtilaflarla istikrarsız yapıda yaşamasından, yani istikrarsız statükodan memnundur. Rusya, Gürcistan'ın Rus yanlısı politika izlemeye ikna edilene dek, iç sorunlarıyla uğraşmasını ve istikrarsız bir devlet olmasını istemektedir. Rusya Gürcistan'ın pek çok açıdan zayıf bir devlet olarak kalmasını, tek başına ayaklarının üzerinde durabilecek kadar güç kazanmamasını ve sürekli olarak Rusya'ya bağımlı olmasını istemektedir. Rusya açısından Gürcistan'ın ancak Rusya ile ilişkilerini geliştirmeye karar verdikten sonra, siyasal, sosyal, ekonomik ve askeri açıdan gelişimine izin verilebilir. Rusya-

¹⁰²⁰ Yapıcı, a.g.e., Mayıs 2004, s.90

¹⁰²¹ Yapıcı, a.g.e., Mayıs 2004, s.90

Gürcistan ilişkileri geliştiği takdirde bile, Rusya'ya göre iki ülke arası ilişkilerin görüntüsü egemen-eşit iki devlet seviyesine erişemeyecektir. Zira Rusya, Gürcistan'ı hâlâ eski bir eyaleti olarak görmektedir. Rusya'nın Gürcistan'a yönelik Çarlık döneminden miras kalan bir tahakküm etme ihtirası da vardır. Bu ihtiras Gürcistan Rus güdümüne girmediği müddetçe de sürecektir. Rusya'nın revizyonist güdülerinin de Gürcistan üzerindeki etkisi halihazırda sürmektedir. Dolayısıyla Rusya-Gürcistan ilişkilerinde direksiyon Rus tarafına geçmediği müddetçe Rusya memnun olmayacaktır.

Doğu ile Batı arasında bir köprü vazifesindeki Türkiye, siyasal açıdan Batı eksenine yakın durmakta, 1950'li yıllardan beri ABD ile yakın ilişkiler içerisinde olmakta ve diğer taraftan da AB üyeliği için çalışmalarını sürdürmektedir. Türkiye'nin 'Batılı' etiketi Gürcistan ile ilişkilerinde ön plana çıkmakta, Türkiye'nin Gürcistan'a yönelik politikalarını bazı çevreler Batı'nın politikalarının uzantısı olarak algılamaktadır. Bu durum Türkiye'nin genel Transkafkasya politikası için de geçerlidir. Halbuki Türkiye'nin Gürcistan'a yönelik politikası kendi çıkarlarına uygun bir şekilde herhangi bir güç kutuplaşmasının çıkarlarını temsil etmeden, ulus-devlet anlayışına karşılıklı saygı ve içişlerine karışmama prensibi çerçevesinde yürütülmektedir. Bununla beraber Gürcistan açısından bakıldığında da Türkiye'nin Batılı bir devlet imajı vardır. Yani Gürcistan, devlet politikası haline getirdiği Batı ile entegrasyon ve uluslararası kuruluşlara üyelik gibi hedeflerini gerçekleştirmek için Türkiye'yi aracı olarak görmektedir. Daha doğrusu Gürcistan Türkiye'yi Batılı bir devlet olarak, Gürcistan'ın Batı ile ilişkilerine açılan kapısı olarak görmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk yıllarında Türkiye bilhassa ABD tarafından bölge için 'model ülke' olarak lanse edilmiştir. Türkiye Gürcistan'ın Batı ile ilişkilerinin gelişmesi için üzerine düşen görevi yapmaktadır. Ülkede demokrasinin yerleşmesi, adil seçimlerin gerçekleşmesi, işleyen bir serbest piyasa ekonomisinin kurulması için Türkiye seferber olmuştur. Ekonomik ilişkiler açısından Türkiye Gürcistan'ın bir numaralı partneri haline gelmiştir. Enerji konusu Türkiye-Gürcistan ilişkilerinde en önemli konulardan biridir. Gürcistan'ın jeopolitik konumunun avantajları son yıllarda önemi artan projelerle iyice ortaya çıkmıştır. BTC Petrol Boru Hattı, BTK Demiryolu Hattı ve BTE Doğalgaz Boru Hattı gibi hayata geçirilen projelerle hem

Gürcistan hem de Türkiye enerji politikalarında öne çıkan iki uluslararası aktör haline gelmiştir. Bu bağlamda iki devlet Batı'nın ihtiyaç duyduğu Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde taşınmasında önemli transit ülkeler haline gelmiştir. Ayrıca enerji taşıma yolları konusunda Rusya ile Batı'nın mücadelesinde söz konusu projelerle Rusya devre dışı bırakılmıştır. Türkiye bu bağlamda Gürcistan'la işbirliği içine girerek Rus çıkarlarının ve Rus enerji politikalarının zıttı bir politika izlemektedir.

Gürcistan'ın NATO'ya üye olma isteği ise 2000'li yılların başında belirginleşmeye başlamış ve bu isteğini hayata geçirmek için bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda ABD ve Türkiye BİO Programı çerçevesinde Gürcü ordusuna eğitim sağlamıştır. ABD askerleri ayrıca terörle mücadele konusunda da Gürcü askerlerine ciddi eğitim vermektedirler. ABD'nin Gürcistan'da üs kurma amacının olduğu görüşleri bir dönem uluslararası kamuoyunu meşgul etse de, Gürcü iktidarı bu konuda Rusya'ya, Rusya askeri üslerden geri çekilirken yapılan antlaşmada başka bir devletin Gürcistan'da üs kuramayacağı garantisini vermiştir. Türkiye'nin de kısa vadede Gürcistan'da bir üs kurma hedefi bulunmamaktadır. Ancak, Gürcistan-Türkiye-Ermenistan sınırlarının kesişme bölgesinde Ermenistan'da Rus askerlerinin caydırıcı olarak görev yapması Türkiye'nin güvenliği açısından tehlike yaratabilir. Rusya Sovyet döneminde sahip olduğu bu askeri varlığını Sovyet sonrası dönemde de korumuştur. Gürcistan içinde Samsthe-Cevahati bölgesinde yer alan ve Türkiye-Gürcistan sınırında görev yapan Rus askerleri, bölgedeki Rus askeri üssünün kapatılmasının ardından görev alanlarını terk etmiştir.

Rusya'nın Gürcistan politikası geleneksel Rus emperyalist politikası ve Transkafkasya'ya atfettiği önem açısından yorumlanabilir. Rusya için geçmişte Ukrayna, Azerbaycan ve Gürcistan'ın önemi neyse bugün de odur. Rusya, yıllarca hâkimiyeti altında tuttuğu bölgelerde Batının egemenlik kurma gayretlerini hazmedememektedir. Transkafkasya'nın tek hâkimi olarak halen kendisini görmektedir. Herhangi bir dış gücün bölgede ön plana çıkması halinde Rusya tarafından sınırlandırılacağı aşîkârdır. Halbuki Rusya'nın, bugün olduğu gibi, bölgede Batı tarafından siyasi, ekonomik ve askeri açılardan dengelenmesi bölgenin daha fazla istikrarlı olmasına hizmet edebilir. Tüm Transkafkasya'nın Rusya'nın

hâkimiyetinde olması halinde ise bölge şimdiki halinden daha karışık duruma gelebilir. Bölgede güç dengesinin bozulması halinde ise dengelerin bir şekilde yeniden sağlanması bölgenin istikbali açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Rusya ve ABD dışında bölgeye hâkimiyet kurma konusunda başka dış güçlerin girme ihtimali düşüktür. Böyle bir durum gerçekleştiği takdirde ise istikrarsızlık yine söz konusu olacaktır. Zira çıkar çatışmaları daha da artacaktır. Rusya, SSCB sonrası dönemde bağımsızlıklarını kazanan eski Sovyet devletlerine yeni bir model sunamamıştır. Ne ekonomik ne de siyasal açıdan yeni bir model sunamaması sebebiyle cazibe merkezi olma şansını yitirmiştir. Bunun sebeplerinden biri ise kendisinin de uluslararası sisteme entegre olabilmek için Batılı ekonomik ve siyasal sistemleri kendince uygulamaya sokmuş olmasıdır. Rusya'nın, kurulmasına öncülük ettiği BDT, KGAÖ veya ŞİÖ gibi örgütler Transkafkasya devletleri için cazibe merkezi olamamıştır. Çünkü bu örgütlerin çoğu (ŞİÖ hariç) Rusya'nın egemen olduğu ve diğer devletlerin ancak ikinci sınıf üyeler kategorisinde olabileceği ve hantal yapılı kuruluşlardır. Dahası bu kuruluşlar ağırlıklı olarak Rus çıkarlarıyla uyumlu çalışmakta, diğer üye devletler içinse fazla bir şey ifade etmemektedirler. Hatta BDT'ye üyelik kimi zaman Rusya tarafından bazı devletlere baskıyla veya söz konusu devletler zor durumda bırakılarak kabul ettirilmiştir. Rusya Gürcistan'ın Batı ile her açıdan entegrasyonuna karşıdır. Rusya Gürcistan'ın demokratik rejime sahip olmasını, iktidarında Batı'yla iyi ilişkiler kurma potansiyeli olan kimselerin olmasını, kötü durumdaki ekonomisinin ayağa kalkmasını ve ordusunun Batı standartlarına erişmesini istememektedir. Bu açılardan Gürcistan'ın tamamen kendisine bağımlı olmasını arzu etmektedir. Enerji konusunda da Gürcistan, çoğunlukla Rusya'nın çıkarlarına ters düşen projelerde yer almaktadır. Rusya'nın Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının taşınmasında Batı ile mücadele içerisinde olduğu düşünüldüğünde, Gürcistan Batı'nın istediği pek çok projede geçiş güzergahı olarak yer almıştır. Gürcistan eğer Rusya'nın nüfuzunda olsaydı bu projeler ya gerçekleşmeyecekti ya da tamamen Rusya'nın dilediği şekilde olacaktı. Rusya bu bağlamda Gürcistan'ın Batılı devletler tarafından daha çok önemsenmesinden ve Batılı devletler nezdinde işlevselliğinin artmasından hoşnut değildir. Rusya, Gürcistan'ın Euro-Atlantik örgütlerle ilişkilerini geliştirmesine karşıdır. Özellikle Gürcistan-NATO ilişkilerinin

gelişmesi ve Gürcistan'ın NATO üyelik ihtimali Rusya'nın Transkafkasya'da görmek isteyebileceği en son durumlardandır. Gürcistan'ın NATO üyesi olması demek bir anlamda NATO'nun Transkafkasya'ya ve Karadeniz'e yerleşmesi demektir ki; bu durum Rus ulusal çıkarları ve ulusal güvenliği açısından kabul edilebilir değildir. Rusya böyle bir durumda Gürcistan'daki askeri varlığını sona erdirmek durumunda kalacak ve Tiflis'i içeriden kontrol etme şansını iyice kaybedecektir. Rusya'nın Gürcistan'daki askeri varlığını sona erdirmemek için ne kadar uğraştığını 4 askeri üssün kapatılması örneğinde görebiliriz. 1999 AGİT İstanbul Zirvesi'nde alınan karar sonrası uzun çalışmalar sonucu önce Vaziani ve Gudauta'daki askeri üsler kapatılmış, daha sonraki yıllarda da Ahılkelek ve Batum üslerinde aynı durum olmuştur. 1999-2008 yılları arasında bu çekilme gerçekleşmiştir. Gerçi Ağustos 2008'deki Güney Osetya Savaşı sonrası Rusya, hem Güney Osetya'da hem de Abhazya'da askeri üslerini tekrar kurmuştur. Rusya bu gibi askeri üsler¹⁰²² vasıtasıyla Gürcistan'ın kendisinden bağımsız politikalar üretmesinin önüne geçmektedir. Gürcistan'daki iç sorunlar sürdükçe, toprak bütünlüğü tam olarak sağlanmadıkça, ülkede güvenlik tam olarak sağlanmadıkça ve Rusya bu ülkeden tam olarak çıkmadıkça Gürcistan'ın NATO üyeliği de zor görünmektedir. Güney Osetya Savaşının üzerinden bir yıl geçtiği halde bu durumu Gürcü devlet başkanı Saakaşvili de anlamıştır. İki özerk bölgede tekrar kontrolü kazanmalarının zor olduğunu belirten Saakaşvili, *“Anlaşılan Ruslar savaşta doğru tercihte bulunmuşlar. NATO'ya üyelik umudumuz sıfır düzeyinde. Bu bir trajedi”*¹⁰²³ yorumunu yapmıştır. Öte yandan NATO da Gürcistan'ın üyeliği için acele etmemektedir. NATO eski Genel Sekreteri Jaap De Hoop Scheffer, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliğine daha henüz hazır olmadıklarını, her iki ülkede de siyasi yapının fazlaca komplike olduğunu ve NATO üyeliği için birtakım şartların

¹⁰²² Rusya üs konusunu Gürcü-Rus ilişkilerinin geleceğinin değerlendirilmesi için nihai bir sınav olarak nitelendirirken, Gürcistan bu konunun Rusya'nın ileriki dönemde diğer Gürcistan sorunlarını çözüp çözemeyeceğine dair ışık tutacağını ve Rusya'nın samimiyetini ölçeceğini düşünmektedir. Igor Torbakov, “Moscow Views Military Withdrawal Issue as Litmus Test For Georgian-Russian Relations”, 28.01.2004, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav012804.shtml>

¹⁰²³ Zikreden Faruk Akkan, “Saakaşvili Umudunu Yitirdi: NATO Üyeliği Artık Hayal”, 21.07.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=200:saakavili-umudunu-yitirdi-nato-ueyelii-artk-hayal&catid=39:avasya&Itemid=71

yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁰²⁴

Bunun yanında Rusya, Gürcistan'ın Güney Osetya çıkarmasına benzer bir hareket düzenlememesi için silahlanmasının sınırlandırılması gerektiği görüşündedir. Rusya Dışişleri Bakanı Yardımcısı Georgiy Karasin konuyla ilgili olarak *“Gürcistan'ın yeniden silahlanmasını önlemek için somut önlemler alacağız”* açıklamasını yapmıştır.¹⁰²⁵ Gürcü ordusunun uzun zamandır ABD ve Türkiye tarafından eğitildiğinin ve silahlandırıldığının üzerinde duran Rusya, Gürcistan'ın bu modernize edilmiş ordusuyla Güney Osetya'yı ilhak etme cesaretini bulduğunu düşünmektedir. Rusya Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Andrei Nesterenko da uluslararası toplumun Gürcistan'ı silahlandırmaktan vazgeçmesini, bunun savunma ya da saldırı amaçlı silahlarla yapılmasının fark etmediğini, askeri yardım adı altında verilen desteğin Tiflis'i sorunlarını diplomatik yollarla değil, askeri yolla çözmeye yönelttiğini belirtmiştir.¹⁰²⁶

6.2. Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'ın Sorun Alanlarına Yönelik Politikalarının Karşılaştırılması

Bu başlık altında Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun Gürcistan'ın sorun alanlarına yönelik politikalarının karşılaştırılması yapılacaktır. Bu bağlamda iki devletin Gürcistan konusundaki birden çok örnek olayda sergiledikleri politikalar karşılaştırılacaktır. Karşılaştırmalı analiz yaparken karşılaştırmaya konu olan sorun alanlarının özellikleri önemlidir. Bunlardan bazıları Morgenthau'nun dediği gibi yegâne hadiselerdir, yani sadece bir kez ortaya çıkarlar. Daha önce bu şekilde ortaya çıkmamışlardır ve bundan sonra da bu şekilde ortaya çıkmayacaklardır. Sorun alanlarının bir bölümü de birbirlerine benzer. Bunlar da sosyal güçlerin dışı vurumu

¹⁰²⁴ Zikreden Faruk Akkan, “NATO: Ukrayna ve Gürcistan Üyeliğe Hazır Değil”, 22.07.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=221:nato-ukrayna-ve-guercistan-ueyelie-hazr-deil&catid=36:politika&Itemid=68

¹⁰²⁵ “Saakaşvili: Putin'in İşgal Planları Engellendi”, 24.07.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=244:saakavili-putinin-guercistan-igal-planlar-engellendi&catid=39:avraya&Itemid=71

¹⁰²⁶ Zikreden Faruk Akkan, “Rusya'dan Gürcistan Uyarısı: Silahlandırmayı Durdurun”, 6.08.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=356:rusyadan-guercistan-uyars-silahlandrmay-durdurun&catid=36:politika&Itemid=68

olarak, benzer koşullarda benzer şekilde ortaya çıkacaklardır. Dolayısıyla bu benzerlik ve teklik arasındaki ince nüansa dikkat edilmelidir.¹⁰²⁷

“Karşılaştırmalı dış politika analizi yaparken ilk aşamada dış politik aktörlerin amaçlarının ve kullandıkları araçların tiplerine ayrılması ve sınıflandırılması gerekir. İkinci aşamadaysa bu aktörlerinin dış politikaları karşılaştırılır.”¹⁰²⁸ Bu çerçeveden hareket ederek Türkiye ve Rusya’nın Gürcistan politikalarını karşılaştırılabilir.

Türkiye’nin Transkafkasya’ya ve özelinde Gürcistan’a yönelik bakış açıları paralellik içindedir. Türkiye hem bölgenin hem de Gürcistan’ın barış ve istikrar içerisinde yaşamasını istemektedir. Gürcistan’ın toprak bütünlüğünün korunması ve egemenliğine saygı duyulması görüşündedir. Gürcistan’ın topraklarında baş göstermesi muhtemel çatışmanın, komşusu olması itibarıyla Türkiye’ye sıçraması ihtimali Türkiye’nin güvenlik açısından ciddiyle baktığı bir konudur. Türkiye, Gürcistan’ın Batı ile ilişkilerini geliştirme isteğini ve Euro-Atlantik menşeli örgütlere entegrasyon çalışmalarını desteklemektedir. Türkiye Gürcistan’ın Rus etkisi ve baskısından kurtulmuş bir şekilde, kendi ayakları üzerinde durabilen bir devlet olmasını istemektedir. Yanı başında güçsüz bir komşu istememektedir. Türkiye Gürcistan’ın uygar dünyanın değerlerini (demokrasi, hukuk devleti, insan haklarına saygı, vs.) özümsemesini, siyasal ve ekonomik dönüşüm evresini başarıyla tamamlamasını istemektedir. Türkiye komşusu Gürcistan ile siyasi, ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel açılardan ilişkilerini, bulunduğu seviyeden daha da ileriye götürmeyi amaçlamaktadır. Gürcistan’ın Türkiye’nin de üyesi olduğu NATO örgütüne girmesini Türkiye destekler görünmektedir. Bu bağlamda Gürcü ordusu ABD ve Türkiye tarafından eğitilmiştir. Bunun dışında Türkiye Gürcü ordusunun modernize edilmesi, ekipman ve mühimmat açısından zenginleştirilmesi açısından da yardımcı olmaktadır. İkili ticari-ekonomik ilişkiler açısından bakıldığında ise Türkiye, Gürcistan’ın dış ticaretinde birinci sıradadır. İki ülke enerji konusunda son yıllarda önemli projelere birlikte imza atmıştır. Bu projeler Gürcistan’ın önemini global düzeyde daha da arttırmıştır. Türkiye ve Gürcistan siyasal ilişkileri “Stratejik

¹⁰²⁷ Ömer Göksel İşyar, “Bilimsel Gelişme Tarihi Açısından Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi: Birinci Nesil Çalışmalar”, s.7.

¹⁰²⁸ İşyar, a.g.e., s. 8

Ortaklık” seviyesinde yürütülmektedir. Bölgesel ve uluslararası platformda iki ülke birbirini desteklemekte olup, Türkiye, Gürcistan zor durumda kaldığında ilk yardıma koşan devletlerden biridir. (Bknz. Süleyman Demirel’in Gürcistan ziyareti ve ardından buğday yardımı). Sonuç olarak Türkiye Transkafkasya’nın en önemli ülkelerinden biri olan Gürcistan’la ilişkilerini diplomatik ilişkiler kurulduğu günden beri iyi seviyede tutmayı başarmıştır. İki devlet arası ilişkiler pek çok alanda işbirliği ve çıkarların çakışması ile daha iyi seviyelere de erişebilir. Ayrıca Türkiye’nin Gürcistan politikası Azerbaycan ve Ermenistan politikalarına ters düşmemesi bakımından da oldukça rahat yürütülmektedir.

Rusya Federasyonu’nun Gürcistan politikası temelde Gürcistan’ın Rus nüfuzu altına alınmasıdır. Gerçi günümüz itibarıyla Ruslar bu konuya daha realist yaklaşmaktadır; Gürcistan’ın tamamen kontrolü yerine, zayıf, Rusya’ya bağımlı ve Batı’dan uzaklaşmış bir Gürcistan imajına daha sıcak bakmaktadırlar.¹⁰²⁹ Rusya Transkafkasya’nın yıllardır olduğu gibi, donmuş ihtilaflar ve çatışmalar ekseninde bir statükoda olmasını tercih etmektedir. Gürcistan içindeki sorunların da çözümlenmeden yıllarca sorun olarak kalması ve bu bağlamda Gürcistan’ın güçsüz bir devlet olarak yaşamını sürdürmesi Rusya’nın istediği bir durumdur. Güçsüz ve zayıf bir Gürcistan’ın Rusya’ya muhtaç olması Rusya açısından her zaman önemli bir avantaj sağlar. Nitekim zayıf bir devleti bazı baskı unsurlarıyla kendi nüfuzuna bağlamak oldukça kolaydır. Rusya yıllardır Gürcistan’a bunu uygulamaktadır. Halbuki dış güçlerin yardımıyla ayakta duran ve yeni bir anlayışla dünyaya yönelen bir devleti nüfuz altına almak ise daha zor olacaktır. Rusya-Gürcistan ilişkilerinde esas sorun da bu ikinci durum sebebiyle oluşmaktadır. Gürcistan’ın Batı ile entegrasyonu Rusya’nın siyasal, ekonomik ve güvenlik konularındaki çıkarlarıyla örtüşmemektedir. Rusya Gürcistan’da askeri açıdan yerleşerek, ayrılıkçı bölgelerini destekleyerek, kendine bağımlı kılarak, Gürcistan’ı terörizmi destekle suçlayarak, enerji sektörünü ele geçirerek, Gürcistan’ın ürettiği ürünlere ambargo kararı alarak,

¹⁰²⁹ Alexander Rondeli, “Russia’s Policy Towards Georgia is Simple-Intimidation, Blackmail and Pressure”, Nini Bakradze Interview in Georgia Today, 2.11.2007, <http://www.gfsis.net/pub/eng/showpub.php?detail=1&id=146>

kara-hava-deniz-demiryollarını kapatarak Gürcistan'ı zor durumda bırakmaktadır. Hele ki Gürcistan'ın Batı tarafından desteklenmesi Rusya'nın Gürcistan'a yönelik öfkesini iki kat arttırmaktadır. Bu bakış açısı Gürcistan yönetimine Rus yanlısı bir lider gelene kadar sürecektir. Tüm olumsuzluklara rağmen Rusya, Gürcistan'ın ekonomisinde uzun yıllar önemli yere sahip olmuştur. Türkiye Gürcistan'ın bir numaralı partneri olana kadar Rusya, ikili ticari-ekonomik ilişkiler açısından Gürcistan'ın dış ticaretinde ilk sırada yer almıştır. Yatırımlar açısından da Rus yatırımları Gürcistan'da önemli işler gerçekleştirmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde Gürcistan, Rusya'nın Transkafkasya'da en bozuk ilişkilere sahip olduğu devlettir. Rusya Gürcistan'ı kendi yörüngesine çekmeyi çok arzulamaktadır. Ama bu arzusunun hayata geçmesi için yıllardır uyguladığı yöntemler Gürcistan'ı Rusya'dan daha da uzaklaştırmıştır. Rusya Gürcistan'ı tekrar kazanmak istiyorsa yeni yöntemler geliştirmelidir. Belki de en önemlisi Gürcistan'a yönelik temeldeki bakış açısını değiştirmeli ve Gürcistan'ın kendi ayakları üzerinde durabilmesi için ona yardımcı olmalıdır. Ancak Rusya'dan bunu beklemek şimdilik sadece iyimserliktir.

Türkiye'nin ve Rusya'nın Gürcistan'ın sorun alanlarına yönelik olarak izledikleri politikalar genel olarak farklıdır. Benzerlik gösteren taraflar oldukça sınırlıdır. Bunda belirleyici olan, iki devletin bölgesel algılamaları ve ulusal çıkarlarındaki farklılıklardır. Türkiye'nin bölgesel güç olma hedefi SSCB sonrası dönemin ilk yıllarında Transkafkasya ve Orta Asya bölgeleri için söz konusuydu. Zamanla bu bölgelerde temel güç olmanın zorluğu idrak edilmiş ve bölgesel güç olma konusunda ağırlık Ortadoğu'ya verilmiştir. Rusya ise Transkafkasya'nın bölgesel gücü olmayı ve bölgedeki dış güçleri sınırlamayı hedeflemiştir. Gürcistan ile olan ilişkilerine Rusya'nın ve Türkiye'nin farklı anlamlar yüklemeleri normaldir. Bu ülkeden beklentiler daha yoğun veya daha düşük seviyede olabilir. Gürcistan iki güçlü komşu devletle sınır komşusu olmanın zorluğunu yaşamaktadır. Bu sebeple bağımsızlığını ilan ettiği günden beri hem bu iki komşusu hem de dış güçler tarafından etki altına alınmaktadır. Aslında bu noktada şu ayrımı da yapmalıyız. Türkiye'nin Gürcistan'ı hiçbir zaman etki altına alma gibi bir amacı olmamıştır. Çünkü Türkiye'nin Transkafkasya'da emperyalist hedefleri yoktur. Türkiye komşu

devlet Gürcistan'la sahip olduğu ilişkilerini her zaman daha iyi seviyeye çıkarma amacını gütmektedir. Dolayısıyla karşılıklı fayda ve işbirliği çerçevesinde Türkiye-Gürcistan ilişkileri sürmektedir. Ancak Rusya'nın Gürcistan'ı nüfuzu altına alma politikası izlediği bilinmektedir. Ayrıca Rusya-Gürcistan ilişkilerine Rusya sadece kendi çıkarlarını düşünerek bencil ve faydacı bir yaklaşım sergilemektedir. Dolayısıyla iki devlet arasında Gürcistan'a yönelik 'yaklaşım' bakımından farklılık göze çarpmaktadır.

Bir de Transkafkasya'da memnun edilmiş-memnun edilmemiş (revizyonist) devletler-halkların varlığı¹⁰³⁰ açısından konuya bakmamız gerekmektedir. Gürcistan içerisinde memnun edilmemiş gruplar ayrılıkçı tutumlara ve kendi kaderlerini kendileri belirleme gibi eylemlere girişmektedir. Dolayısıyla Gürcistan'da kendi kaderini belirlemek isteyen bu gruplarla devlet egemenliği arasındaki ilke çatışmasından doğan sorunlar ön plana çıkmıştır.¹⁰³¹ Burada Türkiye ve Rusya açısından değerlendirilmesi gereken, bu iki devletin bu çatışmada hangi tarafta olacağıdır. Türkiye bu çatışmada devlet egemenliğini savunurken, Rusya kendi kaderini belirlemek isteyen grubu desteklemektedir. Rusya aslında, rasyonel düşündüğünde, devlet egemenliğini savunmalıdır, zira benzer bir durum Rusya'da olsa, Rusya elbette devlet egemenliğini düşünür. Ancak Gürcistan konusunda bu düşüncesine açıkça aykırı davranmaktadır.

Ayrılıkçı bölgeler açısından bakıldığında Abhazya sorunu konusunda Türkiye'nin temel politikası, sorunun Gürcistan toprak bütünlüğü çerçevesinde çözümlenmesidir. Türkiye Gürcistan'ın barış ve istikrar içinde yaşamasını temenni etmektedir. Rusya ise bunun tam tersini düşünmekte ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü umursamaz bir tavır sergilemektedir. Nitekim Rusya'nın bu tavrı somut eyleme de dönüşmüş ve Rusya Abhazya'nın bağımsızlığını resmî olarak tanımıştır. Türkiye ise Rusya'nın aksine Abhazya'yı devlet olarak tanımamıştır. Bu politikasıyla Türkiye Batı ile ve pek çok dünya ülkesiyle (Rusya, Nikaragua ve Venezüela hariç) paralel bir tavır sergilemiştir. Rusya'nın Abhazya'yı tanınması konusunda fitili

¹⁰³⁰ Alexander Rondeli, "Küreselleşmenin Kafkasya'nın Güvenlik Stratejilerine Yansımaları", Küreselleşme ve Güvenlik 1. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, İstanbul, SAREM Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 29-30 Mayıs 2003, s. 211

¹⁰³¹ Rondeli, a.g.tb., 29-30 Mayıs 2003, s.211

ateşleyen olay ise Kosova'nın bağımsızlığını kazanması ve pek çok devlet tarafından bu bağımsızlığın tanınması olarak değerlendirilebilir. Türkiye ise bu bağlamda yine Batı ile birlikte hareket ederek Kosova'nın bağımsızlığını tanımıştır. Rusya ise Abhazya'yı tanımamasının ardından, çok az ülkenin kendisini takip etmesi üzerine, Batıyı çifte standart yapmakla suçlamıştır. Açıkçası dışarıdan bakıldığında Kosova ile Abhazya'nın durumları benzerlik taşıyor gibi gözükse de, her iki devletin bağımsızlık süreçleri farklıdır. Her ikisinin bağımsızlığa giden serüveni farklı iç dinamikler ve farklı sebeplerin üst üste gelmesiyle ya başarıyla ya da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Öte yandan kendi içinde uzun süre Çeçenistan gibi bir sorunla uğraşmış bir Rusya'nın, komşusu Gürcistan'da Abhazya'nın ayrılıkçı hareketine normalde karşı çıkması gerekirdi. Ama bu noktada devreye Rus çıkarları girmektedir. Abhazya'nın önceleri de facto daha sonra resmî olarak tanınması Rus çıkarlarıyla örtüşmektedir. Zira Abhazya sorununun varlığı Gürcistan'ın sorunun çözümü için Rusya'ya bağımlılığını arttırıyordu ve Gürcistan'ın Abhazya'yı cezbedici girişimlerine Abhazya'nın soğuk bakmasını sağlıyordu.¹⁰³²

Abhazya uzun yıllar hem Osmanlı İmparatorluğu'nda hem de Rus Çarlığı'nın egemenliğinde yaşamıştır. Bugün Türkiye'nin pek çok ilinde sayıları 500.000 civarında olan Abhaz kökenli vatandaş yaşamaktadır. Türkler ve Abhazlar ortak tarihi ve etnisiteyi paylaşmaktadır. Abhazya'da yaşayan Abhaz vatandaşların çoğunluğu (%75'i) aynı zamanda Rus vatandaşı olmuştur. Bunun sebebini Rusya'nın Gürcistan'da ayrılıkçılığı destekleyen politikalarında aramak gerekir. Abhaz nüfusunun çoğunluğuna Rus pasaportu verilerek onların Gürcü kimliklerini unutmaları ve kendilerini Rus gibi hissetmeleri hedeflenmiştir. Ancak Abhazlar'ın 'Abhaz' kimliği o kadar güçlüdür ki, belki Rus kimliğini Gürcü kimliğine tercih ederler ama yıllardır taşıdıkları Abhaz kimliklerinden asla vazgeçmezler.

Türkiye ise, Gürcistan kurulduğu günden beri bu ülkeye yönelik belli bir devlet politikası izlemektedir. Gürcistan'a ve sorun alanlarına bu politikanın çizdiği çerçevede yaklaşmaktadır. Türkiye Gürcistan ile Abhazya arasında olan ihtilaflarda taraf tutan bir pozisyonda yer almak istemez. Türkiye'de yaşayan Abhaz diasporasının duygusal yaklaşımı yıllardır resmî politikalarda Türkiye'yi zor

¹⁰³² Demirağ, a.g.e., s. 51

durumda bırakmaktadır. Reelpolitikle hissi duygular arasında, Türkiye Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yanadır. Gürcistan-Abhazya sorununda Türkiye'nin illa ki bir taraf tutması istendiği vakit, Türkiye'nin tercihi Gürcistan olacaktır. Çünkü Türk Dış Politikası egemen-eşit devletler arası ilişki kurmayı esas alır. Gürcistan stratejik açıdan Türkiye için önemlidir ve pek çok alanda Türkiye ile ilişkisi bulunan bir devlettir. Türkiye bir eyaleti kazanmak için bir devletle olan ilişkisini bozmayı göze almaz. Konuya Rusya açısından bakıldığında Rusya, Gürcistan ve Abhazya arasında gel-gitler yaşayan ve sürekliliği olmayan bir politika izlemektedir. Rusya bazen Gürcistan'ı Abhazya'ya karşı, bazen de Abhazya'yı Gürcistan'a karşı savunmaktadır. Burada tamamen Rusya'nın çıkarları rol oynamaktadır. Rusya'nın karşı tarafı muhatap kabul etme konusunda devlet-eyalet olarak Türkiye kadar kesin çizgileri yoktur. Zira Transkafkasya'da hem eyalet düzeyinde hem de daha düşük yerel düzeydeki birimlerle çıkarları örtüştüğü derecede işbirliği yapmayı alışkanlık haline getirmiş bir devlet olarak bunu dış politika aracı olarak kullanmaktadır.

Abhazya sorununun çözümü için Türkiye yıllardır yapıcı çalışmalar içinde yer almıştır. Sorunun çözümü için BM ve AGİT gibi örgütlerin devreye girmesini istemiştir. BM çerçevesinde UNOMIG çalışmaları içerisinde yer almış, Gürcistan'ın Dostları Grubu'nun çalışmalarını desteklemiştir. Rusya sorunun çözümü için gerek ateşkes gerekse barışın devamlılığının denetlenmesi gibi aşamalarda müdahil olmuştur. Rusya kendisini konunun çözümü için en yetkili merci olarak görmektedir. Rusya'nın bu noktada sorgulanması gereken tarafı bu konudaki samimiyet derecesidir. Rusya uluslararası platformda sorunun çözümü için yapıcı politikalar peşindeymiş imajı yaratarak, büyük devletlerle birlikte hareket etmiş ve sorunun çözümünün uzamasına neden olmuştur. BM Genel Sekreterine bağlı olarak çalışan 'Gürcistan'ın Dostları Grubu' (Rusya-ABD-Fransa-Almanya-İngiltere'den oluşur) ismiyle kurulmuş bir grubun adı üstünde Gürcistan'ın dostu olması ve onun iyiliğini gözetken kararlar alması beklenir. Ancak yıllardır etkin bir çözüm formülü bulunamamıştır.

Abhazya konusunda Türkiye'nin etkinliği Rusya'dan daha sınırlıdır. Türkiye'nin gücü ve çıkarları Abhazya'yla daha yakın olmasına elverişli değildir. Rusya ise bu bakımdan Türkiye'den daha öndedir. Rusya hem bölgede Türkiye'den

daha güçlüdür hem de Abhazya'yla olan çıkarı daha fazladır. Rusya'nın bu gücü ve etkisi Abhazya'nın bağımsızlığının başka ülkelere tanınmasını sağlamaktadır. Halbuki Türkiye'nin Abhazya üzerinde benzer bir politikayı sürdürecektir gücü ve etkisi bulunmamaktadır. Türkiye uluslararası topluluğu bir devletin tanınması için peşinden koşturabilecek kadar güçlü bir devlet olsaydı bunu öncelikle KKTC için yapardı. Ancak yıllardır Türkiye KKTC'nin tanınması için çalışmış ama başaramamıştır.

Güney Osetya sorunu konusunda Türkiye'nin temel politikası ise, sorunun Gürcistan toprak bütünlüğü çerçevesinde çözülmesidir. Rusya ise Gürcistan'ın toprak bütünlüğü kavramını ortadan kaldıran politikalara imza atmaktadır. Rusya Abhazya ile eş zamanda Güney Osetya'nın bağımsızlığını resmî olarak tanımıştır. Türkiye ise Rusya'nın aksine Güney Osetya'yı devlet olarak tanımamıştır. Güney Osetya'nın bağımsız olmasıyla Rus egemenliği altında uydu devlet olabileceği ihtimali Türk Dışişleri Bakanlığı'nın öngörebileceği bir durumdur. Rusya'nın Güney Osetya'yı tanıma süreci Abhazya'yı tanıma süreciyle beraber gelişmiş, Ağustos 2008 Savaşı nihai kararın verilmesini hızlandırıcı etki yaratmıştır. Elbette Kosova'nın bağımsızlığını kazanması da süreci tetiklenmiştir. Türkiye Batı ile birlikte hareket ederek Kosova'nın bağımsızlığını tanımıştır.

Türkler'in Osetler üzerinde tarihin hiçbir döneminde tahakkümü söz konusu olmamıştır. Osetler'in kökenleri İskit ve Alanlar'a dayandığından Türklerle akrabalık ve ortak tarih ilişkisi de bulunmamaktadır. Rusya ise 18. yüzyıldan beri Osetler ile ilişki içerisinde. Osetler Osmanlı'ya karşı Ruslarla birlikte savaşmıştır. Osetler'in Ruslarla tarihten gelen müttefikliğinin izleri bugün bile uluslararası politikada etkisini göstermektedir. Ancak Kuzey Osetya-Güney Osetya ayrışmasını da sağlayan, Osetler'in dost bildiği Rusya'dır. Kuzey kesim SSCB döneminde Sovyet egemenliğinde, bugün de Rusya Federasyonu sınırları içinde yer alırken, Güney Osetya Gürcistan egemenliğine bırakılmıştır. Türkiye bugün itibarıyla Kuzey Osetya-Güney Osetya birleşmesine Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne zarar vereceği düşüncesiyle sıcak bakmaz. Rusya Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımıştır. Ancak Kuzey Osetya-Güney Osetya birleşmesine Rusya sıcak bakmamaktadır. Bu gerçekleşirse Güney Osetya da Rusya Federasyonu sınırları içine dahil olacak ve her

açından Rusya'ya ek yük haline gelecektir. Kaldı ki Güney Osetya'nın bugünkü haliyle Gürcistan'dan kopmuş bir şekilde bağımsız olması Rusya'nın çıkarlarıyla daha çok örtüşmektedir.

Türkiye Güney Osetya sorununun çözümü için uluslararası mekanizmaların devreye girmesi gerektiği düşüncesindedir. 1991-1992 yılları içinde gerçekleşen savaşın sonlanmasının ardından Gürcü lider Shevardnadze'nin sorunu uluslararası platforma taşınması konusundaki çabaları yetersiz kalmıştır. AGİT kısmî bir gözlemcilikle sorunu incelemiştir. Onun dışında barışın sağlanması için bölgede Rus, Gürcü, Kuzey Oset, Güney Oset askerlerinden oluşan karma barış gücü oluşturulmuştur. Rusya Abhazya'da uluslararası topluluğun sorunun çözüm aşamasına katılmasını engelleyememiştir ancak bunun aksine Güney Osetya sorununa müdahil olmalarını engellemiştir. Türkiye konuyla ilgili önce Süleyman Demirel daha sonra da 2000'li yıllarda Tayyip Erdoğan liderliğinde “*Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Paketi*”nı önermiştir. Ancak Rusya, Türkiye'yi Rusya-Gürcistan arasındaki sorunları düzeltecek düzeyde ve aracı olacak kadar güçlü bir devlet olarak görmemektedir.¹⁰³³ Türkiye açısından Gürcistan'da yer alan Rusya ile müzakerelere girişme çabası Rusya'nın hoşuna gitmeyebilir, zira Abhazya ve Güney Osetya ile ilgili yapılan herhangi bir girişim Rusya'ya bir nevi meydan okuma olarak algılanabilir, çünkü bu bölgeler de facto Rus toprağı olarak addedilmektedir.¹⁰³⁴ 2008 Güney Osetya Savaşı sonrasında Rusya tüm dünyanın dikkatinin Gürcistan'a çekilmesini engelleyememiştir. AB, BM ve AGİT gibi örgütler kendi düşüncelerini dile getirirken, pek çok devlet farklı çıkışlar yaparak durumu değerlendirmiştir. Ancak herşey Rusya'nın kumandası altında olmuş ve savaş sonrası düzeni sağlama görevini Rusya üstlenmiştir. Dahası hem Güney Osetya'nın hem de Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanınması ve her iki bölgeye de barış sağlama misyonuyla askerlerini yerleştirmesi Rusya'nın iki bölge üzerinde de nüfuz sahibi olmasını sağlamıştır.

Acaristan konusuna Türkiye uluslararası hukukun kendisine tanıdığı 'Garantör devlet' sıfatıyla yaklaşmaktadır. Gürcistan'da dini özerkliğe sahip olan

¹⁰³³ Ghia Nodia, “Georgian Expert Says Caucasus Platform Should Include US, EU.” Interview of Yonca Poyraz Doğan, Today's Zaman, 27.07.2009

¹⁰³⁴ Nodia, a.g.m., 27.07.2009

Acaristan'ın dinî-kültürel özerkliğini ve sınırlarının değişmezliğini kollama görevi dolayısıyla Türkiye, Acaristan'a ayrı bir önem vermektedir. Osmanlı döneminde de bu bölgenin Türk toprağı olması bu önemi daha fazla arttırmaktadır. Tüm bunlara rağmen Türkiye'nin hiçbir zaman Acaristan'ı ilhak etme ve Gürcistan'dan koparma gibi bir niyeti olmamıştır. Gürcistan'ın sorun alanları arasında Rusya'nın da en az beklentiyle yaklaştığı bölge Acaristan'dır. Rusya Güney Osetya veya Abhazya'da yaptıklarının benzerini Acaristan'da uygulamamış, Acaristan'ı ayrılıkçılığa teşvik etmemiştir. Bunda Rusya'nın Acaristan konusunda net bir çıkarının olmamasının ve Türkiye'nin Kars Antlaşması'ndan ötürü Acaristan üzerindeki Garantörlük Hakkı'ndan duyduğu çekincenin de etkisi olabilir. Acaristan'ın sorun olarak nitelendirilmesine sebep olan lider Abashidze ve onun uygulamaları idi. Aslında bu lider hem Türkiye hem de Rusya ile yakın ve dostane ilişkiler tesis ederek bunu Gürcistan merkez yönetimini dengelemek için kullanmıştır. Ancak iki büyük devlet de Abashidze ile onun istediğı derecede yakınlaşmamıştır. Saakaşvili yönetiminin Abashidze rejimini devirmesine ne Rusya ne de Türkiye olumsuz bir tepki göstermiştir. Saakaşvili özellikle Türkiye'nin bu konuda sağduyulu yaklaşımına ve tüm garantörlük haklarına rağmen hareketsiz kalmasına minnettar olmuştur. Eğer Türkiye Abashidze ile daha sıkı işbirliği içinde olsaydı ve Saakaşvili'nin Abashidze'yi devirme çalışmalarının önüne engel olmaya çalışsaydı Türkiye-Gürcistan arasında bir kriz çıkması muhtemeldi. Rusya da Acaristan konusunda Gürcistan yönetiminin politikalarına saygı ile bakmıştır. Rusya'nın Gürcistan içerisindeki bir sorun alanına karşı pasif bir politika izlemesi pek alışılmış bir durum değildi. O dönem Rusya-Gürcistan arasında geleceğe dönük bazı konularda varılan uzlaşmanın Rusya'nın bu sessizliğinde etkisi olduğu belirtilmektedir. Son yıllarda Gürcü hükümetinin de desteklediğı Acaristan'ın Hristiyanlaştırılması çalışmalarına Türkiye ve Rusya'nın bakış açıları farklıdır. Türkiye, dinî özerkliğe sahip Acaristan'ın bu özerkliğinin içinin boşaltılması çalışmalarına sessiz kalmamalıdır. Stratejik müttefiklik düzeyindeki Gürcistan ile olan ilişkileri bozmamak adına Acaristan'daki vatandaşların dini inanışlarının ipotek altına alınmasına seyirci kalmak Türkiye'ye yakışmaz. Acaristan üzerinde uluslararası anlaşmalardan doğan bir hakkınız varsa, bu hak gerektiğı zamanda kullanılması için o anlaşmaya madde

olarak konmuştur. Rusya ise kendisi de Hristiyan bir devlet olduğundan bölgede Hristiyanlaştırma çalışmalarına sıcak bakar. Acaristan'ın Türkiye etkisinden kurtarılması uzun vadede Rus çıkarlarına hizmet edebilir. Abhazya'nın dışında Karadeniz'e kıyısı olan Acaristan'da ileriki yıllarda Rusya'nın egemenlik kurma hedefi olabilir.

Türkiye, Ahıska Türkleri'nin vatanlarına döndürülmesi konusundaki çalışmaları desteklemektedir. Uzun yıllar memleketlerinden ayrı yaşayan ve türlü zorluklarla mücadele eden "*Türk*" kökenli bu topluluğun yaşadığı acılara çözüm bulunamaması, Türk dış politikasında Dış Türkler konusunda gösterilen hassasiyetin yetersizliğinin kötü bir örneğidir. Bugün itibariyle en azından hayattaki Ahıskalılar'ın memleketlerine döndürülmesi Türkiye'nin bu topluma olan borcudur. Rusya cephesinden bakıldığında Ahıskalılar'ın vatanlarına geri dönüşü iki açıdan değerlendirilebilir. İlkine göre Rusya Ahıska Türkleri'nin Cevahati bölgesine dönmelerini istemez. Bunun sebebi bölgede yaşayan Ermeni halkın huzursuz olacağından duyduğu endişedir. Rusya'nın bölgede askeri üssü (Ahılkelek) bulunmaktaydı. Daha sonra bu üs kapatılmış olsa da, bölge halkının bu üsten dolayı Rusya'ya bir nevi garantör gözüyle baktıkları ortadadır. Bu üs hem ekonomik hem de güvenlik açısından bölge halkını memnun etmekteydi. Dolayısıyla Cevahati Ermenileri tarafından Rusya'nın eski garantörlüğüne duyulan bu güven, bölgeye Rusya izin vermeden Ahıska Türkleri'nin yerleştirilmeyeceği şeklinde bir inanca dönüşmektedir. Rusya'nın ikinci bakış açısına göre Rusya, bölgeye Ahıska Türkleri'nin geri dönüşüne onay verebilir. Bu bağlamda bölgede Ahıskalılar ile Cevahati Ermenileri arasında çıkacak en ufak bir çatışmaya Rusya'nın müdahil olma şansı doğar. Bunun sonucunda bölgede tekrar Rus askeri varlığı tesis edilir. Dahası bölge Gürcistan içerisinde yeni Abhazya veya Güney Osetya olabilir. Bölgenin bağımsızlığını ilan etmesini teşvik edici provokatif eylemler Rusya tarafından desteklenebilir. Böylece Gürcistan içerisinde üçüncü ayrılıkçı bölge yaratılmış olur. Gürcistan'ın parçalanma süreci de bu bağlamda hızlanır. Cevahati bölgesinin Rus egemenliğine girmesiyle Rusya Ermenistan bağlantısını sağlamak da kolaylaşır. İkinci senaryoya, yani Cevahati bölgesinin bağımsızlığına Türkiye kesinlikle karşı çıkar. Bu durum öncelikle Türkiye'nin Gürcistan politikasına ters düşer. Gürcistan'ın

toprak bütünlüğü Türkiye için önemlidir. Bunun dışında bağımsızlığını kazanan Cevahati bölgesinin Ermenistan'la birleşme teşebbüsü peşinden gelebilir. Böyle bir teşebbüs son dönemde iyileşen Türkiye-Ermenistan ilişkilerine zarar verir. Dahası bölgenin bağımsızlığını kazanmasıyla bölgede etkin olan kesim Ermeniler olacak, bölgeye sonradan gelen Ahıskalılar azınlık sayılarak, Ermeni nüfuzu altında sindirilmeye ve baskı altına alınmaya çalışılacaktır. Bu duruma da Türkiye'nin ne kadar sessiz kalabileceği tartışmalıdır. Unutulmaması gereken husus Ahıskalılarla Türkiye'nin akrabalık bağları bulunmaktadır. Bugün Türkiye içerisinde çok sayıda Ahıskalı kökenli vatandaş yaşamaktadır. Rusya'nın Güney Osetya'da yaşayan Rus vatandaşlarının hakkını korumak için Gürcistan'a girebildiği bir dünyada, Türkiye Dış Türkler konusunda ne kadar ileri gidebilir? Türkiye Ahıskalı kardeşlerinin ezilmelerine bundan sonraki dönemde seyirci kalmamalıdır.

SONUÇ

Gürcistan, Transkafkasya’da doğu-batı, kuzey-güney bağlantısını sağlayan bir ülkedir. Jeopolitik ve stratejik konumu itibariyle tarihten günümüze kadar önemini muhafaza etmiştir. Sovyet sonrası dönemde de bağımsızlığını kazanmasının ardından hem coğrafi önemi hem de sorun alanları açısından Transkafkasya’nın en çok ön plana çıkan devleti haline gelmiştir. Rusya Federasyonu, ABD, AB ve Türkiye gibi güç odakları Gürcistan’ı bir nevi kuşatmaya almış, Gürcistan’ın ve jeopolitik derinliğinin avantajlarından yararlanmak için birbirleriyle amansız bir yarışa girmiştir. Bugün itibariyle daha çok ABD ile Rusya arasında bu yarış sürse de, diğer güçlerin de Gürcistan üzerinde belli etkileri vardır. Gürcistan’ın sorun alanlarından bazıları Gürcistan’ın iç sorunu olmaktan çıkarılıp, uluslararası sorun(muş) gibi bir muamele görmektedir. Bazılarının ise, Acaristan’da olduğu gibi, iç sorun olarak kalıp, Gürcistan’ın kendi bünyesinde gereken şekilde çözülmesi mümkün olabilmektedir. Rusya her zaman bu sorun alanlarının çözümü için temel merci olarak kendisini görmektedir. ABD, AB ve diğer güçler de Rus etkisini dengelemek ve sınırlandırmak adına Gürcistan konusunda girişimlerde bulunmaktadır. Gürcistan ile ilgili süren bu rekabet, aynı zamanda Transkafkasya’nın geneli üzerindeki hegemonya rekabetinin bir parçasını oluşturmaktadır. ABD ve Rusya bölgede hegemonya mücadelesi vermektedir. Rusya eski Sovyet alanlarını tekrar egemenliği altına almak isterken, ABD de bu bölgeyi demokrasi, serbest piyasa ekonomisi ve hukuk devleti gibi temel değerler ışığında Batı kampı içerisine dahil etmeyi istemektedir. Bu bağlamda Batı ile iyi ilişkiler içerisindeki Türkiye de Gürcistan ile ilişkilerinde hem kendi çıkarlarını hem de Batı’nın çıkarlarını gözetmek suretiyle politika üretmektedir. Bu bakımdan Rusya ile Türkiye’nin hem Transkafkasya politikalarının hem de Gürcistan politikalarının çatışması normaldir.

Gürcistan, Rusya ile Türkiye arasında tampon vazifesi görmektedir. Rusya açısından Soğuk Savaş yılları boyunca NATO'nun güney kanadı olan Türkiye vasıtasıyla gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı ön almak adına Gürcistan'ın jeopolitik konumu önemliydi. Bu önem bugün de geçerliliğini korumaktadır. Bugün Rusya'nın karşı karşıya olduğu tehlike şudur: Gürcistan'ın da NATO üyesi olma ihtimali vardır. Eğer bu durum uzun vadede gerçekleşirse, Rusya sınırında bir NATO üyesi olacak, dahası NATO'nun Karadeniz üzerinde etkisi daha da artacaktır. Rusya'nın güney sınırında bir NATO üyesinin varlığı, Rusya'nın ulusal güvenliği açısından oldukça ciddi bir tehdittir. Türkiye açısından ise Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla Rusya ile Türkiye'nin ortak kara sınırı kalmamıştır. Soğuk Savaş yılları boyunca Rusya'dan yana toprak bütünlüğüne yönelik tehdit algılayan, Boğazlarda egemenlik ve sıcak denizlere inme hedefleri güden Rusya'ya karşı çareyi NATO üyesi olmakta bulan Türkiye, NATO'nun ileri karakolu misyonunu üstlenmiştir. Bu bağlamda SSCB'nin çevrenmesine katkıda bulunmuştur. Bu çevrenme psikolojisi bugün bile Rusya'da hakimdir. Tarihsel ve düşünsel anlamda bu mirasın Rus siyasal elitinde önemli yeri vardır. Bugünkü Rus dış politikasında da bu mirasın yansımaları görülmektedir.

Türkiye'nin Gürcistan'a ve sorunlarına yönelik bakışını da güvenlik konusu şekillendirmektedir. Türkiye Transkafkaya'nın barış, huzur, istikrar ve refah içinde olmasının taraftarıdır. Bu sebeple bölge devletlerinin egemenlikleri, bağımsızlıkları ve toprak bütünlüklerinin korunmasından yanadır. Ayrıca söz konusu devletlerin siyasal-ekonomik dönüşümlerinde onları desteklemektedir. Gürcistan ile Türkiye birbirlerini stratejik müttefik olarak adlandırmaktadırlar. Türkiye ayrıca Gürcistan'ın en önemli ticari partneridir. Askeri açıdan da iki ülke ilişkileri gelişmiş ve Türkiye, Gürcü ordusunun modernize edilmesi, eğitilmesi ve NATO standartlarına erişmesi için katkıda bulunmuştur.

Rusya ise tüm yakın çevresine yönelik siyasetini, yakın çevresinin bir parçası olan Gürcistan için de sürdürmektedir. Gürcistan'ın siyasal, ekonomik ve askeri açılardan Rusya nüfuzuna girmesi Rusya'nın amacıdır. Ancak, özellikle Saakaşvili iktidarı sonrası, Gürcistan dış politikada rotasını Batıya çevirmiştir. Ayrıca Rusya'nın Gürcistan'a yönelik yapıcı olmaktan ziyade yıkıcı politikaları

Gürcistan'ı Rusya'dan uzaklaştırmaktadır. Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelerine verilen Rus desteği, Gürcistan'ın gözünde Rusya'nın güvenilirliğini daha da azaltmaktadır. Bu noktada Türkiye, Gürcistan ile ortak idealleri paylaşan, işbirliği alanları genişletilen dost ve güvenilir bir ülkedir. Gürcistan pek çok açıdan kendisine model olarak Türkiye'yi almıştır. Gürcistan konusunda Rusya ile Türkiye arasındaki siyaset ve üslup farkı, Gürcistan'ın ikili ilişkilerde hangi tarafı tercih etmesi gerektiğinde yol gösterici olmuştur. Gürcistan'ın sorun alanlarına yönelik Türkiye'nin temel politikası, komşusu Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması yönünde olmuştur. Rusya ise Gürcistan'ın içerisindeki ayrılıkçı hareketleri çıkarlarına uyduğu durumlarda desteklerken, çıkarlarına uymadığı zaman Gürcü merkez yönetimini desteklemektedir. Her halukarda Rusya, Gürcistan'ın zayıf bir devlet olarak kalmasını ve kendisine bağımlı kalmasını istemektedir. Gürcistan Kremlin'in nüfuzu altına alına kadar baskı içerikli Rus politikaları da devam edecektir.

Gürcistan'ın zayıf ve güçsüz yapısıyla çok vektörlü politikalar izlemesi beklenemez. Bu yapısıyla mutlak bir güce dayanarak, devletleşme sürecini ve güvenlik sorunlarını bu yolla çözecektir. Bu güç şu an itibariyle ABD olarak gözükmemektedir. Gürcistan'ın bu noktada yapması gereken şey aslında basittir. Gürcü yöneticilerin ABD ile ilişkilerini geliştirmesinde bir sakınca görülmemektedir. Ancak, bunu yaparken, Rusya'ya karşı da alabildiğine olumsuz ve negatif çıkışlar sergilemek, Gürcistan'ın zararına olur. Mevcut Gürcistan iktidarı da maalesef bu hataya düşmüştür. Bu konuda Türkiye veya Azerbaycan'ın politikaları örnek alınabilir. Türkiye hem Batı ile hem de Rusya ile ilişkilerini sürdürmektedir. Bu dengeyi kurmada her ne kadar zorlansa da ve ağırlık daha çok Batıda olsa da, Türkiye ne Batıdan ne de Rusya'dan vazgeçmez. Zira her birinin Türk dış politikası açısından farklı ve birbirlerinin yerine ikame edilemeyecek önemleri vardır. Azerbaycan da Batı ile Rusya arasında denge politikasını bölgede iyi yürüten bir devlettir. Bu konuda Azeri liderlerin nasıl siyaset izlediği de dikkatle incelenmelidir. Gürcistan Rusya ile ilişkilerinde Rusya ile bağlarını tam olarak kesmeden, ama yine kendi çıkarları doğrultusunda devam etmelidir. Örneğin, ekonomik bakımdan Gürcistan'ın Rusya'ya ihtiyacı vardır. Rusya, bölgenin kaçınılmaz bir realitesidir. Rusya'yı dikkate almadan Transkafkasya'da politika üretmek mümkün değildir.

Dolayısıyla Gürcü karar alıcılar buna dikkat etmelidir.

Gürcistan'ın iç sorunlarının çözülmesi konusunda da anahtar yine Rusya'nın elindedir. Bugün nasıl Dağlık Karabağ sorununda Rusya, çözüme ulaşılabilmesi için en etkili aktör ise, Transkafkasya'daki diğer anlaşmazlıklar ve Gürcistan'daki sorunlar için de aynı durum geçerlidir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, Rusya'nın Gürcistan'ın sorunlu alanlarının barış ve istikrara kavuşturulmasında insiyatifi tek başına almaya kalkışmaması için bu gücün bölgenin diğer önemli güç unsuru olan ABD ve diğer dış güçler AB, Türkiye ve İran tarafından dengelenmesidir. Yıllardır bölgede istikrar ve refah kurulamamıştır. Bunda Rusya'nın olduğu kadar, sorunların ötelenmesinde ve çözüm sürecinin ağırdan alınmasında Batının da suçu vardır. Örneğin, Kafkasya'da İstikrar Pakti kurulması sürekli gündeme getirilen bir projedir. Ancak, bölgedeki donmuş sorunlar tamamen çözülmeden böyle bir paktın kurulması olanaklı gözükmemektedir. İstikrarsız bir ortamda, içerisinde 'istikrar' ibaresi geçen bir pakt kurmak reelpolitiğe uymaz.

Türkiye, bugün Gürcistan ile kurduğu ilişkileri, önümüzdeki dönemde de daha da geliştirerek sürdürmelidir. Her zaman için Gürcistan'ın Türkiye'ye, Türkiye'nin de Gürcistan'a ihtiyacı vardır. Hem bölge politikaları hem de uluslararası politikalar açısından bu durum geçerlidir. Türkiye, Gürcistan'ın Rusya ile Batı arasında bir mücadele alanı olmasının önüne geçerek, Gürcistan'ın yararına olacak şekilde bu ülkenin sorunlarının çözülmesine ve devletleşme sürecine yardımcı olmalıdır.

Rusya ise, Gürcistan'a yönelik sürdürdüğü politikalardan kolay vazgeçecek gibi görünmemektedir. Rusya-Gürcistan ilişkileri iyi bir seviyeye erişse bile, Rusya'nın Gürcistan'a 'eski eyaleti' şeklindeki bakış açısı değişmeyecektir. Ne zaman ki Rusya, Gürcistan'ı kendisiyle eşit-egemen düzeyde bir devlet olarak algılasa, ancak bu durumda Gürcistan Rusya'nın kendisine duyduğu bu saygının karşılığını Rusya'ya verecektir. Rusya, önümüzdeki yıllarda Gürcistan'ı kazanmak istiyorsa, Gürcistan'ı itmek yerine, kendisine çekmenin yollarını aramalıdır. Bunun için de iyi niyetini Gürcistan'a göstermeli ve birtakım somut adımlar atmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR VE KİTAP İÇERİSİNDE YER ALAN MAKALELER

- Abbasov, Rıfat, “Azerbaijan Embraces Northern Cyprus”, *War and Peace In The Caucasus*, 100 Selected Articles from IWPR’s Caucasus Report Service, CRS No 297, 28.07.2005
- Ağacan, Kamil, “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, Ed: İdris Bal, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, AGAM Yayınları, Ankara, 2006
- Areshidze, Irakly, *Democracy and Autocracy in Eurasia: Georgia in Transition*, Michigan State University Pres., 2007
- Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler*, Alfa Yayınları, Kasım 1997
- _____, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınları, 4. Basım: Kasım 2006
- Aslan, Kıyas, *Ahıska Türkleri*, Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Ankara, 1995
- Aslanlı, Araz, “Azerbaycan-Rusya İlişkileri”, Der: Osman Metin Öztürk - Yalçın Sarıkaya, *Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz*, Platin Yayınları, Ankara, 2005
- Aron, Leon, “The Emergent Priorities of Russian Foreign Policy”, Ed: Leon Aron-Kenneth M.Jensen, *The Emergence of Russian Foreign Policy*, United States Institute of Peace Pres., 1994
- Aves, Jonathan, *Georgia: From Chaos to Stability*, Royal Institute of International Affairs, 1996
- Aydın, Mert, *Türkiye’nin Küresel Konumu*, IQ Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2008
- Aydın, Mustafa, “Kafkasya ve Orta Asya İle İlişkiler”, Der: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, Cilt 2: 1980-2001, 2003
- _____, “Kafkasya’da İstikrar Arayışları” kutusu, Der: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, Cilt 2: 1980-2001, 2003
- Baddaley, John F., *Rusların Kafkasya’yı İstilas ve Şeyh Şamil*, Kayıhan Yayınları, 1995
- Bajanov, Yevgeni, “Rusya’nın Değişen Dış Politikası”, Der: Yılmaz Tezkan, *Menfaatler Çatışması Ortasında Türkiye*, Ülke Kitapları, Temmuz 2000
- Bal, İdris, “Turkish Model as a Foreign Policy Instrument in Post Cold War Era: The Cases of Turkic Republics and the Post September 11th Era”, Ed: İdris Bal, *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, Brownwalker Pres, USA, 2004

- _____, “Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, Der: İdris Bal, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, AGAM Yayınları, Ankara, 2006
- Baytugan, Barasbi, *Kuzey Kafkasya 1917-1970*, Yediyıldız Yayınları, Samsun, 1998
- Benningsen, Alexander, “Muslim Religious Conservatism and Dissent in the USSR”, Ed: Mohamed Taher, *Encyclopedic Survey Of Islamic Culture*, Anmol Publication Pvt Ltd, 2002.
- Bostanoğlu, Burcu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası*, İmge Kitapevi, 1999
- Brzezinski, Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası*, İnkılap Yayınları, 2005
- Buntürk, Seyfettin, *Rus Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri*, Berikan Yayınevi, 2007
- Buttanrı, Bilge, *Bölgesel Güç Karadeniz*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2004
- Büyükakıncı, Erhan, “Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış”, Der: Erhan Büyükakıncı, *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phoenix Yayınları, Ankara, Eylül 2004
- Canbolat, İbrahim S., *Avrupa Birliği ve Türkiye Uluslararası Bir Sistemle Ortaklık*, Alfa Aktüel Yayınları, 4. Baskı, 2006
- _____, *Savaş ve Barış Arasında Dünya*, Alfa Aktüel Yayınevi, 2003
- Cankara, Yavuz, *Yeni Oyun İran’ın Nükleer Politikası*, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2005
- Cichock, Mark A., *Russian and Eurasian Politics A Comparative Approach*, Longman, 2003
- Cornell, Svante E., *Small Nations and Great Powers*, Routledge Curzon Press, 2003
- Çiftçi, Kemal, “Karadeniz’in Değişen Stratejik Konumu ve Türkiye”, *Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz*, Der: Osman Metin Öztürk-Yalçın Sarıkaya, Platin Yayınları, 2005
- Çiloğlu, Fahrettin, “Post Soviet Consequences in Georgian and Turkish Policy”, Ed: Ole Haris-Sefa Martin Yürükel, *Contrasts and Solutions in the Caucasus*, Aarhus Univ. Pres, 1998
- Çolakoğlu, Selçuk, Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası (1990-2005), Der: Süleyman İnan-Ercan Haytoğlu, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi (1990-2005)*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006
- _____, “Türkiye’nin Gürcüstan Politikası”, *Cumhuriyetimizin 75. Yılına Armağan* (1999), Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, No.8
- Dağı, Zeynep, *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika/ Rusya’nın Dönüşümü*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2002
- Daugherty James E.,- *Contending Theories Of International Relations*, Harper Collins Publishers, 1991
- Pfaltzgraph Jr Robert L.
- Demir, Ali Faik, *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*, Bağlam Yayınları, 2003
- _____, “Türkiye’nin Güney Kafkasya’ya Yönelik Dış Politikasını Oluşturmasında Rol Oynayan Unsurlar”, Der: Mustafa Aydın-Çağrı Erhan, *5 Deniz Havzasında Türkiye*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2006
- De Waal, Thomas-Akhvlediani, “Shevardnadze: A Bitter Resignation”, *War and Peace In The Caucasus*, 100 Selected Articles from IWPR’s Caucasus Report

- Margarita,
Derleguain,
Georgi, M., Service, Georgia Alert No 6, 1.02.2003
The Tale of Two Resorts: Abkhazia and Adjara Before and Since
The Soviet Collapse, Ed: Beverly Crawford - Ronnie
D.Lipschultz, *The Myth of Ethnic Conflict: Politics, Economics
and Cultural Violence*, Berkeley, 1998
- Donaldson,
Robert H.-
Nogee Joseph L.,
Donnelly, Jack, *The Foreign Policy of Russia Changing Systems, Enduring
Interests*, M.E.Sharpe, 2005
- “Realism”, *Theories of International Relations*, Ed: Scott
Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jack Donnelly,
Matthew Peterson, Christian Reus Smit, Jacqui True, Palgrave
MacMillan, 2005
- Dugin, Aleksandr, *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, Küre Yayınları, Temmuz
2005
- Ercoloni, Giovanni, “Turkey and Energy: Human Factor and Security”, *The
Geopolitical and Economic Transition in Eurasia: Problems and
Prospects*, Ed: Vildan Serin, Berdal Aral, H.Murat Köse, Global
Scholarly Publications, 2004
- Ergun, Ayça, “Türkiye-Azerbaycan İlişkileri”, Der: Mustafa Aydın, *Türkiye’nin
Avrasya Macerası 1989-2006*, Avrasya Üçlemesi II, Nobel
Yayınları, 2007
- Erhan, Çağrı, “Jeopolitik Kuramlar”, Ed: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası,
İletişim Yayınları*, Cilt 1: 1919-1980, 2003
- Erişen, Cengiz, “Rusya Federasyonu’nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri
Doktrinler”, Der: Erhan Büyükkakıncı, *Değişen Dünyada Rusya ve
Ukrayna*, Phoenix Yayınları, Ankara, Eylül 2004
- Fukuyama, Francis, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Gün Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul,
1993
- Gill, Graeme, “Vladimir Putin and the Future of the Presidency”, Ed: Vladimir
Tikhomirov, *Russia After Yeltsin*, Ashgate Publishing, 2001
- Goldenberg,
Suzanne, *Pride Of Small Nations The Caucasus and Post Soviet Disorder*,
Zed Books, 1994
- Gönlübol, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, Siyasal Kitapevi, 1996
- Gözen, Ramazan, “Turkish Foreign Policy in Turbulence of the Post Cold War Era:
Impact of External and Domestic Constrains” Ed: İdris Bal,
Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era, Brownwalker Pres,
USA, 2004
- Griffin, Nicholas, *Caucasus A Journey To The Land Between Christianity and Islam*,
University Of Chicago Press., 2001
- Habiçoğlu, Bedri, *Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler ve İskanları*, Nart Yayınları
1993
- Hasanoğlu, Mürteza-
Cemilli, Elnur, *Güney Kafkasya’da ABD Politikası*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık,
2006
- Hekimoğlu,
Nauşabay, Asem, *Rusya’nın Dış Politikası*, Vadi Yayınları, Şubat 2007

- Hin, Judith, "Javakheti: Region of Tension Between Georgians and Armenians", Ed: Moshe Gammer, *The Caspian Region, Volume II, The Caucasus*, Routledge, 2004
- Ivanov, Igor S., *The New Russian Diplomacy*, The Nixon Center and Brookings Institution Pres, Washington D.C., 2002
- İlhan, Suat, *Türklerin Jeopolitiği ve Avrasyacılık*, Bilgi Yayınevi, Haziran 2005
- İşyar, Ömer Göksel, *Sovyet Rus Politikaları ve Karabağ Sorunu*, Alfa Yayınları, Mart 2004
- Jackson, Nicole J., *Russian Foreign Policy and the CIS*, Routledge, 2003
- Joshi, Nirmala, "Russian Security Interests in The Transcaucasus", Ed: Shams Ud Din, *Nationalism In Russia and Central Asian Republics*, Lancers Boks, 1999,
- Karabayram, Fırat, *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*, Lalezar Kitapevi, Ankara, 2007
- Kasım, Kamer, "Ermeni Sorununun Uluslararası İlişkiler Boyutu", Der: Şenol Kantarcı-Kamer Kasım-İbrahim Kaya-Sedat Laçiner-Ömer E.Lütem, *Ermeni Sorunu El Kitabı*, Ankara Üniv. Basımevi, 2003
- Kaşıkcı, Nihat-Yılmaz, Hasan, *Aras'tan Volga'ya Kafkaslar*, Türkar, Ankara, 1999.
- King, Charles, *The Ghost Of Freedom- A History Of The Caucasus*, Oxford University Press. US, 2008
- Kaufman, Stuart J., *Modern Hatreds The Symbolic Politics of Ethnic War*, Cornell University Pres, Ithaca London, 2001
- Kolobov, Oleg A.- Kornilov, Aleksandr- *Çağdaş Türk-Rus İlişkileri Sorunlar ve İşbirliği Alanları 1992 – 2005*, TASAM Yayınları, İstanbul, 2006
- Özbay, Fatih, *Vladimir Putin and The Evolution of Russian Foreign Policy*, Blackwell Publications, 2003
- Lo, Bobo, *Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Eylül 2004, İstanbul
- Mert, Okan, *The Caucasus and Its People*, London: David Nutt, 270, Strand, 1856
- Moser, Louis, *Kafkasya- Rusya'nın Kanayan Yarası*, Yenihayat Kütüphanesi, 2004
- Neef, Christian, "Political Turmoil in Georgia and the Ethnic Policies of Zviad Gamsakhurdia", Ed: Bruno Coppieters, *Contested Borders in the Caucasus*, Vupress, 1996
- Nodia, Ghia, *Amerikan Gücünün Paradoksu*, Literatür Yayınları, Temmuz 2003
- Nye, Jr, Joseph S., *Rusya'da Siyaset ve Oligarşi*, ASAM Yayınları, Ankara, 2003
- Oğan, Sinan, "Conflict in Central Asia and South Caucasus: Implications of Foreign Interests and Involvement", Ed: Olga Oliker- Thomas S. Szayna, *Faultlines of Conflict in Central Asia and the South Caucasus*, Rand Arroyo Center, 2003
- Oliker, Olga, *Russian Foreign Policy Sources and Implications*, RAND Project

- Crane, Keith-Schwartz, O,-Yusupov, Catherine, Oran, Baskin, _____, Air Force, January 2009
- _____, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001
- _____, “Üç Küreselleşme kutusu”, Der: Baskin Oran, *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, Cilt 2: 1980-2001, 2003
- Ozgan, Konstantin, Abkhazia-Problems and the Paths to their Resolution”, Ed: Ole Haris-Sefa Martin Yürükel, *Contrasts and Solutions in the Caucasus*, Aarhus Univ. Pres, 1998
- Ozhiganov, Edward, “The Republic of Georgia: Conflict in Abkhazia and South Ossetia”, Ed: Alexei Arbatov, Abram Chayes, Antonia Handler Chayes, Lara Olson, *Managing Conflict in the Former Soviet Union: Russian and American Perspectives*, CSIA Studies in International Security, The MIT Pres Cambridge, Massachusetts, 1997, s. 348
- Özdağ, Muzaffer, *Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001
- Özer, Ahmet, *11 Eylül ABD Türkiye ve Küreselleşme*, Elips Yayınları, 2005
- Özkan, Güner, “Gürcistan’da Yeni Yönetim, Etnik Ayrılıkçı Bölgeler ve Güvenlik”, Der: M. Turgut Demirtepe, *Orta Asya ve Kafkasya’da Güç Politikası*, USAK Yayınları, Ankara, 2008
- Öztürk, Metin, Osman, _____, *Dış Politikada Kriz Yönetimi*, Odak Yayınları, 2004
- _____, “Karadeniz’in Güncel Jeopolitiği: Bölgesel Dengeler, Terörizm ve Türkiye”, Der: Osman Metin Öztürk-Yalçın Sarıkaya, *Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz*, Platin Yayınları, Ankara, 2005
- _____, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, ASAM Yayınları, Ankara, 2001
- Papşu, Murat, Önsöz, A.Fonvill, *Çerkezya Bağımsızlık Savaşının Son Yılı 1863-1864*, Nart Yayınları, 1996
- Pataraiia, Tamara,-Darchiasvili, David, “Security Regime Building in the South Caucasus”, *Security Dynamics in the Former Soviet Bloc*, Ed: Graeme P. Herd-Jennifer D.P. Moroney, Routledge Curzon, 2003
- Pazarcı, Hüseyin, Petro, Nicolai N.-Rubinstein, Alvin Z. Purtaş, Fırat, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitapevi, 2003
- _____, *Russian Foreign Policy From Empire to Nation State*, Longman, 1997
- _____, *Rusya Federasyonu Ekseninde BDT*, Platin Yayınları, Ankara, 2005
- Pushkov, Aleksei, “Rusya ve Yeni Dünya Düzeni”, Der: Yılmaz Tezkan, *Kadim Komşumuz Rusya*, Ülke Kitapları, Eylül 2001
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e*, İmge Yayınevi, 2002
- Sakwa, Richard, *Putin Russia’s Choice*, Routledge Taylor&Francis Group, 2008
- Sapmaz, Ahmet, *Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri*, Ötüken-Neşriyat, İstanbul, 2008

- Sarıkaya, Yalçın, “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası”, Der: Osman Metin Öztürk, Yalçın Sarıkaya, *Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz*, Platin Yayınları, 2005
- Savva, Mikhail, “Meskhetians Head For America”, *War and Peace In The Caucasus*, 100 Selected Articles from IWPR’s Caucasus Report Service, CRS No.246, 11.08.2004
- Saydam, Abdullah, *Kafkasya’da Bağımsızlık Mücadeleleri ve Türkiye*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Araştırma Dizisi No 4, Trabzon, 1993
- Schilling, Walter, *Kafkaslar ve Orta Asya’da Jeopolitiğin Dönüşü*, Der: Yılmaz Tezkan, *Menfaatler Çatışması Ortasında Türkiye*, Ülke Kitapları, Temmuz 2000
- Shashenkov, Maxim, “Russia in the Caucasus: Interests, threats and policy options”, Ed: Vladimir Boronovsky, *Russia and Europe The Emerging Security Agenda*, SIPRI Oxford Univ. Pres., 1997
- Slider, Darrell, “Democratization in Georgia”, Ed: Karen Dawisha-,Bruce Parrott, *Conflict Cleavage and Change in Central Asia and the Caucasus*, Cambridge University Pres, 197
- Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2000
- Tanrısever, Oktay, *Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’nın Kafkasya Politikası*, Der: Mustafa Türkeş, İlhan Uzgel, *Türkiye’nin Komşuları*, İmge Kitapevi, Şubat 2002
- Toft, Duffy, Monica, “Two Way Mirror Nationalism. The Case of Ajaria”, Ed: Moshe Gammer, *The Caspian Region, Volume II, The Caucasus*, Routledge, 2004
- Toumarkine, Alexandre, “Geçmişte ve Günümüzde Kuzey Kafkasya’nın Jeopolitik Önemi” *Çerkeslerin Sürgünü 1864* (Tebliğler, Belgeler, Makaleler), Kafkas Derneği Yayınları 15, Ankara 2001
- Uzgel, İlhan, “Hegemon Güç”, Ed: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt 1, 1919-1980, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2003
- Vilemas, Jurgis, “Russian Energy Policy”, Ed: Janusz Bugajski-Marek Michalewski, *Towards an Understanding of Russia*, May 2002
- Waltz, Kenneth, *Man, The State and War*, Columbia Press, 1959, New York
- _____, “Realist Thought and Neorealist Theory”, Robert L. Rothstein, *The Evolution Of Theory In International Relations*, Univ. Of South Carolina Press., 1991
- _____, *Theory Of International Politics*, Reading: Adison-Wesley Publishing Company, 1979
- Yalçınkaya, Alaeddin, *Kafkasya’da Siyasi Gelişmeler Etnik Düğümünden Küresel Kördüğümüne*, Lalezar Kitapevi, Ankara, 2006
- Yalvaç, Faruk, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar”, Der. Atilla Eralp, *Devlet Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, 1996
- Yanar, Savaş, *Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2002

- Yapıcı, Utku, *Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları Orta Asya ve Kafkasya*, Otopsi Yayınları, Mayıs 2004
- Yurdusev, Nuri, A., “Uluslararası İlişkiler Öncesi”, Der: Atilla Eralp, *Devlet Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, 1996
- Zeyrek, Yunus, *Acaristan ve Acarlar*, Ankara, 2001
- _____, *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Ankara, 2001
- _____, *Acaristan Özerk Cumhuriyeti*, Batum ve Havalisi Kültür Derneği, İznik 1995
- _____, *Anabritannica*, Hürriyet, 1994, Cilt 17
- _____, *Kafkasya ve Azerbaycan’ın Dünü Bugünü ve Yarını*, Harp Akademileri Komutanlığı Basımevi, Yenilevent İstanbul, Mayıs 1995.

MAKALELER

- Ağacan, Kamil, “Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan: Güvenlik, İstikrar ve Refah Ekseni”, *Stratejik Analiz*, Cilt 8, Sayı 85, Mayıs 2007
- _____, “Değişim Zamanı: Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası”, *Stratejik Analiz*, Mayıs 2005
- _____, “Rus-Gürcü Gerginliği Kronikleşiyor”, *Stratejik Analiz*, Şubat 2007
- _____, “Saakaşvili’nin Güney Osetya Operasyonu: Bir Hipotezin Testi”, *Stratejik Analiz*, Ekim 2004
- _____, “Acaristan Sorunu ve Saakaşvili’nin Mevzi Kazanımı”, *Stratejik Analiz*, Cilt 4, No 48
- _____, “Ermenistan-Gürcistan İlişkileri”, *Ermeni Araştırmaları*, Sonbahar 2005, Cilt 5, Sayı 19.
- Ağacan, Kamil-
Ekici, Gökçen,
Akgün, Suat, “Panki Vadisi Etrafında Dönen Küresel Politika”, *Stratejik Analiz* Kasım 2002
- Akkan, Faruk, “The Russia Federation As an Energy Supplier”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 6, No. 2
- _____, “Rusya’nın İkinci NATO Zaferi”, 01.12.2008, www.haberrus.com
- _____, “Gürcü Muhalefeti: Saakaşvili’nin Gitmesine Sayılı Günler Kaldı”, 27.04.2009, <http://www.haberrus.com/index.php/avrasya/789-guercue-muhalefeti-saakavilinin-gitmesine-sayl-guenler-kaldi>,
- _____, “Gürcistan’da Muhalefet Çadır Kurdu”, 15.04.2009, <http://www.haberrus.com/index.php/avrasya/674-gurcistanda-muhalefet-cadir-kurdu>
- _____, “Aliyev: Ermenistan İşgal Ettiği Tüm Topraklardan Çekilmeli”, 17.10.2009, www.haberrus.com

- _____, “Medvedev’den Sert Uyarı: NATO’nun Gürcistan Tatbikatı Açık Bir Provokasyon”, 1.05.2009, www.haberrus.com
- _____, “Güney Osetya Rusya-Belarus Birlik Devleti’ne Katılmak İstiyor”, 24.08.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=458:Guney-Osetya-Rusya-Belarus-Birlik-Devletine-katilmak-istiyor&catid=39:avrrasya&Itemid=71
- _____, “Rusya 2020 Ulusal Stratejik Güvenlik Belgesini Onayladı”, 14.05.2009, www.haberrus.com
- _____, “Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattında Tarihi İmzalar Atıldı”, 20.10.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=995:Samsun-Ceyhan-petrol-boru-hattinda-tarihi-imzalar-atildi&catid=38:gundem&Itemid=69
- _____, “Medvedev: Abhazya ve Güney Osetya’nın Bağımsızlıklarının Tanınmasında Geri Adım Atmayız”, 27.08.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=489:Medvedev-Abhazya-ve-Guney-Osetyanin-bagimsizliklarinin-taninmasinda-geri-adim-atmayiz&catid=36:politika&Itemid=68
- _____, “Saakaşvili Umudunu Yitirdi: NATO Üyeliği Artık Hayal”, 21.07.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=200:saakavili-umudunu-yitirdi-nato-ueyelii-artk-hayal&catid=39:avrrasya&Itemid=71
- _____, “NATO: Ukrayna ve Gürcistan Üyeliği Hazır Değil”, 22.07.2009, www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=221:nato-ukrayna-ve-guercistan-ueyelie-hazr-deil&catid=36:politika&Itemid=68
- _____, “Rusya’dan Gürcistan Uyarısı: Silahlandırmayı Durdurun”, 6.08.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=356:rusyadan-guercistan-uyars-silahlandrmay-durdurun&catid=36:politika&Itemid=68
- Alatlı, Alev, Kafkas’a Hükmet”, Zaman Gazetesi, 9.09.2004
- Aliiev, Farkhard, “Russia-Azerbaijan: Back to the Beginning?”, http://www.cac.org/online/2004/journal_eng/cac-03/19.alieng.shtml
- Aliyeva, Leila, “Reshaping Eurasia: Foreign Policy Strategies and Leadership Assets in Post-Soviet South Caucasus”, Winter 1999-2000 Berkeley Program in Soviet and Post Soviet Studies, http://bps.berkeley.edu/publications/2000_01-alie.pdf
- Allen, W. E.D., “The Caucasian Borderland”, The Geographical Journal, May-June 1942, Vol 99, No:5/6
- Anjaparidze, Zaal, “The Sanakoev Operation”, 3.07.2007, <http://www.eurasianhome.org/xml/t/expert.xml?lang=en&nic=expert&pid=1162>
- _____, “Saakashvili Strengthens Control Over Ajaria”, Eurasia Daily Monitor, Volume 1, Issue 38, 23.06.2004
- Aras, Osman Nuri, “Karabağ Sorununu Aliyev-Sarkisyan Görüşmesi mi Çözecek?”, 20.07.2009, <http://www.tasam.org/index.php?altid=2936>
- Ardzınba, Vladislav, “Abhazya ve Gürcistan’ın Hukuksal İlişkileri”, 21.12.1992, <http://www.abhazya.org/komite/makaleler/ardzinba.html>

- Areshev, Andrei, Abhazya ve Güney Osetya:Yeni Durumlar ve Yeni Problemler”, <http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/263>
- Areshidze, Irakli, “Did Russia and Georgia Make a deal over Ajaria”, 19.05.2004, www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav051904.html
- Arıboğan, Deniz Ülke “Revisioning Turkey’s Geopolitics: The Determinants of Continuity and Change”, www.obiv.org.tr/2003/AVRASYA/Uaribogan.pdf
- Ashley, Richard K., “The Poverty of Neorealism”, International Organization, 38, 2, Spring 1984
- Aslanlı, Araz, Gürcistan’ın Yeni Sorunu: Ermeni Nüfus”, Cumhuriyet Strateji Eki, 9.01.2006
- _____, “Türkiye-Ermenistan Sınırları Açılmalı mı?”, www.ermenisorunu.gen.tr
- _____, “Yüzyılın Enerji Projesi Tamamlandı”, Cumhuriyet Strateji Eki, 10.07.2006
- _____, “Altın Zincir BTC’nin Öyküsü, Yüzyılın Enerji Projesi Tamamlandı”, Cumhuriyet Strateji Eki, 10.07.2006
- Aslund, Anders, “Rusya’nın Zengin Avı”, Çeviren: Bülent Çınar, Foreign Policy, Mayıs Haziran 2006
- Aşık, Melih, “Rüşvet Yasağı”, Milliyet Gazetesi, 14.06.2009
- Attar, Aygün Saakaşvili İktidarına Kadar Kafkaslardaki Etno-Siyasi Dengeler ve Gürcistan Olayları”, Global Dergi, Sayı 8
- Austin, Greg,- New Russia New Ally, EastWest Institue, Policy Paper, 3/2007
- Saradzhyan, Simon,-
- Procak, Jeff,
- Avşar, Zakir, “Kafkasya-Rusya Federasyonu ve Türkiye” Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 16, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Ankara, Temmuz Ağustos 1997
- Aydın, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004
- Aydingül, Ayşegül, “Ahıska (Meshketian) Turks: Source of Conflict in Caucasus?”, The International Journal of Human Rights, Vol 6, No 2, Summer 2002
- Bacık, Gökhan, Turkey and Pipeline Politics”, Turkish Studies, Vol. 7, No. 2, 1.06.2006
- Baran, Zeyno, “Turkey’s Identity and Strategy-A Game of Three Dimensional Chess”, December 2008, http://www.eurasianpolicy.org/index.cfm?fuseaction=publication_details&id=6138
- Lesser, Ian O.,
- Bassin, Mark,- “Mackinder and The Heartland Theory in Post Soviet Geopolitical Discourse, Geopolitics”, Volume 11, Issue 1, March 2006
- Aksenov, Konstantin,
- Bayraktar, Rasim, “Gürcistan’ın Rehabilitasyon Projesi Ahıskalı Türkler ve Ermeni Gerçeği”, 2023 Dergisi, Eylül 2006
- _____, “Gürcistan’ın Türk Politikası ve Cevahati-Ahıska’da Otoriter Tehditler”, 2023 Dergisi, Mart 2006
- Başlar, Kemal, “The Commonwealth of Independent States: Decayed Within a Decade”, The Turkish Yearbook, Vol. 32

- Bhadrakumar, M.K., "Russia Remains a Black Sea Power", Asian Times, 29.08.2008, www.globalresearch.ca
- Blank, Stephen, "Russia, Georgia and South Ossetia: Notes on a War", Central Asia-Caucasus Analyst, 20.08.2008
- Bohlen, Celestine, "Russia and Georgia Sign Military Cooperation Treaty", <http://www.nytimes.com/1994/02/04/world/russia-and-georgia-sign-military-cooperation-treaty.html> 4.02.1994.
- Borovalı, Ali Fuat, "Stratejik Süreçte Rusya: Bir Yıl Dolarken", 2023 Dergisi, 15.07.2009,
- Bzarti, Ruslan, "Osetlerin Tarihi", www.kafkasya.net
- Brooks, Stephen G., "Dueling Realisms", International Organization, Vol 51, No 3, Summer 1997, ss. 447-448
- Cabbarlı, Hatem, "Ermenistan-Rusya İlişkileri ve Batı Dünyasına Entegre Olma Potansiyeli", 30.05.2005, www.turksam.org.tr
- Cameron, Fraser, "Russian Foreign Policy With Reference to its Western Neighbours",
- Domanski, Jarek M., EPC Issue Paper, No.37, 13.07.2005, <http://www.epc.eu>
- Celag, Sergiu, "Prospects of a Stability Pact for the Caucasus", Caucasian Regional Studies, Volume 5, Issue 1&2, 2000
- Cernegia, Anri, "Abhazya-Gürcistan İlişkileri Hukuksal Yapısı ve Gelişimi", 30.09.2000, www.circassiancanada.com
- Charkviani, Gela, "Georgia, Transcaucasus and Beyond", Turkish Yearbook, Sayı 24
- Chaufour, Celia, "Ajaria: When a Young Governor Turns His Hands To Politics", 25.07.2005 http://www.caucas.com/home_eng/breve_contenu.php?id=175
- Chirikba, Viacheslav, "An Abkhaz Perspective: Abkhazia After Kosovo", Russian Analytical Digest, 40/08, www.res.ethz.ch
- Cohen, Ariel, "Domestic Factors Driving Russian Foreign Policy", <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/bg2084.cfm>, 19.11.2007
- Colarusso, John, "Peoples Of Caucasus", Encyclopedia Of Cultures and Daily Life, Pepper Pike, Ohio, Eastword Publications, www.circassianworld.com
- Cordier, Bruno De, "The Southern Ex-Soviet Republics After One and a Half Decade Of Independence: From Transition Societies To Neo-developing Countries", Avrasya Etüdleri, Yıl 12, Sayı 27-28, 2005
- Cornell, Svante E., "Geopolitics and Strategic Alignments in The Caucasus and The Central Asia", Perceptions Journal Of International Affairs, June-August 1999, Volume IV, Number 2
- _____, "Eurasia Crisis and Opportunity", The Journal Of International Security Affairs, www.cacianalyst.org
- _____, Autonomy and Conflict Ethnoterritoriality and Separatism in the South Caucasus-Cases in Georgia, Uppsala, Department of Peace and Conflict Research, 2002
- _____, "War in Georgia, Jitters All Around", Current History, October 2008
- Cornell, Svante E., "The Caucasus: A Challenge For Europe", Silk Road Paper, June

- Star, S.Frederick 2006, www.silkroadstudies.org
- Cornell, Svante E.- “Russia’s War in Georgia: Causes and Implications for Georgia and the World”, August 2008, Policy Paper, www.silkroadstudies.org
- Popjnevski, Johanna- Nilsson, Niklas, Cvetkovski, Nikolai, “The Georgian South Ossetian Conflict”, Aalborg University, www.caucasus.dk/publication5.htm
- Çalış, Şaban,- Özlük, Erdem, “Uluslararası İlişkileri Tarihinin Yapı Sökümü: İdealizm Realizm Tartışması”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 18
- Çaman, Efe, “Uluslararası İlişkilerde Neorealist Paradigmanın Almanya’daki Gelişimi ve Evrimi: Kindermann ve Münih Okulu”, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, USAK Yayınları, Cilt 2, Sayı 8, 2006
- Çandar, Cengiz, “Çok Zor Üç Sorunun En Kolayı”, 9.05.2009 <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=11615010&yazarid=215>
- Çapraz, Hayri, “Rusya’nın Güney Kafkasya Politikası ve Batılı Devletler (1991-2000)”, TİKA Avrasya Etüdleri, Sayı 29-30, 2006
- Çeçen, Anıl, Çelikpala, Mitat, “Büyük Ermenistan Projesi”, Global Dergi, Sayı 3-4
- _____, “Türkiye’de Kafkas Diasporası ve TDP’ye Etkileri”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 2, Sayı 5, Bahar 2005
- _____, “Ermenistan Kendini Çözumsuzlüğe Kilitliyor”, Cumhuriyet Strateji, 17.03.2008
- Çolakoglu, Selçuk, “Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, Stratejik Öngörü Dergisi, Sayı 6, 2005
- Danielian, Emil-Fuller, Liz, “Analysis: Russian Armenian Gas Talks Inconclusive”, 23.05.2008, <http://www.rferl.org/content/article/1117535.html>
- Darchiasvili, David, “The Russian Presence in Georgia: The Parties, Altitudes and Prospects”, Caucasian Regional Studies, Volume 2, Number 1, 1997
- Davletov, Timur, “Etnisite Işığında Rusya Federasyonu”, Stradigma Dergisi, Sayı 7, Ağustos 2003, www.stradigma.com
- Demirağ, Yelda, “Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 2, Sayı 7, Güz 2005
- _____, “The Role Of Turco-Russian Rapprochement In The Resolution Of Ethnic Conflicts In Georgia”, Turkish Review Of Eurasian Studies
- _____, “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası”, 2023 Dergisi, Ağustos 2008
- Demirci, Ju Ahmet, “Abazalar Soyut Sınırların Ayırdığı Bir Halk”, Kafkasya Forumu Dergisi, Sayı 4/5, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2006
- Demirpolat, Aznavur, “Socio-Cultural Dynamics of Muridizm Movement in Caucasia” Fırat Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12:1 (2007)
- Devdariani, Jaba- “Georgia’s Pankisi Gorge. Russian, US and European Connections”,
- Hancılova, Blanka, CEPS Policy Brief, No 23, June 2002, www.ceps.be
- Dikkaya, Mehmet- “Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan’ın Ekonomik ve Politik

- Çaylak, Adem, "Dönüşümü: Fırsatlar ve Sorunlar", Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2008
- Ekşi, Muharrem, "Kafkaslarda Rus-Gürcü Çatışması, Kafkas İstikrar Paketi'nin Gerekliliği", 11.08.2008, www.globalstrateji.org
- Emerson, Michael, "On the Forming and Reforming of Stability Pacts: From Balkans to the Caucasus", CEPS Policy Brief, No 4, <http://www.ceps.be/index3.php>
- _____, "Approaches to the Stabilization of the Caucasus", Caucasian Regional Studies, Volume 5, Issue 1&2, 2000
- Erdurmaz, Serdar, "Bir Yıldır Toplanamayan NATO-Rusya Konseyi Haziran Ayında Yeniden Toplandı: NATO, Rusya ile Uyum Sağlayabilecek mi?", 1.07.2009, <http://www.turksam.org/tr/a1704.html>
- Erkmenoğlu, Ferhan, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütünün Dünü Bugünü ve Geleceği", <http://www.diplomatikgozlem.com/briefing.asp?id>
- Erofeyev, Victor, Abhazya Karadeniz'de Ümit Veren İstenmeyen Ülke, Kafkasya Forumu Dergisi, Sayı 4/5 Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2006
- Ertan, Fikret, "Kodori'de Neler Oluyor?", 30.07.2006, www.turksam.org/tr/a1006.html
- _____, "Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini", Zaman Gazetesi, 18.10.2009
- _____, "Güney Kafkaslar'daki Diğer Gelişmeler", 30.04.2009, <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=843169&keyfield>
- Eyal, Jonathan, "The Legacy of Boris Yeltsin", <http://www.rusi.org/research/studies/european/commentary/rss/ref:C462F17B B5A9C3>
- Fishelson, James, "From the Silk Road to Chevron: The Geopolitics of the Oil Pipelines in Central Asia", Vestnik The Journal of Russian and Asian Studies, Issue 7, Winter 2007
- Forde, Steven, "International Realism and the Science of Politics: Thucydides Machiavelli and Neorealism", International Studies Quarterly, 1995- 39
- Freese, Theresa, "Story: Friends at Dinner, Foes at Politics", <http://www.eurasianet.org/georgia/samstkhe/story.html>
- Friedman, George, "The Russo-Georgian War and the Balance of Power", 12.08.2008, www.stratfor.com/weekly/russo_georgian_war_and_balance_power
- Gachechiladze, Revaz, "Geopolitics in the South Caucasus: Local and External Players", Geopolitics, Volume 7, No 1, Summer 2002
- Gegeshidze, Archil, "Isolation of Abkhazia", www.gfsis.net
- _____, "Georgia in Need For a Strategic Agenda", http://www.gfsis.net/pub/files/publications_security/gegeshidze_Georgia%20in%20Need%20for%20a%20New%20Strategic%20Agenda.doc
- _____, "The Protest Sentiment of the Georgian Society is Strong", 15.04.2009, <http://www.eurasianhome.org>
- _____, "A Georgian Perspective: Towards Unfreezing the Georgian Conflicts", Russian Analytical Digest, 40/08, s.13, www.res.ethz.ch
- George, Julie A., "Minority Political Inclusion in Mikhael Saakashvili's Georgia", Europe-Asia Studies, Volume 60, Issue 7, September 2008

- Gheballi, Victor Yves, "The OSCE Mission to Georgia (1992-2004): The Failing Art of Half-hearted Measures", Helsinki Monitor No.3, 2004.
- Gilpin, Robert, "The Theory Of Hegemonic War", Journal Of Interdisciplinary History, XVIII:4 Spring 1988
- _____, "The Richness of the Tradition of Political Realism", International Organization, 38,2, Spring 1984
- Girgin, Kemal, "Rusya Faktörü ve Üç Boyutlu Dış Politika", Stratejik Öngörü, Sayı 5
- Gurev, Vladimir, "The Georgian Theme", International Affairs: A Russian Journal of World Politics, Diplomacy&International Relations, No. 2, Vol. 51, 2005
- Guretski, Voitsekh, "The Question of Jevakhati", Caucasian Regional Studies, Volume 3, Issue 1, 1998
- Gül, Murat, "Russia and Azerbaijan: Relations After 1989", Alternatives Turkish Journal Of International Relations, Vol. 7, No.2&3, Summer&Fall 2008,
- Gülşen, Halit, "İstikrarın Uğramadığı Bölge: Kafkasya", Stratejik Analiz, Şubat 2009, Cilt 9, Sayı 106
- _____, "Rusya'nın Enerji Politikası", Stratejik Analiz, Şubat 2009, Cilt 9, Sayı 106
- Gürel, Hakan, "Birleşik Kafkasya: Soyut Sınırlar, Somut Engeller", Kafkasya Forumu Dergisi, Kasım/Aralık 2005, Sayı 1
- Haas, Marcel De, "Medvedev's Security Policy: A Provisional Assessment", Russian Analytical Digest, 62/09, www.res.ethz.ch
- Haindrava, Ivlian, "Eyes Wide Open", Russian Analytical Digest, 45/08, www.res.ethz.ch
- Hatipoğlu, Esra, "After Empire: Georgia-Russia Relations And The Prospects For Stability In The South", Turkish Review Of Eurasian Studies, Annual 2004/4
- Hebert, Nicholas, "Zone Of Conflict: Clash Of Paradigms in South Ossetia", Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2008
- Lemay, "Circassians In History", www.circassianworld.com/Circassians_Henze.html
- Henze, Paul, B., "Russia and Caucasus", Perceptions, June-August 1996
- _____, "Implications of Independent Kosovo for Russia's Near Abroad", October 2007, www.ndu.edu/ctnsp/publications.html
- Hunter, Zoe, M.,
- Schwabe, Samuel T.,
- Siclair, Melisa,
- Hoffman, Michale H.
- Baranick, Michael,
- Bulghart, Daniel L.
- Ibrahimov, Roshan, "2009: Russian Gas Policy- First Step Taken", <http://www.usak.org.tr/EN/makale.asp?id=840>
- Indans, Iras, "Relations of Russia and Georgia: Developments and Future Prospects", Baltic Security&Defence Review, Vol. 9, 2007 http://www.bdccl.ee/fileadmin/docs/bdrev13/6_Ivars_Indans-Relations_of_Russia_and_Georgia.pdf

- Ismailov, Eldar-Kengerli, Ziya, “Küreselleşen Dünyada Kafkasya: Entegrasyonun Yeni Modeli”, Avrasya Dosyası, Küresel Değerlendirme Özel, Sonbahar, 2003, Cilt 9, Sayı 3
- Ismailov, Eldar, “A New Concept For Caucasus”, Southeast European and Blacksea Studies, Vol 8, No 3, September 2008
- Papava, Vladimer, Ismailzade, Fariz, “Turkey-Azerbaijan: The Honeymoon Is Over”, 3.03.2006, http://www.eastweststudies.org/makale_detail.php?tur=223&makale=20
- _____, “Russian Soft Power Increasing In Azerbaijan”, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=33421
- İdiz, Semih, “Türkiye’den Bu Kez Abhazya Hamlesi”, Milliyet Gazetesi, 8.09.2009
- İlhan, Suat, “Jeopolitik Kavramı ve Unsurları”, Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel, Kış 2002, Cilt 8, Sayı 4
- İpek, Pınar, “The Aftermath of Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Challenges Ahead for Turkey”, Perceptions, Spring 2006
- İşyar, Ömer Göksel, “Bilimsel Gelişme Tarihi Açısından Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi: Birinci Nesil Çalışmalar”
- _____, “Avrasya’da Devletlerin Şekilleniş, Yükseliş ve Düşüş Süreçleri: Türk ve Rus Örnekleri”, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 6
- Kagarlitsky, Boris, “Russia in the Globalized System”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61-1
- Kakachia, Kornely K, “End of Russian Military Bases in Georgia: Social, Political and Security Implications of Withdrawal”, <http://www.ca-c.org>
- Kalafat, Yaşar, “Güney Kafkasya Barışının Sağlanmasında Anahtar Etnisite-Ahıskalılar”, <http://www.yasarkalafat.info>
- _____, “ABD-Rusya Federasyonu Kışkacında Türkiye’nin Kafkasya Politikası”, 2023 Dergisi, 15.05.2001
- Kamalov, İlyas, “Medvedev ve Rusya’nın Yeni Dış Politika Kosepti”, Stratejik Analiz, Cilt 9, Sayı 100, Ağustos 2008
- _____, “Rusya’nın Yeni Enerji Politikaları”, Stratejik Analiz, Cilt 9, Sayı 100, Ağustos 2008
- _____, “Cumhurbaşkanı Gül’ün Moskova Ziyareti ve Türkiye-Rusya İlişkileri”, 11.02.2009, www.orsam.org.tr
- Kanbolat, Hasan, “Gürcistan’da Genel Seçimleri Saakaşvili Kazandı”, 23.05.2008, www.asam.org.tr
- _____, “Gürcistan Savaşı mı Hazırlanıyor”, 02.05.2008, www.asam.org.tr
- _____, “Gürcistan’da İkinci Saakaşvili Dönemi ve Yükselen Siyasi Tansiyon”, Stratejik Analiz, Sayı 94, Şubat 2008
- _____, “Abhazya Nereye Gidiyor?”, 27.09.2006, www.asam.org.tr
- _____, “Abhazya ve Güney Osetya Sorunu Çatışmaya Dönebilir Mi?”, Stratejik Analiz, Haziran 2008
- _____, “Gürcistan Savaşı Bitti: Gürcistan Bölünüyor mu?”, Stratejik Analiz, Cilt 9, Sayı 101, Eylül 2008

- _____, “Güney Osetya Savaşı Bitti: Gürcistan Bölünüyor mu?”, Stratejik Analiz, Eylül 2008, Cilt 9, Sayı 101
- _____, “Türkiye Azerbaycan İlişkileri Slogan Kardeşliğinden Stratejik Ortaklığa Nasıl Geçilecek?”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=314>
- _____, “Türkiye’den Saakaşvili’ye Yardım Paketi”, 28.11.2007, www.asam.org.tr
- _____, “Kars-Tiflis-Bakü Demiryolu Projesi: Kafkasya’da Demir İpek Yolu”, Stratejik Analiz, Mart 2007
- Kanbolat, Hasan-Gül, Nazmi, “The Geopolitics and Quest For Autonomy of the Armenians of Javakheti and Krasnodar In The Caucasus”, <http://www.khazar.org/jas/text/javakheti.html>
- Kantarcı, Hakan, “Kafkasya Jeopolitiğinde Kriz Alanları ve Güç Mücadelelerinin Türkiye’ye Etkileri”, 2023 Dergisi, 15 Eylül 2005, Sayı 53
- Kantarcı, Şenol, “Rusya-ABD: Koalisyonlar Dönemi mi?”, 2023 Dergisi, Temmuz 2007
- _____, “Karabağ Sorunu Diplomasi İle Çözülemez: Askeri Müdahale Şart”, 5.02.2008, www.turksam.org.tr
- _____, “Putin Dönemi Rusya Federasyonu’nun Enerji Temelli AB ve Türkiye Politikası”, 27.02.2008, <http://www.turksam.org.tr/yazdir1392.html>
- Karakuş, Osman, “Azerbaycan Dosyası”, www.tpe.org.tr/index.php?option=com_content&task=view
- Kasım, Kamer, 11 Eylül Sürecinde Kafkasya’da Güvenlik Politikaları”, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, USAK Yayınları, Cilt 1, No 1, 2006
- Kesgin, Serdar, “Gürcistan’da Değişimin Sinyali: 2008 Devlet Başkanlığı Seçimi” Stratejik Araştırmalar Dergisi, Mayıs 2008, Sayı 11
- Keskin, Arif, “Türkiye’nin Ermenistan Açılımı: Bir Stratejik Yanlılığın Anatomisi”, 1.08.2009, <http://www.turksam.org.tr/a1741.html>
- Khodarkovsky, “The Ottoman and Russian Empires in the North Caucasus: Why The Latter Succeeded Where The Former Did Not”, www.harrimaninstitute.org/MEDIA01163.pdf
- Michael, “Of Christianity, Enlightenment and Colonialism: Russia in the North Caucasus 1550-1800” www.circassianworld.com/Khodarkovsky_Kymenlaakso.pdf
- Kızılkaya, Musaf, Trajediye Dönüşen Gürcistan Stratejisi”, 13.10.2008, www.azsam.org
- Kocaman, Ömer, “Russia’s Relations With Georgia Within The Context Of The Russian National Interests Towards The South Caucasus In The Post Soviet Area:1992-2005”, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2007
- _____, “Rusya’nın Ermenistan Politikasında Değişim Sinyalleri”, 15.02.2005, <http://www.turksam.org.tr/a164.html>
- _____, “Rusya’nın Ermenistan Politikası: Tek Boyutlu Siyasetten Çok Boyutlu Siyasete Doğru”, 18.02.2006, <http://www.turksam.org.tr>
- Kohen, Sami, “Balkanlara Karşı Kafkaslar” Milliyet Gazetesi, 13.08.2008

- Kona, Gamze G. "2000-2008 Türkiye'nin Güvenlik Politikaları", 10.08.2007, www.uiportal.net
- _____, "Orta Asya ve Türkiye'nin Bölgedeki Rolü", <http://www.uiportal.net/request158.html>
- _____, "Türkiye-Azerbaycan İlişkileri: Büyük Umutlar, Talihsiz Gelişmeler ve Yapılması Gerekenler", Aralık 2004, www.stradigma.com.tr
- _____, "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikasını Belirleyen Unsurlar", Global Dergi, Sayı 6, Yaz 2006
- Kononchuzuk, "A Caucasian Ally: Turkish-Georgian Relations", <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detailid=90017&lng=en>
- Wochiech, "The Logic Of South Ossetia Conflict", 16.11.2008, Russia in Global Affairs, No 4, October-December 2008, <http://eng.globalaffairs.ru/numbers/25/1236.html>
- Kotlyarov, Ivan, "Russian Foreign Policy and West", Political Science Quarterly, Vol. 1 14, No.4, (Winter,1999-2000)
- Kubicek, Paul, "Değişen Küresel Jeopolitikte Türkiye", Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel, Kış 2002, Cilt 8, Sayı 4
- Kuloğlu, Armağan, "Rusya'da Medvedev Dönemi", Cumhuriyet Strateji Eki, 17.03.2008
- Külebi, Ali, "ABD'nin Toprakları Dışındaki Üsleri:Kafkaslar", www.sinbad.sida.nu
- Küpeli, Ünal, "Russia Dupes Azerbaijan?", <http://www.usak.org.tr/EN/makale.asp?id=962>
- Laçiner, Sedat, "Turkish Foreign and Security Policy: New Dimensions and New Challenges", http://130.154.2.5/pubs/monograph_reports/MR1241/MR1241.chap3.pdf
- Larsson, Robert L., "Georgia's Search For Security", 2003, <http://www.gfsis.org>
- Latinakova, Marta, "Assembling The Ethnic Violence Puzzle For Abkhazia", 17.08.2008, www.groundreport.com/World/Assembling-The-Ethnic-Violence-For-Abkhazia
- Leitzinger, Antero, "Circassian Genocide", www.circassianworld.com
- Lesser, Ian O., "Western Interests in Changing Turkey", http://www.litagon.org/pubs/monograph_reports/MR1241/MR1241.chap4.pdf
- Liaropoulos, Andrew, "The Russian Defence Reform and It's Limitations", CRIA, Vol.2 (1), Winter 2008, <http://cria-online.org/>
- Lohm, Hedvig, "Javakheti After the Rose Revolution: Progress and Regress in the Pursuit of National Unity in Georgia", ECMI Working Paper 38, April 2007, www.ecmi.de
- Lukin, Vladimir, "Russia's Global Role and European Identity", Russia in Global Affairs, Vol 6, No. 1, January-March 2008
- Lynch, Allen, C., "The Evolution of Russian Foreign Policy in the 1990's", Journal Of Communist Studies and Transition Politics, Russia After Communism, 1.1.2002
- Lyne, Roderic-Engaging With Russia, The Triangle Papers:59, http://www.trilateral.org/library/stacks/Engaging_With_Russia.pdf
- Talbott, Strobe-Engaging With Russia, The Triangle Papers:59, http://www.trilateral.org/library/stacks/Engaging_With_Russia.pdf
- Watanabe Koji, "Engaging With Russia, The Triangle Papers:59, http://www.trilateral.org/library/stacks/Engaging_With_Russia.pdf

- Malek, Martin, "Georgia&Russia: The Unknown Prelude to the Five Day War", CRIA Caucasus Review of International Affairs, Vol 3(2),-Spring 2009
- Mamadouh, Virginie- "Geopolitics, International Relations and Political Geography: The Dijkink, Derjian, Politics of Geographical Discourse", Geopolitics, 11:3
- Markedonov, Sergei, "A Russian Perspective: Forging Peace In The Caucasus", Russian Analytical Digest, 40/08, www.res.ethz.ch
- _____, "Caucasus Conflict Breaks Old Rules of the Game", Russian Analytical Digest, 45/08, www.res.ethz.ch
- _____, "Regional Conflicts Reloaded", Russia in Global Affairs, No 4, October-December 2008, 16.11.2008
- _____, "Russia Seks to Promote Peace and Stability in the Caucasus", Russian Analytical Digest, No.13, 16.01.2007, s. 11, www.res.ethz.ch
- _____, "The Paradoxes of Russia's Georgia Policy", Russia in Global Affairs, No 2, April-June 2007, <http://eng.globalaffairs.ru/region-rfp/numbers/19/1116.html>
- Martirosyan, "Armenian-Russian Relations Face Uncertain Times", <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav022405.shtml>
- Samwel, "Georgia-Russia: In Search of Civilized Relations", Central Asia and the Caucasus, No 5(47), 2007
- Matsarabidze, "Medvedev Doktrini", 1.12.2008, <http://www.newsweekturkiye.com/haberler/detay/22233/Medvedev-doktrini>
- Malkhaz, "Why I Had To Recognise Georgia's Breakaway Regions" Financial Times, <http://www.ft.com/cms/s/0/9c7ad792-7395-11dd-8a66-0000779fd18c.html>
- Matthews, Owen- "Güney Kafkasya'daki Jeostratejik Oyunun Güvenlik Yapılanması ve Azerbaycan", Stratejik Öngörü Dergisi, Sayı 4, Yıl 2, 2005
- Nemtsova, Anna, "Armenia, a Russian Outpost in the Caucasus?" Russia NIS Center, Şubat 2008, s.12, www.ifri.org
- Medvedev, Dmitri, "New Contexts For Regional Cooperation In Southern Caucasia", The Turkish Yearbook, Volume 32,
- Memmedov, Ramil, "Acaraların Siyasi Özerklik Hakkının Sujesi Haline Gelmeleri ve Türkiye'nin Bu Sürece Etkisi", Karadeniz Teknik Üniversitesi, Bilig Bahar 2004, Sayı 29
- Minassian, Giras, "North Caucasian History", www.circassianworld.com
- Motika, Raoul, "Genetic Evidence Concerning the Origins of South and North Ossetians", Annals of Human Genetics, 2004
- Murtazaoglu, Fahrettin,
- Nabatchikov, V.,
- Nasidze, I.-
- Quinque, D.,
- Dupanloup, I.,
- Rychkov, S.,
- Naumova, O.,
- Zhukova, O.,
- Stoneking, M.
- Nation, Craig R., "Russia, The United States and The Caucasus, February 2007, <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>

- _____, “U.S. Interests In The New Eurasia”, Russian Security Strategy Under Putin: US and Russian Perspectives, November 2007, <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>
- Naumkin, Vitaly, “Russia and Transcaucasia”, Caucasian Regional Studies, Volume 3, Issue 1, 1998
- Niyazbiyev, Yaşar, “Rusya’dan Sığınma İsteyen Gürcü Subay: Saakaşvili Yeni Savaşa Hazırlanıyor”, <http://www.haberrus.com/index.php/avrasya/1212-rusyadan-snma-isteyen-guercue-subay-saakavili-yeni-savaa-hazrlanyor>
- Nodia, Ghia, “Causes and Visions of Conflict in Abkhazia”, Berkeley Program in Soviet and Post Soviet Studies, 1997, http://repositories.cdlib.org/iseees/bps/1997_02-nodi
- _____, “Have Russian-Georgian Relations Hit Bottom or Will They Continue to Deteriorate”, Russian Analytical Digest, No.13, 16.01.2007, s.15, www.res.ethz.ch
- _____, “Georgian Opposition Ready To Act”, 9.01.2009, <http://www.eurasianhome.org>
- Nye, Joseph S. Jr, “Neorealism and Neoliberalism”, Transnational Justice Center <http://journal.transnationaljustice.com/index.php/DERECHOyPODER/article/viewFil/10/13>
- Nuriyev, Elkhan E., “Crossroads and Conflict: Security and Foreign Influences in the Caucasus: An Azeri Perspective”, Southeast European and Blacksea Studies, Vol. 1, No. 3, November 2001
- Oğan, Sinan, “Kafkasya Kriziden Küresel Rekabete”, 2023 Dergisi, Eylül 2008
- _____, “Yeni Bir Dünya Düzeni Kurulur ve Azerbaycan Orada Yerini Alırmı?”, 2.05.2009, <http://www.turksam.org/tr/a1652.html>
- _____, “Ermenistan Açılımı Tam Gaz Devam Ediyor: Türkiye-Ermenistan İlişkilerinde Perde Arkası Gelişmeler”, 31.08.2009, <http://www.turksam.org/tr/a1769.html>
- _____, “Gebele Radar İstasyonu: Biri Bizi Gözetliyor”, 19.09.2007, www.turksam.org/tr
- Osmanov, Elnur, “Rusya’nın Süper Güç Olma Hesapları ve Enerji”, 22.09.2004, <http://www.tasam.org/index.php?altid=75>
- Oss, Alex Van, “Georgia Strives to Burnish Image Amid Ajaria Crisis”, 28.04.2004, www.eurasianet.org/departments/insight/articles
- Overland, Indra, “Defusing a Ticking Bomb? Disentangling Organisations in Samstkhe Jevakhati”, No 646, Norwegian Institute of International Affairs, 2003
- Ovchinsky, Vladimir, “The Flipside of September 11,2001”, Russia in Global Affairs, No 4, October-December 2008, 16.11.2008
- Özbay, Fatih, “Tarihsel Süreç İçinde Güney Osetya Sorunu”, 25.06.2008, www.bilgesam.org.tr
- _____, “Türkiye-Ermenistan İlişkilerinde Yol Haritası”, 28.04.2009 http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=327:turkiye-ermenistan-iliskilerinde-yol-haritasi&catid=86:analizler-kafkaslar&Itemid=148
- _____, “Rusya’nın Yeni Enerji Politikası”, 22.09.2004, <http://www.tasam.org/index.php?altid=1317&syf=2>

- Özey, Ramazan, "Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri", Avrasya Etüdları, 17, İlkbahar-Yaz 2000
- Öztürk, Osman, "Uluslararası İlişkiler, Terörizm ve Türkiye", 04.11.2007, www.habusulu.com
- Metin, "Türkiye Bakımından Gürcistan'daki Çatışmanın Analizi" 23.08.2008, www.habusulu.com
- "Gürcistan'daki Seçimin Anlamı: Kafkasya'da Sular Isınıyor", 13.01.2008, www.habusulu.com
- "Türkiye'nin Türk Dünyası Politikası, Ahıska Türkleri ve ABD", Bizim Ahıska Dergisi, Yıl 1, Sayı 2, Ocak-Mart 2005, <http://www.ahıska.org.tr/yazi.php?goster=39>
- Paillard, Christophe, "Gazprom, The Fastest Way to Energy Suicide", Russie Nei Visions, No. 17, March 2007, www.ifri.org
- Alexandre, "Rus Gazı ve Enerjide Bağımlılığın Bedeli", Stratejik Analiz, Şubat 2006
- Pamir, Necdet-Kamalov, İlyas, "Putin Seeks to Draw Azerbaijan Back Into Russian Orbit", <http://www.rferl.org/content/article/1066011.html>, 21.02.2006
- Parsons, Robert, "Between Integration and Resettlement: Meskhethian Turks", ECMI Working Paper, 21.09.2004
- Pentikainen, Oskari-Trier, Tom, "From Disengagement to Active Economic Competition: Russia's Return to the South Caucasus and Central Asia, Demokratizatsiya, Vol.13, No.1, Winter 2005
- Perovic, Jeronim, "Russia's Energy Policy: Should Europe Worry?", Russian Analytical Digest, No 18/7, 3.04.2007, www.res.ethz.ch
- Perovic, Jeronim-Orttung, Robert, "Georgia Striving to Promote Alternative South Ossetian Leader" 25.06.2007, www.eurasianet.org
- Peuch, Jean, "5 Gün Savaşının Sonuçları", Cumhuriyet Gazetesi, 18.08.2008
- Christophe, "Russian Trop-Withdrawal In Light of International law", 2005 <http://www.gfsis.net/pub/eng/sec.php>
- Pilko, Aleksi, "Ethnic Identity, Historical Memory and Nationalism in Post Soviet States", Center For Studies Of Social Change, March 1995
- Popyanovski, "History of the region and People", <http://www.pankisi.org/cgi-bin/blosxom.cgi/english/history>
- Johanna, "Rusya'ya ve Rus Dış Politikasına Panoramik Bir Bakış", Stratejik Analiz, Nisan 2007
- Prazauskas, Algis, "Turkey's Troubles in the Caucasus", Insight Turkey, Vol 10, No 4, 2008
- Przeslakiewicz, "The Forces of Fragmentation In The Caucasus, Inside Turkey, July-September 2000, Vol. 2, Number 3
- Patrycja, "Russia and Georgia: Relations are Still Tense", The Caucasus&Globalization Vol. 1, No. 1, 2006, http://www.ca-c.org/2006/journal_eng/c-g-1/08.rondelien.shtml
- Purtaş, Fırat, "Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis", World Politics, 1983
- Reynolds, Michael A., "Yüzyılın Projesi İle Türkiye Gücüne Güç Katacak", 12.07.2006, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=27&yazi=972>
- Rondeli, Alexander,
- Ruggie, J. Gerard,
- Sanberk, Özdem-Kutay, Pars,

- Sandıklı, Atilla, “Gürcistan-Rusya Gerilimi ve Türkiye”, 5.05.2008, www.bilgesam.com.tr
- Saraç, Naciye, “Misyonerlerin Acaristan’daki Faaliyetleri Sürüyor” 23.07.2007, www.azsam.org
- _____, “Acara’da Hristiyanlığı Yayma Çabaları Sürüyor” www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=2871
- Saydam, Abdullah, “Kuzey Kafkasya’da Bağımsızlık Hareketleri”, Avrasya Etüdları, Cilt 2, Sayı 1, İlkbahar 1995
- Schaich, David, Abhazya: Milliyetçilik Çatışma ve Tarih, Çev: Hraça Alper Kahraman, Kafkasya Forumu Dergisi, Sayı 4/5, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2006
- Schrieck, Daan, Van Der, “As Ajarian Leader Backpedals, Saakashvili Threatens to Review Economic Blockade”, 22.03.2004 www.eurasianet.org/departments/insight/articles
- Schröder, Henning, “Russia’s National Security Strategy to 2020”, Russian Analytical Digest, 62/09, www.res.ethz.ch
- Seferov, Fuad, “Dünyanın En Küçük Ülkesi Nauru da Abhazya’yı Tanıdı”, 16.12.2009, <http://www.haberrus.com/avrasya/1534-Dunyanin-en-kucuk-ulkesi-Nauru-da-Abhazyayi-tanidi.html>
- _____, “Abhazya Türkiye ile Yakın Temasta”, 29.08.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=504:Abhazya-Turkiye-ile-yakin-temasda&catid=39:avrasya&Itemid=71
- _____, “ABD Tiflis’in NATO’ya Üye Olması İçin Özel Plan Hazırlıyor”, 21.10.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1003:ABD-Tiflisin-NATOya-uye-olmasi-icin-ozel-plan-hazirliyor&catid=39:avrasya&Itemid=71
- _____, “Ermeni Ajansı: Davutoğlu Dünyanın Barış Güvercini Olmak İstiyor”, 9.09.2009, http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=608:Ermeni-ajansi-Davutoglu-dunyanin-baris-guvercini-olmak-istiyor&catid=39:avrasya&Itemid=71
- Seferov, Rehman-Akış, Ayhan, “Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bakış”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Selçuk Üniversitesi, Sayı 24, Güz 2008
- Sekin, Sefa-Tekin, Rahşan, “Güney Kafkasya ve Gürcistan”, Kafkasya Araştırma & Analiz, Nisan 2006-Eylül 2006, Sayı 2
- Sepashvili, Giorgi, “Abkhaz Georgian Sides Discuss Security Issues”, 20.05.2004, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=6973>
- Shahnazaryan, David, “The South Caucasus: Problems of Stability and Regional Security”, Demokratizatsiya, Vol. 14, No. 3, Summer 2006
- Socor, Vladimir, “South Ossetia- An Issue Between Tbilisi and Moscow”, Eurasia Daily Monitor Vol. 1 No 58, 23.07.2004, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=26652
- _____, “Russia Rejects Wider OSCE Role in South Ossetia”, Eurasia Daily Monitor Vol 1 Issue 66, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=26700

- Sokov, Nikolai, "The Withdrawal of Russian Military Bases from Georgia: Not Solving Anything", PONARS Policy Memo 363, June 2005, http://www.csis.org/media/isis/pubs/pm_0363.pdf
- Solmaztürk, E., "Gürcistan Krizinin Liderlik Boyutu", 2023 Dergisi, Eylül 2008
- Haldun, "Rusya AKKA'yı Askıya Aldı: Avrasya'da Değişen Askeri Dengeler", 24.12.2007, www.tusam.net
- Somuncuoğlu, Anar, "Rusya AKKA'yı Askıya Aldı: Avrasya'da Değişen Askeri Dengeler", 24.12.2007, www.tusam.net
- Snyder, Glenn H., "Mearshiemer's World- Offensive Realism and the Struggle for Security", International Security, Vol 27, No. 1, Summer 2002
- Stepanova, Ekaterina, "South Ossetia and Abkhazia: Placing the Conflict In Context", SIPRI Policy Brief, November 2008
- Steward, Susan, "The Role Of UN in the Georgian-Abkhazian Conflict", European Centre for Minority Issues, JEMIE Issue 2/2003, www.ecmi.de
- Sulaberidze, Yuri, "Georgia in Russian Policy", Central Asia and the Caucasus, No. 5(47), 2007
- Şir, Aslan Yavuz, "Hazar'ın Statüsü Jeopolitiği ve Bölgesel Güvenliğe Etkileri", Global Dergi, Sayı 12
- Taliefferro, Jeffrey, "Security Seeking Under Anarchy- Defensive Realism Revisited" International Security, Vol 25, No 3, Winter 2000-2001
- Tanrısever, Oktay, "Rusya'daki 2000 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Demokratikleşme Süreci Açısından Analizi", Avrasya Dosyası, ABD Özel, 2000
- _____, "Rusya-Gürcistan İlişkilerindeki Artan Gerilim: Bir Sağırlar Diyalogu mu?", Stradigma Dergisi, No 7, Ağustos 2003, <http://www.stradigma.com>
- Taştekin, Fehim, "Bitmeyen Bir Sürgün", www.kafkas.org.tr
- _____, "Panki'nin Günah Galerisi", http://www.kafkas.org.tr/analiz/pankinin_gunah_galerisi.html
- _____, "Rusya'nın Yeni Fiili Sınırları ve Abhazya'nın Bağımsızlık Sancısı", <http://www.ajanskafkas.com/haberdetay.22027.htm>
- Tatlok, T., "The Ubyks", Caucasian Review, Vol.7, 1958
- Tavkul, Ufuk, "Kafkasyalı Kimliğinin Tarihi ve Sosyo-kültürel Temelleri", Kafkasya Araştırma ve Analiz Dergisi, 1 Ekim 2005-Mart 2006
- _____, "Sovyet Hakimiyetinden Günümüze Karaçay Malkar'da Etno-politik Durum ve Siyasi Gelişmeler, http://www.kafkas.gen.tr/belgeler/etno-politik_durum.htm
- _____, "Kafkasya'nın Coğrafi Konumu ve Stratejik Önemi", www.caucasus.8k.com
- _____, "Kafkasya'nın Jeopolitik Konumu İçerisinde Rusya Açısından Çeçenistan'ın Stratejik Önemi", Kök Araştırmalar, Güz 1999
- Tinç, Ferai, "Gürcü Lideri Kim İtti", Hürriyet Gazetesi, 11.08.2008
- Tibold, Andrej- "Power Play and Energy Security of State and Organisations", Ed:Marcel De Haas, Geostrategy in the South Caucasus, November 2006, <http://www.centralasia-southcaucasus.com/pdf/061100%20Clingendael%20-%20Geo-strategy%20in%20the%20South%20Caucasus.pdf>
- Cillessen, Vincent, "Power Play and Energy Security of State and Organisations", Ed:Marcel De Haas, Geostrategy in the South Caucasus, November 2006, <http://www.centralasia-southcaucasus.com/pdf/061100%20Clingendael%20-%20Geo-strategy%20in%20the%20South%20Caucasus.pdf>

- Torbakov, Igor, “Moscow Views Military Withdrawal Issue as Litmus Test For Georgian-Russian Relations”, 28.01.2004, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav012804.shtml>
- _____, “Putin In Baku”, Eurasia Daily Monitor, Vol.3, Issue 38, 23.02.2006, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=31425
- _____, “Abashidze Falls, Power Shifts In The South Caucasus”, Eurasia Daily Monitor, Volume 1, Issue 5, 6.5.2004
- _____, “Ajarian Crisis Threatens to Escalate”, Eurasia Daily Monitor, Volume 1, Issue 2, 3.5.2004
- Trenin, Dmitri, “Russia Reborn”, November/December 2009, <http://www.foreignaffairs.com/articles/65498/dmitri-trenin/russia-reborn>
- _____, “The Georgian-Russian Crisis: Objectives, Strategies and Outcomes”, 13.10.2006 <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=1878>
- Tuncer, İdil, “The Security Policies of Russian Federation: The “Near Abroad” and Turkey”, Turkish Studies, Vol. 1, No. 2, Autumn 2000
- Türkmen, Galip, “Barış Yolu Enerji Hatlarından Geçiyor”, www.tumgazeteler.com
- Uslu, Nasuh, “The Russian, Caucasian and Central Asian Aspects of Turkish Foreign Policy in the Post Cold War Period”, Alternatives Turkish Journal of International Relations, Vol 2, Number 3-4, Fall&Winter 2003
- Uslubaş, Fevzi, “Batı, Yeltsin ve Türkiye”, Jeopolitik Dergisi, Ağustos 2007
- Valayev, Murat, “Rusya’nın Güney Kafkasya Politikası Çerçevesine Rusya-Ermenistan İlişkileri, Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı 30, 2008, <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=575>
- Veliev, Cavid, “Kafkasya’da Taraflar Berabere”, 3.12.2008, www.haberrus.com
- _____, Gürcistan Rusya Gerginliğinin Nedenleri, Cumhuriyet Strateji, 26.05.2008
- _____, Ahıskalıların Vatana Dönme Şansı”, 30.07.2007, <http://www.tusam.net>
- _____, “Azerbaycan Rusya’ya mı Yanaşıyor”, <http://www.turksam.org/tr/a1649.html>
- _____, “Rusya’ya Karşı Enerji Dayanışması” 18.12.2006, www.tusam.net
- _____, “Azerbaycan Rusya’ya mı Yanaşıyor?”, 1.05.2009, www.turksam.org/tr/yazdir1649.html
- _____, “Rusya Kafkasya’da Ön Aldı”, 10.11.2008, <http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=1623010>
- Volovoj, Vadim, “New Concept Of The Russian Foreign Policy: from Vancouver to Vladivostok?”, <http://www.geopolitika.lt/?artc=2647>
- Walker, Shaun, “South Ossetia: Russian, Georgian... Independent?”, 15.11.2006, www.opendemocracy.net
- Walt, Stephen M., “The Progressive Power of Realism”, American Political Science Review, Vol 91, No.4, December 1997
- Waltz, Kenneth, “The Origins Of War In Neorealist Theory”, Journal Of Interdisciplinary History, Volume 18, Issue 4, The Origin and Prevention of Major Wars (Spring 1988)

- Wheatley, Jonathan, “Obstacles Impending the Regional Integration of the Javakheti Region of Georgia”, ECMI Working Paper 22, September 2004, www.ecmi.de
- Winrow, Gareth M., “Turkey’s Relations With Transcaucasus and The Central Asian Republics”, Perceptions, March-May 1996
- Yakobashvili, “Georgia’s Path to NATO”, Ed: Robert D.Asmus, Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy For The Wider Blacksea, s.186, <http://www.gfsis.org>
- Temuri, “Kafkasyalılık”, Çev: Aydın Süer <http://www.circassiandiaspora.com/makale/992-kafkasyalilik.html>
- Yandarbiyev, Zelimhan, “Kafkasya’nın Sorunlu Bölgesi: Güney Osetya”, Orta Asya Kafkasya Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2007
- Yapıcı, Merve İrem, “Tarihsel Süreç İçinde Rus-Çeçen Sorunu”, 13.03.2007, <http://avasyapolitika.blogspot.com>
- Yapıcı, Utku, “Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kuzey Kafkasya Bölgesine Yaklaşımları”, 13.05.2008, www.bilgesam.org.tr
- Yasa, Işıl, “Abhazya’nın Tanınma Savaşı”, 29.09.2008, <http://cumhuriyet.com.tr>
- Yardımcı, Aylin, “Kuzey Kafkasya’da Köktendincilik ve Vahabilik Sorunu”, Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Kış 2001, Cilt 6, Sayı 4
- Yarlıkapov, A.A., “Kafkaslar’daki Sıcak Çatışmanın Karadeniz’e Yayılan Soğuk Savaş Esintileri”, 2023 Dergisi, Eylül 2008
- Yavuz, Celalettin, “Erivan-Ankara Açılım Protokolü ve Bakü’nün Kuşkuları”, 2.09.2009, <http://www.tuksam.org/tr/a1770.html>
- _____, “Gürcistan Dersleri”, Cumhuriyet Gazetesi, 13.08.2008
- Yıldızoğlu, Ergin, “Kafkasya’da Kim Kazandı Kim Kaybetti”, 12.11.2008, www.stratejikboyut.com
- Yılmaz, Emin, “Yükselen Enerji Devi Rusya”, 12.10.2007, <http://www.stratejikboyut.com/makale/yukselen-enerji-devi-rusya-90.html>
- _____, “Avrasya’daki Mevcut ve Planlanan Boru Hatları”, www.usakgundem.com
- Yüce, Çağrı Kürşat,

RAPORLAR, TEBLİĞLER VE KONFERANS BİLDİRİLERİ

- Arı, Tayyar, “Türkiye’nin Dış Politika Vizyonu ve Karadeniz’de İşbirliği Olanaklarının Geliştirilmesi” I. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu, Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırmalar ve Uygulama Merkezi, 17-18 Nisan 2009, <http://www.tayyarari.com/download/karadeniz.doc>
- Aydın, Mustafa, “The Role of Regional Powers-Turkey”, The Caucasus – Cooperation for Stability 19-21 October 2007 Conference Papers sf. 71, www.gfsis.org
- Aydın, Ayşegül, “Ahıska Türklerinin Gürcistan’a Dönüşü” ASAM Bakış Rapor, Temmuz 2008, No. 6
- Babajew, Aser “Kafkasya Bölgesinde Türk Dış Politikasının Çıkar Alanları ve Hareket Alanları: Azerbaycan Örneğinde”, Konrad Edener Vakfı

- Türkiye Temsilciliği, Kafkasya Konferansı, 9.07.2007, s. 58, <http://www.kas.de/proj/home/home/44/12/index.html>
- Benli, Oya, “Gürcistan Ülke Profili”, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, www.kobi.mynet.com/pdf/Gurcistan.pdf
- Çakmak, Haydar, 1989’dan Günümüze Gürcistan, Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Araştırmaları Merkezi Araştırma Raporları, KTÜ, Trabzon, 1998
- Blacklock, Denika, “Finding Durable Solutions For The Meshketians”, ECMI Report 56, August 2005, <http://www.ecmi.de>
- BP, “Statistical Review Of World Energy June 2008”, www.bp.com
- Cabbarlı, Hatem, “Bağımsızlık Sonrası Ermenistan-Rusya İlişkileri”, ASAM Ankara Çalışmaları, Sayı 15, Mayıs 2004
- CIPDD, “After August 2008: Consequences of the Russian-Georgian War”, The Caucasus Institute for Peace, Democracy and Development, September 2008, www.cipdd.org
- Dış Politika ve Savunma Araştırma Grubu, BİLGESAM, “Obama’nın Açıklaması Işığında Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, 28.04.2009, www.bilgesam.com.tr
- DEİK, Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu, Azerbaycan Ülke Bülteni, Kasım 2007
- DEİK, Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu, Gürcistan Ülke Bülteni, Ağustos 2008, www.deik.org.tr/Lists/Bulten
- DEİK, Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu, Rusya Ülke Bülteni, Haziran 2008
- Demir, Ali Faik, “Yeni Orta Asya’nın Kalbi Hazar ile Sorunlar Dağı Kafkasya Kesişmesinde Çatışmalar ve Türkiye’nin Güvenliği Açısından Önemi”, Sempozyum: Türkiye’nin Çevresinde Meydana Gelen Gelişmelerin Türkiye’nin Güvenliğine Etkileri, Harp Akademileri Basımevi, 9-10 Mart 2006
- _____, “Çatışma Bölgesi Olarak Kafkasya-En Önemli Çatışma Noktaları ve Çözüm Önerileri, Kafkasya’da Beklentiler ve Olanaklar-Bölgesel Güç ve Garanti Etkeni Olarak Türkiye’nin Rolü”, Workshop 9.07.2007, www.konrad.org.tr/Kafkasya
- DTM, T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı Ülke Profilleri-Gürcistan <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Gurcistan.doc>
- _____, T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü Rusya Federasyonu Ülke Profili, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Rusya.doc>
- FSSS, Rusya Federasyonu Federal Devlet İstatistik Servisi Resmi Sitesi, “Foreign Trade of the Russian Federation With The CIS Countries” http://www.gks.ru/bgd/regl/b09_12/IssWWW.exe/stg/d02726-06.htm
- Global Research. Ca “Georgia: The First Step Toward Control Part I”, Global Research Strategic Culture Foundation, 4.09.2008, www.globalresearch.ca

- Graham, Thomas Jr., "Russia's Foreign Policy", Symposium at the Royal Defence College, 1.03.2000,
<http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=529>
- Gülşen, Halit, "Rusya Raporu", ASAM, Mayıs 2009, www.asam.org.tr
- ICG, International Crisis Group, "Abkhazia Today", Europe Report, No. 176, 15.09.2006, www.crisisgroup.org
- ICG, International Crisis Group "Georgia Avoiding War In South Ossetia", Europe Report, No.159, 26.11.2004
- ICG, International Crisis Group, "Georgia's South Ossetia Conflict: Make Haste Slowly", Europe Report No 183, 7.06.2007
- ICG, International Crisis Group Saakashvili's Ajara Success: Repeatable Elsewhere in Georgia?", Tbilisi/Brussels, 18.08.2004
- Kalafat, Yaşar, "Karadeniz ve Kafkasya'da Gelişen Dini ve Siyasi Olaylar İtibariyle Türkiye'nin Güvenliği", Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu, Elazığ, 2001
- Kamalov, İlyas, Rusya Federasyonu, Stratejik Öngörü 2006, Ekim 2006, www.asam.org.tr
- Kasım, Kamer, "Türkiye'nin Kafkasya Politikası: Fırsatlar ve Güvenlik Problemleri", Ed: Sedat Laçiner-Hacali Necefoğlu-Hasan Selim Özertem, Türk Dış Politikası Uluslararası III. Türk Dış Politikası, Sempozyum Tebliğleri, USAK Yayınları, Nisan 2009
- Kona, Gamze G., "Rusya Federasyonu ve Kafkasya", Harp Akademileri Komutanlığı- Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) düzenlediği "Kafkasya'ya Güncel Bakış" konulu sempozyumda sunulan tebliğ 26-27.01.2005, www.gamzegungormuskona.blogspot.com
- Korkmaz, Vişne, "Dynamics of Turkish Foreign Policy Towards South Caucasus: Continuities and Changes", OBİV The Prospects for Cooperation and Stability In The Caucasus
- Krag Helen- "The North Caucasus: Minorities at a Crossroads", The 94/5 Report Of
- Funch Lars, Minority Rights Group International, 1994
- Laçiner, Sedat, "Kafkasya'da Türk Yaklaşımı" Ed: Sedat Laçiner-Hacali Necefoğlu-Hasan Selim Özertem, Türk Dış Politikası Uluslararası III. Türk Dış Politikası, Sempozyum Tebliğleri, USAK Yayınları, Nisan 2009
- Nodia, Ghia, "Georgia, What Now?", International Crisis Group, Europe Report, No. 151, 3.12.2003.
- Özbay, Fatih, "Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya", Rapor No 15, www.bilgesam.org.tr
- Özdağ, Ümit, Kafkasya'nın Jeopolitik Sorunları, Hazar Üniversitesi-ASAM Konferansı, 27-28 Eylül 2001, Asam Yayınları 53, Ankara, 2003
- Pamir, Necdet, "Kafkaslar ve Hazar Havzasındaki Ülkelerin Enerji Kaynaklarının Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri", Sempozyum: Türkiye'nin Çevresinde Meydana Gelen Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri, Harp Akademileri Basımevi, 9-10.03.2006
- Putin, Vladimir, Speech at the 43rd Munich Conference on Security Policy, 10.02.2007,

- Rondeli, Alexandre, <http://www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?sprache=en&id=179>
“Küreselleşmenin Kafkasya’nın Güvenlik Stratejilerine
Yansımaları”, Küreselleşme ve Güvenlik 1. Uluslararası
Sempozyum Bildirileri, İstanbul, SAREM Genelkurmay Askeri
Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay
Basımevi, Ankara, 29-30 Mayıs 2003
- SETA, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, “Gürcistan-
Türkiye İlişkileri Çalıştay Raporu”, 22-24 Temmuz 2009,
www.setav.org
- Sezgin, Mahmut N.- “Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu”, Ankara Çalışmaları
Ağacan, Kamil, Dizisi, No 14, Mayıs 2003, s. 40, www.asam.org.tr
Statistics Georgia, www.statistics.ge/_files/english/census/2002/Ethnic%20groups.pdf
_____, “External Trade of Georgia 2009”, Statistical Publication,
9.07.2009,
http://www.statistics.ge/_files/georgian/bop/Georgian%20External%20Trade%202008.pdf
- Stegniy, P.V., “Orta Asya Ekseninde Rusya ve Türkiye” Konferansı, ODTÜ
Ankara, 21-22 Nisan 2003, http://www.turkey.mid.ru/text_tur.html
- Taştekin, Fehim, “Bir Abhazya Fotoğrafı”, Kafkas Vakfı Abhazya Raporu, Ekim
2001, www.kafkas.org.tr
_____, “Abhaz Gürcü Sorununun Kilit Vadisi: Kodor”, Kafkas Vakfı
Raporları 5, www.kafkas.org.tr
_____, “Büyük Fırtınanın Küçük Vadisi: Pankisi”, Kafkas Vakfı
Raporları 3, www.kafkas.org.tr
- Tavkul, Ufuk, “Kafkasya Denklemi”, Köksav Cumartesi Konuşmaları,
15.11.2008, www.koksav.org.tr
- USAK, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Gürcistan Krizi
Değerlendirme Raporu, Ağustos 2008

“The Foreign Policy Concept Of The Russian Federation”,
12.07.2008, <http://eng.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204750.shtml#>

“The Summary Of The Energy Strategy of Russia for the Period
of up to 2020”,
http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc2003_strategy_2020_en.pdf

“Türkiye’nin Enerji Stratejisi”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, Enerji,
Su ve Çevre İşleri Genel Müdür Yardımcılığı, Ocak 2009,
<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-nin-enerji-politikasi.tr.mfa>

http://dosyalar.hurriyet.com.tr/turkiye_ermenistan_protokol.pdf

RÖPORTAJLAR VE MÜLAKATLAR

Aydın, Ramazan,	Aslan Abashidze ile röportaj. http://yenisafak.com.tr/arsiv/2003/aramak/28/d04.html
Bakradze, Nini,	Interview, Alexander Rondeli, "Russia's Policy Towards Georgia is Simple-Intimidation, Blackmail and Pressure", Georgia Today, 2.11.2007, http://www.gfsis.net/pub/eng/showpub.php?detail=1&id=146
Çamlıbel, Cansu,	Röportaj, Tigran Sarkisyan, Hürriyet Gazetesi, 19.12.2009
Doğan, Yonca P.,	Interview, Ghia Nodia, "Georgian Expert Says Caucasus Platform Should Include US, EU.", Today's Zaman, 27.07.2009
Eren, Oya,	Röportaj, Semih İdiz "Türkiye-Ermenistan İlişkileri", Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı 30, http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=577
Genç, Yusuf,	Röportaj, Yunus Zeyrek, http://www.ahiska.org.tr/kitap_muhteviyat/acaristan%20ve%20acarlar.pdf
Günay, Ali Cem,	Mülakat, İbrahim Canbolat
_____	Mülakat, Tez danışmanı Ömer Göksel İşyar, Temmuz 2009
Kutsal, Elif,	Söyleşi- Atilla Sandıklı, "Türkiye-Azerbaycan İlişkileri", 13.07.2009, www.bilgesam.com.tr

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.abhazya.org/index.html>
http://www.abhazyam.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1160&Itemid=2
"Sergei Bagapş: Gudauta ve Oramçıra'daki Rus Askeri Üsleri Hazır Duruma Getiriliyor
<http://Azerbaycan.ihh.org.tr/uluslararası/azerbaycanturkiye.html>
<http://www.adjara.gov.ge/eng/index.php?page=chairman>
<http://ahiskaninsesi.com/tarih.html>
http://www.aksam.com.tr/2009/04/18/haber/dunya/1255/baku_de_rusyaci_genel_sekret_er.htm
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/469299.asp>
<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=217562>
<http://www.azstat.org/statinfo/demographic/en>
http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2008/03/080303_russia_elections.shtml.
"Medvedev'in Seçim Zaferi"
http://www.bilgesam.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=326:bas-kan-obamanin-aciklamasi-isiginda-turkiye-ermenistan-iliskileri&catid=86:analizler-kafkaslar&Itemid=148
<http://www.bsec-organization.org>
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/disbasin/2004x/03/19x03x04.HTM#8>, "Izvestia: Türkiye Askeri Birliklerini Acaristan'a Gönderme Tehditinde Bulunuyor", 19.03.2004
<http://www.circassianworld.com/new/war-and-genocide/1132-the-ubykhs-tatlok.html>
<http://www.civil.ge/eng/article-Abkhazia's-New-Leader-Vows-Closer-Ties-With-Moscow>", Civil Georgia, 14.01.2005

<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=17373>-"Russian Deputy Foreign Minister on Lifting Abkhaz Sanctions", Civil Georgia,17.03.2008,
<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=17573>-"Paper: Kremlin Considers Official Ties With Abkhazia,S.Osetia", Civil Georgia, 14.04.2008
<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=19249>-"Abkhazia,S.Osetia Call For Recognition", Civil Georgia, 21.08.2008,
<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=19293>- Russia Formally Recognizes Abkhazia and S.Osetia", Civil Georgia, 26.08.2008,
<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=8891&search=>, "Saakashvili Presents Peace Plan At the PACE", Civil Georgia, 26.05.2005,
<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=8892&search=>, Kokoity Rejects Saakashvili Peace Plan", Civil Georgia, 26.05.2005
<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=19064&search=>,"Georgia Quits CIS", Civil Georgia, 12.08.2008,
<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=19069>, "Russia Endorse Six Point Plan", Civil Georgia, 12.08.2008,
<http://www.downtr.net/index.php?do=search>
<http://en.wikipedia.org/wiki/Adjara>
http://en.wikipedia.org/wiki/Cordon_sanitaire
http://en.wikipedia.org/wiki/Kodori_Gorge
<http://en.wikipedia.org/wiki/Samtskhe-Javakheti>
<http://www.gazprom.com>
<http://haber.mynet.com/detay/dunya/gurcistan-afganistana-asker-gonderiyor/480377>
<http://www.haberciniz.biz/haber/aliyev,-gulu-unuttu-622358.html>,
<http://www.haberler.com/demirel-turkiye-nin-kafkas-politikasini-haberi/>"Demirel Türkiye'nin Kafkas Politikasını Değerlendirdi: Türkiye Doğru Yaptı", 28.08.2008
<http://www.haberler.com/rusya-azerbaycan-la-dogalgaz-anlasmasi-imzaladi-haberi/>,
http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=411:Gurci stan-BDT'den-resmen-ayrildi&catid=39:avrasya&Itemid=71, 19.08.2009
http://www.haberrus.com/index.php?option=com_content&view=article&id=244:saaka vili-putinin-guercistan-igal-planlar-engellendi&catid=39:avrasya&Itemid=71"Saakaşvili: Putin'in İşgal Planları Engellendi", 24.07.2009
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=12663148&tarih=2009-10-10>
http://georgiandaily.com/index.php?option=com_content&task=view&id=5958&Itemid=65, President Bush's Statement On Georgia Crisis", 15.08.2008
http://georgiandaily.com/index.php?option=com_content&task_view&id=6204&Itemid=65
http://georgiandaily.com/index.php?option=com_content&task=view&id=6221&Itemid=65, "Russia Says to Pull Back Force by August 22"
http://www.haber5.com/archive_details?id=327510, Gürcistan'dan 300 Spartalı Mesajı",
<http://www.haberler.com/rusya-abhazya-ya-uygulanan-ambargoyu-resmen-haberi/> 06.03.2008
<http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/11>., "Güney Osetya Cumhuriyeti"

<http://www.kafkasevi.com/index.php/article/detail/15>, “Kuzey Osetya Cumhuriyeti (Alanya)”

http://www.kafkas.org.tr/bgkafkas/bukaf_gosetya_gosetyaanlasmazligi.html

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-gurcistan-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>

http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=351&lang_id=ENG, Gürcistan Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi

http://www.mfa.gov.ge/index.php?sec_id=351&lang_id=ENG “Relations Between Georgia and Russia”

<http://www.nato.int/issues/nato-azerbaijan>

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm, NATO’s Relations With Georgia

http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_46747.htm?mode=new, “Allies Discuss Relations with Ukraine and Georgia and Send a Signal to Russia”

<http://www.nethaber.com/Politika/101473/Basbakan-Azerilerin-gonlunu-kazanmayi-basardi-Azeri-meclisinde>

<http://www.osce.org/Georgia/overview>

http://www.pankisi.org/cgi-bin/blosxom.cgi/english/about_region, About The Region

<http://www.premier.gov.ru/eng/pda/visits/world/95/info/1936.htm>

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=215695>, “Putin: Burgaz-Dedeagaç Petrol Boru Hattıyla Çeşitlilik Sağlandı”, 16.03.2007

http://www.rferl.org/content/South_Ossetia_Seeks_Permanent_Russian_Base/1191857.html, South Ossetia Seeks Permanent Russian Base, Rejects Observes”, 18.08.2008,

http://www.russiaprofile.org/resources/whoiswho/alphabet/K/kokoity_e_d

<http://www.russiaprofile.org/resources/whoiswho/alphabet/m/medvedev.wbp>

http://www.russiatoday.com/Top_News/2008-08-17/South_Ossetian_people_will_decide_their_destiny_-_OSCE_chief.html

<http://www.samanyoluhaber.com/haber-115338.html>, 3.09.2008

<http://www.sorularlailamiyet.com/subpage.php?s=article&aid=9315>

<http://www.tiflis.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=511> “Türkiye-Gürcistan Ekonomik İlişkileri”, 30.03.2009,

<http://www.tiflis.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=519>

http://www.tpa.gov.tr/v1.4/index.php?option=com_section&task=view&id=3&itemid=15&subid=65

<http://www.trt.net.tr/Haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=37b43985-2c08-4510-88bc-1789103b6f7c> <http://tr.wikipedia.org/wiki/Abhazya>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan>

[http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCney_Osetya_Sava%C5%9F%C4%B1_\(2008\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCney_Osetya_Sava%C5%9F%C4%B1_(2008))

http://tr.wikipedia.org/wiki/Sarp_S%C4%B1n%C4%B1r_Kap%C4%B1s%C4%B1

http://tr.wikipedia.org/wiki/Mihail_Saaka%C5%9Fvili

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Vehhabilik>

http://www.tsk.tr/10_ARSIV/10_2_Tatbikatlar/konular/2007/gurcistan_07.htm

<http://www.tumgazeteler.com/?a=4697698>, Ahıskalı Türklere Geri Dönüş Yolu

<http://www.tumgazeteler.com>, <http://mehrnews.com>

http://www.usak.org.tr/dosyalar/TDPAnket4_TFP.pdf

<http://www.voanews.com/turkish/search.cfm>, “Bryza: Ankara-Erivan Yakınlaşması Ayı, Karabağ Sorunu Ayı”, 24.06.2009

<http://yenisafak.com.tr/Dunya/Default.aspx?t=10.10.2009&i=216022>
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=730475&title=rusya-kritik-bagimsizlik-imzasini-atti-gurcistan-bu-bir-ilhaktir-dedi>
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=802878>“Rusya ile Gürcistan İlişkileri İsviçre Üzerinden Sağlanacak”, 12.01.2009,
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=727906>, “BM’deki Rusya Toplantısı Sonuçsuz”,
www.circassiancanada.com/tr/tarih/027_batida_alanlar.htm
www.diplomatikgozlem.com, -“Güney Osetya’da Neler Oluyor?”
www.eurasianet.org , “Georgian President Announces End to Ajaria Blockade”
18.03.2004
www.eurasianet.org/departments/insight/articles, “Ajaria Declares States of Emergency, Georgian Leadership Urges Regional Inhabitants to Disobey Curfew”, 26.04.2004
www.haberrus.com, Rusya Yeni Askeri Doktrin Hazırlıyor”, 12.08.2009,
www.kafkasya.net, Osetler”, 17.12.2007
www.kyivpost.com/world, 10.01.2009
www.radikal.com.tr/haber, Rusya’da okul baskını: 400 kişi rehin
www.turan.org/200714_tdc/2008_konusma_kilavuzu.pdf
www.unomig.org
www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/countries/ge/georgia.pdf
www.ulkeler.net/ermenistan.htm.

GAZETELER

Cumhuriyet
Hürriyet
Milliyet
Radikal
Sabah
Yeniçağ
Yenişafak
Zaman

TEZLER

Habib Yıldırım, “Kafkasya’da Etnik Çatışmalar ve Türkiye Açısından Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Temmuz 2007

Hakan Kantarcı, “Soğuk Savaş Sonrası ABD ve Rusya Federasyonu’nun Kafkasya’da Güç Mücadelesi ve Mücadelelerin Türkiye’ye Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2006

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı:	Bursa - 1983		
Öğrenim Gördüğü Kurumlar:	Başlama Yılı	Bitiş Yılı	Kurum Adı
Lise:	1994	2001	Şükrü Şankaya Anadolu Lisesi
Lisans:	2002	2006	Gazi Üniversitesi
Yüksek Lisans:	2007	2010	Uludağ Üniversitesi
Medeni Durum:	Bekâr		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi:	İngilizce - İyi Derecede		
Çalıştığı Kurumlar:	Başlama ve	Bitiş Tarihi	Kurum Adı
1-)	1.08.2006	1.03.2007	Kığılı Giyim Ticaret A.Ş.
2-)	1.06.2008	1.09.2008	MGI Coutier Makine Yedek Parça İmalat ve Sanayi A.Ş.

